

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

ЗБОРНИК

НА ТРУДОВИ ОД МЕЃУНАРОДНАТА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
**ЈАЗИЧНИ И КУЛТУРНИ ПРОНИКНУВАЊА
НИЗ ПРЕВЕДУВАЊЕТО И ТОЛКУВАЊЕТО**

СКОПЈЕ , 2015

Издавач: Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Уредник на издавачката дејност
на Филолошки факултет „Блаже Конески“:
д-р Славица Велева, декан

Главен и одговорен уредник:
д-р Татјана Панова-Игњатовиќ,

Редакциски одбор:
д-р Дореана Христова, Скопје
д-р Волфганг Моч, Манхајм
д-р Фроса Пејоска-Бушро, Париз
д-р Силвана Симоска, Скопје
д-р Лидија Аризанковска, Скопје,
д-р Мирјана Алексоска-Чкатроска, Скопје
д-р Светлана Куртеш, Портсмут
д-р Данило Капасо, Бања Лука
д-р Елпида Лупаки, Солун
д-р Милена Саздовска-Пигуловска, Скопје (секретар)

Лектура на текстовите на македонски јазик: д-р Лидија Аризанковска

Лектура на текстовите на германски јазик: д-р Силвана Симоска

Лектура на текстовите на англиски јазик: д-р Светлана Куртеш,
д-р Емилија Саржоска-Георгиевска и д-р Татјана Панова-Игњатовиќ

Лектура на текстовите на француски јазик:
д-р Мирјана Алексоска-Чкатроска

Компјутерска обработка и печат:
БороГрафика

Тираж: 300 примероци

“Ss. CYRIL AND METHODIUS UNIVERSITY” – SKOPJE
FACULTY OF PHILOLOGY “BLAZE KONESKI”

UNIVERSITÉ *STS. CYRILLE ET MÉTHODE* – SKOPJE
FACULTÉ DE PHILOGIE « *BLAŽE KONESKI* »

UNIVERSITÄT “HLL. KYRILL UND METHOD” – SKOPJE
PHILOGISCHE FAKULTÄT “BLAŽE KONESKI”

PROCEEDINGS

OF THE INTERNATIONAL SCHOLARLY CONFERENCE
*LANGUAGE AND CULTURE INTERACTIONS
VIA TRANSLATION AND INTERPRETATION*

ACTES

DE LA CONFÉRENCE INTERNATIONALE
*IMPRÉGNATIONS INTERLINGUISTIQUES ET INTERCULTURELLES
PAR LE BLAIS DE LA TRADUCTION ET DE L'INTERPRÉTATION*

SAMMELBAND

DER BEITRÄGE DER INTERNATIONALEN WISSENSCHAFTLICHEN
KONFERENZ *SPRACHLICHE UND KULTURELLE INTERAKTIONEN
DURCH ÜBERSETZEN UND DOLMETSCHEN*

Publisher: Faculty of Philology “Blaze Koneski” - Skopje
Ss. Cyril and Methodius University – Skopje

Editor of the publishing activities of the Faculty of Philology “Blaze Koneski”
Dr. Slavica Veleva, Dean

Editor-in-Chief:

Dr. Tatjana Panova-Ignjatovik

Editorial board:

Dr. Dorena Hristova, Skopje

Dr. Wolfgang Motsch, Mannheim

Dr. Frosa Pejoska-Bouchereau, Paris

Dr. Silvana Simoska, Skopje

Dr. Lidija Arizankovska, Skopje

Dr. Mirjana Aleksoska-Ckatroska, Skopje,

Dr. Svetlana Kurteš, Portsmouth

Dr. Danilo Capasso, Banja Luka

Dr. Elpida Loupaki, Thessaloniki

Dr. Milena Sazdovska-Pigulovska, Skopje (Secretary)

Language editors:

Dr. Lidija Arizankovska (Macedonian), Dr. Silvana Simoska (German),

Dr. Svetlana Kurteš, Dr. Emilija Sarzoska-Georgievska and Dr. Tatjana Panova-Ignjatovik (English), Dr. Mirjana Aleksoska-Ckatroska (French)

Designed and printed by:

BoroGrafika Skopje

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	13
FOREWORD	15
<i>Поздравно обраќање од Таијјана Панова-Иџњайќовиќ, претседател на Организациониот одбор</i>	17

Прв дел: ПЛЕНАРНА СЕСИЈА

Motsch Wolfgang <i>Die Bedeutung von Gefühlswörtern. Semantische und translatorische Gesichtspunkte</i>	27
Pejoska – Bouchereau Frosa <i>Le retour du texte traduit ou le retour du Roman</i>	33
Hristova Doreana <i>Plurilinguisme – défi du 21e siècle</i>	47

Втор дел: ПЛУРИЛИНГВИЗАМ И МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ

Abrashi Teuta <i>Perspektivierung als eine unvermeidliche Übersetzungshandlung</i>	55
Авдиќ Емина <i>Преведување и равна терминологија од германски на македонски јазик врз примерот на романои Чипачој и од Бернхард Шлинк</i>	67
Aleksoska – Skatroska Mirjana <i>Le plurilinguisme et les institutions européennes quelles implications pour le français et les futurs traducteurs /interprètes</i>	81
Аризанковска Лидија <i>Терминологијата во служба на преведувањето и толкувањето – европски и македонски искуства</i>	87

Бабамова Ирина

*Глаголскиите изрази од типот *prendre* + именка во францускиот јазик
наспроти глаголскиите изрази од типот *земе /фати* + именка
во македонскиот јазик (синтаксички и семантички
карактеристики и заемни еквиваленции) 97*

Bici Rozeta

*Concerns of Approaching Translation and Interpretation
under Cultural Influence and Language Profitability 111*

Бојковска Емилија

*Стилскиите обележја на оригиналот, на српскохрватскиот,
на хрватскосрпскиот и на македонскиот превод на расказот
Die verlorene Ehre der Katharina Blum од Хајнрих Бел 123*

Величковска Гордица

Зборот е бесконечен 143

Djurin Tatjana

*Les explications du traducteur:
trahison ou renaissance de l'oeuvre original? 149*

Ѓурчевска – Атанасовска Катарина

Несъандарнаа лексика – предизвик за преведувачот 159

Zlatkovska Marija, Zdravkova Katerina

Recommendations for the Improvement of Sentence Aligners 177

Пиева Ludmila

*Traduction et interprétation de l'oeuvre
de l'écrivain espagnol Javier Marias 195*

Илиевска Јана

Улогата, значењето и придонесот на толкувачот во судницата 205

Кандиќјан Вера

*Дипломатско толкување –
современи практики и едукациски аспекти 219*

Китановска – Кимовска Соња

Директен наспроти индиректен превод: емпирска студија 235

Krimer – Gaborović Sanja	
<i>The Importance of Bilingualism and Biculturalism in Translation</i>	253
Леонтиќ Марија	
<i>Турцизмиите како јазична и културна нишка при превод на литературни текстови од турски на македонски јазик</i>	269
Loupaki Elpida	
<i>“Le multilinguisme peut-il garantir le multiculturalisme? Quelques réflexions sur la traduction au sein de l’Union européenne”</i>	279
Marolova Darinka	
<i>Kulturspezifische Lexik in der literarischen Übersetzung</i>	295
Маџар – Рибар Марија	
<i>Проблеми со именувањето на македонските имиња во биометриските документи во Република Македонија</i>	301
Mešić Sanela	
<i>Modalpartikeln als Übersetzungsproblem. Kontrastive Analyse der deutschen Modalpartikel “denn”</i>	311
Миловска Добрила	
<i>Кирилотеодиевската традиција во Македонија</i>	323
Мустафа Јехона	
<i>Аорисмот во преводите од англиски на албански јазик</i>	333
Ранова – Ignjatović Tatjana	
<i>Travel Writing and Translation</i>	345
Petrova Snezana	
<i>Les langues et les cultures dans la perspective interculturelle</i>	361
Pirsl Danica, Popovska Solzica	
<i>Transfer, translate and transform: a framework to manage knowledge in translation</i>	369
Ранова Milena	
<i>Pragmatic Approaches to Joke Translation</i>	377

Sazdovska – Pigulovska Milena

*Internationalisms as a Legacy from the Lingua Franca Languages:
A Case Study on International Business Vocabulary* 385

Simoska Silvana

*Philosophie und Übersetzung: Problemfelder am Beispiel
der makedonischen Übersetzung der „Verdinglichung“ von Axel Honneth* ... 399

Sirakova Yoana

*Transformations in Literary Translation and Their Impacts
on the Original Text. Bulgarian Translations of Ovid's Metamorphoses* 415

Szende Thomas

Culture et savoir discursif quotidien 425

Tomescu Ana-Marina, Ilinca Cristina-Elena

*L'influence française sur la terminologie
roumaine du domaine de la pneumologie* 433

Trošanska Ivana, Zlatkovska Marija

*The Effectiveness of Pre-Class Translation Assignments
in the Learning Process* 447

Fjoralba Dado, Gishti Eglantina

*Analyse contrastive de la traduction
des sigles de la presse française en albanais* 457

Hadzi-Lega – Hristoska Joana

Les proverbes dans la traduction (sur un corpus franco-macédonien) 471

Цветкоски Владимир

Борхес и ипреведувањеишо 483

Трет дел: СТРУЧЕН ПРЕВОД**Гавриловска Сања**

*Именски сложенки во економската
терминологија на англискиот јазик* 495

Kallço Arjan

La traduction est l'art de la pensée 503

Лазаревска Мери

*Лексичка повеќезначност кај некои англиски
 иравни термини искажана низ лексичкиот однос
 на хомонимија со македонски преводни еквиваленти* 509

Лазаревска Сандра, Лазарова – Никовска Ана

*Преведување на дипломии од техничкиот факултет
 од македонски на англиски јазик – искуства и препораки* 519

Николовски Зоран

Францускиот јазик во науката и техниката 533

Четврти дел: ДИДАКТИКА НА ПРЕВЕДУВАЊЕТО И ТОЛКУВАЊЕТО

Ončevska – Ager Elena

Researching Linguistic and Professional Contexts: Student Voices 541

Saltirovska Kristina, Zlatkovska Marija

*A Case Study on Student Performance in Macedonian
 to English Translation of Passive Constructions* 551

Sarzhoska – Georgievska Emilija

Coherence: Implications for Interpreter Training 565

ПРЕДГОВОР

Преводот го збогатува секој јазик во допир со другите јазици и е првиот чекор кон зближување на народите. Преведувачките студии, пак, му даваат нова димензија на интеркултурализмот, што не се сведува само на преведувањето на јазиците туку и на преведувањето на културите.

Преку преводот се овозможува благородна размена на културните вредности, низ сопствените јазици, низ највозвишените светилишта на сопствената духовност, на идентитетот.

Мултидисциплинарната конференција *Јазични и културни ироникнувања низ ирведувањето и толкувањето* беше посветена на македонскиот и на европските јазици и култури во контакт преку преведувањето и толкувањето, а воедно, претставуваше еден вид форум на лингвистите, културолозите, преведувачите и толкувачите и сите што се вклучени во процесот на преведувањето и толкувањето. Темите на конференцијата ги вклучуваа иновациите и најновите развојни процеси во областа на преводот и толкувањето.

Конференцијата е идеално место да се идентификуваат актуелните и идните трендови во областа на преведувачките студии, да се поврзат колегите и стручњациите од оваа област и преку размена на нивните знаења и на нивните пошироки сознајби од преводното искуство да се обзнанат новите можности и предизвици што ги нуди преведувањето, особено во повеќејазичните средини и во сообразност со брзорастечкото технолошко опкружување.

Преведувачот/толкувачот има клучна улога во процесот на интеркултурната комуникација и во крајна линија придонесува за подобро откривање и зближување меѓу народите. Преку преводот се овозможува стекнување нови сознанија и проникнување во искуствата на други култури. Преводот е и потврда на идентитетот на еден народ низ откриената полнота на јазикот, но има и неодминлива мисија во зближувањето на луѓето.

Во заедничката европска цивилизациска архитектура преку преведувањето се вградуваат националните традиции и развојни искуства на секој народ, за да дојде до израз спектарот на современата европска глобализација за културното прелевање меѓу народите.

Во таа насока, мултидисциплинарната конференција овозможи да се согледа и да се потенцира можноста народите да се промовираат преку странските јазици, како и преку преведувањето и толкувањето.

Организацискиот одбор со задоволство ја користи оваа пригода да му го честита на проф. д-р Волфганг Моч јубилејниот осумдесетти роденден (11.4.2014) и да му посака и натаму да има добро здравје и плодно творештво. Почестени сме со неговото учество на оваа конференција, а му заблагодаруваме и за повеќекратните гостувања на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, кои беа проследени со огромен интерес од страна на пошироката академска заедница на Република Македонија.

Редакцискиот одбор изразува благодарност до дополнителните рецензенти за нивната одговорна задача при прегледувањето и оценувањето на пристигнатите трудови: д-р Даница Пирсл, д-р Емилија Саржовска-Георгиевска, д-р Светлана Куртеш, д-р Емилија Бојковска и д-р Емина Авдиќ.

Редакциски одбор

FOREWORD

The translation process enriches every language in contact with other languages and presents the first step towards bringing people closer. Translation studies, on the other hand, give a new dimension to interculturalism, which is not reduced to translating languages, but rather to translating cultures.

A noble exchange of cultural values is enabled via translation, through our own languages, the dignifying shrines of one's spirituality and identity.

The multidisciplinary conference *Language and Culture Interactions via Translation and Interpreting* was dedicated to the Macedonian and to the European languages and cultures in contact via translation and interpreting, and at the same time it represents a type of forum for linguists, cultural theorists, translators and interpreters and all those included in the translation and interpretation process. The themes of the conference included the innovations and the latest developments in the field of translation and interpretation.

The Conference is the ideal place to identify the current and future trends in the field of translation studies, to bring together colleagues and experts in this field and, through exchange of their knowledge and wider perceptions obtained through translation experience, to learn about the new possibilities and challenges offered by translation, in particular in multilingual environments and in compliance with the rapidly changing technological society.

The translator/interpreter plays a key role in the process of intercultural communication and ultimately contributes to achieving greater intercultural understanding and strengthening the links between different nations. Apart from discovering the cultural nuances of the target and source languages and providing insights into the experiences of other cultures, translation also enables the affirmation of a nation's identity by unveiling the language treasures.

Through translation, the traditions and the development experiences of every nation are embedded in the common European civilisation, whereby the spectrum of contemporary European globalisation for interlacing of cultures comes to the fore.

In this direction, this multidisciplinary conference enabled perceiving and emphasising the possibility to promote the nations through the foreign languages, as well as via translation and interpretation.

The Organizing Committee cordially congratulates Prof. Dr. Wolfgang Motsch on his 80th birthday anniversary (11/04/2014) and wishes him good health and many more years of fruitful research. We were honored by his participation at this conference and we would like to thank him for his valuable contribution to the Faculty of Philology “Blaze Koneski” with the series of lectures, which were followed with great interest by the academic community.

The Editorial Board would like to extend their gratitude to the additional referees for their most responsible job, looking over, commenting on and reviewing the papers submitted: Dr. Danica Pirsl, Dr. Emilija Sarzoska-Georgievska, Dr. Svetlana Kurteš, Dr. Emilija Bojkovska and Dr. Emina Avdić.

Editorial Board

**Обраќање на д-р Татјана Панова-Игњатовиќ,
раководител на Катедрата за преведување и толкување**

**Почитувани,
Ценети присутни, дами и господа,**

Ми претставува голема привилегија и чест во ова поздравно обраќање на меѓународната научна конференција *Јазични и културни ироникнувања низ ирведувањето и толкувањето*, најпрвин да истакнам дека денеска го празнуваме 10-годишниот јубилеј на Катедрата за преведување и толкување, а воедно, го чествуваме Европскиот ден на јазиците 26 септември.

Со промените на општествените и технолошките услови во интеркултурната комуникација, особено во однос на нашиот напредок во евроатлантскиот интегративен процес, преведувањето и толкувањето добиваат статус на посебна мошне комплексна интердисциплинарна научна област со проекција на сингуларна професија преведувач/толкувач.

Имајќи основна задача да продуцира **билингвални преведувачи и толкувачи**, Катедрата за преведување и толкување се одликува пред сè со:

- оспособување на студентите како идни одговорни актери на транскултурната комуникација во глобализираното општество, да пренесуваат и преработуваат специфични информации со одредена стручна терминологија, креативно да го применуваат стекнатото знаење и умевање и професионално да одговорат на современите и идните општествени потреби, со сета одговорност во однос на барањата на меѓународниот и на домашниот пазар на трудот;

- работни јазици на Катедрата за ПИТ се трите најфреквентни јазици застапени во европските институции наспрема македонскиот, при што речиси подеднакво се владеат два од понудените три европски јазици (англиски, француски, германски) со шест можни комбинации, во согласност со меѓународната шема на работни јазици А-Б-В: А - македонски јазик, Б - прв странски јазик, В - втор странски јазик;

- работата на оваа Катедра бара непрекинат контакт и информации за европските интенции за осовременување и олеснување на наставниот практичен приод, каде што обуката игра посебно важна улога, поврзувањето со преведувачките европски и светски центри преку збратимување и размена на искуства меѓу наставниците и студентите, како и имплементирање на нови програми за реформи во образовниот процес на ЕУ.

Како резултат на ефикасното работење и квалитетната настава која ја нуди, Катедрата за преведување и толкување за многу кусо време се стекна со значително реноме во земјата, кое секако резултира и со добар углед и на меѓународен план.

Гледано рестроспективно, најголема придобивка од основањето на Катедрата за ПИТ е тоа што за првпат во Македонија се вовеле универзитетско образование за толкувачи, а со исклучок на Универзитетите од Љубљана и од Марибор, сме единствени во регионот што имаме посебни студии по преведување и толкување – на ниво на додипломски студии и на постдипломски студии.

Со осамостојувањето на Република Македонија и стекнувањето на независност и државност во 1991 г., се наметна неодминливата потреба од професионално обучени толкувачи за остварување на комуникација на претставници од нашите институции со меѓународните институции и организации.

Значи, до пред 10 години, не постоеше никаква обука или образование за толкувачи во Р. Македонија. Постоеја само насоки по преведување на катедрите по странските јазици на Филолошкиот факултет.

Со текот на времето и развојот на државата и пазарот за тој вид на услуги, а особено аспирацијата на Македонија за членство во ЕУ и други меѓународни организации, што претставува во овој случај главен двигател за развој на толкувањето во Македонија, никнува првата обука за толкувачи. Имено, во академската 2001/2002, започна наставата на Катедрата за преведување и толкување на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

Катедрата за преведување и толкување произлезе од првиот успешен проект на независна суверена Република Македонија (TEMPUS - PHARE – JER, бр. 12261-97) одобрен од Европската комисија во Брисел.

Во проектот учествуваа **Филолошкиот факултет “Блаже Конески”**, **Институтот Мари Апс од Брисел** (Institut Libre Marie Haps) како главен европски координатор, **Високата школа Еразмус за преведувачи и толкувачи од Брисел** (Erasmushogeschool van het Gemeenschapsonderwijs), **Институтот за преведувачи, толкувачи и меѓународни врски при Универзитетот за општествени науки од Стразбур**, (Institut de Traducteurs, d’Interprètes et de Relations Internationales – Université des Sciences Humaines de Strasbourg) и **Универзитетот од Хајделберг**, (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg) **во соработка со Универзитетот од Маинц** (Johannes-Gutenberg-Universität).

Во текот на реализацијата на проектот одреден број наставници и соработници од Филолошкиот факултет (од катедрите за македонски јазик и за трите странски јазици), кои прифатија да одржуваат настава на Катедрата за преведување и толкување, во повеќе наврати престојуваа во горенаведените институции за стручно усовршување и специјализација.

Денес наставниот кадар на Катедрата за преведување и толкување брои над 30 професори, виши лектори и лектори, асистенти, како и 10 надворешни соработници - стручњаци од практиката. Наставниците се специјалисти во областа на науката и практиката на преведувањето и толкувањето, како и од областа на македонскиот, англискиот, францускиот и германскиот јазик и култура. Покривајќи широк дијапазон на научно-истражувачки области, тие, исто така, учествуваат во бројни национални и меѓународни истражувачки проекти од областа на науката за преводот, лингвистиката и културологијата.

Студиските програми на Катедрата за преведување и толкување се подготвени според европски стандарди, одобрени од европските партнери во Брисел, Стразбур и Хајделберг во траење од четири години, односно осум семестри.

Во учебната 2005/2006 година студиските програми беа прилагодени во согласност со Европскиот систем за пренесување бодови, односно ЕКТС. - Освен на додипломско ниво, од 2007 година, Катедрата за преведување и толкување вовеле *посидипломски студии по конференциско толкување*, базирани врз ЕМСИ (European Masters in Conference Interpreting) во траење од два семестри. По завршувањето на студиите кандидатите се здобиваат со звањето: *магистар по конференциско толкување по соодветниите работни јазици*.

Притоа, се прави обид за застапеност на поширок спектар од националните јазици (македонски, албански, турски, српски), како и меѓународните (германски, англиски, француски, италијански, руски). Тие студии натаму би требало да претставуваат основа за развој на тој вид на толкување во Македонија, поткрепено со научни истражувања во областа.

На додипломските и на постдипломските студии на Катедрата за преведување и толкување во моментот студираат над 500 студенти. По завршувањето на студиите нашите дипломирани стручни преведувачи / толкувачи како интердисциплинарни билингвални профили имаат бројни можности за градење на кариерата како стручни преведувачи, конференциски толкувачи, судски преведувачи и толкувачи, медиумски толкувачи, итн.

Нашите дипломирани преведувачи и толкувачи се вработени во јавниот и приватниот сектор, во владините институции (Секретаријатот за европски прашања, министерствата, Собранието на РМ, судовите), во конзуларно-дипломатските претставништва кај нас и во странство, невладините установи од национален и меѓународен карактер, во мешовитите претпријатија што непосредно соработуваат со странство, но имаат и потенцијална можност да се вработуваат и во Европските институции, со оглед на тоа што веќе имаме акредитирани толкувачи за Европските институции кои дипломираше на нашата Катедра.

Поради бројните можности за градење на кариера, интересот за овие студии расте од година в година и во моментот нашата Катедра е втора по бројот на новозапишани студенти на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ (околу 200).

Од многубројните воннаставни активности на Катедрата би ги издвоила:

Понеделничките конференции, кои се инаку задолжителна активност во завршната студиска година на насоката *толкување*, а претставуваат особена можност за практика во толкувањето од страна на студентите, на кои се покануваат еминентни гости и професори, како од домашна така и од странска провиниенција. Во летниот семестар од академската 2003/2004 година за прв пат отпочна редовното одржување на овие симулации на конференции, кои се изведуваат секој понеделник од 18 ч. во Салата за толкување.

Внесувањето на студиски иновации преку понеделничките конференции придонесе кон афирмација на Катедрата и на Филолошкиот факултет во целина, при што учесниците (студенти, професори, поширока публика) имаат можност да ги збогатат своите знаења од секоја сфера на општественото живеење кај нас и во светот, користејќи го интелектуалниот влог на еминентни личности од нашите и меѓународните универзитетски центри, странските амбасади, асоцијации и културни центри.

На нашата Катедра за првпат се вовеле и задолжителна практика во институции. Стажирањето во институции, при што студентите практично преведуваат или толкуваат, во траење од 30 часа по семестар е задолжително во четвртата студиска година.

Катедрата има договори за стажирање на студентите со следните институции:

- Секретаријат за европски прашања при Владата на Република Македонија (Одделението за превод)
- Собранието на Република Македонија (Одделението за превод)
- Основен суд Скопје 1
- Конгресен сервисен центар
- Преведувачки компании и компании за локализација на софтвер
- Издавачки куќи

Проекти на Катедрата:

- **Интензивна обука по конференциско толкување за преведувачите од Собранието на Република Македонија** (јуни-јули 2002), во соработка со НДИ (Националниот демократски институт, САД). Раководител на проектот: проф. д-р Дореана Христова.

- **Проект за воведување постдипломски студии по конференциско толкување** на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ **во соработка со ГД за толкување при Европската комисија** во Брисел (2006-2007). (Раководител на проектот беше проф. д-р Силвана Симоска.)

- **Проект за воведување постдипломски студии по преведување** на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ **во соработка со ГД за преведување при Европската комисија во Брисел и Европската мрежа на универзитетски постдипломски студии за преведување (EMT)** (2009 – 2010). (Претседател на работната група за изготвување Елаборат за постдипломските студии по преведување беше проф. д-р Дореана Христова.)

- **Национален проект за зголемување на бројот на македонски содржини на Википедија со учество на Катедрата за преведување и толкување** при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ **во соработка со Министерство за информатичко општество**, (2009-2011). Студентите преведуваат статии од англиски на македонски јазик и обратно под надлежност на наставниот кадар од Катедрата. Координатор на проектот е д-р Татјана Панова-Игњатовиќ.

Досега одржавме и два меѓународни научни собири во организација на Катедрата:

- *Меѓународен научен собир за преведување и толкување* на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје февруари 2001 г. со кој се промовира основањето на Катедрата.

- *Меѓународен научен симпозиум на тема: **Интеркултурен дијалог преку преведувањето и толкувањето***, на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 5 - 6.05.2008 г.

Во однос на меѓународната соработка, Катедрата вложува напори во одржување партнерска соработка од областа на преведувањето и толкувањето со следниве високо-образовни институции и има билатерални договори за соработка со:

- **Институт за теоретска и применета транслатологија** (Универзитетот во Грац)

- **Институт за преведување и толкување** (Универзитетот во Виена) – СЕЕPUS програма;

- **Факултетот „Карл Франц“**, Грац, Австрија (17.11.2005);

- **Високата школа Леонардо да Винчи** (Haute Ecole Léonard de Vinci) при Институтот Мари Апс од Брисел (Institut Libre Marie Haps) 2008;

- **ИНАЛКО**, Париз

- **Институтот Мари Апс од Брисел** (Institut Libre Marie Haps) - 2010, за академска размена во рамките на ЕРАЗМУС програмата.

Почитувани гости,

Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ е свесен дека обучувањето на потребниот број професионални преведувачи и толкувачи кои ќе бидат акредитирани од соодветните европски институции е клучен аспект во претпристапниот процес на Република Македонија во Европската Унија.

За да се профилираат доволен број на акредитирани преведувачи и толкувачи до денот на пристапување, Катедрата за преведување ќе вложува усилби да обезбеди континуирана активна соработка не само со националните релевантни институции, туку и со преведувачките и толкувачките служби при европските институции (ГД за преведување и ГД за толкување).

Голема заслуга за успехот и подемот на Катедрата во овие изминати 10 години, која во меѓувреме прерасна во најатрактивна катедра на ФФ имаа и: првиот раководител на Катедрата проф. д-р Дореана Христова, (2001 – 2003), потоа проф. д-р Силвана Симоска, која беше раководител во периодот 2003-2008, потоа, проф. д-р Снежана Петрова во периодот 2009-2011, а од академската 2011/2012 година раководител на Катедрата е д-р Татјана Панова – Игњатовиќ.

На крајот би сакала да Ви ги пренесам убавите желби и срдечни поздрави од странските партнери за европската прослава во Македонија на Светскиот ден на јазиците на 26 септември 2012 и за успешна научна конференција упатени на Катедрата за преведување и толкување и тоа: Иго Маркан, Даниела Кокмут, Мајкл Армстронг, Кристин Титгат и Марион Боерс.

Би сакала да упатам и честитки до тимот кој вложи големи усилби во организирањето на конференцијата и успеа да подготви извонредна програма.

Проф. д-р Дореана Христова (француски јазик)
Проф. д-р Силвана Симоска (германски јазик)
Проф. д-р Мирјана Алексоска-Чкатроска (француски јазик)
Проф. д-р Лидија Аризанковска (македонски јазик)
Проф. д-р Добрила Миловска (македонска култура)
Проф. д-р Томислав Трневски (македонски јазик)

Секретарот на Одборот, д-р Милена Саздовска-Пигуловска, која ја водеше кореспонденцијата со учесниците.

И секако посебна благодарност на мојот соработник: Димитар Попоски, докторант, воедно библиотекар и секретар на Катедрата за ПИТ, кој ја изработи и ја уредуваше веб-страницата на конференцијата, ги дизајнираше материјалите за конференцијата, но и со самопрегор учествуваше во подготовките за конференцијата.

Неизмерно сум благодарна на Организациониот одбор и на Деканатот што овозможува да се оствари овој научен собир на еминентни научници од Европа.

Посебна благодарност упатувам и до Конгресен сервисен центар за отстапената опрема за симултано толкување во оваа Сала – на генералниот управител, г-ѓа Весна Мицева Тодоровска, со која имаме долгогодишна соработка.

Би сакала со срдечен аплауз да ги поздравиме и нашите млади колеги толкувачи, дипломци и постдипломци на Катедрата за ПИТ, кои несебично прифатија да толкуваат и на кои сме посебно горди:

англиски: Јана Илиевска и Вера Кандиќјан

германски: Нина Шутарева и Андреа Јовески

француски: Маја Бибановска

Голема благодарност упатувам и до тимот волонтери – нашите студенти, кои ќе се потрудат да Ви овозможат да имате пријатен престој и да понесете убави спомени од овој Собир.

На сите вам, почитувани гости, Ви посакувам пријатни мигови исполнети со плодни дискусии. Се надевам дека од оваа конференција ќе произлезат значајни резултати од особен придонес за науката за преведувањето и толкувањето.

Ја прогласувам конференцијата за отворена!

Благодарам.

ПЛЕНАРНА СЕСИЈА

MOTSCH Wolfgang
IDS-Mannheim, Berlin
motschw@gmail.com

DIE BEDEUTUNG VON GEFÜHLSWÖRTERN. SEMANTISCHE UND TRANSLATORISCHE GESICHTSPUNKTE

Abstract: Der Beitrag weist auf ein linguistisches Forschungsgebiet hin, das gegenwärtig auch in der Hirnforschung, in der Sprachphilosophie, in der kognitiven sowie in der Sozialpsychologie großes Interesse findet: die Rolle der Emotionen in den Verhaltensdispositionen des Menschen. Da die Sprache die Möglichkeit bietet, Emotionen begrifflich zugänglich zu machen, kann die Erforschung der Bedeutung von Emotionswörtern einen wichtigen Beitrag nicht nur zur linguistischen Bedeutungstheorie, sondern auch zu diesem interdisziplinären Forschungsfeld liefern. Ein Sprachvergleich zeigt, dass neben einem Kern von universellen Emotionsausdrücken auch historische und kulturelle Unterschiede zu erwarten sind. Die Erforschung dieses Aspekts der Thematik ist für die Übersetzungswissenschaft von großem Interesse.

Key words: Basisemotionen, emotionale Intelligenz, Emotionswörter, Empathiefähigkeit, Erfüllungsbedingungen, intentionale Zustände, psychologische Prozesse

Die Bedeutung von Gefühlswörtern. Semantische und translatorische Gesichtspunkte

Mein Beitrag ist ein Versuch, das Augenmerk auf einen Forschungsbereich zu lenken, der in letzter Zeit immer stärkere Aufmerksamkeit in verschiedenen Wissenschaften erfahren hat: die Rolle der Emotionen in den Verhaltensdispositionen des Menschen.

Besonders die Ergebnisse der neueren Hirnforschung, die durch gewaltige Fortschritte der einschlägigen Technik und Biochemie möglich wurden, verdeutlichen, dass das Verhalten des Menschen nicht allein und vorwiegend auf Leistungen des Verstandes zurückzuführen ist, sondern auf dem Zusammenspiel von Emotionen und kognitiven Prozessen beruht. Die Beschäftigung mit Emotionen spielt gegenwärtig in vielen Wissensgebieten eine bedeutende Rolle, besonders in der Psychologie und in der Hirnforschung. Auch in der Sprachwissenschaft findet das Thema zunehmendes Interesse. (Bamberg 1997; Böckmann 2005; Wierzbicka 1999)

Man muss sich klar machen, dass die Sprache ein Mittel ist, über das Gefühle eines Menschen zugänglich werden. Jede Sprache hält Wörter oder Wendungen bereit, die es ermöglichen, über subjektive Eindrücke zu kommunizieren. Diesen Wörtern und Ausdrücken liegen Begriffe zugrunde, die nicht auf Entitäten der objektiv erfahrbaren Welt referieren, sondern auf Zustände, die nur subjektiv erfahrbar sind. Erst über die Bedeutungen von Ausdrücken einer Sprache werden sie mitteilbar.

Eine Schwierigkeit der Emotionsdefinition entsteht jedoch dadurch, daß das subjektive Gefühlsleben ...nicht mit Bezug auf Außenweltsachverhalte beschrieben werden kann. (Battachi et alia 1996: 15)

Wenn Menschen über Gefühle sprechen, setzen sie ihre subjektive Deutung der mit Gefühlswörtern verbundenen sprachlichen Bedeutungen voraus. Die Mittel, die jede Sprache zur Verfügung stellt, sind erstaunlich reichhaltig. Die Mitteilung von Gefühlen spielt offensichtlich eine wichtige Rolle im Leben der Menschen und damit auch in der zwischenmenschlichen Kommunikation.

Um den linguistischen Zugang zur Bedeutung von Ausdrücken für Gefühle zu klären, ist es von Nutzen, einen Blick auf das Vorgehen anderer Wissenschaften zu werfen. Besonders interessant ist für uns die Psychologie.

In der Psychologie werden Emotionen im Allgemeinen als komplexe psychophysiologische Prozesse verstanden. Mit Emotionen sind verbunden:

- Kognitive Prozesse:

die Analyse einer Situation im Hinblick auf deren Auswirkung auf die Verhaltensdispositionen der wertenden Person. (z.B. ANGST eine Situation ist eingetreten oder droht einzutreten, die unerwünscht ist.)

- Motivationale Prozesse:

Wie kann ich darauf reagieren? (Der Betroffene weiß nicht, wie er auf die Situation reagieren soll.)

- Eine expressive Komponente:

Mimik und Gestik

- Eine psychophysiologische Komponente:

Aktivierung der einschlägigen Bereiche des Nerven- und des Muskelsystems

- Das subjektive Erleben:

Das ist der psychische Gesamteindruck, der mit einem emotionalen Prozess verbunden ist.

Die Gesamtheit der zu unterscheidenden emotionalen Prozesse wird emotionale Intelligenz genannt. (Scherer u.a. 2001, Böckmann 2005)

In der einschlägigen Literatur werden z.T. sehr unterschiedliche Klassifizierungen vorgeschlagen. Einheitlich ist die Annahme von Basisemotionen, deren Zahl jedoch schwankt (*Furcht, Zorn, Freude, Traurigkeit, Akzeptanz, Ekel, Überraschung, Neugierde*).

Basisemotionen werden als universell betrachtet, d.h. unabhängig von sozialen Gruppen und Kulturen. Es gilt allgemein die Annahme, dass Menschen

biologisch mit Empathiefähigkeit ausgestattet sind und dass sie grundsätzlich davon ausgehen, dass Andere in bestimmten Situationen genau so empfinden wie sie selbst. (Plutchik 1994)

Wie unterscheidet sich das linguistische Herangehen an die Analyse von Gefühlswörtern von der Vorgehensweise anderer Wissenschaften?

Wenn wir bei der Analyse grammatischer und speziell semantischer Phänomene – wie heute allgemein üblich – den mentalistischen Standpunkt voraussetzen, müssen wir nach Möglichkeiten suchen, das intuitive Wissen zu beschreiben, das Sprecher/Hörer einer Sprache mit sprachlichen Ausdrücken für Gefühle verbinden. Wir müssen also die sprachlichen, d.h. die grammatischen und semantischen Eigenschaften von Ausdrücken für Gefühle in den Vordergrund stellen. Der in der Psychologie herausgestellte Prozesscharakter von Emotionen, insbesondere auch die neurologischen und physiologischen Komponenten können nicht den Kern linguistischer Beschreibungen bilden, weil sie schwerlich zum intuitiven grammatischen Wissen gehören, obwohl sie natürlich die materiellen Voraussetzungen für intuitives sprachliches Wissen sind. Mit Gefühlswörtern verbundene Metaphern machen deutlich, dass solche Aspekte durchaus in intuitiver Form wahrgenommen werden können.

*vor Wut zittern,
sich aus Angst in die Hose machen,
mit wutverzerrtem Gesicht,
das geht mir ans Herz,
mit erhobenem Haupt, einen Ort verlassen,*

Die in psychologischen Definitionen angenommene Komponente subjektives Erleben dürfte dagegen in einer direkten Beziehung zu linguistischen Definitionen stehen.

Linguistische Fragestellungen ergeben sich aus den für die Beschreibung von Bedeutungen zuständigen Semantiktheorien. Ich kann hier nur einige Fragestellungen andeuten:

Zu welchem Referenztyp gehören semantische Repräsentationen für Gefühlsausdrücke?

Wir unterscheiden bei Nomen zwischen Konkreta und Abstrakta. Es ist klar, dass Gefühlswörter wie *Angst, Zorn, Stolz* keine Konkreta sind.

Abstrakta sind Nomen, die Vorgänge und Zustände bezeichnen (*die Erforschung des Mondes, die Stille des Abends, das Leuchten der Sterne*) oder Konstrukte des menschlichen Verstandes wie *Zahl, Zeit, System, Maße*.

Gefühlswörter wie *Wut, Zorn, Mut, Angst, Neid* können mit Abstrakta verglichen werden, die Vorgänge und Zustände bezeichnen. Es handelt sich um psychische Zustände. Wie die meisten Abstrakta, die Vorgänge und Zustände beschreiben, lassen auch Gefühlswörter keinen Plural zu. Vgl.: *die Zorne, die Mute, die Neide*. Es gibt allerdings Sonderplurale. Vgl.: *seine Ängste* (Arten von Zuständen, in denen jemand Angst erlebt).

Nomen können autonom oder relational sein. *Haus, Berg, Baum* sind autonom. Dagegen setzt die Interpretation von *Vater, Freund, Fan* eine Relation zu anderen Nomen voraus.

Viele Nomen, die Gefühle repräsentieren, sind relational: *Ekel vor, Angst vor, Ärger über, Freude über, Interesse an*

Weitere Gesichtspunkte für die semantische Beschreibung von Gefühlswörtern sind Synonymie, Homonymie, Antonymie und semantische Anomalie. Es ist anzunehmen, dass viele sprachliche Ausdrücke Synonyme sind in dem Sinne, dass sie im Kern die gleiche semantische Beschreibung haben und sich nur durch marginale Merkmale unterscheidenden. Vgl.: *Angst* und *Furcht*, *Zorn* und *Wut*, *Ärger* und *Unmut*

Die Fülle von Kandidaten für Gefühlswörter wird sicher beträchtlich eingeschränkt, wenn man eine strengere Form für die semantische Repräsentation solcher Wörter gefunden hat.

Um einen Schritt voranzukommen, müssen wir überlegen, welche Form eine theoretisch befriedigende semantische Repräsentation der Bedeutung von Gefühlswörtern haben könnte.

Wir haben ja bereits festgestellt, dass Gefühlswörtern psychische Zustände zugeordnet sind. Böckmann weist darauf hin, dass Searle für die Beschreibung psychischer Zustände einen Vorschlag unterbreitet hat, der auch für die Repräsentation der Bedeutung von Emotionswörtern geeignet ist. (Searle 2004). Searle spricht von intentionalen Zuständen. Er befasst sich vor allem mit epistemischen (Wissen, Glauben, Annehmen) und volitiven Zuständen (Wollen, Begehren). In diesem Zusammenhang weist er darauf hin, dass die beiden Prototypen für diese intentionalen Zustände, Glauben und Wollen, auch zur Beschreibung der Bedeutung emotionaler Zustände benötigt werden.

FURCHT

„jmd. hat Furcht vor etwas“ impliziert, dass er glaubt, dass eine Situation p möglich ist und dass er non p will“

BEDAUERN

Setzt voraus (Glauben, dass p) und (Glauben, dass p etwas mit mir zu tun hat) und (Wollen, dass non p).

Searle führt selbst Beispiele an, die verdeutlichen, dass Glauben und Wollen nicht ausreichen, um Emotionen zu beschreiben.

Charakteristisch für den Beschreibungsansatz ist die Annahme, dass psychische Zustände durch Erfüllungsbedingungen beschrieben werden können.

Böckmann versucht, den Ansatz für linguistische Zwecke weiter zu entwickeln. Ich denke ebenfalls, dass dieser Ansatz eine Möglichkeit bietet, die Bedeutung von Gefühlswörtern und komplexeren sprachlichen Ausdrücken für Gefühle systematisch zu beschreiben. Sicher bleibt aber noch viel zu tun, um diesen Weg genauer zu bestimmen. Es muss zunächst eine geeignete semantische Metasprache entwickelt werden.

Welche Probleme und Faktenerkenntnisse ergeben sich aus der Sicht der Übersetzbarkeit emotionaler Ausdrücke einer Sprache in eine andere? Ich kann diese interessante Frage hier nur andeuten, nehme aber an, dass die Berücksichtigung von Fakten dieser Art wichtige Hinweise für die Entwicklung einer adäquaten Theorie der semantischen Beschreibung von Gefühlsausdrücken in natürlichen Sprachen liefern kann.

Ich würde zunächst davon ausgehen, dass die Grundtypen von Emotionen in allen Sprachen weitgehend identisch sind. Dazu gehören mit einiger Wahrscheinlichkeit:

Furcht, Zorn, Freude, Traurigkeit, Zufriedenheit, Ekel. Für diese Typen von Emotionen existieren in den meisten Sprachen auch Bezeichnungen für Steigerungen der Stärke dieser Gefühle. Im Deutschen z.B.

FURCHT: *ein ungutes Gefühl haben, Befürchtung, Furcht, Angst, Panik*

ZORN: *Zorn, Wut, Rage*

TRAURIGKEIT: *Kummer, Sorge*

Folgende Probleme sind zu erwarten:

- Nicht alle Sprachen haben die gleichen Differenzierungen für Grade der Stärke einer Emotion.
- Im Bereich der Metaphorik dürfte es große Unterschiede geben.
- Mit vielen Emotionswörtern sind Bewertungen verbunden, die wahrscheinlich kulturgebunden sind. Das bedeutet: solche Bewertungen können historisch und in Bezug auf Kulturkreise verschieden sein. (Wierzbicka 1999)

Die *Scham* auslösenden Situationen haben sich zum Beispiel im deutschen Sprachbereich stark verändert. Im 19. bis ins 20. Jahrhundert hinein durften erotische Gefühle nicht öffentlich geäußert werden. Frauen, die das taten, wurden als *schamlose Person* bezeichnet, was soviel wie ‚Prostituierte‘ bedeutete. Heute empfinden Jugendliche wahrscheinlich keinerlei Scham, wenn sie ihre Gefühle für den Partner in aller Offenheit zeigen.

Ein klassisches Beispiel für Übersetzungsschwierigkeiten ist das deutsche Wort *gemütlich*: Damit wird eine Stimmung bezeichnet. Das Universalwörterbuch des Dudenverlags beschreibt die Bedeutung als ‚eine angenehme, behagliche Atmosphäre schaffend‘. Hier werden alle Probleme auf die Bedeutung von *behaglich* verlagert. Im Schwedischen und Dänischen wurde *gemytlig* als Fremdwort aus dem Deutschen übernommen. Das trifft auch auf andere Sprachen zu.

Ich halte es für eine spannende Frage, herauszufinden, wo die Grenzen für die Übersetzbarkeit in diesem Bereich liegen und wie gute Übersetzer diese Barrieren überwinden. Ich würde mich freuen, wenn meine Ausführungen Anregungen zum Nachdenken oder sogar Anregungen für wissenschaftliche Arbeiten über den skizzierten Problembereich auslösen würden.

Literatur:

- BAMBERG, M. 1997. Language, Concepts and Emotions. The Role of Language in the Construction of Emotions. In: *Language Sciences* 19, 309-340
- BÖCKMANN, M. 2005. Untersuchungen zur Semantik der Emotionswörter *Stolz, Selbstzufriedenheit, Scham und Reue*. Masterarbeit, Uni Münster
- BATTACHI, M.W. et alia 1996. Emotion und Sprache. Zur Definition der Sprache und ihren Beziehungen zu kognitiven Prozessen, dem Gedächtnis und der Sprache. Frankfurt a. M.: Peter Lang
- PLUTCHIK, R. 1994. *The Psychology and Biology of Emotions*. New York: Harper Collins College Publishers
- SEARLE, J.R. 2004. Geist, Sprache und Gesellschaft. Philosophie in der wirklichen Welt. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag
- WIERZBICKA, A. 1999. *Emotions Across Languages and Cultures. Diversity and Universals*. Cambridge: University Press

МОЧ Волфганг

ЗНАЧЕЊЕТО НА ЗБОРОВИТЕ КОИ ИСКАЖУВААТ ЧУВСТВА.
СЕМАНТИЧКИ И ТРАНСЛАТОЛОШКИ АСПЕКТИ

Апстракт: Предметот на оваа статија произлегува од лингвистиката, но предизвикува прилично голем интерес и во другите современи научни дисциплини, како што се науката за мозокот, јазичната филозофија, когнитивната и социјалната психологија: имено, станува збор за улогата на емоциите во диспозициите на однесувањето на човекот. Со оглед на тоа што јазикот преку поимите овозможува пристап до емоциите, истражувањето на значењата на зборовите кои искажуваат емоции не само што може да даде значаен придонес кон лингвистичката теорија на значењето, туку и кон посочените интердисциплинарни научни области. Споредбените анализи на јазиците покажуваат дека покрај постоењето на едно заедничко јадро универзални изрази на емоции можни се историски и културолошки разлики. Проучувањето на токму тие аспекти на оваа тематика е од особена важност за транслатологијата.

Клучни зборови: базични емоции, емоционална интелигенција, емотивни зборови, способност за емпатија, услови за исполнување, интенционални состојби, психолошки процеси

PEJOSKA-BOUCHEREAU Frosa

Responsable des Études Macédoniennes, de la Traduction en langue
de spécialité et du Département Europe Centrale et Orientale
Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO), Paris
frosa_pejoska@yahoo.fr

LE RETOUR DU TEXTE TRADUIT OU LE RETOUR DU ROMAN

Le roman est l'œuvre de l'Europe ; ses découvertes, quoique effectuées dans des langues différentes, appartiennent à l'Europe tout entière. *La succession des découvertes* (et non pas l'addition de ce qui a été écrit) fait l'histoire du roman européen. Ce n'est que dans ce contexte supranational que la valeur d'une œuvre (c'est-à-dire la portée de sa découverte) peut être pleinement vue et comprise (Milan Kundera 1995: 16).

Nous pensons communément que l'œuvre produite est destinée aux lecteurs du pays où elle est née. S'il y a traduction de cette œuvre, c'est qu'elle peut aussi être lue par des lecteurs étrangers, mais ses destinataires initiaux restent les lecteurs du pays d'origine. Cette traduction n'est, en quelque sorte, qu'une deuxième reconnaissance de l'œuvre.

Or l'œuvre littéraire peut aussi être pensée (structure narrative, thématiques, tournures langagières et syntaxiques, etc.) et produite (samizdat, manuscrit non édité, manuscrit circulant dans les cercles littéraires, édition en nombre très limité, pour ne pas dire confidentielle ou à compte d'auteur, etc.) pour des lecteurs étrangers ou des lecteurs qui sont marginalisés dans le pays, c'est-à-dire est d'emblée destinée à la traduction. La traduction n'est alors que l'objectif escompté atteint.

La traduction circule de façon plus ou moins contrôlée dans différents pays, elle peut être retraduite à son tour dans diverses langues, mais finit toujours par revenir dans le pays d'origine de l'écrivain, soit à partir du texte traduit, soit sous la forme du texte original.

L'auteur, quant à lui, ne quitte pas nécessairement son pays d'origine. C'est son œuvre qui traverse les frontières, car, pensons-nous, elle recèle en elle une structure narrative et des thématiques universelles qui transcendent la catégorie du national.

L'auteur national qui voit son œuvre être reconnue par une traduction en une ou plusieurs grandes langues de communication gagnera en notoriété dans son pays. Cette traduction représentera pour le pays d'origine une reconnaissance internationale d'une production nationale, et par là de la littérature nationale (même si, bien souvent, ces traductions ne sont pas vraiment remarquées dans les pays des traductions, en d'autres mots, n'ont pas de véritable réception). Toutefois, pour garder cette notoriété, cette reconnaissance internationale, l'auteur devra connaître d'autres traductions de ses œuvres. Dans le cas contraire, la traduction d'une unique œuvre marquera, de nouveau, l'auteur des limites du national qui signifieront aussi les limites de l'auteur. Ici, l'œuvre était bien destinée aux lecteurs nationaux, mais la renommée internationale, par le biais de la traduction, force les lecteurs du pays d'origine à la lire autrement, à lui accorder une place privilégiée. La traduction sert de faire valeur de la littérature nationale.

Les Balkans, et plus généralement les pays dits de l'Est, ont connu les systèmes politiques les plus despotiques. C'est là aussi que se sont perpétrés, depuis le début du vingtième siècle, plusieurs génocides et où continuent à se perpétrer des ethnocides. La création littéraire que l'on pourrait plus précisément qualifier de « production littéraire » n'avait de raison d'être que conforme à l'idéologie étatique. Selon Milan Kundera, ces pays n'étaient pas favorables au roman, à *l'esprit du roman*.

« C'est pourquoi le sourire béat avec lequel on prononce des nécrologies du roman me paraît frivole. Frivole, parce que j'ai déjà vu et vécu la mort du roman, sa mort violente (au moyen d'interdictions, de la censure, de la pression idéologique), dans le monde où j'ai passé une grande partie de ma vie et qu'on appelle d'habitude totalitaire. Alors, il se manifesta en toute clarté que le roman était périssable ; aussi périssable que l'Occident des Temps modernes. En tant que modèle de ce monde, fondé sur la relativité et l'ambiguïté des choses humaines, le roman est incompatible avec l'univers totalitaire. Cette incompatibilité [...] est non seulement politique ou morale mais *ontologique*. Cela veut dire : le monde basé sur une seule Vérité et le monde ambigu et relatif du roman sont pétris chacun d'une matière totalement différente. La Vérité totalitaire exclut la relativité, le doute, l'interrogation et elle ne peut donc jamais se concilier avec ce que j'appellerais *l'esprit du roman* » (Kundera 1995 : 25-26)

Des milliers de romans y ont pourtant été publiés et certains avec grand succès mais ces romans « ne prolongent pas la conquête de l'être », « ne participent plus à la *succession des découvertes* » que Kundera appelle « l'histoire du roman ». Ces romans qui se situent en dehors de cette histoire « sont des *romans après la fin de l'histoire du roman* » (Kundera 1995 : 25-26).

Les auteurs qui veulent écrire des romans qui explorent toutes les possibilités de l'existence doivent soit quitter le pays et écrire leur roman à l'étranger, soit trouver le moyen de faire traduire leur roman afin qu'il puisse

s'inscrire dans l'histoire du roman. Ces écrivains ont, depuis longtemps déjà, quitté leur pays d'origine par leur exil intérieur, dans la langue et la littérature, d'où leur sentiment permanent de *non-authenticité*¹. La langue et la littérature deviennent leur patrie.

Miroslav Krleža (1893-1981), l'un des plus grands écrivains de l'ex-Yougoslavie, écrira son premier roman : *Le retour de Filip Latinovitch*², lors d'un voyage du 19 janvier au 9 février 1932, dans le calme pragois et dans une solitude complète à Zbraslava. Il avait écrit des drames et des nouvelles, mais l'écriture d'un roman nécessitera un départ conférant de la sorte un statut singulier au roman. Parlant des écrivains Krleža dira : « Pour pouvoir faire honnêtement son devoir, l'écrivain a besoin d'être dans un certain sens dissident, voire défaitiste aussi bien à l'égard de l'État et des institutions qu'envers la Nation et les autorités. Il est le fils prodigue qui ne revient au foyer paternel que pour pouvoir en repartir. On comprend mal que le refus est sa manière familière d'accepter le monde. Or, il ne peut être aidé que par ceux qui sont en mesure de comprendre cette vérité-là précisément³ ». Si le roman ne peut naître que dans un « ailleurs », c'est bien parce que cet ailleurs est synonyme de tous les possibles. Créé dans un « ailleurs », il est cependant envisagé pour un « retour » au lieu d'origine ; d'où le titre.

Ainsi, devenir véritable écrivain nécessite un exil réel ou intérieur, pour s'arracher à la censure, à la pression et à la dangereuse uniformité de la *nova lingua*. Pour écrire autrement et avoir une vision critique, l'écrivain doit s'éloigner, prendre du recul, de la distance. Nous retrouvons cette même pensée chez Danilo Kiš, qui se qualifiait de seul écrivain yougoslave : « Je voulais tout simplement vivre dans un autre pays – comme l'ont fait tant d'autres écrivains avant moi [...] Et je jette un regard oblique sur les événements qui s'y passent, ou qui se passent ici, ou en Europe en général. C'est en tout cas un regard à distance. Et même quand je suis ici, j'observe tout avec une certaine distance » (Kiš 1995 : 286). C'est ce qu'il appelle « se donner une saine distance » (Kiš 1995 : 173) pour guérir de la sclérose mentale qu'induit l'idéologie nationale : « En ce sens, mon séjour à Paris m'est précieux, comme une convalescence mentale, une sorte d'exil, au sens joycien du terme – observer son propre monde avec un maximum d'objectivité, c'est-à-dire avec amour et sans pitié » (Kiš 1995 : 173).

¹ Danilo Kiš : « L'infamie du cosmopolitisme, qui a, dans les pays de l'Est, une signification tout à fait particulière, étant donc 'dissident et apatride' partout, j'ai dû trouver et j'ai trouvé par la force des choses mon unique patrie dans le patrimoine culturel européen. J'ai cherché et je pense avoir trouvé mes racines et mon titre de noblesse dans la littérature. » in *Le résidu amer de l'expérience*, Fayard, 1995, p.156. Cf. aussi *Homo poeticus*, 1993, p.101.

² Miroslav Krleža, *Povratak Filipa Latinovicza*, Matica Hrvatska, Zora, Zagreb, 1973. Miroslav Krleža, *Le retour de Philippe Latinovicz*, traduit su serbo-croate par Mila Djordjevic et Clara Malraux, Calmann-Lévy, Paris, 1957.

³ Propos recueillis par Predrag Matvejevitich, pour *Le Monde* du 28.VII.1968.

Cette figure de l'enfant prodigue s'intègre dans la métaphore de la nation chez les « petites » nations. La patrie est « notre maison » dira Krleža et une « grande famille » dira Kundera, et chaque écrivain avant d'être une individualité représente l'enfant d'une communauté nationale dont le statut et le rôle seront déterminés par et en fonction de cette communauté : « Dissimulées derrière leurs langues inaccessibles, les petites nations européennes (leur vie, leur histoire, leur culture) sont très mal connues ; on pense, tout naturellement, que là réside le handicap principal pour la reconnaissance internationale de leur art. Or, c'est le contraire : cet art est handicapé parce que tout le monde (la critique, l'historiographie, les compatriotes comme les étrangers) le colle sur la grande photo de famille nationale et l'empêche de sortir de là. Gombrowicz : sans aucune utilité (sans aucune compétence, non plus), ses commentateurs étrangers s'escriment à expliquer son œuvre en discourant sur la noblesse polonaise, sur le baroque polonais, etc., etc. Comme le dit Proguidis [Lakis Proguidis], ils le 'polonisent', le 'repolonisent', le repoussent en arrière dans le *petit contexte* national. Pourtant, ce n'est pas la connaissance de la noblesse polonaise mais la connaissance du roman mondial moderne (c'est-à-dire la connaissance du *grand contexte*) qui nous fera comprendre la nouveauté, et, partant, la valeur du roman gombrowiczien » (Kundera 2006 : 225-226). Cette famille est aussi impitoyable envers ses membres. Chacun surveille chacun ; chacun jalouse toute manifestation de la liberté chez l'autre. Le moindre écart, la moindre révolte est une affaire qui concerne la famille et « Si une famille ne réussit pas à anéantir le fils mal-aimé, avec une indulgence maternelle elle l'abaisse » (Kundera 2006 : 228).

Le retour de Filip Latinovitch, comme je l'ai montré dans un autre travail⁴, n'est que le retour de Miroslav Krleža écrivain à travers son premier roman dont la structure repose sur un questionnement permanent, une interrogation toujours ouverte où persiste le doute et où les êtres et les choses restent à définir ou redéfinir. Une œuvre qu'il est impossible de finir ; elle demeure œuvre ouverte sur les yeux de Filip qui regarde par la fenêtre les yeux morts mais ouverts de Boba qui semblent regarder... Regarder qui, regarder quoi, regarder pourquoi ? L'interrogation est ouverte. Ce roman figure bien la complexité, « la relativité et l'ambiguïté des choses humaines », il prolonge bien « la conquête de l'être ».

Cependant, le héros Filip Latinovitch, après avoir été symboliquement chassé du paradis (la maison maternelle) par sa mère pour avoir péché – ce qui induit, en sous-texte, l'auteur lui-même chassé de sa patrie (dans la sens de mère-patrie) pour avoir péché par ses prises de position, par ses écrits, sa lutte et ses engagements politiques –, revient tel l'enfant prodigue, sous les traits d'un peintre

⁴ Frosa Pejoska : « De l'usage des noms propres et la question de l'identité dans *Le retour de Filip Latinovitch de Miroslav Krleža* », in *Cahiers Balkaniques* n°32 « Autour du nom propre », INALCO, Paris, 2001, pp.209-228.

de renom qui signe « Philippe » à la française. Sa renommée internationale, c'est-à-dire son nouveau nom, lui permet de revenir en Croatie, mais il n'est pas véritablement reconnu par les Croates, ses compatriotes. Or, à l'imitation de la parabole de l'Évangile, l'enfant prodigue revient dans le foyer paternel après une longue absence et une vie « débauchée », des actes « condamnés », « licencieux », « interdits », « asociaux », avec l'espoir d'y trouver la compréhension. Dans le roman, il ne sera reconnu, en d'autres mots compris, que quand il sauvera un taureau d'un incendie, après avoir entendu le vieux mot kaikavien (dialecte croate) : « *ogenj* (feu) » oublié. Ce vieux mot réveille en Filip « le sentiment très vif de ses attaches avec le pays. Sans savoir pourquoi, en cet instant, il sentit avec force combien il dépendait subjectivement et inéluctablement de ce sol : il se sentit chez lui. Et comme si cela avait été tout naturel, dans un élan de solidarité, poussé par la certitude d'appartenir à Kostanjevets, il s'habilla en hâte et sortit en courant dans la nuit » (Krlježa 1957 : 78). Il n'est plus l'homme « solitaire » des villes étrangères, l'étranger, il devient tout à coup « solidaire » de la communauté paysanne croate. En se réappropriant la langue croate⁵, il redevient un Croate solidaire du paysan croate et conséquemment reconnu par eux. Il devint « célèbre en une seule nuit. Dans la bouche populaire, il était désormais le monsieur qui avait sauvé le taureau de Hitrets » (Krlježa 1957 : 79).

Sur le plan de la littérature, cela signifierait-il que l'auteur a pleinement conscience qu'il « ramène » le roman dans sa dimension internationale et à sa dimension « universelle » et comme tel ne peut pas être reconnu, car ce roman-là n'est pas connu? Ce roman créé à l'étranger est considéré comme un roman-étranger. Aussi n'est-il perçu que comme un produit « d'importation », étranger, au même titre que les « intraductions ». Seule la langue est connue, mais cela suffit-il pour que le roman soit compris ? Toutefois cette « intraduction » étant le produit d'un écrivain natif, elle sera instrumentalisée pour la promotion de la littérature nationale au rang des littératures de renommée internationale.

Quant à l'écrivain, il semble avoir conscience que son écriture ne peut avoir de raison d'être que dans le « retour », un retour permanent, car il ne revient que pour mieux repartir. Il s'agit, à travers ce retour, de ramener le roman là où il est interdit de séjour, rendre possible son existence par le biais de l'« intraduction » ou du moins ce qui est perçu comme tel. Devant l'incompréhension qu'il suscite, il n'a d'autre alternative que de repartir pour trouver les conditions de sa possible création.

Zoran Kovatchevski, un auteur macédonien contemporain, dans sa nouvelle « Aristote de Ressen⁶ » (Aristotel od Resen) qui a donné le titre au recueil, interroge « le retour de la pensée » par le retour de l'intellectuel natif. Dans cette nouvelle, l'Aristote inconnu de Ressen (petite ville de Macédoine)

⁵ Le latin a été la langue officielle de la Croatie jusqu'en 1847.

⁶ Zoran Kovačevski, *Аристотел од Ресен*, Мисла, 1984.

est un compatriote parti à l'étranger et qui s'en revient pour y ramener la pensée qui aurait été « dérobée dès avant leur naissance » mais, « ramenée à sa source originelle », cette pensée se salirait dans la poussière. Cette pensée ne semble pas correspondre aux préoccupations fondamentales de ceux qu'il voudrait voir devenir ses « premiers élèves », envahis qu'ils sont par le quotidien et le matériel. Cet Aristote qui a sacrifié les dix plus belles années de sa vie à l'étranger voudrait, peut-être, mettre en pratique le système qu'Aristote avait développé en son temps montrant que « l'imitation [...] est une relation ascendante par laquelle l'être inférieur s'efforce de réaliser, avec les moyens dont il dispose, un peu de la perfection qu'il aperçoit dans le terme supérieur⁷ ».

Mais l'imitation d'Aristote est problématique eu égard au rapport du philosophe lui-même à sa pensée. En effet, « l'Aristote que nous connaissons, dit P. Aubenque, n'est pas celui qui vivait au IVe siècle av. J.C., philosophe philosopant parmi les hommes, mais un *Corpus* plus ou moins anonyme édité au Ier siècle av. J.C. Il n'est pas d'autres exemples dans l'histoire où le philosophe se soit trouvé à ce point abstrait de sa philosophie. Ce qu'on a pris l'habitude de considérer sous le nom d'Aristote, ce n'est pas le philosophe ainsi nommé, ni même sa démarche philosophique effective, mais un *philosophème*, le résidu tardif d'une philosophie dont on a vite désappris qu'elle fut celle d'un homme *existant* » (Aubenque 1983 : 3-4). Si nous transposons ce questionnement de Kovatchevski sur le plan de la littérature, ce que nous autorise les notions de *corpus* et de *philosophème* prises au sens générique, nous pouvons y voir une critique de ceux qui pensent que la littérature « universelle » se trouve en dehors du pays et qu'il faut aller à sa recherche à l'étranger pour ensuite la rapporter dans le pays d'origine et tenter de la propager, ou de la « re-semer ». Lorsque l'Aristote de Ressen tente à son tour d'élever les Macédoniens à la pensée en se présentant comme le double d'Aristote de Stagire, il ne devient aucunement le terme supérieur, seulement le terme moyen qui, de ce fait, ne mérite pas l'imitation, mais la réprobation, la moquerie ou tout simplement l'indifférence en tant qu'anonyme-double. Il ne représente pas l'universel, il impose un modèle en l'important, même s'il pense l'avoir « rapporté ».

Dans *La République mondiale des Lettres*⁸, Pascale Casanova parlant des écrivains issus des contrées éloignées des capitales littéraires aborde leur « mesure du temps littéraire » qui distingue temps réel et temps fictif. Le « présent » est pour ces écrivains « déterminé par les plus hautes instances critiques légitimant les livres légitimes, c'est-à-dire contemporains ». L'écrivain Octavio Paz, qui est pris comme exemple, exprime sa découverte d'un temps central, qui sert de mesure, et d'un temps excentré dans lequel il est relégué. Ce temps réel,

⁷ Pierre Aubenque, *Le problème de l'être chez Aristote*, PUF, 1983, p.498.

⁸ Pascale Casanova, *La République mondiale des Lettres*, Seuil, 1999. Pour ce paragraphe, voir pp.133-136.

qui se caractérise par l'unification du politique, de l'historique et de l'artistique, « impose à tous la mesure commune d'un temps absolu et relègue les autres temporalités (nationales, familiales, intimes...) à l'extérieur de l'espace ». Une fois prise la mesure de ce temps, l'écrivain qui veut s'y inscrire en créant une œuvre du « présent » est contraint d'aller à sa recherche pour le ramener dans son pays : « La quête du présent n'est pas la recherche d'un paradis sur terre ni de l'éternité sans dates : c'est la quête de la véritable réalité [...]. Il fallait partir à sa recherche et le ramener sur nos terres ». Cette quête dit P. Casanova est « la sortie hors du 'temps fictif' dévolu à l'espace national et l'entrée dans la concurrence internationale ». Pour Casanova, Paz réussit dans sa quête grâce à l'obtention du prix Nobel en 1990, la plus grande reconnaissance littéraire. Lui qui avait décidé d'importer dans son pays le « vrai présent » y réussit, dit-elle, grâce à cette reconnaissance internationale et en « devenant analyste de la 'mexicanité' » dans ses nombreux essais. Certes, la renommée internationale de Paz lui permet, ainsi qu'à son œuvre tant poétique qu'en prose, d'être présent dans tous les espaces, même dans son pays. Mais, pouvons-nous dire, pour autant, que la réception de l'œuvre de Paz est réelle dans sa contrée périphérique ? Casanova s'accorde à dire que les écrivains qui se limitent à la temporalité nationale et qui, par conséquent, ne considèrent que les « normes et les limites nationales assignées aux pratiques littéraires » ne connaissent pas ce temps réel qui se réfère aux lois internationales, ni ses créations les plus contemporaines qui sont le résultat des révolutions esthétiques. Aussi, pensons-nous, leur est-il impossible de connaître le roman, et tout autre œuvre, qui explore toutes les possibilités de l'être dans sa contemporanéité.

Il ne suffit pas cependant de prendre la mesure d'un « temps réel » pour pouvoir s'y intégrer. Les capitales littéraires semblent ne voir dans les écrivains de la périphérie que des « journalistes d'opinions », des dissidents ou de simples creusets d'exotisme (Kiš 1993 : 23-24). Qui, tant qu'ils vivent dans un régime totalitaire, le dénoncent ou font la guerre, sont « sexy⁹ ». En revanche, dès que tombent ces régimes et les murs qui nous séparent, ils ne méritent plus aucune attention. Les écrivains de la périphérie, de l'Est ou balkaniques doivent être des *homo politicus*. Ils ne seront reconnus qu'à travers leurs œuvres engagées qui, ainsi, répondent aux attentes des capitales littéraires : « De la littérature, nous les Européens, nous en avons bien suffisamment, et de l'assez bonne ; eux, les machins, les Serbo-Trucs, ils n'ont qu'à écrire sur des thèmes soi-disant délicats, qu'ils taquinent donc un peu leurs dirigeants et qu'ils critiquent leur système, qu'ils nous décrivent un scandale politique dans un cadre exotique... » (Kiš 1993 : 23).

⁹ Cf. Goran Stefanovski, « *Fables du monde sauvage de l'Est. Quand étions-nous sexy ?* » in *Hôtel Europa*, Editions L'Espace d'un instant, traduit de l'anglais par Séverine Magois, Paris, 2005.

Danilo Kiš choisit d'entrer en littérature par *La Mansarde*, titre de ce qui est considéré comme son premier roman, nous pensons quant à nous que son premier roman est *Psaume 44*. Le choix du premier roman par Kiš est conscient et théorisé. En effet, il refuse d'être un écrivain à « qualificatif », « un écrivain de ghetto ». Or en écrivant *Psaume 44*, il a fait, selon lui « une faute majeure » qu'il s'évertuera par la suite de corriger en instaurant la nécessaire distance que requiert l'œuvre littéraire. Il fera de la « distance » un de ses procédés littéraires majeurs. *Psaume 44* aurait pu faire de lui « un écrivain juif », « un écrivain d'une minorité », c'est-à-dire un écrivain à adjectif. Or les littératures des minorités « sont menacées par le danger latent du pathétique et de la grandiloquence¹⁰ » (Kiš 1995 : 121-122), en d'autres mots d'inexistence par l'oubli. D'où l'interdiction de l'auteur de traduire cette œuvre (elle n'existe qu'en hongrois car elle était destinée à un concours organisé par l'Association juive de Belgrade – Kiš est juif hongrois de par son père). Elle ne sera traduite que dans la future édition des œuvres complètes préparée par Kiš lui-même, comme document.

Lorsque Salman Rushdie publia en 1988 les *Versets sataniques* en anglais, il était déjà un auteur admiré unanimement. Quelque mois plus tard l'imam Khomeiny condamna l'auteur à mort pour blasphème et envoya des tueurs à gages à ses trousseaux. Kundera précise que le roman n'avait pas été encore traduit que le scandale l'avait devancé. La presse cita les extraits *incriminés*. Or en ne présentant que les passages *incriminés*, on a « dès le début, transformé une œuvre d'art en simple *corps de délit* » (Kundera 2006 : 34). Seule comptait dorénavant l'accusation, le texte n'existait plus : « L'actualité littéraire fut la condamnation à mort d'un auteur » (Kundera 2006 : 35). Dès lors, plus personne ne mettait en doute que Rushdie avait « attaqué l'islam, car seule l'accusation était réelle ; le livre n'avait plus aucune importance, il n'existait plus » (Kundera 2006 : 36). Ainsi, même quand l'auteur a une renommée internationale, sa « famille nationale » peut discréditer son roman et le réduire à un pamphlet politique. Il est évident que l'aspect politique est présent dans l'œuvre mais, en tant que roman, il ne peut être réduit à la seule politique. Pour Kundera cette condamnation de Rushdie est un conflit entre deux époques, il rejoint en cela Casanova qui nous parlait de deux temps : « la théocratie s'en prend aux Temps modernes et a pour cible leur création la plus représentative : le roman. Car Rushdie n'a pas blasphémé. Il n'a pas attaqué l'islam. Il a écrit un roman. Mais cela, pour l'esprit théocratique, est pire qu'une attaque ; si on attaque une religion (par une polémique, un blasphème, une hérésie), les gardiens du temple peuvent aisément la défendre sur leur propre terrain, avec leur propre

¹⁰ Cf. également : Frosa Pejoska, « *La Mansarde*. De la périphérie au centre ou faut-il se libérer de son égo-centrisme ? », in *Cahiers Balkaniques* n°28-29, Paris 2000, pp.119-138. Frosa Pejoska, « L'écriture comme cénotaphe. A propos de Danilo Kis », in *L'histoire trouée, Négation et témoignage*, Edition Catherine Coquio, L'Atalante, 2004, pp.509-534.

langage; mais, pour eux, le roman est une autre planète ; un autre univers fondé sur une autre ontologie ; un *infernum* où la vérité unique est sans pouvoir et où la satanique ambiguïté tourne toutes les certitudes en énigmes » (Kundera 2006 : 38). Pour Kundera, le verdict de Khomeiny résulte d'une logique atroce mais cohérente, tandis que l'incapacité de l'Europe à défendre sa propre culture, à défendre et à expliquer le roman, l'art le plus européen, est « triste ». Cet amer constat de ne pouvoir compter sur « les 'fils du roman' qui ont lâché l'art qui les a formés » (Kundera 2006 : 39) conforte Kundera romancier dans sa résolution de ne pas pratiquer « un genre littéraire » parmi d'autres quand il écrit un roman, mais d'adopter une « attitude, une sagesse, une position ; une position excluant toute identification à une politique, à une religion, à une idéologie, à une morale, à une collectivité ; une non-identification consciente, opiniâtre, enragée, conçue non pas comme évasion ou passivité, mais comme résistance, défi, révolte. J'ai fini par avoir ces dialogues étranges : 'Vous êtes communiste, monsieur Kundera ? – Non, je suis romancier.' 'Vous êtes dissident ? – Non, je suis romancier.' 'Vous êtes de gauche ou de droite ? – Ni l'un ni l'autre. Je suis romancier'» (Kundera 2006 : 186). Il n'échappera pas cependant, à son tour, à l'incrimination lorsqu'en 2008 l'hebdomadaire *Respekt* publiera un rapport tiré des archives de la police communiste et découvert par un chercheur de l'Institut d'étude des régimes totalitaires. Dans ce document, Kundera, présenté comme un informateur, aurait dénoncé un déserteur à la police communiste, en 1950. Kundera démentira immédiatement et demandera des excuses à l'hebdomadaire sous peine de poursuites ; elles lui seront refusées. De nombreuses personnalités du monde littéraire, parmi lesquels plusieurs Prix Nobels, notamment Rushdie, prendront sa défense. Cependant, le quotidien *L'Express* enquêtera sur « l'affaire », se rendant même sur place. Le même quotidien publiera un article de Jérôme Dupuis le 5.09.2009, annonçant que Kundera renonce à poursuivre *Respekt*, mais qu'un autre document compromettant viendrait jeter le doute. Les points de suspension qui terminent l'article laissent chacun interpréter les nouvelles informations, mais il n'y a pas de défense, seulement un doute.

Le plagiat est une autre condamnation que subissent les auteurs qui ont tenté de produire un roman qui intègre toutes les innovations littéraires contemporaines. Subtile méthode des régimes totalitaires qui consiste à attaquer l'écrivain sur son propre terrain. En lui niant ses capacités littéraires, alors que cet écrivain depuis longtemps s'est exilé dans la littérature et a fait de la littérature son unique patrie, il s'agit de le priver d'existence. L'écrivain qui a écrit un roman qui opère une rupture avec les normes de l'univers national devient l'ennemi de la nation. Son œuvre, par sa différence tant thématique que structurelle, est considérée comme une critique du système en place. Or, la critique étant l'arme utilisée par l'étranger, cet écrivain ne fait que reproduire, « copier », les œuvres et la pensée des étrangers. Ce n'est pas l'ignorance des innovations littéraires,

ni un retard esthétique de ces pays, qui fait condamner les auteurs de plagiaire mais bien le refus de la différence et de la création libre, celle qui condamne ce qui existe pour ouvrir sur d'autres possibles. Parfois, le traducteur peut aider l'État dans cette condamnation, s'il partage l'idéologie en place. L'accusation de plagiat dont a été victime Kiš à la sortie de son roman *Un tombeau pour Boris Davidovitch*¹¹ illustre parfaitement ce processus.

En émigration, si des écrivains continuent d'écrire en leur langue cela ne signifie pas qu'ils écrivent pour les locuteurs de la langue qu'ils utilisent ; ils peuvent envisager leur création littéraire dans la perspective d'une traduction, en d'autres mots destinent prioritairement leur œuvre aux locuteurs du pays d'accueil. S'ils adoptent la langue du pays d'accueil, ou toute autre langue de grande diffusion, cela ne signifie pas que leur œuvre n'a pas été traduite. Au contraire, le premier acte de traduire est effectué par l'auteur lui-même, puisqu'il fait le choix d'écrire dans une langue qui n'est pas la sienne. Lorsqu'ils utilisent la langue du pays d'accueil (parfois s'autotraduisent ou corrigent leurs textes¹²), c'est bien parce qu'ils revendiquent une place dans la littérature mondiale et, soucieux de leur apport novateur, ils souhaitent le traduire, eux-mêmes avec fidélité, dans sa différence non par le filtre d'une traduction qui homogénéiserait ou standardiserait leur œuvre et leur écriture. La traduction ou l'autotraduction n'est donc pas une *littérisation* de leur œuvre telle que définie par Casanova: « toute opération – traduction, autotraduction, transcription, écriture directe dans la langue dominante – par laquelle un texte venu d'une contrée démunie littérairement parvient à s'imposer comme littéraire auprès des instances légitimes. Quelle que soit la langue dans laquelle ils sont écrits, ces textes doivent « être traduits », c'est-à-dire obtenir un certificat de littéarité » (Casanova 1999 : 192), car il s'agit d'une œuvre littéraire mais, dirons-nous, une *translittération*. Par l'autotraduction, par la correction de la traduction, ou par la traduction, quand elle est de qualité, l'écrivain inscrit sa présence et sa participation aux découvertes littéraires. Grâce aux « grandes » langues de communication et de diffusion, il essaye de rendre accessible ses créations pour le plus grand nombre de lecteurs. Une littérature qui ensuite reviendra, immanquablement, dans le pays d'origine, là où sa présence est ignorée, interdite ou simplement impossible.

Le roman qui s'en revient sous la forme d'un texte traduit, en tant que roman qui explore toutes les possibilités de l'existence, bien que présent, n'est pas, comme nous l'avons vu, toujours compris. Son retour peut être source de

¹¹ Danilo Kiš, *Un tombeau pour Boris Davidovitch*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Gallimard, 1979. Cf. Frosa Pejoska, « l'écriture comme cénotaphe », article cité plus avant.

¹² Dans les éditions des œuvres de Kundera, à la rubrique : « Œuvre de Milan Kundera », il est précisé ce qui suit : « Entre 1985 et 1987 les traductions des ouvrages ci-dessus ont été entièrement revues par l'auteur et, dès lors, ont la même valeur d'authenticité que le texte tchèque. » « La traduction de *L'Immortalité*, entièrement revue par l'auteur, a la même valeur d'authenticité que le texte tchèque. »

malentendus : « J'ai éprouvé un étrange plaisir malin à me voir retourner au pays natal sur un âne de malentendu¹³ » (Kundera 2006 : 234).

Bibliographie:

- AUBENQUE P., *Le problème de l'être chez Aristote*, PUF, 1983.
 CASANOVA, P., *La République mondiale des Lettres*, Seuil, 1999.
 KIŠ D, *Le résidu amer de l'expérience*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Fayard, 1995
 KIŠ D, *La Mansarde*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Grasset, 1989.
 KIŠ D, *Homo poeticus*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Fayard, 1993.
 KIŠ D, *Un tombeau pour Boris Davidovitch*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Gallimard, 1979.
 KOVAČEVSKI Z., *Apucūioūēn og Pecen* [Aristotel od ressen], Mislja, Skopje, 1984.
 KRLEŽA M., *Povratak Filipa Latinovicza*, Matica Hrvatska, Zora, Zagreb, 1973.
 KRLEŽA M., *Le retour de Philippe Latinovicz*, traduit du serbo-croate par Mila Djordjevic et Clara Malraux, Calmann-Lévy, Paris, 1957.
 KUNDERA, M., *L'art du roman*, Folio, 1995.
 KUNDERA, M., *Les testaments trahis*, Folio, 2006.
 PEJOSKA F., « De l'usage des noms propres et la question de l'identité dans *Le retour de Filip Latinovicz de Miroslav Krleža* », in *Cahiers Balkaniques n°32* « Autour du nom propre », INALCO, Paris, 2001, pp.209-228.
 PEJOSKA F., « *La Mansarde*. De la périphérie au centre ou faut-il se libérer de son égo-centrisme ? », in *Cahiers Balkaniques n°28-29*, Paris 2000, pp.119-138.
 PEJOSKA F., « L'écriture comme cénotaphe. A propos de Danilo Kiš », in *L'histoire trouée, Négation et témoignage*, Edition Catherine Coquio, L'Atalante, 2004, pp.509-534.
 STEFANOVSKI G., « *Fables du monde sauvage de l'Est. Quand étions-nous sexy ?* » in *Hôtel Europa*, Editions L'Espace d'un instant, traduit de l'anglais par Séverine Magois, Paris, 2005.

¹³ Après la parution, en Tchécoslovaquie, de la quatrième partie du roman *Livre du rire et de l'oubli*, éditée en plaquette à part, – première édition d'un texte de Kundera après vingt cinq années d'interdiction –, il reçut une coupure de presse où un critique nommé Banaka exprimait son contentement de l'auteur et « comme preuve de mon intelligence, écrit Kundera, citait ces mots qu'il jugeait brillants : « Depuis James Joyce déjà nous savons que la plus grande aventure de notre vie est l'absence d'aventure », etc., etc. J'ai éprouvé un étrange plaisir malin à me voir retourner au pays natal sur un âne de malentendu. » Milan Kundera, *Les testaments trahis*, op. cit., p.234.

ПЕЈОСКА-БУШРО Фроса

НАВРАЌАЊЕ НА ПРЕВЕДЕНИОТ ТЕКСТ
ИЛИ НАВРАЌАЊЕ НА РОМАНОТ

„Искусив чудно итро задоволство гледајќи како се враќам во родната земја качен на магаре на недоразбирање“ (Milan Kundera).

Воглавно сметаме дека создаденото дело е наменето за читателите во земјата каде се осетило првиот здив. Ако делото е преведено, значи дека може да го читаат и странски читатели, но останува фактот дека најпрво е создадено за читателите од родната земја. Преводот, на некој начин, само е второто признание на делото. Всушност книжевното творештво може да се осмисли (во наративна, тематска структура, говорна, синтаксичка, ит.н.) и да се креира (во вид на т.н. авто-едиција, што доаѓа од рускиот збор самиздат - скришно делење на забранети од цензурата дела во поранешниот СССР, потоа необјавени ракописи, ракописи што циркулираат во литературните кругови, едиција на многу ограничен број дела, за да не се каже дека е доверлива или на сметка на самиот автор, ит.н.), а се работи за странски читатели или за автори кои се маргинализирани во сопствената земја, односно делата им се предодредени само за превод. Преводот тогаш не е ништо друго освен постигната но искупена цел.

Преводот кружи на повеќе или помалку контролиран начин во разни земји, тој може одново да се преведе на повеќе јазици, но секогаш се враќа во родната земја на писателот, било поради преведениот текст или оригиналот. Што се однесува до авторот, тој не ја напушта родната земја. Неговото дело само ги преминува границите затоа што, според нас, тоа ја крие во себе наративната структура и универзалните тематика што ја надминуваат категоријата за националното.

Националниот авторот што доживеа делото да му е осознаено преку преводот направен на еден или повеќе големи европски комуникативни јазици (на француски, англиски, германски ит.н.) добива високо реноме и во сопствената земја, со оглед на тоа што преводите за таа земја се прифатени како меѓународно признание на овој вид национален производ, или национална литература (дури и кога, често, тие преводи не се вистински одбележани во земјите, или со други зборови не се наполно прифатени). Сепак за да се сочува репутацијата, т.е. меѓународното признание, авторот задолжително ќе треба да се стекне и со други преводи на дела. Во спротивен случај, преводот на еден единствен труд му ги одредува националните лимити, како одраз на авторовите ограничувања. Притоа сепак делото беше наменето за националните читатели, но меѓународната слава, стекната по пат на преводот, ги насочува читателите од родната земја

да го читаат поинаку, притоа давајќи му привилигирано место. Преводот ја вреднува националната литература.

На Балканот, или поточно кажано во источните земји, владееше авторитарен политички систем. Таму се случила, почнувајќи од дваесетиот век, повеќе геноциди.

Според Milan Kundera, тие земји не му беа наклонети на романот, затоа што *романовиоџи дух* се противставува на тоталитарниот дух.

Авторите што посакаа да пишуваат романи кои ги разгледуваат сите можности на постоењето, мораа или да ја напуштат земјата и да го пишуваат романот во странство, или да најдат начин да го преведат за да се внесе тоа дело во историјата на романот : „За да може чесно да си ја изврши должноста, писателот во одредена смисла станува дисидент, дури и дефетист, како кон Државата и нејзините институции, така и кон Нацијата и властите. Тој е син расипник кој се враќа во татковото огниште единствено за да одново го напушти. Лошо се сфаќа дека одбивањето всушност е неговиот начин на прифаќање на светот. Но, нему му помагаат само оние кои се во состојба дословно да ја разберат точно таа вистина“ (Miroslav Krleža, одбрани цитати од Predrag Matvejevič, за Светот (Le Monde du 28.VII.1968.). Навраќајќи се на нивното дело преку преводот, се проследува навраќањето на Романот.

HRISTOVA Doreana
Faculté de Philologie - Skopje
doreanahristova@yahoo.fr

PLURILINGUISME – DEFI DU 21e SIECLE

Резиме: Плурилингвизмот/повеќејазичноста е предизвик за 21-от век. Сите земји во светот нудат своевиден мултијазичен и мултикултурен аспект на живеење, а тоа значи дека одамна е надмината идејата за една нација во рамките на одредена држава. Бидејќи мултијазичноста веќе насекаде е состојба *sine qua non*, неопходно е со помош на образовните фактори да се изнајде начин за форсирање на плуријазичноста, која задира во давањето секому можност за учење на повеќе јазици и запознавање со мноштво култури. Тоа е всушност европското специфично лого за откривање на посебностите на овој континент, каде Европа е претставена како ризница на јазици и култури и во чија закрила, следејќи го овој тренд Македонија би требала да се претстрои, според европските деонтолошки начела за образовни ориентации, односно да се фокусира врз учењето на што повеќе европски јазици, кои секогаш значат отворање на пошироки видници кон светот на мудроста, интелигенцијата, цивилизациите и на споделеното европско културно наследство.

L'année 2001 était sous le signe d'une double création macédonienne.

Sous l'égide du CELV - le 18 mai 2001, les europhiles macédoniens ont célébré *l'Année européenne pour les langues* à Skopje, célébration qui s'est ensuite multipliée par toutes les Journées européennes successives et - le 1er octobre 2001, ils ont initié *un département autonome*, au sein de la Faculté de Philologie de Skopje, s'occupant de l'enseignement universitaire et postuniversitaire en Traduction / Interprétation et c'est notre DTI de renom.

Dans notre département, nous pratiquons le plurilinguisme, focalisé sur des savoir-faire plurilingues et multiculturels, où les apprenants ont la tâche principale de se servir aussi bien de leurs *connaissances terminologiques* juridiques, politiques, économiques, que diplomatiques, journalistiques, médicales, etc. Cela se complète à la fois par l'acquisition des *compétences identitaires de la citoyenneté macédonienne et européenne*, et la mise en évidence de la riche diversité culturelle du patrimoine commun.

Les objectifs du Plurilinguisme, déjà visés par le DTI sont présentés par: l'assurance de la compétitivité à travers de la formation professionnelle et technique

(FPT) en traduction et interprétation, la collaboration avec les décideurs éducatifs, la performance dans *les langues de spécialité, les échanges culturels au niveau national et international. Le but est d'atteindre le niveau souhaité d'intégration solidaire européenne du côté éducatif. Le DTI a fait des efforts pour garantir le suivi des études universitaires en traduction : en 2009, était proposée à la Commission européenne notre version d'Études plurilingues en Master de Traduction, ou du réseau EMT, qui malheureusement n'a pas encore vu le jour.*

Soulignons le fait que l'objectif de l'enseignement plurilingue et multiculturel au DTI soutient les *initiatives «plurielles»*, dans lesquelles sont abordées à long terme les innovations, en corrélation avec :

- la Commission européenne
 - la Direction générale de la traduction
 - les ex-partenaires européens
- de Bruxelles (*Marie Haps & CE*),
de Strasbourg (*Marc Bloch & Division des langues*),
de Heidelberg (*Ruprecht Karls*),
de Paris (*Inalco*),
de Graz (*CELV*).

Les compétences plurilingues et multiculturelles, déjà acquises aux cours d'études universitaires et postuniversitaires (pour les derniers nous nous référons au Master d'interprétation de conférences) sont la base solide d'un arsenal de savoirs, savoir - faire et savoir - être, qui englobent le sens de *PAN* et de *TRANS* et qui se marient parfaitement avec la notion d'interprète ou de traducteur panlinguistique ou de polyglotte, panculturel, ou translinguistique et transculturel.

Le DTI est le lieu universitaire excellent pour la mise en relation de plusieurs langues, plusieurs terminologies et de nombreuses cultures.

Il existe 4 types d'approches plurielles de la «didactique intégrée» :

- langue A, dite souvent *langue maternelle-ce terme n'est plus compatible dans nos sociétés multilingues* et les deux langues de travail :
- langue B ou première langue étrangère de travail
- langue C ou deuxième langue étrangère de travail,
- intercompréhension entre les langues apparentées, y compris leur approche interculturelle l'éveil aux langues apparaît en tant qu'approche plurielle. C'est l'accueil des étudiants dans la diversité des langues tout au long de leur scolarité.

L'option des *Études en Traduction Professionnelle (ETP)* pour chacune des trois langues obligatoires du DTI, est mentionnée avec les combinaisons suivantes: (anglais, français, macédonien; français, anglais, macédonien; anglais, allemand, macédonien; allemand, anglais, macédonien; français, alle-

mand, macédonien; allemand, français, macédonien) ce qui comprend quatre unités de valeur spécifiques:

- *pratique de la traduction,*
- au moins quatre types de *terminologies - en langue de spécialité*
- *analyse comparée à partir d'au moins deux langues,*
- *leurs variétés multiculturelles*

La coopération entre le DTI de Skopje, le CELV de Graz et nos autres PARTENAIRES ÉTRANGERS DEVRAIT S'INTENSIFIER CONTINUELLEMENT

- en matière d'*apprentissage des langues tout au long de la vie pour favoriser le plurilinguisme à tout âge*
- *et la promotion de la diversité multiculturelle.*

À l'occasion de la *Journée Européenne pour les langues*, à part les conférences organisées, nous avons besoin de construire un «Relais plus actif au niveau national et international».

Il n'y a jamais eu de guerre sans ennemi, dit un bon dicton macédonien. Pour supprimer les conflits et les malentendus, il faudrait bien connaître les cultures, leurs langues, empêcher toute représentation hostile par la pratique du dialogue, de la compréhension, de la tolérance, du compromis et de la solidarité, où le seul le tout présent anglais n'est plus tellement attractif.

Ceci veut dire que les objectifs de l'enseignement au DTI touchent le contraire de l'antagonisme ou de la discorde. Les efforts tendent à sensibiliser les étudiants avec la notion de *la pluralité des langues*, ou de la *curiosité d'aborder leurs formes différentes* pour mieux *exprimer leurs équivalents dans d'autres langues*.

Par ex. sachant que le français et l'albanais sont des langues centrifuges, il est logique de nous familiariser avec le syntagme typique pour le français :

l' Union européenne

dét 1 (fléchage) N dét 2 (épithète)

Union europjan à la différence de l'anglais et du macédonien qui sont des langues centripètes:

THE European Union

dét 1 dét 2 (épithète) N
(fléchage)

Европска-ТА унија

dét 2 (épithète) dét 1 (fléchage) N

Autre ex. avec:

Ordinateur portABLE

En français les terminaisons

- able, - ible, - ule indiquent la *modalité potentielle*

(c'est souhaitable = cela peut se souhaiter – cela pourrait être souhaité)

lap top (ordinateur portable) рачен компјутер, компјутер *шито лесно се носи* – où l'on retrouve la modalité potentielle On prend ce médicament avant de se coucher *овој лек мора/шреба да се земе њред сѝињење* – modalité déontique, se rapportant à l'obligation.

Étant donné que le *multilinguisme n'est qu'une réalité concrète* dans nos sociétés, *pour favoriser le facteur beaucoup plus subtile plurilingue*, il serait prudent de demander l'appui de la part des facteurs éducatifs et culturels macédoniens, ici présentés par le Gouvernement et le Décanat de la Faculté de Philologie.

Les décideurs nationaux ont la tâche noble de stimuler le plurilinguisme, afin de *permettre à tout individu macédonien ou européen d'apprendre plusieurs langues*, sans négliger leurs cultures, *de les comparer à travers la traduction et l'interprétation* pour se plonger dans une analyse comparée en langues et cultures différentes qui précisent les expressions et les formes de l'écrit et de l'oral.

Le logo européen se focalise sur l'Europe, ou sur le continent le plus riche en langues et en cultures. Parallèlement, à ce fait incontestable, les orientations et *les responsabilités éducatives de la République de Macédoine doivent suivre l'itinéraire européen, dans le but de retrouver leur place authentique au sein de la famille commune.*

Les Ministères macédoniens de l'Éducation, de la Science et de la Culture, y compris la Faculté de Philologie auront *l'obligance d'adapter leur stratégie éducative aux impératifs européens* dans le cadre d'une formation de l'enseignement supérieur, visant le haut degré individuel et institutionnel de la vie publique et privée, où le plurilinguisme est compris comme une nécessité sine qua non pour *satisfaire nos besoins intellectuels.*

L'intérêt de la formation tout au long de la vie en traduction/interprétation garantit le succès dans le domaine de l'économie, du droit au sein d'une société où la pratique et les savoir-faire sont bien appréciés.

Les systèmes éducatifs ne doivent jamais s'enfoncer dans une stagnation, ils doivent évoluer sans cesse pour stigmatiser les transformations nécessaires.

Une des priorités macédoniennes pour réussir à atteindre un degré suprême de la conscience sociale, est de retrouver ses élèves talentueux, d'assurer l'excellence par une juste politique éducative qui sait se débarrasser du népotisme, de la corruption pour inclure toutes les innovations considérées

comme urgentes de la part de l'Unesco, du Conseil de l'Europe et de l'Union Européenne. N'oublions pas que la Charte linguistique recommande :

1. «la bonne pratique d'au moins deux langues en plus de la soi-disant langue maternelle»
2. *l'adhésion à l'UE ne se fait pas avec les documents, écrits en une langue européenne.*

Bibliographie:

- HRISTOVA, D. (2005) Les phénomènes concernant la traduction / l'interprétation dans l'analyse contrastive et la terminologie, Séminaire consacré à la Traduction, Faculté de Philologie, Skopje.
- HRISTOVA, D. (2006) Segments au profit de la terminologie, Godisen zbornik, Faculté de Philologie, Skopje.
- HRISTOVA, D. (2008) Discours interculturel européen, colloque tenu les 5 et 6 mai 2008 à la Faculté de Philologie, Skopje.

HRISTOVA Doreana

PLURILINGUISME – DÉFI DU 21^E SIÈCLE

Le multilinguisme est compris dans le monde comme une situation habituelle de la vie de tous les jours, qui fait annuler l'idée de l'existence d'une nation dans un seul État, c'est-à-dire cette conception est depuis longtemps dépassée. Étant donné que le multilinguisme partout n'est qu'une réalité ou un état sine qua non, pour matérialiser ces tendances, il serait prudent de demander l'appui des facteurs éducatifs qui va au profit du plurilinguisme, consistant à permettre à tout individu européen et macédonien d'apprendre plusieurs langues et cultures, de les comparer à travers la traduction pour se plonger dans une analyse approfondie comparée des formes et des expressions de l'écrit et de l'oral. Nous constatons que c'est une partie essentielle du logo européen, où l'Europe représente le continent le plus riche des langues, où les orientations et les responsabilités éducatives de la République de Macédoine sont là pour suivre l'itinéraire européen pour retrouver sa place authentique au sein de la famille commune. La Macédoine a la chance de se focaliser sur l'apprentissage de plusieurs langues et cultures européennes, qui couvrent la large palette des notions provenant de la sagesse, de l'intelligence, des apports de nombreuses civilisations du même patrimoine européen qui se fait partager ensemble.

**ПЛУРИЛИНГВИЗАМ
И МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ**

ABRASHI Teuta
Philologische Fakultät
Universität Prishtina - Kosovo
teuta.abrashi@uni-pr.edu

PERSPEKTIVIERUNG ALS EINE UNVERMEIDLICHE ÜBERSETZUNGSHANDLUNG

Abstrakt: Wir können immer nur eine Seite, einen Teil eines Objekts oder Geschehens erfassen. Bei der Übersetzung müssen nicht nur sprachliche, sondern auch außersprachliche Konditionen in Betracht gezogen werden. Jede Sprache verfügt über unterschiedliche Strategien zur Perspektivierung, aber nicht immer stehen in allen Sprachen diese Mittel zur gleichen Verfügung. Außerdem ist die Stimme des Übersetzers dabei immer vorhanden. Deswegen ist zwischen Ausgangs- und Zielsprache eine Perspektivverschiebung zu erwarten. Um diese Perspektivverschiebung zu evaluieren, ist eine linguistische Konstruktion der Perspektive – *Deixis, Modalität, Transitivität* und *erlebte Rede* – notwendig. Im ersten Abschnitt erkläre ich, warum Perspektivierung ein sprachliches und kognitives Phänomen ist, währenddessen betrachte ich im zweiten den Zusammenhang zwischen Perspektivierung und Erzählwinkel. Im nächsten Abschnitt befasse ich mich mit der Perspektivierung und Übersetzung und im letzten mit dem Perspektivierungsunterschied zwischen Ausgangs- und Zielsprache sowie mit dem Modell, der diesen Unterschied optimal evaluieren lässt.

Schlüsselworte: *Perspektivierung, Übersetzung, Perspektive, Stil, Sprache, Deixis, Modalität, Transitivität, erlebte Rede, linguistische Struktur*

Kennen Sie die Geschichte des einäugigen, einbeinigen, buckligen Königs und seinem Porträt? Der König beauftragte seinen Hofmaler mit dem Porträt. Da der Maler versuchte den König nicht zu beleidigen, beschloss er keine Deformitäten zu zeigen und malte auch das fehlende Bein, das zweite Auge und brachte den Buckel zum Verschwinden. Der König war aber durch die Ungenauigkeit des Porträts entsetzt und fühlte sich gefoppt und ließ den Maler einsperren. Deswegen beauftragte er einen zweiten Maler. Wohl wissend um das Schicksal des ersten Künstlers, entschied er, dass eine einfache, ehrliche und genaue Darstellung die beste Taktik sei. So malte er den Herrscher ganz lebensecht: einbeinig, bucklig und mit einem Auge. Der Herrscher fand das Porträt so scheußlich, dass er auch diesen Maler einsperren ließ. Deshalb beschloss der dritte Künstler nach vielen Überlegungen den König in der Rolle

eines Jägers zu malen: mit einem Bein ruhend auf einem Baumstamm, einem Auge geschlossen und einer Schulter über der anderen angehoben. Der König war begeistert und belohnte deswegen den Künstler.

1. Perspektivierung als sprachliches und kognitives Phänomen

Im wahren Leben können wir immer nur eine Seite, einen Teil oder einen Aspekt eines Objekts oder Geschehens erfassen. Eine *göttliche* Wahrnehmungssituation, in der wir einen Sachverhalt gleichsam total, ihn in all seinen Aspekten gleichzeitig wahrzunehmen, ist uns verwehrt. Diese Einschränkung ist durch unseren jeweiligen Standort, unsere Position in Raum und Zeit, unsere jeweils genetisch und kulturell angelegten Erkenntnisinteressen bedingt. Deshalb sehen wir (wie im oberen Beispiel), was uns geboten wird. Übertragen auf die sprachliche Ebene stellt die Technik des dritten Künstlers den adoptierten „Winkel des Erzählens“ in einem Text, in einer bestimmten Sprache dar. Sprachliche Beschreibung und die Stellungnahme zu einem Sachverhalt erzeugen ein Urphänomen unseres Kognitivsystems, das in der Literatur als Perspektivität bekannt ist. Der Tatbestand, dass in jedem Bild und in jedem Text, die jeweiligen Wahrnehmungsgegenstände perspektiviert werden müssen, wird uns als spezifisches Interpretationsproblem meist nicht bewusst, weil wir uns gar keine anderen als perspektivisch geordnete Wahrnehmungssituationen denken können. Nach Köller (2004: 309) aber ist im Bereich der Sprache die Perspektivitätsproblematik viel schwerer zu beschreiben als im Bereich der Bilder, „weil sie hier auf eine noch komplexere Weise mit der Zeichen- und Kognitionsproblematik verschränkt ist“. Überdies, ähnlich wie bei den Bildern muss im Prinzip jeder Sachverhalt aus einer bestimmten Perspektive dargestellt werden und deshalb ist „die Bedeutung eines jeden Satzes oder jeder Phrase nur perspektivisch repräsentiert“ (cf. Doherty 1994: 3). Heringer (1984: 49) geht noch weiter: „Ein Satz, das ist so, wie wenn man im dunklen Raum das Licht anknipst. Mit einem Schlag ist eine Szene da“. Den Prozess des Szenemachens bzw. der perspektivischen Wiedergabe eines außersprachlichen Sachverhalts mit den Mitteln der Sprache bezeichnet Dürscheid (1999: 239) als Perspektivierung und das Resultat dieses Perspektivierungsprozesses als Perspektive.

Die Perspektive wird auf der sprachlichen Ebene durch Wortstellung, grammatische Kategorien (wie z. B. *genus verbi*), durch perspektivisch fixierte Wortbedeutungen bestimmt und durch entsprechende lexikalische, syntaktische und phonologische Wegweiser verdeutlicht bzw. markiert. Weil sprachliche Äußerungen durch sogenannte paraverbale Phänomene wie Intonation, Akzent, Rhythmik usw. moduliert werden, können diese Merkmale menschliche

Kommunikation beeinflussen¹. So zeigen z.B. die Vielfalten von Lesarten, dass Menschen irgendwie, in unterschiedlicher Weise, einen gegebenen Text verstehen. Deswegen vermutet man, dass ein herausragender Schauspieler derjenige ist, der die Meinung bzw. das, was der Schriftsteller damit aussagen will, versteht und dieses mit geeigneten Mitteln ausdrückt. Zuschauer sind daran gewöhnt, dass viele bedeutende Theaterstücke von verschiedenen Schauspielern dargestellt werden und dabei klingen die Theaterstücke immer irgendwie anders. Es gilt die routinierte Praxis: Bevor ein Stück auf einer Theaterbühne gezeigt wird, führt der Regisseur die Inhaltszerlegung des Dramas auf, um die Absicht des Autors und sein Hauptziel zu zeigen sowie die Werkzeuge, die er dabei nutzt Ironie, Spott, Verachtung, Wut usw., auszudrücken. So offenbart sich der tiefere Sinn und emotionale Gehalt des Theaterstücks. Man misst die Leistung eines Schauspielers genau mit der Fähigkeit, diese subtilen und emotionalen Bedeutungsnuancen in den Fokus des Publikums zu bringen. Je sachkundiger ein Schauspieler ist, desto besser drückt er diese Nuancen aus und enthüllt sehr oft neue Bedeutungsaspekte.

Aber nicht immer sind diese unterschiedlichen Lesarten willkommen. Durch unpassende Betonungen können kommunikative Schwierigkeiten entstehen. Heringer (2010: 95) zeigt, dass dieses besonders bei Nicht-Muttersprachlern durch „wörtliche“ Übersetzung vorkommen kann. Eine Englisch sprechende pakistanische Bedienung, die in dem Selbstbedienungsrestaurant für höhere Bedienstete des Flughafens Heathrow bei London arbeitet, muss bei manchen Speisen nachfragen, ob die Gäste noch Soße dazu haben wollen. Dazu sagt sie ganz einfach und knapp „Soße“ („gravy“). Bei ihrem Versuch höflich auf pakistanische Weise zu sein, erweckt sie bei einheimischen Engländern (Muttersprachlern) einen gegenteiligen Effekt.

Einige Linguisten wie z. B. Welke (2011: 154) glauben, dass Wortbedeutungen schon im mentalen Lexikon perspektivisch fixiert werden, weil Menschen über die Fähigkeit verfügen, etwas vom Standpunkt eines anderen aus, auch eines Gegenstandes, zu sehen. Deswegen meint Welke, dass jedes Verb und jedes relationale sprachliche Zeichen schon im mentalen Lexikon auf eine Perspektive oder ein perspektivisches Potenzial hindeutet. So unterscheidet z. B. die deutsche Sprache durch grammatische Mittel zwischen der Singularität und der Pluralität. Obwohl es im Prinzip aber auch denkbar wäre, die Kategorie der Dualität grammatisch zu markieren, objektivierte die deutsche Sprache diese Kategorie auf lexikalische Weise vgl. *Ehepaar, ein Paar Strümpfe* (cf. Köller 2004: 319). Des Weiteren dienen Adjektive dazu, eine Bezugsgröße aspektuell

¹ Klangkurven fungieren in der gesprochenen Sprache als sinnbildende Perspektivierungsmittel. Einige Deutschdidaktiker wie Erika Essen haben vorgeschlagen, die Intonationsgestalt von Sätzen sogar zum Ausgangspunkt von semantischen und syntaktischen Satzanalysen zu machen, weil sie die Auffassung vertritt, dass den Schülern der Satz als Intonationseinheit sehr viel besser zugänglich sei als den grammatischen Struktureinheiten.

für einen bestimmten kommunikativen Akt zu perspektiveren (Köller 2004: 357). Oder wie es bei Verben der Fall von *lügen* (Grundverb) im Gegensatz zu *belügen* zeigt: Wenn der Sprecher den Angelogenen nicht nennen möchte oder nicht nennen kann, gebraucht er das Verb *lügen*. Ist es ihm wichtig, auch den Angelogenen miteinzubeziehen, wählt er das Verb *belügen*. Das letztere Verb verlangt ein Akkusativobjekt, in dem der Angelogene in der semantischen Rolle des Patiens realisiert werden muss².

Im Prinzip ist die Wahl der Perspektive, grammatisch gesehen, frei. Stilistisch gesehen, gibt es aber einzelsprachliche Präferenzen in der Perspektive von Satzbedeutung (Informationsstrukturen) und Wortbedeutung (lexikalische Emphase) (Doherty 1994: 3). So, betrachtet Leiss (1992) auch das Passiv als eine Perspektivierungskategorie, die die Wahl zwischen verschiedenen Standpunkten bzw. Präferenzen ermöglicht. Um dieses zu veranschaulichen, stellen wir uns die Situation vor, wenn jemand im Büro seines Chefs sitzt und versehentlich eine sehr teure Vase zerbricht. Diese Person verfügt über vier Erzählmöglichkeiten:

(1) Ich zerbrach die Vase.

In diesem grammatischen Aktivsatz wird „der Täter“ vor „dem Betroffenen“ platziert. Dieses rückt sicherlich die Beteiligung des Täters in den Vordergrund des Vorfalls und lässt keinen Zweifel über die Verantwortung für den Bruch der Vase.

(2) Die Vase wurde (von mir) zerbrochen.

Durch die Umwandlung des Satzes (1) in seinen entsprechenden Passivsatz, rückt das betroffene Objekt jetzt an die erste Stelle, während das Agens, verantwortlich für den Bruch, an das Ende des Satzes verschoben wird³. Nach Eisenberg (1986: 133) ist das Verhältnis von Aktiv- und Passivsatz zu begreifen „als die unterschiedliche Enkodierung derselben Bedeutung. Gleiche semantische Rollen entsprechen unterschiedlichen syntaktischen Formen oder *Diathesen*“. Vielleicht ist diese subtile Erklärung das, was ihr Chef bevorzugt oder vielleicht auch nicht. Sie fühlen, dass die passive Form im Grunde eine gute Idee ist, aber es klingt ein wenig zu plump.

² Nach Dürscheid, die auf Angelika Storrer und die Situationsvalenz verweist, ist diese Rolle „perspektivierungsfixiert“: Eine verbspezifische Rolle ist dann perspektivierungsfixiert „... wenn mit der Wahl des betreffenden Verbs diese Rolle auf jeden Fall zu realisieren ist und somit die ihr entsprechende Situationsrolle auf jeden Fall perspektiviert wird.“ (Dürscheid 1997: 252)

³ Die Entscheidung des Sprechers für eine bestimmte syntaktische Konstruktion ist von der Informationsstruktur abhängig. Nach Dürscheid (1997: 241) verfügt eine große Klasse von Verben über eine isomorphe Zuordnung ihrer semantischen Rollen zu grammatischen Relationen: Agens: Subjekt, Patiens: direktes Objekt, Rezipient: indirektes Objekt.

(3) Die Vase wurde zerbrochen.

In (3) wird das Merkmal des Passivsatzes genutzt, das eine Reduzierung der semantischen Rolle ermöglicht, um die optionale ‚von-Phrase‘ zu entfernen⁴. Aber der Chef kann trotz der Entfernung der ‚von-Phrase‘ immer noch auf Satz (3) mit der Frage: *Von wem?* reagieren.

(4) Die Vase zerbrach.

Vielleicht ist Satz (4) die sicherste Taktik, weil der „Täter“ komplett aus dem Prozess entfernt wurde. Die vier hier berücksichtigten Möglichkeiten stellen verschiedene Arten der Kodierung unserer Erfahrung eines bestimmten Ereignisses in der Sprache dar.

2. Perspektivierung als Erzählwinkel

In diesem Abschnitt befaße ich mich mit der Übertragung des „Erzählwinkels“ (durch Übersetzung) und alle feinen Bedeutungsnuancen in eine andere Sprache. In allen Sprachen verfügt die Information über die gleiche Struktur, die Sprachen unterscheiden sich nur nach der Art und Weise wie diese Informationsstrukturen kodiert sind bzw. Sprachen unterscheiden sich in dem Anteil, den die Syntax oder Lexik zur Perspektive eines Satzes beiträgt (Doherty 1994: 3). Deswegen müssen besonders bei der Übersetzung nach der „heringerischen“ Metaphorik die Szenen mit solchen Lichtern angeknüpft werden, sodass der Leser oder Hörer einer Zielsprache (ZS) die gleiche Szene sieht wie der Leser oder Hörer einer angegebenen Sprache (AS). Im Prinzip sollte eigentlich jede Übersetzung danach streben, ein solches Ziel zu erreichen. Aber in der realen Welt kommt es nicht selten vor, dass diese Szenen entweder spezifischen Modifikationen unterliegen, ersetzt werden oder sogar verschwinden. So z. B. in seinem Ansatz über die Deixes und Anaphorik nimmt Tanaka (2011: 1) das Beispiel von *Yukiguni*, das Hauptwerk des japanischen Nobelpreisträgers *Yasunari Kawabata* und die entsprechenden Übersetzungen im Englischen und Deutschen. Der Roman beginnt mit dem berühmten Satz:

(5) (a) *kokkyo-no nagai-tunnel-wo nukeru-to yukiguni-de-atta.*

⁴ Konstruktionen, die zu einer nicht-isomorphen Verteilung von semantischen Rollen und grammatischen Relationen führen, sind perspektivisch bedingt und der Prozess der Rollenaufhebung ist in Grammatiken als Passivierung bekannt (Dürscheid ebd. S. 244).

- (b) Grenze-GEN lang-Tunnel-AKK durchfahren-wenn Schneeland-sein-PERF 国境の長いトンネルを抜けると雪国であった.
- (c) The train came out of the long tunnel into the snow country.
(übersetzt von E. G. Seidensticker)
- (d) *Als der Zug aus dem langen Grenztunnel herauskroch, lag das »Schneeland« vor ihm weit ausgebreitet.* (übersetzt von O. Benl)
- (e) *Jenseits des Tunnels erschien das Schneeland.* (übersetzt von T. Cheung)

Tanaka stellt fest, dass die Übersetzungen in (5-5b-d) in ihrer „kognitiven“ Bedeutung oder sachlichem Zusammenhang äquivalent sind: Eine Lokomotive kommt aus einem Tunnel heraus, und vor dem Zug breitet sich eine Schneelandschaft aus. Aber nach Yoshihiko Ikegami⁵ stellt man bei genauerem Hinsehen fest, dass dabei jeweils ein unterschiedliches Bild bzw. ein perspektivischer Unterschied dargestellt wird: Im japanischen Original, wird nirgendwo explizit erwähnt, wo sich der Erzählende befindet und von woher die Szene betrachtet wird. Nach Ikegami kann sich ein japanischer Muttersprachler die Szene leicht vorstellen: Der Erzählende sitzt im Zug und sowie der Zug aus dem Tunnel kommt, sieht der Erzählende vor sich eine weit ausgebreitete Schneelandschaft. In der englischen Übersetzung (5c) befindet sich der Erzählende außerhalb des Tunnels und beobachtet die Szene aus der Vogelperspektive. Die breite Schneelandschaft wird von außen, etwa von einer überschaubaren Anhöhe aus betrachtet. In der ersten deutschen Übersetzung (5d) ist die Perspektive nicht einheitlich. Im ersten Satzteil legt das Präfix des Prädikats *heraus* nahe, dass sich der Beobachtende außerhalb des Tunnels befindet, während der hintere Satzteil eine Wahrnehmung des Erzählers suggeriert, bei der er im Zug sitzend aus dem Tunnel *herauskriecht*.

In der neueren Version der deutschen Übersetzung (5e) werden zwar einige Informationen weggelassen, aber die Erzählerbewegung steht nach Ikegami dem Original näher. Der Erzähler befindet sich (zusammen mit dem Protagonisten) im Zug und beobachtet den gleichen Szenenfluss.

Ein ähnlicher Fall stellt die deutsche Übersetzung *Das verflixte Jahr* (Viti i Mbrapsht) von Ismail Kadare dar:

- (6) a) Mbretëresha ktheu kryet befaz nga dritaret, ngaqë iu duk se dikush shtiu me gurë.
b) Die Fürstin wandte sich jäh dem Fenster zu. Hatte jemand Steine dagegen geworfen? (Übersetzt von Joachim Röhm)

⁵ Tanaka ebd.

Wie wir bemerken, gibt es im albanischen Original kein Fragezeichen und versucht man dem Original treu zu bleiben (ohne Fragezeichen), könnte die Übersetzung wie folgt lauten: *Die Fürstin drehte sich jäh dem Fenster zu, ihr schien das jemand mit Steinen warf.* (T.A.) Ein anderes Beispiel ist die englische Übersetzung von: *The Three-Arched Bridge*, übersetzt von John Hedgson in Zusammenarbeit mit dem Autor Ismail Kadare (*Die Brücke mit den drei Bögen* (deutsch), *Ura me Tri Harqe* (albanisch)):

- (7) a) Hija e gjymtyrëve të tij hallakatej mbi shpinën e urës dhe zvargej poshtë qemereve gjer mbi ujë.
 b) The shadow of his limbs pranced over roadway und flickered down the arches to the water.
 c) die Schatten seiner Glieder hüpfen auf dem Rücken der Brücke umher und flatterten unter den Bögen bis hin ins Wasser. (T.A.)

Im Originaltext wird nicht von *roadway* (Straßenweg) gesprochen, sondern von dem Rücken der Brücke, sodass bei dem Leser der Eindruck entsteht, dass der Schatten auf der Straße herumhüpft (außerhalb) und nicht auf der Brücke.

3. Perspektivierung und Übersetzung

Die oberen Beispiele zeigen, dass die gleiche Szene aus unterschiedlichen Perspektiven in AS und ZS geschildert werden kann. Natürlich wäre es eine Unrichtigkeit festzustellen, dass bei all diesen Übersetzungen, metaphorisch geäußert, „ein falsches Licht angeknipst“ wurde. Sie sind viel mehr die Ergebnisse, die sich aus langen Abwägungen und Kompromissen der Übersetzungspraxis ergeben. Eigentlich ist diese „unscheinbare“ Tatsache auch den Übersetzern, die in ihrer täglichen Praxis die „feinen“ Unterschiede der Sprachen zu bewältigen haben, längst bewusst.

Übersetzung ist traditionell eher eine derivative Aktivität als eine kreative Tätigkeit. Eine solche Sichtweise geht davon aus, dass eine Übersetzung „so gut wie“ der Originaltext sein muss und der Übersetzer als „guter“ Übersetzer angesehen wird, wenn seine Arbeit transparent ist und keinen eigenen Stil zeigt. Anders ausgedrückt: Die Aufgabe des Übersetzers ist, die richtige Erzählperspektive „zu schnappen“ und auf die Zielsprache zu übertragen. Von dem Übersetzer wird daher erwartet, dass er so gut wie möglich den Stil des Originals reproduziert. Klingt einfach, aber in der Praxis wird es komplizierter. Erstens ist es offensichtlich, dass Sprachen unterschiedlich funktionieren und zwangsläufig wird es auch Unterschiede in der Struktur, sogar zwischen den

verwandten Sprachen, geben. Im Deutschen z. B. können nur Akkusativobjekte als Subjekt eines werden-Passivsatzes fungieren bzw. können indirekte Objekte keine zentrale Position besetzen. Im Englischen ist dies aber nicht der Fall. In dieser Sprache können auch indirekte Objekte den Subjektstatus im Passivsatz einnehmen:

- (8) The money is given to Tibetan refugees by Richard Gere.
 Tibetan refugees are given the money by Richard Gere.
 Den tibetanischen Flüchtlingen wird von Richard Gere das Geld gegeben.
 *Die tibetanischen Flüchtlinge werden von Richard Gere das Geld gegeben.

Beim Erzählen einer Geschichte kann im Französischen ein Erzähler zwei verschiedene Tempora verwenden. Er unterscheidet zwischen dem Vordergrund und dem Hintergrund des Geschehens: Beschreibungen der Szenerie werden mit dem *imparfait* wiedergegeben, die eigentliche Handlung mit dem *passé simple* (Trabant 2008: 16). Eine solche Beschreibung ist dem deutschen Erzähler untersagt: dabei kann er nur das Präteritum einsetzen. Ein anderes strukturelles Beispiel ist der Fall des Subjektpronomens. Im Gegensatz zum Deutschen braucht das Albanische sowie Italienische, Spanische und andere romanische Sprachen das Subjekt eines Satzes mit einem finiten Verb wegen der morpho-syntaktischen Merkmale des Subjektpronomens, um die Grammatikalität des Satzes gewährleisten zu können, nicht auszudrücken. Zweitens, scheint es unmöglich, einen Text ohne eigenen Abdruck zu (re) produzieren (Bosseaux 2007: 19). Infolgedessen, ist es offensichtlich, dass der Übersetzungsprozess einen Perspektivwandel verursacht bzw. unterliegen die Präferenz und der Schreibstil des Originaltexts (oder Autors) Veränderungen. Aus dem narratologischen Aspekt unterscheiden sich die Übersetzungen von den Originaltexten, da die ersteren die Übersetzerstimme enthalten. Deswegen ist die Stimme des Übersetzers immer als Koproduzent des Diskurses vorhanden (Bosseaux 2007: 21). Der Übersetzer kann durch bestimmte Muster oder Präferenzen bei der Verwendung von bestimmten „lexikalischen, syntaktischen Strukturen, kohäsive Mittel oder sogar Stil der Interpunktion zeigen.“ (Bosseaux, ebd.) Diese Auswahl kann bewusst oder unbewusst geschehen.

4. Perspektivierung, Unterschiedsevaluierung, Ausgangs- und Zielsprache

Zieht man Bilanz, dann stellt man fest, dass die Perspektivierung bei der Übersetzung eine komplexe Perspektivwiedergabe, die Originaltextperspektive

und Übersetzerperspektive ist, die bewusste strukturelle und andere unbewusste Modifizierungen umfasst (vgl. van der Velde 2006: 131), sodass sich eine verschobene und überlagerte Zielsprachenperspektive ergibt. Selbstverständlich stellt sich daraus die Frage: Wie weit stehen sich Ausgangs- und Zielsprachentextperspektiven gegenüber? Die ersten Gedanken um diese Verschiebung zu evaluieren, fällt mit den Parametern der Erzählperspektive (räumliche, zeitliche, psychologische und ideologische Perspektive) zusammen. Um einen solchen Vergleich durchführen zu können, ist es aber zunächst notwendig, diese Parameter auf eine linguistische Ebene zu projizieren. Bosseaux (2007: 26) verweist auf das Modell der Erzählperspektive von Simpson (1993), der sich seinerseits auf das *Lexicogrammatical Model* von Halliday stützte. Aufgrund der engen Verbindungen zwischen den Metafunktionen und lexiko-grammatischen Strukturen ist es möglich, die Bedeutung im Text durch die Analyse von Muster der Deixis, Transitivität, Modalität, der thematischen Struktur und Kohäsion zu objektivieren. Die räumlichen und zeitlichen Perspektiven werden vor allem durch das System der *Deixis* realisiert. Die psychologische Perspektive bezieht sich auf die Art und Weise, wie das narrative Ereignis in der Erzählung durch das Bewusstsein der Erzähler vermittelt wird. Mit anderen Worten, die Art, wie sich Schriftsteller konsequent auf bestimmte Perspektiven beziehen sollen, um ihren Stil zu gewährleisten. Ein Großteil des vertretenen fiktionalen Universums in einem Text, sein Erzählungsgefühl, verweist auf die Perspektive. *Modalität* als sprachliche Funktion betrachtet untermauert den Begriff des Gefühls des Textes. Modalität ist ein wichtiger Bestandteil der interpersonalen Funktion, die Halliday (2004) als solche Funktion der Sprache definiert, die Beziehungen zwischen den Mitgliedern der Gesellschaft aufstellt und pflegt. Außerdem bezieht sich Modalität auf die Einstellungsfunktionen der Sprache, eines der Kriterien, das verschiedene Arten des Schreibens und Genres messen und identifizieren kann. Während sich *Transitivität* auf die Art und Weise bezieht, wie die Bedeutung in einem Satz dargestellt wird bzw. sich mit der Umsetzung von Ideen befasst. Wenn wir Sprache verwenden, dann stehen verschiedene Möglichkeiten zur Verfügung, ein Ereignis zu kodieren. Falls dieses Ereignis eintritt, dann können Umstände eine bestimmte Auswahl der Wörter diktieren. Die Funktion der Transitivität ist, z. B. wenn wir keinen Täter erwähnen wollen, dann nutzen wir den Passivsatz (wie im oberen Beispiel) mit reduzierter semantischer Rolle. Die vierte Komponente der linguistischen Perspektivkonstruktion ist nach Simpson (1993: 35) die *erlebte Rede* (oder die *freie indirekte Rede*), die aufgrund der kompositionellen Mitteilungsbauweise (*duale Stimme*) oder die Art und Weise in der sie versucht, sprachliche Merkmale zu isolieren, um eine „Persönlichkeit“ des Textes zu erstellen (Simpson ebd.). Eine interpersönliche Analyse kann das System der Modalität prüfen bzw. die Einstellung des Sprechers übermitteln. Es kann argumentiert werden, dass verschiedene Modalitäten, nicht nur den Stil der

verschiedenen Erzählungen markieren, sondern auch die Unterschiede zwischen generischen Kollektionen von Erzählungen zu erklären helfen. Es ist hier zu erwähnen, dass Semantiker die erlebte Rede in Bezug auf Kontextverschiebung analysieren (vgl. Recanati 2010: 282). Die letzte Behauptung korreliert mit der Übersetzungskontextverschiebung.

Nach der Bestimmung der sprachlichen Parameter der Perspektive, folgt als nächster Schritt der Vergleich zwischen Ausgangs- und Zielsprachensperspektive, um die Übersetzungsverschiebung der Perspektive zu prüfen. In diesem Prozess unterliegen alle Ausgangs- und Zielparame-ter dem Vergleich und wenn es um einen manuellen Vergleich geht, dann erwarten wir einen langen und umständlichen Prozess. Deswegen schlägt Bosseaux (2007: 71) eine Computerbasierte Korpusanalyse vor, die zwar nicht so präzise Ergebnisse erzielen wird, jedoch ausreichend, um eine korrekte Bewertung durchzuführen.

Literatur:

- BOSSEAUX, Charlotte (2007): How does it feel? Point of View in the Translation-The Case of Virginia Woolf in French, Rodopi, Amsterdam-New York
- DOHERTY, Monika (1993): Parametrisierte Perspektive, *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 12.1, pp. 3-38
- DÜRSCHIED, Christa (1997): Perspektivierte Syntax, In: Dürscheid, Christa/ Ramers, Karl Heinz/ Schwarz Monika (Hrsg.): *Sprache im Focus, Festschrift für Heinz Vater zum 65. Geburtstag*, Niemeyer, Tübingen
- DÜRSCHIED, Christa (1999): Die Verbalen Kasus des Deutschen, Walter de Gruyter, Berlin
- EISENBERG, Peter (1986): Grundriss der deutschen Grammatik, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart
- HALLIDAY, M.A. K. and Christian MATTHIESSEN (2004): An Introduction to Functional Grammar, Third Edition, Arnold, London
- HERINGER, Hans Jürgen (2010): Interkulturelle Kommunikation, A. Francke Verlag, Tübingen/ Basel, UTB 2550
- HERINGER, Hans Jürgen. (1984): Neues von der Verbszene. In: Stickel, G. (ed.): *Pragmatik in der Grammatik. Jahrbuch 1983 des Instituts für deutsche Sprache*. Schwann, Düsseldorf, 34–64.
- KÖLLER, Wilhelm (2004): Perspektivität und Sprache - Zur Struktur von Objektivierungsformen in Bildern, im Denken und in der Sprache, Walter de Gruyter, Berlin
- LEISS, Elisabeth (1992): Die Verbalkategorien des Deutschen - Ein Beitrag zur Theorie der sprachlichen Kategorisierung, Walter de Gruyter, Berlin
- Recanati, François (2010): Truth-Conditional Pragmatics, Clarendon Press, Oxford
- Simpson, Paul (1993): Language, Ideology and Point of View, Routledge, London/New York

- TANAKA, Shin (2011): *Deixis und Anaphorik*, Walter de Gruyter, Berlin
- TRABANT, Jürgen (2008): *Was ist Sprache?* Beck, München van der Velde, Marc (2006): *Der Fliegende Holländer. Das Verb - Frame ‚fly‘ im Englischen, im Niederländischen und im Deutschen*, In: Carmen Heine, Heidrun Gerzymisch-Arbogast, Klaus Schubert (2006): *Text and Translation- Theory and methodology of translation*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, pp 129-147
- WELKE, Klaus (2011): *Valenzgrammatik des Deutschen*, Walter de Gruyter, Berlin

АБРАШИ Теура

ПЕСРЕКТИВИЗАЦИЈАТА КАКО НЕОПХОДЕН ПРЕВЕДУВАЧКИ ПРОЦЕС

Апстракт: Всушност, секогаш можеме да опфатиме само една страна, еден дел од објектите или од настаните. Затоа во процесот на преведувањето не треба да бидат земени предвид само јазичните туку и надворешнојазичните параметри. Генерално, секој јазик располага со своевидни стратегии за перспективизација; разликите се во однос на расположливоста на средствата. Исто така, при секој преведувачки чин присутен е гласот на преведувачот, што неминовно води кон поместување на перспективата од изворниот јазик кон јазикот-цел. Со цел да се евалуира поместувањето на перспективата, потребна е лингвистичка конструкција на перспективата којашто се состои од *деиксис*, *модалност*, *транзитивност* и *доживеан говор*. Во првиот дел се објаснува зошто перспективизацијата е јазичен и когнитивен процес, а во вториот вниманието се посветува на односот: перспективизација и агол на раскажување. Во продолжение се разгледуваат перспективизацијата и преводот, а на крајот се прави осврт на поместувањето на перспективизацијата во изворниот јазик и во јазикот-цел, како и на моделот со кој може оптимално да се прикаже ова поместување.

Клучни зборови: перспективизација, превод, перспектива, стил, јазик, деиксис, модалност, транзитивност, доживеан говор, лингвистичка структура

АВДИЌ Емина

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
emina.avdic@ukim.edu.mk

ПРЕВЕДУВАЊЕ ПРАВНА ТЕРМИНОЛОГИЈА ОД ГЕРМАНСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВРЗ ПРИМЕРОТ НА РОМАНОТ *ЧИТАЧОТ* ОД БЕРНХАРД ШЛИНК

Но сепак ми се чини дека да се преведува од еден јазик на друг [...] тоа е исто како да ги гледаш фламанските килими од кај опачината, зашто иако се гледаат фигурите, тие се нејасни и се полни со конци што ги расипуваат, ниту се гледаат толку чисто и убаво како од лицето [...].

Мигуел де Сервантес: Дон Кихот, 62 глава.
(цит. во Сибиновиќ 1990:19)

Апстракт: Предмет на анализа се македонските преводни еквиваленти на германската општа правна терминологија, посебна правна терминологија од областа на казненото право и културноспецифичната правна лексика во романот *Читачот*. Од анализата на правните термини преведени на македонски јазик, најчесто произлегуваат следниве три вида несоодветни преводи: буквален, неправилен и неадекватен превод.

Клучни зборови: општа правна терминологија, казненоправна терминологија, културноспецифична правна терминологија, преводен еквивалент.

0. Вовед

Преведувањето на правна терминологија и наоѓањето на соодветни преводни еквиваленти во македонскиот јазик за германскојазични стручни изрази претставуваат своевиден транслациски предизвик. Според Визман (цит. во Грунтар-Јермол, 2013: 177) преведувањето правни текстови се смета за „еден од најтешките видови на преведување и во секој случај претставува голем предизвик за преведувачот“. Понатаму, Визман смета дека за преведување на овој вид текстови не се доволни само познавања на правната терминологијата во изворниот и во целниот јазик, туку и на

правните системи во кои се користи таа терминологија. Германскојазичниот роман *DER VORLESER* од Бернхард Шлинк (1995) и неговиот македонски превод *ЧИТАЧОТ* од Ксенија Чочкова (2004) содржат правна терминологија што може да се анализира од транслациски аспект.

Цел на ова истражување е да се утврди адекватноста на македонските преводни еквиваленти за германската правна терминологија во романот *ЧИТАЧОТ*. Појдовен јазик при контрастирањето е германскиот. Корпусот се состои од германскиот оригинал на романот и од неговиот македонски превод. Во овој труд, потврдите за германските правни термини и за нивните македонски преводни еквиваленти се условно поделени во три тематски групи: општа правна терминологија, посебна правна терминологија од областа на казненото право и германска културноспецифична правна терминологија. Предложените преводни решенија¹, главно, потекнуваат од терминологијата што се користи во Кривичниот законик, *Службен весник на РМ*“ 37/1996 од 29.7.1996, и во Законот за кривичната постапка, *Службен весник на РМ*“ 150/2010 од 18.10.2010, со извесни дополнувања од авторката на овој труд.

1. Преведување книжевно и некнижевно дело

Во теоријата и во практиката на писменото преведување се прави разлика меѓу преведувањето книжевни текстови и текстови чија цел се давање стручни и научни информации. За првата група вообичаено се користи називот *книжевно ѝреведување*, а за втората група *сѝручно и научно ѝреведување* (Сибиновиќ, 1990: 58).

Се смета дека при преведувањето книжевни дела, т.е. проза, поезија и драма, се поставуваат инакви барања до преведувачот отколку при преведувањето некнижевни дела. Со цел соодветно да го преведе книжевното дело, кое се одликува со богатство на стилски изразни средства, сликовитост и експресивност, не е доволно преведувачот да има само солидни познавања на изворниот и на целниот јазик, туку тој треба да има и поетски талент. Тежината на преведувањето на научни и стручни дела, пак, произлегува од околноста што преведувачот треба да има интелектуални способности за да навлезе во разновидните гранки на човековата стручна и научна дејност и во стручните детали (сп. Сибиновиќ 1990:63). Компетентниот преведувач треба адекватно да ги преведе стручните изрази и да го формулира текстот во содржински и стилски соодветна целина во духот на целниот јазик. Оваа задача се усложнува кога

¹ Овде не се зема предвид терминологијата што вообичаено се користи во судската практика, на пример, *Злавен ѝрејрес, расѝий на обвинеѝиоѝ* и сл.

не може да се постави јасна граница меѓу книжевниот и стручниот текст, на пример, кога во книжевниот текст постојат делови во кои се опишуваат факти, се наведуваат информации, се користи стручен јазик и се мешаат повеќе функционални стилови.

Пример за таков текст е романот *Читачот* од Бернхард Шлинк, во кој се раскажува за голема љубов и страст, но и за моралната и историската одговорност за холокаустот во повоената Сојузна Република Германија. Романот, меѓу другото, се одликува со мешање на повеќе стилови. Во него се среќаваат уметничнолитературниот, административниот и научниот функционален стил. Во првиот дел од романот, кога раскажувачкото „јас“ ја опишува еротската врска помеѓу гимназијалецот Михаел и двојно постарата кондуктерката Хана, превладува уметничколитературниот стил. Административниот и научниот стил раскажувачот го вметнува во вториот и во третиот дел од романот, каде што го прикажува судењето на учесниците во холокаустот за време на Втората светска војна и отвора етички прашања поврзани со расветлувањето на нацистичкото минато во 60-тите години од 20 век во Сојузна Република Германија.

Македонскиот превод на романот излезе во 2004 година во издавачката куќа Или-или. Преведувачката Ксенија Чочкова се соочила со мошне одговорната задача да ѝ ја доближи на македонската читателска публика германската дискусија за справувањето со нацистичкото минато и атмосферата во судница во која им се суди на жени-есесовки, чуварки и надзорнички во помали логори во близина на Аушвиц. Преведувачкиот предизвик се состои во изнаоѓање соодветни преводни решенија за експресивните и стилски обоените јазични изрази од една страна, и на соодветни еквиваленти за правната терминологијата што ја користи раскажувачкото „јас“ во вториот дел од романот од друга страна. Честата употреба на правна терминологија веројатно се должи на околноста што авторот на романот, Бернхард Шлинк, е правник по занимање, па затоа при описот на судењето, освен општата правна терминологија, често користи стручни изрази од областа на казненото материјално и процесно право.

2. Адекватноста на македонскиот превод на германската правна терминологија во романот *Читачот*

2.1. Општа правна терминологија

Општата правна терминологија опфаќа термини како *der Paragraph* („член во закон“), *der Jurist* („правник“), *der Rechtsanwalt* („адвокат“), *das erste Staatsexamen* („дипломски испит“), *das zweite Staatsexamen* („правосуден испит“) и др.

Преводниот еквивалент на *der Paragraph* во македонскиот јазик гласи *член (во закон)*. Преводот со *параграф* во следниве два примери не е неправилен, но не ја буди истата асоцијација кај македонскиот читателот затоа што тој термин во македонското право не се користи со примарно значење „дел од текст на закон што има своја нумерација“.

Genügt es nicht, dass der Paragraph ² [...] im Strafgesetzbuch stand [...]? (SB DV 86)	Зарем не беше доволно тоа што параграфот [...] стоеше во книгата за казнено право [...]? (ШБ Ч 76)
[...] dadurch habe sie den Tatbestand des Paragraphen soundsoviel erfüllt [...]. (SB DV 101)	[...] при што се исполнети условите од параграфот тој и тој [...]. (ШБ Ч 89)

Германската лексема *die Justiz* значи „правосудство“, т.е. „дејност, работа на судовите и на судските органи во една држава“ и има пошироко семантичко поле од преводот *судсџивовио*. Лексемата *die Verwaltung* значи „јавна управа/администрација“ и има пошироко значење од понудениот превод. Од таа причина, точниот превод во следниов пример треба да гласи: *во правосудсџивовио* и *во јавната администрација*, а не *јавна администрација*, кој кај македонскиот читател не буди асоцијации поврзани со органите на управната власт.

[...] einige hatten Karrieren in Justiz und Verwaltung gemacht [...]. (SB DV 88)	[...] некои изградија и кариера во судството и правната администрација [...]. (ШБ Ч 77)

Лексемата *juristisch* („правно, правнички“) е придавка изведена од именката *Jura* („право“), па затоа во следниов пример преводот на македонски јазик не може да гласи „адвокатски професии“ туку треба да гласи *јравнички занимања*.

Das ließ nicht mehr viele juristische Berufe übrig [...]. (SB DV171)	Не ми преостанаа повеќе адвокатски професии [...]. (ШБ Ч 147)

Сличен на претходниот е следниов пример со лексемата *der Jurist*, која наместо со *јравник* неправилно е преведена со *адвокаџи*.

Er war gerne Jurist und Richter [...]. (SB DV 154)	Со задоволство бил адвокат и судија [...]. (ШБ Ч 133)

² Истакнувањето на анализираните изрази во оригиналот и во преводот со масни букви потекнува од Е. А.

Апсолвентите на правен факултет полагаат *дипломски исџии* (*erstes Staatsexamen*), кој разговорно често се нарекува *das Examen* (испит). Оваа практика не се разликува од студиите на правните факултети кај нас, па затоа во следниов пример точниот превод треба да гласи: *кога ќе го полагам дипломскиот исџии*.

[...] warum ich Jura studiere und wann ich Examen machen wolle. (SB DV 154)	[...] зошто студирам право, кога ќе ги полагам испитите . (ШБ Ч 133)

Како во Германија, така и во Македонија, дипломираните правници што се стекнале со работно искуство и сакаат да се занимаваат со определени правнички занимања, треба да полагаат *правосуден исџии* (*zweites juristisches Staatsexamen/zweites Examen*). Во следниов пример *вториот дел од државниот исџии* е несоодветно преведен и треба да гласи *исмениот дел од правосудниот исџии*.

Als ich mein zweites Examen schrieb [...]. (SB DV 167)	Кога го пишував вториот дел од државниот испит [...]. (ШБ Ч 143)

Во долунаведениот пример, лексемата *der Referendar*, која означува лице што се подготвува да го полага правосудниот испит, нема соодветен преводен еквивалент во македонскиот јазик. При нулова еквивалентност, преведувачот треба да одбере соодветна стратегија, во овој случај парафразирање, па преводното решение би можело да гласи *кога го подготвувам правосудниот исџии*. Слично е со лексемата *das Referendariat*, која во конкретниов контекст може да се парафразира со: *Кога ги завршив студиите и почнав да го подготвувам правосудниот исџии*.

Ich habe als Referendar geheiratet. (SB DV 164)	Се оженив кога го подготвувам државниот испит . (ШБ Ч 141)
Als ich das Studium beendet und das Referendariat begonnen hatte [...]. (SB DV 160)	Кога завршив со студирањето и почнав со подготвувањето на државниот испит [...]. (ШБ Ч 138)

Анализата на македонските преводни еквиваленти за германската терминологија од областа на општото право покажува дека тие, главно, не им соодветствуваат на термините што обично се користат во македонското право. Некои термини се буквално преведени, а некои претставуваат несоодветни преводни еквиваленти. Во вториот случај станува збор за превод кој е точен од значенски и јазичен аспект, но не е во духот на целиот

јазик. Тоа значи дека читателот може да го разбере текстот, но веројатно претпоставува дека македонски правник никогаш нема да се изрази така.

2.2. Посебна терминологија од областа на казненото право

Во анализираната терминологија од областа на казненото право спаѓаат следниве термини: *das Strafgesetzbuch* („кривичен законик“), *der Vorsitzende Richter* („претседател на советот“), *der Schöffe* („судија-поротник“), *das Schwurgericht* („судски совет во кривична постапка“), *der Staatsanwalt* („јавен обвинител“), *die Vernehmung von Zeugen* („испитување сведоци“), *der Sachverständige* („вешто лице/вештак“), *die Anklage* („обвинителен акт“), *die Beweisaufnahme* („изведување докази“) и др.

Двата кримијални закони во казненото право се *das Strafgesetzbuch* („кривичен законик“) како материјално право и *die Strafprozessordnung* („закон за кривичната постапка“) како процесно право. Компетентниот преведувач знае дека во овој сегмент постојат само минимални разлики меѓу германскиот и македонскиот правен систем, па затоа преведувањето на казненоправната терминологија не претставува поголема тешкотија. За стручните термини од оваа област, начелно, постојат преводни еквиваленти во македонскиот јазик.

Германската сложена именка *das Strafgesetzbuch* („кривичен законик“) се состои од следниве конституенти: *die Strafe* („казна“) + *das Gesetzbuch* („закон + книга“). Во следниот пример, буквалниот превод *книџа за казнено право*, кој веројатно потекнува од поделбата на *Strafgesetz* („кривичен закон“) + *Buch* („книга“), е вистина разбирлив за македонскиот читател, но во правото се користи терминот *Кривичен законик*.

Genügt es nicht, dass der Paragraph [...] im Strafgesetzbuch stand [...]? (SB DV 86)	Зарем не беше доволно тоа што параграфот [...] стоеше во книгата за казнено право [...]? (ШБ Ч 76)

Во следниов пример, преводот на лексемата *das Strafverfahren* треба да гласи *кривична постапка* и во никој случај не може да се преведе со надредениот поим *казнено право*. Таа околност произлегува и од контекстот, кој се однесува на едно конкретно судско рочиште од главната расправа, а не на целото германско казнено право.

Es gehört sich in deutschen Strafverfahren nicht, daß Angeklagte Richtern Fragen stellen. (SB DV 107)	Во германското казнено право не постои овластување според кое обвинетиот може да му поставува прашања на судијата. (ШБ Ч 94)

Befangenheitsantrag е сложена именка, чиј основен член е именката *der Antrag* („барање“), а прв член е именката *die Befangenheit* („пристрасност“), која е изведена од партиципот на перфектот *befangen* („пристрасен“), а не од партиципот на перфектот *gefangen* („затворен, заробен, уловен“). Оваа околност преведувачката го превидела во следниов пример:

Die ersten drei Verhandlungstage waren mit Befangenheitsanträgen der Verteidiger vergangen. (SB DV 90)	Првите три дена од расправата поминаа со молба на бранителите за укинување на притворот . (ШБ Ч 80)

Од контекстот таа веројатно погрешно заклучила дека адвокатите во првите денови од главната расправа поднесувале молби за укинување на притворот, а всушност станува збор за *барање за изземање на судија ѿораѓа ѿпристрасноси*.

Недоволното познавање на терминологијата што се користи во кривичната постапка и нејзиното буквално преведување е причина за неадекватниот превод на *die Vernehmung zur Person* („земање лични податоци од обвинетиот“). Се работи за едно од првите дејства што ги врши судијата на првото рочиште во судницата, кога го прашува обвинетиот за неговите лични податоци, на пример, името и презимето, дата на раѓање, живеалиште, занимање и сл. Станува збор за *земање лични ѿодатоци од обвинетиот*, а не за *лично сослушување на обвинетиот* како што сугерира преведувачката.

Wir waren die vierte Gruppe, die mit der Vernehmung der Angeklagten zur Person den eigentlichen Beginn der Verhandlung erleben würde. (SB DV 90)	Ние бевме четвртата група која со личното сослушување на обвинетите го доживеа всушност самиот почеток на судскиот процес. (ШБ Ч 80)
Schon bei ihrer Vernehmung zur Person hatte sie auf das Gericht keinen guten Eindruck gemacht. (SB DV 104)	Уште при личното сослушување не остави добар впечаток во судот. (ШБ Ч 93)

За разлика од англосаксонското право, германското право не ја познава инстанцата *ѿороти*, која, често можеме да ја видиме во судниците прикажани во американски играни филмови и телевизиски серии. Како во македонската така и во германската кривична постапка, во судот одлучува повеќечлен судски совет, кој се состои од (професионални) судии и од судии-поротници (лаици, непрофесионални судии). Од таа причина, во следниов пример точниот превод на *das Schwurgericht* на македонски јазик треба да гласи *судски совет*.

Der Saal, in dem das Schwurgericht tagte [...]. (SB DV 90)	Во салата, во која заседаваше поротата [...]. (ШБ Ч 80)

Проблемот со преведувањето на лексемата *das Schwurgericht/ Gericht* (,судски совет‘) се повторува и во следниве два примери, а се наметнува уште еден интересен преведувачки проблем поради погрешното пренесување на персонификација. Во првиот пример, преводот треба да гласи: *Членовите на судскиот совет, тројца судии во црни одори и шест судии-поротници, седеа на чело на салата/судницата*. Тука преведувачката требало да има на ум дека во никој случај целиот суд не може да седи на челото на судницата и дека во конкретниов контекст лексемата *das Gericht* (,суд‘) се користи како скратен назив за *das Schwurgericht* (,судски совет‘). Во вториот пример, преводот треба да гласи *судскиот совет заминува на две недели во Израел*.

Das Gericht , drei Richter in schwarzen Roben und sechs Schöffen , saß an der Stirn des Saals [...]. (SB DV 91)	Судот , тројца судии во црни тоги и шест поротници , седеа на чело на судницата [...]. (ШБ Ч 80)
Im Juli flog das Gericht für zwei Wochen nach Israel. (SB DV 140)	Во јуни судството заминува на две недели во Израел. (ШБ Ч 122)

Во врска со следниов пример треба да се знае околноста дека во кривичната постапка со судскиот совет претседава претседателот на советот (*Vorsitzender Richter*). *Претседател на советот* е попрецизен превод од сугерираниот *судијата кој претседаваше*, кој асоцира на еднократност, а не на функцијата што ја има претседателот на судскиот совет во текот на целата судска постапка.

Der Vorsitzende wirkte wieder irritiert [...]. (SB DV 93)	Судијата кој претседаваше повторно изгледаше иритирано [...]. (ШБ Ч 83)

Во кривичната постапка, интересите на државата и на општеството ги застапува јавниот обвинител, кој се јавува во својство на тужител. Во првиот од следниве два примера, преводот на германската лексема *Staatsanwälte* со *државните обвинители* можеби е разбирлив, но не соодветствува со вообичаениот термин во македонската правна терминологија и треба да гласи *јавните обвинители*. И во вториот пример, преводот на лексемата *Staatsanwälte* со *агвокати* е погрешен.

Vor dem Fenster saßen die Staatsanwälte [...]. (SB DV 91)	Пред прозорците седеа државните обвинители [...]. (ШБ Ч 80)
[...] Richter und Staatsanwälte verbanden das justizielle mit dem touristischen Ereignis. (SB DV 140)	[...] судиите и адвокатите ги поврзаа своите правни обврски со туристичките доживувања [...]. (ШБ Ч 122)

Типична терминологија од областа на кривичната постапка, *das Hauptverfahren* (*главна расправа*), *die Anklage* (*обвинителен акт*) и *die Einwendung* (*уприговор*) наоѓаме во следниов пример, во кој преводните решенија треба да се усогласат со соодветните стручни изрази што се користат во македонските закони.

[...] vor Eröffnung des Hauptverfahrens habe sie die Anklage lang genug studieren und ihre Einwendungen erheben können [...]. (SB DV 104)	[...] пред започнувањето на главното судење имала доволно време да го простудира обвинението и да ги искаже своите забелешки [...]. (ШБ Ч 92)

Во кривичната постапка вообичаено се користат и следниве изрази: *der Sachverständige* („вешто лице/вештак“), *Zeugen vernehmen* („испитување сведоци“) и *die Beweisaufnahme* („изведување докази“), кои се механички пренесени во следниве три примери, без да се навлезе во нивното значење во соодветниот казненоправен контекст:

Deswegen hatte sie, um der Konfrontation mit dem Sachverständigen zu entgehen, zugegeben, den Bericht geschrieben zu haben. (SB DV 127)	Затоа призна дека го пишувала извештајот, само за да не дојде во конфронтација со стручното лице за ракописи . (ШБ Ч 110)
Als in der Verhandlung eine Reise nach Israel besprochen wurde, wo eine Zeugin vernommen werden sollte [...]. (SB DV 98)	Кога при една расправа стана збор за едно патување во Израел, каде што требаше да биде испрашана една жена од сведоците [...]. (ШБ Ч 86)
[...] was an der Anklage stimme und nicht stimme, werde die Beweisaufnahme zeigen. (SB DV 104)	[...] што е точно или неточно во обвинението ќе покажат сведочењата . (ШБ Ч 92).

Анализата на македонските преводни еквиваленти на германската казненоправна терминологија покажува дека тие, главно, не соодветствуваат со термините што вообичаено се користат во македонското казнено право. Буквалните, неадекватните и неправилните преводни еквиваленти, веројатно, потекнуваат од недоволното познавање на казненоправната терминологија во обата јазика.

2.2. Германска културноспецифична правна терминологија

Еден од основните проблеми при пренесувањето на информации од изворот во целниот јазик е постигнувањето на значенска преводна еквивалентност. Според Арсова-Николиќ (1998: 138), таа околност е „поврзана со премостувањето на разликите во јазичните системи и разликите помеѓу културите кои преку нив се изразуваат“. Познато е дека културните специфики се изразуваат во јазикот, односно „во лексичниот фонд што е карактеристичен за културата чиј е носител, а таков фонд не постои во јазикот на другата култура“ (Арсова-Николиќ 1998: 144). Во такви случаи, чест извор на проблем при преведувањето е нуловата еквивалентност, т.е. случајот кога за некоја лексема нема преводен еквивалент во целниот јазик. Станува збор за реалии или елементи на културноспецифична лексика, кои се јавуваат како резултат на одредени историски услови, на пример, *Aufarbeitung und Aufklärung, der Sachsenspiegel*, или како резултат на особености на општествено-политичкиот живот, на пример, *das Landratsamt*.

Aufarbeitung und Aufklärung се специфични термини, кои се користат за колективно и индивидуално справување со нацистичкото минатото во западногерманското општество и лустрација, па затоа преводот *расчистување и разјаснување* недоволно го доловува овој процес, кој започнал во 60-тите години, во прв ред, на иницијатива на помладата генерација, која барала одговори од возрасните што учествувале во Втората светска војна. Имајќи го предвид поширокиот историски и општествен контекст, едно можно решение гласи: *во една ѝосџайка на соочување со минаџоџо и на лустрација ние џи осудивме на срам*. Меѓутоа, терминот лустрација е културноспецифичен елемент од поранешните социјалистички држави и означува проверка дали некое лице соработувало со социјалистичките безбедносни и тајни служби. Затоа се предлага израз во кој на македонскиот читател му се објаснува историскиот контекст: *во една ѝосџайка на соочување и справување со нацистичкоџо минаџо ние џи осудивме на срам*.

[...] und wir verurteilten sie in einem Verfahren der Aufarbeitung und Aufklärung zu Scham. (SB DV 87)	[...] ние при една постапка на расчистување и разјаснување ја прогласивме за срамна. (ШБ Ч 77)

Sachsenspiegel е најстарата и најзначајната германска правна книга од средниот век, па затоа во следниов пример преводот *саксонско ѝправо* е погрешен, а правилниот гласи *Саксонско оѓледало*. Со оглед на тоа што овој поим не им е познат на македонските читатели што не се упатени во историјата на германското право, препорачливо е да се даде

објаснување. Фуснотата нуди можност за прецизно објаснување, но таа го нарушува текот на читањето. Се чини дека подобро решение е употребата на карактеризација интегрирана во текстот: *Еднаш имаше нешто грубо, нешто што не беше трговско право, стипендија на стипендијел и соизвршијел, ништо беше најстаријата и најзначајна средновековна германска правна книга Саксонско огледало [...].*

Ich hatte mich aus schlichter Neugier zum Seminar gemeldet. Es war einmal etwas anderes, nicht Kaufrecht und nicht Täterschaft und Teilnahme, nicht Sachsenspiegel [...]. (SB DV 89)	Јас се пријавив на семинарот од чиста љубопитност. Конечно, имаше нешто поинакво што не беше трговско право, обвинителство и соучество, саксонско право [...].(ШБ Ч 78)

Лексемата *das Land* во германскиот јазик има многу значења. Грчева/Рау (2006: 758) ги наведуваат следниве еквиваленти: ‚копно, почва, селски предел; земја, држава, покраина‘. Поради многузачноста на оваа лексема и на сложените именки во кои таа се јавува како член, нејзиното значење најчесто треба да се конкретизира во контекстот, на пример, *der Landtag* (‚покраински парламент‘), *das Bundesland* (‚сојузна покраина‘), *das Landesgericht* (‚апелационен/второстепен/покраински суд‘) и др. Описниот превод на германската државна институција *das Landratsamt*, кој произлегува од територијалната поделба на германскиот покраини, гласи *окружна управа* или *управа на здружени општини*.

[...] ich hatte als Referendar auf dem Landratsamt gearbeitet [...]. (SB DV 171)	[...] додека го подготвував државниот испит работев во службата на покраинското собрание [...].(ШБ Ч 147)

Анализата на македонските преводни еквиваленти за германската културноспецифична лексика од областа на правото покажува дека тие, главно, се преведени неправилно. Можна причина за тоа е непознавањето на германското право и на германскиот историски и општествено-политички контекст, во кој се јавуваат културноспецифичните лексеми.

3. Заклучок

Македонскиот превод на романот *Читачот* од Бернхард Шлинк претставува голем придонес за рецепцијата на современата германска книжевност во македонски културен контекст. Читајќи го преводот, македонскиот читател во голема мера може да го следи јасниот и прецизниот раскажувачки стил на авторот. Меѓутоа, кога станува збор за адекватноста на преводот на

правните термини, тој е лишен од дел од читателското задоволство. Тој заклучок следува од анализата на адекватноста на преведените правни термини, од која произлегоа следниве три вида несоодветно преведување.

1. Во првиот вид спаѓаат буквални преводи, на пример, *das Strafgesetzbuch* („Кривичен законик“) е буквално преведен со *книџа за казненојо право*, *der Paragraph* („член“) е преведен со *параграф*, *das Schwurgericht* („судски совет“) е преведен со *јоројоа*, *die Anklage* („обвинителен акт“) со *обвинение* и сл.
2. Вториот вид несоодветни преводни решенија го сочинуваат неправилни преводи, на пример, *die Beweisaufnahme* („изведување докази“) е несоодветно преведено со *свегочење*, *der Sachverständige* („вешто лице/вештак“) е преведено со *сџиручно лице за ракојисци*, *der Staatsanwalt* („јавен обвинител“) е преведено со *адвокајџи*, *der Befangenheitsantrag* („барање за изземање на судија“) е погрешно преведено со *молба за ослободување од јријвор* и сл.
3. Третиот вид се состои од неадекватни преводи, односно преводи што се точни од значенски и јазичен аспект, но не се во духот на целниот јазик. Примери за такви преводи се: *Zeugen vernehmen* треба да се преведе со *исјијува сведок*, а не со *исјрашува сведок*; преводниот еквивалент на *die Anklage* е *обвинијелен акјџ*, а не *обвинение*; *der Staatsanwalt* не се преведува со *државен обвинијел* туку со *јавен обвинијел* и сл.

Врз основа на анализираните примери може да се изведе општ заклучок за задачата на стручниот преведувач. Имено, преведувачот на стручни и научни текстови има мошне одговорна задача, во која познавањето на предметот што го преведува и неговата интелектуалната способност за разбирање на стручните детали играат важна улога. Тој треба да го формулира текстот содржински јасно и јазично адекватно, во духот на целниот јазик и да најде соодветни стручни изрази во целниот јазик. Со други зборови, преведувачот треба да се раководи според следнава мисла на Марк Твен: „Речиси точниот збор е како светулка, а точниот збор е како молња“.

Извори:

1. SB DV – Шлинк (1995): Schlink, Bernhard: *Der Vorleser*. Zürich: Diogenes.
2. ШБ Ч – Шлинк (2004): Шлинк, Бернхард. *Чујачојџ*. Од германски: Ксенија Чочкова. Скопје: Или-или.

Литература:

- АРСОВА-НИКОЛИЌ (1998): Арсова-Николиќ, Лидија: *Теорија и практика на преведувањето*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- ГРЧЕВА/РАУ (2006): Grčeva, Ranka / Rau, Peter *Голем македонско-германски, германско-македонски речник. Großes Makedonisch-Deutsches, Deutsch-Makedonisches Wörterbuch*. Скопје/Скопје: Магор/Магор.
- СИБИНОВИЌ (1990): Сибиновиќ, Миодраг: *Нови оригинал. Увод у перевођење*. Београд: Научна књига.
- ГРУНТАР-ЈЕРМОЛ (2013): Gruntar-Jermol, Ada: „Übersetzen juristischer Texte: Wege, Abwege und einige Lösungsmöglichkeiten“. In: Kučić, Vlasta (Hrsg.): *Translation in Theorie in Praxis*. Frankfurt am Main: Peter Lang, S. 175-186.

AVDIĆ Emina

DAS ÜBERSETZEN VON RECHTSTERMINOLOGIE AUS DEM DEUTSCHEN
INS MAZEDONISCHE AM BEISPIEL VON *DER VORLESER* VON BERNHARD
SCHLINK

Zusammenfassung: Im vorliegenden Beitrag werden Probleme erörtert, auf welche man beim Übersetzen von Rechtsterminologie stoßen kann. Gegenstand der Untersuchung ist die Adäquatheit der mazedonischen Übersetzung der rechtlichen Fachausdrücke, die im deutschen Original des Romans *Der Vorleser* vorkommen. Die Termini werden zu diesem Zweck in drei thematische Gruppen aufgeteilt: allgemeine Rechtsterminologie, spezifische Terminologie aus dem Bereich des Strafrechts und kulturspezifische Rechtsterminologie im Deutschen. Die Analyse zeigt, dass die Rechtsterminologie teilweise wörtlich, falsch oder unangemessen ins Mazedonische übersetzt wurde. Es wird belegt, dass das Übersetzen von Rechtsterminologie eine besondere translatorische Herausforderung darstellt und solide Kenntnisse der Rechtssysteme der Ausgangssprache und -kultur und der Zielsprache und -kultur voraussetzt.

Schlüsselwörter: allgemeine Rechtsterminologie, strafrechtliche Terminologie, kulturspezifische Lexik, Übersetzungsäquivalent.

ALEKSOSKA-CHKATROSKA Mirjana
Université « Sts Cyrille et Méthode » - Skopje
ckatra@t-home.mk

LE PLURILINGUISME ET LES INSTITUTIONS EUROPEENNES, QUELLES IMPLICATIONS POUR LE FRANÇAIS ET LES FUTURS TRADUCTEURS / INTERPRETES

Abstract: L'objectif de cet article est de sensibiliser tous les acteurs concernés par l'usage des langues en général et de démontrer, sur la base de la langue française, que le plurilinguisme dans les institutions européennes et internationales ne peut aller qu'en faveur de la promotion des langues, qu'elles soient considérées comme langues de grande diffusion ou comme langues de petite diffusion. Chacune des langues mobilisées dans la transmission d'informations, d'opinions et de convictions peut ainsi, grâce au plurilinguisme, s'affirmer et être valorisée pour servir au mieux la communication et la compréhension entre les parties concernées. On comprend aussi l'utilité professionnelle des langues, non seulement lorsqu'elles sont mise en œuvre dans un milieu professionnel déterminé, mais aussi lorsqu'elles servent d'intermédiaire dans la communication, notamment dans le contexte professionnel de la traduction et de l'interprétation. En ayant à l'esprit la notion de plurilinguisme, il convient donc de repenser autrement notre relation aux langues maternelles et aux langues étrangères, leur utilité et leur usage dans un milieu professionnelle.

Mots clés: plurilinguisme, promotion des langues, langue maternelle, langue étrangère, communication, traduction, interprétation, institutions européennes et internationales, utilité professionnel

En se posant la question de savoir quelle est la place de la langue française aujourd'hui dans les institutions européennes, un constat général peut être fait quant au recul du français (Leparmentier, 2004 ; Euro du Village). La principale raison est l'usage et l'influence de l'anglais dans les institutions européennes depuis 1995 et surtout après l'élargissement de l'Union Européenne aux pays d'Europe Centrale et orientale, en 2004. Face à cette tendance, les réactions se font nombreuses : journalistes, députés européens, hommes politiques, responsables, organisations chargées de la promotion du français, associations diverses, professionnels, simples citoyens, etc., tous défenseurs du français. La réaction vient également de pays directement concernés ayant le français en partage, comme la France, la Belgique et le Luxembourg avec le soutien de

l'OIF pour réaffirmer la place du français dans la communication au sein de l'Union. Toutefois, il ne s'agit pas de s'élever contre l'anglais, mais au contraire de s'engager dans la promotion du plurilinguisme et la diversité linguistique et culturelle pour assurer un avenir au français dans les institutions européennes, et par conséquent aux autres langues de diffusion plus faible.

Il faut également rappeler que les textes relatifs à la construction européenne et au fonctionnement des institutions de l'Union Européenne ont depuis longtemps garanti le principe de diversité linguistique et culturelle et ont favorisé le plurilinguisme. Sur le plan formel, cela est acquis, mais dans la pratique les choses sont bien différentes. Notamment, l'usage de l'anglais s'est imposé dans les institutions européennes au dépend de toutes les autres langues pour diverses raisons : elle assurerait notamment une plus grande efficacité dans la communication et les contacts informels, elle serait une langue plus facile à apprendre, elle est la première langue étrangère de la majorité des personnes, il y a aussi le raisonnement simpliste des gens selon lequel il faut l'apprendre et l'utiliser, parce que tout le monde l'apprend et l'utilise, etc.

Pour réaffirmer la place du français dans les institutions européennes, diverses actions concrètes ont été entreprises toujours dans la perspective de promouvoir le plurilinguisme.

Signalons tout d'abord le *Plan d'action pour le français dans l'Union européenne* (2002) signé entre la France, le Luxembourg, la Communauté française de Belgique et l'Agence intergouvernementale de la Francophonie (AIF) (APF, 2012 ; Joannidis, 2008, 2006 : 13-14). Le *Plan d'action* prévoit des actions de formation pour renforcer les capacités de travail et de négociation en français des diplomates, des fonctionnaires, des agents des pays candidats à l'adhésion, des experts, des commissaires européens, des directeurs généraux, des membres de cabinet, des administrateurs, des journalistes, des traducteurs, des interprètes, etc.

Il prévoit aussi des actions de promotion du français avec la conception et la diffusion d'outils de travail en français, comme le manuel d'apprentissage du français des relations internationales, la mise à disposition des institutions européennes d'un logiciel d'aide à la rédaction en français « Prolexis », la version francophone du site *EurActiv*, l'émission de TV5 Monde « 7 jours sur la planète » et d'autres.

Le *Plan d'action* met également en avant l'importance des actions pour le développement de l'usage des technologies de l'information et de la communication pour diffuser le français et favoriser son emploi comme langue de travail.

Nous devons ensuite évoquer l'adoption d'un Vade-mecum en 10 points sur l'usage du français dans les institutions de l'Union européenne (DGLF, 2006 : 2). Ainsi, il est recommandé d'utiliser le français lors des réunions officielles et informelles, lors de la délibération et les prises de décisions du Conseil des

ministres. Le Vade-mecum préconise que la version française des textes doit être disponible lors de leur examen et il faudrait refuser de prendre une décision juridique, si la version définitive n'est pas disponible en français. Les institutions européennes doivent également assurer une interprétation outre la traduction. Il convient aussi de signaler dans le procès-verbal les circonstances rendant impossible l'emploi du français, comme il est d'autre part conseillé d'utiliser le français dans les relations bilatérales informelles. En ce qui concerne la communication en général, les représentants français doivent utiliser le français dans leur communication quotidienne avec les institutions européennes (courrier, téléphone, télécopie, courrier électronique). Egalement, les représentants français doivent rédiger les documents en français et demander à recevoir des documents en français. D'autre part, pour une diffusion plus importante du français, il est important d'assurer des ouvrages en français dans les bibliothèques et les centres de documentations des institutions européennes. Les sites internet / portails officiels des institutions européennes doivent également avoir une version française.

Dans l'esprit du plurilinguisme, suite à l'élargissement de l'Union européenne, il a été convenu d'établir une liste de documents faisant l'objet d'une traduction systématique dans toutes les langues de travail. Il s'agit des projets législatifs, des ordres du jour du conseil, des avis du service juridique, des procès-verbaux des sessions du Conseil, des réponses du Conseil à des questions écrites/orales du Parlement, des déclarations de la Présidence, des conclusions, etc.

Nous signalons également l'existence de régimes d'interprétation au sein des instances préparatoires du Conseil : Régime complet d'interprétation C, Régime d'interprétation à la demande D, Régime trois langues T (français, anglais, allemand), Régime sans interprétation S (français et / ou l'anglais). Pour la diversité linguistique au sein des institutions européennes, il est important de favoriser un système d'interprétation comprenant plusieurs langues pivot, dont le français. Pour une plus grande efficacité de l'interprétation, des arrangements ont été faits pour l'interprétation dans les instances préparatoires du Conseil, comme par exemple l'extension du nombre des groupes sans interprétation. Ainsi, les délégués s'expriment en français et/ou en anglais, il y a l'application d'un système d'interprétation à la demande dans la plupart des groupes de travail, où le français fait systématiquement l'objet d'une interprétation active et passive, et le régime d'interprétation complet est maintenu dans les autres groupes.

Cette richesse des langues et des cultures ne serait pas possible sans l'existence d'une politique de promotion de l'apprentissage et de l'enseignement du français dans les systèmes éducatifs des pays européens et non-européens. L'objectif est d'assurer des générations futures de diplomates, de fonctionnaires, de députés maîtrisant la langue française. Les mesures entreprises concernent essentiellement l'introduction d'une deuxième langue vivante dans la scolarité

obligatoire et l'enseignement bilingue francophone grâce aux sections bilingues. Egalement, il faut avoir à l'esprit la possibilité de communiquer via l'intercompréhension entre langues apparentées et non apparentées.

Au terme de plusieurs années consacrées à la promotion de la langue française, nous estimons que ces actions ont porté leurs fruits et les traducteurs / interprètes souhaitant travailler dans les institutions européennes devraient prendre conscience du fait que le français est une langue officielle et une langue de travail des institutions de l'Union européenne (règlement CE No 1 / 1958 du 6 octobre 1958), par conséquent elle a une place privilégiée dans chacune des institutions européennes (Commission Européenne, Cour de Justice, Parlement Européen) et sa maîtrise / compréhension est essentielle pour pouvoir travailler dans les institutions européennes.

D'autre part, le français est la langue de travail et la langue de procédure de la Cour de Justice des Communautés européennes : les arrêts et les avis, les délibérés internes, les débats entre juges, les audiences sont en français, les pièces déposées sont traduites en français pour constituer un dossier interne de travail, etc. ; aussi, certaines pièces de la Cour de Justice ne sont pas disponibles dans d'autres langues autres que le français, ce qui impose aux interprètes de maîtriser parfaitement le français écrit, afin d'être en mesure de prendre connaissance du dossier.

Les traducteurs et les interprètes doivent également être conscients que le français est la langue du droit communautaire et qu'il est la langue de travail de nombreux fonctionnaires, députés, personnel administratif. Aussi, la rédaction des documents se fait principalement en français et plus de 10 000 fonctionnaires sont formés chaque année dans le cadre du *Plan d'action pour le français dans l'Union européenne*.

L'anglais est principalement utilisé dans les contacts informels et il s'agit généralement d'un anglais « globish », assez pauvre, réduit, rudimentaire, sans grande utilité pour un travail très pointu, surtout lors des discussions, des débats, de la rédaction de documents, etc. D'autre part, dans ce contexte déterminé relatif à l'anglais, les responsables et fonctionnaires de l'Union européenne constatent une baisse de la qualité des documents.

Certains sont d'avis d'utiliser plutôt leur langue maternelle que d'employer une langue commune assez mauvaise / pauvre pour, finalement, ne pas réussir à se comprendre. C'est aussi dans cette perspective qu'il faut favoriser le plurilinguisme, à savoir que la langue maternelle permet de mieux exprimer ses idées et ses convictions, elle assure aussi une plus grande richesse des débats, une plus grande précision et une clarté, une meilleure cohésion et cohérence des discours.

Pour faire carrière et progresser dans les échelons, il est important, pour toute personne souhaitant travailler pour les institutions européennes, de maîtriser plusieurs langues afin d'être efficace et compétitif. Les trois langues

recommandées sont l'anglais, le français et l'allemand et l'on constate souvent que lorsqu'une personne maîtrise trois langues étrangères, la seconde langue est presque toujours le français.

Nous soulignons aussi le fait que le français peut également être une langue passive dans le contexte des institutions européennes et internationales. Elle devient alors une langue facile.

Ainsi, dans un contexte européen plurilingue, tout traducteur / interprète travaillant pour les institutions européennes sera forcé, un jour ou l'autre, d'utiliser la langue française pour communiquer, pour se préparer aux traductions / conférences par la recherche documentaire, pour se perfectionner ou encore pour travailler et progresser dans sa carrière en ajoutant des langues à sa combinaison linguistique. Aussi, un contexte international impose inévitablement l'usage du français en plus des autres langues.

Nous espérons avoir exposé, dans cette communication, l'ensemble des arguments en faveur de l'utilité pour les traducteurs / interprètes de se consacrer à l'apprentissage du français et à son perfectionnement. La langue française est donc essentielle pour un exercice professionnel et de qualité du métier de traducteur et d'interprète dans l'Union Européenne. Nous espérons également avoir sensibilisé les professionnels chargés des formations et de la conception de curricula à des aspects très spécifiques au métier de traducteur / interprète dans le contexte des institutions européennes, voire aussi dans un contexte international.

Références bibliographiques:

- APF - Assemblée parlementaire de la Francophonie. 2012. *Plan pluriannuel d'action pour le français en préparation de l'élargissement de l'Union Européenne*. Cellule Internet du Parlement : Site officiel du Parlement de la Communauté française http://apf.pcf.be/ROOT/apf/plan_pluriannuel_francais.html
- Assemblée parlementaire de la Francophonie <http://apf.pcf.be/>
- Commission européenne <http://ec.europa.eu>
- Cour de Justice des Communautés européennes <http://curia.europa.eu>
- DGLF - Délégation générale à la langue française et aux langues de France. 2006. *Le français dans les institutions européennes*. Paris : Premier Ministre – SGAE, Ministère des Affaires étrangères, Ministère de la culture et de la communication, 28.
- Euro du Village. *Documentaire : le Français à Bruxelles, un déclin inéluctable?* <http://www.eurosvillage.eu/DOCUMENTAIRE-Le-Francais-a,3499.html>
- Europa, le Portail de l'Union Européenne <http://europa.eu>
- JOANNIDIS, M. 2006. Stratégies francophones de soutien au français en Europe (1). In *L'Europe, Nouvelle frontière pour la francophonie*, XIe Sommet de la Francophonie. Bucarest : 28-29 septembre 2006, 13-14.
- JOANNIDIS, M. 2008. Quelle place pour la francophonie en Europe ? *RFI*, http://www.rfi.fr/actufr/articles/102/article_67866.asp

- LEPARMENTIER, A. 2004. Avec l'élargissement, l'usage du français recule dans les institutions européennes. *Le Monde*, 17.02.2004.
- Ministère des Affaires étrangères et européennes de la République française, <http://www.diplomatie.gouv.fr>
- Observatoire européen du plurilinguisme <http://plurilinguisme.europe-avenir.com>
- Parlement européen <http://www.europarl.europa.eu>
- Sénat. *Proposition de résolution sur le respect de la diversité linguistique dans le fonctionnement des institutions européennes* <http://www.senat.fr/rap/108-258/108-2587.html>

ALEKSOSKA - CHKATROSKA Mirjana

ПОВЕЌЕЈАЗИЧНОСТА И ЕВРОПСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ – КАКВИ СЕ ИМПЛИКАЦИИТЕ ЗА ФРАНЦУСКИОТ ЈАЗИК И ЗА ИДНИТЕ ПРЕВЕДУВАЧИ/ТОЛКУВАЧИ

Кога станува збор за употребата на јазиците, по сè изгледа дека феноменот на глобализацијата е исто така присутен во европските институции. Во текот на последната деценија, англискиот јазик е во сè почеста употреба како работен јазик од страна на парламентарците или претставниците на земјите членки на Европската Унија за време на средбите или работните групи, така што англискиот јазик полека се наметнува како работниот јазик на преведувачите и на толкувачите. Доколку се запрашаме за употребата на јазиците во општата комуникација на меѓународно ниво, односно во регионот на Југоисточна Европа, состојбата воопшто не е различна. Општиот заклучок што се наметнува е да се констатира дека скоро сите други јазици се многу помалку застапени во однос на англискиот јазик.

Целата на овој труд, преку примерот на францускиот јазик, е да се согледа потребата од промовирање на повеќејазичноста и нејзиното влијание на повеќе нивоа и да се идентификуваат главните насоки и водечките начела со цел да се истакне важноста на сите јазици. На тој начин, сите јазици воопшто ќе си го повратат изгубеното место во меѓународното општење. Според тоа, овој пристап наметнува да се размисли за улогата на јазиците во комуникацијата, односно на францускиот јазик, и да се прифати сосема друг однос кон странските јазици и мајчиниот јазик, кон нивната употреба и корист во определена професионална средина, но исто така и кон нивното изучување.

Клучни зборови: повеќејазичност, промовирање на јазиците, мајчин јазик, странски јазик, комуникација, преведување, толкување, европски и меѓународни институции, професионална корист

АРИЗАНКОВСКА Лидија
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
larizankovska@yahoo.com

ТЕРМИНОЛОГИЈАТА ВО СЛУЖБА НА ПРЕВЕДУВАЊЕТО И ТОЛКУВАЊЕТО – ЕВРОПСКИ И МАКЕДОНСКИ ИСКУСТВА

Во прилогот ќе се насочиме пред сè кон терминологијата и терминографијата во интерес на преведувањето и толкувањето, задржувајќи се притоа на туѓи и сопствени искуства, а со цел истите да послужат во насока на надминување на досегашните проблеми и добивањето квалитетен стручен превод.

Клучни зборови: терминологија, јазично планирање, европски искуства, словенечки искуства, терминолошки центри, терминолошка и терминографска наука, терминолошки речници, терминолошка база, примери на добра пракса.

0. Она што ме поттикна на оваа тема се всушност заложбите на голем број центри околу нас, особено оние со поддршка од ЕУ, и со стратегија во рамките на јазичното планирање, а со цел спроведување на својата јазична политика, чии заложби се движат токму во насока на стандардизирање и прилагодување на потребната терминологија во дадени области, која би требало да обезбеди квалитетен и соодветен систем на комуникација, како дел од една поширока заедница, а воедно ќе овозможи одржување на духот и културата на еден народ.

1. Процесот на стандардизација на јазичните речиси кај сите народи во Европа завршува во 20 век. Потребата од соодветна терминологија по одделни области е стара речиси колку и самата цивилизација. Развојот на науката и технологијата оди со развојот на умот и развојот на цивилизацијата, која, пак, преку развојот на јазичната комуникација ја наметнува потребата од создавањето на соодветни изрази за именување на соодветните поими и предмети. Својата доминација како јазични со престиж низ историјата, а нивното присуство би можеле да кажеме се чувствува и денес, ја имале латинскиот и грчкиот јазик. Во стремежот кон културно издигнување на одделните народи се јавува и потребата од адаптација на соодветната терминологија, која доаѓа од различни јазични центри, но со создавањето

на ЕУ и процесот на глобализацијата доминантната улога во современиот свет ја презема англискиот јазик. Оттука произлегува и прашањето дали позајмените изрази и термини треба да се презамат од англискиот јазик или, пак, е потребно да се создаде своја сопствена лексика, што претставува еден подолг процес, кој подразбира компетентност во изнаоѓањето соодветен израз, користење на јазичните можности на јазикот на кој се врши прилагодувањето, користење на јазичните норми во спроведувањето на тој процес, временска адаптација и повратна информација за степенот на реална прифатеност на соодветниот израз, односно термин, од неговите корисници.

1.1. Терминологијата има особено значење во развојот на секој еден современ и модерен јазик. Во таа смисла можеме да ја пренесеме мислата на еден од најзначајните словачки лингвисти и терминолози, Иван Масар, (преземено од Marjeta Humar, 2004: 18) дека во слободно време би морале почесто да зборуваме не само за јазична туку и за термилошка култура (Masár, 1997).

Терминологијата опфаќа значаен дел од зборовниот фонд на еден јазик. Таа претставува одраз на случувањата во општеството, животот на заедницата во целост, сувереноста на националниот јазик и народот како таков (в. Marjeta Humar, 2004:18). Последните дваесеттина години на општествено-политички план оставија значаен белег во словенскиот свет, па таквите промени не ги заобиколија ниту јазиците од бившиот југословенски простор, ниту, пак, македонскиот јазик.

Ада Видович Муха (2001:133) говорејќи за словенечкиот јазик забележува дека словенечкиот јазик како и секој еден јазик кој постанал државен јазик, на пример хрватскиот, македонскиот, украинскиот, белорускиот се соочува со низа меѓусебно спротивставени процеси од типот: општествено-политичкиот развој низ историјата, инаку позитивен во насока на конституирање на современиот стандарден јазик – патот од народен преку национален во државен јазик, и секако актуелните европски, односно светски интегративни општествено-политички токови.

Словенечките искуства во таа насока говорат за многу брза, како што истакнува Марјета Хумар (2004:20), промена на словенечкиот јазик, изразена главно во последните дваесеттина години, особено со исклучително брзото ширење на информациите, мислено на развојот на науката, и тоа пред сè на информациските науки, биотехниката, медицината, модата, спортот итн. Старите општи речници, како и термилошките, го губат своето значење и треба да се пристапи кон создавањето нови. Според Хавранек (преземено од Humar, 2004:20) создавањето на стручна терминологија во теоријата на литературниот јазик е една од основните задачи на јазичната култура. На

терминолошката и терминографската работа кај Словенците покрај прашката значајно влијание одиграла и виенската терминолошка школа. Според нив добар терминолошки речник е дело на тим стручњаци од одредена област во соработка со лингвисти. Секоја наука треба да развива своја терминологија. Глобализацијата, која започнува од 80-те години на дваесеттиот век наваму и се развива под закрила на информациските средства носи голем број туѓи јазични изрази, а особено од англо-американско потекло. Глобализацијата навлегува речиси во сите пори на општеството. Ова особено се одразува на науките во кои речиси секојдневно настануваат нови изрази, како што е тоа особено изразено во компјутерската наука, која постепено станува дел од општиот лексички фонд на јазикот, а тоа значи дека влијае и на јазикот во секојдневната комуникација.

2. Некои европски искуства: 1996 година е основана Европска асоцијација за терминологија (EAFT-European Association for Terminology) која има за цел да соработува со организациите и институтите кои работат на подрачјето на терминологијата. Нејзина мисија е да ги промовира повеќејазичноста и работата на терминологијата кај сите европски јазици, засега само во Европа, така што оваа асоцијација на секои две години организира терминолошки средби, семинари и конференции, па дури и доделува награди за терминологија. Во 2007 година еден од семинарите бил организиран во Даблин и посветен на терминолошката политика на т.н. „мали јазици“. Европската асоцијација за терминологија всушност има за цел да делува на свеста на јавноста и да поттикне расправи за опасноста од губење на терминолошкото подрачје пред сè поради употребата на англискиот јазик или кој било друг јазик кој не е прв при учењето, а особено на стручен план (в. N'Ghallchobhair, 2009:13-15).

Во 2000 година ООН оваа година ја прогласи за година на терминологијата и повика на создавање терминолошки центри. ЕУ, пак, специјалноста терминолог ја нагласува како клучна за 21 век (Humar, 2004:18).

Поделбата на толкувачи по специјалности, врз основа на поделбата на видови толкување (класификација според Пеххакер, во трудот *Introducing Interpreting Studies*), (Pöchhacker, 2004:14-21), јасно ја нагласува потребата од постоење соодветна терминологија од наведените области. Според оваа класификација се издвојуваат: бизнис толкување (воедно историски прв вид на толкување); двонасочно толкување; дипломатско толкување; воено толкување; судско (или пошироко административно-правно) толкување; толкување за јавните служби (или пошироката заедница); медицинско толкување, толкување за медиумите.

И кај преведувањето сотојбата е слична. Општа е поделбата на преводи од уметничката литература или т.н. литературно преведување и

т.н. стручно преведување, кое во себе ги содржи речиси сите горенаведени поделби, според областите на, во случајов, преведувањето.¹

И сето ова би било идеално доколку би било вистински и систематски во еден подолг период реално спроведено.

Оттука и прашањето за терминологијата во служба на преведувањето и толкувањето. Додека европските искуства зборуваат за изнаоѓањето стратегија која ќе го планира создавањето на термилошка база како појдовна кон стандардизирање на употребата на соодветни изрази кои ќе бидат во духот на јазикот и културата на соодветниот јазик и притоа ќе го олеснат процесот на преведувањето и на толкувањето, искуствата на бројните преведувачи и толкувачи (особено на македонска страна) говорат дека преведувачите и толкувачите главно се оставени сами на себе, особено поради големиот наплив на туѓи изрази и термини за кои се приморани (доколку терминографската наука не излегла со соодветна понуда) да изнаоѓаат соодветни решенија, на тој начин во соодветната област создавајќи сопствени глосари и поимници, кои ќе им го олеснат патот кон целта. Во вакви случаи преведувачот е во предност во однос на толкувачот. Токму затоа кај толкувањето е важна специјализацијата, а тоа значи претходна едукација и надградба во соодветната област, следење на секојдневните промени во јазикот, односно владеење на соодветната специјализирана терминологија, која нема да биде препрека во процесот на соодветно пренесување на информацијата, односно обезбедувањето квалитетно толкување.

2.1. Словенечки искуства во поглед на развивањето на терминологијата и терминографијата во служба на преведувањето и толкувањето.

2.1.1. Со словенечката терминологија и терминографија во Словенија се занимаваат: Секцијата за термилошки речници на Институтот за словенечки јазик „Фран Рамовш“ при Научно истражувачкиот центар на Словенечката академија на науките и уметностите, потоа Словенечкиот институт за стандарди, Канцеларијата за европски прашања, како и некои други установи, здруженија и поединци. Термилошки речници за потребите на словенечкото малцинство се изработуваат и надвор од границите на Република Словенија. Во изработката на термилошки речници учествуваат стручњаци од соодветната областа и лингвисти.

¹ За илустрација ги наведувам предметите од програмата за студии на Одделот за преведување на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Љубљана каде што како изборни модули за дополнителна специјализација се нудат следните: литературно преведување, титлување и преведување за медиумите, стручно преведување, толкување, преведување на политички текстови, преведување за ЕУ, преведување технички текстови, преведување научни текстови, преведување деловни текстови, преведување правни текстови, преведување на промоциски текстови и локализација (в. Schlamberger Brezar Mojca, N. Logar, N. Dobnik, J. Markić, K. Marc Bratina, 2005: 270-271).

Секој еден ваков речник е важен за структурата, но и за јазикот. Структурата која има среден поимовен систем, истакнува Кошмрљ-Левачич (преземено од Humar, 2004:23), посредува знаење и развива нови спознанија.

2.1.2. Словенечката лексикографска наука, вклучително со терминографската доживува експанзија од деведесеттите години на двесеттиот век наваму, вклучително со двојазичните речници. Ќе споменеме некои од нив: *Конференциска терминологија (1993)*, *Деловна терминологија (1995)*, *Привремен англиско-словенечки воен прирачен речник (1996)*, *Новинарски термилошки речник (слов.-англ.-џерм-франц.) (1996)*, *Голем модерен деловен речник (1997)*, *Англиско-словенечки и словенечко-англиски термилошки речник на криминалистичка и казнено-правна наука (1997)*, *Планински термилошки речник (слов.-англ.-франц.-италиј.) (2002)*. Некои од нив се преводи: *Повеќејазичен деловен прирачник (1994)*, *Компјутерски речник (1994)*, *Готварски речник на шест јазичи, Театарски речник (1997)*. Во периодот од самиот крај на 20 век и почетокот на 21 век се издадени голем број речници и лексикони, и тоа во следните области: медицина, филм, балет, ветерина, планинарство, право (*Правен термилошки речник, 1999* и *Словенечки правен лексикон со џермански и италијански соодветни лексеми, 1999*), електротехника, географија на внатрешноста, околина, здравствена нега, светлосна техника, летање, нуклеарна медицина, социјална алкохологија, статистика, компјутерство и информатика, гимнастика. Прирачни и обично дво- или повеќејазични речници или лексикони од следните области: право, машинство, конфекција, образование, банкарство, деловност, економија, финансии, сметководство, паричен систем, банкарство, берзанство, интернет, војска, електротехника, автомобилизам, телекомуникација и други кои се во меѓувреме настанати и чекаат свое објавување (некои се од областите: ботаника, гемологија, географија, геологија, театар, столарство, историја на уметноста, пчеларство, скијање, потоа библиотекачество, фармација и др.), (повеќе види: Humar, 2004:23-27).

Последните десеттина години словенечката лексиколошка и лексикографска наука од периодот пред приемот во ЕУ и сега е главно ориентирана на правната терминологија, како и на нетермилошкиот лексички фонд, кој често се среќава во правните текстови и правните практики. Оваа тенденција е поттикната од потребата за превод на огромен број правна документација со влезот во ЕУ и нивно прилагодување кон европските стандарди. Сосотојба со која се соочува и Република Македонија.

Последните дваесеттина години за развојот на словенечката лингвистичка наука се значајни и со развојот на т.н. историска и дијалектна терминологија на словенечката јазична територија, со што главно се занимаваат дијалектолозите.

2.1.3. Денешната состојба во однос на развојот на терминологијата и терминографската наука е со тенденција да се развива во соработка со информатичката наука. Сè поголем е бројот на вакви речници, изработени со посебни информатички програми, достапни на интернет страниците.

Еден од последните проекти поддржан од Јавната агенција за истражувачка дејност на РС е проектот *Словенечки термиолошки портал* како место на интернет за претставување на различните типови термиолошки извори за словенечкиот јазик, и кое ќе претставува вистинско средство за претставување на терминологијата во единствен стандардизиран формат (в. Gorjanc, 2009:303-310). На тој начин корисниците на едно место ќе можат да ги добијат основните информации за терминологијата, како и терминологијата и терминографската работа. Вакви искуства веќе имаат Канада (канадски термиолошки портал, наречен *Термиум (Terrium)*, <http://www.termiumplus.gc.ca>), Германија (*Германски термиолошки портал (Deutsches Terminologie-Portal)*, <http://www.iim.fh-koeln.de>) и Словачка (*Словачка термиолошка збирка на појави (Slovenská terminologická databáza)*, <http://data.juls.savba.sk/std/>) и претставуваат извонредни примери на т. н. добра пракса.

2.2. Македонски искуства во поглед на развивањето на терминологијата и терминографијата во служба на преведувањето и толкувањето.

2.2.1. Што се однесува до развојот на македонската термиолошка и терминографска наука, мораме да признаеме дека главно е претставена преку двојазичните речници, одделни лексикони кои се врзуваат за дадена струка и поимници, настанати како резултат на некој проект или работата на поединци. Во Македонската академија на науките и уметностите од седумдесеттите години на дваесеттиот век се работи на проект за изработка на македонска терминологија каде што се вклучени стручњаци од голем број области, а резултат засега се изданијата под наслов: *Билијен на Одборот за изработување на македонска терминологија*.

Брзиот развој на информатичката наука и поименувањата кои доаѓаат со неа се поттик за работата на терминологијата од оваа област. По реализацијата на проектот *Локализација на Office 2007 и Windows Vista* за корпорацијата *Microsoft*, проект на *Microsoft Office (Localization of Office 2007 and Windows Vista for corporation Microsoft)*, 2006-2007; проект поддржан од Владата на РМ, Министерството за информатичко општество, е и излегувањето на *Поимнички на македонски зборови од областа на информатичката технологија*, дадени како соодветни еквиваленти за нивните англиски поименувања.

2.2.2. Што ја очекува Македонија со подготовките и приемот во ЕУ и што во тој поглед да се стори?

- да се следи појавата на туѓи изрази и за истите да се најдат македонски соодветници;

- да се изработат нормативни толковни речници за основните струки, особено за правната наука;
- да се изработат барем двојазични речници за новите струки;
- да се изработи прирачник за термилошката и терминографската работа;
- со објавувањето на терминологија која се препорачува и одделни речници на интернет да се овозможи што поголема пристапност.

Во интерес на спроведувањето на кажаното е соработката со образовните институции на сите нивоа. Образованието е тоа кое би требало:

- да ја развива свеста кај учениците и студентите за значењето на употребата на македонските поименувања;
- да оспособува за учество во процесот на спроведувањето на претходната цел, било преку преведување на одредените изрази, било во формирање на стручните текстови.

Политиката, пак, би морала:

- да го спроведува Законот за употреба на македонскиот јазик (донесен 1998); и
- финансиски да ги поддржува термилошките проекти.

(за споредба види словенечко искуство: Numag, 2004:29)

3. Од досега кажаното, поттикнати од потребите на преведувачите и толкувачите, преку претставувањето на другите европски, како и македонски искуства, се обидовме да го свртиме вниманието кон развојот на терминологијата и терминографијата, кои на тој начин ќе дадат огромен придонес во развојот на преведувањето и толкувањето. Создавањето термилошки речници е една од нашите цели, од причина што ваквите речници ги имаат следните функции (в. Numag, 2004:23):

- претставуваат атрибути на развиените струки во текот на образованието, таквите речници обично се толковни и нормативни, и содржат покрај себе обично и странски еквиваленти;
- овозможуваат соодветна стручна и јазична комуникација;
- постоечките јазични изрази им ги нудат понатаму на новонастанатите струки при именувањето нови предмети и појави;

И она што е најважно:

- го одржуваат духот и културата на народот.

Следниот чекор е информациската поврзаност по електронски пат, создавањето корпус и термилошки портал, следејќи ги европските искуства, преку коишто корисниците ќе бидат посоодветно информирани за претставување на изворите на сопствената терминологија, и тоа во еден стандарден формат.

Брзиот развој на технологијата и засеغنатоста од процесот на глобализацијата ја покажа потребата од создавање термилошка база, која секако, е во служба и на преведувањето и на толкувањето.

Литература:

- ACCETTO, Matej. 2009. Pravno prevajanje in večjezična ureditev: Med verodostojnostjo besedila in avtoriteto prevajalca, Zbornik *Terminologija in sodobna terminografija* (ured. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar), 291-300. Ljubljana: ZRC.
- BOKAL, Ljudmila. 2004. Znamenja angleščine kot globalnega jezika v slovenščini, še posebej s stališča terminologije, Zbornik *Terminologija v času globalizacije/Terminology at the time of globalization* (ured. Marjeta Humar), 45-55. Ljubljana: ZRC.
- BOHUSLAV, Havránek. 1932. Ukoly spisovného jazyka a jeho kultura. V: B. Havránek in Weingart (ur.), *Sisovná čeština s jazykova kultura*, 32-84. Praha: Melantrich.
- BRATANIĆ, Maja. 2004. Challenges and pitfalls of the harmonization of EU legal terminology, Zbornik *Terminologija v času globalizacije/Terminology at the time of globalization* (ured. Marjeta Humar), 111-118. Ljubljana: ZRC.
- VIDOVIČ-Muha, Ada. 2001. Slovenski knjižni jezik - aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje, *Slavistična revija* 49-1-2, 133-135. Ljubljana: FF.
- GORJANC, Vojko. 2009. Slovenski terminološki portal, Zbornik *Terminologija in sodobna terminografija* (ured. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar), 303-310. Ljubljana: ZRC.
- КОНЕСКИ, Блаже. 1986. *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- KOŠMRLJ-LEVAČIČ, Borislava. 2000. Vloga terminološkega slovaropisja pri načrtovanju in oblikovanju jezika stroke, Zbornik *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*, 287-298. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.
- MASÁR, Ivan. 1997. Terminologická kultura a komunikativna efektivnost. *Kultura slova*, 31/4, 193-200. Bratislava.
- MIHALJEVIČ, Milica. 2004. Hrvatsko računalno nazivanje u vrijeme globalizacije, Zbornik *Terminologija v času globalizacije/Terminology at the time of globalization* (ured. Marjeta Humar), 269-278. Ljubljana: ZRC.
- N'GHALLCHOBHAIR, Fidelma. 2009. The European Association for Terminology (EAFT), Zbornik *Terminologija in sodobna terminografija* (ured. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar), 13-15. Ljubljana: ZRC.
- PÖCHNHACKER, F. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London/New York: Routledge.
- RAVNIKAR, Legan Andreja. 2009. Razvoj slovenskega strokovnega izrazja, Zbornik *Terminologija in sodobna terminografija* (ured. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar), 49-73. Ljubljana: ZRC.
- SCHLAMBERGER Brezar Mojca, N. Logar, N. Dobnik, J. Markič, Marc K. Bratina. 2005. Prevajanje in tolmačenje strokovnih besedil v Sloveniji in Evropski Uniji, *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije* (ur. Vesna Mikolič, Karin Marc Bratina), 269-283. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

- HUMAR, Marjeta. 2004. Stanje in vloga slovenske terminologije in terminografije, *Terminologija v času globalizacije/Terminology at the time of globalization (ured. Marjeta Humar)*, 17-31. Ljubljana: ZRC.
- HUMAR, Marjeta, 2002. Vprašanja in perspektive slovenskega terminološkega slovaropisja, *Evropsko leto jezikov*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

ARIZANKOVSKA Lidija

TERMINOLOGY IN SERVICE OF TRANSLATION AND INTERPRETING –
EUROPEAN AND MACEDONIAN EXPERIENCES

In this article we will turn to terminology and terminography, above all, for the purposes of translation and interpreting, while putting an emphasis on foreign and personal experiences, and for the purposes of serving as a direction for overcoming existing problems and producing a quality technical text. In other words, the contemporary state of Macedonian terminology will be presented, the state of terminology dictionaries, as well as the state in separate European centers, such as the Slovenian, who are developing their terminology and terminography under the influence of the process of globalization, and in conformity with EU standards. The terminology dictionaries are precisely the ones that have the most important role of all: to preserve the spirit and culture of a nation.

БАБАМОВА Ирина
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“
irina_babamova@yahoo.com

**ГЛАГОЛСКИТЕ ИЗРАЗИ ОД ТИПОТ
PRENDRE + *ИМЕНКА* ВО ФРАНЦУСКИОТ ЈАЗИК
НАСПРОТИ ГЛАГОЛСКИТЕ ИЗРАЗИ ОД ТИПОТ
ЗЕМЕ /*ФАТИ* + *ИМЕНКА* ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
(СИНТАКСИЧКИ И СЕМАНТИЧКИ КАРАКТЕРИСТИКИ
И ЗАЕМНИ ЕКВИВАЛЕНТИ)**

Апстракт: Појдовната идеја во овој труд произлегува од фактот дека за да се познава еден јазик не е потребно само да се познаваат неговиот вокабулар и неговите граматички правила туку, меѓу другото, и затврдените зборовни состави кои како семантички и синтаксички единици го овозможуваат функционирањето на еден јазик. Во таа смисла, овде посебно се осврнуваме на глаголските изрази (ГИ) од типот *prendre* + *именка* во францускиот јазик со цел да ги анализираме од семантички и од синтаксички аспект и да ги утврдиме нивните еквиваленти во македонскиот јазик. Одејќи пак, во насока од македонскиот кон францускиот јазик се осврнуваме на структурата *земе/фати* + *именка* во македонскиот јазик која е формален кореспондент, но во некои случаи и преводен еквивалент на ГИ *prendre* + *именка*. Контрастивниот приод во проучувањето на корпусот примери во францускиот јазик и во македонскиот јазик треба да ни го посочи приближниот обем на присуство на овие изрази во двата јазика, сличностите и разликите на семантички план и начините на преведување на овие ГИ што ги нуди францускиот односно македонскиот јазик.

Клучни зборови: контрастивна анализа, глаголски изрази, *prendre*, *земе*, *фати*.

Од бројните зборовни состави во францускиот јазик кои се карактеризираат со цврста и честопати неразделна врска помеѓу составните елементи, за предмет на проучување во овој труд ги избравме глаголските изрази во чиј состав влегува глаголот *prendre*, особено оние од типот *prendre* + *именка* кои наоѓаат свој пандан во македонските изрази според моделот *земе/фати* + *именка*. Целта ни е да ги согледаме најпрвин еквивалентите на овие изрази во македонскиот јазик, а потоа и еквивалентите на изразите од

типот *земе/файти* + именка во францускиот јазик и да изведеме заклучоци во врска со нивните семантички и синтаксички обележја. Истовремено, целта ни е да укажеме на потребата од изготвување база на податоци за француските глаголски изрази и нивните еквиваленти во македонскиот јазик, која би содржела нивна синтаксичка и семантичка класификација и би била достапна за сите оние за кои францускиот и македонскиот јазик претставуваат поле на интерес. Постоенето на ваква база и на релацијата од македонскиот кон францускиот јазик би го олеснило реализирањето контрастивни анализи кои би биле од интерес за лингвистите, преведувачите и толкувачите, како и за изучувачите на францускиот и на македонскиот јазик.

1. Глаголските изрази во јазичната комуникација

Познато е дека функционирањето на јазиците не се овозможува само со воспоставување правила за поврзување на зборовите во реченици, туку и со употреба на голем број јазични изрази кои се разликуваат според својата структура и кои се карактеризираат со цврста, честопати неразделна врска помеѓу нивните составни елементи. Користејќи го јазикот како сложен систем за комуникација, човекот создава зборовни состави во форма на *глаголски изрази* што се употребуваат и се повторуваат во конкретни говорни ситуации и што како такви се задржуваат во колективната меморија на јазичната заедница на која тој ѝ припаѓа. Повторливата употреба на зборовни состави во исти или во слични ситуации на јазичната комуникација придонесува тие да се согледуваат како стабилизирани и затврдени целини кои опстојуваат во јазикот на јазичната заедница и кои ја одразуваат нејзината визија на светот. Оттука произлегува дека познавањето на јазикот на една јазична заедница не подразбира само совладување нови зборови и граматички правила за нивно поврзување во реченици или во поголеми целини, туку дека тоа подразбира и способност за правилна употреба на зборовите во контекст како и владеење, меѓу другото, со затврдените зборовни состави. Наспроти ова, нивното непознавање може да претставува пречка за правилно разбирање на даден текст. Ова може да важи за родените говорители на еден јазик (францускиот односно македонскиот) кои, и покрај спонтаното учење на јазикот низ секојдневната усна и писмена комуникација, не успеваат да ги совладаат зборовните состави во целост. Но ова важи, пред сè, за изучувачите на еден странски јазик (француски односно македонски) кои, соочени со еден за нив непознат зборовен состав, наидуваат на тешко премостлива пречка во разбирањето на изворната порака, дотолку повеќе што значењето на непознатиот зборовен

состав честопати не е регистрирано во постоечките двојазични француско-македонски и македонско-француски речници.

2. Глаголските изрази во лингвистичката литература

Според лингвистичкиот речник работен под раководство на Жан Дибоа (Jean Dubois), во традиционалната граматика, *изразои* (*locution*) се смета за група од зборови (именска, глаголска, прилошка) чија синтаксичка поврзаност и дава на ваквата група карактер на скаменет израз кој соодветствува на единечен збор (глаголскиот израз *faire grâce* = *gracier*; прилошкиот израз *en vain* = *vainement*). Нашето внимание го привлекуваат глаголските изрази, а терминолошкото решение *глаголски израз* го употребуваме како соодветно/еквивалентно на она што се нарекува *locution verbale* (LV) во француската лингвистика. *Locution verbale* во францускиот јазик се користи за да означи состави од типот глагол + именка (V+N). Глаголските изрази во францускиот јазик подетално се проучувани во лабораторијата за лингвистички истражувања (*Laboratoire d'Automatique Documentaire et Linguistique* - LADL) во Париз под раководство на Морис Грос (Maurice Gross). Тие проучувања овозможиле izdelување на еден посебен вид конструкции со т.н. глагол-потпора (*constructions à verbe support*) како посебен феномен во францускиот јазик. Важна карактеристика на ваквите конструкции е контактната позиција помеѓу глаголскиот (V) и именскиот елемент (N) според моделот V + N, при што носител на предикативната функција е именката заедно со нејзините евентуални дополненија, на пример: *prendre acte, prendre appui, avoir peur, faire pitié*, итн. Глаголот пак, кој го губи своето основно значење и станува семантички изменет глагол, е носител на информација за категориите време, лице и број. Другата важна карактеристика на овие конструкции е што помеѓу составните елементи на изразот постои висок степен на синтаксичка кохезија поради која се смета дека тие функционираат како една семантичка и синтаксичка целина и која, всушност, придонесува голем дел од овие конструкции да соодветствуваат на единечен глагол (*Prendre fin* = *finir*). Покрај изразите со контактна позиција помеѓу *prendre* и именскиот дел, во францускиот јазик постојат и глаголски изрази кај кои таквиот контакт е посреден, поточно кај кои помеѓу *prendre* и именскиот дел стои некаков детерминант (определен / неопределен член, присвојна придавка и сл.) : *prendre la porte, prendre un verre, prendre un renseignement, prendre son bain, prendre de l'expérience*.

Слично на ова, израелскиот лингвист Давид Гаатон, темелејќи ги своите согледувања врз истражувањата на Гилбер (L. Guilbert) и Гугенхајм (G. Gougenheim), резимира дека отсуството на детерминант помеѓу глагол-

скиот и именскиот дел на глаголскиот израз е суштинскиот аргумент што го прифатиле повеќе лингвисти за да може еден глаголски израз да се смета како таков. Сепак, Гаатон (Gaaton, 1981) додава дека голем број лингвисти им придаваат статус на глаголски израз и на составите со детерминант зашто и помеѓу составните елементи на ваквите изрази согледуваат силна синтаксичка и семантичка кохезиска врска. Како поткрепа на овие ставови, тој го наведува примерот на изразот *prendre la fuite* кој со своето значење се доближува до глаголот *fuir*; *faire la guerre* кој е еквивалентен на глаголот *guerroyer*; *prendre son parti* кој е еквивалентен на *se résigner*, или *avoir l'aire* кој е еквивалентен на *sembler*.

Францускиот јазик избобилува со глаголски изрази од типот V+N со или без детерминант пред именката, но во овој труд се осврнуваме само на глаголските изрази со глаголот *prendre* од типот V+ N без детерминант.

3. Глаголските изрази од типот *prendre* + именка во францускиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик

На проучување на глаголските изрази со *prendre* најпрво нè поттикна фактот дека во листата од 129 најчесто употребувани француски глаголи, претставена во Честотниот речник на францускиот Центар за научни истражувања (1971), овој глагол го зазема 16-то место и може да се смета за еден од најчесто употребуваните глаголи во францускиот јазик. Самото тоа му овозможува на овој глагол да оствари бројни зборовни комбинации кои резултираат со образување незанемарлив број глаголски изрази во чиј состав влегува глаголот *prendre*. Тука ќе потсетиме дека глаголот *prendre* се употребува самостојно, како полнозначен глагол, при што развива соодветни значења во зависност од тоа дали е употребен како преоден, непреоден или повратен глагол.

(prendre - v.tr.) *Marie a pris un livre.* = Марија зега книџа.

(prendre - v. intr.) *La mayonnaise a bien pris.* = Мајонезој добро се зџусна / (се) фајџи.

(prendre - v. pron.) *Le moucheron s'est pris dans une toile d'araignée* = Мувајџа се фајџи во џајакова мрежа.

Како што може да се види од примериве, а и од понудените еквиваленти во француско-македонските речници, најчести македонски еквиваленти на полнозначниот глагол *prendre* се глаголите *зема*, *фаќа*.

Она што беше наведено погоре во врска со глаголските изрази, важи, се разбира, и за оние со *prendre* + именка. Важно да се има предвид дека во рамките на еден ваков глаголски израз, глаголот *prendre* делумно губи од својата полнозначност и се сведува на еден вид *глагол-џојџора*,

познат во француската лингвистичка терминологија како *verbe support* (Vsup), кој најчесто директно ја придружува именката што влегува во составот на глаголскиот израз. Во такви услови, глаголот-потпора укажува на дејство и извршува само синтаксичка функција носејќи информација за глаголските категории време, лице и број. Во обид да извршиме една можна семантичка класификација на изразите од типот *prendre* + *именка*, издвоивме шест општи семантички парафрази кои соодветствуваат на значењето на глаголскиот израз:

- а) 'реализирање дејство во врска со именката';
- б) 'постигнување состојба определена со именката';
- в) 'промена на местоположба во правец кон позната или непозната дестинација';
- г) 'добивање на она што е означено со именката'
- д) '(за)земање/фаќање на означеното со именката'
- ѓ) 'почеток на брачна врска'

Соодветно на секоја од овие шест семантички парафрази, во табелите од 1 до 6 прикажуваме семантички класифицирани листи на глаголските изрази од типот *prendre* + *именка* во францускиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик:

а) 'реализирање дејство во врска со именката'

	Глаголски израз од типот <i>prendre</i> + <i>именка</i>	Пример на француски јазик	Еквивалент на македонски јазик
1.	<i>Prendre acte</i>	<i>Prendre acte d'une chose</i>	<i>Констатира нешто</i>
2.	<i>Prendre appui</i>	<i>Prendre appui sur qqch</i>	<i>Се потпира на/врз нешто</i>
3.	<i>Prendre congé</i>	<i>Prendre congé de qqn</i>	<i>Зема збогум, се збогува со</i>
4.	<i>Prendre connaissance</i>	<i>Prendre connaissance de qqch /qqn</i>	<i>Дознава нешто, Се запознава со нешто / некој</i>
5.	<i>Prendre contact</i>	<i>Prendre contact avec qqn</i>	<i>Сопира во контакт со некој</i>
6.	<i>Prendre date</i>	<i>Prendre date pour faire qqch</i>	<i>Одбира, определува датум за да направи нешто</i>
7.	<i>Prendre fait et cause</i>	<i>Tous prenaient fait et cause contre lui.</i>	<i>Сите се изјаснуваа против него.</i>
8.	<i>Prendre feu</i>	<i>La maison a pris feu.</i>	<i>Куќата се запали.</i>
9.	<i>Prendre fin</i>	<i>Le congrès a pris fin.</i>	<i>Конгресот заврши.</i>

10.	Prendre garde	<i>Prenez garde à la peinture. Prenez garde de vous endormir.</i>	Внимавајте на (свежаи) боја. Внимавајте / Појдургејте се да не засијете.
11.	Prendre goût	<i>Il prend goût à certains aliments.</i>	Некоја храна му е вкусна.
12.	Prendre hauteur	<i>Le capitaine prend hauteur pour déterminer la position du navire.</i>	Капитанот ја одмерува височината (на сонцето) за да ја одреди положбата на бродот.
13.	Prendre intérêt	<i>Il prend intérêt à qqch d'inconnu pour elle.</i>	Тој се инјтересира за нешто што неје и се нејознато.
14.	Prendre jour 1	<i>Il a pris jour pour faire qqch.</i>	Одбира/одредува/ген за да најрава нешто.
15.	Prendre langue	<i>Il a pris langue avec le ministre.</i>	Тој оствари конјакт / зайочна прејвор со министерот.
16.	Prendre naissance	<i>La révolte prend naissance dans l'injustice.</i>	Револтиот се раѓа од неправдата.
17.	Prendre note	<i>Elle a pris note de votre remarque.</i>	Таа ја прибележа вашата забелешка.
18.	Prendre part	<i>Elle prend part à un débat.</i>	Таа учествува на дебата
19.	Prendre patience	<i>Tout le monde nous conseille de prendre patience.</i>	Сите ни советуваат да бидеме трпеливи.
20.	Prendre peur	<i>L'enfant a pris peur.</i>	Дејето се исплаши.
21.	Prendre pied	<i>Le virus a pris pied sur le continent européen.</i>	Вирусот стайна врз / навлезе на европскиот континент.
22.	Prendre pitié	<i>Elle prend pitié de sa sœur.</i>	Таа ја сожалува сестра си.
23.	Prendre plaisir	<i>Il prend plaisir à travailler.</i>	Тој ужива да работи.
24.	Prendre racine	<i>Les plantes ont pris racine.</i>	Растенијата фатија корен.
25.	Prendre soin	<i>Il faut prendre soin d'arroser les fleurs. (PR)</i>	Треба да се појрижме за полевањето на цвеќињата
26.	Prendre tournure	<i>C'est un projet qui prend tournure.</i>	Тој проект се одвива во добра насока.

Табела 1.

б) 'постигнување состојба определена со именката'

27.	Prendre conscience	<i>Prendre conscience de qqch</i>	Сџанува свесен за нештџо
28.	Prendre consistance	<i>Le projet prend consistance.</i>	Проекџиоџ сџанува конзистџениџен.
29.	Prendre corps	<i>Cette politique ne prendra pas corps dans un avenir proche.</i>	Таа џолиџика нема да се сџане реалносџ во блиска иднина.

Табела 2.

в) 'промена на местоположба во правец кон позната или непозната дестинаџија'

30.	Prendre chasse	<i>Le capitaine de la frégate a pris chasse.</i>	Каџеџанеоџ на фрежаџаџа се џовлече (за да избежне борба).

Табела 3.

г) 'добивање на она што е означено со именката'

31.	Prendre perpette	<i>Avec ce qu'il a fait, il aurait dû prendre perpette, mais le tribunal l'a finalement condamné à vingt ans de prison ferme. (ap.) http://fr.wiktionary.org/wiki/prendre_perpette</i>	Со џоа шџо џоџ до сџџори, џребаше да добие доживоџина казна, но судоџ најџосле до осуди на дваесџи додини сџџроџ заџвор.
32.	Prendre jour 2	<i>La pièce prend jour sur l'escalier.</i>	Просџџоријаџа добива свеџџлина / се освџџлува џреку скалиниоџи џросџџор.
33.	Prendre couleur	<i>Le gâteau a pris couleur. L'affaire a pris couleur. (фраз.)</i>	Колачеоџ доби боја. / Афераџа се обои.
34.	(Re)prendre courage	<i>Il a repris courage.</i>	Тоџ одново доби / собра храбросџи / си ја џовраџи храбросџа.
35.	Prendre froid	<i>Il a pris froid.</i>	Тоџ насџина.
36.	Prendre forme	<i>Le bâtiment a pris forme.</i>	Зџрадаџа доби облик, се оформи.

Табела 4.

д) '(за)земање/фаќање на означеното со именката'

37.	Prendre exemple	<i>Les gens feraient bien de prendre exemple sur elle.</i>	Луѓето би најправиле добро доколку земај пример од неа / доколку се угледаат на неа.
38.	Prendre haleine	<i>Il s'est arrêté pour prendre haleine.</i>	Тој се зајре за да земе здив .
39.	Prendre parti	<i>Prendre parti pour / en faveur de qqn Prendre parti contre qqn</i>	Зазема стајрана/се залага во полза на... Зазема стајрана/се залага против.
40.	Prendre place	<i>Elle a pris place dans la salle d'attente.</i>	Таа седна / зафати едно место во чекалницата.
41.	Prendre position	<i>L'armée a pris position à vingt mètres de la forteresse.</i>	Војската заземе позиција на дваесет метри од тврдина.
42.	Prendre possession	<i>Ella a pris possession de la chambre. (PR)</i>	Таа ја заземе собата.
43.	Prendre rang	<i>Il a pris rang parmi les spécialistes du domaine.</i>	Тој заземе место меѓу специјалистите од доменот.
44.	Prendre séance	<i>...le voyageur n'a pas pris séance ce matin au Conseil. (http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?8;s=3693307800;)</i>	...уштрово, патнички не заземе главно седниште во Советот.

Табела 5.

ѓ) 'почеток на брачна врска'

45.	Prendre femme	<i>Il a pris femme.</i>	Тој се ожени .

Табела 6.

4. Глаголските изрази од типот **земе/фати** + именка во македонскиот јазик и нивните еквиваленти во францускиот јазик

За разлика од примерите во францускиот јазик, примерите за глаголски изрази со **земе /фати** + именка регистрирани во *Толковниот речник на македонскиот јазик* односно во *Дигиталниот речник на македонскиот јазик* се помалубројни, но со оглед дека се засведочени во македонскиот јазик, тие заслужуваат да бидат разгледани во сооднос со францускиот јазик. Изразите до кои дојдовме, заедно со илустрација со пример и еквивалент во францускиот јазик, ги даваме во табелите 7 - 12.

Од синтаксичка гледна точка, помеѓу *земе/файџи* и именката што следува по нив постои цврста поврзаност која во некои случаи тешко може да се раскине со вметнување друг збор (на пр. *зеде збоџум* - **зеде ѝажно збоџум*, *файџи ѝланина* – **файџи висока ѝланина*). Во други пак, цврстата врска може да се прекине со вметнување придавка: *файџи зима* – *файџи сѝудена зима*, *файџи корења* – *файџи длабоки корења*. Од семантичка гледна точка, *земе* и *файџи* во рамки на овие изрази претрпуваат промена во однос на своето основно значење ('прибере со рацете'). На пример, иако речениците *Тој файџи мачка* и *Тој файџи ѝланина* се формално идентични од синтаксичка гледна точка, значењето на *файџи* во нив не е исто. Ако во првата реченица тој е употребен со своето основно значење, во втората реченица, значењето на *файџи* се доближува до она на глаголот *замине*. Промената на значењето е уште позабележителна при безлична употреба на *файџи* како во *Файџи зима*, каде значењето се доближува до она на *ѝочне/ѝочнува*. Губењето на основното значење на *земе* и на *файџи* укажува дека тие се сведуваат на показатели на реализација на дејство кое го добива својот карактер благодарение на именката што следува по глаголот. Семантичката анализа на нашиот корпус со примери ни овозможи да изделиме неколку значења според следниве семантички парафрази:

- а) 'реализирање дејство во врска со именката'
- б) '(почеток на) здравствена состојба определена со именката'
- в) 'промена на местоположба/тргнување во правец кон позната или непозната дестинација'
- г) 'почеток на временски период од денот или од годината'
- д) 'настапување (почеток) на климатската прилика определена со именката'
- ѓ) 'почеток на пријателска/љубовна врска'
- е) 'користење на превозното средство што е означено со именката'

Соодветно на секоја од овие семантички парафрази, во табелите од 7 до 12 прикажуваме семантички класифицирани листи на глаголските изрази од типот *земе/файџи* + *именка* во македонскиот јазик и нивните еквиваленти во францускиот јазик:

а) 'реализирање дејство во врска со именката'

	Глаголски израз според моделот <i>земе/файџи</i> + <i>именка</i>	Пример во македонскиот јазик	Еквивалент во францускиот јазик
1.	<i>Зеде збоџум</i> (фраз.) = 'се прости од некого', 'се збогува'	<i>Тој зеде збоџум и замина.</i>	<i>Il a pris congé et il est parti.</i>

2.	<i>Земе обврска</i> (фраз.) = ‘се обврзе’	<i>Зема обврска</i> да ја заврши работата.	<i>Il s'est obligé de finir le travail.</i>
3.	<i>Земе предвид</i> = ‘има на ум’, ‘предвидува’	Тој не до зема предвид овој факт.	<i>Il n'a pas en vue ce fait.</i>
4.	<i>Земе збор</i> (фраз.) = ‘јавно настапи’	На состанокој, тој зеде збор и до објасни проблемот.	<i>Lors de la réunion il a pris la parole et il a expliqué le problème.</i>
5.	<i>Факт корен</i> = ‘се вкорени’, ‘се затврди’	Овој израз <i>факт корен</i> во нашиот јазик.	<i>Cette expression a pris racine dans notre langue.</i>
6.	<i>Факт пари</i> = ‘спечали’, ‘заработи’, ‘се опари’	Некој ќе факт пари од оваа работа.	<i>Quelqu'un gagnera bien de cette affaire.</i>
7.	<i>Факт белешки</i> = ‘бележи’, ‘запишува’	Таа факт белешки за време на состанокој	<i>Elle prend des notes pendant la réunion.</i>

Табела 7.

б) почеток на здравствена состојба определена со именката’

8.	<i>Факт зрив/сипаници/шуга</i> = ‘стана болен од грип/сипаници/шуга’	Зимава тој факт зрив.	<i>Cet hiver il a fait une grippe.</i>

Табела 5.

в) промена на местоположба /тргнување во правец кон позната или непозната дестинација’

9.	<i>Факт магла</i> (разг.+ фраз.) = ‘избега’	Кога ја виде полицајата, тој факт магла.	<i>En voyant la police il a pris la fuite.</i>
10.	<i>Факт пати</i> = ‘тргне’, ‘замине’, ‘се упати’	Се напушти и до факт патиот за Охрид.	<i>Il s'est fâché et il a pris la route pour aller à Ohrid.</i>
11.	<i>Факт планина</i> = ‘се упати’	Секое лето, тој факт планина.	<i>Chaque été il part à la montagne</i>
12.	<i>Факт усвий</i> = ‘се изгуби’	Не можеше да ја ирифакт средината и факт усвий.	<i>Il ne pouvait pas accepter ce milieu et il est parti.</i>
13.	<i>Факт ценем</i> (разг.) = ‘замине (далеку)’	Сакам да фактам ценем, да не седам тука повеќе.	<i>Je veux partir d'ici, je ne veux plus rester ici.</i>

14.	<i>Файѝ орман</i> , = 'замине (по гаволите)' (во клетва) <i>Орман га файѝ!</i>	<i>Ај орман га файѝ, да не се враѝ!</i>	<i>Qu'il parte au diable, qu'il ne revienne plus.</i>
15.	<i>Файѝ шума</i> = 'замине (в шума)'	<i>Дрвариѝе файѝија шума.</i>	<i>Les bûcherons sont partis en forêt.</i>
16.	<i>Файѝ џаде</i> = 'излезе', 'избега'	<i>Не им се сегу ѝџука, сиѝе би файѝиле џаде.</i>	<i>Ils ne veulent pas rester ici, ils sortiraient /se sauveraient tous.</i>

Табела 8.

г) 'почеток на временски период од денот или од годината'

17.	<i>Файѝ ноќ/мрак</i> = 'заноќи', 'се стемни/смрачи'	<i>Сакавме га ѝобрзаве, но файѝ ноќ.</i>	<i>On voulait se dépêcher, mais la nuit est tombée.</i>
18.	<i>Файѝ зима/есен/ѝролеѝ/леѝо</i> = 'зазими', 'стана есен', 'запролети'	<i>Файѝ зима.</i>	<i>L'hiver a commencé.</i>

Табела 9.

д) 'настапување (почеток) на климатската прилика определена со именката'

19.	<i>Файѝ сѝџ</i> = 'застуди'	<i>Оваа џодина рано файѝ сѝџ.</i>	<i>Cette année il a commencé à faire froid très tôt.</i>
20.	<i>Файѝ џорешѝина/жешѝина</i> = 'зажешти'	<i>Оваа џодина рано файѝ џорешѝина/файѝија жешѝиниѝе.</i>	<i>Cette année il a commencé à faire chaud très tôt.</i>

Табела 10.

ѓ) 'почеток на пријателска/љубовна врска'

21.	<i>Файѝ девојка/момче</i> = 'оствари љубовна врска со девојка /момче'	<i>Леѝово ѝој файѝ девојка</i>	<i>Cet été il a connu sa petite amie.</i>

Табела 11.

е) 'користење на превозното средство што е означено со именката'

22.	Фаџи воз/џакси/авион = 'користи воз/такси/ авион како превозно средство'	Таа секое уџро фаќа воз.	Elle prend le train tous les matins.

Табела 12.

Табеларниот преглед на глаголските изрази од типот V+N во двата јазика укажува дека тие може да развијат различни значења соодветни на единечен глагол, и дека со нивната употреба се внесуваат стилска разноликост во изразувањето. Врз основа на бројноста на наведените примери во листите, кои не претендираат на исцрпност, може да се заклучи дека *prendre*, во францускиот, и *земе/фаџи* во македонскиот се релативно продуктивни во оформувањето глаголски изрази од типот V+N.

Од семантичка гледна точка, за македонските изрази со *земе/фаџи* утврдивме дека соодветствуваат на релативно ист број семантички парафрази отколку изразите со *prendre* во францускиот јазик (7 наспрема 6). Од нивните заемни еквиваленти во францускиот, односно во македонскиот јазик, може да се забележи дека формалните кореспонденти кои истовремено се и заемни преводни еквиваленти се ретки. За такви ретки еквиваленти можеме да ги сметаме изразите: *prendre congé* = *земе збоџум*, *prendre place* = *(за)земе месџо*, *prendre position* = *заземе џозиџија*, *prendre rang* = *(за)земе месџо*. Од друга страна пак, некои формални кореспонденти не се преводни еквиваленти: *prendre froid* ('настине') ≠ *фаџи сџуг* ('застуди'). Ова е сосема разбирливо ако се има предвид дека македонскиот и францускиот се генетски различни јазици, па од останатите примери во табелите се глада дека еквивалентите многу почесто претставуваат единечна глаголска форма или парафраза. Во таа смисла, ќе потсетиме на еден став на Јакобсон според кого, когнитивното искуство на човекот може да се изрази во кој и да било јазик благодарение на заемки, калки, буквални преводи, неологизми, парафрази¹. Со други зборови, францускиот и македонскиот јазик не се разликуваат според можноста да изразат семантичка содржина на планот на глаголските изрази, туку, пред сè, според начините (формалните начини) на кои тие ја изразуваат неа. Ова подразбира дека непреводливоста на изразите, која важи за еден од најголемите преведувачки предизвици, станува контрадикторност сама по себе зашто секоја семантичка содржина

¹ JAKOBSON, Roman (1963). « Toute expérience cognitive peut être rendue et classée dans n'importe quelle langue existante. Là où il y a des déficiences, la terminologie sera modifiée et amplifiée par des emprunts, des calques, des néologismes, des déplacements sémantiques, et finalement, par des circonlocutions. » Cf. « Aspects linguistique de la traduction ». (Ch. IV) in *Essais de linguistique générale*, Paris, Editions de minuits, pp. 81.

од изворниот јазик може да се изрази со помош на јазичните средства на јазикот цел. Според тоа, независно од големината на предизвикот кој се појавува во текот на преведувањето на глаголските изрази со *prendre + nom*, односно *земе/фаџи* + *именка*, преведувачот ќе може соодветно да одговори на тој предизвик доколку претходно детално се запознае со нивните семантички и синтаксички особености во обата јазика.

Библиографија:

- GAATON, David. 1981. « Les «locutions verbales»: Pour quoi faire? » in *Revue Romane*, Bind 16. http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/rro/rro_0016-PDF/rro_0016_95203.pdf
- DELBECQUE, Nicole (Ed.). 2006. *Linguistique cognitive*. Bruxelles: De Boeck & Duculot.
- Dictionnaire des fréquences: vocabulaire littéraire des XIXe et XXe siècle* / C.N.R.S. (1971). Paris: Didier, Klincksieck.
- Диџитален речник на македонскиот јазик*. <http://www.makedonski.info/>
- DUBOIS, Jean et al. 1991. *Dictionnaire de linguistique*. Paris : Larousse.
- JAKOBSON, Roman. 1963. *Essais de linguistique générale*. Paris: Editions de minuit.
- НИКОЛОВСКА, Виолета. 2012. „Од семантиката на *фаџи* и *фаџален*“ in *Македонски јазик*, LXIII, 143-153. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- TLFi-Le trésor de la langue française*. <http://atilf.atilf.fr/>
- Толковен речник на македонскиот јазик*, Том II (гл. редактор Кирил Конески). 2005. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- VIVÈS, R. 1984. « L'Aspect dans les constructions nominales prédicatives: avoir, prendre, verbe support et extension aspectuelle » in *Linguisticae Investigationes* 3 (1), 161-185.

BABAMOVA Irina

LES LOCUTIONS VERBALES DU TYPE *PRENDRE* + *NOM* DANS LA LANGUE
FRANÇAISE *VS* LES LOCUTIONS VERBALES DU TYPE *ФАТИ/ЗЕМЕ* + *NOM*
DANS LA LANGUE MACÉDONIENNE

(Résumé)

Dans ce texte nous abordons la question des locutions verbales du type *prendre+nom* et les locutions verbales du type *фаџу/земе + nom* ainsi que celle de leurs équivalents macédoniens et français respectivement. La classification sémantique et l'analyse syntaxique de chacun de ces types de locutions verbales nous permet de tirer des conclusions sur les ressemblances et les différences entre le français et le macédonien au niveau de ces locutions.

BICI Rozeta

Aleksander Xhuvani University

Elbasan, Albania

rozeta_bici@yahoo.co.uk

CONCERNS OF APPROACHING TRANSLATION AND INTERPRETATION UNDER CULTURAL INFLUENCE AND LANGUAGE PROFITABILITY

Abstract: Albania is one of the developing countries in the region, as such its history of development has undergone the new challenges. One of these is the foreign languages importance which emerged in many fields, the diplomatic bodies, the academic field, literature as well. Thus, all these new trends required the introduction of interpretation/ translation. Consequently, there was a necessity in terms of comportment, translation/ interpretation techniques and methods as well as the impact of culture.

Therefore, the article highlights the importance of translation/ interpretation and the factors that influence on it, focusing on the culture specific concepts, the methods and techniques implemented during the process as well as the profitability of the languages from each other.

My experience as a lecturer and OSCE/ODIHR interpreter and book translator are a good source for this article.

Key words: translation, interpretation, target language, source language, democratization, efforts, factors, language profitability

Introduction

World history has been filled up with various important events, including the region as well. It is of relevant importance to have a more restricted area of focus in this paper, consequently, Albania and English language will be the focus of this paper. It is important to give some slight historical background the beginnings of the democratic regime in Albania.

Albania as all the countries of the region has undergone through the hardships of its history. It has gone through various wars, various regimes and various social events. The political regimes are the ones which leave more traces

in a country's history considering that it influences all the spheres of life. In the last century Albania has experienced two different political regimes, a totalitarian one, communism and a democratic regime, democracy. The communist regime lasted longer for the Albanians and its collapse would mark the beginning of democracy and the breaking of the communist rules.

English Language Importance

It is of academic importance to consider the role of English language before the 1990s when English language in Albania was regarded as the language spoken by the imperialists, as it was masked by the party state leaders. This does not mean that none could speak English, for sure, there were people who had studied English and they worked either in diplomacy or as translators for the foreigners. Whereas, the beginning of the democratic regime would mark the changes in relation to other countries as well. One of the characteristics of the democratic regime settled in Albania in the late 20th century, led to the opening of Albanian relations to the other countries. America, aiming at showing its supremacy in the world became “the best friend of Albania” as it was cited in many TV channels or in the news editions. Consequently, it is clearly realized the friendship of Albania to the USA. This friendship is visible in the bilateral agreements and cooperative relations, making the pro US sentiment widespread among Albanians. Other cases of agreements are the following: “In 2003, Albania and the U.S. signed and ratified a number of agreements, including a treaty on the Prevention of Proliferation of Weapons of Mass Destruction and the Promotion of Defense and Military Relations; the Adriatic Charter; and an Agreement regarding the non-surrender of persons to the International Criminal Court. The U.S. strongly supported Albania's NATO membership goal and continues to support Albanian integration into the EU. Working towards NATO membership, the U.S. and Albania signed a Supplementary Agreement to the Partnership for Peace Status of Forces Agreement, an important step in strengthening bilateral cooperation and enhancing security, peace, and stability in the region.”¹ Albania did not become the focus of USA only about political issues, but economic and educational included. As such, “Since FY 1991, the U.S. has provided Albania with more than \$550 million in assistance, not counting U.S. Department of Agriculture (USDA) food aid. The aid has served to facilitate Albania's transition from the most isolated and repressive communist state in Europe to a modern democracy with a market-oriented economy, and to support long-term development. In 2006, the U.S. gave over \$24 million to Albania

¹ Fullbright and English language fellows, 2012-2013, *Embassy of the United States of America*, Public Affairs Office, March 19, 2012

under the Support for East European Democracy (SEED) Act program. Albania was among the first countries selected to participate in the Threshold Program under the Millennium Challenge Account, winning a grant of \$13.8 million. In September 2006, Albania began implementation of the program, which targets two critical stumbling blocks to development--corruption and rule of law.²²

The good relations between Albania and the western countries, including America, led to their representatives' presence in Albania. Thus the USA has always had its own ambassador in Albania³. This has increased the employment opportunity to the people who spoke and understood English. Thus, many people were employed as interpreters or translators. The foreign presence in Albania is noticed even during the elections, no matter whether they are national or local elections, through the OSCE/ODIHR and other international organizations representatives. These representatives are accompanied by interpreters during the period they attend the elections. I have experienced myself this opportunity of being an interpreter of the OSCE/ODIHR representatives.

This process of interpretation/translation is very much influenced by the cultural effect of the involved people. As such a good translator/interpreter has to know the culture of the person he/she translates/interprets in order to choose the correct word or the correct situation. As well, it requires the translator/interpreter to behave within the framework of the person he/she translates/interprets. Bearing in mind my experience, the code dressing, the stature and the behavior at the level of the people I interpreted were very much observed. As well, the adaptation of words and phrases is the next hardship a translator/interpreter has to face up.

The importance and the implementation of English language is even considered in the academic field. The democratization process involved reaching new heights in terms of academic field. Thus, foreign literature especially native one is always recommended to students or to researches, which reveals to them the necessity to study and implement English language. Maybe because of the repression the Albanians had during the communist period, by being banned to read foreign books, but after the collapse of communism, there was evident a will to read foreign book, as such, translation became a fruitful industry. Myself, I have experienced the translation job, which not just is beneficial but as well, it bears commitment, considering that the culture of one country needs to be translated as well. But the fact that the Albanians are more open nowadays, does not bear that much of difficulty as they are aware of some of the features of American culture.

Not just that but it is interesting to consider the tendency of Albanians to study English after the repression of the communist regime. Such a tendency

² Ibid.

³ Ibid.

has been in progress each year, and there can be parents who evidently push their children since young age to study English. Thus, language centers during the last 15 years have been filled up and still work in full capacity and their number is growing as well. A child, who studies English and then progresses with it, is more apt to get a better education, and in the future he/she is more apt to get a better job. The Bologna Agreement embraced by the Albanian educational system gives much of importance to English language. The students cannot graduate if they do not take an international known English test⁴. According to the Albanian common sense, if a child studies a foreign language, he/she learns one more culture and the tendency to as many foreign languages as possible has been in increasing figures.

Just taking the example of Elbasan, there are nearly 10 language centers. English language was introduced in all the cycles of education. In the late 5 years, English started to be taught in primary schools as well. The University of Elbasan firstly introduced English studies in 1994 with 20 students.⁵ The number of students started to increase each year and each year from the last 5 years they accept 120 students each year. These figures show clearly that there is a high preference to study English language. But the number of students of English language is far too much considering that there are 13 public universities in Albania, all offering English studies and 38 private universities, where English for specific purposes is taught.⁶ These figures demonstrate the fact that English importance gaining in Albania gives raise to the number of people who translate works even for their necessities or even work as interpreters in various institutions.

Challenges during Translation/Interpretation

Indeed, a translator/interpreter has to face various challenges related to translation methods and techniques to be chosen, structures, as well as the cultural effect of the source and target languages. It is of interest to consider even the stages under which a translation process has to undergo. Personally, I agree with Riquier, who claims that when working on a translation, a translator firstly must decipher the text and then reconstruct its meaning in the target text. That is, I think, the first stage of organizational procedure of a legal translation. Then a translator should start to consider the terminological and structural aspect of the source and target languages. For sure in this case he/she encounters the first problems that are related to the terminological lacunae or lexical gaps. As well,

⁴ Pata Kapo, Irena. "English language influence in the 21st century Albania and English loans in Albanian language" in Problems of Education in the 21st Century, Volume 33, 2011

⁵ <http://www.uni-el.edu.al/index.php/rreth-nesh-shkencat-humane>

⁶ <http://www.spainexchange.com/study-abroad/universities2-AL-en-cu.htm>

the culture dependency of the legal text is the next hardship a translator has to face up. Sometimes the linguistic structures of the source language are not the same as in the target language. The Albanian and English languages are a good source of comparison, considering that Albanian language does not have a strict sentence structure contrary to English language.

But which are some of the methods or techniques of translation used in legal translations as well as their characteristics?

Through the analysis of the translation methods and techniques, it is made evident even the struggles of the translator. Accordingly, some of the methods used in translation are: word for word translation, literal translation, faithful translation, semantic translation, adaptation, free translation, idiomatic translation and communicative translation.

Word for word translation has to do with the case when the source language word order is preserve and the words are translated singly by their most common meanings out of the context⁷.

Literal translation is concerned with the source language grammatical constructions, and the way they are converted to their nearest target language equivalents, but the lexical words are again translated singly, out of context⁸.

When implementing the **faithful translation**, the translator attempts to produce the precise contextual meaning of the original within the constraints of the target language grammatical structures⁹.

Semantic translation differs from faithful translation only in as far as it must take more account of the aesthetic value of the source language text¹⁰.

Adaptation, which is the freest form of translation, and is used mainly for plays (comedies) and poetry; the themes, characters, plots are usually preserved, the source language culture is converted to the target language culture and the text is rewritten¹¹.

Free translation produces the target language text without the style, form, or content of the original¹².

Idiomatic translation reproduces the ‘message’ of the original but tends to distort nuances of meaning by preferring colloquialisms and idioms where these do not exist in the original¹³.

⁷ Mahmoud Ordudari “Translation procedures, strategies and methods” in <http://www.bokorlang.com/journal/41culture.htm>

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Mahmoud Ordudari “Translation procedures, strategies and methods” in <http://www.bokorlang.com/journal/41culture.htm>

Communicative translation attempts to render the exact contextual meaning of the original in such a way that both content and language are readily acceptable and comprehensible to the readership¹⁴.

As it is illustrated above, there are various types of translation methods, but the choice of them, is another challenge for the translator, consider that the translator has to choose among them, which best suits to the aim and the kind of document. Sometimes even a combination of them is implemented, considering the fact that personally, I think each of them has got limitations. Therefore, analyzing them one by one, it is possible to sort out the limitations especially when the source language and target language nature's are so different as the case of Albanian and English. Thus the word for word translation is difficult to be implemented considering that Albanian does not have a fixed word order, English does. As such, it is difficult to preserve the Albanian structures when translating. Literary translation's limitation is related to the fact that it translated words singly and out of context, but context is really important in the translation process, as the text is coherent and it is based on the entire content. Semantic translation is related to the aesthetic nuances of the text, but in the case of legal translations there is no connection to the aesthetic side. Adaptation which from the definitions sounds to be more for literature texts still can be adaptable for legal translations as well. On the contrary, free translation, which sounds to give freedom to the translator, creates the problem that legal translations should not be interpreted or summarized or commented, the translator should not use the freedom given in such case. Neither idiomatic translation serves in the case of legal translations, because it distorts the meaning. Communicative translation is more acceptable and adaptable to legal translations, considering that the content and language are acceptable for the readership. It is noticeable that any of the types of translations have got limitations and a single translation method is not totally worthwhile being used from the beginning till the end of a translation material. Consequently, a combination of all the translation methods gives more opportunities to make a good job in legal translation field.

Apart from the translation methods and techniques, culture is the next challenge the translator faces up, especially when it is concerned with specific fields. One of the fields where the culture effect is visible is the legal one. As such, when translating a legal work, the translator has to translate culture-specific concepts. Despite belonging to the country of the source language, they need to be translated and brought as lively as possible even in the target language. For this reason, apart from choosing the methods and techniques of translation, a translator faces the next challenge, that of translating the culture specific concepts and term. This has been an important issue for various scholars like Graedler, Harvey and Newmark, who have considered it in their works and

¹⁴ Ibid.

they have come into conclusions with some procedures of translating culture-specific concepts.

Consequently, Graedler specifies in his procedures the following: making up a new word; explaining the meaning of the Source Language expression in lieu of translating it; preserving the Source Language term intact; opting for a word in the Target Language which seems similar to or has the same “relevance” as the SL term; and defining culture-bond terms¹⁵. Thus, it is evident that clarification and definition serve more than translation in terms of culture specific concepts. A translator cannot translate a culture but just explain it, in order that the target language reader understands it correctly. This is the reason why Graedler stresses the fact that the translator should either make up a word or find an equivalent word in the target language, considering that each word in a language can bear another nuance which is not the same in another language.

Additionally, Harvey puts forward some other procedures, such as: functional equivalence; finding formal equivalence or linguistic equivalence; using transcriptions or borrowings; and using descriptive or self-explanatory translation.

***“Functional Equivalence:** It means using a referent in the TL culture whose function is similar to that of the source language (SL) referent. As Harvey writes, authors are divided over the merits of this technique: Weston describes it as “the ideal method of translation,” while Sarcevic asserts that it is “misleading and should be avoided.”*

***Formal Equivalence or ‘linguistic equivalence’:** It means a ‘word-for-word’ translation.*

***Transcription or ‘borrowing’** (i.e. reproducing or, where necessary, transliterating the original term): It stands at the far end of SL-oriented strategies. If the term is formally transparent or is explained in the context, it may be used alone. In other cases, particularly where no knowledge of the SL by the reader is presumed, transcription is accompanied by an explanation or a translator’s note.*

***Descriptive or self-explanatory translation:** It uses generic terms (not CBTs) to convey the meaning. It is appropriate in a wide variety of contexts where formal equivalence is considered insufficiently clear. In a text aimed at a specialized reader, it can be helpful to add the original SL term to avoid ambiguity.”¹⁶*

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Mahmud Ordudari “Translation procedures, strategies and methods” in <http://www.bokorlang.com/journal/41culture.htm>

Again, from the above, we can clearly notice that culture-specific concepts are not subject of translation rather that they are brought as they exist in the source language, some of the times even borrowed as they are; e.g. ratification, extradition etc. In most of the cases some words are even transcribed as they are in the source language and their meanings are explained in brackets.

Whereas, Newmark proceeds in more details and proposes different translating procedures. The following are his procedures: Transference; Naturalization; Cultural equivalent; Functional equivalent; Descriptive equivalent; Componential analysis; Synonymy; Through-translation; Shifts or transpositions; Modulation; Recognized translation; Compensation; Paraphrase; Couplets; and Notes.

“Transference: *it is the process of transferring an SL word to a TL text. It includes transliteration and is the same as what Harvey named “transcription.”*

Naturalization: *it adapts the SL word first to the normal pronunciation, then to the normal morphology of the TL.*

Cultural equivalent: *it means replacing a cultural word in the SL with a TL one. However, “they are not accurate”*

Functional equivalent: *it requires the use of a culture-neutral word.*

Descriptive equivalent: *in this procedure the meaning of the CBT is explained in several words.*

Componential analysis: *it means “comparing an SL word with a TL word which has a similar meaning but is not an obvious one-to-one equivalent, by demonstrating first their common and then their differing sense components.”*

Synonymy: *it is a “near TL equivalent.” Here economy trumps accuracy.*

Through-translation: *it is the literal translation of common collocations, names of organizations and components of compounds. It can also be called: calque or loan translation.*

Shifts or transpositions: *it involves a change in the grammar from SL to TL, for instance, (i) change from singular to plural, (ii) the change required when a specific SL structure does not exist in the TL, (iii) change of an SL verb to a TL word, change of an SL noun group to a TL noun and so forth.*

Modulation: *it occurs when the translator reproduces the message of the original text in the TL text in conformity with the current norms of the TL, since the SL and the TL may appear dissimilar in terms of perspective.*

Recognized translation: *it occurs when the translator “normally uses the official or the generally accepted translation of any institutional term.”*

Compensation: *it occurs when loss of meaning in one part of a sentence is compensated in another part.*

Paraphrase: *in this procedure the meaning of the CBT is explained. Here the explanation is much more detailed than that of descriptive equivalent.*

Couplets: *it occurs when the translator combines two different procedures.*

Notes: *notes are additional information in a translation. Notes can appear in the form of 'footnotes.' Although some stylists consider a translation sprinkled with footnotes terrible with regard to appearance, nonetheless, their use can assist the TT readers to make better judgments of the ST contents. Nida advocates the use of footnotes to fulfill at least the two following functions: (i) to provide supplementary information, and (ii) to call attention to the original's discrepancies.*¹⁷

Apart from the upper mentioned, the culture specific context appears to have special needs during translation. Consequently, some specific forms of translation occur during the translation especially when it is concerned for instance with the legal field where the legislation of one country reveals totally the culture of that country, a culture which cannot be totally transferred into another culture, due to the fact that it cannot be understood as it exists from the target language's group of people.

Additionally to the translation methods and techniques advised by various scholars, some legal translators have come up with various rules of translation and tips as well. Thus, some tips that need to be followed by the translators are: he/she must be a linguist or a legal person in order to gather the major points in a text. Furthermore the translator has to study the methods on how to explain the legal thoughts in the native language thoughts in the native language in a document that is different to the target language or legal system. In addition, the translator must be up to decode the source text and reconstruct it into the target language. In lots of situations the problems they face are: the choice of the words or phrases, the structure of the sentences and genuinity¹⁸. Other advice to be followed is: to edit every single word to assure that it flows and makes sense to the target reader. It is important not to use words that are not understood by the reader. The consultation of a legal dictionary or any professional dictionary is important as well. Paraphrasing is not allowed in translation and the language must be formal. The translator must not add any comments, but be precise. It

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Jamie Hanson "Methods to Translate Legal Documents" in <http://www.articlesnatch.com/Article/Methods-To-Translate-Legal-Documents-/1788716#ixzz1vLg4KerH>

should be a literal translation as much as possible. If the translator thinks that something is wrong, he/she must not change it, but only make a note about that.¹⁹

The translation/interpretation process lead to the language profitability process. Thus, the target language can profit from the source language in terms of terminology, in terms of structures as well as in terms of culture. A text can be translated but the culture of a country can't, thus, it is brought and explained as it is in the existing country. This is the reason why in everyday language, we listen people saying one foreign language is one more culture. The target language is enriched with loan words, especially when they name technology. Additionally, the target language can become more up to date by incorporating new words in political, social or even education language.

Conclusions

As a conclusion, translation/ interpretation are a good source of culture bringing as well as language profitability. It is not an easy task for a translator/ interpreter to have a text brought ass the original. The translation/interpretation importance has grown in the late 20th century in the case of Albania and is still growing due to the political development and foreign representation in our country, as well as in the academic field where the foreign texts and literature are an important factor to the development of education. The culture of the source and target languages are an important factor that influences the translation/ interpretation process. All this occurs in terms of the way it is brought in the target language, as well as the way the foreign representatives reflect it in the target culture. Furthermore, the process of translation and interpretation enrich the target language with loan words and up to date it.

References:

- PATA KAPO, Irena.(2011) "English language influence in the 21st century Albania and English loans in Albanian language" in Problems of Education in the 21st Century, Volume 33
- ORDUDARI, Mahmoud. "Translation procedures, strategies and methods" in <http://www.bokorlang.com/journal/41culture.htm>
- HANSON, Jamie. "Methods to Translate Legal Documents" in <http://www.articlesnatch.com/Article/Methods-To-Translate-Legal-Documents-/1788716#ixzz1vLg4KerH>
- BRANIAC, "How to Translate Legal Documents" in http://www.ehow.com/how_2134889_translate-legal-documents.html#ixzz1vLhxBIVP

¹⁹ Braniac, "How to Translate Legal Documents" in http://www.ehow.com/how_2134889_translate-legal-documents.html#ixzz1vLhxBIVP

Electronic Resources:

Fulbright and English language fellows, 2012-2013 (March 19, 2012), *Embassy of the United States of America*, Public Affairs Office

<http://www.uniel.edu.al/index.php/rreth-nesh-shkencat-humane>

<http://www.spainexchange.com/study-abroad/universities2-AL-en-cu.htm>

БОЈКОВСКА Емилија
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
bojkovskae@yahoo.com

**СТИЛСКИТЕ ОБЕЛЕЖЈА НА ОРИГИНАЛОТ,
НА СРПСКОХРВАТСКИОТ, НА ХРВАТСКОСРПСКИОТ
И НА МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА РАСКАЗОТ
DIE VERLORENE EHRE DER KATHARINA BLUM
ОД ХАЈНРИХ БЕЛ**

Апстракт: Предмет на анализа се стилските особености: рима, алитерација, паронимија, полисемија, новообразувани сложенки и стилски маркирани лексеми во оригиналот и во преводите наведени во насловот. Најуспешно се пренесуваат паронимијата и алитерацијата, а најмала стилска еквивалентност покажува полисемијата. Римата обично се заменува со алитерација. Стилски маркираните изрази најчесто се пренесуваат соодветно на лексички план, а сложенките, по правило, се изразуваат аналитички.

Клучни зборови: стилска еквивалентност, рима, алитерација, паронимија, полисемија.

1. Вовед

Германскојазичниот расказ DIE VERLORENE EHRE DER KATHARINA BLUM од Хајнрих Бел, српскохрватскиот превод ИЗГУБЉЕНА ЧАСТ КАТАРИНЕ БЛУМ од Соња Петровиќ, хрватскосрпскиот превод IZGUBLJENA ČAST KATARINE BLUM од Зрињка Бернади-Гловацки и Никица Петрак и македонскиот превод ЗАГУБЕНАТА ЧЕСТ НА КАТАРИНА БЛУМ од авторката на овој труд, меѓу другото, нудат основа за анализа на меѓујазичното пренесување на стилските обележја.¹

¹ Во расказот Бел го критикува сензациското новинарство, кое само за четири дена од чесна, трудољубива и рационална личност прави отпадничка во општеството и убиец на нечесен новинар. Раскажувачот е лице што не е вклучено во дејството и раскажува „однадвор“, реконструирајќи го убиството врз основа на различни извори (ретроспективи, рефлексии, полициски извештаи, статии од весници, прислушувани разговори итн.) и анализирајќи ја психата на ликовите. Дејството се случува во 1974 година, кога 27-годишната Катарина Блум, по професија економка, која дотогаш не била во судир со законот, се вљубува во Гетен, лице

Колер (2001: 228 и натаму) разликува пет вида еквивалентност: денотативна (отслик на надворешнојазичната дејствителност), конотативна (временски, социјални, географски варијанти, јазично раслојување итн.), текстуално-нормативна (синтаксички и лексички особености, структура на текстот итн.), формално-естетска (стилски белези: стих, рима, ритам, игра на зборови итн.) и прагматска (комуникација, приспособеност кон примачот итн.). Со оглед на тоа што во преводот не можат да се пренесат сите вредности на оригиналот, Колер (2001: 266 и следн.) истакнува дека преведувачот мора да определи хиерархија на видовите еквивалентност за текстот, одн. за неговите сегменти. Оттаму произлегува дека преводот е толку подобар колку што повеќе видови еквивалентност се остварени (сп. Прунч 2003: 65). Меѓутоа, Колер не наведува препораки за изборот на видовите еквивалентност.

Со оглед на тоа што предмет на анализата овде е книжевно дело, во фокусот се формално-естетската, конотативната и прагматската димензија, овде подведени под сеопфатнот израз стилски обележја. При тоа се поаѓа од денотативната еквивалентност како основа за анализата.

2. Стилските обележја на оригиналот и на преводите

2.1. Рима

Римата се илустрира со три примери.

2.1.1. *in Rüttel- und Schüttelzügen*

„Ein merkwürdiger Zustand für einen Anwalt, dessen Mandant ich immerhin bin; das kommt davon, wenn man in **Rüttel- und Schüttelzügen** sinnlos Zeit verplempert, [...]“ (КБ-герм., 73).²

– Мало чудно за адвокатот коме сам, напоследку, поверио своје послове; то све зато што си будаласто траќио време **дрмајући и трукцајући** се по возовима [...] (КБ-срп.-хрв., 114).

осомничено за грабеж и за убиство. Откако по една заедно мината ноќ му помага да избега од нејзиниот стан, таа е приведена и сослушувана. Во весникот наречен *Zeitung* ('Весник'), новинарот Тетгес го прикажува сомнението дека е Гетен ограбувач на банка и убиец како факт и ги искривоколкува изјавите за Катерина, дадени од нејзините пријатели и роднини, дискредитирајќи ја како соучесничка и лесна жена. По приведувањето на Гетен, се докажува само дека тој еднаш ограбил воен сеф и дека фалсификувал документи. Не можејќи да ја поднесе неправдата, Катерина го убива новинарот Тетгес и ѝ се предава на полицијата.

² Истакнувањето на анализираниите изрази во оригиналот и во преводите со масни букви потекнува од Е. Б.

„Čudnovato stanje za jednog odvjetnika čija sam ja ipak stranka; to dolazi otuda što čovjek besmisleno trati vrijeme u **drndavim i droncavim vlakovima** [...]“ (КБ-хрв.-срп., 284).

„Чудна состојба за адвокат, чиј клиент сепак сум јас; Така е кога човек бесмислено си го архи времето во **дрмолави и друсави возови**, [...]“ (КБ-мак., 77).³

Во оригиналот станува збор за две сложени именки (*in Rüttel- und Schüttelzügen*) со римуван прв член (*Rüttel-*, одн. *Schüttel-*) и со истиот основен член (*-zug*). Овие кумулирани блискозначни елементи изразуваат нерамномерност, тресење при движење (сп. Дуден-www) и образуваат тавтологија.

Во преводите не се употребени сложени. Хрватскосрпскиот и македонскиот превод содржат атрибуирани именки (*u drndavim i droncavim vlakovima*, одн. *во дрмолави и друсави возови*). Во српскохрватскиот превод се среќаваат глаголски прилози што значенски му одговараат на првиот член од сложениците во оригиналот, а значењето на основниот член се изразува како пространствена определба (*грмајући и ѓруцкајући се ѓо возовима*).

Во наведените лексеми од оригиналот и од преводите се забележуваат елементи на ономатопеја. Преводните еквиваленти се аналитички (т. е. помалку концизни) изрази, кои ја пренесуваат тавтологијата. Римата е замената со алитерација на дентален плозив.

2.1.2. *wegen der fast zerrüttelten und verschüttelten Nacht*

Bei Blornas ist ein ungemütlicher Samstagmorgen, äußerst ungemütlich, nicht nur wegen der fast schlaflosen, **zerrüttelten und verschüttelten** Nacht im Schlafwagen, [...] (КБ-герм., 67).

Суботње јутро није пријатно код Блорниних, напротив, веома је непријатно и то не само због несане ноћи, **труцкања и дрмусања** у спаваћим колима, [...] (КБ-срп.-хрв., 103).

Kod Blorna je neugodno subotnje jutro, krajnje neugodno, ne samo zbog gotovo besane, **prodrmane i prodrndane** noći u spavaćim kolima, [...] (КБ-хрв.-срп., 278).

³ Ова се зборови на Штројбледер, индустријалец и поранешен додворувач на Катерина, кој се плаши дека по нејзиното притворање ќе се обелодени неговото додворување. Тој му префрлува на својот адвокат Блорна за долгото патување при враќањето од одмор, кој го прекинал штом дознал дека е Катерина в притвор.

Кај Блорнови е непријатно саботно утро, крајно непријатно, не само поради речиси бессоната, **раздрмолена и раздрусана** ноќ мината во колата за спиење, [...] (КБ-мак., 38).⁴

Станува збор за истите римувани и тавтолошки употребени лексички морфеми (*rüttel-* и *schüttel-*) како во т. 2.1.1., кои овде се комбинирани со римувани префикси и се јавуваат во атрибутски употребени партиципи на перфектот. Кумулирани заедно со придавката *schlaflos* ('бессон'), тие се однесуваат на именката *Nacht* ('ноќ').

Хрватскосрпскиот и македонскиот превод покажуваат паралела. Секој од нив содржи атрибутски употребени глаголски придавки со истиот префикс (*prodrmane i prodrndane noći*, одн. *раздрмолена и раздрусана ноќ*). Во хрватскосрпскиот превод, само едната лексичка морфема (*prodrndane*) е идентична со односниот еквивалент од претходната точка (*drndavim*), а другата (*prodrmane*) се разликува од онаа што е употребена т. 2.1.1. (*droncavim*). Македонскиот превод ги содржи истите лексички морфеми како во претходната точка (*грмолави и раздрмолена*, одн. *грусави и раздрусана*), чие повторување е белег и на оригиналот (*Rüttel-, zerrüttelten*, одн. *Schüttelzügen и verschüttelten*).

Српскохрватскиот превод отстапува во морфосинтаксичкиот израз: тој содржи глаголски именки што им одговараат на партиципите на перфектот од оригиналот (*ӣруцкања и грмусања*). Глаголските именки се изведени од глаголи што почнуваат со звучен и безучен двојник на дентален пловив. Едната именка (*ӣруцкања*) содржи идентична лексичка морфема како односниот еквивалент во т. 2.1.1. (*ӣруцкајући*), а другата (*грмусања*) – варијанта на таа од претходната точка (*грмајући*). Тие се однесуваат на пространствената определба *im Schlafwagen* 'во колата за спиење' (*због несане ноћи, ӣруцкања и грмусања у с̄аваћим колима*).

Со исклучок на српскохрватскиот превод, каде што разгледуваните елементи се глаголски именки специфицирани со пространствена определба, во другите два превода, како во оригиналот, тие се атрибути на именката со значење 'ноќ'. Преводните еквиваленти содржат ономагопејска димензија. Наместо рима, во нив се јавува алитерација.

⁴ Раскажувачот вака го опишува утрото во домот на адвокатот Блорна и на неговата сопруга откако тие предвреме се вратиле од одмор (в. фуснота 3.).

2.1.3. *Grusi- und Musicals einschlägiger Art*

Es soll hier nicht so sehr über Blut gesprochen werden, denn nur notwendige Niveauunterschiede sollen als unvermeidlich gelten, und deshalb wird hiermit aufs Fernsehen und aufs Kino verwiesen, auf **Grusi- und Musicals** einschlägiger Art; [...] (КБ-герм. 11).

О крви овде нећемо много говорити будући да се само нужне разлике у нивоу сматрају за неизбежне, стога читаоцу указујемо на телевизију и биоскоп, на **комаде страва и ужаса** и одговарајуће **мјузикле**, [...] (КБ-срп.-хрв., 11).

Ovdje ne treba naveliko govoriti o krvi, jer samo nužne razlike u nivou treba da vrijede kao neizbježive; ovime stoga upućujemo na kino i televiziju, **na „straviće“ i muzičke komedije** dotične vrste (КБ-хрв.-срп., 229).

Овде не треба толку многу да се зборува за крв, бидејќи само нужните разлики во нивото треба да се сметаат за неизбежни, па затоа се упатува на телевизијата и на киното, **на морничавите и на музичките филмови** од тој вид (КБ-мак., 10).⁵

Лексемата *Grusical* значи ‚nach Art eines Musicals aufgemachter Gruselfilm‘ (Дуден-www). Англиската заемка *Musical* во германскиот јазик се објаснува како ‚populäre Gattung des Musiktheaters mit Elementen aus Drama, Operette, Revue und Varieté‘ (Дуден-www), а именката *musical* во англискиот јазик, пак, значи ‚a play or film in which part of the story is sung to music‘ (Кембриџ-www). И во извадокот од Беловиот расказ, именката *Musicals* не е ограничена на музичкиот театар, туку се однесува на секое дело што може да се прикажува на телевизија и в кино. Синтагмата *Grusi- und Musicals* се одликува со следниве стилски белези: а) првиот елемент *Grusical* е вештачки (амалгамиран или контаминиран) збор образуван со комбинација од домашниот збор *Grusel* и англиската заемка *Musical* (Дуден-www), б) тој е маркиран како шеговит збор (Дуден-www), в) двете кумулирани именки се римуваат.

Српскохрватскиот израз *комаде сѝрава и ужаса* како еквивалент на именката *Grusical* го стеснува значенскиот опсег (бидејќи лексемата *комад* упатува само на пиеса и на музичко дело, сп. Вујаниќ и др. 2007: 556), а како четириборна синтагма го разводнува изразот (кој не ја одразува концизноста на едноборниот оригинал). Именката *комаде* е придружена од генитивните атрибути *сѝрава и ужаса*, кои заедно со неа претставуваат

⁵ Синтагмата *Grusi- und Musicals* се јавува во врска со фактот дека полицијата го нашла телото на убиениот новинар Тетгес, со што се потврдило признанието на Катарина. Разликата во нивоата на течноста претставува метафора за текот на приказната (в. фуснота 7 и 9).

разговорен и шеговит затврден израз, кој е соодветен во однос на стилското ниво.

Во хрватско-српскиот превод се среќава синтагмата „*straviće*“ *i muzičke komedije*, во која првиот елемент е разговорен збор со шеговита компонента, кој не е содржан во соодветните речници (Хрватски-портал-www; Ханзен-Кокоруш и др. 2005 под *Grusical*). Вториот елемент, *muzičke komedije*, го стеснува семантичкото поле на лексемата *Musicals*.

Со изразот *на морничавиџе* и *на музичкиџе филмови*, и во македонскиот превод се стеснува значенското поле на оригиналната синтагма. Во него не е употребена англиската заемка *мјузикл* (*на морничавиџе филмови* и *на мјузиклиџе*) за да се постигне кумулација на истовидни елементи (атрибути), што ја зголемува ритмичноста на синтагмата. И покрај аналитичкиот израз, преводната синтагма не го разводнува (многу) текстот бидејќи првата именска синтагма е елиптична.

Значи, шеговитоста е изразена во српскохрватскиот и во хрватско-српскиот превод, кои, пак, не ја изразуваат римата, ниту друга формална особеност. Во македонскиот превод отсуствува шеговитоста, а римата е заменета со алитерација. За да се избегне стеснувањето на семантичкото поле на изразот во македонскиот превод, овде се предлага: [...] *џа заџџоа се уџаџува на џтелевизиџаџа и на киноџо, на морничавиџе и на музичкиџе гела од џџој виг [...]*.

2.2. Алитерација

Овој стилски белег се илустрира со следниве примери.

2.2.1. *ihre Verstrickung, Verwicklung, Befaftheit, Befangenheit, Betroffenheit und Aussage*

Die Nebenquellen, einige von größerer, andere von geringerer Bedeutung, brauchen hier nicht erwähnt zu werden, da sich ihre **Verstrickung, Verwicklung, Befaftheit, Befangenheit Betroffenheit** und **Aussage** aus dem Bericht selbst ergeben (КБ-герм., 1).

Било би излишно да овде поменемо и споредне изворе од којих неки имају већи, а други мањи значај, јер нивова **испреплетеност, замршеност, садржајност, сневивљивост, збуњеност** и **снага** исказа произлазе из самог извештаја (КБ-срп.-хрв. 8).

Sporadne izvore, neke veće a neke manje važnosti ovdje nije potrebno spominjati jer se njihova **upletenost, zapetljanost, uplitanje, pristrasnost, pogodenost i iskaz** nàdaju iz samog izvještaja (КБ-хрв.-срп., 227).

Споредните извори, некои со поголемо, а некои со помало значење, не мораат да се споменуваат овде, бидејќи нивната **вплетканост, вмешаност, вовлеченост, пристрасност, погоденост и изјава** произлегуваат од самиот извештај (КБ-мак., 7).⁶

Шесте наброени именки се претежно називи на резултат од дејство и на апстрактни особини, кои, со исклучок на последната именка *Aussage* 'изјава', се образувани на следниов начин: *ver-...-ung* и *be-...-heit*. Првите две и последните три алитерирачки именки почнуваат со звучен спирант, одн. звучен пловив.

Во преводите се пренесува алитерацијата. Во српскохрватскиот превод (*исцрпеленост, замршеност, садржајност, снебивљивост, збуњеност* и *снага*) пет именки изразуваат алитерација со звучен, одн. беззвучен спирант, при што постои значенско отстапување кај последната (в. г.). Хрватскосрпските еквиваленти (*upletenost, zapetljanost, uplitanje, pristrasnost, pogodnost i iskaz*) содржат вкупно четири алитерирачки именки со вокал, одн. беззвучен пловив. Како во оригиналот, така и во македонскиот превод, алитерираат пет именки (*вплетканост, вмешаност, вовлеченост, ирискрасност, погоденост* и *изјава*). Тие почнуваат со звучен спирант, одн. беззвучен пловив.

2.2.2. *Stauungen*, [...] *Spannungen*

Gewisse **Stauungen**, die man auch **Spannungen** nennen kann, sind ja unvermeidlich, [...] (КБ-герм., 46).

Неизбежна су извесна **уостављања** која би се могла назвати **напетостима**, [...] (КБ-срп.-хрв., 68).

Stanoviti **zastoji**, koji se mogu nazvati i **napetostima**, neizbježni su, [...] (КБ-хрв.-срп., 260).

Некои **застои** што можат да се наречат **напнатост**, се неизбежни [...] (КБ-мак., 48).⁷

Алитерацијата на именките *Stauungen* и *Spannungen* не е пренесена, но како компензација е употребена алитерација на едниот преводен еквивалент со други две лексеми: (срп.-хрв.) *неизбежна, назвајќи* и *најне-шосијима*, (хрв.-срп.) *nazvati, napetostima* и *neizbježni*, (мак.) *наречачи, најнајшоси* и *неизбежни*.

⁶ Станува збор за споредните извори за изготвувањето на полицискиот извештај

⁷ Се работи за застои во текот на приказната (в. фуснота 5 и 9).

2.3. Флексиска паронимија

Станува збор за долунаведената реченица.

*der beiden **betroffenen oder betreffenden** jungen Frauen*

Das sei ihm noch nicht ausreichend geklärt, und er rechne damit, bei der Vernehmung der beiden **betroffenen oder betreffenden** jungen Damen plausible Erklärungen zu bekommen (КБ-герм., 53).

Он налази да све то још није доволно разјашњено и сматра да ќе саслушавање двеју **односних или дотичних** младих дама пружити неко веродостојно објашњење (КБ-срп.-хрв., 81).

Sve to nije mu još dovoljno razjašnjeno i on računa da će saslušanjem dviju **odgovornih ili odgovarajućih** mladih dama dobiti plauzibilna objašnjenja (КБ-хрв.-срп., 267).

Тоа сè уште не му било доволно јасно и сметал на тоа дека на сослушувањето на двете **засегнати или затекнати** [млади] дами ќе добие веродостојни објаснувања (КБ-мак., 56).⁸

Овде се работи за две зборформи од повеќезначниот глагол *betreffen*. Партиципот на перфектот (*betroffen*) е образуван од значењето а) ‚für jemanden, etwas gelten, von Bedeutung sein, sich auf jemanden beziehen; angehen‘, а партиципот на презентот (*betreffend*) – од значењето: б) висок стил: ‚in bestimmter Weise seelisch treffen, bestürzt machen‘ (Дуден-www). Грчева/Рау (2006: 592) ги наведуваат следниве еквиваленти за партиципот на перфектот: ‚збунет, шокиран; погоден, засегнат‘, а за партиципот на презентот – ‚соодветен, односен‘.

Во српскохрватскиот превод е употребена тавтологија бидејќи придавките *односан* и *дотични* можат да се сметаат за синоними (сп. Вујаниќ и др. 2007: 313, 861). Со оглед на тоа што флексиските пароними потекнуваат од различни значења на глаголот *betreffen*, па затоа покажуваат значенска разлика, преводните еквиваленти го предаваат значењето само на едниот паронимен елемент.

Со придавката *odgovoran* и со атрибуцки употребениот глаголски прилог *odgovarajući*, во хрватскосрпскиот превод се пренесува флексиската паронимија, но првата придавка отстапува значенски (сп. Хрватски-портал-www), што не му противречи на котекстот: од една страна, девојките сносат одговорност како сведоци, а од друга, може да се сметаат за личности соодветни, погодни за давање веродостојни изјави.

⁸ Станува збор за далечни роднини на Катарина Блум, кои биле поканети како сведоци при нејзиното сослушување.

Македонскиот превод содржи алитерација. Првата глаголска придавка *засеѓнаѝ* значенски му одговара на оригиналот, а кај втората, *зашекнаѝ*, има значенско отстапување: глаголот *зашекне*, кај кој се упатува на *зашече*, како повратен глагол значи: 'се најде негде во време кога доаѓа, дошол некој друг или кога нешто почнува да станува, да се случува' (ТРМЈ 2005: 153). Но оваа значење не му противречи на котекстот, во кој се опишува дека девојките биле изненадени од поканата да сведочат, а едната била дури и исплашена при сведочењето бидејќи претходно никогаш немала работа со полицијата.

Значи, преводите се одликуваат со извесно значенско отстапување, кое се вклопува во котекстот. Во однос на стилскиот белег, во српско-хрватскиот превод е употребена тавтологија, во хрватско-српскиот – флексиска паронимија како во оригиналот, а во македонскиот – алитерација.

Размислувањата за подобрување на македонскиот превод доведоа до синтагмата *погодени и погодни*. Глаголската придавка *погодени* е блиско-значна со *засеѓнаѝ*, а лексемата *погодни* одговара на толкувањето дека се девојките соодветни да дадат веродостојни изјави, значење што е застапено во хрватско-српскиот превод. Преводниот еквивалент со флексиска паронимија, гласи: [...] *сметал на тоа дека при сослушувањето на двете погодени или погодни млади дами ќе добие веродостојни објаснувања*.

2.4. Паронимија на префиксирани зборови

Овој стилски белег се илустрира со префиксирани изведенки од зборови што ја содржат лексичката морфема *lenk-*.

- а) *ablenkte, umlenkte; ab[zulenken], zu lenken; um- und abgelenkt;***
б) *Um-, Ein-, Ablenkungsmanöver*

[...] dieser Begriff [Zusammenführung] sollte jedem einleuchten, der je als Kind [...] in, an und *mit* Pfützen gespielt hat, die er [...] leerte, **ablenkte, umlenkte**, bis er schließlich das gesamte [...] Pfützenwasserpotential in einem Sammelkanal zusammenführte, um es auf ein niedrigeres Niveau **ab-**, möglicherweise [...] in eine [...] Abflußrinne oder in einen Kanal zu **lenken** (КБ-герм., 10).

Gewisse Stauungen [...] sind ja unvermeidlich, weil nicht alle Quellen mit einem Griff und auf einmal **um-** und **abgelenkt** werden können, [...] (КБ-герм., 46).

Bevor die letzten **Um-, Ein-, Ablenkungsmanöver** gestartet, muß hier eine sozusagen technische Zwischenbemerkung gestattet werden (КБ-герм., 77).

[...] појам сливања [...], који би био јасан сваком ко се као дете [...] играо крај барица и *са* њима, па их је [...], **одводио** и **скретао** да би напоследку сав [...] водени потенцијал баре *слио* у један собирни канал, који би затим [...] **упутио** или **усмерио** у неку [...] подјажу или канал (КБ-срп.-хрв., 8 и следн.).

Неизбежна су извесна устављања [...], јер се не могу сви извори једним захватом **одводити** и **скретати** [...] (КБ-срп.-хрв., 68).

Пре но што бисмо приступили последњим подухватима у циљу **одвођења**, **заокретања** и **скретања**[,] дозволите једну, да тако кажемо техничку међупримедбу (КБ-срп.-хрв., 120).

[...] i taj bi pojam [svodenja] morao biti jasan svakome tko se kao dijete [...] ikad igrao u lokvama, oko njih i *njima*, te [...] ih [...] praznio, **skretao**[,] **zaokretao**, sve dok sav [...] potencijal vode iz lokve ne bi sveo u jedan zajednički kanal, pa ga zatim [...] **skrenuo** na niži nivo, u odvod [...] ili u neki kanal (КБ-хрв.- срп., 228).

Stanoviti zastoji, [...] neizbježni su, jer ne mogu se jednim zahvatom svi izvori odjednom **skrenuti** i **otkrenuti** [...] (хрв.-срп., 260).

Prije nego što se pokrenu poslednji manevri **zaokretanja**, **skretanja** i **otklanjanja**, mora se dopustiti jedna, tako reći, tehnička opaska (КБ-хрв.-срп., 287).

[...] и овој поим [сведување] би требало да му биде јасен секому кој како дете [...] си играо во вирови, крај нив и *со* нив, [...], ги празнел, ги **одведувал**, ги **наведувал**, сè додека го *свел* целиот расположлив воден потенцијал на изворите во еден собирен канал за да го **доведе** на пониско ниво, а можеби дури и [...] да го **спроведе** во одводот [...] или во канал (КБ-мак., 8).

Некои застои [...], се неизбежни зашто сите извори не можат одеднаш, со еден зафат, да се **одведат** и да се **наведат** [...] (КБ-мак., 48).

Пред да започнат последните маневри на **одведување**, **воведување** и **наведување** тука мора да се дозволи, така да се рече, една техничка споредна забелешка (КБ-мак., 81).⁹

Во трите цитати се употребени изведенки од лексичката морфема *lenk-* со вкупно три префикса: а) глаголите: *ablenkte*, *umlenkte*; *ab[zulenken]*, *zu lenken*; *um- und abgelenkt* и б) именките: *Um-*, *Ein-*, *Ablenkungsmanöver*.

Српскохрватските преводни еквиваленти, кои ја изразуваат паронимијата во помала мера отколку во оригиналот, се состојат од а)

⁹ Раскажувачот го споредува текот на приказната со воден тек што се создава од многубројни извори, како што и приказната се темели врз голем број информациски извори (в. фуснота 5 и 7).

глаголите: *odvodiо*,¹⁰ *скреї̄ао*; *уїуї̄ио*, *усмерио*; *одводӣи*, *скреї̄а̄и* и б) од именките: *одвођења*, *заокреї̄ања*, *скреї̄ања*. Меѓутоа, алитерацијата може да се смета за стилска компензација.

Во хрватскосрпскиот превод се употребени а) глаголите: *skretao*, *zaokretao*; *skrenuo*; *skrenuti* и *otkrenuti* и б) именките: *zaokretanja*, *skretanja*, *otklanjanja*, што покажува дека недостига еден префиксиран глагол (*skrenuo* се однесува на *ab[zulenzen]* и на *zu lenken*) и дека само една именка содржи инаква лексичка морфема.

Во македонскиот превод стојат а) глаголите: *одведувал*, *наведувал*, *доведе*; *сїроведе*; *одведатї*, *наведатї* и б) именките: *одведување*, *воведување*, *наведување*. Сите изведенки ја содржат лексичката морфема (*veg-*). Во овој превод се оди и еден чекор понатаму со тоа што во паро-нимијата се вклучени и зборовите *сведување* и *свел*, кои одговараат на *Zusammenführung* и *zusammenführte* употребени во истиот контекст (в. г).

Паронимијата со различна префиксација на иста лексичка морфема, начелно е пренесена во преводите.

2.5. Полисемија

Играта на зборови втемелена врз повеќезначност се гледа од четири примери.

2.5.1. а) *bumsen*, *Bumsen*, *bumsen*; б) *bumst's*

„[...] er kam mir nach und sagte: ‚[...] ich schlage vor, daß wir jetzt einmal **bumsen**.‘ [...] und er ging mir an die Kledage, und ich dachte: ‚**Bumsen**, meinetwegen‘, und ich habe die Pistole rausgenommen und sofort auf ihn geschossen. [...] wenn Sie von Ihrem vierzehnten Lebensjahr an, [...] in Haushalten arbeiten, sind Sie was gewohnt. Aber dieser Kerl, und dann ‚**bumsen**‘, und ich dachte: ‚Gut, jetzt **bumst's**. [...].“ (КБ-герм., 107).

„[...] он је ишао за многу и рекао: ‚[...] предложио бих ти да **се** ми сад прво **туцамо**.‘ [...] док се он устремио на мене, помислих: ‚Хајде да **се** **туцамо** ако треба‘, – извукла сам пиштољ и истог часа опалила. [...] од своје четрнаесете године и још раније почела сам да радим по куќама, навикла сам на свашта. Али баш *ї̄ај* дрипац – и још оно негово **да се** **туцамо**‘, е, онда сам помислила: важи, сад ћу ја **тебе да туцнем**. [...].“ (КБ-срп.-хрв., 170).

¹⁰ На овој глагол во оригиналот му претходи непреведениот глагол *leerte*, така што во преводот пред глаголот *odvodiо* може да се вметне глаголот *ї̄разио*.

„[...] a on je došao za mnom i rekao; [...] predlažem ti da **se** sad najprije malo **prasnemo**.‘ [...] on me zgrabio, a ja sam pomislila: ‚**Da prasnemo**, što se tiče mene’,¹¹ izvukla pištolj i odmah pucala u njega. [...] kad već od četrnaeste [...] radite po kućama, naviknete na svašta. Ali *taj* tip – i onda ‚**praskanje**‘ i ja sam pomislila: dobro, sad **će prasnuti**. [...]“ (КБ-хрв.-срп., 313 и следн.).

[...] a тој дојде по мене и рече: ‚[...] предлагам сега прво **да се пукнеме**.‘ [...] тој ме допираше по облеката, а јас си помислив: ‚**Да се пукнеме** ли, нека ти биде’, го извадив пиштолот и веднаш пукнав во него. [...] ако од четиринаесеттата година, [...] работите по куќи, навикнати сте на некои работи. Но, *овој* тип – а после и ‚**да се пукнеме**’, а јас си помислив: Добро, сега **ќе пукне**. [...]“ (КБ-мак., 114).¹²

Во оригиналот се употребени две значења на глаголот *bumsen*: а) разговорно: ‚dumpf dröhnen‘; б) ноншалантно: ‚koitieren‘ (Дуден-www). На првите три цитирани места се среќава второто значење, а на последното место – првото значење.

Во сите преводи е пренесена играта на зборови. Меѓутоа, се чини дека барем едната употреба на глаголот во целните јазици е во извесна мера изнасилена. Кај двојката *йуцайи се/некога йуцнуйи* пообично е значењето што се однесува на сексуален однос (сп. Вујаниќ и др. 2007: 1354), кај *prasnuti se/nekoga prasnuti* и кај *се йукне/йукне* пообично е значењето врзано за предизвикување тресок (сп. Хрватски-портал-www и ТРМЈ 2008: 671). За српскохрватскиот и за хрватскосрпскиот превод посоодветна е двојката *kresati se/nekoga kresnuti* (сп. Вујаниќ и др. 2007: 1354 и Хрватски-портал-www).

2.5.2. *Blümchen, Blümelein*

Die verlorene Ehre der Katharina **Blum** (КБ-герм., наслов).
 „[...] Er sagte: ‚Na, **Blümchen**, was machen wir zwei denn jetzt?’ Ich sagte kein Wort, wich ins Wohnzimmer zurück, und er kam mir nach und sagte: ‚Was guckst du mich denn so entgeistert an, mein **Blümelein** – ich schlage vor, dass wir jetzt einmal bumsen‘ [...].“ (КБ-герм., 107).

Изгубљена част Катарине **Блум** (КБ-срп.-хрв., наслов).
 „[...] Рекао је: ‚Но, **цветићу**, а шта ћемо нас двоје сад?’ Нисам му одговорила ни словца већ сам устукнула и повукла се у дневну собу, он је ишао за мном и рекао: ‚Шта ме гледаш тако запањено, **цветићу** мој, предложио бих ти да се ми сад прво туцамо‘ [...].“ (КБ-срп.-хрв., 107).

¹¹ За разлика од другите преводи, глаголот *bumsen* во изразот ‚Bumsen, meinerwegen‘ во овој превод се толкува со значењето под а), в.д.

¹² Ова е дел од изјавата на Катарина за убиството на новинарот Тетгес, со кого, под изговор дека сака да му даде интервју, доворила средба, која ја опишува во цитатот.

Izgubljena čast Katarine **Blum** (КБ-хрв.-срп., наслов).

„[...] Rekao je: ‚Pa, **cvjetiću** moj, što ćemo to raditi sada nas dvoje?‘ Nisam rekla ni riječi, povukla se u dnevnu sobu, a on je došao za mnom i rekao: ‚Što me gledaš tako zaprepašteno, moj **cvjetiću** – predlažem ti da se sad najprije malo prasnemo‘ [...].“ (КБ-хрв.-срп., 313).

Загубената чест на Катарина **Блум** (КБ-мак., наслов).

„[...] Тој рече: ‚Е па, **цвету**, што ќе правиме сега ние двајца?‘ Не реков ни збор, се повлекох во дневната соба, а тој дојде по мене и рече: ‚Што ме гледаш толку избезумено, **цвету** мој – предлагам сега прво да се пукнеме.‘ [...].“ (КБ-мак., 114).¹³

Презимето *Blum* на главниот лик асоцира на именката *Blume* (‘цвет‘). Во наведениот сегмент од оригиналот се употребени конкурентните деминутиви *Blümchen/Blümelein* (‘цветче‘), кои можат да потекнуваат и од општата именка и од презимето на главниот лик.

Оваа двозначност, се разбира, не може да се изрази во целните јазици со оглед на тоа што презимето *Blum* не се преведува, туку се транскрибира/транслитерира, што спаѓа во постапката на потугување на културните специфики од оригиналот за читателот на преводот. Предноста на потугувањето се состои во пренесувањето на локалниот колорит во преводот. Тоа оди на сметка на разбирливоста бидејќи читателот на преводот што не го владее германскиот јазик, не знае дека презимето на главниот лик асоцира на значењето ‘цвет‘. Според спротивната постапка, одомаќување, презимето на главниот лик би требало да гласи, на пример, *Цвейтановска*, што би било „искривоколчување“ на туѓата култура. Одомаќувањето е евентуално препорачливо при преведување на детска литература во која индикативноста на името има клучно значење за доближување на ликот до читателот и за негово прифаќање.

За да се информира читателот за двозначноста на деминутивот *Blümchen/Blümelein*, во српскохрватскиот и во македонскиот превод се дава коментар во фуснота.

Уште неколку стилски белега не се пренесени во преводите поради необичноста на зборообразувачко и/или на комуникациско рамниште: прво, во македонскиот јазик не е изразен деминутивот (стои *цветиу* наместо *цветче*), второ, во преводите не е предадено зборообразувачкото варирање на деминутивот со два суфикса и трето, во нив недостига римата кај вториот деминутив (*mein Blümelein*), чие отсуство се компензира со пермутација на вообичаениот збороред атрибут – именка во обратниот редослед (*цветићу мој; cvjetiću moj; цветиу мој*).

¹³ Станува збор за истиот контекст како во фуснота 12. Со овие зборови настојчивиот новинар Тетгес ѝ се обраќа на Катарина Блум пред таа да го убие.

2.5.3. а) *anzapfte*, б) *Zäpfchen*, *Zäpfchenaffäre*, *Anzapfen*, *Telefonzapfer*, *Anzapfer*, *angezapft*, „*Zäpfchen*“

[...] dieser Begriff [Zusammenführung] sollte jedem einleuchten, der je als Kind [...] in, an und *mit* Pfützen gespielt hat, die er **anzapfte**, mit Kanäle miteinander verband, [...] (КБ-герм., 10).

Was macht man mit Kriminalbeamten, die dauernd nach **Zäpfchen** verlangen und sie auch bekommen (КБ-герм., 77 и следн.).

Zum Beispiel diese ganze **Zäpfchenaffäre**. Das **Anzapfen** von Telefonleitungen dient natürlich der Ermittlung [...]. Vor allem: was passiert in der sogenannten Psyche der **Telefonzapfer**? (КБ-герм., 78).

Was denkt sich ein **Anzapfer** [...]. Natürlich wird Lüding nicht **angezapft**, weil *er* beobachtet werden muß, [...] (КБ-герм., 78).

Nehmen wir einmal an, eine vorübergehend verdächtige Person, der man ein „**Zäpfchen**“ genehmigt hat, ruft ihren ebenfalls vulgären der zeitigen Liebespartner an (КБ-герм., 80).

[...] појам сливања [...], који би био јасан сваком ко се као дете [...] играо крај барица и *са* њима, па их је **разливајући** повезивао каналима, [...] (КБ-срп.-хрв., 8).

Шта да се ради са криминалистичким службеницима који стално траже и добијају зелене „**чепчиће**“ (КБ-срп.-хрв., 121).

На пример, ту је ова афера са **чепчићима**. **Уплитање** у телефонске водове, разуме се, служи истрази, [...]. Пре свега: шта се догађа у психи људи који се служе телефонским **чепчићима**? (КБ-срп.-хрв., 121 и следн.).

Шта ли мисли [...] **прислушкивач**, [...]. – Лидингов телефон се не **прислушкује** зато што се *он сам* налази под присмотром, [...] (КБ-срп.-хрв., 123).

Претпоставимо да једна привремено сумњива особа вулгарне природе, којој је по претходном одобрењу утакнут **чепчић** у телефонску везу, назове свог такође вулгарног тренутног партнера у љубави. (КБ-срп.-хрв., 126).

[...] i taj bi pojam [svodenja] morao biti jasan svakome tko se kao dijete [...] ikad igrao u lokvama, oko njih i *njima*, te iz njih **izvodio kanale**, međusobno ih povezivao, [...] (КБ-хрв.-срп., 228).

Što da čovjek radi s kriminalističkim činovnicima koji neprestano zahtijevaju **prisluskivače** i dobivaju ih? (КБ-хрв.-срп., 288).

Na primjer, čitava ta afera sa **čepićima**. **Prisluskivanje** telefonskih veza služi, naravno, istrazi, [...]. Prije svega: što se događa u takozvanoj psihi telefonskih **prisluskivaca**? (КБ-хрв.-срп., 288).

Sto misli neki [...] **priskuškivač** [...]. Naravno da Lüdinga ne **prisluskuju** zato što moraju pratiti *njega*, [...] (КБ-хрв.-срп., 288).

Pretpostavimo da neka privremeno sumnjiva osoba vulgarne prirode, za koju je odobren „**čepić**“, nazove svoga isto tako vulgarnog trenutnog ljubavnog partnera (КБ-хрв.-срп., 290).

[...] и овој поим [сведување] би требало да му биде јасен секому кој како дете [...] си играл во вирови, крај нив и со нив, ги **пробивал**, [...], ги одведувал, ги наведувал, [...] (КБ-мак., 8).

Што да се прави со полицајците за криминалистика кои постојано бараат **прислушни буби** и ги добиваат (КБ-мак., 82).

На пример, целата таа афера со **буби**. **Прислушувањето** на телефонските линии, се разбира, ѝ служи на истрагата, [...]. Пред сè: што ли се случува во таканаречената психа на телефонските **прислушувачи**? (КБ-мак., 82).

Што ли си мисли еден [...] **прислушувач**, [...]. Се разбира дека Лидинг не го **прислушуваат** затоа што мораат да *џо* следат *неџо*, [...] (КБ-мак., 83).

Да претпоставиме дека некоја во моментот сомнителна личност со вулгарна природа, за која одобриле „**буба**“, му се јавува на својот сегашен исто така вулгарен љубовен партнер (КБ-мак., 85).¹⁴

Овој случај на повеќезначност се разликува од претходните (в. т. 2.5.1. и 2.5.2.) бидејќи зборовите што ја содржат повеќезначната лексичка морфема *zapf-* се употребени во различен контекст. Станува збор за глаголот *anzapfen*, кој меѓу другото, ги има значењата: а) ‚etwas anstechen und daraus herausfließen lassen‘; б) разговорно: ‚sich durch bestimmte technische Manipulationen die Möglichkeit zum heimlichen Abhören einer Telefonverbindung o. Ä. verschaffen‘ (Дуден-*www*). Во значенскиот опсег под б), кој се однесува на прислушување, спаѓа и именката *Zapf* со деминутивот *Zäpfchen*. Само првиот пример (*anzapfte*) го изразува значењето под а), поврзано со истекување течност, а сите други примери (*Zäpfchen*, *Zäpfchenaffäre*, *Anzapfen*, *Telefonzapfer*,¹⁵ *Anzapfer*, *angezapft*, „*Zäpfchen*“) го содржат значењето под б).

Во ниеден превод не е пренесена двозначноста на лексичката морфема. За значењето под а), кое се однесува на вирови, се среќаваат изразите (срп.-хрв.) *разливајући*, (хрв.-срп.) *izvodio kanale* и (мак.) *пробивал*. За значењето под б) се употребени изразите (срп.-хрв.) „*чејчиће*“, *чејчићима*, *уљичићање*, *чејчићима*, *прислушувач*, *прислушуваче*, *чејчић*; (хрв.-срп.) *prisluskivače*, *čepićima*, *prisluskivanje*, *prisluskivača*, *priskuškivač*, *prisluskuju*, „*čepić*“; (мак.) *прислушни буби*, *буби*, *прислушувањеио*, *прислушувачи*, *прислушувач*, *прислушувааи*, „*буба*“.

Од друга страна, преносното значење на именката *Zäpfchen* е предадена во сите преводи: *чејчић*, *čepić*, (*прислушина*) *буба*, но основното

¹⁴ Првиот пример (со *anzapfte*) е во контекст на примерот под 2.4. (в. и фуснота 9), а со другите се укажува на последиците од прислушувањето на телефонските линии (в. фуснота 16).

¹⁵ Од симплексот *zapfen* во речникот Дуден (*www*) се наведува само значењето ‚mithilfe eines Hahns o. Ä. aus einem Behälter, einer Leitung herausfließen lassen [und in einem Gefäß auffangen]‘.

значење на преводниот еквивалент потекнува делумно од различни области: во оригиналот се работи за ботаниката, техниката и фармацијата, а во преводите – за фармацијата, техниката и зоологијата. Преносното значење на сите преводни еквиваленти не е наведено во соодветните речници (сп. Дуден-www; Вујаниќ и др. 2007: 1509, каде што стои деминутивот *чейић*, а не *чейчић*; Хрватски-портал-www; Хансен-Кокоруш и др. 2005: 2011; ТРМЈ 2003: 190; Грчева/Рау 2006: 933).

2.6. Новообразувани сложенки

Станува збор за сложенките:

а) *Broterwerbsnotstand*; б) *Zärtlichkeitsanbieter*

Was denkt sich ein unbescholtener Beamter, der nichts als seine Pflicht tut, der sozusagen, wenn nicht unter Befehls-, dann aber unter **Broterwerbsnotstand** seine [...] Pflicht tut [...], was denkt er sich, wenn er mit anhören muß, wie jener unbekannte Hausbewohner, den wir hier kurz den **Zärtlichkeitsanbieter** nennen wollen, mit einer [...] Person wie Katharina Blum telefoniert?¹⁶ (КБ-герм., 78).

Шта ли мисли у себи један непорочни службеник који једноставно врши своју дужност, а ту дужност [...] обавља ако не под притиском наређења, а оно свакако **зарад насушног хлеба**, елем, шта ли мисли када је приморан да прислушкује телефонски разговор који непознати станар, кога ћемо овде краткоће ради звати **нудилац нежности**, води са [...] женом као што је Катарина Блум? (КБ-срп.-хрв., 122).

Što misli neporočni činovnik koji samo izvršava svoju dužnost, koji, ako ne pod prinudom zapovijedi, onda zasigurno **prinuđen zarađivanjem kruha**, obavlja [...] dužnost, što misli on dok mora prislušivati kako onaj nepoznati stanar, kojega ćemo ovde kratko nazvati **nuditeljem nježnosti**, telefonira s [...] osobom kao što je Katarina Blum? (КБ-хрв.-срп., 288).

Што ли си мисли некој недолжен службеник, кој само си ја врши должноста, кој така да се каже, ако не под присила на наредба, тогаш **под присила на лебозаработувачката**, си ја врши должноста [...], што ли си мисли кога мора да прислушува како тој непознат станар, кого овде накратко ќе го наречеме **понуѓувач на нежности**, телефонира со [...] личност како Катарина Блум? (КБ-мак., 82 и следн.).¹³

Бел користи необични сложенки, кои во преводите начелно се изразуваат аналитички: а) *Broterwerbsnotstand*, (срп.-хрв.) *зарад насушног*

¹⁶ Во овој извадок Бел го опишува психичкото измачување на државните службеници што го вршат прислушувањето – в. т. 2.5.3. под б) и фуснота 14

хлеба; (хрв.-срп.) *prinuđen zarađivanjem kruha*, (мак.) *йог йприсила на лебозарабојувачкаџа*; б) *Zärtlichkeitsanbieter*, (срп.-хрв.) *нудилац нежносџи*, (хрв.-срп.) *nuditeljem nježnosti*, (мак.) *йонудувач на нежносџи*. Необична може да се смета македонската сложенка *лебозарабојувачка*.

2.7. Стилски маркирани лексеми

Се разгледуваат примери на долунаведените придавка и именка:
gütig, Güte

Das Ehepaar Blorna war sehr **gütig** zu mir (КБ-герм., 22).
Ähnliche Kontroversen hatte es auf das Wort „**gütig**“, auf das Ehepaar Blorna angewandt, gegeben. Im Protokoll stand „nett zu mir“, die Blum bestand auf dem Wort **gütig**, und als ich statt dessen gar das Wort gutmütig vorgeschlagen wurde, weil **gütig** so altmodisch klinge, war sie empört und behauptete, Nettigkeit und Gutmütigkeit hätten mit **Güte** nichts zu tun, als letzteres habe sie die Haltung der Blornas ihr gegenüber empfunden (КБ-герм., 26).

Супружници Блорна су били веома **благодушни** према мени (КБ-срп.-хрв., 29).
Слични расправу подстакла је и реч „**благодушни**“, примењену на брачни пар Блорна. У записник је ушло били су „љубазни према мени“, док је Блумова инсистирала на речи **благодушни**, па кад су јој уместо тога предложили израз добронамерни, јер **благодушни** звучи прилично застарело, она се опет побунила и тврдила да љубазност и добронамерност немају никакве везе са **благодушношћу**, а по њеном схватању управо је такво било држање Блорниних према њој (КБ-срп.-хрв., 36).

Bračni par Blorna bio je prema meni veoma **dobrohotan** (КБ-хрв.-срп., 239).
Sličnih kontroverza bilo je oko riječi „**dobrostivi**“ primenjene na bračni par Blorna. U protokolu je stajalo „љубазни према мени“. Blumova je insistirala na riječi **dobrostivi**, a kad joj je umjesto toga ponudena čak riječ dobroćudni, jer da **dobrostivi** zvuči staromodno, pobunila se i ustvrdila da ljubaznost i dobroćudnost nemaju ništa zajedničko s **dobrotom**, te da je u držanju Blorna prema sebi osjećala ovo poslednje (КБ-хрв.-срп., 242 и следн.).

Брачната двојка Блорнови беше многу **добростива** спрема мене (КБ-мак., ракопис).
Слични контроверзи имаше и околу зборот „**добростив**“, употребен во однос на брачната двојка Блорнови. Во записникот стоеше „љубезна спрема мене“, а Блум инсистираше на зборот **добростива**, а кога наместо тоа ѝ беше понуден зборот добродушен, бидејќи **добростив** звучел старомодно, таа се побуни и тврдеше дека љубезноста и добродушноста немаат никаква врска со **добростивоста** и дека во држењето на Блорнови спрема неа го почувствувала тоа второто (ракопис).

Брачната двојка Блорнови беше многу **добростива** спрема мене (КБ-мак., 22).

Слични контроверзности имаше и околу зборот „**доблесен**“, употребен во однос на брачната двојка Блорнови. Во записникот стоеше „љубезна спрема мене“, а Блум инсистираше на зборот **доблесна**, а кога наместо тоа ѝ беше понуден зборот добродушен, бидејќи **доблесна** звучел старомодно, таа се побуни и тврдеше дека љубезноста и добродушноста немаат никаква врска со **доблеста** и дека во држењето на Блорнови спрема неа го почувствувала тоа второто (КБ-мак., 26 и следн.).

Станува збор за придавката *gütig*, која во расказот се јавува четири пати и е наречена старомоден израз, како и за именката *Güte*, макар што во речникот Дуден (www) овие одредници немаат стилско обележје. Кај Ристик/Кангрпа (1936: 700) и кај Грчева/Рау (2006: 696) под *gütig* не се содржани српскохрватскиот (*бла̑огушан*), одн. македонскиот еквивалент (*гобросѝив*). И во ТРМЈ 2003 отсуствува македонскиот еквивалент. Наспроти тоа, кај Вујаниќ и др. (2007: 91) стои *бла̑огушан*, а Ханзен-Кокоруш и др. (2005: 714) под *gütig* ги наведуваат еквивалентите од хрваткосрпскиот превод (*dobrohotan, dobrostiv*), кои се среќаваат и во Хрватски-портал-www. Во македонскиот превод, наместо придавката *гобросѝив*, доаѓа предвид и еквивалентот *бла̑огушен*, содржан во ТРМЈ (2003: 144). Сите преводни еквиваленти начелно го задоволуваат стилскиот критериум.

Примерите се однесуваат на записникот од сослушувањето на Катарина Блум. Првата реченица од извадокот (*Das Ehepaar Blorna war sehr gütig zu mir*) веќе била внесена во записникот, а остатокот го изразува инсистирањето на Катарина да се поправаат некои формулации пред да го потпише. Оттаму произлегува неопходноста да се преведе придавката *gütig* секаде со истиот еквивалент, услов, кој е исполнет во српскохрватскиот превод и во ракописот на македонскиот превод.

По јазичната лектура на македонски превод, за жал, придавката *гобросѝив* беше заменета со *доблесен*. Оваа интервенција е неоправдана затоа што прво, придавката *гоблесен* нема старомодна нијанса, и второ, еквивалентот на придавката *gütig* во првата реченица и во остатокот од извадокот е различен, макар што тие се однесуваат на истиот контекст: записникот од сослушувањето на Катарина.

3. Заклучок

Анализата на стилските особености: рима, флексиска паронимија, паронимија на префиксирани зборови, алитерација, полисемија и необични изрази во оригиналот и во преводот покажа разлики во нивното пренесување.

Во голема мера се изразуваат паронимијата и алитерацијата, која обично се употребува и како компензација за римата. Најголем предизвик претставува полисемијата, која се наоѓа на границата на преведливоста и која само делумно може да се изрази во преводите, па затоа некаде се објаснува со коментари во фусноти. Анализираниите стилски необични изрази се пренесени соодветно. Сложенките обично се изразуваат аналитички, со што се намалува компримираноста на изразот.

Извори:

- КБ-герм.: Böll, Heinrich (1980): *Die verlorene Ehre der Katharina Blum oder Wie Gewalt entstehen und wohin sie führen kann*. Köln: Kiepenheuer&Witsch (1974).
- КБ-срп.-хрв.: Бел, Хајнрих (1976): *Изгубљена част Катарине Блум или Како настаје насилје и куда води*. Са немачког: Соња Петровић. Нови Сад: Матица српска.
- КБ-хрв.-срп.: Böll, Heinrich (1979): *Izgubljena čast Katarine Blum ili: Kako nastaje i kamo vodi nasilje*. U: *Izgubljena čast Katarine Blum i druga djela*. Preveli: Zrinjka Bernardi-Glovacki i Nikica Petrak. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber (= Nemački roman u 10 knjiga).
- КБ-мак.: Бел, Хајнрих (2009): *Загубената чест на Катарина Блум или: Како може да се роди и до што може да доведе насилството*. Од германски: Емилија Томовска-Бојковска. Битола: Микена (= Превод на литературни дела од автори кои добиле Нобелова награда).

Литература:

- ВУЈАНИЌ и др. (2007): Вујаниќ, Милица и др.: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.
- ГРЧЕВА/РАУ (2006): Grčeva, Ranka / Rau, Peter (2006): *Голем македонско-германски, германско-македонски речник. Großes Makedonisch-Deutsches, Deutsch-Makedonisches Wörterbuch*. Skopje/Скопје: Magor/Marop.
- ДУДЕН-www: <http://www.duden.de/rechtschreibung/> (14.10.2013).
- КЕМБРИЏ-www: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/> (14.10.2013).
- КОЛЕР (2001): Koller, Werner: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer (1979).
- ПРУНЧ (2003): Prunč, Erich: *Einführung in die Translationswissenschaft. Band I: Orientierungsrahmen*. Graz: Institut für Translationswissenschaft.
- РИСТИЌ/КАНГРГА (1936): Ристић, Светомир / Кангрга, Јован: *Енциклопедиски немачко-српскохрватски речник*. Београд. Издавачка књижарница Радомира Д. Ђуковића.
- ТРМЈ (2003): Велковска, Снежана и др.: *Толковен речник на македонскиот јазик*. Том I, А – Ж. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

- ТРМЈ (2005): Велковска, Снежана и др.: *Толковен речник на македонскиот јазик*. Том II, 3 – К. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- ТРМЈ (2008): Велковска, Снежана и др.: *Толковен речник на македонскиот јазик*. Том IV, П. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- ХАНЗЕН-КОКОРУШ и др. (2005): Hansen-Kokoruš et. al.: *Deutsch-kroatisches Universalwörterbuch / Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Хрватски-портал-www: <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search> (14.10.2013).

BOJKOVSKA Emilija

STILMERKMALE DES ORIGINALS, DER SERBOKROATISCHEN,
DER KROATOSERBISCHEN UND DER MAZEDONISCHEN ÜBERSETZUNG
VON HEINRICH BÖLLS ERZÄHLUNG
DIE VERLORENE EHRE DER KATHARINA BLUM

Zusammenfassung: Gegenstand der Analyse sind die Stilmerkmale des Originals und der im Titel erwähnten Übersetzungen von Bölls Erzählung DIE VERLORENE EHRE DER KATHARINA BLUM: Reim, Stabreim, Paronymie, Polysemie und sonstige stilistisch markierte Ausdrücke. Meistens werden Paronymie und Stabreim in die Übersetzungen übertragen. Der Reim wird gelegentlich durch den Stabreim ersetzt. Die größte Herausforderung ist die Polysemie, die den Grenzfall der Übersetzbarkeit darstellt und nur begrenzt übertragbar ist. Hier sind teilweise Kommentare in Fußnoten vorhanden. Die sonstigen stilistisch markierten Ausdrücke werden in die Übersetzungen grundsätzlich adäquat übertragen. Komposita werden meistens analytisch ausgedrückt.

Schlüsselwörter: Stilistische Äquivalenz, Reim, Stabreim, Paronymie, Polysemie.

ВЕЛИЧКОВСКА Гордица
Македонска радио телевизија
gordicavmrat@live.com

ЗБОРОТ Е БЕСКОНЕЧЕН

Апстракт: Резимето на темата ЗБОРОТ Е БЕСКОНЕЧЕН се однесува на моето прво искуство да напишам директно песна на друг јазик (француски) кога пред петнаесет години како стипендист на француската Влада престојував во Стразбур на Катедрата за компаративна книжевност.

Зборот зограф, кој нема еквивалент во францускиот и во германскиот јазик (врзан е со православната традиција), со поддршка на француските интелектуалци по природен пат го внесов во двата јазика на вечерта на македонската поезија која заедно ја презентиравме тријазично во Офенбург – Германија (заедно со д-р Владимир Клод Фишера - поет, доктор на историски науки и професор на славистика во Стразбур, како и директор на стразбурското биенале за литература и уметност за славистичките земји, Ема Гунц, продуцент за поезија на француската телевизија, преведувач од германски на француски јазик и директор на истото биенале за земји од германско јазично подрачје и Гизела Вено, професор по француски јазик во Германија).

Така, зборот ЗОГРАФ од современиот македонски јазик, кој се смета за јазик на мал број на говорители („мал јазик“) влезе во јазиците на голем број на говорители/„големиот француски и германски јазик“ наспрема „малиот“ македонски јазик (јазик со мал број на говорители), со што покажа дека постои и обратен процес на позајмување – во духот на политиката на ЕУ – Европа без граници...

Обично се вели дека една слика вреди илјада зборови, но да не забораваме дека сепак „на почетокот беше зборот“ и ќе ми требаат илјадници слики за да објаснам само еден збор, збор при чиешто изговарање од меморијата ми извираат цели галерии на икони и фрески... „светиот“ збор - ЗОГРАФ.

Зборот зограф е тесно поврзан со јазиците на народите со православна вероисповед и иако во колективната меморија на Македонците е зачуван со неговото целосно значење, за жал, во современата македонска наука како да е поделено мислењето, па затоа најнапред би укажала дека и покрај доцното појавување на толковни речници, неговата суштина ја објаснува ТОЛКОВНИОТ РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК, том 2,

издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје, 2005 г., каде што како збор, зборот зограф се однесува „на тој што слика икони и фрески“, додека, за жал, во „Толковниот речник на современиот македонски јазик“, и тоа во неговото проширено, второ издание од 2011 г. (првото е во 2005 г., во Скопје) од инаку почитуваниот проф. д-р Зозе Мургоски стои дека именката од машки род зограф се однесува на сликар на икони и се поистоветува со иконописец, со што сметам дека е стеснето неговото значење. За објаснување би навела еден пример според кој, ако лимонот е агрум, не значи дека и агрумот е лимон затоа што и портокалот е агрум.

Зборот е безграничен. Тој е природна појава како и јазикот, не сметајќи ја неговата кодификација која е општествена.

Додека во времето во кое живееме сме сведоци дека границите меѓу државите паѓаат и луѓето отворено комуницираат и слободно преминуваат од една во друга држава, каков што е примерот меѓу земјите во САД или сега меѓу земјите од ЕУ (само за илустрација ќе го наведам примерот стар петнаесет години со редовната градска автобуска линија од градот Стразбур со која секојдневно патниците се превезуваа со градски билети за локално возење од истиот град од Франција до пограничниот град Кел во Германија и обратно, а притоа воопшто не им се бараа пасоши и не беа запирани ниту на француската, ниту на германската граница), ќе му треба ли на зборот пасош или некој друг вид сертификат за да премине од еден во друг јазик, од една во друга држава?

Има ли зборот таква сила да го скрши востановеното непишано правило секогаш зборовите од „големите јазици“ (јазици со поголем број на говорители) да преминуваат во „малите јазици“ (јазици со помал број на говорители), и тоа со таква агресивна инвазија која ги загрозува и нивните опстојувања, па тие постепено изумираат?

Мојата вистинска приказна е токму за тој обратен процес, за тоа како еден збор од еден „мал јазик“ (јазик на мал број на говорители) - македонскиот, тивко и ненаметливо веќе петнаесет години е влезен во „големите“ (јазици со голем број на говорители) светски јазици - францускиот и германскиот и ќе го продолжи својот пат и во многуте останати.

Тоа е „приказната“ за зборот зограф, но не во смисла на иконописец затоа што ги има многумина лажни меѓу академските и аматерски сликари кои сликајќи религиозни претстави (најчесто ликот на Исус Христос) тоа го прават раководени од профит.

Зографите во минатото, а и денешните, не го сликаат Господ Бог, туку раководејќи се строго според црковните канони тие всушност го откриваат ликот на Бога; било од фреските од каде што тој просто како да извира, било од иконите од каде што тој како да се појавува од внатрешноста

на дрвената подлога. Не случајно подлогата за иконите долго време се подготвува за да добие цврстина како што е цврстината на сидот за ликот на Господ Бог да биде нескршлив и траен. Бројни се примерите во историјата на православието кога од природни катаклизми или воени злодела црквите биле затрупувани или префарбувани, но по долги столетија иконите и фреските повторно биле откривани под малтерот, слично на првото зографисување - просто извирале од сидовите и дрвените подлоги за да му пркосат на времето.

Во 1995 година за време на мојот постмастерски студиски престој во Стразбур, Франција, на Катедрата за компаративна книжевност на УСХС (USHS - UNIVERSITE DES SCIENCES HUMAINES DE STRASBOURG) како стипендист на француска Влада, во еден момент на инспирација толку се излажав во својот напредок во францускиот јазик што се охрабрив да напишам директно песна на француски јазик, секако мислејќи на него и бидејќи инспирацијата беше фокусирана во насловот на песната кој тогаш ми звучеше француски, но бидејќи не бев сигурна „само“ во транскрипцијата, почнав да пребарувам во речниците како точно се пишува зборот зограф. Просто не можев да поверувам дека во сите речници со кои се бев обезбедила за интезивно изучување на францускиот јазик не можев да го пронајдам зборот кој најмногу ми требаше. За среќа тој ден бев поканета кај драгите пријатели г-ѓа и г-дин Гунц (Gunz) и им се пожалив за проблемот со кој бев преокупирана очекувајќи бездруго помош. Во тој момент ниту не сонував, како велат Хрватите, дека „секое зло е за добро“ („svako zlo za dobro“) и дека мојот проблем нема да излезе дека е проблем, туку дека всушност сум се сопнала на златна жица која ќе ме води до златен рудник.

Брачната двојка Гунц, на кои им го објаснив зборот кој го баравме во францускиот јазик, веднаш се растрчаа по куќата и ги донесоа сите можни речници и со огромна искреност, за која сум им бескрајно благодарна, признаа дека францускиот јазик е посиромашен од македонскиот за еден збор, но дека за решавање на проблемот, сепак, препорачаа да го консултираме нашиот заеднички пријател, проф. д-р Владимир Клод Фишера (Vladimir Claude Fisera). Бидејќи госпоѓа Ема Гунц е натурализирана Французинка од германско потекло ми потврди дека и германскиот јазик идентично на францускиот е посиромашен од македонскиот јазик за зборот зограф. Нивното мислење за мене беше мошне компетентно затоа што обајцата беа директори на познатото биенале за уметност и литература од Стразбур и тоа за земји од германски и словенски јазици, а тука би ја додала и огромната поддршка на мојата колешка Мари Брасар Герг (Marie Brassart Goerg) од престижниот дневен весник ДНА (DNA). Почитуваниот пријател Фишера со голема радост ја потврди нашата констатација и ми рече дека сега ми останува да ги збогатим и францускиот и германскиот јазик со зборот

зограф, што мене во тој период ми изгледаше како задача, за чие решавање не сум дорасната.

Токму во тој период Република Македонија влегуваше како членка во Советот на Европа па набргу приказната за зборот зограф стана топ тема во интелектуалните кругови на Стразбур, а подоцна и во Германија затоа што по иницијатива на мојата пријателка од Офенбург, инаку професорка по француски јазик - Гизела Вено (Gisela Venot), на која јас ѝ бев прв личен контакт со Македонија, организиравме заедно со моите стразбуршки пријатели претставување на македонска сакрална поезија, и тоа на три јазици: македонски, француски и германски јазик.

Задачата која ја беше исправил пред мене драгиот професор Фишера бездруго немаше да биде исполнета доколку не беше неговата несебична помош. Тој ми укажа на двата можни начина како да се изведе тој чин: административниот и природниот. Бидејќи не беше својствено за мојата природа да пишувам писма до академиите, а уште помалку да очекувам одговори, се одлучив за втората солуција, да го внесам зборот зограф во двата јазика по природен пат, поддржана од моите пријатели токму на вечерта во Офенбург кога ја претставувавме македонската поезија.

Уште додека траеја подготовките за овој голем настан господин Вено, сопруг на професор Гизела, кој инаку беше Французин од Алжир, а работеше во Франција при моето одење за Офенбург никако не можеше да разбере зошто во граничното гратче Кел од каде што нему му беше најпрактично да ме преземе од железничката станица за да продолжиме заедно за Офенбург, не патував со воз и дури почна да се сомнева дали моите патни исправи се во ред. Само луѓето од мојот регион ќе можат да ја разберат и претпостават мојата траума од долгите и тешки преминувања на границите со Грција и Бугарија, а особено во времето на комунизмот (во тој период албанската граница никој ниту не помислуваше да ја премине). Затоа јас наместо од Стразбур за Кел да патувам со воз каде што беше нужно да покажувам пасош и да ги поминувам царинските формалности, избирав да патувам со градски автобус 23, кој ме носеше директно во градот Кел без да го покажувам пасошот и без чувство дека минувам граница. Цариници со насмеано лице само ќе ни мавнеа со рацете без да нè сопрат. Секое поминување на француско-германската граница за мене беше всушност психотерапија, бришење на сите стресови од детството кои ги носев од честите поминувања на грчката и бугарската граница каде што често се генерираа инциденти.

Ете во таква релаксирана атмосфера пред петнаесет години сонував со отворени очи и во Франција и во Германија и преминувајќи безброј пати во реонот кој некогаш бил граница, учев и од Французите и од Германците кои токму заради Алзас, регионот во којшто се наоѓа Стразбур (и Лорен)

имаа толку многу недоразбирања и војни, но успеаја да ги забораат и да си подадат рака, да се отворат за заемна соработка и да генерираат позитивен пример за другите.

Малку е да им кажам благодарам на моите пријатели од Франција и од Германија, бидејќи без нив овој чин немаше да можам да го направам сама, а за тоа колкаво значење имаше за мојата земја го потврдува и фактот на поддршката на мојот проект од тогашната мисија на Р. Македонија во Стразбур.

Зборот зограф се смета за официјално влезен и во францускиот и во германскиот јазик веќе петнаесет години и всушност ова е негов вистински јубилеј, но и прилика во името на Македонија и на сите Македонци да им искажам голема благодарност и да најавам негово преминување и во други јазици од неправославна традиција затоа што овој збор е стриктно врзан за религиозните претстави на иконите и фреските, поточно со мисијата која зографите ја имале во минатото и која ја имаат во сегашноста.

При честите посети на туристите несомнено е дека делата на зографите ги збогатуваат духот и душите на посетителите без оглед од која вероисповед се тие, затоа што Господ е еден и неговиот лик православните зографи успеваат да го откријат во иконите и во фреските, но ликот на Бога светот не може да не го види во просто неракотворните тантелни градби на раскошните катедрали и космичкиот звук на оргулите или во исламскиот свет преку силината на суфи поетите.

Затоа внесувањето на зборот зограф од македонскиот во францускиот и во германскиот јазик нека биде разбрано како надеж за опстојување на условно кажано „малите јазици“ (јазици на мал број говорители) во светот како неизбежно заемно запознавање кое е предуслов и за заемно почитување.

Користена литература:

- JAKOBSON, Roman, *Lingvistika I poetika*, Beograd: Nolit, 1966;
 KLAIC, Bratoljub: *Veliki riječnik stranih riječi, izraza I kratice*, Zagreb, 1974;
 KRISTEVA, Julia: *La Revolution du langage poetique, Le avant-garde a la fin du XIXe siècle: Lautreamont et Mallarme (Paris, Seuil, 1974); La poesie macedonienne, Mazedonische Poesie avec Gordica Velickovska, Emma Gunz, Vladimir Claude Fisera*, 8.3 1996, 20,00 h vila Bauer, Ofenburg;
 СВЕТО ПИСМО (*Библија на Сѿарииѿ и Новиѿи заветѿ*, Скопје, Свиндон: Британско и инострано библиско друштво – Македонска книга, 2000;
 Толковен речник на македонски јазик, том 2, Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005 ;

- Толковен речник на современ македонски јазик, второ издание, Скопје: Мургоски, Золе, 2005;
- TODOROV, Svetan: *Enciklopedijski rečnik nauke o jeziku*, Beograd: Prosveta, 1987;
- УСПЕНСКИ, Борис: *Поетика композиције, семиотика иконе*, Београд, Нолит, 1979;
- УСПЕНСКИ, Леонид: *Теологија на иконама*, Скопје: Табернакул, 1993;
- SKLOVSKI, Viktor: *Uskrsnuće riječi: Zagreb: Stvarnost, 1969*;
- ЌУЛАВКОВА, Катица: *Херменевтика и поетика*: Скопје: Култура, 2000.

VELICKOVSKA Gordica

LE MOT INFINI

Le résumé de la première session thématique porterait le titre de „Le mot infini „. Il s’agit de ma première expérience d’écrire un poème en une autre langue, plus précisément en français. Ceci m’était arrivé pendant mon premier séjour en tant que boursière du Gouvernement français à Strasbourg. Même si cela représentait pour moi une première difficulté de ce genre, -à l’aide des intellectuels strasbourgeois je l’ai dépassée et j’ai réussi de préparer en trois langues ma présentation macédonienne poétique à Ofenburg-en Allemagne, (en français, en allemand et en macédonien). C’est là que j’ai rencontré un slaviste de renom, poète et responsable pour la célébration des Arts et Littératures Slaves à Strasbourg, prof. univ. Dr Vladimir Claud Fishera, Ema Gunz- directrice du domaine germanophone au sein du festival ci-mentionné et en même temps rédactrice en chef pour la poésie de la Télévision française. Alors j’avais compris avoir découvert en face de moi une vraie richesse. Il s’agissait d’un mot clé dans le poème – ZOGRAF qui ne correspondait à aucun équivalent français... On emploie souvent ce mot pour les compagnies engagées de peindre les intérieurs des maisons. Nous avons décidé de transmettre cette source originale de la langue macédonienne, comme emprunt macédonien au sein des «langues de grande diffusion française et allemande», tout en donnant des explications à ce propos dans mes nota bene...

Mots clés: zograf, petites langues, langues de grande diffusion, présentation poétique, slaviste, dictionnaire, équivalent, emprunt, source originale

DJURIN Tatjana
Université de Novi Sad
djurin.tatjana@gmail.com

LES EXPLICATIONS DU TRADUCTEUR: TRAHISON OU RENAISSANCE DE L'ŒUVRE ORIGINALE?

Résumé: Le présent article a pour but d'envisager un type de modification du texte source : les explications du traducteur insérées dans le texte même, assumant ainsi le rôle de notes du traducteur et en même temps faisant partie intégrante de l'œuvre littéraire. L'auteur se propose d'analyser plusieurs sortes de traductions-explications dans la version serbe de l'œuvre de François Rabelais. Interprétée parfois comme une trahison envers le texte source, parfois comme une vraie médiation culturelle, l'explication du traducteur sera examinée dans une double perspective, celle de l'approche littérale de Peter Newmark et celle de la théorie du sens de l'ESIT.

Mots clés: traduction, explication, note, traducteur, trahison, œuvre littéraire, Rabelais

Quelles sont les limites de la liberté du traducteur ? Le traducteur, peut-il modifier le texte source ? Peut-il ou doit-il corriger ce qui n'est pas correct, éclairer ce qui n'est pas clair ? Ce sont les problèmes, les questions que l'on se pose depuis toujours dans le monde de la traduction.

Les explications du traducteur peuvent se présenter sous différentes formes : préface, postface, note en bas de page, commentaire critique. Le présent article a pour but d'envisager un aspect de ce problème, un type particulier de modification du texte source : les explications du traducteur insérées dans le texte même, assumant ainsi le rôle de notes de traducteur et en même temps faisant partie intégrante de l'œuvre littéraire. Cette intervention peut permettre, d'une part, de créer un nouvel effet poétique - ce qui peut être considéré comme une trahison envers le texte source - d'autre part, de rapprocher et faire revivre sous les yeux du lecteur cible le texte venant d'une autre culture et d'une autre époque.

Un grand nombre de théoriciens considèrent la traduction des textes littéraires comme le plus grand défi lancé aux traducteurs, parce que dans les textes littéraires le porteur principal de signification, c'est-à-dire le mot, est aussi important que d'autres porteurs de signification (la proposition, la phrase, le vers,

le rythme). Pour pouvoir mettre en accord tous ces porteurs de signification, il est nécessaire de faire des compromis.

Peter Newmark, représentant de l'approche littérale, trouve que le traducteur doit découvrir les caractéristiques de l'idiolecte de l'écrivain (collocations, métaphores, mots «intraduisibles», syntaxe particulière, néologismes, archaïsmes, dialectismes, etc.), qui font partie du texte littéraire et qui doivent être sauvegardés dans la traduction. D'après Newmark, cela ne peut se réaliser que par la traduction littérale. Par conséquent, Newmark approuve les interventions du traducteur (compensation, addition, omission, explication) seulement si le segment du texte est essentiel à la compréhension de l'œuvre littéraire et si la traduction littérale ne donne pas de résultats (Newmark, 1995: 40).

Le représentant de la théorie du sens (ESIT), Fortunato Israël, considère le texte littéraire comme une création verbale sans référent externe « où la valorisation de l'expression est telle que le mot se confond avec l'idée et devient unique, irremplaçable » (Israël, 1991: 217). À cause de cette liaison indissoluble du mot et de la pensée, il semble que la traduction littéraire représente un lieu de conflit entre le sens et la forme. Israël n'est pourtant pas de cet avis, car il soutient que la traduction littéraire, ainsi que l'écriture poétique elle-même, est un acte de communication. D'après la théorie du sens, dans la communication, il n'y a jamais de conflit entre le sens et la forme, parce que le processus de communication est toujours centré sur le message. Ce message, dans la communication par la traduction littéraire, c'est l'effet.

La symbiose entre le sens et la forme dans un texte littéraire est, en fait, un des plus grands problèmes de la traduction littéraire : le sens, par définition non verbal, est facilement transférable, tandis que la forme, bien ancrée dans la langue source, reste intraduisible. Pour cette raison, Israël pense qu'un texte littéraire ne peut pas être simplement transposé dans la langue cible, mais il doit être remplacé par un autre texte littéraire, dans cette autre langue:

Il faut lui substituer une autre œuvre, produire un texte qui appartienne au même univers de discours et donne l'idée la plus juste possible du rapport établi dans le modèle entre le notionnel et l'esthétique et, plus généralement, de la complexité de ses choix (Israël, 1991: 219).

Le traducteur se trouve donc devant un obstacle linguistique tout aussi bien que culturel, car une œuvre n'est pas seulement le « produit » d'une langue mais aussi l'expression d'une société, d'une époque, d'une culture ; cette œuvre doit être compréhensible dans une autre culture qui peut être très différente de la culture source. En essayant de résoudre ce problème « culturel », la théorie du sens suit l'argumentation de la théorie du polysystème, et plus précisément, de Gideon Toury:

[...] pour que l'œuvre retrouve sa plénitude, il faut qu'elle soit, une fois transplantée, perçue comme artistique, ce qui oblige à puiser dans les ressources poétiques de la culture d'accueil tout en se gardant de porter atteinte à son étrangeté. Du fait de ces exigences, la version traduite est donc moins une copie conforme du texte initial qu'une évocation fondée sur le principe de la ressemblance et de l'analogie (Israël, 1991: 220).

Ainsi, Israël définit le but de la traduction littéraire:

En effet, l'objectif est alors non pas de reproduire des formes mais de les recréer à l'aide d'un matériau verbal forcément autre en veillant à ce que le nouveau rapport sens – son présente le même caractère de nécessité que dans l'original (Israël, 1991: 220).

Toutes ces difficultés sont encore plus évidentes quand il s'agit d'une traduction « diachronique », traduction où le texte source et le lecteur cible sont séparés l'un de l'autre par plusieurs siècles. C'est un texte de ce genre que nous avons choisi comme support à notre étude, un texte défiant le traducteur, tel le roman de François Rabelais, l'histoire des géants, Gargantua et Pantagruel.

Le roman de Rabelais (1532-1564) est très complexe. Il contient de nombreuses allusions historiques, culturelles et personnelles qui n'étaient vraiment compréhensibles qu'aux contemporains ou aux amis de Rabelais. Son œuvre encyclopédique est pleine de termes scientifiques et techniques, de nouveaux mots extraordinaires introduits pour la première fois dans la langue française. La poétique de l'univers de Rabelais, son monde bouleversé, l'ascension du matériel et du corporel et l'abaissement du spirituel et de l'abstrait, sa langue vive, toujours en mouvement, toujours à la recherche d'elle-même, les jurons et les images érotiques, rendent l'œuvre de Rabelais différente, unique. Et souvent, peu compréhensible. Aussi la plupart des éditions françaises du roman de Rabelais sont-elles des éditions critiques, munies de nombreux commentaires détaillés, d'introductions, de préfaces, de postfaces, d'index des noms propres et de glossaires.

Cependant, par la décision de l'éditeur, la traduction serbe, faite par Stanislav Vinaver et publiée en 1950, n'a pas de vrais commentaires. Bien que toutes les éditions serbes soient accompagnées de préfaces ou de postfaces des éditeurs, elles ne peuvent pas être considérées comme éditions critiques, étant donné que dans le roman entier (cinq livres), il n'y a que 114 notes en bas de page faites par le traducteur.

L'absence de commentaires a été reprochée par des critiques dont l'argumentation reposait sur le fait que le roman de Rabelais est difficile à comprendre même pour les lecteurs français.¹ Pourtant, le roman de Rabelais traduit par Stanislav Vinaver est complètement compréhensible aux lecteurs

¹ Sur la critique contemporaine de la traduction, voir Vinja, Vojmir. 1951. O jeziku i stilu Rabelaisovu i o novom prijevodu Gargantue i Pantagruela. *Republika-časopis za književnost i umjetnost*, br. 2, Zagreb, 184-193.

serbes. Privé de commentaires dans le paratexte, le traducteur a trouvé une autre solution pour éclairer ce qui n'est pas clair et pour faciliter la compréhension : il a introduit ses commentaires et ses explications dans le texte même.

Ces traductions-explications se manifestent sous différentes formes : l'explication « simple » des métaphores, des allusions et des jeux de mots, faite le plus souvent pour garder le rythme et l'effet comique du texte ; la proposition explicative (le plus souvent relative) ; et la juxtaposition vinaverienne.

La plupart des interventions du traducteur sont en fait de brèves explications des allusions historiques et culturelles, comme la traduction de *deux mille beaux Angelotz*. Les *Angelotz* étaient le nom populaire des pièces d'or représentant l'archange saint Michel. L'équivalent serbe est une traduction-explication: *dve hiljade lepih zlatnika sa anđelkom*, deux mille belles pièces d'or à l'effigie d'un petit ange (Rabelais, 1995: 920-922; Rable, 1989: II, 65).

En traduisant la description du maistre Janotus, le traducteur serbe était forcé d'expliquer: le maistre Janotus est *tondu à la Cesarine*, c'est-à-dire chauve. Stanislav Vinaver l'explique tout en gardant l'effet comique : *začešljavši ćelu kao Cezar*, s'étant peigné son crâne chauve, comme César. L'expression originale est expliquée, mais elle reste drôle (Rabelais, 1995: 130; Rable, 1989: I, 68).

L'hippocras blanc, boisson tonique préparée avec du vin sucré dans lequel on fait infuser divers ingrédients (cannelle, girofle, vanille etc.), dans la traduction serbe, devient *belo cimet-vino*, vin blanc avec de la cannelle. Le modèle servant à composer ce nouveau mot se trouve dans les chansons de geste serbes et il remplace l'instrumental qualificatif, instrumental de partie intégrante: le vin à la cannelle (Rabelais, 1995: 1084; Rable, 1989: II, 155).

Ou bien, toujours au sujet du vin: dans *Les propos des bienyvres*, un des convives dit en demandant du vin rouge: *À la cardinale!* L'allusion à la robe de cardinal est expliquée dans la traduction: *Po kardinalski, crvenoga!*, à la cardinale, du rouge! (Rabelais, 1995: 70-76; Rable, 1989: I, 38-42).

Les traductions-explications sous forme de proposition relative (ou autre) sont aussi nombreuses.

Panurge, bien ivre, utilise l'expression *à demy alaine*, entre deux gorgées. L'expression est d'abord traduite littéralement, et ensuite, étant donné que le mot *alaine* signifie souffle, respiration, le traducteur serbe y ajoute toute une proposition (temporelle), *kad je već izgubio dah od pića*, après avoir bu à perte d'haleine, ce qui révèle aux lecteurs serbes le jeu de mots de Rabelais (Rabelais, 1995: 384-386; Rable, 1989: I, 208).

Le terme médical, *suppositoire*, devient *pampurće* dans la traduction serbe. Le mot représente le diminutif du substantif *pampur*, signifiant bouchon, dont l'origine est inconnue. Dans la langue serbe, il y a un autre mot, *čep*, avec la même signification, et dont le diminutif, *čepić*, signifie « petit bouchon », mais aussi « suppositoire ». Le terme médical de Rabelais, qui a son équivalent dans

la langue serbe, *supozitorija*, a changé de registre et est devenu un mot populaire, familier. De surcroît, le terme populaire est déformé, remplacé par un synonyme partiel qui ne s'emploie jamais dans le domaine de la médecine. Cependant, la compréhension n'est pas gênée, parce que le traducteur serbe y ajoute une explication: *pampurče koje tera napolje*, petit bouchon qui aide à se purger. La traduction paraît maladroite, mais c'est parce que Vinaver ne traduit pas seulement les mots. Ici, il traduit surtout le comique : s'il est invraisemblable, et alors drôle, qu'un géant cruel qui jure par neveux de Mohammed utilise au milieu de la bataille un terme technique - *suppositoire*, il est aussi invraisemblable et drôle (pour le lecteur serbe) que ce suppositoire puisse s'appeler *pampurče* (Rabelais, 1995: 476; Rable, 1989: I, 254-255).

La forme la plus créative et la plus intéressante de traduction-explication dans la traduction serbe du roman de Rabelais est sans doute la juxtaposition vinaverienne, procédé systématiquement utilisé dans la traduction des mots grecs, hébreux et parfois latins. Il s'agit de la juxtaposition de la transcription du mot source et de sa traduction en serbe. La version serbe du mot a donc deux éléments: la transcription garde la forme source et l'atmosphère phonétique et sémantique que ce mot crée, tandis que la traduction rend possible la compréhension.²

Le procédé de juxtaposition vinaverienne domine dans la traduction des noms propres transparents de Rabelais. Ainsi, l'écuyer de Gargantua, *Alexandre*, dont le nom signifie « sauveur des guerriers », devient *Aleksandar-Branič*, où le substantif *branič* signifie « le défenseur ». Pareillement, les compagnons de Pantagruel : *Eusthènes*, dont le nom signifie « le fort », devient *Eusten-Silni*, de l'adjectif *silan*, fort, puissant ; *Epistemon*, le sage, devient *Epistemon-Znajša*, où *znajša*, dérivé du verbe *znati*, savoir, représente un substantif inventé par le traducteur ; et *Xenomanes*, dont le nom grec signifie « le passionné de l'étranger », devient *Ksenoman-Stranstvoljub*, qui aime l'étranger. Il en va de même pour les ethnonymes et les toponymes.

La variété des formes serbes permet au traducteur d'avoir sa liberté, liberté dont il était privé par l'absence de commentaires critiques. Si le traducteur a besoin de souligner l'origine antique de ces noms, il utilise l'élément transcrit. S'il met en relief la signification du nom, il utilise l'élément traduit. Parfois, il utilise ces deux éléments à la fois. Alors ces noms deviennent de vrais anthroponymes où la forme transcrite devient le prénom qui identifie la personne comme « bonne » en la rangeant parmi les exemples antiques, tandis que la forme traduite devient le nom qui met en relief la signification de l'anthroponyme en révélant les habitudes et le rôle du héros, ou de tout un peuple.³

² Sur la juxtaposition vinaverienne, voir Djurin, Tatjana. 2009. Vinaverovska jukstapozicija – poetska prevodiočeva beleška. *Primenjena lingvistika*, 10, 311-318 (en cyrillique).

³ L'étymologie des anthroponymes a un rôle très important dans la polarisation des personnages dans l'œuvre de Rabelais. Sur la traduction serbe de l'onomastique rabelaisienne, voir Djurin, Tatjana. 2007. Imena koja govore u književnom delu Fransoa Rablea i prevod na srpski Stanislava Vinavera (primer : ratni neprijatelji). *Primenjena lingvistika*, 8, 100-110 (en cyrillique).

À part la traduction des noms propres, où la méthode de juxtaposition vinaverienne a porté ses fruits, ce procédé, sorte de traduction-explication, se rapporte parfois à tout un syntagme ou bien à toute une phrase. La juxtaposition vinaverienne est manifeste dans les équivalents serbes de certains titres des livres que Pantagruel a trouvés dans la bibliothèque de Saint-Victor : le titre *Pantofla Decretorum* devient ainsi *Pantofla Decretorum, ili Papuča sa odlukama*, la traduction littérale adéquate du titre latin; ou bien la prétendue œuvre de Tartaret, *De modo cacandi*, qui devient *De modo cacandi, ili Kako se vrši nužda*, comment faire caca, etc.⁴

Les jeux de mots, les allusions, les métaphores du texte de Rabelais deviennent donc clairs et compréhensibles, et comiques, ce qui est très important si l'on tient compte du fait qu'il s'agit ici d'une traduction diachronique et que le lecteur serbe lit le roman sans commentaires critiques.

Dans le cadre de la théorie du sens, Geneviève Roux-Faucard a fait des recherches sur la traduction des textes « lointains » et sur les explications du traducteur. Elle pense que le traitement de cette sorte de textes dépend du public, des lecteurs : s'il s'agit d'une édition pour les élèves, il faut mettre des notes en bas de page ou faire une introduction détaillée ; s'il s'agit d'un lecteur adulte, il faut le laisser se débrouiller (G. Roux-Faucard, 2000: 290).

La théorie du sens postule que l'action du traducteur est souvent décisive, parce qu'il est le premier lecteur et c'est lui qui détermine la réceptivité de son public, l'usage qu'il convient de faire des ressources de la langue cible et trouve des équivalences contextuelles inédites qui font de lui non seulement un interprète et un médiateur, mais aussi un véritable coauteur. Le traducteur doit essayer de résoudre les problèmes provenant du fait que le texte source est « arraché » de la culture et l'époque source et « transplanté » dans la culture et l'époque cible. Cependant, cela ne veut pas dire que le traducteur doit tout expliquer. Le traducteur ne doit que diriger le lecteur dans la bonne direction. Le reste, le lecteur le fera lui-même :

Le lecteur de la traduction est peut-être ignorant, il n'est pas imbécile ; il complète très vite, grâce au texte même, certaines des connaissances qui lui manquaient au départ. Le traducteur l'aide en explicitant certains des implicites du texte original et en employant des moyens linguistiques suffisants pour désigner les référents pour lesquels il n'existe pas de correspondance directe dans sa langue. Le lecteur de la traduction n'en saura jamais autant que le lecteur autochtone, mais il ne restera pas non plus ignorant (Lederer, 1994: 123).

⁴ Le catalogue des livres de la bibliothèque de Saint-Victor se trouve dans le chapitre 7 du *Pantagruel*. Sur la traduction serbe des titres, voir Djurin, Tatjana. 2012. La forme sublimée, le sens burlesque - procédé traductologique de latinisation. *Etudes françaises aujourd'hui*, Belgrade, 295-304.

Selon la théorie du sens, les notes en bas de page et les explications peuvent être ajoutées seulement dans des cas spéciaux (éditions pour les élèves, par exemple). Il ne faut rien expliquer au lecteur, parce que les explications brisent le rythme du texte et déforment l'effet. Il faudrait insérer les explications dans le texte même (trouver des métaphores, des allusions dans la langue cible), parce que le traducteur doit tenir compte de son lecteur qui n'est pas ce même lecteur pour lequel a été écrite l'œuvre originale. Les éléments culturels, s'ils ne sont pas d'une importance essentielle, peuvent être modifiés, ou même omis.

Cependant, quand on traduit en diachronie, les éléments culturels sont importants pour la compréhension du sens et la production de l'effet. À part la langue archaïque de l'œuvre, ces éléments culturels représentent justement le plus grand obstacle à la traduction. Ils sont doublement peu compréhensibles : aux lecteurs de la culture cible, bien sûr, mais aussi aux lecteurs de la culture source qui ne sont pas contemporains de l'écrivain. Geneviève Roux-Faucard cite, à ce propos, deux effets principaux que le texte peut produire : l'effet de proximité et l'effet de distance. Tandis que l'effet de proximité produit chez le lecteur l'impression qu'il connaît bien le monde de l'œuvre, qu'il le connaissait déjà et qu'il le retrouve, l'effet de distance lui peint un monde peu représentable, un monde qui se refuse (Roux-Faucard, 2000: 279-280).

L'effet de proximité et l'effet de distance sont, d'après G. Roux-Faucard, irréconciliables, et quand il s'agit de la traduction diachronique, ces deux effets représentent donc deux approches irréconciliables : soit traduire la lecture du lecteur contemporain du texte (les explications font partie du texte même), soit traduire la lecture du lecteur contemporain du traducteur (les explications font partie du paratexte). Dans l'un et l'autre cas, la traduction sera radicalement différente (Roux-Faucard, 2000: 291).

Cependant, le procédé de juxtaposition vinaverienne, ainsi que les autres traductions-explications, prouve que ces deux chemins (vers la synchronie et vers la diachronie) peuvent parfois se croiser.

Par la juxtaposition vinaverienne, Stanislav Vinaver traduit systématiquement l'onomastique rabelaisienne : à la transcription du nom original, il ajoute la traduction serbe du nom. Dans le texte cible, la forme des noms propres reste partiellement intacte, bien qu'elle ne soit pas tout à fait identique (l'équivalent serbe est ajouté). La forme est gardée, même dans la structure de surface, parce que c'est justement la transcription qui préserve le mieux la forme source.

La juxtaposition vinaverienne comprend en général les segments de texte qui requièrent des explications. Soit qu'il s'agisse d'onomastique, soit qu'il s'agisse d'autres éléments de texte, la juxtaposition vinaverienne « sert deux maîtres » : le texte source et le texte cible ; ou autrement dit, les lecteurs de deux textes appartenant à différentes époques. Il faut considérer, d'une part, que la plupart des lecteurs contemporains de Rabelais comprenaient des mots hébreux,

grecs et latins. Car, même si Rabelais les appelle « Buveurs tresillustres » et « Verolez tresprecieux », il est certain que le roman est destiné aux lecteurs savants, érudits. Le lecteur moderne, d'autre part, bien qu'il appartienne à la même culture, n'est pas un contemporain de Rabelais : il ne comprend pas le grec et il ne comprend pas l'hébreu. Pour pouvoir saisir le sens de ces mots, ce lecteur-là a besoin de commentaires critiques. Quant au lecteur serbe, il est éloigné du texte source dans l'espace et dans le temps : il ne comprend ni le grec, ni le latin, ni l'hébreu.

L'explication de ces mots dans le paratexte (notes en bas de page, glossaires) rendrait le texte compréhensible, mais en même temps elle briserait le rythme du texte. Étant donné que le rythme et la sonorité sont des facteurs très importants dans le comique rabelaisien, l'explication détruirait alors également les effets comiques du texte.

Si le texte était sans commentaires, sans explications, les effets comiques seraient toujours déformés, même détruits, parce que, dans ce cas-là, le texte serait incompréhensible.

Cependant, les explications du traducteur insérées dans le texte préservent le rythme jovial, permettent la compréhension du sens et traduisent le comique rabelaisien. Toutes les traductions-explications dans la version serbe du roman de Rabelais sont sonores, et très drôles. Puisque les traits principaux de l'idiolecte et du style de Rabelais sont manifestes dans le texte cible, on peut conclure que le procédé de traduction-explication n'est pas nécessairement une trahison, mais qu'il peut servir à bien transposer une œuvre d'art dans la culture cible.

La juxtaposition vinaverienne va cependant au-delà du but de la théorie du sens, qui est de produire le même effet dans le texte cible. Les équivalents serbes créés au moyen de ce procédé, présentant les mots du texte rabelaisien sous forme de mots composés (où la transcription traduit la forme source, tandis que la traduction traduit le sens), sont de nouvelles constructions, autonomes, mais semblables aux formes source, et qui ont la même fonction esthétique et produisent apparemment le même effet chez le lecteur cible.

Néanmoins, un tel changement de forme entraîne inévitablement un changement d'effet. En essayant de préserver la fonction littéraire et l'origine étrangère du mot, le traducteur serbe produit un effet d'« étrangeté » qui n'existe pas dans le texte source : des mots à double forme dont chacune peut être interprétée différemment. La transcription révèle le mot tel qu'il a été aperçu par le contemporain savant de Rabelais, donc, en synchronie par rapport au texte source. L'équivalent serbe, en revanche, explique la signification du mot qui est nécessaire pour le lecteur moderne, tant serbe que français. Le texte est ainsi envisagé diachroniquement.

La juxtaposition vinaverienne pourrait donc représenter la solution poétique de Stanislav Vinaver au dilemme qui hante les traducteurs : faut-il

traduire en synchronie ou bien en diachronie? D'après la théorie du sens, ces deux approches sont irréconciliables, parce que différentes approches créent différents effets. Dans la version serbe, l'effet de proximité, qu'éprouvaient les contemporains de Rabelais en lisant son roman, est transposé par la transcription, tandis que l'effet de distance, qu'éprouvent les lecteurs français d'aujourd'hui qui appartiennent au même espace culturel, mais non à la même époque que Rabelais, est transposé par l'équivalent serbe, par la traduction-explication.

Il semble ainsi qu'en modifiant le texte de Rabelais et en commettant, d'après les « sourciers » du moins, une trahison envers le texte source, Stanislav Vinaver, dans sa traduction du roman de Rabelais, a concilié deux approches que la théorie du sens considère comme irréconciliables: il a réussi à traduire en même temps en synchronie et en diachronie. Le traducteur serbe ajoute ainsi au texte cible quelque chose de nouveau : il lui ajoute cette « nouvelle nouveauté » qu'exigent Goethe et Berman; par conséquent, le texte (cible) peut entrer en « jeu de la trace » derridéen; et la traduction devient la nouvelle vie de l'œuvre littéraire – sa renaissance.

Bibliographie:

- HUGUET, Edmond. 1925-1967. *Dictionnaire de la langue française du seizième siècle*. Librairie ancienne Edouard Champion : Paris.
- ISRÄEL, Fortunato. 1991. Sens, forme, effet : pour une approche communicative de la traduction littéraire. *TexTconTexT*, Sonderdruck, 4, Julius Groos Verlag: Heidelberg, 217-226.
- LEDERER, Marianne. 1994. *La traduction aujourd'hui*. Hachette: Paris.
- Newmark, Peter. 1995. *A Textbook of Translation*. Pheonix ELT, Hemel Hempstead: Hertfordshire.
- RABELAIS. 1995. *Œuvres complètes*. Édition établie par Guy Demerson, Seuil: Paris.
- RABLE, Fransoa. 1989. *Gargantua i Pantagruel*, tom I i II. prevod Stanislav Vinaver, Samostalno prevodilačko izdanje Konstantina Vinavera, Slobodana Vinavera i dr.: Beograd.
- ROUX-FAUCARD, Geneviève. 2000. Transtextualité et traduction : traduire le monde du récit. *Colloque ESIT*, 277-288.
- КАРАЏИЋ, Вук Стефановић. 1969. *Српски рјечник*. Полит: Београд.
- КЛАЈН, Иван, Шипка, Милан. 2008. *Велики речник сѣраних речи и израза*. Прометеј: Нови Сад.
- Речник српскоја језика*. 2007. Матица српска: Нови Сад.

ЃУРИН Татјана

ОБЈАСНУВАЊАТА НА ПРЕВЕДУВАЧОТ: ПРЕДАВСТВО ИЛИ РЕНЕСАНСА
НА ОРИГИНАЛНОТО ДЕЛО?

Оваа статија има за цел да разгледа еден тип модификација на изворниот текст: објаснувањата на преведувачот вметнати во самиот текст, кои на тој начин ја преземаат улогата на белешки на преведувачот, а во исто време стануваат интегрален дел на литературното дело. Авторот се зафаќа со анализа на повеќе видови преводи-објаснувања во српската верзија на делото на Франсоа Рабле. Од една страна, како предавство на изворниот текст, од друга страна, пак, како вистинска културна медијација, објаснувањето на преведувачот, ќе биде разгледано во двојна перспектива, онаа на буквалниот пристап на Питер Њумарк, и онаа на теоријата на смислата на ЕСИТ.

Клучни зборови: преведување, објаснување, белешка, преведувач, предавство, литературно дело, Рабле

ГУРЧЕВСКА - АТАНАСОВСКА Катарина
Универзитет „Свети Кирил и Методиј“ - Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
katarina.gjurcevska@gmail.com

НЕСТАНДАРДНАТА ЛЕКСИКА – ПРЕДИЗВИК ЗА ПРЕВЕДУВАЧОТ

Апстракт: Во трудот „*Нестандардна лексика – предизвик за преведувачот*“, наша цел ќе биде да ја покажеме важноста на соодветното преведување на нестандартните лексички елементи за да се задоволат стандардите на квалитетот на преводот. Во спротивно, би се соочиле со несоодветен превод во кој читателите не уживаат. Преку критичка анализа на преводите на нестандартната лексика на расказите „*За што зборуваме кога зборуваме за љубовта*“ од Рејмонд Карвер и „*Дваесет и пет клошари во парис*“ од Чарлс Буковски, и двата специфични во однос на јазичниот израз и лексиката, ќе се обидеме да го оцениме квалитетот на македонските преводи, од што ќе произлезе и важноста на соодветното пренесување на нестандартната лексика на јазикот - цел. Тоа е неопходно за постигнување на соодветен уметнички и јазичен квалитет на преводот.

Клучни зборови: превод, оригинал, нестандартна лексика, квалитет на преводот

1. Вовед

Преведувањето е навидум едноствена процедура која многумина ја сметаат за извонредно лесна операција која подразбира проста замена на еден јазичен елемент од јазикот – извор со соодветниот еквивалент од јазикот - цел. Меѓутоа, сите оние кои сериозно се занимаваат со оваа професија и кои на преведувањето му приоѓаат професионално и одговорно знаат дека тоа ни од далеку не е така. Освен солидното познавање на јазикот – извор и јазикот – цел, преведувачот е исправен пред ред други предизвици доколу сака успешно да ја заврши својата работа. Преведувањето на кој било жанр или стучна област е специфично, секое на свој начин, и бара сериозна посветеност и одговорност при работата. А пак да се преведе литературно дело само по себе претставува предизвик; тоа подразбира приклучување во оригиналот, во сите негови аспекти (историски, социјални, морални)

од кои за нас секако најважен е јазичниот. Јазичниот израз ни дава слика за тематиката, ликовите, за авторот и низ него можеме да ги согледаме сите погореспоменати аспекти кои авторот ги отсликува со делото. За да се постигне сето тоа и за да се создаде соодветниот јазичен ефект врз читателите на преводот, потребно е превдувачот да поседува многу знаење, вештина и умешност, а по малку и дарба бидејќи секој преведувач до некаде треба да биде и автор; тој на преводот му вдахнува нова душа и преку него оригиналот повторно се раѓа; тој мора да умее да проникне во наумислата на авторот на оригиналот и потоа „со љубов и во деџаљ да џо вџради начиноиџ на мислење на ориџиналоџ во јазикоџ цел“ (Михајловски 2002).

Како што гледаме, преведувањето не е нималку лесно и едноставно. Денес сме сведоци на се повеќе и повеќе преводи со низок квалитет кои не ја постигнуваат својата основна цел во однос на читателите за која стана збор погоре. Затоа, преку трудовите од областа на преводната критика, треба да се обидеме да дејствуваме поучно на сите оние кои практично се занимаваат со оваа дејност. Преку анализа на преводите, посочувајќи ги успешните преводни решенија и грешките на преведувачите, треба да им помогнеме да ја усовршат својата техника и да ги задоволат критериумите за квалитетен превод. Оттаму произлегува и идејата за трудот „Несџандардноџа лексика – џредизвик за џреведувачоџ“. Во него, наша цел ќе биде да ја покажеме важностана соодветното преведување на нестандартните лексички елементи за да се задоволат стандардите на квалитетиот преводот. Нестандардната лексика ја одбравме поради нејзиниот колорит. Со неа се постигнува живописност на изрзот и поради оваа нејзина специфика, ваквата лексика претставува предивик за преведувачот. Тој треба соодветно да ги препознае ваквите лексички елементи во оригиналот, да ја открие нивната улога, и потоа како добар познавач на нестандартниот јазик – цел, соодвенто да ги преведе и на тој начин кај читателите да го создаде потребниот впечаток кој оригиналот го создава врз своите читатели. Во спротивно, ќе добиеме несоодветен превод во кој читателите нема да уживаат.

Преку критичка анализа на македонските преводи на расказите „За шџо зборуваме коџа зборуваме за љубовџа“ од Рејмонд Карвер и „Дваесеџ и џеџ клошари во џарџали“ од Чарлс Буковски, и двата специфични во однос на јазичниот израз и лексиката, ќе се обидеме да го оцениме квалитетот на македонските преводи. За таа цел, прво ќе дадеме теоретски преглед на нестандартната лексика, што ќе ни послужи како основа врз која ќе го темелиме прудот; потоа ќе бидат коментирани внимателно одбрани примери на нестандартни лексички елементи од корпусите т.е од оригиналите на овие два раскази на англиски јазик и од нивните преводи на македонски јазик. Онаму каде што ќе процениме дека е потребно ќе понудиме и сопствени преводни решенија за да ја покажеме разликата во ефетките кои

различните преводни решенија ги создаваат врз читателите. Заклучоците до кои ќе дојдеме ќе ги разработиме и коментираме во завршниот дел од трудот во кој ќе настојваме да покажеме дека од оваа анализа произлегува и важноста на соодветното пренесување на нестандартната лексика на јазикот - цел. Тоа е неопходно за постигнување на соодветен уметнички и јазичен квалитет на преводот.

2. Збор два за оригиналот и за преводот

Од исклучителна важност за овој труд ќе бидат расказите и нивните преводи на македонски јазик кои ќе ги искористиме како корпус и преку кои ќе се потрудиме да ја докажеме и нашата цел – колку е битно соодветно да се препознае нестандартна лексика (бидејќи таа, доколу е употребена од авторот секако има цел да создаде своевиден ефект и да пренесе порака за околностите во кои се одвива дејството и во кои се сместени ликовите) во оригиналот и соодветно да се пренесе на јазикот цел за целосен и квалитетен впечаток врз читачката публика.

За да го постигнеме тоа, одбравме два раскази кои избобилуваат со ваква лексика. Првиот е „*За што зборуваме кога зборуваме за љубовта*“¹ од Рејмонд Карвер², а вториот е „*Дваесеј и њеј клошари во њаршал*“³ од Чарлс Буковски⁴.

И двајцата автори се одбрани поради специфичниот и автентичен јазичен израз кој избобилува со нестандартна разговорна лексика и изрази. И двајцата му припаѓаат на литературниот правец **минимализам (валкан реализам)**⁵. Минимализмот како појава и израз во литературата се одликува

¹ Овој расказ е дел од истоимената збирка раскази од американскиот автор Рејмонд Карвер издадена во 1981 година. Насловот на оригиналот е „*What We Talk About When We Talk About Love*“.

² Рејмонд Карвер (Raymond Carver 1938 - 1988) е американски раскажувач и поет. Неговото име е едно од најголемите во американската литература во XX век и нему му се припишува заслугата за заживување на расказот во литературата. Карвер се смета за еден од најтипичните претставници на минимализмот во литературата, што е всушност и заштитен знак на неговиот стил на пишување (The Cambridge Guide to Literature in English, Cambridge University Press, 1993).

³ Овој расказ е дел од збирката раскази „*Најубавата жена во зрагош*“ (наслов на оригиналот: *The most Beautiful woman in town*) од Чарлс Буковски издадена во 1983.

⁴ Чарлс Буковски (Charles Bukowski 1920 - 1994) е американски поет, романсиер и раскажувач. Врз неговите дела влијаел општествениот, економскиот и културниот амбиент на Лос Анџелес, градот во кој живеел. Пишувајќи за животот на сиромашните американци, препознатлив е по вулгарниот и експлицитен израз и по приказните за луѓе на маргините од општеството. (The Cambridge Guide to Literature in English, Cambridge University Press, 1993)

⁵ Валкан реализам (во оригинал Dirty realism) е термин создаден од Бил Буфорд (Bill Bufford). Се однесува на релативно пасивно минималистичко движење на американски расказ

со специфични карактеристики преку кои допра до читателот и преку кои создава впечаток. Една од нив која воедно се среќава и во двата одбрани раскази е лексиката; таа е колоквијална, секојдневна, што значи дека регистарот во расказите е сосема неформален и опуштен, што всушност го наметнува и карактерот на ликовите: обични луѓе од секојдневието кои се занимаваат со најобични работи и кои најчесто имаат финансиски проблеми или се на маргините на општеството. Сето ова ни кажува дека станува збор за еден впечатлив стил и израз преку кој со специфични зборови и изразни средства се испраќа силна порака до читателот.

Припаѓајќи му на овој стил, и двата раскази секако дела избобилуваат со лексика која не е карактеристична за јазичниот стандард. Во расказот на Буковски, тој е млад коцкар без образование кој живее од денес за утре. Единствена преокупација во животот му се алкохолот, жената со која живее и шансите да добие пари на коцка. Во расказот на Карвер, раскажувачот е четириесетгодишен човек, кој повеќепати се женел и кој исто така има проблем со алкохолот. Соодветно на тоа, и јазикот кој го употребуваат соодветствува на нивниот профил. Првиот е вулгарен и необразован и речиси секој збор кој го употребува е погрден. Вториот е малку поумерен во изразот бидејќи степенот на образование кај него е повисок, но во моменти на пијанство исто така е вулгарен и експлицитен и кус во изразот. Ова секако е карактеристично за минимализмот: настаните ги согледуваме преку призмата на раскажувачот кој и самиот е дел од нив, дијалозите се директни и куси, секојдневни и експлицитни без многу детали и описи.

Овие два раскази се преведени на македонски јазик. Преводот на расказот „*За што зборуваме кога зборуваме за љубовта*“ е од Свето Серафимовски во рамките на преводот на збирката раскази од Карвер со наслов „*За што зборуваме кога зборуваме за љубовта*“⁶, а преводот на расказот „*Дваесеј и њеј клошари во њартали*“ е од Александар Вучевски во рамките на преводот на збирката раскази од Буковски „*Најубавата жена во ѓрадој*“⁷.

3. Нестандардната лексика како дел од јазичниот израз

Лексиката како јазично рамниште е мошне комплексен сегмент од јазикот, можеби неговиот најдинамичен и најподвижен слој. Со неа се

чишто претставници се Рејмонд Карвер, Ричард Форд и Тобиас Вулф. Лаконската проза и елиптичниот стил во валканиот реализам потекнуваат од Хемингвеј. (The Cambridge Guide to Literature in English, Cambridge University Press, 1993, p. 260)

⁶ Свето Серафимов. *За што зборуваме кога зборуваме за љубовта* (превод од англиски јазик), Скопје, Култура, 1990

⁷ Александар Вучевски, *Најубавата жена во ѓрадој* (превод од англиски јазик), Скопје, Икона, 2008.

постигнува живописност и подвижност на изразот и преку неа се создаваат најразлични стилски ефекти. На ваквите специфики и особености, се должи и моќта на ова јазично рамниште која најчесто се одразува во креативната функција на јазикот. Токму затоа, лексиката е интерес на многу автори од областа на лингвистиката. За Џефри Лич лекиската е од извонредно значење и заедно со граматиката таа ја сочинува „формата на јазикот“ (Leech 1969: 37 – 40). Говорејќи за тридеимензионалниот лингвистички модел, Липка целиот јазичен систем го темели на три основни подсистеми: „фонолигијата, синтакста и лексикологијата, која ја директно ја проучува лексиката“ (Липка 2002:13). Според Лилјана Минова Ѓуркова, лексиката го опфаќа „целокупниот речнички состав на одреден јазик и посредно или непосредно го одразува нашето опкружување и сите промени кои настануваат во него (Минова - Ѓуркова 2003:125).

Лексиката има повеќе сегменти и аспекти, а еден од нив е и **нестандардната лексика**, која со своите специфики и особености на јазикот му дава посебна обоеност и подвижност. Таа се јавува во повеќе варијанти и подвидови. За подетален увид во оваа проблематика ќе дадеме кус приказ на најпрепознатливите нестандарни лексички елементи.

3.1 Фамилијаризми

Фамилијаризмите се карактеризираат со тоа што се широко распространети и општо познати во еден јазик и имаат голем број на корисници. Меѓутоа, тие не се дел од стандардот и нормата (*али, неџо, сеип, ѿаксирати, фајге, белки*). Нив најчесто ги среќаваме во секојдневната неформална и неофицијална комуникација, а и во уметничката литература. Се препознаваат по експресивноста и креативноста и по тоа што најчесто се употребуваат спонтано и субјективно. Во оваа група се вбројуваат сите видови експресивна лексика заедно со желбите, клетвите, пцостите, извиците (ibid: 142).

3.2 Социолект

Јазичниот израз на одделните социјални групи најчесто се дефинира како социолект. Во зависност од полот, возраста, професијата, општествената класа како и од други фактори, социолектите се среќаваат во повеќе варијанти и подгрупи како што се: **сленгот, жаргонот, аргото** (ibid: 142 – 143).

Стефановски социолектите ги дефинира како „јазични варијанти говорени од класа или група луѓе кои делат одредена социјална карактеристика“ (Стефановски 2006: 223). И тој исто така ги класифицира социолектите во повеќе групи во зависност од факторите кои ги споменавме погоре.

а) Сленг

Сленгот е карактеристичен за помладата популација и е многу фреквентен и динамичен (*џозииџено – бомба, суйер, екџира, џром, џеџка, уживаниџа, сон*). Се одликува со голема доза на експресивност и е мошне продуктивен и креативен. Поради фактот што најчесто се среќава во јазичниот израз на младите луѓе, „тој ги одразува нивните тековни трендови и интереси, како и нивната психологија и умешност со јазикот“ (Минова – Ѓуркова 2003: 143).

Говорејќи за возраста како фактор за разграничување на социолектите, Стефановски говори за сленгот како за „јазичен израз кој се прифаќа во подоцнежната фаза од школската возраст; неговата функција е да ги идентификува членовите од одредени групи“ (Стефановски 2006: 236 – 237). Сленгот претставува „говорен, нестандарден и неформален јазичен израз кој се поврзува со бројни строго локализирани подгрупи во одредено општество и кој најчесто го говорат тинејџерите или слични неконформистички подгрупи“ (ibid: 237). Тој се користи наменски за да се покаже припадност кон одредена општествена група, а да се исклучи друга.

б) Жаргон

Жаргонот е карактеристичен јазичен израз кој е наменет за разбирање помеѓу луѓе од иста социјална или професионална група кои имаат желба да се издвојат од останатите кои не и припаѓаат на таа група. Така, најчесто зборуваме за професионален жаргон на различни професии (лекари, музичари, инженери, правници итн.).

Зборувајќи за јазичните изрази карактеристични за различни професии и занимања, Стефановски зборува за жаргонот и воведува уште една негова димензија – **областа**⁸. Таа е круцијална кога станува збор за професионалните јазични варијанти кои се директно определени од темата и се одликуваат со специфичен вокабулар. Оттаму, тој жаргонот го дефинира како „јазичен израз кој ја олеснува комуникацијата меѓу припадниците на иста професија врз основа на заедничките познавања кои ги имаат поради истата професија (Стефановски 2006: 223 – 224).

в) Идиолект

Во рамките на социолектите, корисно е да се одбележи и **идиолектот** како „јазичен израз карактеристичен за поединецот кој е прифатен од стандарднојазичната норма“ (Минова – Ѓуркова 2003: 146).

Според Стефановски, за секој поединец може да се рече дека употребува своевиден идиолект или „начин на употребување на јазикот кој, заедно со другите наши јазични карактеристики, ги отсликува како

⁸ На англиски field.

лингвистичките обележја кои ги делиме со останатите говорители на одреден јазик, така и нашиот индивидуален начин со кој преферираме да се изразуваме“ (Стефановски 2006: 198).

3.4 Фразеолошки изрази

Фразеолошките изрази се неслободни зборовни состави кои се употребуваат како готови изрази. Тие се најчесто составени од повеќе зборови, при што „значењето на фразеолошкиот израз не соодветствува со значењето на зборовите од кои тој е составен. Поради големата доза на експресивност, тие се среќаваат во сите функционални стилови, но најчесто во битво разговорната сфера (*џо обра босџаноиџ, фашџи маџла, џродава басма*)“ (Минова – Ѓурова 2003: 146 – 147).

Во западноевропската традиција, фразеолошките изрази се познати под името **идиоматски изрази** или **идиоми**. Стефановски идиомите ги дефинира како „скаменети изрази составени од повеќе од еден збор, чиешто значење не може да се изведе од поединечните значења на зборовите кои ги составуваат“ (Стефановски 2006:57).

4. Анализа на нестандартната лексика во расказите „*За шџџо зборуваме коџа зборуваме за џубовџџа*“ и „*Дваесетџ и џетџ клошари во џарџџали*“⁹ на англиски јазик

Откако ја разгледаваме теоретска рамка врз основа на која го темелиме овој труд, ќе преминеме на разледување на највпечатливите нестандартни лексички елементи во двата раскази „*За шџџо зборуваме коџа зборуваме за џубовџџа*“ и „*Дваесетџ и џетџ клошари во џарџџали*“ на англиски јазик.

1) Имајќи ги предвид профилите и социјалното опкружување на ликовите за кои стана збор претходно во овој труд, ќе забележиме дека и давата раскази избобилуваат со неформална, разговорна лексика. Од ваквата лексика најзабележливи во текстовите се фармилијаризмите и секојдневните зборови и изрази кои често се среќаваат во секојдневните неформални говорни ситуации. Нив ги среќаваме речиси во сите варијанти и подвидови: извици, прости, вулгарни и погрдни зборови и изрази, желби, клетви како и сите видови експресивна лексика. Еве и неколку примери за тоа од двата раскази:

⁹ Напомена: заради поголема прегледност на примерите, во текстот расказот од Карвер „За што зборуваме кога зборуваме за џубовџџа“ ќе го одбележуваме како РАСКАЗ 1, а расказот од Буковски „Дваесет и пет клошари во партали“ ќе го одбележуваме како РАСКАЗ 2.

PACKA3 1

„ **Oh**, I'm serious, the man was always threatening“.
 „ Sometimes I'd have to leave the apartment in the middle of the night. To go to the hospital, **you know**“.
 „ **Well**, Nick and I know what love is,“ Laura said.“
 „ Mel, **for God's sake**,“ Terri said. She reached out and took hold of his wrist.
 “Are you getting drunk?? **Honey**? Are you drunk?”
 „**Sweetie**, I'm not criticizing, Terri said.“
 „Vassals, vessels,“ Mel said, “what the **fuck**'s the difference?”

PACKA3 2

„Kathy! **oooh**, Kathy! Kathy!
 „You are trying to kill my dog, **fucker!**“
 „**Jesus**, I'm sorry, she said.“
 „**God damn**, I'm sorry **daddy**. It wasn't my fault, I know it.“
 „But **shit, baby**, every buck counts.“
 „**Hey, buddy!**”
 „I want you to help this **guy** finish his route. **Oh, fuck!**”

2) Со оглед на тоа дека и во двата раскази ликовите имаат одреден профил и му припаѓаат на специфично социјално милје каде што се во допир со одредени пороци како што се алкохолот, коцката и лесните жени, забележуваме дека како последица на тоа за нив е карактеристичен и специфичен социолект. Од неговите подвидови за кои подетелно стана збор во теоретскиот дел од трудот, секако највпечатлив и во двата раскази е **сленгот**. Еве и неколу примери за него:

PACKA3 1

„I love you, I love you, you **bitch**.”
 „**Son of a bitch**, your days are numbered.“
 „You're still **gaga**, for crying out loud.“
 „I mean, it was killing the old **fart** just because he couldn't **look** at the fucking woman“.

PACKA3 2

„Then **jam** the bones and **split**.”
 „You **son of a bitch**. You can leave now.”
 „I **blew it. I blew the roll**.”
 „I stood on the corner with about 25 **bums** in rags.”
 „Those extra **bucks** might make the difference.”

3) Понатаму, во текстовите на расказите се забележува и употреба на фразеолошки или идиоматски изрази кои исто така се карактеристични за неформалниот и колоквијален јазичен израз.

PACKA3 1

„Because I want you to **set** me **straight** if you think I'm wrong. I want to know“.

„Am I *way off base*?“

„Son of a bitch, *your days are numbered*.“

РАСКАЗ 2

„I *had the green finger*; I has the green money.“

„Stick that bag of chicken bones up your ass and *get the hell out of here*.“

„Let him *screw swiss cheese*, I don't want him at the door.“

„*Come on, I will help you get rid of those newspapers*.“

Анализирајќи ги расказите, а при тоа имајќи ја предвид социјалната средина во која се сместени двата главни лика во нив, на одредени места забележуваме дека тие користат и зборови и изрази кои се типични за нивното општествено опкружување и професија.

Ликот од расказот „*За што зборуваме кога зборуваме за љубовта*“, Мел, е лекар. На повеќе места во расказот забележуваме дека тој користи професионален жаргон и специјализирани изрази. Она што веднаш се забележува кај јазичниот израз на Мел е дека кога е трезен се изразува попристојно и поумерено, користи одмерен вокабулар кој не е вулгарен. Еве примери за тоа:

„*What do any of us really know about love?*“ Mel said. “*It seems to me we're just beginners at love. We say we love each other and we do, I don't doubt it. I love Terri and Teri loves me, and you guys love each other and we do, I don't doubt it. You know the kind of love I'm talking about now. Physical love, that impulse that drives you to someone special, as well as love of the other person's being, his or her essence, as it were.*“

„*The old couple, they were alive, you understand. I mean, just barely. But they had everything. Multiple fractures, internal injuries, hemorrhaging, contusions, lacerations, the works, and the each of them had themselves concussions. They were in a bad way, believe me.*“

Меѓутоа, штом е под дејство на алкохол, неговиот јазичен израз се менува. Станува крајно разговорен и колоквијален, а на моменти дури и навредлив и вулгарен. Лесно преминува од тема на тема, прави дигресији и употребува навредливи и погрдни зборови и изрази.

„*Just shut up for once in your life,*“ Mel said very quietly. “*Will you do me a favor and do that for a minute? So as I was saying, there's this old couple who had this car wreck out on the interstate. A kid hit them and they were all torn to shit and no one was giving them much chance to pull through.*“

Во вториот расказ „*Дваесет и пет клошари во италија*“, главниот лик Хенк Буковски е коцкар. Нема образование, секогаш се занимавал со сомнителни работи кои најчесто биле надвор од законот и има репутација на комарџија, подводаџија и измамник. Неговото социјално милје се одразува во неговиот јазичен израз. Употребува жаргон кој е типичен за коцкарите, користи пцости, извици и ономатопејски изрази, вулгарни и навредливи зборови.

“I blew it. I blew the roll. 500.”

“But shit baby, every buck counts. They don’t run in Sunday. Caliente, yeah, but you can’t beat that 25 percent Caliente take and the distance. I can get good and drunk tonight and then pick up this shit tomorrow. Those extra bucks might make the difference. Kathy looked at me funny. She’d never heard me talk like that before. I always acted like the money would be there. That 500 dollars loss left me in shock. She phones me another tall one. I drank it right off.”

Ова ни покажува дека ликовите се отсликани преку јазикот кој го користат со сите карактеристики кои ги наведовме претходно. Ликовите во расказите се препознаваат според него и тој станува нивна типична карактеристика. Тие имаат сопствен начин на употреба на јазикот преку која се рефлектира и нивниот профил: кои се, од каде потекнуваат, што работат, со кого се дружат, како го поминуваат времето и што им е главна преокупација во животот.

5. Анализа на нестандартната лексика во преводите на расказите „За шѿо зборуваме кога зборуваме за љубовѿа“ и „Дваесет и ѿеѿ клошари во ѿарѿали“ на македонски јазик

Во оваа глава ќе се обидеме истата анализа да ја направиме врз преводите на овие два раскази на македонски јазик¹⁰ за да можеме да го согледаме и констатираме јазичниот израз во преводите. Таа анализа потоа ќе ни помогне да изведеме заклучоци во однос на нестандартната лексика во преводите и да го оцениме нивниот квалитет и ефектот што го создаваат врз читателите.

1) Фамилијаризми и експресивна лексика

ПРЕВОД 1

Еве што употребил преведувачот во својот превод кога станува збор за оваа подгрупа експресивна лексика:

„Човекоѿ се закануваше дека ќе ме убие“.

„Понекогаш морав да излеѓувам од сѿаноѿ среде ноќ. Да одам во болница, знаеѿе?“

„Мел жиѿѿи бога“, рече Тери. Посеѓна и го фаѿѿи за рисѿоѿѿ. „Се оѿѿјанувааш? Мил? Пијан ли си?“

„Слагок, јас не те критикувам, рече Тери.

„Вазали, весели“, рече Мел, каква е ебенаѿа разлика“.

¹⁰ Напомена: заради поголема прегледност на примерите, во текстот преводот на расказот „За што зборуваме кога зборуваме за љубовта“ од Карвер ќе го одбележуваме како ПРЕВОД 1, а преводот на расказот „Дваесет и пет клошари во партали“ од Буковски ќе го одбележуваме како ПРЕВОД 2.

Ако ги анализираме преводните решенија ќе забележиме дека преведувачот се обидува да употребува лексички елементи кои изразот ќе го направат поразговорен, поколоквијален и поопуштен, но примерите погоре ни покажуваат дека не секогаш е одбрано најдоброто решение. На одредени места, зборовите кои се употребени не го „омекнуваат“ изразот доволно, па тој останува крут и неприроден, можеби затоа што често се преведува буквално.

Во примерот „*Понекогаш морав да излежувам од сиваноти среде ноќ. Да одам во болница, знаеште?*“ последниот збор *знаеште* е буквален превод од англиски. Многу подобро би звучело на македонски ако преведувачот употребел *нели*. Тоа е поразговорно и звучи многу поприфатливо.

Понатаму, во наредната реченица „*Сладок, јас не те кришикувам, рече Тери*, зборот *сладок* е буквален превод од англиското *sweetie*. Преведот на македонски многу подобро би звучел ако наместо тој збор кој звучи сосема неприродно, употребиме *злајно*, *срце* или *душо* бидејќи тие почесто ги слушаме во секојдневниот говор.

Во наредниот пример „*Вазали, весели*“, рече *Мел*, каква е *ебенаџа* разлика, повторно забележуваме дека преведувачот прибегнал кон буквален превод. Зборот *fuck* кој на англиски јазик има широка палета на значења и кој може да се употребува во секојдневниот говор како конектор, во македонскиот јазик не функционира најдобро ако е преведен буквално. Многу подобро би било наместо него, да се употреби *да му се сневиди* или пак *да ѝшбам*.

ПРЕВОД 2

Ако го анализираме вториот, ќе забележиме дека во него преводните решенија за подобри во смисол дека се поразговорни, колоритни и поактулени. Таков вокабулар можеме секојдневно да слушнеме и затоа се и поприфатливи за читателот. Тој се чини успеал да добие јасна слика за јазичниот израз на ликот од расказот и се обидел преку вокабуларот кој го користи да создаде ист таков лик на македонски јазик.

„*Исусе*, жал ми е“, рече таа.

„*Да му се сневиди, џајшенице*., знам дека јас сум крива.“

„*Еј, брајџ*“, рече *џијоџ*.

„*Сакам да му џомоѓнеш на еден друџ џиџ да ја доврши работџаџа. Е у кураџ.*“

2) Сленг

Еве какви преводни решенија понудил преведувачот во ПРЕВОДОТ

1:

„*Те сакам, те сакам кучко.*“

„*Кучкин сину, денотије ти се избороени.*“

„*Ушџе сџе на меген месеџ, живи боџа. Ушџе е рано да викаџе џласно.*“

„Сакам да речам, *џоа ѓо убиваше сџариоџ џрдешко заџоа џџо не можеше да ѓледа во ебенаџа жена“.*

Ако ги разгледаме овие примери повторно ќе забележиме дека не секаде преведувачот употребил збор со вистинската нијанса и ефект. Не пример во примерот „*Кучкин сину, деновиџе џџи се избороени*, преведувачот повторно преведувал буквално. *Кучкин син* е буквален превод на англискиот израз *son of a bitch*. Така буквално преведен, овој израз на македонски јазик звучи чудно и неприродно. Подобро би било да се употреби *коџиле едно* или *ѓнасо*.

Во примерот *Уџџе сџе на меген месеи, живи боѓа. Уџџе е рано да викаџе ѓласно*, преведувачот го употебува изразот *уџџе е рано да викаџе ѓласно* за англискиот израз *to be gaga* кој означува љубовна опијанетост и занес. Наместо прилично неутралниот израз кој го употребил преведувачот наспрема сленгот употребен во оригиналот, можеби би било подобро се каже *уџџе сџе џџазе* или *уџџе ѓо сркаџе мегоиџ*, што е многу поразговорно и поколквијално.

Понатаму, во примерот „*Сакам да речам, џоа ѓо убиваше сџариоџ џрдешко заџоа џџо не можеше да ѓледа во ебенаџа жена“*, зборот *џрдешко* употребен како погрден израз за стар човек исто така не функционира на македонски јазик. Наместо него, многу посоодветно би било да кажеме *сџароиџо маѓаре, сџариоџо вамџир* или само кусо *сџариоџ* (повторно преведувачот приобегнал кон буквален превод; види *fart* на англиски јазик).

ПРЕВОД 2

И во вој случај во вториот превод забележуваме подобри преводни решенија за сленг изразите од оригиналот. Тука преведувачот му понудил на читателот поразговорни и посекојдневни сленг изрази на македонски јазик. Еве неколку примери кои го покажуваат тоа.

„*Тоѓаш собери си ѓи коскиџе и беѓај*“.

„*Коџиле едно, можеш сеѓа да одиш!*“

„*Изѓубив. Зијанив се. 500.*“

„*Поџоа еден ароѓнаџен мрсул со лименка џиво бо ракаџа рече: „ОК, земейџе си ѓи врекиџе.*“

„*Има изѓрадено реџуџаџија. Јас сум манѓуџоџ!* Никој не смее да ме види со *врека ѓомна* на *ѓрбоџ*.“

Генерално, преводните решенија се добри и го создаваат потребниот ефект врз читателот. Можеби во примерот *Тие неколку екџира долари ќе ни сврџаџ работџа*, преведувачот можел да употреби нешто друго освен долари. Во оригиналот стои *bucks*, што е сленг израз за долар. Можеби можел да го употреби зборот *кеш* кој почесто се користи кај нас.

3) Фразеолошки (идиоматски) изрази

Како што забележавме во анализата во претходната глава, во оригиналните раскази на англиски јазик утврдиме присуство на фразеолошки изрази, кои се типични за разговорниот стил и често се среќаваат во секојдневните говорни ситуации кои што расказите ги третираат. Да погледнеме како преведувачите ги доловиле нив во своите преводи.

ПРЕВОД 1

„*Зашто сакам да ми кажеш право ако зрешам.* Сакам да знам.“

„*Зборувам малку без основа?*“

„Кучкин сину, *деновиш ти се изброени.*“

Ако ги анализираме примерите ќе забележиме дека кај преведувачот постои тенденција да употреби фразеолошки изрази, но како и на многу места до сега не секогаш тој го одбира најсоодветното решение.

Примерот *Кучкин сину, деновиш ти се изброени* можеме да кажеме дека е прифатлив бидејќи и во македонскиот јазик се употребува истиот фразеолошки израз според англискиот модел. Сепак, преведувачот можел да најде и други преводни решенија кои се повеќе во духот на македонскиот јазик како на пример *ќе ти дојде крајот* или *ќе ти докусурам*.

Примерите *Зашто сакам да ми кажеш право ако зрешам* и *Зборувам малку без основа* сами по себе не се доволно ефектни. Во оригиналот авторот употребува фразеолошки изрази кои ги видовме во последната глава. Можеби во македонскиот јазик нема соодветни фразеолошки изрази со идентично значење, но ефектот можел да се постигне на друг начин. На пример првиот пример подобро би звучел ако се рече *Право кажи, зрешам ли*. Вториот пример многу подобро би звучел ако не се преведува буквално и ако едноставно се рече *шрескам злујоси ти* или *врска немам*.

ПРЕВОД 2

„*Имав зелена рака.* Имав зелени пари.“

„*Начукај си ја вреќата со тилешки коски и зуби се одовде!*“

„*Ајде јас ќе ти помогнам да се ослободиш од веснициш.*“

Веднаш ќе забележиме дека првиот и третиот пример се сосема коректни и соодветни. Она што повеќе го привлекува вниманието е секако првиот пример. Во оригиналната реченица стои фразеолошкиот израз *to have green fingers* што на англиски значи *да се биде вешт во градинарството*. Потоа аналогијата е направена меѓу зелената боја на растенијата и на парите и со тоа се постигнува посебен впечаток. Во македонскиот јазик немаме сличен израз за лице кое е вешто во градинарските работи со употреба на зборот *зелен*, а и сите наши пари не се со зелена боја, така што аналогијата која е направена во примерот нема смисла. Затоа подобро би било да се употреби некој израз кој ќе ја изрази и вештината на градинарот и вештината на содварањето пари. Едноставно може да се рече *ме биваше за градинар и*

за ѓравење ѓари или ми лежеше ѓрадинарсївоїто а и ѓравењеїто ѓари или ѓрадинарсївоїто ѓо имав во мал ѓрсїї а и ѓравењеїто ѓари.

4) Социолект

Во претходната глава во целост го анализираваме јазичниот израз на ликовите од расказите и констатиравме дека секој од нив има специфичен начин на говорење и изразување во зависност од социјаното милје во које дејствуваат ликовите.

Ако од овој аспект го разгледаме ПРЕВОДОТ 1, ќе видиме дека оние места каде што главниот лик Мел е трезен и се изразува пристојно, на одредени места употребувајќи професионален жаргон и изрази релативно добро е пренесен од страна на преведувачот. Тој е умерен во говорот и делува пристојно и образовано.

„Шїто знае кој и да е од нас нависїина за ѓубовїта?, реле Мел. „Мене ми се чини дека сме само ѓочейїници во ѓубовїта. Велиме дека се сакаме и се сакаме, јас не се сомневма во їтоа. Јас ја сакам Тери и Тери ме сака мене, а и вие двајцаїта се сакаїе. Знаеїе за каков вид ѓубов зборувам. Физичка ѓубов оној имїлус їїто не їтера кој некој їосебен, исїто како и ѓубов на сушїесївово на друѓаїта личносїї, неѓоваїта или нејзинаїта сушїїина, їаква каква шїто е..“

„Сїтарциїе, їїе беа живи. Сакам да речам одвај, Но, їїе имаа се. Мноѓу фракїури,внатїреїни їовреди, крварења, конїузи, раскинаїосїїи и їакви рабоїїи, а секој од нив имаїе и їоїїрес на мозокоїї.

Но, онаму каде што изразот на ликот се менува под дејство на алкохол и станува поразговорен и поколоквијален, а на одредени места дури и повулгарен и понепристоен, преведувачот потфрлил и не го постигнал потребниот ефект врз читателот и покрај скромните обиди за тоа. Впрочем, тоа можевме да го видиме и во досега анализираните и коментирани примери за сленгот, фразеолошките изрази, фамилијаризмите и другите подвидови нестандартна лексика. Веднаш ќе забележиме дека примерите се премногу неутрални и одмерени во однос на примерите од оригиналот и ја немаат потребната доза на колоквијалност и вулгарност што ја има во оригиналот Еве уште еден пример за тоа.

„Ама замочи барем еднаї во живоїоїї,, рече Мел мноѓу мирно. „Ќе се смилуваш да ѓо найравиш їтоа за една минуїта? Па како шїто реков їїука е їааа сїтара двојка їїто имала сообраќајка їїаму на меѓудржавниоїї їаїї. Некоје деїїишїїе ѓи їїреснало и беа їїака исїокинаїїи , їїїо никој не им даваше мноѓу шанса дека ќе ѓи сосїаваїї“.

Во ПРЕВОДОТ 2 забележуваме поголема умешност на преведувачот да го долови јазичниот израз на главниот лик од сите негови аспекти (професија, општествено опкружување, пријатели и познанства итн).

Веднаш ќе забележиме дека ликот зборува секојдневно, разговорно, многу често пејоративно во согласност со својот профил. Врз основа на тоа заклучуваме дека овој лик на македонски јазик посупешно е изграден во однос на јазичниот израз кој го употребува.

„Иззубив. Зијанив се. 500“.

„У курац маче, секоја ѝара ни е важна! Во недела нема ѝрки. Можеби има во Калиентиџе, да, ама ѝаму ѝи краѝаѝи 25 ѝроцентѝи, а и галеку е. Вечер можам да се накукам ѝа да се јавам за усранава рабоѝа уѝре. Тие неколку екѝѝра долари ќе ни сврѝаѝ рабоѝа! Каѝи ме зледаше чудно. Никогаѝ ѝорано не ме слушнала вака да зборувам. Секогаѝ сум се моднесувал лежерно кон ѝариѝе. Зазубаѝа на ѝеѝѝѝѝѝе долари ме шокираше. Ми сѝа уѝѝе една ѝолна. Ја исѝив на екѝ“.

„Сакам да ми земеш едно шишенце виски. А и ѝиво и циѝари. Јас ќе зѝ ѝазам јадеѝеѝѝ“.

6. Заклучни согледби

Во рамките на овој труд, како што беше наведено и во воведот, нашата цел беше преку анализата на нестандартните лексички елементи во двата раскази *„За шѝѝо зборуваме кога зборуваме за ѝубовѝа“*, од Карвер и *„Дваесѝи и ѝеѝи клошари во ѝариѝали“* од Буковски на англиски јазик и во нивните преводи на македонски јазик да ја покажеме важноста на соодветното пренесување на ваквата лексика на јазикот цел за да се постигне потребниот јазичен впечаток врз читачката публика на преводот. Преведувачот мора правилно да ја согледа наместата на авторот преку употребата на ваквите лексички елементи, да ја препознае и преку соодветен избор на лексика во својот превод да изгради ликови со јазичен израз кој читателите ќе ги доживеат исто онака како што ги доживуваат читателите н оригиналот.

За таа цел, дадовме краток теоретски преглед на видовите нестандартна лексика која ја искоритивме како основа на трудот. Таа не насочи кон тоа какви лексички елементи да бараме и да разгледуваме во оригиналите и во преводите.

Анализата на оригиналните раскази покажа дека во согласност со профилите на ликовите, со нивните професии, социјалното милје и луѓето кои ги опкрижуваат како и активностите, па дури и пороците кои ги имаат во животот расказите содржат голем број нестандартни лексички елементи од кои набројни и највпечатливи се фамилијаризмите и другите видови експресивна лексика, сленгот, жаргонот, како и фразеолошки (идиоматски изрази). Сето тоа ни помогна да ги опишеме и дефинираме јазичниот

израз на ликовите во оригиналните текстови кој се гради во специфично општетсвено опкружување опишано во разказите.

Потоа, истата постака на анализа на ваквата лексика ја повторивме во преводите на овие два разкази на македонски јазик. Таа ни покажа дека од овој аспект преводите се различни. Забележавме дека и во двата преводи постојат тенденции за употреба на фамилијаризми и други видови експресивна лексика, но во преводот на расказот од Буковски тие се многу појасни и преводните решенија се посоодветени и подобри. Во преводот на расказот од Карвер ваквите лексички елементи не се секогаш најсоодветено одбрани, па затоа на одредени места преводот звучи круто и неприродно. Потоа, забележавме и присуство на сленг изрази кое е многу поизразено во *Преводот 2* отколку во *Преводот 1*, што значително влијае на квалитетот на преводот. Преводните решенија на сленгот се видливо подобри во *Преводот 2*, во *Преводот 1* речиси и да ги нема. Затоа, *Преводот 2* многу подобро звучи на македонски јазик и многу полесно се чита во однос на *Преводот 1*. Понатаму, фразеолошките (идиоматските) изрази се присутни и во двата преводи. И во двата случаи преведувачите правеле обиди соодветно да ги пренесат на македонски јазик, но констатираме дека на одредени места можеби тие не се одлучиле за најсоодветното решение. Следствено на тоа, преку примери го проследивме и јазичниот израз на двата главни лика во разказите и имајќи ги предвид заклучоците кои проилегоа од анализата на другите нестандартни лексички елементи, констатиравме дека во *Преводот 2* преведувачот многу подобро го изградил јазичниот израз на главниот лик во отколку што тоа го направил преведувачот во *Преводот 1*. Самиот избор на лексика која ја направил преведувачот јазичниот израз го прави раговорен, колоквијален на места и вулгарен, токму онака како што треба да звучи и на македонски јазик. Во тој поглед, преведувачот во *Преводот 1* потфрлил и не изградил јазичен стил кој ќе ги задоволи критериумите за квалитетен превод. Несоодветените преводни решенија на нестандартните лексички елементи или пак нивното отсуство придонесуваат за тоа *Преводот 1* да звучи премногу формално и неприродно на македонски јазик.

Од ова заклучуваме дека квалитетот на *Преводот 2* е повисок во однос на *Преводот 1*. Во него преведувачот подобро ја согледал наместата на авторот во однос на лексиката и успеал подобро да ја пренесе на македонски јазик и да создаде превод со своевиден ефект врз читателите. Во *Преводот 1* се забележуваат одредени тенденции да се постигне тоа, но тие се недоволни и заради тоа квалитетот на преводот е понизок. Сепак, кога веќе зборуваме за квалитетот на овие два преводи треба да нагласиме и дека едниот е направен во 90 тите години од минатиот век, а другиот во 2008 година. Тоа секако влијае на изборот на лексика, особено кога станува збор за еден ваков нејзин динамичен слој како што е нестандартната варијатна.

Меѓутоа, големо влијание има и умешноста на превдувачот соодветно да ја пренесе наместата на авторот од оригиналот.

Со една ваква анализа сакаме да покажеме колку е комплексна дејноста на превдувачите. Нестандардна лексика е навистина специфична и поради тоа е предизвик за превдувачот. Во примерите видовме колку преводот може лошо да звучи ако ваквите лексички елементи не се пренесат на соодветен начин во јазикот - цел. Целиот квалитет на преводот на тој начин опаѓа и читателот не чита со љубов и не ужива во тоа. Се надеваме со овие заклучоци да им помогнеме на сите оние кои ја работат оваа професија, да им укажеме на спорните моменти и на сето она на што мора да внимаваат ако сакаат квалитетно да творат за повеќе да уживаме во читањето. Исто така, веруваме дека на овој начин ќе ја потенцираме сериозноста на професијата превдувач и ќе придонесеме за посериозен пристап на колегите кои работат во оваа област.

Користена литература:

Латинична:

- BUKOWSKI, Ch. 2008. *The Most Beautiful Woman in Town & Other Stories*, Virgin Books
- CARVER, R. 2009. *What We Talk About When We Talk About Love*, Vintage Books
- CATFORD, J. C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press
- GEOFFREY, L. 1969. *A Linguistic Guide to English Poetry*, Longman
- LIPKA, L. 2002. *An Outline of English Lexicology: Lexical Structure, Word Semantics*, Gunter Narr Verlag Tübingen,
- NEWMARK, P. 1982. *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press
- STEFANOVSKI, Lj. 2006. *English Lexicology: A Course book*. Скопје, DataPons
- The Cambridge Guide to Literature in English, Cambridge University Press, 1993

Кирилска:

- ВУЧЕВСКИ, А. 2008. *Најубавајта жена во зрагош (превод од англиски јазик)*, Скопје, Икона
- МИНОВА – ЃУРКОВА, Л. 2003. *Стилистика современиот македонски јазик*, Магор, Скопје
- МИХАЈЛОВСКИ, Д. 2007. *Под Вавилон: Загачајта на превдувачош*. Капри-корунус, Скопје
- ЌУЛАВКОВА, К. 2007. *Поимник на книжевнајта теорија*, прир., МАНУ
- СЕРАФИМОВ. С. 1990. *За шшо зборуваме кога зборуваме за љубовта (превод од англиски јазик)*, Скопје, Култура

Користени речници:

Cambridge Dictionaries Online, Cambridge University Press

Oxford Advanced Learners Dictionary

The Oxford Dictionary of English Idioms, Oxford Reference Online

The Oxford Dictionary of Modern Slang, Oxford Reference Online

ZLATKOVSKA Marija, ZDRAVKOVA Katerina

“Ss. Cyril and Methodius” University

mzlatkovska@gmail.com

katerina.zdravkova@finki.ukim.mk

RECOMMENDATIONS FOR THE IMPROVEMENT OF SENTENCE ALIGNERS

Abstract: The first step towards computer-assisted translation is sentence alignment. With the aim to help in the creation of automated tools for professional translators, we examine the quality of a well-known sentence aligner implemented on a Macedonian corpus. In the beginning, the results of the Vanilla aligner over Orwell’s “1984” corpus are presented. Next, the manually discovered incorrect sentence alignment and/or correspondence are exemplified and discussed in detail, along with what sentence boundary ambiguities they are generated by. Among the more serious system performance errors observed are connected with end-of-sentence markers for sentence boundary disambiguation. The paper concludes with the recommendations for automatic sentence aligner improvement in the process of their further development and implementation because the discovered inconsistencies might apply to other bilingual corpora as well.

Keywords: machine translation, parallel corpora, alignment inconsistencies

1. Introduction

According to Oxford Dictionaries (Oxford Dictionaries), translation is “the process of translating words or text from one language into another”. Similar to most digital processes, translation can be either computer-assisted, or completely automated.

Computer-assisted translation (CAT) applies various tools, such as: electronic dictionaries, glossaries, concordances, specialized terminology databases, on-line bilingual texts, and translation memories (Craciunescu *et al.*, 2004). Present-day professional translators, particularly younger ones, use them abundantly. However, human translation is still very expensive, and the demand for immense amount of translations is rising due to “the growth of global delivery of services from and to countries and geographies where most documents need to

be translated” (Watanabe *et al.*, 2011: 465-471). Therefore, the demand for CAT tools, such as GlobalSight, Poedit, SDL Trados, or Open Language Tools is very high.

In this paper, we examine the quality of a well-known sentence aligner implemented on an English-Macedonian bilingual corpus (Orwell’s corpus). In the beginning, the results of the Vanilla aligner (Vojnovski *et al.*, 2005:199-202) over Orwell’s “1984” corpus are presented. Manually discovered reasons for the wrong outputs of the automated alignment are presented in detail. The paper concludes with the recommendations for the improvement of sentence aligners.

2. Macedonian Alignment of Orwell’s “1984” Corpus

The first step towards both statistical and hybrid machine translation is sentence alignment. According to Abdul-Rauf *et al.* (Abdul-Rauf *et al.*, 2012: 6-11), sentence alignment is a process of finding “correspondences between segments such as sentences or small paragraphs within a pair of translated documents”. The most important European project dealing with the creation of language resources is MULTEXT-East, “a multilingual dataset for language engineering research and development” (Erjavec, 2010: 2544-2547). All the research is done over the multilingual corpora of Orwell’s “1984” and the corresponding Macedonian corpus.

One of the first tasks of the project is bidirectional and bilingual, as well as multilingual sentence alignment. For that purpose, both parts of the novel were first aligned at paragraph level. Hopefully, the correspondence of paragraphs between English and most Slavic languages including Macedonian was strictly one-to-one since each paragraph from the English source was translated with one and only one target paragraph. Therefore, sentence alignment was restricted to correspondence between full sentences. Most frequently, one English sentence was translated with only one Macedonian sentence. This one-to-one correspondence (mathematically, one-to-one mapping) is denoted as 1 - 1. Sometimes, one sentence is translated with two sentences (1 - 2 correspondence), or two sentences are translated with only one sentence (2 - 1 correspondence):

Example 1. The most frequent correspondences between source and target language

Correspondence: 1 - 1

M2.1.26>M2.1.26.1 „Во колку часот завршуваш со работа?“

E2.1.26>E2.1.26.1 What time do you leave work?

Correspondence: 1 - 2

M1.5.64.2 Бран од ужасен страв му помина низ телото и исчезна речиси веднаш, но ...

E1.5.64.2 A horrible pang of terror went through him. E1.5.64.3 It was gone almost at once, ...

Correspondence: 2 - 1

M2.2.56>M2.2.56.1 “Јас ја мразам чистотата. M2.2.56.2 Ја мразам добрината!

E2.2.56>E2.2.56.1 I hate purity, I hate goodness!

The Vanilla aligner is a language independent aligner and uses an algorithm which assumes that the source and its translation consist of an equal number of smaller parallel units, delimited in some known way. This prerequisite was fulfilled due to one-to-one mapping of paragraphs. The algorithm also assumes that the order of sentences in the original text is the same as in the translation. It tried to match sentences from a paragraph to corresponding sentences from the target paragraph with similar length. But, there were correspondences other than 1 - 1. Therefore, there were many cases where the aligner output wrong alignments, which were documented, and afterwards corrected manually.

In the next section, the manually discovered reasons for wrong outputs of Orwell’s “1984” Macedonian to English alignment, the summary of the reasons that produce incorrect correspondence and alignment, and the recommendations for the improvement of the aligner, are discussed in detail.

3. Reasons for Wrong Outputs of the Macedonian to English Sentence Alignment

During manual checking of the accuracy of the Macedonian to English sentence alignment, incorrect alignment and/or incorrect correspondence were observed to be due to cases of missing end-of-sentence (EOS) markers, their divergence in the two corpora, and inconsistency in their application within each corpus, all of which have to do with discrepancies as to what is regarded as an independent sentence. (Missing translations of some sentences to Macedonian, and some typographical errors mainly caused incorrect correspondences.)

3.1. Applied End-of-Sentence Markers

The main problem lies in the difficulty to recognize sentence boundary not only because it is difficult to define the sentence, but also because each punctuation mark serves other purposes in addition to marking the end of the sentence. "A period can denote a decimal point, an abbreviation, the end of a sentence, or even an abbreviation at the end of a sentence. Exclamation points and question marks can occur within quotation marks or parentheses and at the end of a sentence. Ellipsis can occur both within sentences and at sentence boundaries. [...] The colon, the semicolon, and conceivably the comma can also delimit grammatical sentences" (Palmer *et al.*, 1997:241-267). Furthermore, some of them (the dash and the ellipsis, the colon and the semicolon, the full stop and the semicolon, etc.) are interchangeable with a slight difference in their function. Therefore, they are ambiguous and equipping the natural language processing system with special sentence boundary recognition rules for sentence boundary disambiguation is an exacting task. There have been some attempts (Negi *et al.*, 2010:33-37 and Palmer *et al.*, 1997:241-267), but they are restricted to the full stop, exclamation mark and question mark. The definition of what unit of text represents a sentence adds to the complexity of the task.

The sentence is difficult to define. Formal definitions usually refer to the structural independence of the sentence: that it is not included in a larger structural unit by coordination and subordination. However, dependence is relative: what are generally recognized as sentences may be dependent to some extent on other sentences. Elliptical sentences such as *Tomorrow* (in answer to *When is your birthday?*) are clearly dependent on linguistic context. There are also problems in deciding the status of formulaic utterances such as *Yes* or *Good morning*, which in dialogue are complete in themselves. Furthermore, it is possible to recognize as canonical sentences those that conform in their structure to the normal clause patterns, such as subject-verb-direct object. Other constructions would then be considered irregular or minor, and some (such as *Yes*) perhaps not sentences at all. In written language (orthographically), sentence status is signalled by punctuation, primarily through the *full stop*, but the orthographic sentence is not necessarily identical with the syntactic sentence: clauses separated by *semicolons* or *colons* might well be analysed as independent sentences, the punctuation reflecting the writer's feeling that the sentences so linked are closer semantically than the surrounding sentences. (McArthur, 1992:918) This represents another ambiguity in determining the sentence status.

A striking example of what units are recognized as sentences in both corpora is sentence 2.9.28.17 (where there should be more EOS markers after the semicolons, which are inserted by the authors) compared to the sentences¹ following it, where the produced equal status of a sentence is obviously

¹ Although some of the sentences are strangely recognized as such in both English and Macedonian corpora, and they should be more appropriately referred to as "units of analysis", in view of the above-mentioned viewpoints, and for the purpose of this paper, they will be called "sentences".

inappropriate. This might be considered justifiable since only sentence alignment is important here and it does not affect the correct alignment in this case (because the semicolon is not identified as an EOS marker in either corpus). But, as will be exemplified in the next section, this sometimes produces incorrect correspondence.

Example 2. Sentence status discrepancies

Correspondence: 1 - 1 M2.9.28.17 Некои од нив се занимаваат едноставно со планирање на логистиката за идните војни; <EOS> други изумуваат ... ракетни бомби ...; <EOS> други бараат ... нови сорти на вируси ... ; <EOS> трети се трудат да произведат ... авион што ќе биде исто толку независен од својата база, колку што е бродот на едра; <EOS> четврти ги истражуваат дури и подалечните можности ... E2.9.14.12.17 Some are concerned simply with planning the logistics of future wars; <EOS> others devise ... rocket bombs ...; <EOS> others search for new ... breeds of disease germs ... ; <EOS> others strive to produce ... an aeroplane as independent of its base as a sailing-ship; <EOS> others explore even remoter possibilities ... Correspondence: 1 - 1 M2.9.41.3 Тој ја потпре книгата на колениците и почна да чита: E2.9.21.3 He propped the book against his knees and began reading: Correspondence: 1 - 1 M2.9.42>M2.9.42.1 Глава I E2.9.22.1>E2.9.22.1.1 Chapter I

The rules applied for breaking a sentence after a full stop, a question mark, an exclamation mark, and a colon in both corpora, and an ellipsis in the Macedonian corpus, seem wanting. As illustrated above, the lack of some EOS markers produces discrepancies as to what units are given an equal, sentence status (which sometimes also produces incorrect correspondence and alignment). Therefore, in order to overcome the discrepancies and the wrong outputs, at least independent clauses, which syntactically represent independent sentences, should consistently be treated as independent sentences. (If not, they should never be delimited in either corpus.) To this end, additional EOS markers should be included. So, the term ‘missing EOS marker’ and the discussion thereof in the next section refers to the specific corpora under consideration at the present stage.

3.2. Missing EOS markers

3.2.1. The semicolon

The role of the semicolon is to link statements that are closely associated or that complement or parallel each other in some way (McArthur, 1992:916),

so when two independent clauses are regarded as being sufficiently related to belong to one sentence, in writing, this may be shown by a semicolon (Quirk *et al.*, 1972:1067).

There are 3 cases (and there might occur more depending on the translator) where the translator chose to use a full stop instead of a semicolon, or a semicolon instead of a full stop, “depending on the translator’s feeling whether the sentences so linked are closer semantically than the surrounding sentences” (McArthur, 1992:918). Since the semicolon is not included in either corpus as an EOS marker, this results in incorrect 2-1 correspondence, such as:

Example 3. False correspondence due to a missing semicolon as an EOS marker

Correspondence: 2 - 1 M2.10.36.2 Кокни акцентот го немаше повеќе. M2.10.36.3 Винстон одеднаш сфати чиј глас беше E2.10.38.2 The cockney accent had disappeared; Winston suddenly realized whose voice it was

3.2.2. The dash

The dash is mainly used to indicate an additional statement or fact, to indicate a pause, especially for effect at the end of a sentence, and to add an afterthought (McArthur, 1992:280). A break is also frequently expressed by means of three dots (ellipsis), which could replace the dash though perhaps giving the impression of trailing away rather than an abrupt break (Quirk *et al.*, 1972:1077-8). Among other uses, ellipsis points often serve, as does a dash, to leave a statement dramatically ‘hanging in the air’, after which there may be a new paragraph, a change of topic, or no further text (McArthur, 1992:344). Hence, the dash and ellipsis could be considered interchangeable in some situations.

When comparing the two corpora, in Macedonian, the translator chose to use ellipsis instead of the corresponding dash in English, which is not recognized as an EOS marker in either corpus. This causes false 2 - 1 correspondence, instead of 1 - 1, in 31 case.

Example 4. False correspondence due to a missing dash as an EOS marker

Correspondence: 2 - 1 M1.8.78>M1.8.78.1 “Сега, ако случајно ве интересираат стари гравури...” M1.8.78.2 почна тој деликатно. E1.8.78>E1.8.78.1 Now, if you happen to be interested in old prints at all - he began delicately.

The following are examples of multiple reasons causing incorrect alignment in successive sentences. Because of not breaking in M2.3.21.2 after a full stop, alignment is incorrect. This causes incorrect alignment in 2.3.21.3, while incorrect alignment in 2.3.21.4 is due to not only this mistake, but also for the reason explained above.

Example 5. False correspondence and alignment for multiple reasons

Correspondence: 1 - 1
 M2.3.21.2 И ја опиша малата фригидна церемонија “Таа го мразеше тоа, ...
 .
 E2.3.21.2 He told her about the frigid little ceremony
 Correspondence: 1 - 1
 M2.3.21.3 Имаше обичај да го нарекува ...
 E2.3.21.3 She hated it, but nothing would make her stop doing it.
 Correspondence: 1 - 1
 M2.3.21.4 никогаш не би погодила како.”
 E2.3.21.4 She used to call it - but you ‘ll never guess.

3.2.3. The comma separating direct speech

“Direct speech in writing uses quotation marks, but not always, to separate the reporting clause, which may appear initially, medially, or finally (McArthur, 1992:314).” If the reporting clause appears initially, as any other sentence, the direct speech clause can end with a full stop, a question mark, an exclamation mark, ellipsis, and a dash (as in the above example). If the reporting clause appears finally, the direct speech clause can end with the same punctuation marks, but also with a comma. “This is called an ‘illogical’ comma” (Quirk *et al.*, 1772:1074).

Since direct speech sentences are broken after a question mark in both corpora, there is no justification for not breaking them after a comma because it leads to an obvious discrepancy (Example 6), but also to false correspondences (Example 7).

Example 6. Discrepancy due to inconsistent breaking in direct speech sentences

Correspondence: 1 - 1
 M2.2.29>M2.2.29.1 "Од каде ти е ова?"
 E2.2.29>E2.2.29.1 Where did you get this stuff?
 Correspondence: 1 - 1
 M2.2.29.2 праша тој.
 E2.2.29.2 he said.
 Correspondence: 1 - 1
 M2.2.30>M2.2.30.1 “Од црниот пазар”, рече таа спокојно.
 E2.2.30>E2.2.30.1 Black market, she said indifferently.

There are 3 false 1-2 correspondences and 1 false 2-1 correspondence.

Example 7. False correspondence due to inconsistent breaking in direct speech sentences

Correspondence: 1 - 2 M2.8.11>M2.8.11.1 “Да зборувам јас, или вие ќе зборувате”, праша тој. E2.8.11>E2.8.11.1 Shall I say it, or will you? E2.8.11.2 he said.   Correspondence: 2 - 1 M2.4.60.5 Се прашувам , што ли е тоа лимон”? M2.4.60.6 додаде таа без врска. E2.4.63.4 I wonder what a lemon was, she added inconsequently.

3.3. Diverging exclamation mark rules

Both question and exclamation marks have the value of a period inasmuch as what follows begins with the capitalization of a new sentence. But when they coocur with the end of quotation, they come within the quotation marks and if more of the including sentence follows, no capital letter is used (Quirk *et al.*, 1972:1076).

In the Macedonian corpus, sentences are broken after an exclamation mark no matter whether followed by a capital (M1.8.44.11) or small letter (M1.2.21.3), but not always (M1.1.29.6), although this doesn't affect correct alignment, and always after an exclamation mark followed by quotation marks (M1.1.34.10), but in English only after an exclamation mark followed by a capital letter (where there is no single case of exclamation marks followed by quotation marks), but again not always (E1.1.30.6). This causes both incorrect correspondence and incorrect alignment.

Example 8. False correspondence and alignment due to diverging breaking rules after an exclamation mark

Correspondence: 1 - 1 M1.1.34.10 Но не грижи се, јас сум на твоја страна!” E1.1.35.10 But don't worry, I am on your side!   Correspondence: 2 - 1 M1.2.21.2 Сакаме да го гледаме бесењето!” M1.2.21.3 скандираше девојчето, се уште рипајќи наоколу. E1.2.21.2 Want to see the hanging! chanted the little girl, still capering round.   Correspondence: 2 - 1 M1.8.44.10 “Лакеи!” M1.8.44.11 велеше, “Лакеи на буржоазијата! E1.8.44.9 Lackey! 'e says, lackeys of the bourgeoisie!   Correspondence: 1 - 1 M1.1.29.6 Темнокосата девојка зад Винстон викаше “Свиња! Свиња! Свиња!” .. E1.1.30.6 The dark-haired girl behind Winston had begun crying out Swine! Swine! Swine! and ...

There are 42 cases of incorrect correspondences which should be 1 – 1 (or 2 – 2).

Example 9. False correspondence due to diverging breaking rules after an exclamation mark

Correspondence: 2 - 1
 M1.7.3.5 Почна! M1.7.3.6 помисли тој.
 E1.7.3.4 It 's started! he had thought.

There are 15 cases of incorrect alignment in addition to incorrect correspondence, such as:

Example 10. False alignment due to diverging breaking rules after an exclamation mark

Correspondence: 2 - 1
 M2.2.46.4 Постоја еден миг гледајќи во него, а потоа посегна во патентот на својата униформа. M2.2.46.5 И да!
 E2.2.46.4 She stood looking at him for an instant, then felt at the zipper of her overalls.
 Correspondence: 1 - 1
 M2.2.46.6 беше тоа речиси исто како во неговиот сон.
 E2.2.46.5 And, yes! it was almost as in his dream.

3.4. Inconsistency

3.4.1. The colon

The colon indicates a closer interdependence between the units separated than does a semicolon. It indicates as close a relation as the comma does, but it is a different relation. The function of the colon can be summed up as follows: what follows (as in this sentence) is an explication of what precedes it or a fulfillment of the expectation raised. (Quirk *et al.*, 1972:1065-1066) In these cases the clause after the colon starts with a small letter.

The colon can also be used to introduce speech or quoted material, as a stronger alternative to the comma. (McArthur, 1992:232) In English, the quoted matter does not always require quotation marks (Quirk *et al.*, 1972:1074), so the only difference from the above use of the colon would be the capital letter following it. In Macedonian, however, if the quoted matter is not in a new line, it should begin with quotation marks (Vidoeski *et al.*, 1998:143).

The failure to make a distinction between the above-mentioned uses of the colon is probably the cause for the inconsistency in recognizing it as a sentence

delimiter in each corpus. No matter whether followed by quotation marks, the prevailing rule is that sentences are not broken after a colon when followed by a word beginning with a small letter, still not always. When a colon is followed by a capitalized word, sentences are sometimes broken, sometimes they are not, producing both inconsistency within each corpus and incorrect correspondence.

There are 56 examples of broken sentences after a colon (and quotes in Macedonian, but not always) followed by a capital letter:

Example 11. Inconsistency in breaking sentences after a colon in Macedonian

Correspondence: 1 - 1
M1.5.26.3 Сажм одгриза уште едно парче од темно-кафеавиот леб, ... и продолжи:
E1.5.26.3 Syme bit off another fragment of the dark-coloured bread, ... and went on:
Correspondence: 1 - 1
M1.5.27>M1.5.27.1 “Зарем не сфаќаш дека целта на Новоговорот е да го стесни опсегот на мислата?”
E1.5.27>E1.5.27.1 Don't you see that the aim of Newspeak is to narrow the range of thought?
Correspondence: 1 - 1
M2.9.47> M2.9.47.1 Тој продолжи да чита:
E2.9.25>E2.9.25.1 He continued reading:
Correspondence: 1 - 1
M2.9.48>M2.9.48.1 Целите на овие три категории луѓе се сосем непомирливи.
E2.9.26.1>E2.9.26.1.1 The aims of these three groups are entirely irreconcilable.

What is extremely peculiar are 40 examples of sentences not broken after a colon (in the same environment) in both corpora, such as:

Example 12. Inconsistency in breaking sentences after a colon in both corpora

Correspondence: 1 - 1
M1.7.6.25 Или, како што гласеше еден партиски слоган: “Проловите и животните се слободни”.
E1.7.6.25 As the Party slogan put it: Proles and animals are free.

There are 8 false correspondences and 9 false alignments as a result of inconsistency in conforming to one rule only, e.g.:

Example 13. False correspondence and alignment due to inconsistency in breaking sentences after a colon

Correspondence: 1 - 2 M2.10.1.2 Полежа уште малку дремејќи; тогаш од дворот допре вообичаеното пеење со полни гради: Безнадежна љубов беше тоа. E2.10.1.2 He lay dozing for a while; then the usual deep-lunged singing struck up from the yard below: E2.10.2.1.1 It was only an ‘opeless fancy, Correspondence: 1 - 2 M2.4.56>M2.4.56.1 ... таа продолжи: “Ми должиш еден фартинг”, велат своната на Св. Мартин. E2.4.58>E2.4.58.1 ... she capped the line: E2.4.59.1.1 You owe me three farthings, say the bells of St Martin’s

The following, where the translator used a full stop instead of a colon (in 2.9.6), or a colon instead of a full stop (in 2.5.10.2), could be considered true correspondences if sentences are never broken after a colon, or false correspondences if sentences are always broken after a colon:

Example 14. False correspondence due to inconsistency in breaking sentences after a colon

Correspondence: 2 - 1 M2.9.6>M2.9.6.1 Океанија е во војна со Истазија. M2.9.6.2 Океанија отсекогаш била во војна ... E2.9.6>E2.9.6.1 Oceania was at war with Eastasia: Oceania had always been at war ... Correspondence: 1 - 2 M2.5.10.2 Таквите работи, изгледа, не ја ужаснуваа: не го чувствуваше амбисот ... E2.5.10.2 Such things did not appear to horrify her. E2.5.10.3 She did not feel the abyss ...

3.4.2. The full stop

The strangest cases (11) of all are where a sentence is not broken after a full stop followed by a capital letter in the Macedonian corpus, producing incorrect correspondence, but also incorrect alignment in 2 of the cases, e.g.:

Example 15. False correspondence where a sentence is not broken after a full stop

Correspondence: 1 - 2 M1.5.21.6 Ние уништуваме зборови ... секој ден. Ние го сечеме јазикот до коска. E1.5.21.6 We’re destroying words ... every day. E1.5.21.7 We’re cutting the language down to the bone.

There are cases of nonconformity to accepted sentence breaking rules that do not cause wrong outputs, but are worth mentioning. In the examples below, English sentences are broken after an exclamation mark, a comma, and a dash, but usually they are not:

Example 16. Nonconformity to accepted sentence breaking rules

Correspondence: 1 - 1 M1.8.87.3 Ах! E1.8.87.3 Ah! Correspondence: 1 - 1 M1.8.87.4 се Сетив!" E1.8.87.4 I've got it! Correspondence: 1 - 1 M1.8.87.5 "Портокали и лимон, велат своната на Свети Клемент ... E1.8.88.1.1 Oranges and lemons say the bells of St Clement's, Correspondence: 1 - 1 M1.8.87.6 , Ти ми должиш фартинг, велат своната на Свети Мартин". E1.8.88.1.2 You owe me three farthings, say the bells of St Martin's - Correspondence: 1 - 1 M1.8.88>M1.8.88.1 Ете, тоа е најмногу што можам да се сетам. E1.8.89>E1.8.89.1 there, now, that's as far as I can get.

Although ellipsis followed by a capital letter always delimits a sentence in the Macedonian corpus, in the following example, it does not, in spite of the capital letter after it:

Example 17. Inconsistency in breaking sentences after an ellipsis in Macedonian

Correspondence: 1 - 1 M3.4.7.9 Да, дури и... Не можеше повеќе да се бори против Партијата. E3.4.7.9 Yes, even ... He could not fight against the Party any longer.

3.5. Missing translation to Macedonian

For different reasons, translators sometimes choose not to translate some sentences, which causes false correspondence (in 4 cases), such as

Example 18. False correspondence where some sentences are not translated

Correspondence: 1 - 2

M1.7.11.3 Партијата тврдеше дека четириесет отсто од возрасните пролови денес се писмени: пред Револуцијата, се зборуваше, бројот на писмените изнесувал само петнаесет отсто.

E1.7.11.3 Not a word of it could ever be proved or disproved. E1.7.11.4 The Party claimed that today 40 per cent of adult proles were literate: before the Revolution, it was said, the number had only been 15 per cent.

where E1.7.11.3 has not been translated, but also false alignment in the following 2 cases, where E3.2.111.5 has not been translated. Therefore, 3.2.111.5 alignment is not correct, while in 3.2.111.6 both the correspondence and the alignment are not correct.

Example 19. False correspondence and alignment where some sentences are not translated

Correspondence: 1 - 1

M3.2.111.5 И во неговата глава се случи нешто.

E3.2.111.5 A terrific painless blow had flattened him out.

Correspondence: 1 - 2

M3.2.111.6 Додека видот одново му се изоструваше, тој се сети кој е и каде се наоѓа ...; но некаде во неговата глава постоеше голем празен простор

E3.2.111.6 Also something had happened inside his head. E3.2.111.7 As his eyes regained their focus he remembered who he was, and where he was ...; but somewhere or other there was a large patch of emptiness ...

3.6. Typographical errors

Errors in printing or typewriting punctuation marks naturally lead to possible faults, especially when the full stop is involved.

When a comma instead of a full stop is in question, correspondence is incorrect. Example in Macedonian (the incorrect alignment is a result of the ellipsis - dash issue):

Example 20. False correspondence due to a comma instead of a full stop in Macedonian

Correspondence: 2 - 2

M3.1.35.5 Времето минуваше, Дваесет минути, еден час ... M3.1.35.6 тешко беше да се оцени.

E3.1.35.5 Time passed. E3.1.35.6 Twenty minutes, an hour - it was difficult to judge

Example in English:

Example 21. False correspondence due to a comma instead of a full stop in English

Correspondence: 1 - 2

M2.10.1.3 И помина како априлски ден. Но еден поглед, и еден збор и насмев.
E2.10.2.1.2 It passed like an April dye, E2.10.2.1.3 But a look an' a word an' the
dreams they stirred

A full stop followed by a small instead of a capital letter due to a typographical error normally produces incorrect correspondence. Example in English (2.1.14.1):

Example 22. False correspondence due to a small instead of a capital letter

Correspondence: 2 - 1

M2.1.14>M2.1.14.1 Се врати ... и го привлече говорпишувачот кон себе.
M2.1.14.2 “Пет минути!” ...
E2.1.14>E2.1.14.1 He went back ... and hitched the speakwrite towards him. five
minutest! ...

In Macedonian, there are 2 cases of a full stop followed by a small letter, (identical with the above English examples) where breaking occurs, thus producing incorrect correspondence:

Example 23. False correspondence due to breaking sentences after a full stop followed by a small letter

Correspondence: 2 - 1

M2.9.33.4 Истражувањата се сонување со отворени очи. M2.9.33.5 а нивниот
неуспех ... е неважен.
E2.9.14.17.4 As we have seen, researches are daydreaming, and their failure ... is
not important.

A full stop missing at the end of a sentence naturally causes incorrect correspondence, too. Example in English (before ‘Sometimes’):

Example 24. False correspondence due to a missing full stop in English

Correspondence: 2 - 1

M3.2.4.5 Нивно вистинско оружје беше безмилосното сослушување ... од
нервна премореност. M3.2.4.6 Понекогаш се расплачуваше.
E3.2.4.5 Their real weapon was the merciless questioning ... from nervous fatigue
Sometimes he would weep.

Example in Macedonian (before ‘Така на пример’):

Example 25. False correspondence due to a missing full stop in Macedonian

Correspondence: 1 - 2 M4.5.10 Придавките се формираа со додавање на суфиксот -есто Така на пример, ... E4.6.10 Adjectives were formed by adding the suffix –ful. E4.6.11 Thus for example, ...

The issues discussed and illustrated in Sections 4.1 to 4.6 produce wrong outputs on numerous occasions, which cannot be neglected. For that reason, they are summarized in the next section.

4. Recommendations for the Improvement of the Macedonian to English Sentence Aligner

The reasons for and the type of wrong outputs produced are summarized in the table below, which also gives the number of wrong outputs and the error rate.

Reason (Section number)	Incorrect Correspondence		Incorrect Alignment	
	No. of cases	%	No. of cases	%
1. Missing EOS marker (4.2.)				
Semicolon (4.2.1.)	3	1.84		
Dash (4.2.2.)	31	19.02	3	0.05
Comma separating direct speech (4.2.3.)	4	2.45		
2. Diverging sentence breaking rules after an exclamation mark (4.3.)	42	25.77	15	0.22
3. Inconsistency of sentence breaking rules (4.4.)				
After a colon (4.4.1)	8	4.91	9	0.13
After a full stop (4.4.2.)	11	6.75	2	0.03
4. Missing translation to Macedonian (4.5.)	4	2.45	2	0.03
5. Typographical errors (4.6.)	6	3.68		
Total	109	66.87	31	0.46

Table 1. Summary of the reasons that produce incorrect correspondence and alignment

Incorrect alignment is caused in 31 out of 6697 aligned sentences (an error rate of 0.46%) mostly by diverging sentence breaking rules after an exclamation mark in the two corpora (an error rate of 0.22%), and by inconsistency in applying

the sentence breaking rule after a colon in each corpus (an error rate of 0.13%). Alignment accuracy is 99.54%.

Incorrect correspondence is caused in 109 out of 163 cases (an error rate of 66.87%) mostly by diverging sentence breaking rules after an exclamation mark in the two corpora (an error rate of 25.77%), and by not breaking a sentence after a dash in English, which corresponds to ellipsis in Macedonian (an error rate of 19.02%). Correspondence accuracy is much lower (33.13%).

In order to improve the results of automatic alignment based on the detected reasons for wrong outputs, it is strongly recommended that sentence status be reconsidered, and consistently applied in both corpora. It is recommended that at least all independent clauses, which syntactically represent independent sentences, should consistently be treated as independent sentences. If not, they should never be delimited in either corpus. For example, if the dash followed by an independent clause does not cause a sentence break in the English corpus, then ellipsis in the same environment in Macedonian should equally not cause a sentence break. The inconsistency in determining the sentence status in both corpora causes all the reasons for incorrect alignment and correspondence except for the inconsistency in breaking after a full stop followed by a word beginning with a capital letter (part of reason 3), missing translations to Macedonian (reason 4), and typographical errors (reason 5), which cannot be changed automatically, but by manual correction.

Therefore, if the above recommendation is fulfilled, it will induce: (1) inclusion of additional EOS markers, such as the semicolon, the dash, and the comma, at least when it separates direct speech, when delimiting independent clauses, thus eliminating reason 1; (2) inclusion of sentence break after an exclamation mark followed not only by a word with a capital letter, but also by a word with a small letter in the English corpus, thus eliminating reason 2; and (3) consistency within each corpus in breaking sentences after a colon, at least when the colon is followed by a word beginning with a capital letter, thus eliminating a part of reason 4.

As a result, it will eliminate 88 out of 109 (80.73%) incorrect correspondences and 17 out of 31 (54.84%) incorrect alignments produced by: missing EOS markers (reason 1), diverging sentence breaking rules after an exclamation mark (reason 2), and inconsistency of sentence breaking rules after a colon (a part of reason 4), thus significantly lowering both incorrect correspondence to 21 out of 163 cases (an error rate of 12.88% instead of 66.87%) and incorrect alignment to 14 out of 6697 cases (an error rate of 0.21% instead of 0.46%), thus increasing correspondence accuracy to 87.12% and alignment accuracy to 99.79%.

Manual correction is an option we can always resort to, but whether this undoubtedly effectual modification could be done automatically, which is actually why sentence aligners have been developed, would depend on overcoming

another problem: the ambiguity of punctuation marks as delimiters of sentences as each serves other purposes in addition to marking the end of the sentence, and some of them (e.g. the full stop and the semicolon) are interchangeable with a slight difference in their role as sentence delimiters. This results in the difficulty to unambiguously define punctuation mark environments as end-of-sentence markers and to provide the aligner with precise sentence boundary recognition rules for sentence boundary disambiguation.

5. Conclusion and Future Work

Automatic sentence alignment using the Vanilla aligner over Orwell's "1984" corpus contains many inconsistencies. We have thoroughly examined them to reduce their reappearance. It was concluded that since sentence boundary disambiguation is an essential preprocessing step of any natural language processing system, for future more reliable segmentation of sentences, sentence structure should be accounted for, that is, the programs for performing the segmentation task should be upgraded with precise rules for recognition of both sentences and clauses, as well as their constituents. To this goal, the recommendations in Section 4.7 should be considered, because even the scarcely encountered reasons for wrong outputs deserve due attention in the improvement of any sentence aligner. Also, in order to get much better results in aligning two arbitrarily chosen parallel bilingual texts, at least a bilingual digital Macedonian - English dictionary should be incorporated.

References:

- ABDUL-RAUF, S., FISHEL, M., LAMBERT, P., NOUBOURS S., SENNRICH, R. 2012. Extrinsic Evaluation of Sentence Alignment Systems. *Proc. of the LREC Workshop on Creating Cross-language Resources for Disconnected Languages and Styles*, 6-10. Istanbul, Turkey.
- CRACIUNESCU, O., GERDING-SALAS, C., STRINGER-O'KEEFFE, S. 2004. Machine Translation and Computer-Assisted Translation: a New Way of Translating?. *Translation Journal*, 8 (3), <http://www.mt-archive.info/TranslationJ-2004-Craciunescu.pdf>, retrieved October 2013
- ERJAVEC T. 2010. MULTEXT-East Version 4: Multilingual Morphosyntactic Specifications, Lexicons and Corpora. *Proc. of LREC 2010*, 2544-2547.
- GALE, W. A. and Church, K. W. 1993. Program for aligning sentences in bilingual corpora. *Computational Linguistics*, 19, 75-102.
- MCARTHUR, T. (ed.). 1992. *The Oxford Companion to the English Language*. New York: Oxford University Press.

- NEGI, P.S., RAUTHAN, M.M.S., Dhani, H.S. 2010. Sentence Boundary Disambiguation: A User Friendly Approach. *Internat.l.J. of Computer Application* (0975 - 8867), 7 (8), 33-37.
- Orwell's corpus, <http://nl.ijs.si/ME/Vault/CD/docs/1984.html>, retrieved Oct. 2013
- Oxford Dictionaries, <http://oxforddictionaries.com/definition/translation>, retrieved Oct. 2013
- PALMER, D.D., HEARST, M.A. 1997. Adaptive Multilingual Sentence Boundary Disambiguation. *Journal of Computational Linguistics*, 23 (2), 241-267. Cambridge: MIT Press.
- QUIRK, R., GREENBAUM, S., LEECH, G., SVARTVIK, J. 1972. *A Grammar of Contemporary English*. London: Longman Group Limited.
- VIDOESKI, B., DIMITROVSKI, T., KONESKI, K., UGRINOVA-SKALOVSKA R. 1998. *Pravopis na makedonskiot literaturni jazik*. Skopje: Prosvetno delo. (in Cyrillic)
- VOJNOVSKI, V., DŽEROSKI, S., ERJAVEC, T. 2005. *Learning PoS tagging from a tagged Macedonian text corpus*, Proceedings of IS 2005, 199-202.
- WATANABE, H. *et al.* 2011. Language Translation Tools Drive Productivity Improvements for Global Delivery of Services. *SRII Global Conference (SRII)*, 465–471.

ILIEVA Ludmila
Université de Sofia „St Climent Ohridski”
ludmilailieva@yahoo.com

TRADUCTION ET INTERPRETATION DE L'ŒUVRE DE L'ECRIVAIN ESPAGNOL JAVIER MARIAS

Résumé: Souvent, on prétend que la traduction n'est que le passage d'un texte d'une langue à une autre. Parler de traduction, tout de même, c'est aussi et bien plus encore parler de sa fonction d'intermédiaire, de pont entre peuples, littératures et cultures, partant de la prémisse que toute littérature est traduction, et traduire signifie à la fois comprendre et interpréter. La présente étude vise à proposer quelques principes de traduction à la lumière de l'observation de la pratique de l'auteur comme traductrice en bulgare de l'œuvre de l'écrivain espagnol Javier Marías. Nous essayons d'analyser le rôle du traducteur qui est à la fois un lecteur privilégié et un écrivain privilégié au dire de J. Marías pour arriver à la conclusion qu'il n'existe pas une traduction définitive, car elle fonctionne toujours dans un contexte concret, et l'original est soumis à plusieurs relectures, ce qui fait que le traducteur soit responsable de la manière dont l'original sera reçu et loin d'être invisible.

Mots-clés: traduction, interprétation, littérature, fidélité à l'original

Parler de traduction, c'est évoquer bien autre chose que le passage d'un texte d'une langue à une autre. Le titre de cette communication recueille le fond : toute littérature est traduction et traduire signifie à la fois comprendre et interpréter. Je ne dis rien de nouveau, car autour de cette constatation connue s'articulent les réflexions de théoriciens, philosophes, écrivains, traducteurs, pour citer seulement Novalis et José Saramago, qui l'énoncent avec presque les mêmes mots.

Il s'agit donc de voir le rôle du traducteur dans ce processus ou à quoi doit s'en tenir le bon traducteur. Alors surgit irrémédiablement la question de la fidélité.

Avant d'aborder le sujet, il faut dire que derrière ce titre se trouve mon travail de presque dix ans sur la traduction de plusieurs romans de l'écrivain espagnol contemporain Javier Marías – *Un cœur si blanc* – et les trois volumes de la trilogie (qu'il n'aime pas nommer ainsi) – *Ton visage demain*.

Et je voudrais commencer cet exposé par une scène de *Un cœur si blanc* où le héros Jacques, autrement appelé Jaime ou Jacobo Deza, interprète professionnel, fait l'interprétation d'une réunion de haut niveau entre les chefs d'État britannique et espagnol, respectivement une femme et un homme, qui se conduisent d'une manière tout à fait protocolaire, font semblant de se comprendre devant les caméras avec de grands sourires, bredouillent quelque chose d'incompréhensible sans pouvoir du tout établir un contact. Cela continue jusqu'au moment où ils restent seuls avec les traducteurs et le silence règne. Quand Deza se rend compte que les deux sont parfaitement capables de passer de cette façon les trente ou quarante minutes que l'on leur a accordé, il décide de mettre fin à cette scène gênante, et au lieu de traduire la question de l'Espagnol qu'il formule à la britannique : « Est-ce que vous voulez du thé? », il dit : « Dites-moi, est-ce qu'on vous aime dans votre pays »¹, et alors la dame anglaise répond : « Je me demande souvent moi-même », dès lors la conversation devient légère, naturelle, les deux se comprennent parfaitement, parlent des choses qui les touchent comme des personnes politiques et comme des gens simples, ordinaires, et désormais, ils vont se rencontrer aux forums internationaux comme de vieux amis, mais à ce moment l'interprète Deza exerce de temps en temps le contrôle sur la conversation en atténuant certaines choses et en lui donnant le sens qu'elle devrait avoir à son avis et il voudrait qu'elle ait, en d'autres mots, il s'amuse à manipuler la situation (Marías, 2000 : 93).

Cette scène est devenue d'anthologie, incontournable, quand on parle des risques que la traduction et le travail avec interprète impliquent. Le rôle de l'interprète peut facilement être généralisé et transféré à la traduction en général. Mais cette scène est à la fois significative, car elle révèle un moyen typique de J. M. – la tendance à semer le doute, l'insécurité, la méfiance, dans ce cas, envers le métier que lui-même exerce – la traduction.

Tout cela m'oblige à dire quelque mots de son auteur, Javier Marías, auteur de plusieurs romans, parmi lesquels *L'Homme sentimental*, *Le Roman d'Oxford*, *Demain dans la bataille pense à moi*, et les susnommés *Un cœur si blanc*, et les trois volumes de *Ton visage demain*, I. *Fièvre et lance*, II. *Danse et rêve*, III. *Poison et ombre et adieu*. Auteur de contes aussi, il publie des chroniques dans le quotidien *El País*. Il est aussi ancien professeur de littérature et de théorie de la traduction à l'Université Complutense de Madrid, angliciste, académicien, membre de l'Académie Royale de la langue espagnole, et finalement sans pourtant amoindrir la valeur, il est traducteur et divulgateur de plusieurs auteurs anglais parmi lesquels Thomas Hardy, Robert Lewis Stevenson, Joseph Conrad, W. B. Yeats. Couronné par le Grand Prix National pour la traduction de *Tristram Shandy* de Laurence Sterne.

¹ La traduction en français des citations de Javier Marías est mienne.

Lors d'une conférence, Javier Marias dit que, à son avis, la traduction est la meilleure école d'écriture pour un écrivain : *Si j'avais une école d'écriture créative, je ferais aux élèves traduire et traduire encore*. Il parle du travail des créateurs littéraires – auteurs et traducteurs.

D'après lui, le traducteur est à la fois un lecteur privilégié et un écrivain privilégié : il peut choisir, découvrir, forger le mot. Donc, dans son œuvre, on voit l'approche de l'écrivain et celle du traducteur conjuguées, la traduction et l'interprétation, il écrit comme quelqu'un qui sait que son propos sera traduit.

De tout ce que l'on a dit jusqu'ici, on peut déduire que le rôle du traducteur comme intermédiaire entre langues et cultures est incontestable, une condition incontournable. Sa tâche n'est pas seulement de s'engager avec la transplantation simple des mots, mais de faire l'exploration de la situation constituée toujours par une intense interaction de linguistique, psychologie, phénomènes anthropologiques et culturels, il s'agit donc d'un acte d'interprétation critique dans lequel doit primer la fidélité à l'original. Il s'agit de règles sur lesquelles s'appuie le travail du traducteur ou de l'interprète et que Brian Harris a taxé de norme qui exige « *que les personnes qui parlent au nom d'autres personnes, notamment les interprètes, ré-expriment les idées des premiers énonciateurs et la manière de les exprimer aussi précisément que possible, sans omissions significatives et sans y mêler leurs propres idées et expressions. Parfois cette norme est rendue explicite, comme dans les serments que les interprètes judiciaires doivent prêter selon certaines juridictions* » (Harris, 1990 : 118).

On parle beaucoup de la place du traducteur dans ce processus et l'opinion la plus diffusée est qu'il doit être invisible, un sujet largement débattu, objet de recherches et d'essais sur la traduction ; il suffit de citer Umberto Eco et Lawrence Venuti parmi beaucoup d'autres. En général, on peut dire que les deux lieux communs, inévitables dans le stéréotype existant du traducteur, sont son invisibilité et sa condition de traître, inutile de répéter l'adage italien *Traduttore Traditore*. Affirmations, toutes les deux vraies et fausses à la fois. Et provoquées par le fait que la traduction est toujours une approximation et jamais une équivalence absolue. Dans la théorie de la traduction, on parle d'équivalence formelle et dynamique (Nida et Taber, 1986) orientée la première vers l'auteur, respectant la forme, gardant les mots de l'original, conservant les ambiguïtés, au risque de rendre le texte incompréhensible aux yeux du récepteur étranger, et la seconde vers le lecteur, faisant une adaptation pragmatique ; donc, il s'agit de prendre ou non en considération le lecteur. Dans son célèbre discours prononcé en 1813 devant l'Académie des Sciences de Berlin, F. Schleiermacher oppose deux positions irréconciliables : *Ou bien le traducteur laisse l'écrivain le plus tranquille possible et fait que le lecteur aille à sa rencontre, ou bien il laisse le lecteur le plus tranquille possible et fait que l'écrivain aille à sa rencontre. Les deux chemins sont à tel point complètement différents, qu'un seul des deux peut*

être suivi avec la plus grande rigueur, car tout mélange produirait un résultat nécessairement fort insatisfaisant, et il serait à craindre que la rencontre entre l'écrivain et le lecteur n'échoue totalement (Schleiermacher, 1999). On sait que la traduction est la plus anonyme des professions et c'est donc ce deuxième chemin qui fait que le traducteur sorte d'une certaine façon de l'anonymat, devienne visible parce qu'il y intervient consciemment. Si l'on accepte que son but est de respecter une triple fidélité : à la nature de l'œuvre, à la langue de l'auteur et à la langue du lecteur, dans cet effort, il court le risque de paraître plus catholique que le pape, d'attribuer à l'auteur des péchés qu'il n'a pas commis. En l'occurrence, chez les auteurs comme Javier Marías, connu par son style difficile, compliqué, surtout au niveau de la syntaxe, mais aussi au niveau de l'emploi des mots, on peut attendre chez le traducteur la tendance à accepter tout ce qui paraît absurde comme quelque chose de typique de l'auteur sans essayer de s'expliquer le sens. À cet égard Jean Paulhan, fondateur des Éditions Gallimard, affirme que, lorsqu'il s'agit de traduire des textes anciens, « les meilleurs traducteurs sont les plus bêtes, ceux qui respectent l'obscurité du texte et ne cherchent pas à comprendre » (Shulman, 2008 : 279). Il est question donc de la littéralité – en principe la chose la plus facile, mais pas toujours - parfois elle n'est qu'une apparence ; derrière une traduction littérale, il peut y avoir une recherche longue et approfondie comme c'était le cas de la traduction du titre *Un cœur si blanc*, une citation, des paroles qui appartiennent à Lady Macbeth : *Mes mains ont la couleur des tiennes maintenant/ Mais j'aurais honte, moi, d'avoir un cœur si blanc*. Javier Marías accepte que l'expression *avoir un cœur blanc* peut signifier non seulement *peur, faiblesse, lâcheté*, mais aussi *innocence, non-participation au crime*. Malheureusement, les douze traductions de *Macbeth* en bulgare faites dès le XIXème siècle jusqu'à nos jours portaient une note trop concrète sans arriver à la généralisation humaine et littéraire cherchée par Javier Marías ; donc, la littéralité dans ce cas était absolument nécessaire pour préserver l'intention de l'auteur.

Javier Marías a été durement critiqué pour son style par certains critiques littéraires, les soi-disant critiques de Fuencarral, mais, en réalité, il est un excellent connaisseur de la langue. Il déclare ne pas s'intéresser à la nouveauté ni à l'originalité ; il considère que c'est une obsession, un fléau du vingtième siècle d'expérimenter à tout prix ; il l'évite, bien qu'en fait ses œuvres soient très loin du style que la grammaire enseigne.

Selon J. Marías, en littérature, on fait des choses à partir d'autres ; volontairement, on fait des réécritures et la traduction est aussi une réécriture : *Moi, j'ai traduit beaucoup et c'est peut-être à cause de cela que je n'ai aucun désir d'originalité. Au contraire, j'ai bien claire la possibilité des répétitions puisque les répétitions ne sont jamais les mêmes et peuvent apporter des significations nouvelles* (Visani, 1988).

L'idée que J. Marías a du roman et du conte explique aussi son style. D'après lui, le conte est totalement différent du roman. Il s'agit de deux traditions tout à fait différentes, bien qu'il soit question de prose dans les deux cas; le conte ne tolère pas les innovations que le roman admet ; il a ses origines à l'oralité, tandis que le roman, surtout le roman moderne, à partir de Don Quichotte, est un genre neutre et hybride, et c'est pour cela, dit J. Marías, qu'à l'intérieur de ses romans, il y a de petits fragments qui pourraient être des contes indépendants (Visani, 1988). Ce même principe est valable de la construction de ses phrases où souvent il y a plus d'une histoire. Alors, avec une telle syntaxe, une telle manière de raconter, ce n'est pas rare que le traducteur admette que l'auteur s'est perdu, qu'il ne termine pas sa pensée et qu'il faut l'aider – mon expérience d'interprète m'a fait connaître qu'indépendamment de la manière de parler de l'orateur, du fait s'il termine sa phrase ou non, en bulgare cette phrase doit comporter un point, c'est-à-dire, il faut aider l'orateur. Et comme il peut être n'importe qui, parler bien ou mal, et en général dans la langue parlée, on a l'habitude de ne pas terminer sa phrase, on peut accepter que c'est possible. Mais pour un auteur de la grandeur de Javier Marías, cela n'est pas acceptable, et te fait recommencer, relire mille fois la même phrase, il m'arrive souvent de le faire à haute voix, de simplifier la phrase en la réduisant à ses composants principaux, et je n'ai jamais trouvé, même pas une seule phrase, où l'auteur, quel que soit le développement de sa pensée, ne soit conscient du besoin d'apporter la clôture – parfois le chemin que parcourt sa pensée est incroyablement embrouillé, cela veut dire que le traducteur, d'abord, nettoie tout, ne laissant que le sujet, le verbe et le complément pour comprendre ce qui se passe, et après, commence à mettre les attributs à leur place, parfois ils sont trop nombreux et cette place n'est pas évidente - c'est-à-dire le traducteur devient interprète par excellence. Et je crois que c'est par là que passe la frontière très délicate entre le traducteur comme intermédiaire, interprète et coauteur - dans notre ardeur d'être compris au maximum, on court le risque de commettre une surtraduction, une interprétation abusive, donc la mesure doit être très précise. En fait, ce que le traducteur traduit, c'est le contexte en essayant de recréer le sens grâce à une forme et un style qui signifient la même chose et que le lecteur de la traduction est susceptible de percevoir de la même manière que le lecteur de l'original. Pour réussir cet effet, il faut avoir de la logique et de la sensibilité. Ce qui veut dire que le traducteur n'est jamais hors de la situation communicative qu'il est en train de traduire.

Cela exige parfois une explicitation de la part du traducteur à laquelle l'auteur n'a certainement pas pensé. Voici un exemple : dans l'un des épisodes où la conversation est menée en anglais et entre Anglais ; le texte est le suivant: *Ah, yo creía que en Bretaña nadie te resistía..- No dijo realmente «Bretaña» sino «Britain» que es la forma abreviada de referirse a Gran Bretaña” - „Ah, je pensais qu'en Bretagne personne ne pouvait te résister... - En fait ce qu'elle*

a dit n'était pas «Bretagne» mais «Britain» qui est la forme abrégée de Grande Bretagne (Marías, 2009 : 214). Si l'on traduit littéralement cette phrase, si l'on respecte la fidélité, elle restera confuse, incompréhensible, car même si le lecteur maîtrise l'anglais, il ne peut pas savoir qu'en espagnol, comme en français d'ailleurs, le nom de la province et du pays est le même ; en bulgare, on dit *Брейтан и Брийания, Великобритания*. Le traducteur est donc obligé d'entrer dans le rôle de l'auteur et d'expliquer, d'ajouter une ou plusieurs phrases.

Autre chose liée à la tendance de l'écrivain d'agir comme interprète et d'établir des liaisons associatives : un mot est toujours synonyme d'un autre, la conjonction *ou* qui normalement marque l'opposition, chez J. Marías, introduit le synonyme, mais on comprend cela après avoir lu assez de textes de cet auteur. C'est alors que l'on se rend compte que l'auteur lui-même assume le rôle de l'interprète, essaie d'expliquer ce qu'il vient de dire comme s'il avait peur de rester incompris.

Pour sa part, le traducteur montre aussi une tendance à enrichir le vocabulaire de l'auteur ou une tendance à synonymiser – je ne suis pas sûre que le verbe existe en français – à remplacer parfois un mot simple, évident, neutre par un autre qui soit plus nuancé ; Milan Kundera appelle cela *le reflexe du traducteur* (Kundera, 1992 : 73). Sans aucun doute, le traducteur doit disposer d'une grande réserve de synonymes, d'un vocabulaire riche, éviter les répétitions inutiles. Tout le monde connaît les règles établies du bon style qui bannissent ce genre de répétitions, c'est justement ce que l'on nous enseigne à l'école dès l'âge de sept ans. Et tout de même, les grands auteurs nous ont prouvé que quand on est grand dans la littérature, la répétition est le moindre des problèmes, donc le traducteur n'est guère obligé de perfectionner le style de l'original, d'offrir un mot peu traditionnel au lieu d'un autre, tout traditionnel ou appartenant à un autre registre de la langue originale – un exemple : *I puvireddi*, le titre d'une chanson de l'italien Carmelo Zappulla en dialecte sicilien (Marías, 2009 : 181) que j'étais tentée de traduire comme „Клетниците”, *Les Misérables*, comme chez Victor Hugo. C'est ici que le traducteur affronte de nouveau l'un des paradoxes ou dilemmes formulés par Thomas Savory : rester fidèle au style de l'auteur ou rester fidèle à son propre style, donner au texte sa propre créativité (Savory, 1969). Suivre cette logique signifierait trahir l'auteur. Alors, il ne faut pas oublier que le lecteur appréciera le style de l'œuvre qu'il est en train de lire, mais sans se demander à qui appartient ce style – à l'auteur ou au traducteur, car chaque mot banal, mal trouvé sera attribué au traducteur qui n'aura guère la possibilité de se défendre et d'expliquer son choix. Donc, c'est sans doute trahir. Mais trahir pour la bonne cause. Pour faire entendre ce que l'auteur a voulu dire. Et si l'on parle de trahison, c'est peut être une trahison à l'auteur, mais pas à l'œuvre. Je crois qu'une œuvre littéraire n'est pas sacrée, il suffit qu'on la respecte, qu'on agisse en sa faveur même en trahissant un peu l'auteur. Le sujet est vaste. Les opinions

ont besoin de nuances, car qui aurait le droit de dire jusqu'où peut aller la liberté du traducteur, à partir de quel moment il commence à s'approprier du territoire et de ce qui appartient à l'auteur? Je crois qu'il s'agit de bon sens, de bon goût, de moralité, de sens de la mesure qui lui permettra même de trahir un peu. À ses risques et périls.

Un exemple élémentaire : la différence dans l'emploi en espagnol et en bulgare de l'incise, la courte phrase qui dans un dialogue indique celui qui parle – fort répétitive en espagnol où c'est toujours le verbe *dire*, car pour l'écrivain espagnol le plus important c'est d'aider le lecteur à comprendre qui parle, alors que pour l'écrivain bulgare, il est plus important de montrer comment le personnage parle, ce qu'il fait, et pas seulement avec des verbes de communication, mais aussi avec des verbes exprimant le mouvement ou la manière de faire l'acte : *se diriger, se tourner, s'exclamer*. Donc, dans la traduction, le traducteur peut donner plus de force, plus d'expressivité que peut-être l'auteur n'avait pas prévue. Il me semble que de ce changement l'original ne fait que gagner. Et en ce sens, il est vraiment drôle de voir dans les recensions parler du style de l'auteur, de quel auteur s'agit-il si le traducteur a laissé, même sans le vouloir, son propre cachet, c'est donc son travail qu'apprécie la critique.

Et encore une chose que nous, les traducteurs, dans notre désir de rendre le texte-source plus compréhensible, de le rapprocher du lecteur, de domestiquer la langue étrangère, oublions souvent, plutôt, nous ne l'oublions pas, mais nous n'arrivons pas à exercer le contrôle. Il s'agit de l'emploi des mots-outils, mots de liaison ou connecteurs, comme *réellement, en effet, certes, d'abord, donc, alors, cependant, pourtant*, parfois le succès d'une traduction dépend aussi de ces petits mots, y compris les prépositions, les articles, etc., qui lui donnent cette touche naturelle qui nous fait oublier que nous sommes en train de lire une traduction, qui nous aident à sonner plus convaincants, plus raisonnés, mais dont l'emploi excessif touche souvent le mauvais style. Cela se voit très bien quand on fait une recherche sur ordinateur sur le texte déjà terminé. J'ai été vraiment stupéfaite quand j'ai vu les résultats de cette recherche sur les 700 pages du dernier volume déjà révisé. Dans ce type de textes, émaillés de phrases longues et compliquées, les connecteurs s'effacent quand on lit, on ne les voit pas, mais ils sont là, parfois se répètent d'une manière infondée et laissent l'impression d'un travail mal fait. Alors, je termine avec l'affirmation qu'il n'y a pas de textes intraduisibles, il y a plutôt des textes qui n'ont pas trouvé leur traducteur et leur interprète. La traduction n'est jamais égale à l'original, elle est toujours une approximation et le traducteur ne peut jamais être sûr du résultat de son travail. Il n'existe pas de traduction définitive, car elle fonctionne toujours dans un contexte concret, celui de la littérature qui lui est contemporaine, d'autant plus que l'original est soumis à plusieurs relectures. De tout cela se dégage l'idée que le traducteur, justement à cause de sa fonction d'interprète, est loin d'être invisible; au contraire,

il est responsable de la manière dont l'original sera reçu, il est l'auteur de la transposition de l'œuvre en sa langue et doit être traité comme tel.

Books:

- MARÍAS, J. 2000. *Corazón tan blanco*, Suma de letras S.L.
MARÍAS, J. 2009. *Tu rostro mañana. 3. Veneno y sombra y adiós*. Debolsillo, Barcelona.
NIDA, E., TABER, Ch. 1986. *La traducción: teoría y práctica*, Madrid, Ed. Cristiandad.
SAVORY, Th. 1969. *The art of translation*, London, Jonathan Cape Ltd.
SCHLEIERMACHER, F. 1999. *Des différentes méthodes du traduire et autres textes*, traduits par A. Berman et C. Berner, le Seuil, Paris.

Book section:

- SHULMAN, A., 2008. Traduire *La Celestine* aujourd'hui in : *Celestinesca* 32, 279-289.

Journal article:

- HARRIS, B. 1990. Norms in Interpretation, in: *Target* 2(1).

Electronic resources:

- KUNDERA, M., 1992. *Los testamentos traicionados*, Tusquets editores. <http://xa.yimg.com/kq/groups/19326480/1008746514/name/Los+Testamentos+Traicionados+-+Milan+Kundera.pdf> Consulté le 15.10.2013.
VISANI, C. 1988. Entrevista a Javier Marías, <http://triunfo-arciniegas.blogspot.com/2009/07/javier-marias-el-hombre-sentimental.html> Consulté le 15.10.2013.

ILIEVA Ljudmila

THE TRANSLATION AND INTERPRETATION OF THE WORK
OF THE SPANISH WRITER JAVIER MARIAS

Translation is often regarded only as transferring texts from one language into another. Broadly speaking, however, translation can be seen as a cultural mediator which helps to bridge different cultures and literatures on the basis of their deep understanding and interpretation. This paper focuses on some basic principles used by the author in the translation of the works of the Spanish novelist Javier Marias into Bulgarian. Stress is laid upon the role of the literary translator, whom Javier Marias considers to be not only a privileged reader, but also a privileged writer. The main conclusion is that there can be different translations of the original depending on the context of their functioning and on the approach adopted by the literary translator. The latter plays a key role in the process of interpretation and cannot remain invisible.

Key words: translation, interpretation, literature, fidelity to the original

ИЛИЕВСКА Јана
janailievska@gmail.com

УЛОГАТА, ЗНАЧЕЊЕТО И ПРИДОНЕСОТ НА ТОЛКУВАЧОТ ВО СУДНИЦАТА

Целта на овој труд е истражување на проблематиката на судското толкување, во теорија и практика, со кус преглед на почетоците на судското толкување. Трудот го претставува профилот на професионалниот судски толкувач и ја истакнува неговата улога во судскиот процес. Тој исто така дава и насоки за подготовка на толкувачот за претстојното судење, посебно осврнувајќи се кон изучувањето на правниот јазик и терминологијата. Во трудот се разгледува практиката на судско толкување во македонските судници и во Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија во Хаг.

Со теоретското претставување на оваа проблематика, како и со запознавањето со практиката на судско толкување во македонските судници и во Хашкиот трибунал, трудов има за цел да придонесе за промоција и унапредување на статусот на професијата судски толкувач, која е од големо значење за општеството, ноаѓајќи практична примена во судската практика и во образовните програми за толкување.

Клучни зборови: судски толкувач, судница, правна терминологија, адвокат, судија, повеќејазичност

1. Вовед

Повеќејазичноста и разновидноста на култури и обичаи се обележје на современото општество. Денешниот свет е место каде што се испреплетуваат и меѓусебно се надополнуваат многу култури, традиции и јазици. Како резултат на глобализацијата, како и фактот што Европската унија сè повеќе ги отвора своите граници кон другите земји, ова резултира со сè поголем тренд на илегална миграција, со што се зголемува бројот на судски процеси во кои учесниците не го зборуваат и разбираат официјалниот јазик на судскиот орган. Исто така, како резултат на борбата против организираниот криминал, криумчарењето дрога, трговијата со луѓе и тероризмот, светот се соочува со голем број судски процеси во кои жртвата, сведокот или обвинетиот не го зборува официјалниот јазик на

земјата во која се одвива судењето. Во таквите случаи е неопходна работата на професионалниот судски толкувач, за овозможување на комуникација за време на истрагата, во судницата, за време на траењето на судскиот процес и донесувањето пресуда, а за таа цел се потребни квалификувани и стручни кадри.

Ваквата потреба од судско толкување е сè поевидентна и во нашата земја, која се наоѓа на патот на илегалната миграција, организираниот криминал, криумчарењето дрога и трговијата со луѓе. „Трговијата со луѓе, особено со жени и деца, е глобален проблем што се рефлектира и во Република Македонија. Според сознанијата, дел од жените – жртви на трговија кои на недозволен начин ја преминуваат државната граница на Република Македонија, преку организирани канали се префрлуваат во соседните земји каде што за одреден финансиски надомест се продаваат на организирани криминални групи од овие земји, додека помал број од нив се префрлуваат во Италија и другите западноевропски држави. На полето на илегалната миграција, а врз основа на досегашното полициско искуство, територијата на Република Македонија се користи како транзитна земја“ (Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција во Република Македонија, 2006:9).

Следствено, земајќи ја предвид заложбата на нашата земја за борба против овие зла, нашите судови разгледуваат случаи во кои некоја од странките или учесниците во процесот не го зборува официјалниот јазик на нашата земја, македонскиот јазик. Според македонското законодавство, „припадник на заедница, кој како странка или друг учесник во постапката не го разбира и не го зборува македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, има право на преведувач“ (ЗПП, 79/05: 2). За граѓаните на Р. Македонија кои се припадници на друга јазична заедница и кои не го зборуваат и разбираат македонскиот јазик, судовите ангажираат судски преведувачи кои се задолжени за надминување на јазичната бариера. Така, може да се каже дека и во овој поглед Р. Македонија претставува земја во која судското толкување, професија во подем во Европа и светот, игра голема улога.

2. Што претставува судското толкување?

Во најширока смисла, судското толкување¹ е усно пренесување на значењето на говор од еден на друг јазик во правен контекст (Edwards, 1995: 1). Судското толкување е исклучително одговорна и стресна професија и

¹ Во литературата на англиски и германски јазик консултирана при изработката на овој труд за поимите судско толкување и судско преведување се употребуваат термините “court/judicial/legal interpreting” наспроти „court/ judicial/ legal translation,, односно “Gerichtsdolmetschen” наспроти “Gerichtsiibersetzen”.

се одликува со посебни карактеристики кои го издвојуваат од сите други видови толкување. За практикување на судското толкување е неопходна флексибилност на толкувачот, издржливост, професионалност, соодветен настап, манири и начин на однесување, како и високи морални стандарди, бидејќи со оваа професија толкувачите придонесуваат кон правилно функционирање на системот за донесување правда.

Според *Gonzales et al. (1991)*, „целта на судското толкување е да се постигне *правен еквивалент*, лингвистички точно и правно прецизно толкување, т.е. пренесување на значењето на изговорени или прочитани изјави во суд од изворниот на целниот јазик. Правната еквивалентност е главната карактеристика на судското толкување со која се издвојува од сите други видови толкување“ (стр. 16). Судското толкување не вклучува сумирање на изворната порака. Судскиот толкувач мора да ја пренесе пораката од изворниот јазик на целниот без нејзино менување, сумирање, скратување или дополнување, а притоа мора да го задржи јазичното ниво на говорителот, стилот, тонот и намерата на говорителот, или да произведе, како што се наведува кај *Gonzales et al. (1991)*, правен еквивалент на изворната порака (стр. 16).

Понатаму во делото на *Gonzales et al. (1991)* се тврди дека судските толкувачи се обврзани да го рефлектираат „гласот“ на обвинетиот/ тужениот или сведокот преку пренесување на пораката од изворниот јазик на целниот јазик точно така како што била изговорена во оригиналот – или што е можно поточно колку што дозволува целниот јазик (стр. 16). Важно е да се запамети дека од почетокот на судењето судиите и поротата мораат да ја одредат вистинитоста на пораката на сведокот врз основа на впечатокот добиен од однесувањето на говорителот. Вистинската порака најчесто лежи во тоа како е нешто кажано отколку што е кажано; како резултат на тоа, стилот на пренесување на самата порака е исто толку важен како и содржината на самата порака. Така, може да се заклучи дека правната еквивалентност подразбира дека и формата и стилот на пораката се подеднакво значајни елементи на значењето (*Gonzales et al., 1991: 16-17*).

Според *Baker & Saldanha (2009)*, она што најмногу го издвојува судското толкување од сите други видови толкување е посебното внимание кое се посветува на етичките принципи кои произлегуваат од функционирањето во судница, што вклучува доследно почитување на начелата на верност, неутралност и доверливост (стр. 63). „Во теоријата, доказите кои се изнесени од страна на сведокот мора да бидат пренесени целосно, не само преку целосно пренесување на значењето на речениците и зборовите, туку и на двоумењата и колебањата при изразувањето, на паузите и секое „амм“ што ќе биде кажано од страна на говорителот. Бидејќи при судењето во прашање е животот и слободата на еден човек, а судот го оценува

кредибилитетот и вистинитоста на исказот на поединецот во голема мера преку неговиот начин на однесување“ (Baker & Saldanha, 2009: 63).

2.1. Почетоци на судското толкување

Според Röchhacker (2004), „како што општествата сè повеќе се проширувале и станувале сè посеопфатни и посложени државите добивале мултиетнички карактер (пример за ова се империите од времето на Римјаните или Златното Доба на Шпанија), при што отежнатата комуникација меѓу поединците или групите кои припаѓале на различни јазични заедници ја истакнала потребата од толкувачи. Со основањето на институции за спроведување на законите и правдата, особено во новоосвоените или колонизирани територии, биле ангажирани толкувачи кои имале обврска да овозможат дури и оние кои не го зборуваат јазикот на властите да одговараат пред судовите“ (стр. 14). Така, во Шпанија, во шеснаесеттиот век биле донесени и посебни законски одредби со кои се уредувале односите, стандардите и практиката на судско толкување во колонијалната империја на Шпанија, со што се заклучува дека судскиот толкувач игра значајна улога со векови (Röchhacker, 2004).

Од друга страна, според De Jongh (1992), „меѓу професионалните судски толкувачи општо е прифатено дека професијата професионален судски толкувач се раѓа во дваесеттиот век, за време на познатите воени судења по завршувањето на Втората светска војна“ (стр. 2). Судењата кои се одржуваат во Нирнберг во периодот од ноември 1945 и октомври 1946 всушност го означуваат и пробивот на симултаното толкување на светската сцена (Baker & Saldanha, 2009: 63), со што целосно се менува понатамошниот развој на професионалното толкување. Со повелбата на Меѓународниот воен трибунал обвинетите имале право на фер судење и следствено, право сите претреси и судења да бидат толкувани на нивниот мајчин јазик (De Jongh, 1992). Нирнбершкиот процес како политичко судење е од непроценлива важност за теоријата на судското толкување. Искуствата на самите толкувачи кои биле ангажирани на судењата придонесуваат кон развојот на теоријата на судското толкување и придонесуваат кон подигнувањето на свеста за улогата која што ја има толкувачот во судницата.

„... Некои толкувачи одеднаш се смрзнувале поради шокот што го доживувале како реакција на сведочењата поврзани со масакри и концентрациони логори. Има примери и за млади и неискусни толкувачи кои се кршеле од болка и почнувале да плачат, или не можеле воопшто да почнат со толкување... Некои од толкувачите и самите биле во концентрациони логори. Тие биле сметани за најкомпетентни за толкување на материјалот во однос на логорите, но било навистина тешко за нив да

се навраќаат на тие искуства. Во тие моменти, толкувачите морале да го кријат или надминат својот презир кој го чувствувале спрема обвинетите. Тие морале да се потрудат да бидат смирени и да бидат верни при својот превод“ (Gaiba, 1998: 80).

3. Методологија на истражувањето и резултати

Овој труд се заснова на добиени резултати на веќе спроведени анализи и истражувања во светот и кај нас, како и во консултација со соодветна литература за практиката на судското толкување во Европа и светот. Исто така, се користат и резултатите добиени од практично истражување спроведено во март/април 2011-та година, во кое е применета техниката на анкетаирање. Анкетата, со анкетен прашалник како инструмент, беше спроведена врз примерок од 24 испитаници, на возраст од 30 до 65 години. Испитаниците припаѓаат на 3 групи: судии од Основен суд Скопје 1 и Основен суд Скопје 2 (по претходно одобрено барање од претседателите на двата суда), адвокати и професионални македонски толкувачи со искуство со толкување во Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија. Податоците се обработуваат со графички прикази и дескриптивна анализа.

3.1. Начини на судско толкување

Со прикажувањето на почетоците на судското толкување беше начната темата за различните начини на толкување во судницата. Во основа постојат три начини на судско толкување: консекутивно толкување, симултано толкување и симултано преведување од лист². Изборот кој начин на толкување ќе биде применет при судењето зависи претежно од ситуацијата и од достапноста на опрема за симултано толкување (De Jongh, 1992: 36).

При консекутивното толкување, говорителот на интервали прави паузи со цел толкувачот да може да го пренесе значењето на пораката на целиот јазик. Судските толкувачи притоа чекаат говорителот да заврши за да почнат да ја толкуваат пораката. „Често се прави разлика меѓу т.н. „долго“ консекутивно и „кратко“ консекутивно. Разликата лежи во должината на оригиналната порака од изворниот јазик пред толкувачот да почне со нејзино толкување. За разлика од конференциското толкување, кај судското

² Авторот на трудот како преводен еквивалент на англискиот поим *sight translation* го одбира изразот симултано преведување од лист, иако може да има и други преводни решенија, како превод по видување, итн.

толкување нормата е „кратко“ консекутивно. Причината за ова е потребата во судницата од толкувањена изворната порака што е можно поблиско до оригиналот“ (De Jongh, 1992: 37-8).

При симултаното толкување, „како една од најтешките и најкомплексните умствени активности за процесирање на информации“ (De Jongh, 1992: 45), толкувачот зборува скоро истовремено со говорителот и ги толкува неговите пораки, користејќи слушалки и микрофон. Иако професијата на конференциското толкување ужива престиж во моментов за невидената умешност и вештина на толкувачите, самата техника била претставена токму од судските толкувачи за време на Нирнбершките процеси (Gonzales *et al.*, 1991: 359-60, според Ramler, 1998).

Симултаното преведување од лист е устен превод на пишан материјал од изворниот на целниот јазик, хибридна форма на преведувањето и толкувањето (Gonzales *et al.*, 1991: 401). Тоа е „процесот низ кој секој преведувач мора да помине пред да стави нешто на хартија“ (De Jongh, 1992: 37, според Weber, 1984). Во судовите, симултаното преведување од лист се применува кога се приложуваат документи напишани на странски јазик како доказен материјал без превод на официјалниот јазик. Во таква ситуација се повикува судскиот толкувач усно да го преведе текстот од изворниот на целниот јазик (De Jongh, 1992: 37).

Во националните судници, како во Основниот суд Скопје I и Основниот суд Скопје II претежно се практикува консекутивното толкување, додека во меѓународните судови и трибунали, како во Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија, најчесто се практикува симултаното толкување.

Сепак, во одредени земји кои имаат долга традиција на толкување во судниците поради нивниот мултиетнички карактер се применува пред сè симултаното толкување, како на пример во САД во кои симултаното судско толкување е особено развиено. Консекутивното толкување пред сè се практикува при сведочења или изјави под заклетва на говорители кои не зборуваат англиски јазик, официјалниот јазик на САД, а притоа се води записник од сведочењето или изјавата, кој понатаму ќе биде употребуван во постапката како доказ (De Jongh, 1992: 37).

3.1.1. Судско толкување во Република Македонија

Како што беше споменато погоре, кога станува збор за националните судници, потребата од судско толкување е сè поевидентна и во нашата земја, земајќи предвид и дека Република Македонија е мултиетничка земја во која коегзистираат различни јазични заедници, па како резултат на тоа има потреба од толкувачи во македонските судници.

Би можеле да истакнеме дека во нашите судови претежно се практикува консекутивното толкување, но и симултаното, кога има услови за тоа. На пример, Сала 1 од Основниот суд Скопје 1 е комплетно опремена со кабини.

Во продолжение се дава комбиниран графички приказ на јазиците кои се застапени во Основниот суд Скопје 1 и Основниот суд Скопје 2 според одговорите на судиите и адвокатите, со цел да се добие претстава за најзастапените јазици во судските постапки во нашата земја. Во рамките на практичното истражување изведено со 10 адвокати и 10 судии, испитаниците беа замолени да ги подредат „јазиците на и од кои се толкува по тоа колку често се застапени во судските постапки“. Албанскиот јазик е убедливо најзастапен јазик во македонските судови.

Графикон 1

Мора да се напомене дека во двата суда, во Основниот суд Скопје 1 и Основниот суд Скопје 2 има по 5 постојано вработени судски преведувачи за албански јазик. Во Основниот суд Скопје 2 претежно споровите кои се одвиваат со помош на судски толкувач се на албански јазик. Меѓутоа, во Основниот суд Скопје 1, како кривичен суд кој суди за криминал од областа на криумчарењето мигранти, организираниот криминал, итн. се јавува потреба од хонорарни судски толкувачи за најразлични јазици.

3.1.2. Толкување во Хашкиот трибунал

Официјални јазици на Трибуналот се англискиот и францускиот јазик и сите вработени и судиите мора да зборуваат барем еден од овие

јазичи. Покрај ова, во соодветство со меѓународните стандарди за човекови права, сите обвинети имаат право да го користат својот мајчин јазик пред суд. Обвинетите пред Трибуналот зборуваат босански/ хрватски/ српски (БХС), албански или македонски јазик. Како резултат на ова, сите судски постапки се одвиваат барем на три, а понекогаш и на четири јазика. Толкувачите и преведувачите се од суштинска важност во секој аспект од работата на Трибуналот.³

Секоја судница има по неколку звучно изолирани кабини за толкување со кои се обезбедува симултано толкување за сите учесници во судот како и за јавноста која го следи судењето. Толкувачите работат во тим од по двајца и толкуваат по 30 минути, додека другиот колега во кабината постојано е присутен и му помага на тој кој толкува во моментот. По 30 минути, толкувачите се менуваат. Толкувачите мораат да зборуваат на начин што зборовите ќе звучат и природно и флуентно и тие мораат да го пренесат значењето на говорителот со најголема точност, прецизност и неутралност. Какви и да било грешки кои биле направени при толкувањето веднаш се признаваат и исправаат. Во Трибуналот, покрај симултано толкување, како најчест начин на толкување, се практикува и консекутивно толкување, и тоа при состаноци или интервјуа, како и на терен каде што нема техничка опрема. Ова беше потврдено и при анкетното истражување од страна на македонските толкувачи, кои одговорија дека консекутивното толкување се применува во консултации на одбраната, обвинителството, судиите, при што еден од нив напоменува дека тука повеќе станувало збор за *liaison interpreting* (двонасочно толкување). Толкувачите исто така мораат да го почитуваат начелото на неоткривање информации од судските постапки и постојано да се стремат кон професионалност. Во Трибуналот Службата за конференциски и јазични услуги (*Conference and Language Service Section*) е одговорна за сè што е поврзано со преведувањето и толкувањето. Во оваа служба има вработено високо квалификувани и сертифицирани судски толкувачи и преведувачи кои се специјализирани за преведување во областа на правото.

3.2. Профил на професионалниот судски толкувач

Една од најважните карактеристики кај судскиот толкувач според Edwards (1995) е тој/ таа да ги сака јазичите, зборовите, етимологијата на зборовите и врската меѓу јазикот и културата (стр. 2). Врз основа на литературата достапна од областа на судското толкување, како и врз основа на спроведеното практично истражување, мора да се земе предвид

³ Податоци преземени од официјалната вебстраница на Меѓународниот кривичен трибунал: <http://www.icty.org>

дека судницата е место каде што се среќаваат најразлични варијанти на јазикот, како на пример административниот и правниот јазик на адвокатите, обвинителите и судиите со специфичната правна терминологија, за кој на толкувачите им е потребна посебна подготовка и изучување, потоа стандардната варијанта на јазикот, многуте идиоми на јазикот, жаргони и различните дијалекти, кои најчесто се присутни кај обвинетите или сведоците. Следствено, судскиот толкувач мора, пред сè, да има *одлично и сеоффајно* познавање на *двајта работни јазика*, со цел да може целосно да го пренесе значењето на изнесеното во судницата. Покрај тоа, како и кај другите видови толкување, толкувачот мора да поседува вештина на говорење во јавност, поради тоа што од неговото јасно и чисто изразување и држење зависи степенот на разбирање кај целната публика; вештина на активно слушање; меморија, која игра особено важна улога при консекутивното толкување; техники на бележење, како начин да ги забележи паузите, двоумењата, исправките и така точно и прецизно да го запомни и истолкува оригиналот; концентрација; и справување со стрес, издржливост и подготвеност за работа во исклучително тешки психички услови. „Психичкиот напор кај толкувачите при слушање на морничави сведочења през подолг временски период е вид стрес карактеристичен за политичките судења. Ова не е често при секојдневните парнични и кривични постапки. Политичките судења се долги, напорни и исцрпувачки. Кога има сведочења кои мора да бидат толкувани, а содржат живописни описи на тортура и брутално насилство, на толкувачите често психички им влијае она што го слушаат и толкуваат“ (Berk-Seligson, 2002: 231). Во овој контекст се приложува оценка на еден од испитаниците - толкувачи во Хаг за судските толкувања:

„За мене судските се најтешките преводи за еден конференциски толкувач. Притисокот во судското толкување е огромен заради исклучителната важност од прецизност, при што се мери секој збор, и заради комплексноста на правната материја и аргументи. Дополнителен притисок има од фактот дека се работи за судски спор, на кој се расправа за човечки животи и судбини. Во кривичните случаи во Трибуналот на пример и самиот предмет е многу тежок за работа: се работи за случаи на силувања, убиства, геноцид, што дополнително влијае врз состојбата на толкувачот“.

Покрај тоа, една од основните карактеристики на толкувачот во судницата е придржувањето до основните етички и професионални стандарди на работното место. Неутралното однесување е начело кое ги засега сите учесници во судската постапка (Kadric, 2009: 58). Судскиот толкувач мора да тежнее кон професионална непристрасност и неутралност во рамките на и надвор од судот и не смее да биде дадена можност кој било учесник во постапката да може да одреди какви се реакциите на толкувачот за она што го толкува (De Jongh, 1992: 121). Особено е важно толкувачот

да не покажува чувства преку говорот на телото. Ако толкувачот чувствува дека човекот кому му се суди е виновен, може на многу лесен начин да го покаже ова чувство преку својот говор на телото, кој би оддавал: „Леле, седам до убиец.“ (Edwards, 1995: 64-5).

Друго важно начело е да не постои судир на интереси. Кој и да е услов кој може да ја повреди објективноста на судскиот толкувач или да влијае врз неговата професионална независност означува судир на интереси (Berk-Seligson, 2002: 252). Таков судир на интереси постои, пред сè, ако судскиот толкувач е оштетен со кривичното дело, или има каков и да е интерес за крајната пресуда за случајот. Исто така, особено е важно кога судскиот толкувач ќе сфати дека погрешно го разбрал и истолкувал говорителот, да знае тој има обврска да ја коригира грешката, за потоа таа измена да биде внесена во записникот. Други начела кои судскиот толкувач мора да ги почитува на работното место се неоткривање информации од судењето / ангажманот, прецизност и верност при толкувањето, со цел да се избегне неправедно казнување и осудување на невини лица и професионален кодекс на облекување.

3.2.1. Улога на толкувачот во судскиот процес

И покрај многуте обиди да се опише улогата на толкувачите преку употреба на метафори како робот, „телефон“, „канал“, „инструмент“, „машина за фотокопирање“, итн., алудирајќи на буквалниот превод кој толкувачот би требало да го произведе, може со сигурност да се каже дека толкувачите претставуваат неутрална алка во судницата кои имаат задача да функционираат како врска меѓу судот и лицето кое не го зборува јазикот на судот (Kadric, 2009: 47-8). Според Gonzales *et al.* (1991), судскиот толкувач мора да ја пренесе пораката од изворниот јазик на целниот без нејзино менување, сумирање, скратување или дополнување, а притоа мора да го задржи јазичното ниво на говорителот, стилот, тонот и намерата на говорителот. „Така, ако на пример сведокот одговори на изворниот јазик со „Па, не знам, видете... претпоставувам...да, мислам дека го видов таму“, толкуваната верзија на целниот јазик не смее само да биде „Мислам дека го видов таму“, туку треба да ја одрази истата несигурност како во оригиналот“ (Mason, 2008: 8). Судското толкување подразбира што е можно попрецизно и поблиско пренесување на изјавата во суд од изворниот на целниот јазик. Притоа, не смее да се прибегне кон буквален превод збор по збор, туку мора умешно и прецизно да се пренесува изворната порака на целниот јазик.

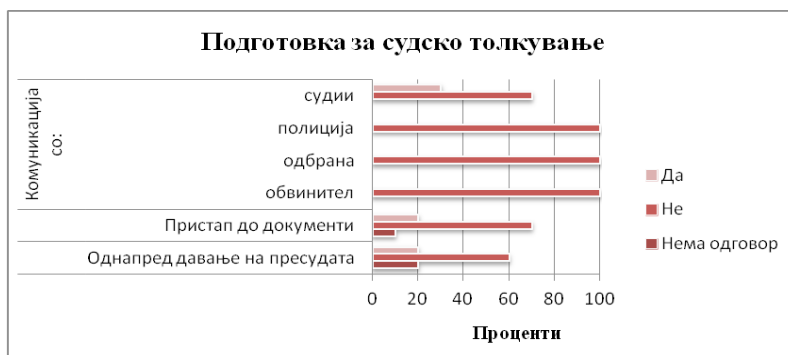
Главната улога на судскиот толкувач во судскиот процес лежи во тоа тој да успее да го стави странскиот говорител на исто рамниште и во иста ситуација како што би бил роден говорител на јазикот на судот (Gonzales

et al., 1991: 17). Судскиот толкувач овозможува, преку толкувањето, обвинетиот да биде лингвистички и когнитивно присутен во судот. Без толкувач би било невозможно обвинетиот или сведокот да биде „присутен“ во судот, да разбере што се случува, или да сведочи и да придонесе за својата одбрана.

3.3. Подготовка за толкување на судски процес

Владеењето со правната терминологија и всушност употребата на точна и прецизна терминологија е од пресудно значење при судското толкување, без разлика дали станува збор за ангажман во македонските судници, или во меѓународни судници. Употребата на точна терминологија може да игра клучна улога при донесувањето одлука за човечката судбина. Затоа, судскиот толкувач мора да посветува огромно внимание на изучување на „студениот“ јазик на правото и судовите, но и на специјализираните терминологии кои може да се разликуваат од случај до случај, што ја подвлекува големата важност од навремена подготовка пред секој ангажман.

Судските толкувачи имаат на располагање голем број ресурси за истражување на правната терминологија, употребата на јазикот и правните концепти, како универзитетски библиотеки и библиотеки на факултетите, стручни библиотеки на судовите, државни агенции и институции, поимници и лексикони достапни на интернет, присуство на судења и усни расправи отворени за јавноста, итн. Во овој контекст, во рамките на практичното истражување беа разгледани можностите за подготовка на судските толкувачи за претстоен ангажман. Од графиконот бр. 2 може да се заклучи дека во македонските судници, во одредени случаи судскиот толкувач би можел да воспостави контакт со судиите или адвокатите, или да дојде до одредени документи од судските случаи, па дури и однапред да ја добие пресудата со цел да се подготви за ангажманот.

Графикон 2

Од друга страна, за практиката во Хашкиот трибунал, испитаник - толкувач во Трибуналот наведе: „Правните аргументи, почетните и завршните аргументи на страните во спорот, доколку се претходно подготвени им се доставуваат на толкувачите за подготовка. Исто така, доколку по распоред се предвидуваше рочиште на кое се разработуваше некоја специјализирана тема, на пример одреден вид и делови на оружје и како тоа функционира, администрацијата на судот обезбедуваше соодветен материјал за подготовка.“

Во оваа насока, се повикуваат надлежните органи, секогаш кога постои таква можност, на судските толкувачи да им биде дозволуван пристап до документи од судски случаи кои би им користеле исклучиво за подготовка за ангажманот.

4. Заклучок

Од погоре изложеното може да се заклучи дека од суштинска важност за успешно вршење на професијата судски толкувач е соодветната подготвеност и познавање на правната терминологија. За таа цел, во продолжение се даваат одбрани извадоци од коментарите на испитаниците – адвокати и судии при практичното истражување во поглед на унапредување на професијата судски толкувач во општеството.

„Правната терминологија и изразите се основен проблем при правилно поставување прашања на странките во постапката, посебно во парничната и граѓанската област каде се употребуваат правни термини и прашања. За секој израз треба да се најде правен стручен израз и така да се толкува. Многу често од правилното толкување зависи и самиот процес и одлуката на судот.“ (испитаник - адвокат, анкетен прашалник, 2011)

„Неопходна е стручноста на правна терминологија, економија, криминологија, медицина, итн., односно вид на специјализација по области, а во зависност од спорот – ангажирање на толкувач кој е специјализиран во дадена област.“ (испитаник - адвокат, анкетен прашалник, 2011)

„Особено за македонските судски преведувачи и толкувачи – добро познавање на правната терминологија. Лично сметам дека лицата кои треба да бидат преведувачи и толкувачи треба да имаат длабоки познавања од областа каде што вршат преведување, не само терминологски, туку и суштински, барем во оној дел кој придонесува за добро разбирање на суштината на она што се преведува“ (испитаник - судија, анкетен прашалник, 2011).

Земајќи го предвид сето она што беше изнесено во овој труд, во консултација со стручната литература и врз основа на практичното истражување може да се заклучи дека судското толкување е професија за која е неопходна флексибилност на толкувачот, издржливост, професионалност,

соодветен настап, манири и начин на однесување, како и високи морални стандарди. Овој труд имаше за цел да ја промовира и унапреди професијата судски толкувач која, меѓу другото, поради високото ниво на одговорност, заслужува особена почит во општеството.

Толкувачот во судницата станува алатка на правдата, овозможувајќи ја комуникацијата меѓу судот и странките кои не го зборуваат и разбираат јазикот на судот. Како што се наведува кај Gonzales *et al.* (1991), со негова помош, судиите и поротата може да реагираат и да донесуваат одлуки во однос на странката на ист начин како за странка која го зборува јазикот на судот, и тоа врз основа на јазичниот стил и изборот на зборови на говорителот. Исто така, со работата на толкувачот, на обвинетиот му се овозможува да чуе сè што би слушал и обвинет кој го говори јазикот на судот. И конечно, судскиот толкувач работи и за адвокатите кои му поставуваат прашања на сведокот. Адвокатот го користи јазикот како алатка за случајот на својот клиент. „Адвокатот ја покажува својата моќ во судот преку манипулирање на мислите и мислењата на другите, без разлика дали станува збор за давање аргументи или испрашување сведоци“ (Gonzales *et al.*, 1991: 18, според Philbrick (1949)). „Јазикот е исто така алатка за откривање на вистината. Реториката мора да биде задржана при толкувањето, не само заради случајот на адвокатот, туку и за одржување на верноста во правниот процес“ (Gonzales *et al.*, 1991: 17-8, 155-6). Следствено, може да се заклучи дека улогата на судскиот толкувач во судскиот процес е од огромно значење бидејќи толкувачот во судницата дава огромен придонес во донесувањето праведна и фер пресуда.

Библиографија:

- BAKER, M. & SALDANHA, G. 2009. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Abingdon and New York: Routledge.
- BERK - SELIGSON, S. 2002. *The Bilingual Courtroom - Court Interpreters in the Judicial Process*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- EDWARDS B., A. 1995. *The Practice of Court Interpreting*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- GAIBA, Francesca. 1998. *The Origins of Simultaneous Interpretation: The Nuremberg Trial*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- GONZALES, VASQUEZ & MIKKELSON. 1991. *Fundamentals of Court Interpretation - Theory, Policy and Practice*. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press.
- JONGH, E. M. De. 1992. *An Introduction to Court Interpreting - Theory & Practice*. Lanham, New York and London: University Press of America.
- KADRIC, Mira. 2009. *Dolmetschen bei Gericht: Erwartungen, Anforderungen und Kompetenzen*. Wien: facultas.wuv.

- MASON, Marianne. 2008. *Courtroom Interpreting*. Lanham, Boulder, New York, Toronto and Plymouth, UK: University Press of America.
- Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција во Република Македонија. 2006. *Стратегија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција во Република Македонија*. Скопје: Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција во Република Македонија & Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје.
- PÖSCHNER, F. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London and New York: Routledge.
- Закон за јарничнајќа јосјќајќа*. 29.01.2005. Скопје: Службен весник на РМ, бр. 79/05 (чл. 6, став 3).

ILIEVSKA Jana

THE ROLE, SIGNIFICANCE AND CONTRIBUTION
OF THE INTERPRETER IN THE COURTROOM

Summary: The goal of this paper is to research the issue of court interpreting, both in theory and practice, giving a short overview of the beginnings of the profession of court interpreting. It presents the profile of professional court interpreters and their role in the judicial process. The paper also provides guidelines for preparation for interpreting at forthcoming proceedings, paying special attention to studying and mastering the language of law and legal terminology. This paper also elaborates the practice of court interpreting in Macedonian courtrooms and at ICTY in The Hague.

Deliberating upon this issue both in theory and practice, thereby familiarizing with the practice of court interpreting in Macedonian courtrooms and at ICTY, this paper aims to contribute to promoting and enhancing the profession of court interpreters, who are of great importance to the society. It is the hope of the author that this paper shall spark new researches in this field and will find its application in the legal practice and in educational curricula.

Key words: court interpreter, courtroom, lawyers, judges, multilingualism

КАНДИКЈАН Вера
verakandikjan@gmail.com

ДИПЛОМАТСКО ТОЛКУВАЊЕ – СОВРЕМЕНИ ПРАКТИКИ И ЕДУКАЦИСКИ АСПЕКТИ

Трудот се осврнува на дипломатското толкување како посебна поддисциплина во науката за толкувањето. Тој има за цел преку едно продлабочено истражување на дипломатското толкување, специфичните техники и современите практики да придонесе за подобро разбирање на улогата на дипломатскиот толкувач и усовршување на неговата исклучително тешка задача како медиум во дипломатијата.

Понатаму трудот дава детален опис на детален опис на квалитативни методи, односно, спроведениот прашалник и интервјуата. Во трудот се изложени и резултатите од квалитативно истражување на мислењето на истакнати толкувачи и дипломати од Македонија и странство на темата дипломатско толкување, спроведено за овој труд во периодот мај – јули 2011.

Преку компаративната анализа на современите практики и квалитативното истражување, авторот доаѓа до заклучок дека дефинирањето на посебностите на дипломатското толкување, како и негово подетално проучување и изучување е неопходно за понатамошниот развој на квалитетни кадри за оваа специфична и значајна подгранка на толкувањето. Во таа насока, трудот нуди патоказ за воведување на едукација за дипломатско толкување во современите образовни програми за толкување.

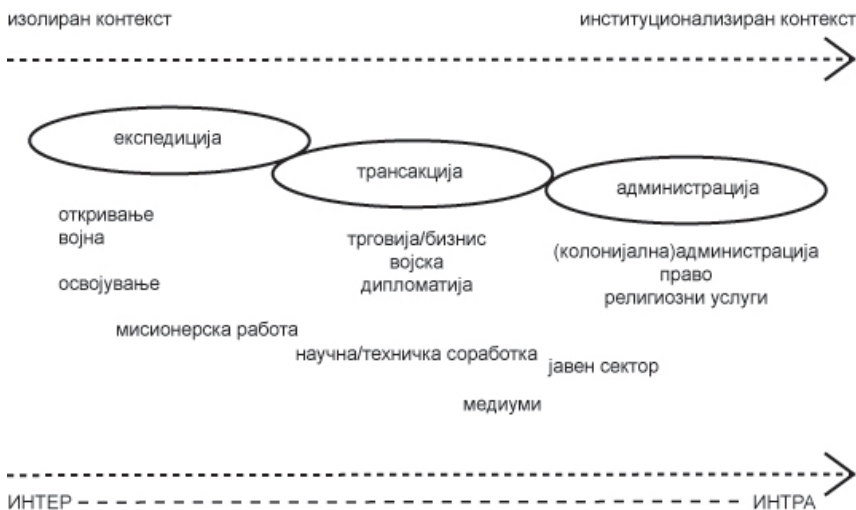
Клучни зборови: дипломатско толкување, техники на дипломатското толкување, улогата на дипломатскиот толкувач

1. Вовед во дипломатското толкување

По продлабочено истражување на литературата за толкувањето заклучивме дека книгата на авторот Франц Пехакер со наслов „Претставување на толкувачките студии“ е еден од ретките научни трудови кој го дефинира дипломатското толкување. Пехакер прави поделба на толкувањето според *социјалниот контекст на интеракција* (средина) и *ситуацискиот контекст на интеракција*. Според него, доколку го разгледуваме толкувањето од историски аспект, најочигледниот критериум за категоризација е социјалниот контекст на интеракција. Односно, во

своите почетоци толкувањето се случувало кога членови на различни лингвистички и културолошки општества стапувале во контакт со одредена цел, кое се нарекува толкување во *интер-социјална средина*. Посредуваната комуникација може да се одвива и во рамките на хетеролингвистичките општества и во тој случај станува збор за толкување во *интрасоцијална средина* (Pöchhacker, 2004: 13).

Земајќи ја предвид горенаведената поделба, авторот го дефинира дипломатското толкување како еден од првите видови толкување кое се појавило во историјата и се одвива во т.н. интерсоцијална средина. Пехакер го дефинира дипломатското толкување на следниот начин: „Кога претставниците на различни лингвистички и културни заедници доаѓале во дојир со цел да воспостават и култивираат политички однос, тие се поопириле на медијатори кои практикувале дејност која најчесто се нарекува дипломатско толкување“ (Pöchhacker, 2004: 14).

Слика 1. Толкувањето во различни сфери на социјална интеракција

Според Пехакер, толкувачката активност се развила во текот на историјата во различни средини, од првите средби на различни племиња до институционализирани интерсоцијални интеракции како и интрасоцијални односи. Оттука може да се воспостави спектар кој се протега од интерсоцијална до интрасоцијална сфера на интеракција кој укажува на зголемената институционализација на контактите и комуникацијата. Некои од контекстите за кои постојат историски докази за толкувачката функција се претставени на Слика 6. Одбраните средини се групирани според клучните термини „експедиција“ (изолирана, интер-

социјална), „трансакција“ (институционализирана, интерсоцијална) и „администрација“ (институционализирана, интрасоцијална). Од анализата на шемата на Пехакер за толкувањето во различните сфери на социјална интеракција, можеме да заклучиме дека дипломатското толкување се одвива во институционализирана, интерсоцијална средина. (Röchhacker, 2004: 16).

Како што можеме да увидиме во современата литература се споменува поимот дипломатско толкување и се класифицира како подвид на толкувањето, но недостасува продолбочено разгледување на спецификите на оваа подгранка на толкувањето. Трудот се насочува токму кон тоа.

2. Методологија на квалитативно истражување

Трудот се заснова на квалитативно истражување чија цел е да го потврди постоењето на дипломатското толкување, како и да изведе нови докази, односно да ги прецизира спецификите на дипломатското толкување. За да се востанови кредибилитетот на квалитативната анализа употребивме т.н. вкрстена анализа, притоа градејќи го практичното истражување врз основа на вкрстена анализа на два квалитативни методи: прашалник и интервјуа. Во продолжение ќе дадеме преглед на двата клучни квалитативни методи со кои се користи овој труд.

2.1. Прашалник

Прашалникот го спроведовме во периодот мај - јули 2011 година со цел да добиеме одговори на прашања поврзани со практиката на дипломатското толкување, кои би ни помогнале да изведеме заклучоци кои се особено важни за истражувачките цели на овој труд. Прашалникот го составивме во електронска форма и го доставивме до испитаниците преку е-пошта. За целите на ова квалитативно истражување прашалникот го испративме до десет македонски реномирани толкувачи кои работат во земјава и надвор од неа.

Прашалникот се состои од дваесет и седум прашања кои се поделени во две целини. Првиот дел содржи девет контролни прашања со кои се добиваат општи информации за испитаниците, а вториот дел содржи осумнаесет прашања поврзани со дипломатското толкување. Прашалникот се состои од следните видови параметри: демографски прашања (со кои се добиваат информации за полот, возраста, образованието и други дескриптивни информации за испитаниците), бихевиорални прашања (со кои се добиваат информации за однесувањето на испитаниците), дихотомни („да-не“ прашања), прашања со повеќе понудени одговори (со можност на избор на само еден одговор или повеќе одговори), прашања со рангирање на биполарна скала од 1 до 5 според Линкертовата скала на одговори (пр.

од „сосема се согласувам“ до „воопшто не се согласувам“), прашања кои бараат да се наведе пример и прашања од отворен тип (пр. Како треба да биде облечен толкувачот?) (Research methods knowledge base: Linkert Scaling, 2008).

2.2. Интервјуа

Со цел да е добијат продлабочени сознанија за толкувањето во дипломатијата во периодот мај – јули 2011 година беа спроведени и три интервјуа со светски познати толкувачи и дипломати од Македонија. Интервјуата со рускиот толкувач Павел Палажченко и ерменскиот толкувач Хачатур Адумјан беа изведени преку е-пошта, додека пак со швајцарскиот дипломат Татјана фон Штајгер Вебер беше изведено лично интервју. Павел Палажченко е еден од најуспешните дипломатски толкувачи. Во текот на својата триесетгодишна кариера како дипломатски толкувач тој имал можност да работи со многу познати политичари. Имено, тој бил главен толкувач за англиски јазик за Михаил Горбачов и министерот за надворешни работи, Едвард Шеварнадзе од 1985 до 1991 година. Толкувал во преговорите меѓу САД и Русија кои довеле до крајот на Студента војна. (Palazchenko, 1997)

Хачатур Адумјан е познат дипломатски толкувач кој работел како толкувач за три ерменски претседатели, за многу министри и амбасадори и официјални лица во рамките на мултилатералните организации. Татјана фон Штајгер Вебер, пак, е швајцарски дипломат во Македонија, која во моментот работи на позицијата шеф на Канцеларијата за соработка во Амбасадата на Швајцарија во Македонија, а досега работела во Министерството за надворешни работи на Швајцарија, Агенцијата за развој и соработка на Швајцарија и развојниот оддел на Обединетите нации.

Покрај лично спроведените интервјуа како предмет на анализа се земени едно интервју со Аманда Гелсворти, официјален толкувач за три последователни француски претседатели, спроведено од страна на радиото Би-би-си и предавањето на Лукреција Маљковиќ-Атанасовска, македонски толкувач и директор на Академијата за протокол на Македонија, со наслов „Толкувачите и протоколот“, одржано на Конференција за преведувачи и толкувачи од Балканот и земјите од југоисточна Европа.

3. Хипотези и анализа на резултатите од квалитативното истражување

Во продолжение ќе направиме селекција од најрелевантните прашања за овој труд и ќе се обидеме да извлечеме заклучоци од добиените одговори за секоја од трите хипотези одделно.

3.1. Хипотеза 1: Анализа на резултати

Хипотеза 1: „Дипломатското толкување е особено/треба да е особено како во особено подзрнка на толкувањето.“

Проверката на оваа хипотеза се врши преку анализа на неколку прашања поставени во прашалник и интервјуа поврзани со застапеноста и препознатливоста на дипломатското толкување како посебна поддисциплина.

Првото прашање кое ќе го разгледаме го направивме земајќи ја предвид поделбата на толкувањето според социјалниот контекст на интеракција (Röschhacker, 2004: 13-15). Целата на прашањето беше да ја одредиме честотата на толкување во различните социјални контексти на интеракција. Испитаниците беа прашани приближно колку пати во последната година биле ангажирани како толкувач во следниве опкружувања: бизнис, судско, медицинско, дипломатско и медиумско, со можност да наведат и други опкружувања.

Резултатите од прашалникот ги нудат следните податоци: во периодот 2010-2011 година испитаниците толкувале 60 пати во бизнис опкружување, 53 пати во дипломатско, шест во медиумско, четири во медицинско, два пати во судско опкружување, а како други опкружувања ги навеле конференциското, обуките и работилниците.

Слика 2. Број на ангажмани по категорија на толкување

Фактот дека во текот на една година дури 53 пати испитаниците толкувале во дипломатско опкружување укажува на тоа дека толкувањето во дипломатијата е еден од најчестите видови на толкување во Македонија.

Следното прашање на кое ќе се осврнеме има за цел да добие информација за застапеноста на одделни видови на толкувачки професии во современата толкувачка практика во Македонија, притоа имајќи особен интерес да дознаеме како се самоидентификуваат толкувачите во Македонија во однос на толкувачките подгранки и колкав број испитаници се идентификуваат како дипломатски толкувачи.

Прашањето им нудеше можност на испитаниците да изберат еден или повеќе одговори. Добиени се следните резултати: седум пати е избрано полето – толкувач (без одредница), шест пати – дипломатски толкувач, пет пати – конференциски толкувач, три пати – професор по толкување, два пати полето судски толкувач, и по еднаш се избрани полињата медицински толкувач и самоук толкувач.

Земајќи предвид дека една од главните цели на овој труд е да ја докаже потребата од востановување на дипломатското толкување како посебна подгранка во современата наука за дипломатското толкување особено е важен фактот дека дури 60 проценти од испитаниците се идентификуваат како дипломатски толкувачи.

Прашањето „Дали сте имале искуство како дипломатски толкувач“ е тесно поврзано со претходните две прашања. На ова прашање дури 90 проценти од испитаниците одговориле позитивно.

За релевантноста на избраните испитаници добиваме докази преку резултатите од следните две прашања. На прашањето „Дали сте толкувале за познати дипломати и познати политички личности“ 70 проценти дале позитивен одговор. На прашањето „Дали сте толкувале во некоја меѓународна организација“ 90 проценти одговориле позитивно и ги навеле следниве институции: Обединети нации, Европска комисија, Европски парламент, Совет на Европа, Комитет на региони, НАТО, ОБСЕ, ОДИХР, УСАИД, УНИЦЕФ, Светска банка, Министерство за надворешни работи на Австрија и др.

Резултатите од теоретското и практично испитување јасно укажуваат на потврдување на хипотезата за потребата од воспоставување на дипломатското толкување како посебна подгранка во науката за толкувањето. Од една страна авторот Пехакер теоретски ја потврдува хипотезата, бидејќи го препознава и дефинира дипломатското толкување, а од друга страна испитувањето нуди практични докази за постоењето на дипломатското толкување преку клучните резултати: дипломатското толкување е еден од најчестите видови на толкување во Македонија, идентификацијата со дипломатското толкување како

иодгранка е на прво место, а деведесет проценти од испитаниците се идентификуваат како дипломатски.

3.2. Хипотеза 2: Анализа на резултати

Хипотеза 2: „Дипломатскиот толкувач покрај улогата на толкувач во одредена мера игра улога и на дипломат.“

Со цел поблиска анализа на улогата на дипломатскиот толкувач наспроти дипломатот како клиент како една од спецификите на дипломатското толкување, важно е јасно да се разграничи улогата на толкувачот наспроти дипломатот, односно да се одговори на прашањата дали толкувачот има улога на дипломат, колкава треба да биде неговата видливост и афирмираност, до кој степен треба да ги имитира емоциите на клиентот и дали и во кој случај треба да ги коригира културолошки несоодветните искази на клиентот.

Во таа насока истражувањето понатаму се обидува да ја дефинира улогата на дипломатскиот толкувач. Прашањето „Дали толкувачот исто така игра и улога на дипломат?“/„Дали добрите толкувачи се исто така и дипломати?“ беше поставено во трите интервјуа со цел да се утврди дали толкувачите кои работат во дипломатската средина треба исто така да знаат да се однесуваат дипломатски и каде се границите на нивната дипломатска улога. Во продолжение ќе извршиме вкрстена анализа на одговорите добиени од интервјуата и прашалникот.

Во интервјуто со дипломатскиот толкувач Хачатур Адумјан на прашањето „Дали толкувачот исто така игра и улога на дипломат?“/ Дали добрите толкувачи се исто така и дипломати?“, тој го дава следниот одговор: „Постои фина линија која толкувачот ризикува да ја премине кога се појавува потребата толкувачот да додаде 'дипломатска' нота или да употреби 'дипломатска' претпазливост во однос на интеркултурен или друг вид сензибилитет. Сметам дека добриот толкувач треба постојано да биде информиран за политичките и дипломатските збиднувања и да се обиде да најде рамнотежа така што во исто време ќе биде дипломатски од помош во својство на толкувач, а притоа нема да ѝ повлијае на содржината“.

На истото прашање за дипломатската улога на толкувачот, познатиот дипломатски толкувач Павел Палажченко одговори: „Во Министерството за надворешни работи на Советскиот сојуз сите толкувачи имаа дипломатски ранг и се сметаа како еднакви со други дипломати, односно со оние кои работеа во регионалните и оперативните оддели на министерството. Од нив се очекуваше да дејствуваат и да се однесуваат соодветно. Во суштина, толкувачите треба исто така да бидат дипломати во поширока смисла на зборот: ние работиме со луѓе и мора да знаеме како да се справуваме со нив. Задачата на сите толкувачи е да овозможат меѓународна комуникација, а

тоа само по себе претставува „дипломатија“. Се разбира, не треба да се оди предалеку со ова сфаќање и притоа да се преземаат задачи и одговорности кои не се во соодносот со рангот, позицијата, итн. Сето ова претставува една тенка линија“.

Дипломатот Татјана фон Штајгер Вебер го дава следниот одговор во врска со тоа дали добрите толкувачи треба да бидат и добри дипломати. „Сметам дека работата на толкувачот е навистина посебна. Не знам дали би можело да се каже дека тие треба да се однесуваат слично на дипломатите, би рекла не. Станува збор за различна функција, но некои карактеристики се заеднички. Една од овие карактеристики според мене е психологијата. На некој начин, толкувачот исто како и дипломатот мора да биде заинтересиран за оној кој седи отспротива. Толкувањето не претставува само преведување на зборови туку пренесување на значењето“.

Слика 3. Толкувачите имаат улога на дипломати

Мислењата на анкетираниите толкувачи од Македонија на прашањето „Толкувачите исто така имаат и улога на дипломати. Со промислени интервенции тие можат да им помогнат на нивните неуки клиенти да избегнат грешки кои инаку скапо би ги чинеле“ се поделени, иако повеќе испитаници се согласуваат со ставот дека толкувачите имаат и улога на дипломати.

Од вкрстената анализа можеме да заклучиме дека повеќе од две третини од испитаниците сметаат дека толкувачот треба да игра улога на дипломат, но тоа треба да се направи со умешност и одмереност, односно толкувачот треба да се однесува дипломатски и да ја толкува пораката во согласност со културолошките разлики, но притоа да внимава целосно да го пренесе значењето на пораката и да не ја премине границата на својата функција ниту пак да го засени дипломатот.

Следните две прашања се занимаваат со дебатата за видливоста или невидливоста на толкувачот: еден од аспектите на улогата на дипломатскиот толкувачот за кој сè уште не постои консензус во науката за толкувањето. Во насока на понатамошно истражување на концептот на невидливост/видливост на толкувачот подолу ќе ги разгледаме резултатите од прашалникот и интервјуата.

На прашањето за анонимноста/популарноста на толкувачот сите испитаници одговориле дека „толкувачот треба да биде во сенка“. Интересен е фактот што на следното прашања тоа до кој степен се согласуваат со изјавата на познатиот толкувач Игор Корчилов дека „Толкувачот треба да биде слушнат, а не виден“ испитаниците не се едногласни, односно само 60 проценти одговориле дека сосема се согласуваат со овој став. На истото прашање толкувачот Хачатур Адумјан во интервјутоодговара: „Би се согласил дека способноста да се остане „невидлив“ е доблест за професионалниот толкувач”.

По извршената вкрстена анализа на податоците можеме да заклучиме дека поголем број од толкувачите ја перципираат нивната улога како невидлива и сметаат дека толкувачот треба да биде во сенка. Сепак земајќи предвид дека резултатите не укажуваат на потполно согласување меѓу толкувачите и можеме да заклучиме дека овој аспект од улогата на толкувачот треба понатаму да се истражува.

Во продолжение ќе се осврнеме на прашањето чија цел е да добие информации за тоа дали и во која ситуација толкувачот треба да интервернира во оригиналот односно да ги поправи зборовите на говорникот.

Во врска со ова прашање испитаниците се одлучиле за следните степени на согласност со изјавата „Доколку зборовите на странката не се културолошки соодветни, морам да го/ја корегирам“: 50 % отпаѓаат на оние кои сосема се согласуваат и се согласуваат, а 20 % од испитаниците не се согласуваат.

Во своето предавање пак Лукреција Маљковиќ-Атанасовска вели дека „толкувачот не треба да ги поправа грешките на клиентот. Толкувачот е само каналот. Можеби грешката на клиентот е намерна. Ние не сме оние кои треба да судиме.“ (Маљковиќ-Атанасовска, 2011). Според неа најважно е толкувачот да не го засрами клиентот.

Во интервјуто со швајцарскиот дипломат Татјана фон Штајгер Вебер на прашањето „До кој степен се согласувате со следнава изјава: Толкувачот треба да го исправи клиентот ако тој/таа употреби зборови кои се културолошки несоодветни.“, таа одговорила: „Толкувачот може да се обиде да ја спречи штетата, освен во ситуација во која човекот кој употребил културолошки несоодветни зборови го сторил тоа намерно. Доколку грешката е ненамерна, би му била благодарна на толкувачот ако тој/таа ме исправи“.

Од анализата на резултатите можеме да заклучиме дека толкувачот треба во секоја ситуација да оцени дали е безбедно и адекватно да го поправи говорникот и дека тоа треба да го стори само доколку е сигурен дека станува збор за ненамерна грешка. Доколку толкувачот не е сигурен се препорачува да не го изменува спорниот дел од оригиналот.

На прашањето за тоа дали толкувачите имаат право да ја прекинат странката со цел да се обезбеди добра комуникација, повеќето испитаници (90%) одговориле дека се согласуваат. Со ваквиот став се согласува и дипломатот Татјана фон Штајгер Вебер, која вели дека тоа не е само право туку и обврска на толкувачите.

Дури 60 % од испитаниците се согласуваат со прашањето во кое е изнесен ставот „Толкувачите треба да бидат и актери, односно толкувачот треба да ги пренесе емоциите на клиентот“.

За разлика од согласувањето со овој став кое преовладува кај македонските толкувачи кои го одговориле прашалникот, во интервјуата се забележува помал степен на согласност за ова прашање. Подолу се наведените одговорите на прашањето „Дали толкувањето е актерска професија? / Дали толкувачот треба да се обиде да ги пренесе емоциите на личноста за која тој/таа толкува?“.

Во интервјуто Хачатур Адумјан го изразува следниот став за степенот на емотивност на толкувачот: „Постојат различни стилови меѓу толкувачите и има различни пристапи кон ова прашање. Сум видел и слушнал премногу емоционални толкувачи кои целосно го пренеле значењето. Сум видел професионални толкувачи до тој степен обземени од емоции што забораваа цели реченици или погрешно ги кажуваа имињата на државите. Сум слушнал многу компетенти толкувачи како зборуваат без какви било емоции, дозволувајќи му на слушателот да ги следи емоциите на оригиналниот говорител. Сум слушнал и забелешки од слушателите за монотоното толкување“.

Павел Палажченко го дава следниот одговор: „Толкувањето не е актерска професија – но тоа е кусиот одговор. Толкувачот, особено кога одблиску работи со некого, особено ако таа личност е важен лидер, треба да поседува и да употребува одредени психолошки вештини кои се блиски со

вештините и интуитивноста на добриот актер. Толкувачот не треба да биде без никакви емоции, но во исто време не треба да се обидува да ги имитира емоциите, гестикациите и јазикот на телото на говорникот. Добриот толкувач сето ова до одредена мера го ‘неутрализира’, без разлика дали тоа го прави свесно или несвесно. Да Ви дадам едноставен пример: доколку говорникот вика, толкувачот не мора. Имајте на ум дека публиката најчесто го гледа и го слуша говорникот, па затоа толкувачот го создава ‘титлот’, а не ‘синхронизацијата’ на говорникот. Секогаш сум сметал дека доколку се обидувате да ‘глумите’ кога толкувате тоа може да изгледа малку гротескно. Се разбира станува збор за лично видување, а можеби дури и моја лична фобија“.

Дипломатот Татјана фон Штајгер Вебер дава дециден одговор велејќи: „Не, бидејќи тоа е говор на телото. Не, Вие не сте актери“.

Во радио интервјуто за Би-би-си Аманда Гелсворти официјалниот толкувач за претседателот Саркози го дава следното мислење: „Првото нешто што им го велам на студентите по толкување на Институтот во Париз е дека преку толкувањето ќе имате можност најмногу да му се доближите на актерството ако сакате да го практикувате правилно. Се разбира секогаш ќе има приказни за монотони толкувачи кои прават публиката да заспие дури ги слуша. Кога толкувате некого до одреден степен треба да влезете во нивниот ум и да размислувате како нив.“¹

Од анализата на одговорите на прашањето за интензитетот на пренесување на емоциите на клиентот добивме мошне разновидни одговори. Можеме да извлечеме заклучок дека степенот на следење на невербалниот говор на клиентот зависи од индивидуалниот стил на толкувачот, бидејќи дури и меѓу врвните толкувачи постојат дијаметрално спротивни гледишта. Толкувачот Палажченко претпочита умереност во емоциите, Адумјан вели дека се сретнал со еднакво квалитетни колеги и меѓу оние кои имаат емотивен пристап и меѓу оние со кои толкуваат без какви било емоции, а пак Галсворти гледа на толкувачката професија како многу блиска со актерската.

Во врска со хипотезата која тирага по одговори за улогата на дипломатскиот толкувач преку анализа на неговата дипломатска улога, видливоста и афирмираноста, степенот на емоциивност како и управанието на културолошкиите грешки на клиентот, доаѓаме до заклучок дека сите овие прашања за кои во науката и практиката нема консензус ги обединува потребата толкувачот да ја најде соодветната мера, со цел да биде видлив, а при тоа да не го засени клиентот, да поседува дипломатски во рамките на неговата улога како толкувач, да биде умерен во пренесувањето на емоциите на клиентот и да го корелира клиентот без да го навреди или да ја промени намерата на неговата йорак.

¹ “BBC World Service,” <http://www.bbc.co.uk/programmes/p008p34g> (20 март 2013)

3.3. Хипотеза 3: анализа на резултати

Хипотеза 3: „Одредени специфични техники и знаења се клучни за дипломатското толкување.“

Со оглед на дефинирањето на дипломатското толкување како посебна поддисциплина, значајно е да се одредат специфичните техники и знаења кои се најзначајни за дипломатското толкување, сè со цел поблиску да се опишат специфичностите на оваа посебна подгранка. Проверката на оваа хипотеза ќе се постигне преку вкрстена анализа на одговорите на овие прашања во прашалникот и интервјуата.

Една од главните цели на практичното истражување беше да утврди кои се најважните особини кои треба да ги поседува еден дипломатски толкувач. За таа цел на испитаниците им беа понудени тринаесет вештини и особини кои тие требаа да ги рангираат на скала од 1 до 5 (од многу важно до неважно). Долунаведениот графикон ги претставува резултатите.

Слика 4. Особини по степен на важност

Истражувањето покажува дека сите особини наведени во прашањето се важни за дипломатскиот толкувач. Сите особини се оценети како важни или многу важни. Највисока оценка имаат следните особини: одлично познавање на работните јазици, доверливост, јасно изразување, непристрасност и навременост. Иако овие особини се важни за сите видови толкувачи, како особини кои се специфично важни за дипломатскиот толкувач ќе ги издвоиме: доверливоста, познавањата од областа на дипломатијата и политиката, познавањата од областа на протоколот и професионалниот изглед.

Свои ставови за прашањето „Кои се според Вас клучните вештини кои треба да ги поседува дипломатскиот толкувач?“ дадоа и реномираните толкувачи и швајцарскиот дипломат.

Толкувачот Хачатур Адумјан како најважни особини на дипломатскиот толкувач ги издвојува: „способноста за запазување детали, проникливоста, брзината и способноста да се остане смирен кога се работи под притисок“.

Според Павел Палажченко, „клучните вештини на дипломатскиот толкувач се едноставно оние на толкувачот, односно тие се лингвистички. Одличното познавања на двата јазика и способноста за префрлање од едниот кон другиот, добрата меморија и точниот настап (глас, ритам, став) се од суштинско значење. Преостанатото односно интерактивните вештини, сеопфатното знаење, способноста за брзо примање и проценување на информации, се нелингвистички или веројатно гранични – повторно, линијата е тенка“.

Дипломатот Татјана фон Штајгер Вебер го дава следното мислење за вештините со кои треба да се одликува дипломатскиот толкувач: „сметам дека една важна вештина е толкувачот да успее да го долови значењето, а не само зборовите. Треба да има познавање и треба да биде специјализиран за одредени полиња. Бидејќи особено при консекутивното толкување, треба да го резимирате кажаното и затоа е важно да можете да ја доловите суштината на она што било кажано. Како што кажав многу е важна психологијата. Исто така важно е да се биде објективен. Не е задача на толкувачот на каков било начин да ја коментира или да ја изменува пораката која треба да се пренесе. Тоа е особено важно, зашто така ја градите и довербата“.

Тргувајќи од претпоставката дека за толкувачот кој работи во дипломатијата особено е важно да има одлични познавања од областа на протоколот и обидувајќи се да ја дефинираме едукативната екстензија специфична за дипломатското толкување во прашалникот го поставивме прашањето: „Дали сметате дека толкувачите треба да посетуваат обуки/курсеви во следниве области?“. Резултатите од прашалникот укажуваат дека голем број од испитаниците сметаат дека толкувачите треба да посетуваат обуки од областа на дипломатијата и протоколот, а помал број сметаат дека треба да се изучува етиката.

Од интервјуто со дипломатот Татјана фон Штајгер Вебер го добивме следниот одговор на прашањето „Дали сметате дека толкувачите треба да имаат одлични познавања од областа на протоколот?“. „Тоа е многу важно. Протоколот бил измислен за олеснување на комуникацијата. Понекогаш луѓето погрешно го разбираат тоа и мислат дека протоколот е маскарада... Толкувачот кој има познавања од областа на протоколот може да му помогне на клиентот, бидејќи често клиентите не го познаваат“.

Толкувачот и експерт за протокол Лукреција Маљковиќ-Атанасовска во своето предавање вели: „Толкувачот мора секогаш да го почитува протоколот. Протоколот е услуга која осигурува дека сè ќе се одвива непречено” (Маљковиќ-Атанасовска, 2011).

Одговорите од прашалникот и интервјуата покажуваат дека е особено важно за толкувачот кој работи во дипломатски контекст да има добри познавања од областа на дипломатијата и протоколот, а обуката од оваа област треба да биде дел од наставната програма за толкување.

Земајќи предвид дека секоја наука има свои специфични знаења и техники, ојкако утврдивме дека дипломатското толкување истражување посебна оддисциплина на толкувањето преку изведеното истражување како специфично важни техники и знаења за дипломатското толкување ги изведуваме: врвни познавања на работниот јазик, доверливоста, познавањата од областа на дипломатијата и политиката, познавањата од областа на протоколот и професионалниот изглед.

4. Заклучок

Со оглед на јасните докази за препознатливоста, застапеноста и широката примена на дипломатското толкување во Македонија и пошироко во споредба со другите подгранки на толкувањето, авторот заклучува дека постои потреба од додефинирање, понатамошно истражување и поблиско запознавање со различните техники неопходни за оваа подгранка на толкувањето. Дипломатското толкување со сите аспекти кои ги опфаќа треба од една страна да биде дефинирано и утврдено како подгранка во рамки на теоретскиот дискурс на толкувањето, а од друга страна се препорачува изработка и стандардизација на практични прирачници за протокол и етикеција наменети исклучиво за дипломатските толкувачи како и нивна примена во едукацијата на идните дипломатски толкувачи.

Во таа насока, за поздравување е фактот што Катедрата за преведување и толкување на Филолошкиот факултет во Скопје ја препознала неопходноста од обука на студентите по толкување во областа на дипломатското толкување и од неодамна во својата студиска програма го инкорпорирала предметот Дипломатска комуникација на странски јазик. Секако, со оглед на големата застапеност на дипломатското толкување во практиката во Македонија, би било соодветно да се прошири и продлабочи програмата од аспект на добивање податоци од областа на дипломатскиот протокол и професионалниот изглед.

Со цел да се изградат навистина квалитетни кадри во областа на толкувањето трудот ја потенцира потребата од подетално изучување на дипломатското толкување преку понатамошно научно истражување на дипломатското толкување како и сеопфатни студиски програми во областа

на дипломатијата и протоколот. Само така македонските толкувачи ќе бидат конкурентни на домашниот и светскиот пазар за толкување и ќе го помогнат процесот на интеграција и асоцијација во европските и меѓународните организации.

Користена литература:

PALAZCHENKO, P. 1007. *My Years with Gorbachev and Shevardnadze: The Memoir of a Soviet Interpreter*; Pennsylvania State University Press

PÖSCHNER, F. 2004. *Introducing Interpreting Studies*, London: Routledge

Белешки од предавања:

МАЉКОВИК-АТАНАСОВСКА, Лукреција. Толкувачите и протоколот.

Предавање, Конференција за преведувачи и толкувачи од Балканот и земјите од југоисточна Европа, Скопје, Македонија, 1 октомври, 2011.

Research methods knowledge base: Linkert Scaling, 2008. <http://www.socialresearchmethods.net/kb/scallik.php> [14 јули 2013].

KANDIKJAN Vera

DIPLOMATIC INTERPRETING – CONTEMPORARY PRACTICES
AND EDUCATIONAL ASPECTS

The paper examines diplomatic interpreting as a separate discipline in the science of interpreting. Its goal is to contribute to determining the existence of diplomatic interpreting as a separate discipline, the better understanding of the role of the diplomatic interpreter and perfecting his/hers extremely demanding task as a medium in diplomacy, by conducting a thorough research of diplomatic interpreting, its specific techniques and contemporary practices.

Furthermore, the paper presents the results of the qualitative research of the opinion of renowned interpreters and diplomats from Macedonia and abroad on the topic of diplomatic interpreting, conducted for the purpose of the thesis in the period May – July 2011.

Through a comparative analysis of the contemporary practices and the qualitative research, the author comes to the conclusion that the defining of the specifics of the diplomatic interpreting as well as a more in-depth research and education is indispensable for the further development of high-quality professionals for this specific and important interpreting discipline. In that direction, the thesis offers recommendations for incorporating diplomatic interpreting in the curricula of contemporary interpreting studies.

Keywords: diplomatic interpreting, techniques of diplomatic interpreting, role of the diplomatic interpreter

КИТАНОВСКА-КИМОВСКА Соња
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
sonjakitanovska@yahoo.com

ДИРЕКТЕН НАСПРОТИ ИНДИРЕКТЕН ПРЕВОД: ЕМПИРИСКА СТУДИЈА

Иако има важна функција на збогатување на книжевноста во националните книжевности во развој, релативно малку се знае за вистинската природа на индиректниот превод за разлика од директниот превод. Генерално, чувствата за индиректниот превод се негативни. На него се гледа како да има штетен ефект врз изворниот текст или како да воведува отстапки во однос на оригиналот. Од друга страна, пак, има и такви кои сметаат дека преводите правени од оригинал не значи дека се автоматски подобри и поубави од посредните преводи. Целта на овој труд е да обезбеди докази од емпириска природа со кои ќе се потврдат горенаведените тврдења.

Врз основа на теориско-методолошката рамка на Лич (Leech, 1969), трудот анализира 5 отстапки на графолошко, фонолошко, лексичко, синтаксичко и семантичко ниво во корпус од 7200 стиха. Поконкретно, предмет на анализа се употребата на полустих, рима, сложенки, синтаксички паралелизми и игра на зборови во извадоци од 2 драми од Шекспир и по 2 превода од нив, од кои едниот е директен, а другиот е индиректен.

Клучни зборови: индиректен превод, отстапки, Шекспир, полустих, рима, сложенки, синтаксички паралелизми, игра на зборови

1. Вовед

Индиректниот превод речиси воопшто не е истражуван како дел од науката за преведувањето. Изминатите неколку децении истражувачите на преводот го проучувале преводот и теоретизирале за неговата природа анализирајќи го и како процес и како производ, но во нивните теоретски претстави преводот главно се разбира во неговата прилично ортодоксна смисла како меѓујазичен пренос кој вклучува изворен текст и текст-цел. Со други зборови, кога се зборува за преводот, она што се има на ум речиси

во сите случаи е директниот превод. Индиректниот превод¹, како што е дефиниран од Кител и Френк (Kittel and Frank, 1991), односно преводот што се прави од изворен текст кој и самиот е превод на јазик поинаков од оној на оригиналот, бил многу малку во фокусот на научниците. Во литературата за преводот има многу малку студии кои се осврнуваат на оваа појава, а и кога се прави тоа, пристапот е главно историски (Roche, 1991; Graeber, 1991; Toury, 1995).

Иако има важна функција на збогатување на книжевноста во националните книжевности во развој (Lie, 2000), релативно малку се знае за вистинската природа на индиректниот превод за разлика од директниот превод. Генерално, чувствата за индиректниот превод се негативни. На него се гледа како да има штетен ефект врз изворниот текст (Nida, 1964 во Lie, 2000) или како да воведува отстапки во однос на оригиналот (Dollerup, 1998). Од друга страна, пак, според Михајловски (2003: предговор 8) преводите правени од оригинал не значи дека се автоматски подобри и поубави од посредните преводи.

Поради недостатокот на фактичка основа, неопходно е ваквите тврдења понатаму да се истражат преку обезбедување докази од емпириска природа. Целта на овој труд е токму таква. Во овој труд ја разгледуваме природата на индиректниот превод од гледна точка на стилот преку споредување на директните и индиректните преводи на еден ист текст и анализирање на тоа колку тие го задржале стилот на оригиналот. Веруваме дека резултатите ќе обезбедат докази со кои ќе се потврдат некои од горенаведените тврдења.

2. Прашања на истражувањето

Прашањата на ова истражување произлегуваат од тврдењата за негативното влијание на рејелот врз квалитетот на преводот и инфериорноста на индиректниот превод во однос на директниот превод. Општото прашање е:

1. Дали се разликуваат директниот и индиректниот превод во однос на нивното задржување на стилските одлики на оригиналот?
Доколку одговорот на ова прашање е позитивен, од него произлегуваат поконкретни прашања:
2. Колку и како се разликуваат директниот и индиректниот превод во однос на нивното задржување на стилските одлики на оригиналот?
3. Какво е влијанието на посредникот врз преведувањето стил?

¹ Во литературата се користат и следните термини „второстепен превод“ (“second-hand translation”), „посредуван превод“ (“mediated translation”), „посреден превод“ (“intermediate translation”) (Toury, 1995) или „релеен превод“ (“relayed translation”) (Dollerup, 1998).

3. Теориско-методолошка основа

Моделот којшто го користиме како теориско-методолошка алатка во нашето истражување е моделот за анализа на Џефри Лич (Leech, 1969). Овој модел е погоден за нашето истражување не само поради неговиот потенцијал за широка практична примена, туку, како што ќе видиме подолу, уште повеќе поради тоа што претставува спој меѓу стилистиката, лингвистиката и книжевноста.

Во основата на моделот на Лич (ибид.: 5-6) е односот меѓу поетскиот јазик и „обичниот“ јазик. Уште на самиот почеток тој го поставува тој однос не како едноставен туку како однос кој може да се гледа од најмалку три аспекта:

- Поетскиот јазик може да ги крши или да отстапува од општо почитуваните правила на јазикот на многу различни начини, некои очигледни, некои суптилни.

- Креативниот автор, и особено поетот, ужива единствена слобода, меѓу корисниците на јазикот, да се движи по сите негови комуникативни ресурси, без оглед на социјалните или историските контексти на кои тие припаѓаат. Ова значи, меѓу другото, дека поетот може да го користи јазикот од минатите векови, или може да позајмува елементи кои припаѓаат на други, некнижевни употреби на јазикот.

- Повеќето од она што се смета за типично за книжевниот јазик (на пример, употребата на иронија или метафора), сепак, влече свои корени од секојдневната употреба на јазикот и може најдобро да се проучува со некакво упатување до таквата употреба.

Од друга страна, општо начело на уметничкото општење е дека уметничките дела на некаков начин отстапуваат од нормите коишто обично се очекуваат за медиумот којшто се користи за изразување, па значењето и вредноста на уметничкото дело произлегуваат од елементите кои се интересни и предизвикуваат изненадување повеќе отколку од автоматизирани шаблони (ибид.: 56-57). Во случајот со книжевноста, каде што медиум е јазикот, отстапувањата се изразени како отстапки од вообичаената употреба на јазичните елементи, односно како нарушување на правилата на јазикот и нормалниот процес на комуникација (ибид.: 61). Овде се гледа дека во суштината на моделот на Лич е формалистичкото сфаќање на литературноста како актуализација, а тоа е дополнителен фактор кој го прави овој модел погоден за стилистичка анализа и соодветен за нашето истражување. Имено, според Лич, општо правило е дека секој кој сака да го испитува значењето и вредноста на некое уметничко дело мора да се сконцентрира на елементите од интерес и изненадување, а не на автоматските шеми. Таквите актуализирани елементи во случајот на

поезијата, како што кажавме, се лингвистичките отстапки или стилските маркери.

Според Лич, нарушувањата или отстапките во книжевниот јазик се манифестираат на неколку нивоа, и тоа: лексичко, граматичко (морфолошко и синтаксичко), фонолошко, графолошко, семантичко, на ниво на дијалект, регистар и историски период. Од друга страна, според Лич и Шорт (Leech & Short, 1981: 44) исцрпна стилистичка анализа на одреден текст не е возможна. Со други зборови, не е можно да се направи комплетен список на сите (до еден!) лингвистички елементи кои може да се најдат во даден текст. Затоа секој спроведлив метод за стилистичка анализа мора да избере некои елементи за анализа а да занемари други. Тие заклучуваат дека стилистичката анализа мора, всушност, да биде многу селективна за да биде изводлива. Дури и наведуваат дека некои студии се концентрираат само на еден елемент од стилот (ибид.: 69).

Поради временските ограничувања и физичките можности исцрпна анализа на оригиналите и нивните преводи не е можна. Заради задржување на истражувањето во рамките на остварливото и изводливото, сегашното истражување се задржува на правење на анализа на следните елементи од стилот: а) аграматикалности: графолошко ниво (стих наспроти полустих), фонолошко ниво (рима), лексично ниво (сложенки) и синтаксичко ниво (синтаксички паралелизми); б) алогичности: семантичко ниво (игра на зборови).

4. Корпусот

Корпусот кој го користиме во ова истражување е претставен во Табела 1:

Табела 1: Резиме на корпусот користен во истражувањето

Бр.	Автор/Преведувач	Наслов на оригинал/превод	Година на издавање на изданието	Жанр	Извор од којшто е работен преводот
1	Вилијам Шекспир	<i>Hamlet, Prince of Denmark</i>	1985	драма - трагедија	/
2	Вилијам Шекспир/Богомил Ѓузел (ДП1)	<i>Трагедијата на Хамлет принцот дански</i>	1989	драма – трагедија	англиски
3	Вилијам Шекспир/Ацо Шопов (ИП1)	<i>Хамлет</i>	2002	драма – трагедија	руски
4	Вилијам Шекспир	<i>A Midsummer Night's Dream</i>	1984	драма - комедија	/
5	Вилијам Шекспир/Богомил Ѓузел (ДП2)	<i>Сон на летната ноќ</i>	1985	драма – комедија	англиски
6	Вилијам Шекспир/Владимир Попов (ИП2)	<i>Сонот на летната ноќ</i>	????	драма – комедија	хрватски

Имајќи го предвид ограничениот временски рок за завршување на ова истражување, исцрпна анализа на секој од овие шест текста не е можна. Се одлучивме за опција која е остварлива, а која сепак нуди доволно материјал и објективен систематски пристап. Ваквата одлука ја засновавме врз примерот на студијата од Пеканен (Pekkanen, 2007). Корпусот кој е предмет на анализа во нашето истражување го сочинуваат по 1200 стиха од секоја книга, земени од почетокот, средината и крајот. Поконкретно, нашиот корпус се состои од по 400 стиха земени од првиот, третиот и петтиот чин од секоја од двете драми и нивните преводи на македонски јазик, или вкупно 7200 стиха.

5. Анализа

Анализата се состои од квалитативна и квантитативна обработка на податоците. Квантитативната анализа помага да се добие слика за општата тенденција и да се извлечат генерални заклучоци. Квалитативната обработка, од друга страна, служи како основа за квантитативната анализа. Квалитативната обработка помага да се одреди дали одредена употреба на некој елемент од јазикот може да се смета за отстапка. Поточно, со помош на квалитативниот метод, се толкува значењето на дадена отстапка во дадениот контекст и се поврзува со драмското дејство, односно се појаснува нејзината улога во поширокиот контекст на драмата и зошто е особено важно таа да се задржи во преводот.

5.1 Квалитативна анализа

За илустрација на квалитативниот пристап, подолу даваме неколку примери, по еден на секое ниво на јазикот.

Полустих

Во првата сцена од првиот чин Шекспир го поделил стихот 10 меѓу Бернардо и Франциско:

“BARNARDO: Have you had quiet guard?
FRANCISCO: Not a mouse stirring.” 10

(Хамлет I.i. 10)

Овој полустих е прв во драмата и пред неговото појавување не се случило ништо значајно. Всушност, ова се самите почетоци на драмата во кои дознаваме дека Бернардо и Франциско се стражари, дека е полноќ и дека ноќта е кочан студена, а Франциско премрзнат. Бернардо доаѓа како негова замена и го прашува како поминал на стража и дали било мирно, на што Франциско одговара дека сè било мирно, ништо не се случило, и никој ни го нарушил мирот во ноќта, дури ни глумците. Ова навидум се чини како обичен, секојдневен муабет меѓу двајца колеги, направен повеќе

од куртоазија отколку заради некој вистински интерес или причина. Но, фактот што Шекспир одлучил да го направи различен од останатите стихови, да го актуализира, користејќи графолошка отстапка и делејќи го стихот на два полустиха, укажува дека зад овој обичен разговор се крие нешто повеќе. Полустихот ја означува брзината на одговорот, желбата на Франциско да нагласи дека таа ноќ до тој момент било толку тивко што немало ни мува да прелета. Ваквото акцентирање на тишината во ноќта во која ниту глвците и мувите не се осмелуваат да шетаат ја навестува атмосферата во ноќта. Нагласувањето на глвцата ноќ ја означува напнатоста која ја чувствуваат стражарите и упатува на нивниот душевен немир, некое чудно претчувство, на нивното чувство дека нешто невидливо лебди во воздухот. Уште повеќе, тоа претставува контраст на бурните чувства кои ќе ги доживеат подоцна при појавувањето на духот на стариот Хамлет и ја навестува необичноста, изопаченоста на сè она што следува во драмата. Анализирајќи ја вака улогата на оваа графолошка отстапка во поширокото значење на оригиналот, сфаќаме дека таа е важна за општото разбирање на драмата и доколку преведувачот сака да го пренесе ефектот на оригиналот, тој треба да ја задржи истата во својот превод. ДП1 го прави токму тоа, додека тоа не е случај со ИП1.

ДП1

„БЕРНАРДО
Мирно беше сè?
ФРАНЦИСКО

Ни глушец да мрдне.“

(Шекспир, 1989: 24)

ИП1

„БЕРНАРДО
Како е на постот?
ФРАНЦИСКО
Ни глушец да шушне.“

(Шекспир, 1960: 8)

Рима

При будењето од сон, замаена од магичниот сок, Титанија прва го забележува Мотало/Калем и се вљубува во него. Толку е понесена од емоциите што го повикува да остане со неа во шумата и му ги дава на располагање своите четири самовили да го опслужуваат и забавуваат.

“TITANIA Out of this wood do not desire to go:
 Thou shalt remain here, whether thou wilt or no.
 I am a spirit of no common rate;
 The summer still doth tend upon my state,

And I do love thee. Therefore go with me.
 I'll give thee fairies to attend on thee,
 And they shall fetch thee jewels from the deep,
 And sing, while thou on pressed flowers dost sleep;
 And I will purge thy mortal grossness so
 That thou shalt like an airy spirit go.”

(Сонот III.i. 126-135)

Анализата покажува дека говорот на Титанија овде содржи рими, што не е случај со нејзините говори во другите делови од драмата (со исклучок на разговорот со Мотало/Калем и самовилските песни). Римата не е случајно додадена, туку има посебна драмска функција. Како што во поширокиот контекст на драмата, римата ја означува замаеноста, занесеноста, дури и маѓепсаноста на вљубените, така и тука таа е показател на емотивната состојба на Титанија. Нејзината заслепеност и вљубеност во обичен смртник со магарешка глава е означена од промената на стилот на изразување. Во моментите на сериозност и достоинственост, како што ѝ прилега на една кралица, таа зборува во бел стих. Тука, под неодоливото дејство на љубовта, се претвора во обично човечко суштество и, како и заљубените двојки, зборува во римуван дистих. Дополнително, римуваните дистихови на Титанија уште повеќе ја засилуваат разликата и контрастот меѓу неа и Мотало/Калем, кој зборува во проза, и придонесуваат за апсурдноста и комичноста на сцената. Поради ваквите драмски ефекти римата во овој дел од драмата мора да се задржи во преводот. ДП2 и ИП2 нудат нешто друго.

ДП2

„ТИТАНИЈА:

Од шумава вон ти не смееш, не!
 Ќе останеш тука, сакал или не.
 Јас не сум дух од најпрост ранг на светот –
 Во моето царство има вечно лето;
 А јас ќе те љубам, и сè ќе ти пружам:
 Дур ќе ти дадам вили да те служат –
 Од под земја ќе ти вадат азно,
 Ќе те заспиваат врз цвеќе мазно;
 И ќе те прочистам од смртноста сета,
 Што како дух во воздух ќе леташ.“

(Шекспир, 1985: 48)

ИП2

“ТИТАНИЈА: Со оваа шума немој да се поделиш!
 Сакал не сакал тука ќе останеш.
 Оти дух од необичен род сум јас.“

Вечно е лето во државата моја.
 А јас те љубам. Остани со мене тука.
 Ќе добиеш самовили да те слушаат,
 Ќе ти носат бисери од морското дно,
 Додека те успива постелата цветна.
 Од смртен кал ќе те излечам
 Та на лесен дух да личиш, -“

(Шекспир, ????: 45)

Додека преведувачот на ИП2 не прави никаков обид да ги задржи римите, преведувачот на ДП2 се чини свесен за важноста на римите во овој контекст. Од цитатот се гледа дека при изборот на зборовите се трудел да најде зборови кои се фонолошки блиски. Од 5 рими во оригиналот, вистински задржал само 2, додека во другите стихови има само делумно гласовно совпаѓање меѓу зборовите на крајот од стихот.

Сложенки

Во втората сцена од третиот чин Задрогаз/Пук му кажува на својот крал, Оберон, за вљубувањето на Титанија во Мотало/Калем, што се случувало на полјаната пред таа да се разбуди и како Мотало/Калем добил магарешка глава.

“PUCK The shallowest thick-skin of that barren sort,
 Who Pyramus presented, in their sport
 Forsook his scene and entered in a brake,
 When I did him at this advantage take:”

(Сонот III.ii.13-17)

Во описот на Мотало/Калем, употребена е сложената именка *thick-skin*, која се состои од придавката *thick* (дебел, густ) и именката *skin* (кожа). Сложенката тука се чини дека служи за да се нагласи неукоста, дури и глупавоста, на Мотало/Калем. Многу концизно тој е опишан како најглупав од цела таа тајфа простаци. Преведувачите изгледа не посветиле доволно внимание на оваа сложенка и не ја пренеле во преводите. Таа е изоставена и од ДП2 и од ИП2, и наместо сложенка, двата превода користат проста придавка во суперлатив (*најзлупиош/најзлупавиош*).

ДП2

„ЗАДРОГАЗ:
 Најглупиот од таа тајфа гола,
 Кој Пирамовата ја игра рола,
 Од сцена излезе до жбуноот патем,
 Па токму тогаш реков да го фатам“

(Шекспир, 1985: 51-52)

ИП2

“ПУК: Најглупавиот глупчо од тоа друштво кутро
 Што Пирам го игра, сред приказ еден
 Напушти сцена, и зад грумушка се скри.
 Кога во таа згода го видов...”

(Шекспир, ????: 47)

Синтаксички паралелизми

Во првата сцена од првиот чин при средбата со духот на стариот Хамлет, Хорацио му се обраќа и го моли да прозбори доколку има глас и да им каже што очекува и зошто се појавува: дали може некако да му се помогне и олесни маката што ја чувствува, дали најавува некаков немил настан за земјата кој може да се спречи, или сака да открие каде го скрил евентуално натрупаното богатство нечесно заработено.

“HORATIO: If thou hast any sound or use of voice,
 Speak to me.
 If there be any good thing to be done 130
 That may to thee do ease, and grace to me,
 Speak to me.
 If thou art privy to thy country’s fate,
 Which happily foreknowing may avoid,
 Oh speak. 135
 Or if thou hast uphoarded in thy life
 Extorted treasure in the womb of earth,
 For which they say you spirits oft walk in death,
 Speak of it.

(Хамлет I.i.128-139)

Анализата покажува дека Шекспир 4 пати употребил паралелна структура од видот: зависна условна дел-реченица + заповедна реченица. Секоја зависна условна дел-реченица започнува со сврзникот *if* (ако), а во заповедната реченица се повторува истиот глагол *speak* во заповеден начин (зборувај), во 2 случаи со повторување и на индиректниот објект *to me* (ми). Со оглед на контекстот во кој се јавува, синтаксичкиот паралелизам му дава посебен ефект на говорот. Неверниот Хорацио е нестрплив да го чуе духот и да добие и аудитивна потврда на она што го гледа. Освен неговата нестрпливост, повторувањата на структурата се чини дека го означуваат и неговиот обид да звучи убедливо и наметливо кон духот. По секоја цена сака да извлече одговор. Какво и да е толкувањето, во секој случај синтаксичкиот паралелизам овде служи како средство за интензификација и ја искажува екстремната емоционална возбуда на Хорацио. Имајќи го ова предвид,

очекувањата се дека секој свесен преведувач ќе го задржи паралелизмот во својот превод. Нашата анализа покажува дека преведувачите на ДП1 и ИП1 главно така се однесувале.

ДП1

„ХОРАЦИО

Ако имаш звук и глас со кои се служиш,
Прозбори ми.
Ако сакаш нешто добро да се стори
За покој твој и мој благослов, 145
Прозбори ми.
Ако криеш нешто за судбата
На земјава што може да се избегне,
Проговори.
Ил ако во животот си натрупал 150
Ограбено богатство во недрата
На земјата, за кое, велат, вие
Духовите се кревате од гробот,
(кукуриџа ѝаџел)
Кажи ни го.“

(Шекспир, 1989: 30)

ИП1

„ХОРАЦИО

О, ако уште имаш само глас
Кажи ми кој си!
Дал' добро дело треба да се стори
За твојот спокој и нашиот спас,
Кажи ми кој си!
Дал' нашата земја ја чека зла судба
Од која може да се избега уште.
Зборувај!
Дал' во својот живот си закопал в земја
Богатство тешко собрано со грабеж,
Зарад што, велат, духот често лута,
Кажи ми!

(Шекспир, 1960: 14)

ДП1 многу блиску го следи оригиналот со тоа што 4 пати ја повторува истата структура: зависна условна дел-реченица + заповедна реченица (во првите 2 појави со индиректен објект по глаголот) и на почетокот на условната дел-реченица во сите случаи го користи сврзникот

ако. Меѓутоа, сепак, делумно се разликува од оригиналот по две основи. Во заповедната реченица го менува изборот на глаголот, така што двапати го користи глаголот *ѝрозборува*, еднаш глаголот *ѝроѝоворува* и еднаш глаголот *кажува* во заповеден начин. Дополнително во последната заповедна реченица додава индиректен објект (*ни*) иако него го нема во оригиналот. Од друга страна, ИП1 делумно ја менува структурата и зависната условна дел-реченица ја задржува само еднаш, а три пати додава прашална реченица. Така, синтаксичкиот паралелизам се јавува 3 пати во делот на прашалната реченица и 4 пати во делот на заповедната реченица. Во однос на изборот на глаголот од заповедната реченица, ИП1 3 пати го користи глаголот *кажува*, а еднаш глаголот *зборува*. Што се однесува пак до индиректниот објект во заповедната реченица, тој е задржан во структурите во кои се јавува во оригиналот, но се јавува уште еднаш дополнително во четвртата заповедна реченица. Освен овие промени, ИП1 додава и други елементи во структурата, отсутни од оригиналниот текст. Имено, во првите две заповедни реченици додава и директен објект на глаголот во форма на индиректно прашање (*кој си*).

Игра на зборови

Во втората сцена од првиот чин, во продолжение на разговорот меѓу Хамлет и Кралот се вклучува мајка му. Верувајќи дека причината за неговото нерасположение е загубата на татко му, таа го уверува дека смртта е нормална појава, па нормално е цел жив свет еден ден да умре и да замине во вечноста, на што Хамлет одговара со нешто што навидум се чини како потврден одговор.

“GERTRUDE: Thou know’st ‘tis common, all that lives must die,
Passing through nature to eternity.

HAMLET: Ay madam, it is common.”

(Хамлет I.ii.72-74)

Повнимателната анализа покажува дека Шекспир тука ја искористил повеќебезначноста на зборот *common* за повторно да ги прикаже највнатрешните чувства на Хамлет и неговата ироничност. Имено, зборот *common*, меѓу другото, значи *вообичаено*, *нормално*, но означува и нешто што е под вообичаените стандарди, нешто што асоцира на непристојно однесување. Така, додека Гертруда го користи зборот во неговото прво значење, Хамлет го користи со второто значење. Нагласувајќи го зборот *common*, тој всушност иронично алудира на нејзиното однесување. Не само што е нормално, вообичаено некој да умре, туку е непристојно, дури и вулгарно, да се истрча во избрзан брак со братот на својот довчерашен сопруг. Примерот многу убаво ја прикажува способноста на Шекспир

да подзастане на некој збор и во делот од секундата да премине од една асоцијација на зборот на друга (Kellett во Joseph, 1966: 169). Анализата на преводите покажува дека преведувачите не биле свесни за двосмисленоста на одговорот на Хамлет и го пренеле само едното, поочигленото значење.

ДП1

„КРАЛИЦАТА

.....Ти знаеш што

Е општа судба – сè живо умира,

Минувајќи од природа во вечност.

85

ХАМЛЕТ

Да, мадам, општа судба.“

(Шекспир, 1989: 34-35)

ИП1

„КРАЛИЦАТА

Таков е светот: умира сè живо

И миг по смртта вечноста го зема.

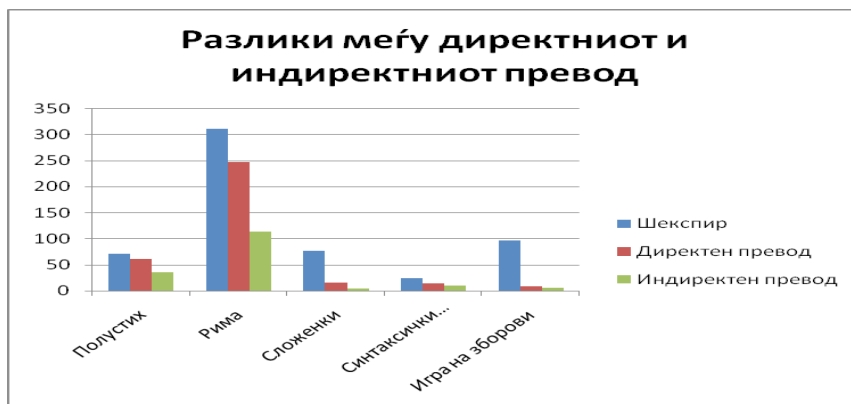
ХАМЛЕТ

Таков е светот.“(Шекспир, 1960:18)

Како што се гледа, и ДП1 и ИП1 фокусот го ставаат на значењето што го пренесува Гертруда, односно на светот во кој смртта е општа судбина на сите. Во ДП1 Хамлет одговара „општа судба“, а во ИП1 „таков е светот“. Поради ова на преводите им недостасува густината на мислата присутна во оригиналниот текст и тие не успеваат во иста мера да ја доловат ниту душевната состојба на Хамлет, ниту неговиот енигматичен израз.

5.2 Квантитативна анализа

Што се однесува до квантитативната анализа, на сите нивоа на јазикот процентот на задржани отстапки е поголем кај директниот отколку кај индиректниот превод.

Графикон 1: Споредба меѓу директниот и индиректниот превод

Меѓутоа, подеталната анализа на резултатите на различните нивоа открива и нешто друго. Додека разликата меѓу двата типа превода на графолошко, фонолошко и лексичко ниво е очигледна, на синтаксичко и семантичко ниво таа е минимална.

Табела 2: Резултати од квантитативната анализа на корпусот

	Шекспир	Директен превод	Индиректен превод
Полустих	71	61 (85,9%)	35 (49,3%)
Рима	311	247 (79,4%)	113 (36,3%)
Сложенки	76	16 (21,05%)	4 (5,3%)
Синтаксички паралелизми	24	14 (58,3%)	10 (41,7%)
Игра на зборови	96	8 (8,3%)	5 (5,2%)

Како што се гледа од табела 2, при преведувањето полустих и рима директниот превод задржува (речиси) двојно повеќе од отстапките отколку индиректниот превод, а кај сложенките тој задржува дури 4 пати повеќе отстапки. Кај преведувањето синтаксички паралелизми и игра на зборови, пак, сликата е поинаква. Тука директниот превод задржува малку повеќе отстапки отколку индиректниот превод. Ваквите резултати ги потврдуваат тезите дека преводот работен од текст-посредник повеќе отстапува од оригиналот отколку преводот работен од оригинален текст.

Но, доколку се анализираат резултатите за директниот превод сами по себе, на површина излегува и нешто друго. Додека директниот превод дава јасно добри резултати во однос на задржувањето на отстапките на

графолошко, фонолошко и синтаксичко ниво, неговите резултати на лексичко и семантичко ниво се прилично слаби, дури и незадоволителни. Имено, од една страна, тој задржува 85,9% од полустиховите, 79,4% од римите и 58,3% од синтаксичките паралелизми, а, од друга страна, не задржува ни една четвртина од сложенките (21,05%), а процентот на задржани игри на зборови е помал од 10% (изнесува 8,3%). Овие податоци покажуваат дека и преведувачите кои работат директно од оригинал се соочуваат со тешкотии при преведувањето на одредени јазично-стилиски елементи и понекогаш не успеваат целосно да ги пренесат ефектите на оригиналот во јазикот-цел. Оттука, не може по автоматизам да се смета дека директниот превод подобро ја извршува задачата на преведување од индиректниот превод.

6. Дискусија

Општото прашање на студијава беше дали се разликуваат директниот и индиректниот превод во однос на нивното задржување на стилските одлики на оригиналот. Односно, дали преводот работен од оригинален текст и оној работен според посреден текст постигнуваат исто ниво на успех при пренесувањето на јазичните елементи кои се особено значајни за постигнување на посебен уметнички ефект врз читателот. Поконкретните прашања за кои овој труд имаше за цел да обезбеди одговори беа колкава е разликата меѓу директниот и индиректниот превод, доколку постои, и во што се состои таа, и каква е улогата на посредникот во процесот на преведување стил.

Анализата на податоците од корпусот обезбеди одговори на сите овие прашања. Што се однесува до разликите меѓу директниот и индиректниот превод податоците покажуваат дека тие постојат. Имено, бројките обезбедени од квантитативната анализа јасно укажуваат на тоа дека преведувачите кои работат од изворен текст и оние кои работат од посреден текст не ги задржуваат отстапките на различните нивоа на јазикот во иста мера.

Во однос второто прашање, резултатите, исто така, откриваат многу. Иако општиот впечаток создава некаква слика, податоците од деталната анализа се особено важни во оваа смисла. На повеќето нивоа на јазикот разликата меѓу директниот и индиректниот превод е двојна или повеќе од двојна во полза на првиот. Меѓутоа, резултатите на синтаксичко и семантичко ниво покажуваат дека таков заклучок не би можел да се извлече со голема доза на сигурност. Имајќи предвид дека разликата на тие нивоа не е суштински значајна, таквиот заклучок би бил преедноставен и упростен. Од друга страна, анализата на директниот превод покажува дека тој не

дава исти резултати на сите нивоа на јазикот. Резултатите на лексичко и семантичко ниво се особено важни во овој контекст. Ни директниот превод сам по себе не постигнал задоволителни резултати на овие две нивоа и не се разликува значително од индиректниот превод. Ова ги потврдува тврдењата дека директниот превод не е по автоматизам подобар од индиректниот.

Конечно, што се однесува до третото прашање, анализата дава јасен одговор. Податоците покажуваат дека на сите нивоа на јазикот преводот работен од оригинал е повеќе или помалку поуспешен од преводот работен од посредник. Од ова произлегува дека посредникот има релативно негативно влијание врз работата на преведувачот.

7. Заклучоци

Предмет на анализа во овој труд беа директниот и индиректниот превод, а целта на трудот беше, врз основа на емпириски докази, да се испита степенот и природата на разликите меѓу директниот и индиректниот превод, како и улогата на посредникот во процесот на преведување. Одговорите на прашањата се бараа врз основа на корпус од 7200 стиха земени од 2 Шекспирови драми и по 2 превода на македонски јазик на секоја од нив, од кои едниот работен од оригинал, а другиот од посредник. Резултатите ги потврдуваат појдовните тврдења. Разлики меѓу директниот и индиректниот превод постојат и, општо кажано, рејелот води кон поголеми отстапувања од ефектите на оригиналниот текст. Резултатите покажуваат дека директниот превод задржува повеќе отстапки на сите нивоа од јазикот во споредба со индиректниот превод. Меѓутоа, минималната разлика меѓу директниот и индиректниот превод на синтаксичко и семантичко ниво, како и општо слабите резултати на директниот превод на лексичко и семантичко ниво покажуваат дека директниот превод не е нужно подобар од индиректниот превод.

Користена литература:

Единици на латиница:

- DOLLERUP, Cay. 1998. "“Relay” and Support” Translations”. In *Translation in Context: selected contributions from the EST Congress*, A. Chesterman, N. G. San Salvador and Y. Gambier, eds., pp.17-26. Granada, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- FOAKES, R.A. 1984. *Notes to A Midsummer Night’s Dream*. The New Cambridge Shakespeare. Cambridge: Cambridge University Press.

- GRAEBER, Wilhelm. 1991. 'German Translators of English Fiction and Their French Mediators'. In *Interculturality and the Historical Study of Literary Translation*, H. Kittel and A. P. Frank, eds., pp. 5-16. Berlin: E. Schmidt.
- JOSEPH, Sister Miriam. 1966. *Shakespeare's Use of the Arts of Language*. New York & London: Hafner Publishing Company.
- KITTEL, Harald and Armin Paul Frank, eds., 1991. *Interculturality and the Historical Study of Literary Translation*, Berlin: E. Schmidt.
- LEECH, N. Geoffrey. 1969. *A Linguistic Guide to English Poetry*. Longman.
- LEECH, N. Geoffrey, & Short, H. Michael. 1981. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. London & New York: Longman.
- LIE, S.C. Raymond. 2000. 'Indirect Translation'. In *Encyclopedia of Literary Translation into English*, Vol.1, Classe, Olive, ed., pp. 708-709. London: Fitzroy Dearborn.
- PEKKANEN, Hilka. 2007. The Duet of the Author and the Translator: Looking at Style through Shifts in Literary Translation. In *New Voices in Translation Studies 3*. IATIS, pp. 1-18.
- ROCHE, Genevieve. 1991. 'The Persistence of French Mediation in Nonfiction Prose'. In *Interculturality and the Historical Study of Literary Translation*, H. Kittel and A. P. Frank, eds., pp. 17-24. Berlin: E. Schmidt.
- TOURY, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins B.V.

Единици на кирилица:

- КОНЕСКИ, Кирил. 1995. *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*. Скопје: Бона.
- МИХАЈЛОВСКИ, Драги. 2003. *11 грами од Вилијам Шекспир; ѝревод од англиски, ѝредговори и белешки*. Скопје: Каприкорнус.

Библиографски податоци за корпусот:

- SHAKESPEARE, William. 1984. *A Midsummer Night's Dream*. Edited by R.A. Foakes. The New Cambridge Shakespeare. Cambridge: Cambridge University Press.
- SHAKESPEARE, William. 1985. *Hamlet, Prince of Denmark*. Edited by Philip Edwards. The New Cambridge Shakespeare. Cambridge: Cambridge University Press.
- ШЕКСПИР, Вилијам. 2002. *Хамлеј*, препев Ацо Шопов, Скопје: Матица Македонска.
- 1985. *Сон на лејнајта ноќ*, превод од англиски, Богомил Ѓузел, Скопје: Македонска книга.
- 1989. *Трагедијата на Хамлеј ѝринцој дански*, превод од оригинал Богомил Ѓузел, Скопје: Култура.
- ????. *Соној на лејнајта ноќ*, Скопје: Феникс [превод Владимир Попов].

KITANOVSKA-KIMOVSKA Sonja

DIRECT VS. INDIRECT TRANSLATION: AN EMPIRICAL STUDY

Although having an important role in enriching literature in national developing literatures, relatively little is known about the real nature of indirect translation as opposed to direct translation. Generally, the feelings about indirect translation are negative. It is seen as having a detrimental effect on the source text or as introducing deviations compared to the original. On the other hand, there are some who claim that translations made from the original are not automatically better or more beautiful than mediated translations. The purpose of this paper is to provide empirical evidence to prove the above-given claims.

Using Leech's (1969) theoretical and methodological framework, this paper analyses 5 deviations on graphological, phonological, lexical, syntactic and semantic level in a corpus of 7200 verse lines. More specifically, the analysis focuses on the use of half-lines, rhyme, compounds, syntactic parallelism and puns in excerpts from 2 Shakespeare's plays and 2 translations of each of them, out of which one is direct and the other one is indirect.

Key words: indirect translation, deviations, Shakespeare, half-lines, rhyme, compounds, syntactic parallelism, puns

KRIMER - GABORVIĆ Sanja

University of Novi Sad

krimers@eunet.rs

THE IMPORTANCE OF *BILINGUALISM* AND *BICULTURALISM* IN TRANSLATION

Abstract: Taking into consideration that no two languages/cultures overlap perfectly, the paper revisits the idea of translation being an interlingual and intercultural operation. This puts a pressure on a translator, who is, having recognized the barriers, to perform the role of a messenger of linguistic and cultural goods. A translator must be sensitive to both possibilities and limitations of the two languages/cultures and above all capable of developing unseen means to fill a particular need. His abilities, that is his masterful bilingualism manifested by a high degree of language proficiency in both languages; as well as a bicultural vision – namely, an accurate understanding of various cultural elements and systems, together with the gift to incorporate the ST into its correct new linguistic and cultural form in the TL, is of the highest importance for a valid translation.

Key words: bilingual ability, language proficiency, bicultural vision

1. Introduction¹

The science of translation represents a relatively new branch of learning. In and of itself, translation practice can be traced back to the first contacts of peoples of different languages. Written translations appeared later on, in the 2nd millennium BC when “fragmentary versions of the Sumerian Gilgamesh Epic were translated in four or five Asiatic languages” (*The Encyclopedia Americana*, 1967: vol. 27: 12).

In line with the etymology of the word *translation*, from L. *translatum*, carried over, serving, the activity of interlingual translation entails the transfer

¹ The paper is somewhat based on the seminar paper which I wrote while taking the Translation Studies post-graduate course at the Faculty of Philosophy in Novi Sad (1996/1997). In spite of extensive alterations and though many years later, I would like to express gratitude to Dr Piotr Kuhiwczak, from the University of Warwick, UK, who made many useful comments on what should be called an earlier draft of my PIT Conference paper.

of both content and form from L1 to L2.² The ultimate goal is to break language barriers and bring people across the world closer together. Translations thus allow various nations to share information and exploit other people's genius. At this point, it is worth recording that via the expansion of the existing lexical stock and with the introduction of the new syntactic and stylistic forms, translation has not only served as a medium to transmit culture and the benefits of civilization across the boundaries of physically and/or historically remote language communities, but has also been a common means of enriching languages.

All in all, then, the starting point for a reflection on the issues discussed in the paper is that on one hand a translator facilitates communication between people which would be hampered otherwise, while on the other hand he assumes the role of a cultural mediator. Along the path towards quality translations, translators tackle most carefully a greater or lesser distance of the source text (ST)/culture reality from the target text (TT)/culture reality.

2. The Corpus

The languages under discussion in the paper are English, Serbian and Croatian. The last two are treated uniformly in the paper bearing in mind English is a Germanic language, whereas both Serbian and Croatian (further on S-C) are the South Slavic languages.³ Simultaneously, the selection of the corpus comes from both the Serbian as well as Croatian sources. The S-C examples are, therefore, dealt with in contrast to the ones from the English language.

The corpora were excerpted from 14 books, eight in English and six in S-C. The English works (listed alphabetically by the author names) are the following: (1) Lawrence, D.H. 1993. *Sons and Lovers*. Wordsworth Editions Ltd.: Hertfordshire; (2) London, J. 1982. *Novels and Stories*. Literary Classics of the United State, Inc: New York; (3) Miller, H. 1963. *Tropic of Cancer*. John Calder: London; (4) Poe, E.A. 1966. *Complete Tales and Poems*. Mladinska knjiga: Ljubljana; (5) Stevenson, R.L. 1957. *Treasure Island*. Savremena škola: Beograd; (6) Velmar-Janković, S. 1996. *Dungeon*. Dereta: Belgrade. (7) Wilde,

² Here I follow Jakobson (1959/2000) who distinguishes between three different kinds of translation: (1) the above mentioned interlingual translation; (2) intralingual translation – implies the process of rewording or paraphrasing, summarizing, expanding or commenting within one and the same language for purposes of clarification; and (3) intersemiotic translation – the transfer of a written text to another medium, such as film or music.

³ The 1990s official (politically driven) separation between Serbian and Croatian (formerly treated as a single language, and named Serbo-Croatian/Croato-Serbian *or* Serbian or Croatian/Croatian or Serbian) has not been accompanied by the linguistic separation. The split has neither significantly endangered mutual intelligibility of idioms spoken by citizens of societies where the language(s) are used, nor did it truly (non-politically) facilitate a need for translating/interpreting.

O. 1967. *Three Stories*. Školska knjiga: Zagreb; (8) Woolf, V. 1973. *Recollections of Virginia Woolf*. Penguin Books: Harmondsworth. The S-Croatian list is comprised of: (1) London, J. 1951. *Zov divljine*. Mladost: Zagreb; (2) Miller, H. 1981. *Rakova obratnica*. Sveučilišna naklada Liber: Zagreb; (3) Poe, E.A. 1970. *Crni mačak i druge grozne priče*. George Routledge and sons: London; (4) Stevenson, R.L. 1964. *Ostrvo s blagom*. Branko Đonović: Beograd; (10) Vasiljev, D. 1950. *Pesme*. Matica srpska: Novi Sad; (11) Velmar-Janković, S. 1995. *Lagum*. Studio Mono: Beograd. Obviously, a number of titles are dealt with in both English and S-C.

3. Imperatives of a Valid Translation

Translation as J.C. Catford (1965: 20) sees it implies the “substitution or replacement of textual materials in one language by equivalent textual material in another language.” The concept of equivalence, however, poses problems as it can be interpreted in different ways; e.g. the meanings attributed to the words denoting ethnical or political ideas or emotions are usually different in different languages/cultures. Given that, green may symbolize money in the Western world (cf. *that's a lot of green*, it is a lot of money), yet the same colour is believed to be sacred in Islam because of the prophet Mohammed who is said to have worn a green cloak and turban and also because it was supposedly his favourite colour.

True, the more culturally distant the languages, the more difficult it is to switch between them and recapture the content. The ideal ratio 1:1 between L1/culture1 and L2/culture 2 is less than the figment of imagination. A translation problem is, therefore, to arise when languages do not practise the same technology, or when a language is unable to express certain aspects of science such as the flow of time. All this suggests that in spite of the long-lasting, yet absolutely mistaken view of translation as an essentially rational, rule-based, highly structured linguistic activity (Király, 2003: 7), the practice is far from being just a simple process of mechanically converting the meaning of content in the source language (SL) in a target language (TL). Admittedly, if translators were mere bilingual scribes, machine translators could do all the work human translators normally do. Still, a real machine (automatic) translation is a myth – namely, it works only in science fiction stories/movies. Overall, then, translation is the craft of rather the process of painstakingly dealing with the intricacies and ambiguities of the source text (ST) in a target text (TT).

According to a widely held view, there are two prevailing translation theories: the first is source-centered, the second is target-oriented. In line with the former theory postulates, the principle of the dialectal unity of form and

content in the TT reflecting one in the ST should always apply.⁴ As translation efficacy depends primarily on the competence of a translator, the key figure in the translating situation, the transferred message, naturally, often combines with his knowledge, expertise and experience to create new meaning, and make a partial modification of the translated work. In this sense, a valid, typically literary translation, to a certain extent, is always a blend of two outlooks: the translator's and the author's (Čović, 1994: 265). Therefore, some theoretician of translation claim the craft is really all about creating the new original (Sibinović, 1990).

E. Nida, the American Bible translator, was also preoccupied with the equivalence problem (cf. Nida, 1964, 1969, 1975). By discarding the free vs. literal debate in favour of the concept of formal vs. dynamic equivalence, the author shifted the emphasis to the target audience. His formal equivalence focuses on the form and content of the message of the ST, whereas the dynamic equivalence "aims at complete naturalness of expression" in the TT (Munday, 2001: 42). The dynamic or functional equivalence approach was assumed in order to produce translations that would read naturally. It made reading and understanding the Bible easier for people with no knowledge of it, among whom the native speakers of a variety of African and South-American indigenous languages, and some lacking written language. As *The New York Times* reported in a 1955, *I am sorrowful* gets a variety of translations for tribes within a small area of central Africa, such as *My eye is black*, *My heart is rotten*, *My stomach is heavy*, or *My liver is sick*.

The everlasting dispute between the source-centered and target-centered translation theories echoes in the saying: *A translation is like a woman: if it is faithful, it is not beautiful; if it is beautiful, it is not faithful*. An example of a ridiculous translation that accentuates the difficulty comes from the French laundries' notice which reads: *Ladies, leave your clothes here and spend the afternoon having a good time*. Admittedly, the funny output is the result of being too literal (too ST oriented), and not really taking into consideration the requirements of the TT (what result employing the strategy would lead to).

No matter how crucially important, a translator's linguistic competence alone is not substantial enough for a successful interpreting performance. Coupled with a masterful bilingual ability, that is a high degree of the SL/TL proficiency, there is a demand for a broad range of other skills, such as intuition, creativity, good mental problem-solving strategies, intensive research into the subject matter of the ST, etc. The listed criteria are all to be met if the goal is a similar response between the target audience and source audience.

⁴ The split between form and content marks the major polar split between two ways of translating, namely literal or word for word translation – takes little or no regard of the content; and free or sense for sense translation – it is contextually motivated and demands some ST explication and adjustment.

Alongside with bilingualism, and taking into consideration that translation represents the transfer of content between ‘linguacultures’ (the term is by Filmer, 2012), biculturalism on the part of a translator is a most preferable trait. It implies a translator’s accurate understanding of various cultural elements and systems, ranging from food and clothing to philosophy and art (Newmark, 1988: 95).

In a nutshell, the bilingual/bicultural interpreting is the interplay of two languages/cultures. Since no two language/cultures overlap perfectly a translator’s bilingualism/biculturalism are recognized in the paper as the imperatives of a quality translation.

4. The Importance of Being Bilingual

The term bilingualism derives from *bi* and *lingua* which means two languages and it designates. Ideally, bilingualism stands for a complete mastery of L1 and L2. Bilingualistic perception is an essential prerequisite before a translation is attempted. Bilingualism stems from the very nature of a translator’s work – namely, two texts encoded in two different languages.

The bilingual mastery is gained in two possible ways. Either both L1 and L2 are simultaneously acquired by immersion, in which case the two languages are native (mother tongues); or L2 is learnt after having acquired L1, in which case L1 is native, while L2 can at best be labeled near-native (learnt by tuition). Bilingualism is an umbrella term which covers a continuum ranging from the full mastery of the two or more languages to the proficiency in one or more languages and only a partial mastery of the second or more languages.

Disregarding the fact whether a translator controls better L1 or L2, he must be well aware of the lexical (semantic and pragmatic) and grammatical (morphosyntactic) constraints on the languages of his interest. A translator who balances in the uncomfortable space between languages should know how to manipulate the categories and expectations of the TL. On this view, P. Newmark (1988: 26) argues that no valid translations can be produced unless the SL and the TL represent languages of habitual use.

4.1 Grammatical (Morphosyntactic) Constraints on Translation

Some of the most striking incongruencies to be faced when rendering translations from English into S-C are grammatical in nature. Thus, for example, in order to translate an almost completely uninflected English sentence into S-C, a translator is obliged to introduce a series of inflected forms into the TT; cf. *Hash some cold meat up for the master’s dinner* →⁵ ISECI MALO PEČENJA

⁵ The sign → stands for ‘translated as’.

GOSPODINU ZA VEČERU. Here the unmarked English forms, among which *cold meat*, *pečenje*, *master*, *gospodin/gospodar*, *dinner*, *večera*, change their forms in S-C, the new form being the marks of gender, case, plurality. As a result, PEČENJE becomes PEČENJA, GOSPODIN/GOSPODAR changes into GOSPODINU/GOSPODARU, and VEČERA into VEČERU.

In general, the S-C verbs conjugation is extensively complex; cf. *hash*, *iseći*, and its actual TL form ISECI (the 2nd person singular imperative). The difference between the two verbal systems relates to the degree of inflection as well as to the varying tense systems. Superficial similarities are particularly vexing to an ignorant translator, as is the case with a fake correspondence between English Past Perfect Tense and S-C pluskvamperfekat; cf. *She wasn't the same person after her husband HAD DIED* → NIJE VIŠE BILA ISTA (OSOBA): *-NAKON ŠTO JOJ JE MUŽ BIO UMRO (instead of -NAKON ŠTO JOJ JE MUŽ UMRO). The two language groups display also significant aspectual distinctions; cf. U STVARI ME JE NJUŠIO. I NANJUŠIO → *In fact he WAS SNIFFING me. And he CAUGHT THE SCENT*. In English an imperfective vs. perfective distinction is typically dealt with relying on the verb tense system – namely, using the progressive (continuous) form vs. the perfective form, respectively (the two aspects sometimes combine to form the *perfect progressive*). In S-C, however, the successful completion of an action in contrast with the one still ongoing is typically indicated using prefixes; e.g. NJUŠITI/NANJUŠITI or VOLETI/ZAVOLETI. Depending on the sentence, however, the aspectual distinction is not grammaticalized but lexicalized; cf. *she DRIVES/IS DRIVING to work* → ONA VOZI/SADA VOZI NA POSAO, respectively.

A further example of grammatical constraints are gender distinctions. Gender category in English is natural, yet it is grammatical in S-C; cf. *Only THE HAIR as IT arched so beautifully from her temples* → SAMO KOSA NJE(ZI)NA, ŠTO JOJ SE TAKO LEPO BILA IZVILA IZNAD SLEPOOČNICA PRAVEĆI LUK. Obviously, the use of the verb form IZVILA (vs. IZVIO, m., IZVILIO, n.), mirrors the feminine nature of the noun KOSA. The gender of the word *hair*, however, is neuter in English. Due to gender distinctions, a translator can easily end up wondering how to render a valid translation. The same dilemma applies, for example, to the translation of the English lexeme *companion* in the sentence *This one was [...] talking to A COMPANION as she strolled round the gardens*. Possible S-C translation equivalents are: PRIJATELJ/-ICA, DRUG/-ARICA, POZNANIK/-ICA, PRATILAC (yet, neither PRATILJA nor PRATILICA), and the least likely choice is SAPUTNIK/-ICA.

Closing in on the previous discussion, it has to be pointed out that gender is particularly difficult to render in poetic translations, i.e. with the names of animals, plants and abstract nouns. In general, all English nouns symbolizing strength and power are of masculine gender, e.g. *the Sun*, whereas all nouns embodying the idea of fragility, gentleness and/or lack of strength, are of feminine

gender, e.g. *the Nightingale, the Moon, the Reed*. (The listed examples are taken from O. Wilde's *The Nightingale and the Rose* and *The Happy Prince*). There are, of course, some exceptions to the rule of thumb for gender determination, such as *daisy* and *the Swallow*, both masculine nouns. Unfortunately, the English categorization does not necessarily overlap with what is inherent to S-C. For example, the S-C moon is of masculine gender; cf. *The white moon heard it and SHE forgot the dawn* vs. A MESEC SA LIKOM STAROG MUDRACA, lit. And the moon looking like an old man. Overall, then, if a translator fails to comprehend the importance of coping adequately with gender distinctions, the result could be faulty and/or ridiculous translation. Such an example was taken over from the documentary *Titanic: The Survivor's Story* (1997). Here the ship was being described as a most luxurious and celebrated *vessel* of her time. Then, the commentator proceeds with his statement: *There was a library. SHE was impressive*. The whole passage, however, is mistakenly translated into S-C as: TITANIK JE BIO NAJLUKSUZNJI BROD SVOG DOBA. IMAO JE BIBLIOTEKU. BILA JE IMPRESIVNA. The problem with this S-C translation arises from the simple fact that whoever translated the ST was utterly unaware, or perhaps simply did not care enough for what is well known in the Anglo-Saxon world, that all vessels (boats, ships and alike) are designated by the pronoun *she*. In S-C, however, vessels represent masculine nouns, namely it was not the library that was impressive (cf. BIBLIOTEKA, f., library), but the Titanic herself.

The next problem to be dealt with here, although it will leave many more untackled, relates to the differing pronominal systems in L1 and L2. The hardships to be overcome when dealing with the distinction between the two pronoun systems are illustrated by the sentence ŠTA SE TO DOGODILO SA OSNOVNIM ZNAČENJEM U PRISVOJNIM ZAMENICAMA MOJ, MOJA, MOJE I NAŠ, NAŠA, NAŠE? Extensive variations of the English possessive pronouns *my* and *our* are non-existent. C. Hawkesworth who translated the sentence into S-C masterfully solved the problem by employing the distinction between the English possessive pronouns and adjectives, hence the TL sentence reads *what was it that had happened in the possessive pronouns MY, MINE and OUR, OURS?*

Finally, it will suffice to say here that while in S-C the subject can be omitted as the identity of the doer is clear from the verb form used, the syntactic element in question is always obligatory in English; cf. *Kiši* → *IT's raining*, *POSTOJI VEROVANJE* → *IT's believed*, *IMA (JEDAN) GRAD* → *THERE's a town*. Moreover, while S-C allows the syntactic structures where several negative lexemes are stringed together, such a practice contradicts the standard English sentence rules; cf. *It is supposed [...] that, together, they effected their escape from the country; for NEITHER was seen again* → *NAGAĐA SE [...] DA SU ZAJEDNO POBEGLI U SVOJU RODNU ZEMLJU; JER NIKO VIŠE NIJE VIDEO NI NJEGA NI NJE*.

4.2 Lexical (Semantic and Pragmatic) Constraints on Translation

Some lexical constraints on translation depend on the collocational competence of a translator. Following G. Rabassa (1984: 36), a translator should, therefore, “know the precise meaning of words in both languages and also [...] the differences sometimes almost impossible to resolve.” In the attempt to exemplify the matter, M. Baker (1992: 14-15) underlines the importance of being familiar with varying levels of word combinability restrictions, i.e. of knowing that “laws are *broken* in English, *contradicted* in Arabic,” [yet *violated* in S-C]. Similarly, translators must not forget that “teeth are *brushed* in English, *polished* in German and Italian, *washed* in Polish [as well as in S-C], and *cleaned* in Russian (ibid).” Regrettably, there is no language in which lexemic co-occurrence is free. Moreover, different collocations are appropriate for different contexts, i.e. factors such as the status differences, or a social distance between the sender and the recipient can affect the choice of collocational phrases. Most noticeably, the phrase *dry cow* is rendered into S-C as ZASUŠENA KRAVA or KRAVA KOJA JE PRESTALA DAVATI MLEKO, both ‘a cow which no longer provides milk’, all this depending on the target audience, professionals or laymen, respectively. Were the phrase translated literally as SUVA KRAVA, it would most likely perplex the TL speaker, causing communication to fail. The bottom line here is that tens of thousands collocations may be notoriously difficult to translate.

Equally difficult to handle in translation are other multiword expressions, among which metaphors, idioms, similes, sayings, proverbs, and the like. Regardless of the number of constituents, these expressions function as single units and must be treated as such in translation. Their analysis, therefore, often calls for disambiguation. For example, a *red telephone*, lit. crveni telefon, can mean ‘a phone that is red’ and/or ‘the hotline which linked the White House via the National Military Command Center with the Kremlin during the Cold War’. Similarly, if *one kicks the bucket*, otegnuti papke/baciti kašiku; lit. šutnuti kofu, one does not actually kick the bucket, instead one dies. A common English simile *as old as the hills*, lit. star kao brda, is unavailable in S-C. The possible translation equivalents are STAR KAO METUZALEM/STAR K’O BIBLIJA, as old as Methuselah/as old as the Bible. Finally, the English proverb *early bird catches the worm*, lit. rana ptica hvata crva, should translate into S-C as KO RANO RANI DVE SREĆE GRABI, lit. the one who rises early grabs the opportunities (two lucks).

A further problem, again the result of lexical constraints on translation, is due to the situation in which a translator must choose between two, or even more lexical units in the TL where the SL offers only one. For instance, English *A+*, the best mark in exam, translates either as S-C PETICA, the highest mark scored by the primary or secondary school child, lit. five, or DESETKA, the highest mark scored by the college or university student, lit. ten. In much the same way,

the English verb *to marry* can be rendered into S-C as ŽENITI SE (for men), UDATI SE (for women), or VENČATI SE (both sexes, plural use). The choice is typically context-driven. Last of all, the S-C verb VOZITI: AUTO/BICIKL/AVION, however, has three correspondents in English, i.e. *DRIVE a car*, *RIDE a bicycle*, *FLY a plane*, respectively.

The deceptive cognates (or false friends) are yet another translation problem area. It is the words in the TL that look and/or sound similar as the words in the SL, but have different meaning; cf. *gymnasium* : GIMNAZIJA, general secondary school, *sympathy* : SIMPATIJA, feelings of affection. Elaborating on the topic, Ivir (1985: 107–117) points out to the existence of ‘the invented false pairs’, among which GRAFOSKOP : **graphoscope*, overhead projector, DIRIGENT : **dirigent*, conductor, HEMIJSKO ČIŠĆENJE : **chemical cleaning*, dry cleaning.

In viewing the sheer number of lexical traps available, it is no wonder a translator must often make wide departures from the ST in the form of under- and/or over- translations. In the process, some elements are sacrificed (omitted from the TT). A translator may, however, also resort to an instructive personal explanation (interpretation) in the text itself, possibly in the form of a footnote. On this view, the omission is evident in *My favourite season is AUTUMN, or FALL as we say in North America* → JESEN JE MOJE OMILJENO GODIŠNJE DOBA, the explanation in *Dreadful stories they were; about hanging, and WALKING THE PLANK* → BILE SU TO JEZIVE PRIČE: O VEŠANJU, O HODANJU PO DASCI VEZANIH OČIJU IZNAD MORA.⁶

As there are three levels of register both in English and S-C, namely the words in a lexicon are arranged in a cline of three main categories – formal, neutral, and informal; cf. *to dismiss*, URUČITI OTKAZ, *to fire*, OTPUSTITI, *to sack/kick out*, NAJURITI/ŠUTNUTI; a translator may have the problem of choosing the correct register. While the native speaker typically immediately and automatically accomplishes the task, the same is far more complicated for the person who has acquired the language by tuition. This is especially so if some, say English words have been learned in one context, e.g. from a pop song or TV advert, and then they are used in another context, e.g. in a shop, at a business meeting, etc. The selection of colloquial or slang expression in the SL directs the selection in the TL; cf. SMEJAO SE OD SRCA, MAJMUN JEDAN, GAD → *He was laughing wholeheartedly, THE IDIOT. THE MONSTER*. Strictly speaking, the English literal translations of MAJMUN and GAD are *monkey* and *bastard*, respectively).

A further example concerns the common knowledge that S-C has two forms of address – familiar and respectful, indicated by the use of the pronouns TI and VI, respectively. Even though such a syntactic distinction is unavailable

⁶ English is the language that is extremely rich in the imageries of sea and sailing terms. In consequence, the expression related to the pirate times and customs when prisoners were forced to walk along a board laid over the side of the ship until they fall off into the sea, could be a novelty to the speakers of S-C and it calls for a further explanation.

in English, there are semantic analogues conveying the mentioned attitudes towards the addressee. In other words, one may be addressed by first or last name, and/or titles *Sir/Madam*. Providing translation for the TI/VI distinction can be a challenge nevertheless; cf. MLADIĆI NISU NI SLUTILI [...] DA JE OVAJ PROSEDI PROFESOR UNIVERZITETA [...] OSIM MENI I SVOJOM DECI MALO KOME DOPUŠTAO DA SA NJIM USPOSTAVI ONU VRSTU BLISKOSTI KOJU PODRAZUMEVA ODNOS IZMEĐU JA I TI → *The young men could have not guessed [...] that this grey-haired University professor [...] hardly permitted anyone, apart from myself and his children, to establish the kind of familiarity implied by the relationship between I and THE SINGULAR FORM OF YOU* (translation by C. Hawkesworth).

In conclusion of the discussion about lexical and grammatical constraints on translation, it is worth pointing out one more time that a translator may frequently be compelled to resort to all sorts of changes in the TT. The accommodations classify as: (1) phonological/graphical, (2) lexical and/or (3) grammatical; cf. *chiffonier* : ŠIFONJER, *still life* : MRTVA PRIRODA, lit. dead nature; *shoes are glued in this factory* : CIPELE SE LEPE U OVOJ FABRICI (the last example depicts the accommodation of the English passive into S-C active sentence).

Some particularly troublesome accommodations arise from the translation of jokes, puns, palindromes, tongue twisters and other wordplays. Such translations are full of pitfalls and cultural references. The recurring pattern here is the interplay between explicit and implicit, literal and metaphorical. Thus, for example, *My pony's a little hoarse* plays on the homophony of the words *horse*, a large animal that people ride, and *hoarse*, rough or grating in sound. The solution to a valid translation in the TL is to find a similar word play based on the same mechanism, such as NA SLONA SE MOŽEŠ NASLONITI, NA MIŠA SE NE MOŽEŠ NAMIŠITI. The sentence plays on contrasting the pairs SLON : NASLONITI, elephant : to lean vs. MIŠ : *NAMIŠITI, mouse : N/A.

5. The Intercultural Translation

Since translation is primarily a linguistic endeavor, cultural factors are often overlooked. Being bilingual, however, does not necessarily imply being bicultural. It is eye opening in the sense that a translator must not only have a thorough knowledge of the SL/TL, but also a profound understanding of the customs and lifestyle of the cultures supporting the languages. Indeed, translatability in translation is commonly restricted by the transfer of words/phrases that have the flavour of regional and local. On this view, translation is a journey from one culture to another. For example, a translator can be loaded with a daunting task to express the social concept of a *white-collar worker* in the language/culture of the Bedouin Arabs who neither have the concept per se nor

do they have a near equivalent (the tribes still practice traditional, nomadic way of life).⁷

In general, the more cultural a text, the more difficult it is to translate. And to support and illustrate the point, we shall address the problem of translating differences in educational systems. Thus, for example, primary school takes eight years to complete in Serbia and Croatia, yet nine in Kosovo. Accordingly, the tenth grade in Kosovo educational system is equivalent to the first year of the secondary school in Serbia and Croatia.

A problem here is that even when approximate equivalents seem at hand, a translator still must question the sameness of meaning. For example, in bilingual dictionary the English word *tea* typically translates into S-C lexeme ČAJ. Nevertheless, although the meaning of the pair of words seems identical at first glance, upon a closer inspection it turns out that while English tea is a strong, caffeine-rich drink which is normally drunk with milk, possibly sugar, the S-C speech community regards ČAJ as a herbal drink, such as mint or chamomile tea, which is made with lemon and sugar, never milk.

As mentioned earlier, the majority of translations arise from the amalgamation of two cultures. Nevertheless, the mixing (merging) of different cultural ingredients may cause the TL audience to experience a culture shock. For example, an attempted transfer of S-C saying BATINA JE IZ RAJA IZAŠLA, meaning ‘corporal punishment has excellent effects on improving one’s behaviour and is thus credited as something beneficial, almost pleasing’, lit. a bat came from heaven, into some other culture, say Anglo-Saxon and/or Scandinavian, could possibly leave the TL speakers puzzled, if not shattered by the statement.⁸

This puts an even greater pressure on a translator to take into consideration the connotative meaning of the referent, which can be positive in one language/culture, yet negative in the other. The bottom line here is that the denotative meaning of a word is only one way it means. In this sense, a typical dictionary definition of a dragon is that it is a mythical monster and a large reptile with wings and claws. Much of the word meaning, however, depends on the speaker’s attitude towards, namely his feelings about the referent. Thus, for instance, while the Chinese dragon is kindly and caring – it is traditionally regarded as a symbol of good luck in China, dragons in English and S-C are, in general, credited with destructive and evil powers; cf. LJUTIT ZMAJ OGNJEVITI, a fierce, fire-breathing monster (*Narodne pripovetke*, 1948: 39).

A comprehension that each speech community stresses different aspects of reality as relevant, which gives rise to culture specific vocabulary, has driven

⁷ It is these situations precisely where Nida’s dynamic equivalence translation strategy proves its relevance.

⁸ Sweden, Norway, Finland and Denmark all introduced the national ban on corporal punishment from the mid 1970’s to the mid 1980’s.

leading linguists and anthropologists, among whom Bloomfield, Boas, Sapir and Whorf, to the conclusion that the perception of a specific language community members is largely unconsciously predisposed by a specific language that has become a medium of expression for the community. Language is, thus, both a complex system of cultural behavior and a reflection of the environment in which it has evolved. Indonesia, for example, is the region which experiences the season governed by the monsoon rain. A distinction is made there between going out in the rain and not knowing that it is raining and going out in the rain knowing that it is raining. An Indonesian working on a translation from English and/or S-C would probably have to toil in order to select the right linguistic device to convey the given meaning, unless the context itself makes it clear whether the person in question knew or did not that it was raining. Adhering to Sapir-Whorf Hypothesis, R. Lado (1957: 114-117) argues the cultural distinctions may cause serious cross-cultural misinformation. The author comments extensively on the example of bullfighting where the source of the misinformation with a non-Spanish spectator is purely linguistic in character.

In contrast to the relativist view, some linguists claim language is a universal human trait. In consequence, a language can be observed as “a substantial [yet] only partial reflection of culture” (Newmark, 1993: 73). It is precisely this universal (human) element which implies that all languages known to man share a set of universal concepts, such as the concepts of heart, food, happiness, love, etc. These allow a translator to switch from the SL/culture to the TL/culture, and still succeed in bridging the gap. One has to admit, however, that if it were only for these universal sets, as well as a hypothetical universal grammar, translations would pose no problems. Nevertheless, as J. Culler (1976: 21–22) argues “if language were simply a nomenclature for a set of universal concepts, it would be easy to translate from one language to another. One would simply replace the French name for a concept with the English name. But [...] languages are not nomenclatures, [...] and] the concepts [...] of one language may differ radically from those of another [...].” Overall, then, although the underlying code basic to all languages may exist, different languages are comprised of the culture-specific concepts, i.e. the varying surface structures make the total equivalence of meaning impossible. In this sense, the advantages of the Sapir-Whorf theory outweigh its drawbacks.

6. Conclusion

Two languages/cultures always differ from one another to a certain degree. A disparity exists even between very close languages/cultures. The bigger the disparity, furthermore, the bigger the degree of meaning loss in translations.

Both bilingualism and biculturalism are essential qualities in every translator. It is, in fact, the simultaneous interplay of these complementary qualities that eventually makes it possible for the meaning + form transfer from the SL to the TL to take place.

G. Toury (1995) explains that although translating is related to bilingualism, a translator's translating skills actually depend on the ability to establish a relationship between the similarities and differences between languages. Frequently, a translator has to work creatively and intuitively to solve a complex, authentic problem, namely he has to decide what means and methods to employ to achieve coherence in the TT. While doing this, a translator will rely for help not only on printed dictionaries and glossaries but nowadays even more often on various online sources that literally place a universe of knowledge at the translator's fingertips (Kiraly, 2003: 7). The process can be upgraded even further by word processors and spell-checkers and other software and resources.

In a painstaking search for linguistic equivalence, a translator will have to analyze the underlying structures of the ST in order to reconstruct them in the TT. This echoes Nida's adopting and applying Chomskyan linguistics – namely, surface structure-deep structure concepts.

In any case, a certain degree of meaning loss in translation is almost inevitable. True, an experienced translator will do everything in his power to hold the meaning constant to the greatest possible extent. In connection with the problem, J.C. Catford (1965: 93) writes that translatability appears “intuitively, to be a *cline* rather than a clear-cut dichotomy”, with “SL texts and items [... being] *more or less* translatable rather than absolutely *translatable* or *untranslatable*.” When this faithfulness to the ST is hard to maintain, transposition involving a freer rendering of the ST and adaptation (cultural, ideological, aesthetic) viewed as the furthest removed from the original step in.

References:

- BAKER, M. 1992. *In Other Words*. Routledge: London
- BAHNS, J. 1993. Lexical Collocations: A Contrastive View. *ELT Journal*, 47/1, 56-63.
- CATFORD, J.C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press: Oxford.
- CULLER, J. 1976. *Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics, and The Study of Literature*. Cornell University Press: Cornell.
- ČOVIĆ, B. 1994. *Poetika književnog prevođenja*. Naučna knjiga: Beograd.
- IVIR, V. 1985. *Teorija i tehnika prevođenja*. Drugo izdanje. Centar Karlovačka gimnazija: Sremski Karlovci. Zavod za izdavanje udžbenika: Novi Sad.
- JAKOBSON, R. 1959. On Linguistic Aspects of Translation. *Lawrence Venuti*: 113–119. [*Translation Studies Reader*. Second Edition. 2000. L. Venuti. Routledge: NewYork: 128–137].

- KHOLERS, P.A. 1973. Translation and Bilingualism. George, A.M. (Ed.) *Communication, Language, and Meaning, Psychology Perspectives*. Basic Books, Inc Publishers: New York, 280-290
- KIRALY, D.C. 2003. From Instruction to Collaborative Construction. A Passing Fad or the Promise of a Paradigm Shift in Translator Education. Baer, B.J. and Koby, G.S. (Eds.). *Beyond the Ivory Tower. Rethinking Translation Pedagogy*. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam/Philadelphia, 3-27.
- KUHIWCZAK, P. and L. Karen. 2007. *A Companion to Translation Studies*. Multilingual Matters: Clevedon.
- LADO, R. 1957. *Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers*. University of Michigan Press: Ann Arbor.
- MUNDAY, J. 2001. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. Routledge: London.
- Narodne pripovetke*. 1948. Dr V. Đurić (Ed.). Prosveta: Beograd.
- NEWMARK, P. 1988. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall. London. [Second Edition. 2003. Harlow: Longman.]
- NEWMARK, P. 1993. *About Translation*. Multilingual Matters Ltd.: Frankfurt Lodge.
- NIDA, E.A. 1964. *Toward a Science of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Brill: Leiden.
- NIDA, E.A. 1969. Science of Translation. *Language*, 43/3, 483–498.
- NIDA, E.A. and C. Taber. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. E. J. Brill: Leiden.
- NIDA, E.A. 1975. A Framework for the Analysis and Evaluation of Theories of Translation. Brislin, R. (Ed.). *Translation Application and Research*. Gardner Press: New York, 47–91.
- RABASSA, G. 1984. The Silk Purse Business: A Translator's Conflicting Responsibilities, Frawley, W. (Ed.), *Translation: Literary, Linguistic, and Philosophical Perspectives*. University of Delaware Press/Associated University Presses: London and Toronto, 35–40.
- The Encyclopedia Americana*. 1967. Vol. 27. New York, NY: Americana Corporation.
- SIBINOVIĆ, M. (1990). *Novi original*. Naučna knjiga: Beograd.
- TOURY, G. 1995. *Descriptive Studies and Beyond*. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam, 241-258.

Electronic resources:

- FOX, M. 2011. *Rev. Eugene A. Nida, Who Spurred a Babel of Bibles, Is Dead at 96*, Accessed on 20/8/2012 <www.nytimes.com/2011/09/04/us/04nida.html?_r=0>
- FILMER, D. 2012. The 'gook' goes 'gay'. Cultural interference in translating offensive language, *Intralinea*, 14, Accessed on 20/8/2012, <www.intralinea.org/current/article/the_gook_goes_gay>
- SHI, A. 2004. Accommodation in Translation, *Translation Journal*, 8/3, Accessed on 9 September 2012 <www.bokorlang.com/journal/29accom.htm>

ZIAEI, N. 2012. Translation on the Basis of Frequency: Compliment and ComplimentResponse, *Translation Journal*, 16/3, Accessed on 9 September 2012 <www.bokorlang.com/journal/61compliment.htm>

КРИМЕР - ГАБОРОВИЋ Сања

Сажетак: Узимајући у обзир чињеницу да нема савршеног преклапања између два језика/двеју култура, рад се бави идејом да је превођење подједнако интерлингвална колико и интеркултурална делатност. Под тим се подразумева да преводац, који мора бити свестан могућих запрека у превођењу, преузима на себе улогу гласника разнородних језичких и културних добара. Стога је изузетно значајно да преводиоци препознају језичко-културолошке могућности и ограничења, те изнад свега да буду спремни изнаћи нова средства како би испунили поверене им задатке. Императив доброг превођења јесте вештост преводиоца очитована у његовој изузетној билингвалности која се испољава кроз висок ниво језичке компетенције за оба језика од значаја за превод, као и преводичевој двокултуралној визији, тј. ваљаном разумевању разнородних културних елемената/система, све ово у комбинацији с даром да изворни текст буде уобличен у правилно одабрану језичку и културну форму у тексту превода.

Кључне речи: двојезичност, језичка вештина, двокултурална перспектива

ЛЕОНТИЌ Марија
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
marija.leontik@ugd.edu.mk

ТУРЦИЗМИТЕ КАКО ЈАЗИЧНА И КУЛТУРНА НИШКА ПРИ ПРЕВОД НА ЛИТЕРАТУРНИ ТЕКСТОВИ ОД ТУРСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Многу преведувачи при превод на литературни текстови од странски јазик на македонски јазик се соочуваат со проблемот безеквивалентна лексика како резултат на одредени историски услови и културолошки фактори. Преведувачот од турски на македонски јазик има среќа бидејќи благодарение на турцизмите кои се создале како резултат на јазичните и културните проникнувања меѓу турскиот и македонскиот јазик и турската и македонската култура, главно се соочува со еквивалентна лексика, а многу малку бара решенија за безеквивалентната лексика. Тоа од една страна го олеснува преводот на лексички план и го прави автентичен, но од друга страна претставува мост кој ги поврзува турскиот и македонскиот јазик и турската и македонската култура.

Клучни зборови: *турски јазик, македонски јазик, турцизми, еквивалентна лексика.*

1. Вовед

Општо гледано, преведувањето претставува замена на едно нешто со друго нешто кое е еквивалентно, односно има еднаква вредност на првото. Со оваа преводна еквиваленција или преводна адекватност се пренесуваат информациите во јазичните пораки од еден јазик во друг јазик. Колку јазичните системи и културите на кои им припаѓаат се послИчни, преводната еквиваленција полесно се постигнува. Доколку јазичните системи и културите на кои им припаѓаат се карактеризираат со големи разлики, преводната еквиваленција потешко се реализира. Ова е најзабележително на лексичко ниво.

Преведувачот при превод од еден во друг јазик го има на располагање целото лексичко богатство на обата јазика. Но и покрај ова, преведувачот при преведувањето се соочува со целосна еквиваленција,

делумна еквиваленција и безеквивалентна лексика. При преведување на литературни текстови од турски на македонски јазик преведувачот се соочува со сите видови еквиваленција, но петвековниот заеднички живот на македонскиот и на турскиот народ на ист географски простор со иста административна управа оставиле длабоки траги во колективната меморија, кои денес на јазичен план се манифестираат преку турцизмите. Токму поради ова, турцизмите можеме да ги претставиме како јазична и културна нишка меѓу македонскиот и турскиот народ. Турцизмите на преведувачот од турски на македонски јазик му овозможуваат во голем број случаи да се соочува со целосна и делумна еквиваленција, а во многу мал број примери со безеквивалентна лексика.

2. Улогата на турцизмите за целосна еквиваленција на лексичко ниво при превод на литературни текстови од турски јазик на македонски јазик

Целосната еквиваленција на лексичко ниво при превод на литературни текстови од турски на македонски јазик се јавува кај еднозначни лексеми кои се однесуваат на одредени подрачја. Тие најчесто се претставени со заемките од турскиот јазик или заемките кои навлегле со посредство на турскиот јазик што ги нарекуваме турцизми. Турцизмите се најлесни за препознавање и се наједноставна постапка за преведување.

Целосната еквиваленција на лексичко ниво при преведувањето се јавува кај еднозначни лексеми кои се однесуваат на одреден број подрачја од материјалната култура. Таа се јавува во следниве подрачја:

а) објекти, нивни делови и материјал од кој се изградени:

<i>Турски</i>	<i>македонски</i>	<i>џурски</i>	<i>македонски</i>
hamam	амам	meyhane	меана
han	ан	kahvehane	кафеана
konak	конак	kale	кале
medrese	медреса	ocak	оцак
cami	џамија	kat	кат
teke	теке	tavan	таван
turbe	турбе	oda	одаја
minare	минаре	tula	тула
bahçe	бавча	direk	дирек

б) покуќнина:

<i>џурски</i>	<i>македонски</i>	<i>џурски</i>	<i>македонски</i>
sandık	сандак	kazan	казан

bohça	бовча	güğüm	ѓум
torba	торба	kova	кофа
minder	миндер	leğen	леген
krevet	кревет	sofra	софра
döşek	душек	tepsi	тепсија
yorgan	јорган	tencere	тенџере
yastık	јастук	kapak	капак
çarşaf	чаршаф	tava	тава
kilim	килим	havan	аван
perde	перде	rende	ренде
kömür	ќумур	cezve	ѓезве
çakmak	чакмак	fincan	филџан
kibrit	кибрит	şişe	шише

в) трговија и занаети

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
çarşı	чаршија	helvacı	алвација
esnaf	еснаф	bozacı	бозација
zanaatçı	занаетчија	fırıncı	фурнаџија
çırak	чирак	kasap	касап
kalfa	калфа	kahveci	кафеџија
pazar	пазар	yorgancı	јорганџија
dükân	дуќан	kuyumcu	кујунџија
ortak	ортак	kazancı	казанџија
müşteri	муштерија	kalaycı	калаџија
veresiye	вересија	kunduracı	кондураџија
kâr	ќар	pabuççu	папуџија
ziyan	зијан	semerci	самарџија
fayda	фајде	kömürcü	ќумурџија
bedava	бадијала	boyacı	бојаџија
gaydacı	гајдарџија	berber	бербер

г) прехранбени производи

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
maydanoz	магданос	susam	сусам
ıspanak	спанаќ	badem	бадем
marul	марула	leblebi	леблебија
nane	нане	kayısı	кајсија
biber	бибер	muşmula	мушмула
limon tozu	лимонтуз	portakal	портокал
pekmez	пекмез	nişasta	нишесте
kaymak	кајмак	mayı	маја

д) исхрана

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
meze	мезе	tatlı	татлија
çorba	чорба	baklava	баклава
köfte	кофте	revani	раванија
musakka	мусака	kadayıf	кадаиф
sarma	сарма	tulumba tatlısı	тулумба
paça	пача	kurabiye	гурабија
sucuk	суцук	helva	алва
simit	симит	lokum	локум
kaygana	кајгана	sütlaç	сутлијаш
tarator	таратор	rakı	ракија
turşu	туршија	şıra	шира
yufka	јуфки	kahve	кафе
tarhana	тарана	çay	чај
börek	бурек	salep	салеп
peksimet	пексимит	şerbet	шербет

ѓ) облека и чевли

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
kayış	каиш	cep	џеб
kolan	колан	kundura	кондура
kemer	кемер	pabuç	папучи
şamı	шамиија	çizme	чизми
mahrana	марама	nalın	налани
şal	шал	topuk	топуци
yaka	јака	çorap	чорапи

е) музички инструменти

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турски</i>	<i>македонски</i>
zurna	зурла	tambura	тамбура
kaval	кавал	daire	дајре
düdük	дудук	darbuka	тарабука
gayda	гајда	çalgı	чалгија

3. Улогата на турцизмите за нецелосна (делумна) еквиваленција на лексичко ниво при превод на литературни текстови од турски јазик на македонски јазик

Делумната еквиваленција се јавува на интерлингвистички план и се карактеризира со два аспекта:

а) лексемата на изворниот јазик има пошироко семантичко поле од лексемата на јазикот-цел и

б) лексемата на изворниот јазик има потесно семантичко поле од лексемата на јазикот-цел.

Во вакви ситуации преведувачот се соочува со специфичните односи помеѓу одделни лексеми и бара соодветни решенија на проблемите кои се јавуваат при преведувањето. Но делумната еквиваленција на релацијата турски-македонски јазик благодарение на турцизмите не се доживува како голем проблем. Преведувачот и читателот, иако знае дека се работи за делумна еквиваленција благодарение на културното наследство, народниот бит и народното творештво, многу лесно ја доловува семантичката ширина или семантичката ограниченост на турцизмите.

Делумната еквиваленција на лексичко ниво се јавува во одреден број подрачја.

Случаите кога турцизмот во македонскиот јазик има пошироко семантичко поле од лексемата во турскиот јазик ќе го претставиме со следните примери:

<i>турски</i>	<i>македонски</i>
pazarcı 1. продавач на пазар	пазарџија 1. продавач на пазар 2. купувач на пазар
tütüncü 1. одгледувач на тутун 2. продавач на тутун	тутунџија 1. одгледувач на тутун 2. продавач на тутун 3. љубител на тутун и пушење
pehlivanlık 1. пеливанство 2. <i>фиџ</i> . сила	пеливанлак 1. пеливанство 2. <i>фиџ</i> . вештина, умешност 3. херојство, јунаштво
çardaklı 1. што има чардак, потпирки за лозница	чардаклија 1. куќа што е со чардак, покриена тераса 2. лоза што се качува по чардак, лозница 3. стражар на чардак (кула), граничар

Случаите кога лексемата во турскиот јазик има пошироко семантичко поле од турцизмот со кој се преведува во македонскиот јазик ќе ги претставиме со следните примери:

<i>турски</i>	<i>македонски</i>
bostanci 1. одгледувач на зеленчук, градинар 2. одгледувач на лубеници и дињи 3. чувар на градините со зеленчук и бостан 4. припадник на гардата на султанот	бостаницја 1. одгледувач на бостан (лубеници и дињи) 2. продавач на бостан (лубеници и дињи)
tabiath 1. што е носител на каков било карактер или природа	табиетлија 1. што има добар карактер, карактерен 2. што е кудлив, каприциозен
kör 1. слеп 2. слеп човек 3. тап 4. бледа, слаба (светлина) 5. лош 6. <i>фиџ</i> .слеп, затворен, без излез	ќор 1. слеп 2. слеп човек

И во двата случаја кога турцизмот во македонскиот јазик има пошироко семантичко поле од лексемата во турскиот јазик или кога лексемата во турскиот јазик има пошироко семантичко поле од турцизмот со кој се преведува во македонскиот јазик, може да се согледа дека турските лексеми се лесно препознатливи, а турцизмите имаат важна улога во нивното препознавање, толкување на нивната семантика и нивното преведување во македонскиот јазик. А сето ова до одреден степен ја олеснува работата на преведувачот на лексички план и му овозможува својата концентрација и енергија да им ја посвети на другите аспекти на литературниот превод.

4. Улогата на турцизмите и на турските елементи за постоење на мал број безеквивалентна лексика при превод на литературни текстови од турски јазик на македонски јазик

Непостоењето на преводна еквиваленција наложува дополнителен напор за преведувачот за да може литературниот текст солидно да го пре-

веде. Кога во едниот јазик постојат лексеми кои немаат преводен еквивалент во другиот јазик, тогаш преведувачот честопати е соочен да бара решенија со неологизми (калкирање, полукалкирање, адаптација, семантички неологизам), транспозиција (синтаксичка парафраза), модулација (приближен превод), контекстуален превод и адаптација.

Безеквивалентната лексика која причинува тешкотии при преведувањето обично се јавува како резултат на различни историски и културолошки фактори во кои живеат народите или поради различната морфолошка структура на јазиците кои се преведуваат. Благодарение на минатото кое историски и културно ги поврзало македонскиот народ и турскиот народ, македонскиот јазик и турскиот јазик, се појавиле турцизмите кои денес претставуваат јазична нишка и го олеснуваат преводот на литературните текстови од турски на македонски јазик. Во македонскиот јазик најголемиот број турцизми се од областа на материјалната култура, а многу помалку од сферата на духовната култура. Од морфолошки аспект именките кои ги означуваат материјалните предмети се доминантни, а додека глаголите кои изразуваат дејство се значително помалку застапени. Затоа безеквивалентната лексика обично се јавувакај апстрактните поими и кај одредени глаголи кои обично имаат каузативен и реципрочен залог.

<i>турски</i>	<i>македонски</i>
yazdır- (казуативен залог)	му рече да пишува, го обврза да пишува, му наложи да пишува
okut- (казуативен залог)	му рече да чита, го обврза да чита, му наложи да чита
uçuş- (реципрочен залог)	летнаа заедно, се разлетаа истовремено
gülüş- (реципрочен залог)	се насмевнаа заедно, се насмевнаа истовремено

Безеквивалентна лексика може да се јави и за турските лексеми кои содржат суфикси кои даваат економичност на јазикот. Во вакви случаи преведувачот применувајќи ги турцизмите добива соодветна еквивалентна лексика за преводот.

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>турцизам</i>
kârlı	што доби нешто, што заработи нешто, што карил	карлија
meraklı	што има желба за, што покажува желба за, што има мерак за	мераклија

За надминување на безеквивалентната лексика може да се употребат и турските суфикси кои се застапени во македонскиот јазик и му се лесно препознатливи на македонскиот говорител. На овој начин преведувачот повторно се стекнува со соодветна еквивалентна лексика за преводот.

<i>турски</i>	<i>македонски</i>	<i>лексема со турски суфикс</i>
bilgisayarcı	лице што работи на компјутер	компјутерџија
otobüsçü	шофер што вози автобус	автобусчија

Денес, голем дел од турцизмите се архаизми, но преведувањето дозволува соодветна примена и на архаизмите кои постојат во лексиконот на јазикот на преводот, а не се во активна употреба во современиот јазик.

Во својата преведувачка практика од турски на македонски јазик и при подготвувањето на основниот турско-македонски речник се сретнав со мал број безеквивалентна лексика. На овој план важна улога ималексиконот на стандардниот македонски јазик во кој се застапени турцизмите и турските елементи како историско, културно и јазично наследство, кои денес ни овозможуваат при преведувањето на литературни текстови од турски на македонски јазик да имаме богат избор на лексеми.

5. Заклучок

Преведувачите на литературните текстови од турски јазик на македонски јазик во најголем број случаи се соочуваат со целосна и делумна еквиваленција, а многу малку со безеквивалентна лексика. Но, во голем број случаи безеквивалентната лексика може да се надмине со турцизмите или со турските елементи, пред сè турските суфикси, кои навлегле во македонскиот јазик во текот на административната управа на Османлиската Империја, а кои и денес наоѓаат своја примена во говорниот и во пишаниот јазик. Голем дел од турцизмите се архаизми, но на преведувачот при соочување со безеквивалентна лексика дозволено му е да црпи и од активното и од пасивното лексичко богатство на еден јазик. Македонскиот јазик располага со големо лексичко богатство кое содржи турцизми или турски елементи кои влијаат целосната и делумната еквиваленција при превод од турски на македонски јазик да биде делотворна, ефикасна и специфична. Затоа можеме да заклучиме дека турцизмите кои се јавиле во специфични историски и културни услови, денес претставуваат јазична нишка при турско-македонскиот превод на литературните текстови.

Библиографија:

- BAKER Mona. (1999). *In Other Words - a coursebook on translation*. Routledge - London, New York.
- HORNBY-SNELL Mary. (1988). *Translation Studies*. John Benjamins Publishing Company- Zürich.
- НИКОДИНОВСКА Радица. (2009). *Дидактика и евалуација на преведувањето од италијански јазик на македонски и обротно*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје.
- НИКОЛИЌ АРСОВА Лидија. (1999). *Преведување - теорија и практика*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје.
- ДИМИТРОВСКИ Тодор, Корубин Благоја, СТАМАТОСКИ Трајко. (1986). *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. Македонска книга - Скопје.
- МУРГОВСКИ Зозе. (2005). *Речник на македонскиот јазик*. Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје.
- ВЕЛКОВСКА Снежана, Антевска Веновска Снежанка, Маџоска Груевска Симона, Михајловска Додевска Олгица, Грујовска Јованова Елена, Џамбазова Петрова Снежана, Ристеска Стефановска Фани, Тантуровска Лидија, Евроска Топлиска Катица, Цветановски Гоце, Ралповска Бандиловска Елизабета, Дрвошанов Васил, Каранфиловски Максим, Цветковски Живко. (2003). *Толковен речник на македонскиот јазик. Том 1 (А-Ж)*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.
- РАЛПОВСКА Бандиловска Елизабета, Велковска Снежана, Велковска Бисерка, Антевска Веновска Снежанка, Михајловска Додевска Олгица, Грујовска Јованова Елена, Јовеска Оливера, Каранфиловски Максим, Ристеска Стефановска Фани, Евроска Топлиска Катица, Цветановски Гоце, Цветковски Живко. (2005). *Толковен речник на македонскиот јазик. Том 2 (З-К)*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.
- РАЛПОВСКА Бандиловска Елизабета, Велковска Снежана, Велковска Бисерка, Антевска Веновска Снежанка, Маџоска Груевска Симона, Ѓоргиева Давкова Светлана, Конески Кирил, Каранфиловски Максим, Ристеска Стефановска Фани, Евроска Топлиска Катица, Цветановски Гоце, Цветковски Живко. (2006). *Толковен речник на македонскиот јазик. Том 3 (Л-О)*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.

LEONTIK Marija

TURCISMS AS A LINGUAL AND CULTURAL THREAD
WHEN TRANSLATING LITERARY TEXT
FROM TURKISH LANGUAGE TO MACEDONIAN LANGUAGE

A considerable number of translators encounter problems when translating literary texts into Macedonian language in terms of non-equivalent lexis as a result of historical and cultural factors. Translators from Turkish into Macedonian language have more luck as thanks to the Turcisms which entered the Macedonian language as the result of the lingual and cultural contacts are mainly dealing with equivalent lexis. On the one hand, that facilitates the translation on lexical level and renders its authenticity, but, on the other, it represents a bridge which links the Turkish and the Macedonian language and culture.

Key words: *Turkish language, Macedonian language, turcisms, equivalent lexis.*

LOUPAKI Elpida
Université Aristote de Thessaloniki
eloupaki@firl.auth.gr

LE MULTILINGUISME PEUT-IL GARANTIR LE MULTICULTURALISME? QUELQUES REFLEXIONS SUR LA TRADUCTION AU SEIN DE L'UNION EUROPEENNE

Résumé: Longtemps débattu, le sujet de la traduction au sein de l'Union européenne s'offre une fois de plus à une analyse descriptive, sous l'angle du multiculturalisme. Notamment, le but de cet exposé est de tester si la tendance neutralisante, déjà observée dans la traduction vers le grec des éléments textuels à charge culturelle, se réalise aussi pour d'autres langues cibles. À cette fin, nous utilisons un corpus des discours prononcés dans Parlement européen et leurs traductions officielles vers l'anglais, le français, l'italien et l'espagnol.

Mots clés: traduction de textes communautaires, traduction et culture, multiculturalisme, traduction de la métaphore.

0. Introduction

La diversité linguistique et culturelle de l'Union européenne fait à la fois sa force et sa faiblesse. Bien que le multilinguisme adopté constitue la preuve que l'Union européenne est une organisation démocratique qui respecte les différences existantes parmi ses états membres, il est souvent sévèrement critiqué à cause des dépenses qu'il entraîne au budget européen. Dans ce contexte controversé, notre exposé cherche à explorer la question de savoir si le multilinguisme peut être garant du multiculturalisme.

Avant de commencer, il nous paraît utile de définir les termes principaux ici employés. La notion de *multiculturalisme* est d'origine anglo-saxonne et recouvre aux États-Unis un débat linguistique et identitaire concernant surtout les minorités ethniques (Conseil de l'Europe: 2009).¹ Par ailleurs, dans le discours de la philosophie politique, le terme décrit une approche proactive

¹ http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/SourcePublications/CompetencePlurilingue09web_FR.pdf

de la diversité culturelle et religieuse (Stanford Encyclopedia of Philosophy).² Dans notre exposé, « multiculturalisme » désigne tout simplement la coexistence de différentes cultures ethniques et/ou religieuses à l'intérieur d'un même ensemble, en l'occurrence l'Union européenne. De son côté, le *multilinguisme*, tel qu'il est pratiqué par l'Union européenne, renvoie au principe d'égalité des langues officielles des états membres. Suivant ce principe, tout texte juridique communautaire doit être traduit dans toutes les langues officielles, ainsi que tout citoyen de l'UE a le droit de s'exprimer dans une des langues officielles de l'Union et de recevoir une réponse dans cette langue. Comme il est souvent répété, le multilinguisme est considéré en tant que garant de la démocratie et de la libre expression, mais en même temps, selon John Trim (2003 :8), le multilinguisme élève des barrières que les personnes plurilingues (à savoir les traducteurs et interprètes) essaient de franchir.

1. Multilinguisme et traduction

Institué par les traités de Rome, le principe d'égalité des langues pose bien évidemment plusieurs défis au quotidien. En effet, après l'adhésion de la Bulgarie et de la Roumanie en 2007, le nombre des langues officielles a été porté à vingt-trois et les combinaisons linguistiques possibles ont atteint le nombre de 506. Dans ce contexte babélique, le recours à la traduction devient une condition sine qua non. Comme Umberto Eco l'a déjà exprimé : « La langue de l'Europe, c'est la traduction » (Cité par Guillaume, 2009 :146).

Il faut cependant préciser que pour des raisons de temps et de budget, relativement peu de documents de travail sont traduits dans toutes les langues. La solution principale adoptée est l'utilisation d'un nombre restreint de langues lors des travaux préparatoires. Comme il est spécifié sur le site de la Commission européenne,³ celle-ci « utilise généralement l'anglais, le français et l'allemand comme langues procédurales, tandis que le Parlement européen fournit des traductions dans différentes langues selon les besoins de ses membres ». Notons au passage que d'autres mesures ont été adoptées telles que la rationalisation du cycle de travail (diminution des documents traduits et de leur longueur), le développement des outils d'aide à la traduction ainsi que la standardisation du langage (par ex. les fonctionnaires en charge de la rédaction des textes modifient leur façon de rédiger, les textes devenant ainsi plus concis).⁴

Malgré ces efforts de rationalisation, la traduction reste le moyen de prédilection de la communication interlinguale. Chacune des institutions

² <http://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/#Bib>

³ http://ec.europa.eu/languages/languages-of-europe/eu-languages_fr.htm

⁴ Pour une présentation plus exhaustive v. Commission européenne, (2010 :45).

européennes dispose d'un service de traduction qui pourvoit à une grande partie de ses besoins linguistiques. Pour le reste, les institutions recourent régulièrement à la traduction externe, effectuée soit par des traducteurs free-lance soit par des services interinstitutionnels, tel que le Centre de Traduction.⁵ Pour en donner quelques chiffres, le service de traduction du Parlement européen compte 700 traducteurs et 200 assistants et traduit quelque 100.000 pages par mois,⁶ alors que le service de traduction de la Commission européenne dispose d'un effectif permanent d'environ 2.500 personnes et le total des pages traduites pour 2011 a dépassé les deux millions.⁷ Ces données placent les services de traduction de l'Union européenne parmi les plus grandes agences de traduction au monde, présentant, par conséquent, un excellent cadre d'étude pour nous traductologues.

2. Traduction et multiculturalisme

En effet, la traduction de textes communautaires constitue l'un de nos principaux objets de recherche depuis 1998. Dans notre thèse de doctorat intitulée « La différenciation entre original et traduction : le cas des textes communautaires »⁸, nous avons tâché d'examiner la traduction de figures rhétoriques et stylistiques dans les discours tenus lors de la séance plénière du Parlement européen à Strasbourg.⁹ Une des différenciations majeures que nous avons détectées est celle qui rend la traduction vers le grec plus sobre que son original en français ou en anglais. Autrement dit, en effaçant la langue figurée, l'ironie, les questions rhétoriques, ou les mécanismes d'accentuation, fréquemment utilisés par les orateurs, la traduction obtient un style plus neutre et plus officiel.

Et pourtant, comme il est généralement admis, la langue est une composante importante de la culture individuelle ou collective et vice versa, toute production linguistique contient des fragments de la réalité culturelle. Selon Susan Bassnett (1991 :14), si la culture était un corps, le langage serait son organe le plus vital : le cœur.¹⁰ Ceci semble être reconnu par les dirigeants mêmes de l'Union européenne qui s'expriment de la façon suivante : «La Communauté contribue à l'épanouissement des cultures des États membres dans le respect

⁵ <http://cdt.europa.eu/FR/Pages/Homepage.aspx>

⁶ <http://www.europarl.europa.eu/news/fr/headlines/content/20120220STO38573/html/Tout-savoir-sur-le-m%C3%A9tier-de-traducteur-au-Parlement-europ%C3%A9en>

⁷ http://ec.europa.eu/dgs/translation/whoweare/index_fr.htm

⁸ Pour la totalité de la thèse en grec, v. <http://phdtheses.ekt.gr/eadd/handle/10442/14822>

⁹ Chaque membre du Parlement européen a le droit de s'exprimer dans sa propre langue nationale, puisque comme il a été stipulé dans le rapport Galle (1994), «ceux qui ont le droit de s'exprimer dans leur propre langue se trouvent dans une meilleure position de point de vue politique.»

¹⁰ Pour une présentation exhaustive de la relation entre langue, culture et traduction, v. Grammenidis 2009 (47-57).

de leur diversité nationale et régionale, tout en mettant en évidence l'héritage culturel commun" (*Traité sur l'Union européenne*, article 128).¹¹

La question qui se pose ici est de savoir si le multilinguisme, tel qu'il est pratiqué au sein de l'Union européenne, peut se porter garant de la coexistence harmonieuse des diverses cultures européennes et de leur «épanouissement». En d'autres termes, la pratique traduisante pourrait-elle menacer les particularités culturelles véhiculées par la langue et somme toute le multiculturalisme ? L'objectif de notre communication est d'essayer de répondre à cette question à l'aide d'un corpus multilingue de textes issus du Parlement européen. Il s'agit d'un éventail de textes, datant de 1998-1999 et de 2011-2012, que nous comptons réexaminer sous une nouvelle optique. Plus particulièrement, nous tenons à vérifier la validité de nos précédents résultats en les testant sur d'autres combinaisons linguistiques, à savoir de l'anglais vers le français, l'italien et l'espagnol et du français vers l'anglais, l'italien et l'espagnol. Notre approche s'inscrit dans le cadre des théories descriptives et fonctionnelles, comme celles de Gideon Toury (1980, 1995), Christina Schäffner (1995, 1997) et Anna Trosborg (1997) et les *normes* sont notre principal outil de recherche.

3. Cadre théorique

Une des notions-clefs de l'approche descriptive est celle des *normes*. Introduit par Toury en 1980, ce terme décrit les régularités observées dans les choix traductionnels dans un cadre socioculturel précis (Toury, 1999 : 21). Les normes, qui se placent à mi-route entre les règles explicitement formulées et les habitudes individuelles de chaque traducteur, mettent en avant le côté social du traducteur à l'intérieur de l'événement traduisant.¹²

C'est dans cette perspective que nous avons étudié les Comptes Rendus in Extenso du Parlement européen, sous un angle descriptif qui tient compte autant des spécificités de la production originale, comme par exemple le fait qu'il s'agit avant tout de discours politique, que celles de la traduction, telles que le décalage de temps entre la production originale et sa traduction, l'absence d'un public cible ou l'influence du jargon communautaire. Un de nos résultats a été le constat que les différenciations enregistrées ne sont pas dictées par le système de la langue cible et donc, elles sont optionnelles. De plus, les différenciations observées n'interviennent pas dans la compréhension globale des textes étudiés mais influencent leur fonction expressive. Autrement dit, en opprimant systématiquement expressions métaphoriques, ironie, ou commentaires d'ordre évaluatif, le traducteur opte pour un style plus neutre, plus officiel et standardisé. La répétitivité de ces choix traductionnels ainsi que le nombre élevé des exemples

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/fr/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

¹² Le terme de l'événement traduisant (translation event) désigne le cadre historique, politique, économique, social qui influence les choix d'un traducteur à un moment donné.

retrouvés nous ont permis de parler d'une norme linguistique/ textuelle qui opère lors de la traduction.¹³

Étudiant le même phénomène sous une perspective ethnographique, Koskinen l'appelle « *bureaucratization* » (2008 :135). Selon la traductologue finnoise, le fait que la traduction a un style plus « bureaucratique » que son original est dû au cadre institutionnel qui prédomine sur la production traductionnelle.¹⁴

Dans la section suivante, nous nous proposons de revisiter ces constats pour les combinaisons linguistiques susmentionnées. À cet effet, nous avons sélectionné des exemples typiques de l'approche neutralisante en langue grecque. Pour des raisons pratiques, nous allons nous limiter aux expressions métaphoriques et imagées.

4. Analyse du corpus¹⁵

Notre corpus est constitué des débats de l'Assemblée plénière de Strasbourg. Le contenu de ces débats varie extrêmement. Il s'étend des sujets de l'actualité jusqu'à la politique agricole commune. Nous avons choisi les exemples ici cités puisqu'ils contiennent des expressions métaphoriques. Selon Lakoff et Johnson (1980), représentants de la sémantique cognitive, les expressions métaphoriques constituent la base de notre système linguistique. De surcroît, non seulement elles reflètent la réalité extralinguistique du locuteur, mais elles façonnent même sa manière de voir les choses, sa perspective du monde.

¹³ Pour une présentation plus détaillée, v. Loupaki 2002, 2007, 2008.

¹⁴ Notons sur ce point l'opinion de Saragiet Slembrouck (1996:3), « la bureaucratie s'élève en dessus des bâtiments gouvernementaux en béton, en dessus des documents standardisés ou les décisions mécaniques. La bureaucratie est un événement, un processus qui influence tous ceux qui y participent. »

¹⁵ Nous comptons sur ce point à remercier nos collègues Polyxeni Kanelliadou et Konstantinos Paleologos du département de langue et littérature italiennes qui nous ont aidée à mieux saisir les exemples en italien et en espagnol respectivement.

Expressions métaphoriques

1.

ENG	Mr President, can I also take the opportunity to congratulate the rapporteur. He certainly proved during the time that negotiations were going on that he had a very big back indeed, because there were a lot of people throwing knives at him during that period. James Nicholson, ECR Group, 22/06/2011, « La PAC à l’horizon 2020: Alimentation, ressources naturelles et territoire - relever les défis de l’avenir » [Traduction retour ¹⁶ :... il se prouvait en effet avoir un dos très large, puisque plusieurs personnes lui ont jeté des coups de poignard dans le dos]
GR	Αποδείχθηκε σίγουρα κατά τη διάρκεια του χρόνου που ήταν σε εξέλιξη οι διαπραγματεύσεις ότι είχε πραγματικά πολύ μεγάλες αντοχές , διότι υπήρξαν πολλοί που πρόβαλλαν προσκόμματα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. [... il a fait preuve d’une grande ténacité lors des négociations, puisque nombreux ont été ceux qui ont crée des difficultés...]
FR	...il a certainement prouvé sa carrure , car beaucoup de personnes lui ont mis des bâtons dans les roues durant cette période...
IT	...che ha sicuramente dimostrato durante i negoziati di avere le spalle molto larghe , visto che tantilo hanno assalito durante quel periodo. [...il s’est avéré avoir un grand dos, vu les coups qu’il a reçu lors de cette période...]
ES	...ha demostrado tener una gran fortaleza para resistir las puñaladas recibidas durante las negociaciones por parte de muchas personas. [...il a fait preuve d’une grande ténacité puisqu’il a pu résister les coups de poignard qu’il a reçus lors des négociations de la part de plusieurs personnes.]

2.

FR	... tous les affamés du monde, toutes celles et tous ceux qui doivent payer plus cher pour s’alimenter ou pour s’habiller attendent que nous contrions avec plus d’énergie la plus grande calamité qui s’abat aujourd’hui sur la planète, c’est-à-dire celle que produisent les rapaces de la spéculation sur l’alimentation. Ce sont eux qui font flamber les prix alimentaires contre les paysans et contre les consommateurs. Patrick Le Hyaric, GUE/NGL, 16/02/2011-

¹⁶ La traduction retour est une méthode de vérification du sens et ne constitue en aucun cas une traduction au sens propre, son unique procédé étant le littéralisme.

GR	... ήτοι τον κίνδυνο που προκαλείται από τους άπληστους κερδοσκόπους στον τομέα των τροφίμων. Αυτοί είναι που αυξάνουν τις τιμές των τροφίμων εις βάρος αγροτών και καταναλωτών [... le danger produit par les spéculateurs avides du domaine de l'alimentation. Ce sont eux qui augmentent les prix alimentaires...]
ENG	... that is, the calamity produced by money-grabbing food speculators. They are the ones who are driving up food prices to the detriment of farmers and consumers [... la calamité produite par les spéculateurs avides de l'alimentation. Ce sont eux qui haussent les prix alimentaires...]
IT	... alla calamità più grande che oggia ffligge il nostro pianeta: la catastrofe causata dall'avidità degli speculatori alimentari. Sono loro chestanno spingendo al rialzo i prezzi alimentari , a discapito degli agricoltori e dei consumatori [...la catastrophe causée par les spéculateurs avides sur l'alimentation. Ce sont eux qui font grimper les prix alimentaires...]
ES	... a la mayorcatástrofe que aquejahoy a nuestro planeta, es decir, la catástrofe producidapor los especuladores de alimentos que se apropiand el dinero. Ellos son los que estánhaciendo subir los precios de los alimentos en detrimento de los agricultores y los consumidores. [... la catastrophe produite par les spéculateurs sur les aliments qui s'approprient l'argent. Ce sont eux qui augmentent les prix des aliments.]

3.

FR	Enfin les populations roms doivent saisir cette occasion pour prendre leur destin en main , tout en sachant que l'Europe se tient à leurs côtés. Marie-Thérèse Sanchez-Schmid, PPE, 05/04/2011- « Cadre de l'UE pour les stratégies nationales d'intégration des Roms »
GR	Τέλος, οι Ρομά πρέπει να αξιοποιήσουν αυτήνητηνευκαιρία για να αναλάβουν τονέλεγχοτου πεπρωμένουτους , γνωρίζοντας ότι μπορούν να βασίζονται στηστήριξητηςΕυρώπης. [... les Roms doivent utiliser de cette occasion afin de prendre le contrôle de leur destin...]
ENG	...seize this opportunity to take control of their own destiny , knowing that they can count on Europe's support [... saisir cette occasion afin de prendre le contrôle de leur propre destin...]
IT	... prendere in mano il proprio destino , sapendo di potercontaresulsostegno dell'Europa [... ils doivent prendre en main leur propre destin...]
ES	... para hacerse con el control de su propiodesestino , sabiendo que puedecontar con el apoyo de Europa [...afin de prendre le contrôle de leur propre destin...]

Dans les trois exemples ici cités, les orateurs ont bien choisi leurs mots afin de souligner tour à tour l'ironie (exemple 1), l'indignation (exemple 2), ou l'engagement modéré (exemple 3). À l'exception de l'exemple 1, où les traducteurs ont fait l'effort de garder la même tonalité, en utilisant des tournures qui appartiennent à un registre similaire, dans les exemples 2 et 3, les expressions imagées sont remplacées par un discours plus neutre.

Métaphores ontologiques

4.

ENG	...cuttingprices has not resolved the problems of market balance, nor has itarrested the continuingdecline in farmincomes, which are a vital factor in stemmingthe haemorrhage of young peoplefrom rural areas.» Alan Leslie Gillis, PPE, 16/06/1998, « Agenda 2000, Politique Agricole Commune » [... qui/ les revenus agricoles/ constituent un facteur vital afin d'arrêter l'hémorragie de jeunes gens des zones rurales.]
GR	... που αποτελούν βασικό παράγοντα προκειμένου να αντιμετωπισθεί τοπρόβλημα ερήμωσηςτης υπαίθρου από τουςνέους. [... qui constituent un facteur majeur afin de résoudre le problème de l'exode rural des jeunes.]
FR	... les réductions de prix n'ont pas réussi à rétablir l'équilibre sur le marché, ni à stopper la baisse constante des revenus agricoles, qui constituent un facteur vital à l'arrêt de l'exode rural des jeunes.
IT	... che sono un fattore vitale per tamponare l'emorragia di giovani dalle zone rurali. [... qui sont un facteur vital afin de tamponner l'hémorragie des jeunes des zones rurales.]
ES	... que son un factor decisivo para detener la hemorragia de jóvenes que abandonan las zonas rurales. [...afin de retenir l'hémorragie des jeunes qui abandonnent les zones rurales.]

5.

FR	Une main est aussi tendue vers les jeunes agriculteurs dont on connaît les difficultés à se lancer dans le métier. Anne Delvaux, PPE, 22/06/2011, «La PAC à l'horizon 2020: Alimentation, ressources naturelles et territoire - relever les défis de l'avenir »
GR	Η έκθεση αναφέρεται επίσης στους νέους γεωργούς , οι οποίοι αγωνίζονται σκληρά, όπως γνωρίζουμε, για να ξεκινήσουν στον τομέα. [Le rapport se réfère également aux jeunes agriculteurs, qui se battent vivement, comme on le sait, de se lancer au secteur.]
ENG	The report also reaches out to young farmers who, as we know, struggle to get started in the sector. [Le rapport s'adresse aussi les jeunes agriculteurs qui, comme nous le savons, se battent pour s'introduire dans le secteur.]
IT	La relazione si rivolge altresì ai giovani agricoltori che, come sappiamo, lottano per inserirsi nel settore. [Le rapport se réfère également aux jeunes agriculteurs qui...]
ES	Asimismo, el informe intenta ayudar a los agricultores jóvenes que, como sabemos, luchan por instalarse en el sector. [Le rapport entend d'aider les jeunes agriculteurs qui...]

6.

FR	Notre démarche n'est donc pas celle d'un Parlement isolé et coupé du monde, mais elle est tout au contraire inscrite au cœur d'une réflexion qui doit nous permettre d'apporter une réponse globale à un défi planétaire. Michel Dantin, PPE, 22/06/2011, «La PAC à l'horizon 2020: Alimentation, ressources naturelles et territoire - relever les défis de l'avenir »
GR	Αντιθέτως, αποτελεί μέρος των ευρύτερων συζητήσεων για το πώς μπορούμε να καταλήξουμε σε μια παγκόσμια απάντηση για μια παγκόσμια πρόκληση. [Tout au contraire, elle/notre démarche / fait partie d'un débat plus étendu...]
ENG	... it is part of the wider deliberations on how to come up with a global response to a global challenge. [... cela fait partie d'un débat plus étendu concernant la manière d'arriver à une réponse globale...]

IT	... È invece parte delle più ampie deliberazioni sulle modalità per fornire una risposta globale a una sfida globale. [... Cela fait partie d'un débat plus ample...]
ES	... sino más bien al contrario ya que forma parte de reflexione más amplias que pretenden encontrar una respuesta global a un desafío global. [... qui fait partie d'une réflexion plus ample...]

7.

ENG	We stand shoulder to shoulder with the people of Northern Ireland in resisting terrorism and in showing our solidarity with the spirit of reconciliation and the search for peace. Président, 13/07/1998, « Hommage » [Nous tenons coude à coude avec le peuple de l'Irlande du Nord...]
GR	Υποστηρίζουμε το λαό της Βορείου Ιρλανδίας στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας και εκφράζουμε την αλληλεγγύη μας προς το πνεύμα συμφιλίωσης και την αναζήτηση της ειρήνης. [Nous soutenons le peuple de l'Irlande du Nord...]
FR	Nous soutenons les citoyens d'Irlande du Nord dans leur lutte contre le terrorisme et dans leur volonté de réconciliation et leur recherche de la paix.
IT	Siamo vicini al popolo dell'Irlanda del Nord nella resistenza al terrorismo e nel manifestare la nostra solidarietà, nello spirito di riconciliazione e ricerca della pace. [Nous sommes près du peuple d'Irlande du Nord...]
ES	Estamos unidos con el pueblo de Irlanda del Norte para oponer resistencia al terrorismo y mostrar nuestra solidaridad con el espíritu de reconciliación y la búsqueda de la paz. [Nous restons unis coud à coud avec le peuple d'Irlande du Nord...]

8.

FR	Monsieur le Président, en son temps, le traité de Schengen avait causé quelque émoi en France parce que, négocié dans la plus grande discrétion, il avait été révélé à nos concitoyens un peu par inadvertance, prouvant une fois de plus qu'Europe et transparence font mauvais ménage . Stéphane Buffetaut, I-EDN, 14/01/1999, « Article K6 du traité UE, coopération Schengen »

GR	Κύριε Πρόεδρε, την εποχή της η Συνθήκη του Σένγκεν κενεΐχε προκαλέσει συγκίνηση στη Γαλλία γιατί, έχοντας αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεων σε ένα κλίμα μεγάλης μυστικότητας, αποκαλύφθηκε στους συμπολίτες μας κάπως από απροσεξία, αποδεικνύοντας για άλλη μια φορά ότι Ευρώπη και διαφάνεια είναι έννοιες ασυμβίβαστες. [... prouvant une fois de plus qu'Europe et transparence sont des concepts incompatibles.]
ENG	Mr President, in its day, the Schengen Agreement caused a stir in France because, having been negotiated in the utmost discretion, it was disclosed to our citizens some what in advertently, proving once again that Europe and transparency do not go well together. [... Europe et transparence ne s'accordent pas bien ensemble.]
IT	Signor Presidente, a suo tempo, l'accordo di Schengen aveva provocato un certo scompiglio in Francia poiché, negoziato nella più grande discrezione, era stato rivelato ai nostri concittadini quasi inavvertitamente, dimostrando ancora una volta che «Europa» e «trasparenza» non sono due termini molto compatibili. [« Europe » et « transparence » ne constituent pas deux termes compatibles.]
ES	Señor Presidente; en su momento, el Tratado de Schengen causó algún que otro sobresalto en Francia, porque había sido negociado dentro de la mayor discreción y se había revelado a nuestro conciudadanos, en cierto modo, por descuido, lo que demuestra una vez más que Europa no casa con la transparencia. [... Europe ne se marie pas avec transparence.]

Les exemples ci-dessous illustrent le cas des métaphores ontologiques. Le terme de *métaphore ontologique* a été introduit par Lakoff et Johnson (1980 : 25) pour ces expressions imagées qui empruntent le vocabulaire du corps humain afin de décrire une situation ou une chose. C'est ainsi que les milieux ruraux souffrent d'hémorragie (exemple 4), le rapport tend la main aux jeunes agriculteurs (exemple 5), la réflexion a un cœur (exemple 6), le Parlement a des épaules (exemple 7) et l'Europe fait couple avec la transparence (exemple 8). Toutes ces expressions métaphoriques ont à la fois une charge pragmatique ainsi que culturelle ; elles reflètent une différente vision du monde, une autre réalité socioculturelle. Dans tous les exemples ici examinés, la version grecque efface systématiquement le caractère métaphorique de l'original, comme il est démontré par la traduction retour.

Toutefois, la même remarque vaut pour les versions vers les autres langues ici examinées. Notamment, à l'exception de la version italienne et espagnole

de l'exemple 4 « emorragie di giovani », « la hemorragia de jóvenes », de la version espagnole de l'exemple 7 « estamosunidoscodo con codo », ainsi que de la version espagnole de l'exemple 8 «Europa no casa con la transparencia », les autres versions effacent les images originellement employées pour un rendement plus neutre.

Métaphores du contenant- métaphores architecturales

9.

ENG	We now have a window of opportunity , thanks to two new developments. Richard Corbett, PSE, 14/07/1998, «Procédure électorale » [Nous avons maintenant une fenêtre de possibilité, grâce à deux nouveaux développements.]
GR	Τώρα μας δίνεται κάποια ευκαιρία χάρη σε δύο νέες εξελίξεις. [Une occasion nous est maintenant offerte grâce à deux nouveaux développements.]
FR	Deux développements récents nous ouvrent maintenant des possibilités.
IT	Disponiamo ora di un'opportunità , schiusa da due nuovi sviluppi. [Nous disposons maintenant une possibilité grâce à deux nouveaux développements.]
ES	Ahoras e nos brinda una oportunidad , gracias a dos nuevos acontecimientos. [Maintenant une occasion nous est offerte grâce à deux nouveaux développements.]

10.

FR	Alors, oui, il est urgent d'ouvrir un chantier de réflexions et de propositions sur les objectifs et les modalités de gestion de la Banque centrale européenne. Sylviane Ainaridi, GUE/NGL, 6/10/1998, « BCE: réserves obligatoires – BCE: pouvoirs de sanction »
GR	Λοιπόν, ναι, είναι επιτακτική ανάγκη να προετοιμαστεί ένα πλαίσιο προβληματισμών και προτάσεων σχετικά με τους στόχους και τις λεπτομέρειες διαχείρισης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. [Alors, oui, il est urgent de préparer un cadre de réflexions et de propositions...]
ENG	Obviously, it is here for imperative that we begin considering this matter and that we put forward proposals... [Apparemment, il est de surcroît impératif que nous commençons à réfléchir à propos de cette matière...]

IT	Pertanto è urgente aprire una fase di riflessione e formulare proposte sugli obiettivi e le modalità di gestione della Banca centrale europea... [Il est donc urgent d'ouvrir une phase de réflexion ...]
ES	Así las cosas, es sin duda urgente llevar a cabo un área de reflexión y de búsqueda de propuestas... [Alors, il est certainement urgent d'effectuer un travail de réflexion...]

Lakoff et Johnson (1980 :29-30) appellent *métaphores du contenant* ces expressions figurées qui se basent sur la perspective de l'espace telle que vécue par le corps humain. Dans ce type des métaphores, les maisons ou les chambres marquent les limites, tandis que les portes et les fenêtres symbolisent les ouvertures (v. exemple 9). Pareillement, les métaphores architecturales sont celles qui utilisent le lexique de la construction de façon figurée, comme dans l'exemple 10. Toutes les versions ici examinées effacent les métaphores, rendant les expressions de façon plus standardisée.

5. Conclusions

Après avoir analysé notre corpus, revenons maintenant aux questions initialement posées :

Tout d'abord, pouvons-nous conclure que la tendance neutralisante déjà constatée pour la langue grecque existerait également pour les autres combinaisons linguistiques?

Les résultats de notre étude, bien que restreints, suggèrent la présence d'une tendance pareille. Dans les 40 versions ici examinées, seulement 5 gardent la même tonalité que leur original, tandis que pour le reste, les traducteurs ont opté pour une version plus standardisée. En effaçant les expressions imagées, les métaphores ontologiques et celles du contenant, les versions anglaises, françaises, italiennes et espagnoles ou grecques deviennent plus neutres. Il apparaît donc que le traducteur se sent plus attaché au style simple et sévère supposé être mieux adapté à ce type de documents. Faute de se confronter quotidiennement au discours écrit des textes communautaires, il perd de vue la spécificité, à savoir l'oralité des discours politiques tenus à l'Assemblée plénière du Parlement européen. C'est ainsi que le traducteur s'applique plutôt à une image stéréotypée du texte, une image qui se rapproche de ce qu'on appelle « jargon communautaire », c'est-à-dire d'un langage dénué d'éléments figurés ou pittoresques. Pour démontrer l'influence massive du discours écrit dans le contexte de la traduction communautaire, il suffit de citer la remarque de Tosi, selon lequel (2003 :56) :

«... dans l'environnement multilingue de l'Union européenne les traducteurs travaillent majoritairement avec la langue écrite, créant de nouveaux modèles et tendances. Ce phénomène s'oppose à la réalité d'une communauté monolingue, où le discours écrit adopte les changements longtemps débattus dans le discours oral. »

Ensuite, pouvons-nous supposer qu'il y a une norme qui régit la traduction des Comptes Rendus in Extenso ? Probablement oui. Comme plus de dix ans se sont écoulés entre les traductions étudiées, il nous paraît difficile de pouvoir parler d'un choix limité ou caractéristique d'un groupe de traducteurs. Il s'agit plutôt d'une tendance répétitive qui est indépendante des personnes impliquées dans le phénomène traduisant. D'autre part, notre recherche n'a jamais décelé l'existence de règles explicitement formulées concernant la traduction des éléments linguistiques en question. Par conséquent, la norme pourrait être imposée par le cadre institutionnel et le respect que celui-ci inspire à ses traducteurs. En ce sens, les textes cibles respectent et reproduisent une culture source, hors du texte, à savoir la culture juridico - économique de la construction européenne, et son style bureaucratique.

Pour revenir à notre problématique centrale, sommes-nous en droit de prétendre que la traduction menace le multiculturalisme ?

Même si les tendances neutralisantes existent, la traduction au sein des institutions européennes reste le seul moyen de médiation et d'entente entre les peuples et les cultures de l'Europe. Elle seule peut garantir l'égalité d'expression des citoyens européens et le respect de leurs différences. De surcroît, sans vouloir minimiser les effets stylistiques et fonctionnels de ces tendances, il faut souligner qu'il en reste toujours des éléments rhétoriques traduits, véhiculant des fragments de la culture de l'Autre et promouvant ainsi la tolérance et le multiculturalisme.

References Bibliographiques:

- BASSNETT, S. 1991. *Translation Studies*. London, New York: Routledge.
- COMMISSION EUROPÉENNE, 2010. *Histoire de la traduction à la Commission européenne*. Luxembourg : Office des Publications de l'Union européenne.
- GRAMMENIDIS, S. 2009. *Μεταφράζοντας τον κόσμο του Άλλου. Θεωρητικοί προβληματισμοί. Λειτουργικές προοπτικές*. Αθήνα: Διάυλος. [Traduire l'Autre. Questions théoriques et perspectives fonctionnelles, en grec]
- GUILLAUME, A. 2009. La traduction : théorie(s) et pratique(s), diachronie et synchronie, TICE ou non-TICE ? In *Traductologie et enseignement de la traduction à l'Université*. M. Ballard ed., 145-156, Artois Presses Université.
- KOSKINEN, K. 2008. *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester, Kinderhook: St. Jerome Publishing.

- LAKOFF, G., Johnson, M. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago/ London: The University of Chicago Press.
- LOUPAKI, E. 2002. Les textes hybrides et l'environnement multilingue dans l'Union Européenne. Analyse d'un corpus trilingue, *Actes du Colloque international «Traduire l'Europe»*, Université 'Babes-Bolyai' Cluj- Napoca. Roumanie: Echinox, 53-65.
- LOUPAKI, E. 2007. Particularités et difficultés dans le transfert des textes communautaires. *Actes du Colloque international «Théorie et pratique de la formation en langues étrangères appliquées»*, Ankara : SiyasalKitabevi, 183-194.
- LOUPAKI, E. 2008. Shifts of Involvement in Translation: The case of EuropeanParliamentProceedings. In *New Trends in Translation and Cultural Identity*. M. Muñoz-Calvo, C. Buesa-Gomez, M.A. Ruiz-Monevaeds., 105-116, Cambridge ScholarsPublishing.
- SARANGI, S. & Slembrouck, S. 1996. *Language, Bureaucracy and Social Control*. London, New York: Longman.
- SCHÄFFNER, C. 1999. *Translation and Norms*. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney: MultilingualMatters.
- SCHÄFFNER, Christina & Adab, Beverly. 1995. Translation as Intercultural Communication – Contact as Conflict. In *Translation as Intercultural Communication*. M. Snell-Hornby& Z. Jettmarova&K. Kaindl, eds., 325-337, Amsterdam/ Philadelphia: Benjamins.
- SCHÄFFNER, Christina. 1997. Strategies of Translating Political Texts. In *Text Typology and Translation*. A. Trosborg, ed., 119-143, Amsterdam/ Philadelphia: Benjamins.
- TOSI, A. (Ed.) 2003. *Crossing Barriers and Bridging Cultures. The Challenges of Multilingual Translation for the European Union*. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters.
- TOURY, G. 1980. *"In Search of a Theory of Translation"*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.
- TOURY, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- TOURY, G. 1999. A Handful of Paragraphs on 'Translation' and 'Norms'. In *Translation and Norms*. C. Schäffner, ed., 9-31, Clevedon/ Philadelphia: Multilingual Matters.
- TRIM, J. 2003. Multilingualism and the Interpenetration of Languages in Contact. In *Crossing Barriers and Bridging Cultures. The Challenges of Multilingual Translation for the European Union*. A. Tosi, ed., 8-20, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters.
- TROSBORG, A. Translating Hybrid Political Texts. In *Text Typology and Translation*. A. Trosborg, ed., 145-158, Amsterdam/ Philadelphia: Benjamins.

LOUPAKI Elpida

IS MULTILINGUALISM A GUARANTEE OF MULTICULTURALISM?
SOME REFLECTIONS ON TRANSLATION IN THE EU

The aim of this paper is to examine whether some shifts of involvement elements, already noticed in the Greek translation of EP documents are also realized in other language combinations. For this purpose, a five language corpus of the *Compte Rendu in Extensio* (CRE) of the European Parliament is analyzed through a descriptive perspective.

MAROLOVA Darinka

Universität "Goce Delchev"-Stip, Philologische Fakultät
darinka.marolova@ugd.edu.mk

KULTURSPECIFISCHE LEXIK IN DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG.

Abstract: Diese Erforschung basiert auf einer vergleichenden Analyse der Kulturspezifika aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht. Die Analyse wird auf Beispielen aus Romanen und Erzählungen der deutschen Weltliteratur und deren Übersetzungen ins Mazedonische gezielt angewandt. Das Ziel ist dabei auf die sprachlichen Kulturspezifika in der Literatur aufmerksam zu machen (es gibt noch kommunikative, inhaltliche, formelle etc. Kulturspezifika), sowie die vom Übersetzer verwendeten Verfahren bei der Übersetzung ins Mazedonische zu erläutern und kritischerweise zu betrachten. Wir wollen nun die Wissenschaftler ermutigen sich weiter und tiefer mit diesem Thema auseinanderzusetzen, denn diese Erforschung stellt nur ein Tropfen im Meer der Möglichkeiten dar, die die Kulturspezifika als Forschungsgegenstand haben.

Schlüsselwörter: Kultur, Kulturspezifik, kulturspezifische Lexik, Naturgegenstände, materielle Kultur, geistige Kultur, literarische Übersetzung

Die literarische Übersetzung, als „act of communication“ (Snell-Hornby, 1988: 114) ist eine besondere Form der Übersetzung, weil die literarischen Werke besondere Form der Kunst darstellen. Sie wird durch den Vermittler, d.h. den literarischen Übersetzer ermöglicht, der zwischen Kulturen vermittelt.

Die Phänomene, die in einer Kultur fest verankert und allgemein bekannt sind, während in den anderen Kulturen entweder überhaupt nicht existieren oder im Bewusstsein deren Völker fehlen, heißen kulturspezifische Phänomene, oder einfach nur Kulturpezifik. Die Lexik, die solche Phänomene (hierzu gehören Gegenstände, Sachverhalte, Konzepte, Institutionen u.Ä.) bezeichnet, heißt kulturspezifische Lexik. Die kulturspezifischen Lexeme teilen wir nun in Bezeichnungen der Naturgegenstände, der Gegenstände der materiellen Kultur und der Phänomene der geistigen Kultur. Nun werden wir uns mit all diesen kulturspezifischen Lexemen aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht kurz auseinandersetzen. Den Korpus unserer Erforschung machen manche bekannte deutsche Romane und Erzählungen, die auf Mazedonisch übersetzt worden sind.

Zur Übersetzung der kulturspezifischen Lexik der Naturgegenstände

Natur wirkt auf den Menschen ein und bestimmt seine Art des Lebens, was sich wiederum auf die Gestaltung der Sprache auswirkt. Beweis dafür ist die Tatsache, dass Eskimos und Grönländer mehrere Dutzend verschiedene Bezeichnungen für unterschiedliche Schneearten haben. Auf Grund der unterschiedlichen Sprachentwicklungen in der Vergangenheit haben wir heute Bezeichnungen der spezifischen Naturgegebenheiten. Zu solchen Naturgegenständen gehören besondere Tier- und Pflanzenarten, Landschaftsformen, verschiedene Naturerscheinungen, klimatische Erscheinungen usw. Ein solches Beispiel ist das Lexem *Marsch*, welches wir in der Erzählung „Der Schimmelreiter“ von Theodor Storm gefunden haben:

<i>Zur Linken hatte ich jetzt schon seit über einer Stunde die öde, bereits von allem Vieh geleerte <u>Marsch</u>, zur Rechten, und zwar in unbehaglichster Nähe, das Wattenmeer der Nordsee; [...]</i> (Storm, 1994: 9)	<i>Од левата страна поведе од половина час се проиџаши ојустошената приморска низина, исцразнејта од секаква стока, а од десната страна, и тоа во вознемирувачка близина, илјиката обала на Северното море; [...]</i> (Шторм, 2000: 7)

Das Lexem *Marsch* (*Marschland*) bezeichnet ein holozänes Gebiet der nordwestdeutschen Küsten und Flüsse, das flach und sehr fruchtbar ist und das sich hinter den Deichen an der Nordseeküste befindet. Weil aber dieser Begriff für einen spezifischen Naturgegenstand steht, den es in den meisten anderen Ländern, unter denen auch in Mazedonien nicht gibt, ist auch dieses Lexem unbekannt.

Der Übersetzer hat bei der Wiedergabe dieser Realia ins Mazedonische die dem makedonischen Leser mehr sagenden Syntagma *приморска низина* verwendet. Nachteil dieses Übersetzungsverfahrens, d.h. der Paraphrase ist die generelle Darstellung und der Mangel an jeglichen weiteren Informationen über die Eigenschaften und die Lokation dieser Landschaft. Er hätte stattdessen die Paraphrase um noch ein paar wichtige Informationen erweitern sollen, so etwa wie *плодна загнасијна рамнина на северното германско крајбрежје*. Eine andere Möglichkeit wäre dieses Wort mit Adaptierung ans mazedonische phonetischen und graphemischen System zu entlehnen - *марш* und die fehlenden Informationen in einer Fußnote als Anmerkung des Übersetzers hinzuzufügen: *марш е плодна загнасијна рамнина на северното германско крајбрежје*. (Заб. на прев.)

Zur Übersetzung der kulturspezifischen Lexik der materiellen Kultur

Unter dem Begriff ‚materielle Kultur‘ verstehen wir die vom Menschen geschaffenen Artefakte, die typisch für einen Kulturkreis sind. Dazu gehören manche Speisen und Getränke, Kleidung- und Schmuckstücke, Haushaltsgegenstände und -geräte, landwirtschaftliche Werkzeuge, Spielzeuge, Transportmittel, Kunstwerke, Gebäude etc. Ein solcher Gegenstand der materiellen Kultur ist der *Kreuzer*. Das Lexem *Kreuzer* haben wir in der Erzählung „Leutnant Gustl“ von Arthur Schnitzler gefunden. Für sie steht als Übersetzungsäquivalent das mazedonische Lexem *йаричка*.

Wenn ich's nur durchsetzen könnt', dass er mir eine regelmäßige Sustentation gibt... aber nein, um jeden Kreuzer muss man extra betteln.

(Schnitzler, 1995: 11)

Кога би можел да издејсѝвувам да ми дава редовна издршка... но не, ѝреба екѝра да се моли за секоја йаричка.

(Шницлер, 2000: 46)

Das Lexem *Kreuzer* (*Kreutzer*) ist selbst in der deutschen Sprache nicht mehr im Umlauf, denn es bezeichnet eine Münze, die im süddeutschen Raum, in Österreich und der Schweiz in der Vergangenheit verbreitet war. Zuerst war es eine silberne Münze mit zwei aufgeprägten Kreuzen darauf, deren Wert später relativ gering wurde.

Wegen der Einzigartigkeit dieses Gegenstands hat sich der Übersetzer entschieden, dessen Bezeichnung mit dem Hyponym - *йара* (dt. *Geld*), bzw. seiner Diminutivform - *йаричка* zu fassen. Mit diesem annähernden Übersetzungsverfahren hat er die wichtigste Eigenschaft des Originallexems gedeckt, nämlich dass es sich dabei um Geld mit geringem Wert handelt, ohne in die tiefe Struktur des Wortes hineinzugehen.

Weil beim Konfrontieren mit solchen ks-Termini jedem Übersetzer schwer fällt, sofort ein Übersetzungsäquivalent zu finden, könnten wir uns mit jeglicher annähernden Übersetzung befriedigen. In diesem Fall könnten noch die veralteten Wörter *ѝрош* und *динар* in Frage kommen (Übersetzungsverfahren Adaptation), sie sagen aber nichts vom kleinen Wert des Zahlungsmittels. Um auch diesen Mangel auszugleichen würden wir sie in ihren Diminutivformen verwenden, d.h. *ѝрошче* oder *динарче*, oder aber sie mit Einfügung anderer lexikalischen Mitteln verstärken (z.B. des Adjektivs *скришен*¹), wie folgend: [...] *ѝреба екѝра да се моли за секој скришен ѝрош/динар*. Eine noch bessere Variante wäre das Wort *банка*, denn besonders in den 60er Jahren galt dieses Lexem als Bezeichnung für die geringstwertige Münze auf dem Markt und ist mit der Zeit in Vergessenheit geraten, genau wie der *Kreutzer*.

¹ nach dem selben Muster wie die Phraseologismen *нема скришена йара* oder *нема скришен динар*

Zur Übersetzung der kulturspezifischen Lexik der geistigen Kultur

Zu den geistigen Kulturspezifika zählen Lexeme, die auf die spezifische Lebensweise heute und in der Vergangenheit anspielen. Dazu gehören alle für eine Kultur spezifischen Formen des menschlichen Handelns, einschließlich der Tradition, mit all den Sitten, Gebräuchen, Ritualen, Folkloreinheiten, des Glaubens und Aberglaubens, der Religion, der Gewohnheiten etc.

<i>Aus einer schwarzen Gassenschlucht dicht vor mir gespien, erschreckte mich ein Mensch, ein einsamer <u>später Heimkehrer</u> mit müdem Schritt, eine Mütze auf dem Kopf, mit einer blauen Bluse angetan...</i> (Hesse, 1974: 51)	<i>Чинии исфрлен од еден уличен <u>теснец</u>, нејосредно <u>прег мене</u>, ме <u>прејлаши</u> еден човек, <u>осамен</u> и <u>задоцнеј</u> <u>поврајник дома</u>, со уморен чекор, со <u>каја на злага</u>, облечен во сина блуза...</i> (Хесе, 2007: 49)

Der Ausdruck *später Heimkehrer*, den Hermann Hesse im Roman „Der Steppenwolf“ benutzt hat, zeugt von der Geschichte des deutschen Volks. Als *späte Heimkehrer* wurden die ehemaligen Kriegsgefangenen des zweiten Weltkriegs bezeichnet, die nach dem 31. Dezember 1946 entlassen wurden. In der DDR wurde den Spätheimkehrern, die aus der Sowjetunion freigelassen wurden, verboten, über ihre Lagererlebnisse zu berichten, um kein schlechtes Licht auf die Sowjetunion zu werfen. Die mazedonische Lehnübersetzung *задоцнеј поврајник дома* spielt aber weder auf die deutsche Geschichte noch auf irgendwelche Gefangenschaft an, denn darunter ist jeder Mensch zu verstehen, der von irgendwo ins Vaterland oder zu Hause spät zurückkehrt.

Damit auch der mazedonische Leser etwas davon bekommt, hätte der Übersetzer in einem Kommentar in Fußnote oder im Text selbst die notwendigen Informationen preisgeben sollen. Aber um den Lesefluss damit nicht zu stören, bieten wir eine harmlosere Variante an, nämlich eine erweiterte Paraphrase: *гоцен поврајник од воен зајвор по Вјоратија свейска војна*.

*

Mit den obengenannten Beispielen haben wir bewiesen, dass für viele kulturspezifische Lexeme, sei es der Naturgegenstände, der materiellen oder geistigen Kultur in der mazedonischen Sprache lexische Lücken bestehen. Diese Kulturspezifika zeugen von der spezifischen Lebensweise eines Volks heute und in der Vergangenheit.

Jede Konfrontation mit kulturspezifischen Begriffen bereitet dem Übersetzer Probleme. Zu deren Überwindung ist er gezwungen mit all seinem Wissen und Fertigkeit nach Wegen zu suchen, wie er die Bedeutung am besten in die andere Sprache übertragen kann, bzw. mit minimalen

Verlusten in der estätischen Qualität des literarischen Werks. Von der breiten Palette an Übersetzungsverfahren (von der wortgetreuen Übersetzung, bzw. Lehnübersetzung, durch die annähernde Übersetzung und die Umschreibung, bis hin zur Adaptation und Einfügung zusätzlicher Informationen) wählt er diejenige aus, die ihm als geeignetste zu sein scheint.

Primärliteratur:

- GOETHE, J.W. 1958. *Die Leiden des jungen Werthers*, Stuttgart: Reclam
- ГЕТЕ, Ј.В. 1989. *Сѹрадањаѹа на млагоиѹ Верѹер* (превод: Лазо Алексовски), Скопје: Мисла, Македонска книга
- КАФКА, F. 1952. Die Verwandlung. In: Kafka, F. *Das Urteil und andere Erzählungen*, Frankfurt am Main: Fischer Bücherei
- КАФКА, Ф. 2007. Преобразба (превод: Ранка Грчева). Во: Кафка, Ф. *Пресуга и груѹи раскази*, Скопје: Нова наша книга
- MANN, T. 1980. *Der Tod in Venedig*, Frankfurt am Main: Fischer Bücherei
- МАН, Т. 2005. *Смртѹ во Венеѹија* (превод: Наташа Аврамовска), Скопје: Слово
- HESSE, H. 1974. *Der Steppenwolf*, Berlin: Suhrkamp
- ХЕСЕ, Х. 2007. *Сѹејски Волк* (превод: Емилија Бојковска), Скопје: Табернакул
- SCHNITZLER, A. 1995. Leutnant Gustl. In: Schnitzler, A. *Leutnant Gustl & Fräulein Else*, Frankfurt am Main: Fischer
- ШНИЦЛЕР, А. 2000. Поручникот Густл (превод: Марина Нишлиска). Во: *Мајсѹорски раскази од ѹерманско-јазичноѹо ѹограѹе*, Скопје: Сигмапрес
- STORM, T. 1994. *Der Schimmelreiter*, Frankfurt am Main: Insel
- ШТОРМ, Т. 2000. Јавачот на бел коњ. (превод: Емилија Бојковска). Во: *Мајсѹорски раскази од ѹерманско-јазичноѹо ѹограѹе*, Скопје: Сигмапрес

Sekundärliteratur:

- SNELL-HORNBY, M. 1988. *Translation studies. An integrated Approach*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins

МАРОЛОВА Даринка

КУЛТУРНОСПЕЦИФИЧНАТА ЛЕКSIKA ВО ЛИТЕРАТУРНИОТ ПРЕВОД

Резиме: Ова истражување се заснова на споредбена анализа на културните специфики од транслатолошки аспект. Анализата се применува врз примери од романи и раскази од германската светска литература и нивните преводи на македонски јазик. Цел ни е при тоа да укажеме на јазичните културни специфики во литературата (освен јазични постојат и комуникациски, содржински, формални и др.), како и да ги осветлиме употребените преведувачки постапки при нивниот превод на македонски јазик. При тоа сакаме да ги охрабруваме научниците и понатаму подлабински да се занимаваат со оваа тема, бидејќи ова истражување претставува само една капка во морето од можности за анализа на културната специфика од различни аспекти.

Клучни зборови: култура, културна специфика, културноспецифична лексика, природни објекти, материјална култура, духовна култура, литературен превод

МАЦАР-РИБАР Марија
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“
marijamadzar@yahoo.com

ПРОБЛЕМИ СО ПИШУВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИТЕ ИМИЊА ВО БИОМЕТРИСКИТЕ ДОКУМЕНТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Рефератот е приказ на двегодишното мачно искуство на авторката да добие биометриски документи: лична карта, пасош и возачка дозвола. Имено девет букви од македонската кирилска азбука (Ѓѓ, Жж, Ss, Љљ, Њњ, Ќќ, Чч, Џџ, Шш) создаваат проблеми при латинската транскрипција во биометриските документи. Транскрипцијата на имињата/презимињата во новите документи, според надлежните во МВР, е согласно стандардите на Меѓународната организација за цивилна авијација (International Civil Aviation Organization). Во практика значи имињата особено презимињата со новата транскрипција добијаат сосема нов лик којшто е многу различен од оригиналниот. На пример, презимето Јовановиќ се транскрибира во Jovanovikj, т.е. **ќ** преминува во **кј**; или Маџар се транскрибира во Madjar, т.е. **џ** преминува во **џј**. На ваков начин, прво се менува идентитетот на носителот на името/презимето, а потоа произлегуваат низа сериозни проблеми во секојдневниот живот (користење банкови картички, поднесување оригинални документи, изводи, потврди, дипломи во странство и обратно). Јас сметам дека на овој проблем треба да му се посвети должно внимание и македонските лингвисти заедно со Министерството за внатрешни работи и Министерството за култура треба да ги решат овие сериозни проблеми. Што се однесува до моето презиме, успеав да добијам биометриски документи на коишто пишува кирилица **Маџар**, транскрибирано во **Madžar/Madjar**. Но за да го задржам моето оригинално македонско, па ако сакате и чисто охридско презиме на латиница **Madžar**, во Барањето морав да ја пополнам клаузулата *Барам моејто лично име да биде иста и на бошњачки јазик*. Каква иронија!

Клучни зборови: биометриски, документи, транскрипција, транслитерација, имиња, презимиња

ПРОБЛЕМИ СО ПИШУВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИТЕ ИМИЊА ВО БИОМЕТРИСКИТЕ ДОКУМЕНТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Веќе и самиот наслов на моево денешно излагање кажува дека ќе се обидам да го задржам вашето внимание на проблематиката со македонските имиња и презимиња во биометриските документи, т.е. на проблемите што се јавуваат при транслитерацијата и транскрипцијата на истите според меѓународните стандарди. Го имам притоа предвид фактот дека колку и да е еден проект добро конципиран, колку и да се согледани многу подробности во неговата подготовка, самиот тек на обработката исфрла сè нови и нови проблеми и дилеми. Се надевам дека тоа ќе се види од моево излагање. Ќе дадам и мој предлог за решение на еден од проблемите.

Постојат две основни методи за конверзија на системите за пишување: **транскрипција** и **транслитерација**. **Транскрипцијата** (верувам сите знаеме) е процес при, кој говорот (гласовите) од еден јазик се бележат со систем од знаци во претворениот јазик. Оваа постапка особено си применува во јазиците кои не го користат правилото „пишувај како што зборуваш.“ **Транслитерацијата** е процес, кој се состои од прикажување карактери од едно писмо во карактери од друго писмо. Најдобро оваа транслитерација да се одвива знак по знак (како што е ISO 9 1986(E) стандардот) или да се одвива со повеќе знаци (како што е ISO R9-1968 стандардот). Кога се врши транслитерација со повеќе знаци, неопходно е да се употребуваат меѓународно договорени знаци или дијакритични знаци за да се зачува определената фонетска логика. Во македонскиот јазик ние ги користиме двата термина затоа што овие две постапки се идентични, т.е. ние пишуваме како што говориме. **Романизација** е претворање на нелатиничниот систем во латиничен систем, независно дали таа се прави со процесот на транскрипција или транслитерација. **Кога некоја земја користи два вида знаци (кирилица и латиница) за претворање на сопствениот јазик, како основа за оваа постапка а priori мора да се земе транслитерацијата од меѓународниот стандарден систем.**¹

Транскрипцијата на имињата/презимињата во новите документи, според надлежните во МВР, е согласно стандардите на Меѓународната организација за цивилна авијација (International Civil Aviation Organization). Во практика значи имињата особено презимињата со новата транскрипција добиваат сосема нов лик којшто е многу различен од оригиналниот. На пример, презимето Јовановиќ се транскрибира во Jovanovikj, т.е. **ќ**

¹ Спироски МЖ: Научен труд: „Транслитерација на македонската кирилица“, Институт за имунобиологија и хумана генетика.

преминува во **кј**; или **Маџар** се транскрибира во **Madjar**, т.е. **ц** преминува во **дј**. На ваков начин, прво се менува идентитетот на носителот на името/презимето, а потоа произлегуваат низа сериозни проблеми во секојдневниот живот (користење банкарски картички, поднесување оригинални документи, изводи, потврди, дипломи во странство и обратно). Од досегашново искуство и практика произлегува дека девет букви од македонската кирилска азбука (Ѓѓ, Жж, Ss, Љљ, Њњ, Ќќ, Чч, Џџ, Шш), создаваат проблеми при транслитерацијата во биометриските документи. Јас ова го согледав кога наидов на многу неразјаснети прашања. Имено, во март 2010 година поднесов барање за биометриска лична карта. И како што знаете, моето презиме е **Маџар**. Кога го добив овој биометриски документ се вцашив кога ја видов латинската транскрипција **Madjar**. Мислев дека е грешка и веднаш реагирав. Да бидам искрена, до тогаш не ги имав детално следено промените со транскрипција и транслитерација на кирилското писмо, зашто јас не сум македонист, а сите мои документи од Македонија (кредитни картички, и други документи на латиница), сите дипломи и документи од Австралија, Соединетите Држави, Канада и Европскиот центар за современи јазици (ECML) во Грац, Австрија ми се издадени на моето презиме **Madzar**. Мислев дека лесно ќе го решам проблемот, но тој стана сложен процес и траеше цели две години. Започнав да тропам по вратите во службите во МВР, тие ме препраќаа од една во друга служба и сè се вртеше во круг. Во Институтот за македонски јазик ми објаснија дека во 2001 год. Советиоџ за македонски јазик, кој работџи во рамкиџе на Министџерсџивоџо за кулџура на РМ во Билџеноџи за македонски јазик бр. 3 даде нов џредлоџ за џџоа како да се џренесува нашиџа азбука со латџинично џисмо. Сџоред овој џредлоџ џласовџе **ж, џ, s, љ, њ, ќ, ч, џ и ш** на латџиница се џредаваатџ како: **zh, gj, dz, lj, nj, kj, ch, dj и sh**. Овој џредлоџ важи само за личниџе имиња и веќе се џрменува².

Почнав многу посериозно да го сфаќам проблемот и многу повеќе да се интересирам. Ја проучив оваа Компаративна табела на стандардната романизација на македонските букви каде што се дадени стандардите ИСО 9 од 1995, ИСО 9 од 1968 и употребата во пасоши. **Еве ја таа Компаративна табела на стандардната романизација на македонските букви.**

² Свездан Георгиев „Како да се латинизира кирилицата“, Глобус 19.08.2008.

Компаративна табела на стандардната романизација на македонските букви
(Comparative table of some standard romanization of the Macedonian letters)

Comparative table of some standard romanizations of the Macedonian letters						
Cyrillic	IPA	ISO 9 (1995)	BGN/PCGN ^[4] /UN ^[5]	ISO 9 (R:1968) + National Academy ^[2]	ISO 9 (R:1968, b)	In passports ^[7]
А а	/a/	A a				
Б б	/b/	B b				
В в	/v/	V v				
Г г	/g/	G g				
Д д	/d/	D d				
Ѓ ѓ	/ɟ/	Ǧǧ	G/Ǧ g/ǧ	Ǧǧ	Ǧǧ	Gǧǧ
Е е	/ɛ/	E e				
Ж ж	/ʒ/	ǼǼ	ǼǼ	ǼǼ	Zhzh	Zhzh
З з	/z/	Z z				
С с	/dz/	ǼǼ	Dzdz	Dzdz	Dzdz	Dzdz
И и	/i/	I i				
Ј ј	/j/	ǼǼ	J j	J j	J j	J j
К к	/k/	K k				
Л л	/l/	L l				
Љ љ	/ɭ/	ǼǼ	LǼǼ	LǼǼ	LǼǼ	LǼǼ
М м	/m/	M m				
Н н	/n/	N n				
Њ њ	/ɲ/	ǼǼ	NǼǼ	NǼǼ	NǼǼ	NǼǼ
О о	/ɔ/	O o				
П п	/p/	P p				
Р р	/r/	R r				
С с	/s/	S s				
Т т	/t/	T t				
Ќ ќ	/c/	ǼǼ	K/Ǽ k/Ǽ	ǼǼ	ǼǼ	KǼǼ
У у	/u/	U u				
Ф ф	/f/	F f				
Х х	/h/	H h	H h	H h	Khkh	H h
Ц ц	/ts/	C c	C c	C c	Tsts	C c
Ч ч	/tʃ/	ǼǼ	ǼǼ	ǼǼ	Chch	Chch
Џ џ	/dʒ/	ǼǼ	DǼǼǼ	DǼǼǼ	DǼǼǼ	DǼǼǼ
Ш ш	/ʃ/	ǼǼ	ǼǼ	ǼǼ	Shsh	Shsh

[^] Macedonian Latin alphabet, Pravopisnamakedonskiotliteraturenjazik, B.Vidoeski, T.Dimitrovski, K.Koneski, K.Tošev, R.UgrinovaSkalovska-Prosvetnodelo Skopje, 1970, p.99³

³ Romanization of Macedonian Wikipedia, the free encyclopedia.

Бидејќи текстот нè упатува да ги споредиме и другите кирилски азбуки, јас со големо внимание ги читав табелите за романизација на белорускиот јазик, бугарскиот, рускиот, српскиот и украинскиот.

Анализирајќи ги македонските имиња, се разбира, според оваа табела (зашто во последната колона стои *ујоџреба во ѝасоши* заклучив дека најголеми отстапки во македонските биометриски документи има кај буквите **ќ** и **џ**. Еве неколку примери:

Компаративна табела на стандардната романизација на македонските букви

(Comparative table of some standard romanization of the Macedonian letters)

кирилица	латиница	биометриски документи
	Научна транслитерација и ИСО 9 (Scientific Transliteration and ISO 9)	Во пасошите
Џамбазов	Dzambazov	Djambazov
Бицови	Bidzovi	Bidjovi
Маџар	Madzar	Madjar
Џинлеви	Dzinlevi	Djinlevi
Хаџипецови	Hadzipecovi	Hadjipecovi
Џипунови	Dzipunovi	Djipunovi,
Џорлев	Dzorlev	Djorlev
Џунови	Dzunovi	Djunovi,
Џочков	Dzockov	Djochkov
Пренцова	Prendzova	Prendjova
Јовановиќ	Jovanoviќ	Jovanovikj
Петровиќ	Petroviќ	Petrovikj
Славковиќ	Skavkoviќ	Slavkovikj
Снежана	Snežana	Snezhana
Ѓорѓи	Ѓorѓi	Gjorgji
Свонко	Dzvonko	Dzvonko
Љубица	Ljubica	Ljubica
Соња	Sonja	Sonja
Чочков	Čočkov	Chochkov
Шапкаp	Šapkar	Shapkar

Нема да дискутирам за **ж, ѓ, s, љ, њ, ч**, и штранскрибирани во **zh, gj, dz, lj, nj, ch**, и **sh** затоа што се поприфатливи, можеби и поради фактот дека сум постојано под влијание на англискиот јазик, а и искрено, тие букви ги нема во моето име и презиме. Но ве уверувам дека Македонците со овие букви во своите имиња имаат проблеми. Ме вознемирува фактот дека сите Македонки во Италија со име **Снежана** за да добијат италијански документивно оригиналните македонски документи издадени во Македонија, на македонски мора да се прекрстат во **Снезхана**. **Значи сите Снежани во Италија станаа Снезхани.**

Македонското име во Македонија (оригинал)	Биометриски пасош во Македонија	Македонското име во Италија
Снежана	Snezhana	Снезхана
Македонското име во Македонија (оригинал)	Биометриски пасош во Македонија	Македонското име во Австралија
Трајчев/а	Trajcev/a	Trajčev/a

Или, пак, Австралија како докажана мултикултурна земја ги признава сите азбуки, ги признава македонските букви и со дијакритични знаци. Членови на една фамилија (Трајчеви), (децата во Австралија, родителите во Македонија) имаат проблеми околу добивањето визи заради тоа што децата праќаат гарантни писма до родителите каде стои **Trajčev/ Trajčeva** или **Trajcev/ Trajceva**, а родителите во Македонија имаат биометриски пасоши каде нивното презиме е **Trajchev/ Trajcheva**. Децата во Австралија се водат во сите документи **Trajčev/ Trajčeva** или **Trajcev/ Trajceva**, и не е баш лесно тие таму ги менуваат документите. А и зошто би ги менувале. Потребни се дополнителни писма, објаснувања, па дури и белешки од нашето МВР.

Но, пак да се вратам на **ќ** и **џ**. Ке се сложите дека буквите **ќ** и **џ**, транскрибирани во **kj**, и **dj** ги менуваат имињата. **Погледајте ги примерите од табелата. Маџар не е исто со Мадјар, Џамбазов стана Дјамбазов. Поповиќ стана Поповиќј.** Во мојот двегодишен обид да добијам документи со моето оригинално презиме запознав многу луѓе со големи маки околу биометриските документи токму заради името или презимето. Би сакала неколку да споделам со вас.

Моја пријателка којашто во своето презиме има **џ**, има деца во Соединетите Држави. На стариот македонски пасош имаше добиено влезна виза за САД во траење од 10 години. Во нејзиниот нов биометриски пасош во презимето стои **dj** место **dz** и се разбира **Барџиска/Bardziska** не е исто **Bardjiska**.

Македонското име во Македонија (оригинал)	Биометриски пасош во Македонија	Македонското име во пасош /небиометриски
Барциска	Bardjiska	Bardziska

Оваа госпоѓа доби писмо од МВР за нашите стандарди во биометриските пасоши и успеа да влезе во САД. Да не заборавам да кажам дека таа одлично говори англиски јазик и успеа да им го објасни документот на службениците од пасошката контрола при нејиното влегување во САД. Но колкумина како неа знаат англиски и колку цариски службеници се расположени да ги слушаат нашите објаснувања. И мене ми велеа дека кога ќе патувам во странство ќе добијам едно писмо од МВР за објаснување. Но, писмото не го решава проблемот.

Дали знаете, драги колеги, дека поновите македонски иселеници (главно млади), а коишто имаат **ќ** и **џ** во нивните имиња/презимиња имаат проблеми во Министерството за емиграција од Канада. Зашто имињата/презимињата во документите од Македонија и Канада не се исти. Во Канада постои процедура за добивање постојан престој. Треба многу документи од Македонија во кои се вклучени и членовите на потесното семејство. Еден млад Македонец отиде во Канада со стар пасош каде презимето му е **Нецов/Nedzov**. Тој ја започна процедурата за стекнување постојан престој во Канада како **Нецов/Nedzov**.

Македонското име во Македонија (оригинал)	Биометриски пасош во Македонија	Македонското име во пасош /небиометриски
Нецов	Nedjov	Nedzov

За потребите на тамошното Министерство за емиграција потребни се повеќе документи и од неговите родители од Македонија. Но, сегашните документи на неговите родители се напишани **Nedjov**. Се разбира **Нецов/Nedzov** и **Nedjov**не е исто. Овој наш сонародник не може да го докаже својот идентитет во Канада и колку што сум информирана, му престои депортација.

И само уште еден пример. Пред една година еден млад и надежен научен работник од еден од техничките факултети на УКИМ беше вратен од Виена заради презимето. Тој доби целосна стипендија на престижен американски технички факултет. Во апликацијата го напишал своето презиме со **џ** (латиница **dz**)и, се разбира, стипендијата ја добил со презимето во кое стои **dz**. Службениците на пасошката контрола во Виена забележале дека презимето од потврдата за стипендија и она на пасошот не е исто. Второво е со **dj**. Нашиот млад колега не носел со себе писмо од МВР со

објаснување за употребата на новата транслитерација, и да не должам. Сите знаеме каква неправда му е нанесена со ова. И кој е одговорен за ова??? (Се извинувам што не ви го давам целото негово презиме, го барав да добијам дозвола), ама не беше во Скопје.

Од моето двегодишно искуство сфатив дека правилата за транскрипцијата на податоците во новите биометриски документи се применуваат со години наназад, уште од воведувањето на двојазичните документи и нема најави дека тие би можеле да се изменат или поправат. Од една страна, не прифаќав биометриски документи со **џ**место **ц**, од друга страна, ми престоеше казна ако не извадам лична карта до 2012, но во себе бев убедена дека постои начин да го решам мојов проблем. Ги анализирав сите можности и разговарав со колеги, пријатели, познати, соседи, со луѓе од влашко потекло, српско, хрватско, турско, албанско, ромско. Јас успеав да добијам биометриски документи на коишто на кирилица **Маџар** е транскрибирано во **Madžar/Madžar**. Но за да го задржам моето оригинално македонско, па ако сакате и чисто охридско презиме на латиница **Madžar**, во барањето морав да ја пополнам клаузулата *Барам моето лично име да биде напишано и на бошњачки јазик*. Зарем ова не е иронија!

Податоци од биометрискиот пасош	
Презиме	Име
Маџар Madžar/Madžar	Марија Marija/Marija

Време е, ми се чини да се согледа оваа состојба и да се извечат соодветни поуки од неа. Нека се праша секој што работи и се движи во една средина како би се транскрибирало презимето и името, да речемме на колегите, пријателите (говориме за имињата и презимињата со **ќ** и **ц**). Јас конкретно предлагам **ќ** да остане **ќ** или **к**, а **ц** да се транскрибира **dz** или **dž**. Овие транслитерации постојат и во ИСО 9 стандардите од 1995 и 1968. Од Компартивната табела гледаме дека најголема е промената во колоната за пасоши. Но кај нас во Македонија се менуваат имињата и презимињата, и во личните карти и во возачките дозволи, т.е. во сите биометриски документи. Информатичарите треба да направат анализа на системот и да го корегираат каде е потребно, т.е. да ги променат овие две букви. А и за да не биде скапо, предлагам да важат сегашните биометриски документи сè до нивната замена за нови, освен, се разбира, ако некој не треба да вади нови документи заради името и презимето. Според мене, пооправдано, да не речам и понеопходно би било да се направат споменатите обиди.

Предлог за промена на транслитерацијата на **ќ** и **џ**

кирилица	латиница	биометриски документи
		во пасошите
ќ	ќ/ к	ќ/ к
џ	dž/dz	dz

Јас сметам дека на овој проблем треба да му се посвети должно внимание и потемелно да се разгледа од страна на јазичните специјалисти. И додека МВР (ненамерно) ги менува нашите имиња и презимиња во биометриските документи, подобро македонските лингвисти заедно со Министерството за внатрешни работи и Министерството за култура да ја корегираат транслитерацијата на буквите **ќ** и **џ** во **ќ/ к** и **dz** да ја решат оваа сериозна отстапка.

Референтна литература:

- БЛАГОЈА КОРУБИН, *Јазикотѝ наш денешен*, Скопје: Наша книга 1969.
 Загрозеноста и заштитата на македонскиот литературен јазик Зборник, Битола, октомври 199.8.
 СВЕЗДАН ГЕОРГИЕВ, „Како да се латинизира кирилицата”, Глобус 19.08.2008.
 Library of Congress: Romanization Landscape, November 17, 2011.
 Library of Congress ALA-LC Romanization Tables
<http://www.loc.gov/catdir/cpsol/roman.html>
 Library of Congress Transliteration Method
 Правопис на македонскиот литературен јазик, Б. Видоески, Т. Димитровски, К. Конески, Р.Угринова-Скаловска - Просветно дело АД, Скопје, 2007.
 Предавања на XXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 2-21 VIII 1991 годинс, Скопје, 1992.
 Romanization of Macedonian Wikipedia, the free encyclopedia
<http://www.facebook.com/pages/Romanization-of-Macedonian/129854013722854>
 Scientific Transliteration of Cyrillic
<http://www.facebook.com/pages/Scientific-transliteration-of-Cyrillic/113182138737616>
 Семинар за македонски јазик, литература и култура XVIII научна дискусија Охрид 12-14 август 1991, Скопје, 1992.
 СПИРОСКИ МЖ: Научен труд: „Транслитерација на македонската кирилица“, Институт за имунобиологија и хумана генетика.

MADZAR-RIBAR Marija

PROBLEMS WITH WRITING MACEDONIAN NAMES
IN THE BIOMETRIC DOCUMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

This paper is a report of the author's two-year long struggle to obtain biometric documents: ID card, passport and driving licence. Namely nine letters of the Macedonian Cyrillic alphabet (Ѓѓ, Жж, Сс, Љљ, Њњ, Ќќ, Чч, Џџ, Шш) cause problems in the Latin transliteration of the biometric documents. The transcription of the first and family names in the new documents, according to the Ministry of Interior standards, is in accordance with the standards of the International Civil Aviation Organization. In practice, it means the first names and especially the family names with the new transcription become completely different from the original ones. For instance, the family name Јовановиќ is transcribed into Jovanovikj, i.e. ќ changes into kj; or Маџар is transcribed into Madjar, i.e. џ changes into dj. Thus, the identity of the bearer of the documents changes, and very serious problems arise, such as use of bank cards, submission of original documents, certificates, diplomas abroad and vice versa. I think that the Macedonian linguists must solve this problem together with the Macedonian Ministry of Interior and Macedonian Ministry of Culture.

Key words: biometric, documents, transcription, transliteration, first names, family names

MEŠIĆ Sanela
Universität Sarajevo
sanela_mesic@yahoo.de

**MODALPARTIKELN ALS ÜBERSETZUNGSPROBLEM.
KONTRASTIVE ANALYSE DER DEUTSCHEN
MODALPARTIKEL *DENN***

Abstract: Modalpartikeln stellen ein Übersetzungsproblem dar, wenn aus dem Deutschen in eine Sprache mit einer geringeren Frequenz der Modalpartikeln übersetzt wird. Allerdings nicht nur dann. Am wichtigsten ist es, in der Übersetzung den Sinn einer Aussage aus der Ausgangs- in die Zielsprache zu übertragen, und zwar mit mithilfe der in der Zielsprache zur Verfügung stehenden sprachlichen Mittel. Die Anzahl der absoluten Äquivalente ist sehr gering. In meinem Artikel gehe ich davon aus, dass zwei Ausdrücke in zwei verschiedenen Sprachen äquivalent sind, wenn sie dieselbe semantisch-pragmatische Funktion haben, ohne dabei unbedingt dieselben formal-syntaktischen Eigenschaften zu haben, da hier zwei Sprachen untersucht werden, die verschiedenen Wortstellungsregeln folgen. Manchmal muss die Methode der Paraphrasierung verwendet werden. In diesem Beitrag möchte ich zeigen, wie die Modalpartikel *denn* ins Bosnische übersetzt wird und in welchem Ausmaß die Modalität, die dieses sprachliche Phänomen ausdrückt, ins Bosnische übertragen wird.

Schlüsselwörter: Modalität, Modalpartikel, *denn*, Übersetzungsäquivalente

Zur Modalität

Modalpartikeln gehören zu den Ausdrucksmitteln einer Art der Modalität. Unter der Modalität wird eine semantische Kategorie verstanden, „die die Stellungnahme der Sprechenden zur Geltung des Sachverhaltes, auf den sich die Aussage bezieht, ausdrückt“ (Bußmann, 2008: 442). Nach Krivonosov (1977: 243) drücken Modalpartikeln die subjektive Modalität aus, nach Bublitz (1978: 8) ist das die emotive Modalität. Abraham (2009: 252) unterscheidet neben der epistemischen und deontischen Modalität, nach welcher m. E. die Modalpartikeln ein Ausdrucksmittel der epistemischen Modalität wären, auch noch zwischen der lexikalischen und grammatischen Modalität und zählt dann die Modalpartikeln zu den Vertretern der lexikalischen Modalität. Die modale Bedeutung einer Partikel kommt ihr jedoch m. E. nicht auf Grund ihrer lexikalischen Bedeutung

zu, sondern auf Grund der Interaktion einer Modalpartikel mit dem Prädikat oder mit dem ganzen Satz, weshalb ich diese Meinung nicht teilen kann. Ein weiteres Ausdrucksmittel der epistemischen Modalität, das nach Abraham (2009: 252) zum Ausdruck der grammatischen Modalität dient, ist der Satzmodus. Der Satzmodus ist eng mit den Modalpartikeln verbunden, zumal ihre Verwendung auf einzelne Satzmodi beschränkt ist.

Modalpartikeln im Deutschen und im Bosnischen und Übersetzungsschwierigkeiten

Damit wir uns dem eigentlichen Thema nähern, ist es notwendig, Modalpartikeln im Deutschen und im Bosnischen klar zu definieren und Unterschiede festzustellen. Unter Modalpartikeln im Deutschen verstehe ich unveränderliche Wörter, die bis auf wenige Ausnahmen unbetont sind, die nicht erststellenfähig sind, die nicht negiert werden können, die nicht selbstständig als Antworten auf Fragen dienen können, die nicht in einen Satz transformiert werden, die nicht intensiviert, graduiert und koordiniert werden können. Alle Modalpartikeln kommen nicht in allen Satzmodi vor. Syntaktisch sind sie fakultativ. Man kann sie kombinieren. Sie stehen zwischen dem finiten und dem infiniten Teil des Prädikats bzw. im Mittelfeld, und zwar meistens vor dem Rhema (vgl. Krivososov, 1966: 139, Dahl, 1988: 1). Sie trennen also das Thema von dem Rhema (vgl. Eroms, 2000: 486). Modalpartikeln nehmen Bezug auf den ganzen Satz. Sie beeinflussen dabei den Wahrheitsgehalt bzw. den propositionalen Gehalt des Satzes nicht (vgl. auch Autenrieth, 2002: 6). Sie drücken die Einstellung des Sprechers zum Gesagten aus. Modalpartikeln haben Homonyme in anderen Wortarten. Die Modalpartikeln im Bosnischen können im Unterschied zu den deutschen die erste Position im Satz einnehmen und trennen somit das Thema nicht von dem Rhema. Dies ist durch rein syntaktische Wortstellungsregeln zu erklären. Die bosnische Sprache besitzt nämlich eine ziemlich freie Wortstellung. Modalpartikeln im Bosnischen sind erststellenfähig. Manche können nur die erste Position im Satz einnehmen. In diesem Beitrag werden zu den Modalpartikeln folgende Partikeln gezählt: *aber, also, auch, bitte, denn, doch, durchaus, eben, eigentlich, einfach, etwa, gleich, halt, ja, lediglich, mal, nämlich, nicht, noch, nun mal, nur, ruhig, schnell, schon, vielleicht, wohl* (vgl. Engel, 1993: 477). Engel (ebd.) bezeichnet diese als Abtönungspartikeln. Zu den Modalpartikeln werden im Bosnischen in diesem Beitrag die folgenden Partikeln gezählt: *a, ako, al(a), ama, baš, bo(g)me, čakom, da, dabogda, de, dobro, dosta, e, e baš, e pa, eno, eto, evo, gle, (h)ajd(e), i, je l' (da)/je l' te, kao, li, ma, možda, neka, nema šta, no, onako, onda, ono, pa, sad, samo, slobodno, slučajno, sve, što, ta, tako, teško, to, tu, vala, valjda, već, zar* (vgl. Mrazović/

Vukadinović, 1990: 447). Mrazović/Vukadinović (ebd.) bezeichnen diese jedoch als Konversationsmarker. Das Modalpartikelinventar im Bosnischen ist nicht gering und eigentlich sollten keine Schwierigkeiten bei der Übersetzung auftreten, aber es ist nicht immer einfach zu erraten, weshalb eine Modalpartikel in einem bestimmten Kontext gewählt wurde, was die Suche nach dem Äquivalent erschwert.

Die Modalpartikel *denn*

In diesem Beitrag wird davon ausgegangen, dass die Modalpartikel *denn* eine konstante semantische Bedeutung hat, nämlich <KONNEX> und <UNERWARTET> (vgl. Thurmair, 1989: 166). Neben dieser semantischen Bedeutung kommt dieser, wie auch anderen Modalpartikeln, noch eine zusätzliche, kontextabhängige Bedeutung zu, die hier als ihre pragmatische Funktion bezeichnet wird. Da die Zahl der verschiedenen Kontexte enorm groß ist, ergeben sich auch verschiedene pragmatische Funktionen. Der Gebrauch der Modalpartikel *denn* ist auf den Fragemodus begrenzt, aber es konnten auch ein paar Beispiele mit Konditionalsätzen gefunden werden, wobei man anmerken muss, dass auf Grund der Form eine Ähnlichkeit zwischen den Konditional- und Fragesätzen besteht.

Die Modalpartikel *denn* in bisherigen kontrastiven Untersuchungen

Mit der Modalpartikel *denn* und ihren Entsprechungen im Bosnischen hat sich bisher meinen Erkenntnissen zufolge noch niemand beschäftigt. Mir sind jedoch zwei Untersuchungen zu den Entsprechungen im Serbokroatischen und im Kroatischen unter die Augen gekommen.

Dahl (1988: 208) gibt in seiner kontrastiven Untersuchung an, dass als Äquivalent der Modalpartikel *denn* am häufigsten die Partikel *a* vorkommt. Als weitere Äquivalente nennt dieser Autor: *a ma*, *a zar*, *pa*, *pa zar*, *ma*, *ta*, *zar* (vgl. Dahl, 1988: 209). Welche Äquivalente gebraucht werden, hängt nach diesem Autor davon ab, um was für eine Frage es sich handelt, d. h. ob mit der Frage eine Information verlangt wird, ob es sich um eine Präzisierungsfrage handelt, um eine Frage nach einer Begründung, um eine Frage, bei der man von einer Handlung ausgeht, um einen Tatbestand, welcher negativ bewertet wurde, um eine Frage, mit welcher Verwunderung, Vorwurf, Rechtfertigung zum Ausdruck gebracht wird, um eine sog. spitze Frage oder um eine indirekte Frage. Dahl nähert sich dadurch dem Begriff Satzmodus, der in diesem Beitrag eine wichtige Rolle spielt.

Als Äquivalente der Modalpartikel *denn*, die Verwunderung ausdrückt, gibt Uvanović (1997: 48) folgende lexikalische Mittel im Kroatischen an: die Partikeln *zar* und *ma*, die Konjunktion *pa*, die Partikelkombinationen *zar uopće*, *pa zar baš*, *pa zar*; *a da*, aber auch ein grammatisches Mittel, und das wäre der Konditional I. Die Äquivalente in Entscheidungsfragen wären nach diesem Autor (Uvanović, 1997: 51) die emphatische Intonation oder die lexikalischen Mittel: die Konjunktionen *a*, *ta*; das Adverb *uopće* und die Partikel *zar*. In dem Fall, in dem Uvanović (1997: 53) *denn* als etwas, wodurch man etwas Bestimmtes erfahren möchte, charakterisiert, sind die Äquivalente die emphatische Intonation und lexikalische Mittel (Konjunktionen *a*, *ta*, *pa*; Demonstrativpronomen *to*, *ono*; Partikelkombinationen *a... to*; Demonstrativpronomen *to* und die Interjektion *vajme/‘ajme*; das Adverb *zbilja* und das Demonstrativpronomen *to*). Uvanović (2006: 46) gibt des Weiteren an, dass das Äquivalent für die Modalpartikel *denn* in den rethorischen Suggestivfragen der kroatische Konversationsmarker *zar* ist, und wenn *denn* die Vorwurfsfunktion in rhetorischen Fragen hat, ist das Äquivalent *ma (pobogu)* (vgl. Uvanović, 2006: 51). Wenn Verwunderung zum Ausdruck gebracht wird, sind die Äquivalente nach diesem Autor (Uvanović, 2006: 59) *zar* und *kako to da*. In den höflichen Ergänzungsfragen, wenn es keine Themaänderung gibt und wenn man davon ausgeht, dass der Gesprächspartner die Antwort bereits kennt, ist das Äquivalent *a* (vgl. Uvanović, 2006: 62).

Durch die empirische Analyse, die diesem Beitrag zu Grunde liegt, konnten gewisse Abweichungen von den bisherigen Untersuchungen ermittelt werden. Welches Äquivalent man für die Modalpartikel *denn* wählt, hängt zum einen von dem Satzmodus und zum anderen von der pragmatischen Funktion ab, die die Modalpartikel *denn* im gegebenen Kontext hat. Unterschiede gegenüber den anderen beiden Autoren, die sich mit diesem Thema im Serbokroatischen und Kroatischen befasst haben, sind auch hinsichtlich der Wortartzuordnung festzustellen.

Resultate der kontrastiven Analyse der Modalpartikel *denn*

Die empirische Analyse wurde an einem Korpus mit Beispielen aus fünf deutschen literarischen Werken und ihren Übersetzungen ins Bosnische durchgeführt (siehe Quellenverzeichnis). Aus allen fünf Werken wurden die Sätze mit der Modalpartikel *denn* samt Kontext exzerpiert und einer detaillierten kontrastiven semantisch-pragmatischen Analyse unterzogen. Obwohl außer Frage steht, dass Modalpartikeln mehr in der gesprochenen als in der geschriebenen Sprache benutzt werden, habe ich mich für die Analyse ihres Gebrauchs in literarischen Werken entschieden. Sie sind in solchen Texten m. E. für die Analyse sogar interessanter, weil es in einem geschriebenen Text keine Intonation, keine

Mimik, Gestik gibt. Die Atmosphäre wird gerade durch die Modalpartikeln und die Satzmodi geschaffen. Zudem kommt, dass Übersetzungsäquivalente nur durch eine kontrastive Analyse anhand von übersetzten Beispielen ermittelt werden können. Insgesamt wurden 125 Beispiele analysiert. Es ist wichtig anzumerken, dass die Frequenz der Modalpartikeln in den verschiedenen literarischen Werken unterschiedlich war und das die Werke von verschiedenen Übersetzern übersetzt wurden.

Die Korpusanalyse hat gezeigt, dass in 36,8% der Fälle die Modalpartikel *denn* überhaupt nicht übersetzt wurde, d.h. dass weder ihre Modalität noch die Bedeutung noch die pragmatische Funktion ins Bosnische übertragen wurden. Es folgen ein paar Beispiele:

- (1) Sie empfangen mich mit ziemlichem Pomp am Bahnhof, Riesenblumensträuße, und im Hotel gab es anschließend Forelle blau, Kavier, Halbgefrorenes und Unmengen von Sekt. Dann fragten sie uns, was wir **denn** von Erfurt sehen möchten. (AEC 261)

Prilično su nas pompezno dočekali na kolodvoru, s ogromnim buketima cvijeća, a u hotelu je poslije toga čekala pastrva, plava, kavijar, poluzaleđen i neizmjerne količine šampanjca. Onda su nas upitali što bismo željeli vidjeti u Erfurtu. (GJK 216)

Durch die Modalpartikel *denn* wird das Interesse für die Gäste, die sehr höflich empfangen wurden, gezeigt. Wenn die Modalpartikel ausgelassen wird, ist die Intensität des Interesses geringer. Im bosnischen Satz wird diese Intensität des Interesses nicht zum Ausdruck gebracht. Die folgende Übersetzung mit dem betonten Pronomen und der Modalpartikel *to* wäre m. E. adäquat gewesen:

→ Onda su nas upitali što bismo *mi to* željeli vidjeti u Erfurtu.

- (2) Ich werde großartig empfangen, ein Direktor gibt mir die Hand und sagt: „So, Sie kommen von der Front? Wie ist **denn** der Geist dort? Vorzüglich, vorzüglich, was?“ (IWNN 117)

Primljen sam veličanstveno, nekakav direktor mi pruža ruku i kaže:

- Tako, vi dolazite s fronta? Kakav je moral tamo? Odličan, odličan, zar ne? (IWNN 114)

Denn ist in dem angeführten Beispiel ein reaktiver Konnektor und zwar in diesem Fall nicht für etwas, was vorher gesagt wurde, sondern es schließt an die Tatsache an, dass die Soldaten gerade von der Front kommen. *Denn* soll außerdem die Frage natürlicher und freundlicher klingen lassen. Diese Höflichkeit ist in der Übersetzung nicht vorhanden. Die Rolle des Konnektors könnte hier die Partikel *a* übernehmen:

→ *A* kakav je moral tamo?

- (3) Sie hatten alles für ihre Idee vom Simurgh hingegeben, vielleicht schon immer geahnt, dass sie es selber waren, dass es ihnen zugute kommen würde. Aber war es ihnen **denn** wirklich zugute gekommen? (DVDSIDS 222)

Dali su sve za svoju ideju Simurgha, možda uvijek sluteći da su to oni sami, da će njima biti od koristi. No, da li im je bila od koristi? (ISNS 158)

In dem angeführten Beispiel ist *denn* ein Indikator für Zweifel. Es wird daran gezweifelt, dass es ihnen zugute kommen würde. M. E. hätte der Übersetzer wenigstens *wirklich* übersetzen sollen. Dadurch wäre die Intensität des Zweifels stärker.

Anhand der Korpusanalyse bin ich zu dem Ergebnis gekommen, dass *denn* in 54,5% der Beispiele mit einer Modalpartikel ins Bosnische übersetzt wurde, wobei die Modalpartikeln *zar* und *a* mit vergleichbarer Frequenz dominieren. Daraus lässt sich schlussfolgern, dass den bosnischen Modalpartikeln *zar* und *a* eine ebenso charakteristische Rolle in Fragesätzen zukommt, wie dies der Fall bei der Modalpartikel *denn* im Deutschen ist. Beide wurden bei der Übersetzung verwendet, wenn *denn* die Funktion des Indikators für einen Vorwurf oder für Verwunderung hatte, wie das die folgenden Beispiele illustrieren:

- Indikator für einen Vorwurf:

- (4) „Es wäre mir lieber, du würdest den soliden Weg wählen, den Gennholm vorschlägt. Eine unsichere Sache zu finanzieren fällt mir schwer. Hast du **denn** nichts erspart? Du mußt doch ganz hübsch verdient haben in diesen Jahren.“ (AEC 186)

„Bilo bi mi draže da izabereš solidan put koji ti Gennholm predlaže. Ulagati novac u tako nesigurnu stvar, ne pada mi lako. **Zar** nisi ništa uštedio? Vjerovatno si sasvim pristojno zarađivao svih tih godina.“ (AEC 154)

- (5) „Aber Herr Schnier, Sie wollen doch die beiden Fälle nicht etwa miteinander vergleichen?“ – „Wieso nicht?“ sagte ich. „Das können Sie nur, weil Ihnen Besewitz kein Begriff ist“, sagte er wütend, „er ist der feinsinnigste Autor, der die Bezeichnung christlich verdient.“ Und ich wurde auch wütend und sagte: „Wissen Sie **denn**, wie feinsinnig Frehlingen war – und welch ein christlicher Arbeiter.“ (AEC 108)
- „Ali, gospodine Schnier, valjda ne mislite uspoređivati ta dva slučaja?“

– „Zašto da ne?“ upitao sam. „Čini vam se da je to moguće, jer ne poznajete Besewitza“, bijesno je rekao, „to je najtankoćutniji pisac koji zaslužuje oznaku kršćana.“ I ja sam se razbjjesnio i rekao: „**A** otkud vi znate koliko je bio tankoćutan Frehlingen i – kakav kršćanski neimar.“ (GJK 88)

- Indikator für Verwunderung:

(6) *Marie hat nach dem Waschen der Bettwäsche eiskalte Hände.*

„Hast du **denn** kein warmes Wasser gehabt?“ fragte ich, und sie sagte:

„Nein, der Boiler ist schon lange kaputt.“ (AEC 60)

„**Zar** nisi imala toplu vodu?“ upitao sam, a ona je rekla: „Ne, bojler je već odavno pokvaren.“ (GJK 47)

(7) Wo sind **denn** die andern? (IWNN 13)

A gdje su ostali? (IWNN 11)

Beide Partikeln wurden auch verwendet, wenn *denn* die Funktion eines reaktiven Konnektors hatte, der die Frage natürlicher und freundlicher wirken lässt:

(8) „Und wenn du zu spät kommst“, sagte ich, „wirst du dann exkommuniziert?“

„Ach, laß das doch“, sagte er gekränkt.

„Kannst du **denn** nicht um Urlaub oder so etwas bitten?“

„Nicht um diese Zeit“, sagte er, „das hätte ich mittags machen müssen.“ (AEC 289)

„A ako zakasniš“, upitao sam, „hoće li te ekskomunicirati?“

„Pa nemoj biti takav“, povrijeđeno je rekao.

„**Zar** ne možeš zamoliti dozvolu ili nešto slično?“

„Sad više ne mogu“, rekao je, „to sam trebao učiniti u podne.“ (GJK 239)

(9) „Tausend Mark“, sagte er. Er stand auf, sein Schrecken war aufrichtig, seine Lippen bebten.

„Na gut“, sagte ich, „was dachtest du **denn**?“ (AEC 187)

„Tisuću maraka“, ponovio je. Ustao je, iskreno se užasnua, usne su mu podrhtavale.

„Pa dobro“, nastavio sam, „**a** šta si ti mislio?“ (GJK 155)

In allen oben angeführten Beispielen ist es möglich *zar* durch *a* zu ersetzen, aber nicht umgekehrt, weil *zar* mit Ergänzungsfragen nicht kompatibel ist.

Neben den angeführten Funktionen wurde *a* auch in Beispielen benutzt, in denen man die Funktion der Verstärkung des Interesses übertragen sollte:

- (10) „Wer hats **denn** geschrieben?“ sagte ich.
 „Ein gewisser Kostert, der als unser Korrespondent im Ruhrgebiet bezeichnet wird. Glänzend geschrieben, aber ziemlich gemein.“
 „Nun ja“, sagte ich, „er ist ja auch ein Christ.“ (AEC 109)
 „**A** tko je napisao?“ upitao sam.
 „Izvjესni Kostert, naš koresponent iz Ruhrskog područja. Izvanredno napisano, samo prilično podmuklo.“
 „Pa da“, rekoh, „kad je on Kršćanin.“ (GJK 89)

Zar hat noch in der Übersetzung als Indikator für Verwirrtheit gedient:

- (11) Es kommt wieder, ich spüre es, schon würgt es mich, schon schüttelt es mich, ist **denn** keiner da, hilft mir **denn** keiner, fängt mich **denn** keiner auf, Medea. (MS 146)
 Dolazi, opet, osjećam, već me guši, već me trese, **zar** nema nikoga tu, **zar** niko neće pomoći, **zar** me niko neće pridržati, Medeja. (MG 141)

Die Modalpartikel *to* wurde als Äquivalent für *denn* in fast allen seinen Funktionen verwendet, aber am häufigsten als:

- Indikator zur Verstärkung des Interesses:

- (12) Ihr liefen die Tränen übers Gesicht, während sie sich Haarwasser ins Haar massierte, dann puderte sie sich, und ich sagte: „Was machst du **denn** da?“ Und sie sagte: „Ich mach mich schön.“ (AEC 55)
 Suze su joj se slivale niz lice, dok je glavu masirala nekim losionom za njegu kose, onda se pudrala, a ja sam rekao: „Što **to** radiš?“ Odgovorila je: „Uređujem se.“ (GJK 44)

- Indikator für Verwirrtheit:

- (13) Jeden Flecken von Jasons Körper haben die Hände abgetastet, erst heute nacht, aber ist **denn** jetzt Morgen, und welcher Tag. (MS 14)
 Svaki kut Jasonovog tijela ove ruke su ispipale, tek noćas, ali je li **to** sada jutro i koji je dan. (MG 14)

Die Modalpartikel *pa* kommt ebenfalls in allen Funktionen, in denen *denn* gebraucht wird, vor. In keiner der Funktionen gab es eine bedeutend größere

Anzahl an Beispielen als in den anderen. Daher ist es nicht notwendig, alle einzelnen Beispiele anzuführen. Als Illustrierung soll das folgende Beispiele dienen, in welchem *denn* ein reaktiver Konnektor ist, der die Frage natürlicher und freundlicher wirken lässt:

- (14) Wie geht's **denn**, Franz? (IWNN 19)
Pa, kako je, Franc? (NZNN 17)

Neben den angeführten Modalpartikeln, die in der Übersetzung gebraucht wurden, sind da auch noch *već*, *onda*, *sad*, *valjda*, *samo*, *ta*, *i*, *možda*, die von Mrazović/Vukadinović (1990) ebenfalls zu den Modalpartikeln gezählt werden wie die folgenden Partikelkombinationen: *li to*, *a onda*, *a to*, *a i*, *pa zar*. Für jede der angeführten Partikeln und Partikelkombinationen sind im Korpus höchstens jeweils drei Beispiele bestätigt worden. Von den anderen lexikalischen Mitteln sind da noch das Adverb *ustvari* und die Konjunktion *ali*. Von den grammatischen Mitteln wurden in der Übersetzung die betonten Varianten der Pronomen benutzt bzw. ein Pronomen wurde auch dort benutzt, wo es im Bosnischen ausgelassen werden kann. Im folgenden Beispiel hat *denn* die Funktion der Verstärkung des Interesses und auch das verwendete Pronomen in der Übersetzung kann darauf hindeuten, dass die Person sehr an der Meinung der Person B interessiert ist.

- (15) „Haie, was würdest du **denn** machen, wenn jetzt Frieden wäre?“
 (IWNN 60)

- Haje, šta bi **ti** radio kad bi sad nastupio mir? (NZNN 58)

Dies wäre m. E. eine noch bessere Übersetzung:

→ Haje, *a* šta bi *ti* radio kad bi sad prestao rat?

In der Übersetzung wurde manchmal auch der Konditional verwendet, damit die Modalität der Modalpartikel übertragen wird.

- (16) Nicht mit einer Silbe sprachen wir davon, welches **denn** dieses gewünschte Ergebnis sein soll. (MS 80)
 Nijednom riječju nismo spomenuli šta **bi** trebao biti željeni rezultat (MG 77)

In einem Beispiel wurden zur Übertragung der Funktion ein Frage- und ein Ausrufezeichen verwendet. In diesem Fall ist *denn* ein Indikator für einen Vorwurf:

- (17) „Was fällt **denn** denen ein“, ruft Müller, „ihre Uhren gehen wohl vor.“ (IWNN 44)
 - Koji im je đavo?! – uzvikne Miler. – Satovi im sigurno idu naprijed. (NZNN 42)

Interessant ist auch das folgende Beispiel, in dem *denn* die Funktion des reaktiven Konnektors hat, der die Frage natürlicher und freundlicher wirken lässt:

- (18) „Sieh da, Mittelstaedt, wie geht es **denn**?“ (IWNN 122)
 „Gle, Mitlštat, **kako je**?“ (NZNN 119)

Kako je ist eine Phrase, die nur in der Kommunikation mit jemandem, der uns sehr nahe steht oder den wir schon länger kennen, verwendet werden kann.

Zusammenfassung

Die empirische Analyse anhand von 125 Beispielen mit der Modalpartikel *denn* hat gezeigt, dass diese in 36,8% der Fälle ins Bosnische überhaupt nicht übersetzt wurde. Dadurch wurde die Modalität, die sie ausdrückt, und die pragmatische Funktion ignoriert oder vom Übersetzer nicht verstanden. Erstaunlich ist, dass sogar 54,5% der Beispiele mit einer entsprechenden Modalpartikel ins Bosnische übersetzt wurden. Es ist also durchaus möglich, die deutsche Modalpartikel *denn* mit einer entsprechenden Modalpartikel ins Bosnische zu übersetzen. Die frequentesten Äquivalente waren die bosnischen Modalpartikeln *a* und *zar*. Zu *zar* kann man sagen, dass es wie *denn* auch eine für den Fragemodus charakteristische Modalpartikel ist. Jedoch kann man *denn* nicht immer mit *zar* übersetzen. *Zar* kommt nicht in Ergänzungsfragen vor. Abschließend kann man sagen, dass es nur wichtig ist, dass der Übersetzer die pragmatische Funktion der Modalpartikel im gegebenen Kontext erschließt und dann sollte es keine Schwierigkeiten geben, denn im Bosnischen steht ein breites Spektrum an lexikalischen und anderen Mitteln für die Übersetzung der Modalpartikel *denn* zur Verfügung.

Quellenverzeichnis:

- BÖLL, Heinrich. 1963. *Ansichten eines Clowns*. Köln/Berlin: Kieperheuer & Witsch. (=AEC)
 BÖLL, Heinrich. 1989. *Gledišta jednog klauna*, prevela Sonja Đerasimović. Zagreb: August Cesarec. (=GJK)

- FRISCHMUTH, Barbara. 1973. *Das Verschwinden des Schattens in der Sonne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. (=DVDSIDS)
- FRISCHMUTH, Barbara. 2009. *Iščezavanje sjenke na suncu*, preveo Naser Šećerović. Sarajevo: Connectum. (=ISNS)
- JELINEK, Elfriede. 1975. *Die Liebhaberinnen*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag. (=DL)
- JELINEK, Elfriede. 2005. *Ljubavnice*, prevela Hana Stojić. Zenica: IK Vrijeme. (=LJ)
- REMARQUE, Erich Maria. 1966. *Na Zapadu ništa novo*, preveo Miodrag Petrović. Beograd: Otokar Keršovani. (=NZNN)
- REMARQUE, Erich Maria. 1999. *Im Westen nichts Neues*. Köln: Kieperheuer & Witsch. (=IWNN)
- WOLF, Christa. 2001. *Medeja. Glasovi.*, preveo Vahidin Preljević. Sarajevo: Svjetlost. (=MG)
- WOLF, Christa. 2006. *Medea. Stimmen*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. (=MS)

Literaturverzeichnis:

- ABRAHAM, Werner. 2009. Die Urmasse von Modalität und ihre Ausgliederung. Modalität anhand von Modalverben, Modalpartikel und Modus. Was ist das Gemeinsame, was das Trennende, und was steckt dahinter? In *Modalität. Epistemik und Evidentialität bei Modalverb, Adverb, Modalpartikel und Modus*. Abraham, Werner, Leiss, Elisabeth, Hrsg., 251-302. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- AUTENRIETH, Tanja. 2002. *Heterosemie und Grammatikalisierung bei Modalpartikeln. Eine synchrone und diachrone Studie anhand von „eben“, „halt“, „e(cher)t“, „einfach“, „schlicht“ und „glatt“*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- BUBLITZ, Wolfram. 1978. *Ausdrucksweisen der Sprechereinstellung im Deutschen und Englischen. Untersuchungen zur Syntax, Semantik und Pragmatik der deutschen Modalpartikeln und Vergewisserungsfragen und ihrer englischen Entsprechungen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- BUSSMANN, Hadumod [Hrsg.]. 2008. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- DAHL, Johannes. 1988. *Die Abtönungspartikeln im Deutschen. Ausdrucksmittel für Sprechereinstellungen mit einem kontrastiven Teil deutsch-serbokroatisch*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- ENGEL, Ulrich. 1993. Partikeln landauf – landab. Eine Untersuchung zu eben, etwa und endlich. In *Vielfalt des Deutschen. Festschrift für Werner Besch*. Mattheier, Klaus J., Hrsg., 461-479. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang GmbH.
- EROMS, Hans-Werner. 2000. *Syntax der deutschen Sprache*. Berlin: Walter de Gruyter.
- KRIVONOSOV, Aleksej. 1966. Die Rolle der modalen Partikeln in der kommunikativen Gliederung der Aussagesätze, der Fragesätze, der Befehlssätze und der Nebensätze in bezug auf die Hauptsatzglieder. In *Zeitschrift für Phonetik Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*. Ammer, Karl; von Essen, Otto; Hintze, Fritz; Meier, Georg Friedrich, Hrsg., 130-140. Berlin: Akademie-Verlag.

- KRIWONOSSOW, Alexej. 1977. *Die modalen Partikeln in der deutschen Gegenwartssprache*. Göppingen: Verlag Alfred Kümmerle.
- MRAZOVIĆ, Pavica; Vukadinović, Zora. 1990. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Novi Sad: Dobra vest.
- THURMAIR, Maria. 1989. *Modalpartikeln und ihre Kombinationen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- UVANOVIĆ, Željko. 1997. *Die deutschen Modalpartikeln aber, denn, doch und schon und ihre kroatischen Entsprechungen*. Marburg: Tactum Verlag.
- UVANOVIĆ, Željko. 2006. *Kroatische Konversationsmarker. Versuch einer Extraktion im translationalologischen Vergleich mit deutschen Modalpartikeln (d. h. Abtönungspartikeln) und deren englischen Entsprechungen*. Keine Angaben zum Ort und Verlag.

МЕШИЌ САНЕЛА

МОДАЛНИТЕ ПАРТИКУЛИ КАКО ПРОБЛЕМ ПРИ ПРЕВЕДУВАЊЕТО. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА МОДАЛНАТА ПАРТИКУЛА DENN ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Модалните партикули претставуваат проблем при преведувањето, особено кога станува збор за превод од германски на јазик со помала застапеност на модални партикули. Но не само тогаш. Од суштинска важност за преводот е да се пренесе смислата на пораката од изворниот јазик на јазикот-цел, и тоа со средствата што му се на располагање на јазикот-цел. Оттаму бројот на апсолутните еквиваленти е релативно мал. Во овој прилог поаѓам од тоа дека два изрази во два различни јазика се еквивалентни кога имаат иста семантичко-прагматска функција, без при тоа да располагаат со истите формално-синтаксички признаци, пред сè, поради тоа што се истражуваат овде два јазика чиито правила за збороредот се разликуваат во голема мера. Повремено мора да се употреби методот на парафразата. Со овој прилог сакам да покажам како се преведува германската модална партикула *denn* на босански јазик и во колкава мера се отсликува модалноста, којашто го изразува овој јазичен феномен, во преводот на босански јазик.

Клучни зборови: модалност, подална партикула, *denn*, преводни еквиваленти

МИЛОВСКА Добрила
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје
dmilovska@yahoo.com

КИРИЛОМЕТОДИЕВСКАТА ТРАДИЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА

Културното наследство на Македонија во доменот на писменоста е резултат на илјадагодишна традиција. Кирилometодиевската мисија во IX век успеала да ги издигне Словените, а со тоа и Македонците на ниво на големите народи со вековни културни традиции. Стариот македонски јазик бил првиот од словенските јазици кој се здобил со писмена фиксација, односно македонскиот солунски дијалект послужил како основа за првиот литературен јазик на сите Словени-старословенскиот.

За проучување на Кирилometодиевското наследство најважни извори претставуваат не само најстарите глаголски текстови со потекло од Македонија, туку и подоцнежните кирилски ракописи. Богатото македонско ракописно наследство е сочувано само фрагментарно, сепак и оној дел што ги избегнал уништувањата низ вековите, дозволува оформување на слика за јазичната, литературната, просветната и културната дејност на Охридскиот книжевен центар.

Клучни зборови: словенската писменост во Македонија, ракописно наследство, Охридска книжевна школа, глаголски и кирилски ракописи

Појавата и почетоките на словенската христијанска култура се тесно поврзани со словенските првоучители св. Кирил и Методиј. Просветителската мисија на солунските браќа е еден од најкрупните настани во културната историја на словенските народи. Од дискусијата што ја водел св. Константин Филозоф со учените муслимани за време на Сараценската мисија се забележува дека тој дошол подготвен со знаења и од Коранот, од каде што цитирал одделни сури. На патот за Хазарската мисија, заедно со брата си Методија-Константин се запрел во Херсон, престојувал таму извесно време изучувајќи го усниот и писмениот еврејски јазик, вклучително и самаританската варијанта. Подоцна, овие знаења ги искористил во диспутот со еврејските мисионери кои успеале да го придобијат хазарскиот каган за јудаизмот.

Така било и при последната, втора заедничка мисија со брата му, иницирана од великоморавскиот кнез Ростислав во 862 година. Откако Михаил III и другите црковни првенци во Цариград утврдиле дека Словените немаат свое писмо, Константин се зафатил да состави такво писмо, потоа да го оформи словенскиот јазик од Солунско, што му бил познат, за писмена употреба и заедно со Методија да почнат да го запишуваат преводот на првите евангелски и богослужбени текстови. Блескавиот изум на Константин-Кирил, првото словенско писмо било наречено глаголица. Тоа иконично писмо (**Илиевски, 1995: 22-27**) било составено од сакрални христијански симболи и имало за цел да го проповеда евангелието.

Словенската мисија на Браќата-просветители ја донела со себе вербата во еден бог на местото на многубројните божества, ново писмо, нов богослужбен јазик и превод на еден избор од најважните богослужбени книги. Во сред. култ. традиција св. Кирил и Методиј се сметаат за словенски апостоли и се слават како светители. Некои автори (Конески, 1985: 5-9) ги сметаат за Христови апостоли и ги споредуваат со апостолите, а посебно со св. Павле кој се смета за *ајосѿол на народиѿе*. Тоа не е ништо ново кога се знае дека според новозаветното учење-христијанството се смета за продолжено апостолство. Заштитата на словенското писмо и култура ја сметале за основна цел на својот живот и со полно право го заслужуваат епитетот *словенски ајосѿоли*. Св. Кирил и Методиј биле вистински апостоли (Конески, 1985: 5-9) и поради многу други апостолски дела. Целиот нивен живот бил во служба на Словото во евангелска смисла.

Идејата за правото на секој народ да има своја писменост била туѓа како за античкиот хеленизам, така и за кружокот на Фотиј, каде што во почетокот припаѓал и Константин-Кирил. Наспроти универсализмот со византиска културна и политичка доминација на Фотиј, Константин-Кирил со брата си решително го прокламирале својот раководен принцип за еднаквост на сите народи, рамноправност на сите јазици и еднакво наследство на најважните духовни и културни блага, пред сè евангелието и литургијата. Со овие идеи св. Кирил и Методиј станале застапници на принципите на европската културна и јазична заедница дека нема супериорни народи и јазици и дека сите тие се еднакви и рамноправни.

Кога просветителското дело на словенските апостоли во Моравија насилно било спречено-се покажало дека најдобри услови за понатамошен развој на словенската писменост има на Балканот, каде што и се зародила таа. Некои од Кирило-Методиевите ученици, прогонети од Моравија нашле добар прием во тогашната бугарска држава, а посебно што двајца од нив, св. Климент и Наум, биле испратени во охридскиот крај. Тие станале основоположници на охридското книжевно средиште кое се протегало во Деволската и Охридската котлина. Градот Охрид, познат и по поранешните

културни традиции, станал главен центар на слов. култура во југозападниот дел на Балканскиот Полуостров.

Словенската писменост во времето на св. Климент и Наум Охридски поседувала разни жанрови од доменот на христијанската литература: преведени литургиски книги, потребни за вршење на богослужба, целата Библија, патристички текстови и потребни правни прирачници, како и оригинални литературни дела.

За изучување на Кирилometодиевското наследство за најважни се сметаат најстарите глаголски текстови со потекло од Македонија, како и подоцнежните кирилски ракописи. Непроценливото македонско ракописно наследство денес е сочувано само фрагментарно, особено ракописите од најстариот период, кога сè уште била жива глаголицата. XI и XII век биле многу сиромашни според бројот на сочуваните ракописи. XIII век е познат според помногубројни текстови кои потекнуваат од најразлични скрипторски центри на Македонија. Истовремено, од овој период се познати поголем број на автографи/записи кои ни сведочат за поголем број на пишувачи/препишувачи на ракописите од ова столетие.

Освен македонските книжевни и скрипторски центри, голема улога во развојот на јужнословенската писменост одиграле и светогорските манастири како книжевни и скрипторски центри во кои се одржувал богат книжевен живот. Оваа средина особено влијаела врз развојот на руската варијанта во македонската писменост. Истовремено, Света гора одиграла значајна улога во зачувувањето на ракописното богатство, но и на некои т.н. уникатни ракописи. Да го земеме примерот со Зографскиот манастир каде се пронајдени глаголските ракописи на: Зографското еван-гелие, Зографските ливчиња. Од Богородичниот манастир потекнува Мариинското евангелие, во Хилендарскиот манастир се пронајдени глаголските Хилендарски ливчиња и кирилскиот ракопис на најстариот сочуван паримејник - Григоровичевиот.

Многу важен аспект на проучување нуди Кирилometодиевското наследство со библиска (Рибарова, 1991: 79-131.) содржина. Од глаголските ракописи е сочуван евангелскиот текст, и тоа како изборен (Асемановото евангелие), така и четвороевангелието (Зографското и Мариинското евангелие). Кирилските ракописи потекнуваат од кр. на XI век. Меѓу нив се наоѓаат: Бојанскиот палимпсест и најстарото кирилско четвороевангелие - Добромировото. Од подоцнежните ракописи кои потекнуваат од XIII-XIV век се наоѓаат: Македонското евангелие на поп Јован или Пловдивското евангелие кои во својата содржина имаат краткоапракосен текст. Полн апракос е содржан во Карпинското и Радомировото евангелие. Богато се застапени и четвороевангелијата, меѓу кои и Добрејшовото од првата половина на XIII век, Кратовското и Македонското од кр. на XIV век.

Се смета дека и преводот на апостолот и (изборниот и комплетниот текст) е кирилometодиевски. Најстарите македонски ракописи, како: Охридскиот и Слеченскиот апостол од XII век и Струмичкиот апостол од втората половина на XIII век претставуваат важни извори за изучување на текстологијата и лингвистиката на ракописите. Енинскиот апостол е постар од нив. Денес тој е само фрагментарно сочуван. Со Охридскиот центар се поврзува глаголскиот текст на читањата од апостолските посланија во новиот дел од Синајскиот ерухологиум, кои ù станаа познати на науката од 1988 година.

Погоре споменатите, Охридски и Струмички апостол, претставуваат кратки изборни текстови. Поретко се среќаваат полните апостолски текстови што ги содржат Делата и Посланијата на св. апостоли во редоследот на Библијата. Кон овој тип спаѓа и одломката на Вранешничкиот апостол од XIII век.

Од текстовите со старозаветната содржина најдобро е сочуван *исалиириои*. Кирилometодиевскиот период тесно е поврзан со најстариот познат псалтир-Синајскиот. Денес текстот на псалтирот (Tarnanidis, 1988: 317-340) е компетиран со преостанатите псалми и со библиските песни по кои доаѓа литургискиот текст Оче наш, Глорија и дел од вечерната служба. Охридскиот книжевен центар се карактеризира со својот архаизам, кој е особено изразен во врска со македонските кирилски ракописи: Болоњскиот псалтир од 1230-1241, Погодиновиот, Радомировиот и Григоровичевиот псалтир од XIII век, Дечанскиот псалтир од XIV век. Според типот, се работи за литургиски псалтири со молитви (Радомировиот, Григоровичевиот и Дечанскиот) или псалтири со коментар на Исихиј Ерусалимски (Болоњскиот и Погодиновиот псалтир).

Од другите текстови со старозаветна содржина во науката е сочуван само избор од старозаветни читања во паримејникот. Според славистиката, преводот на паримејникот има Великоморавско потекло. Во Григоровичевиот паримејник од XII-XIII век најдобро се сочувани остатоците од кирилometодиевската традиција. Освен Григоровичевиот паримејник како понов текст е познат Лобковскиот или Хлудовиот паримејник, напишан во Скопската област во годините 1294-1320. Овој текст ја одразува пред сè поновата фаза од развојот на паримејниот текст. Оттаму, со право се смета дека паримејниците претставуваат неодминливи извори за проучување на фрагментарно сочуваното кирилometодиевско старозаветно наследство (Рибарова, 2005: 13).

Во македонските скрипторски центри настанале поголем број на химографски дела. Охридскиот книжевен центар бил особено познат според химографските дела. На овој жанр особено му се посветиле и самите Св. Климент и Св. Наум Охридски, како впрочем и нивните ученици.

На Охридскиот книжевен центар му припаѓаат: Службата за Св. Климент Охридски, бројни преработки на Климентовите похвални и поучни слова или конкретизации и адаптации на неговите општи слова.

Св. Климент го дополнил преводот на триодот со цветниот триод и го редирирал постоечкиот превод на посниот дел на триодот. Врз основа на овој податок се смета дека преводот на посниот триод е великоморавски. За особено богата се смета ракописната кирилска традиција на триодите, според што доаѓаме до сознание за постоење на нивните глаголски предлошки. Во триодите, покрај преведените делови, се вклучени и оригинални канони на Климент и Наум Охридски и на Презвитер Константин.

Оригиналните канони се откриваат и во составот на минеите и октоисите. За химнографското дело на посочените автори постои бројна литература. (Поп-Атанасова, 2005)

Најстариот тип е застапен во Битолскиот триод од XI-XII век. Во Шафариковиот, Загребскиот триод, Аргировиот триод и др. се откриени голем број на архаични црти. Во Орбелскиот и Хлудовиот триод од XIII век се присутни т.н. библски читања или паримии, како и лексички архаизми.

Во врска со Охридскиот книжевен центар се поврзува глаголската одломка на т.н. мал минеј од новата синајска збирка (рк.бр.4/N). Минејот содржи служба за раѓањето на св. Јован Претеча и канон од службата за празникот на апостолите Петар и Павле. Според З. Рибарова (Поп-Атанасова, 2005: 13) анализата на овој ракопис води кон заклучок дека се работи или за дело на Св. Климент Охридски или за адаптација на великоморавски кирилметодиевски превод.

Меѓу богатото македонско ракописно наследство спаѓа и кирилметодиевскиот литургиски опус. Во таа смисла особено е значаен глаголскиот ракопис бр.5/N од новата синајска збирка, којшто според тоа е наречен Синајски мисал. Ракописот го содржи преводот на литургијата на св. Петар, а самиот превод претставува составен дел од кирилметодиевскиот опус. Тарнанидис (Тарнанидис, 2002: 213-219) овој ракопис го поврзува со Охрид и со дејноста на св. Климент Охридски.

Великоморавската книжевна традиција неспорно е поврзана со спомениците со *йравна содржина*. Како пример за тоа се izdelува т.н. *Мазуринска крмчија*. Врз основа на македонските јазични црти во текстот, може да се претпостави дека нејзиниот препис бил составен во рамките на Охридскиот книжевен центар или во некој од светогорските манастири.

Кирилметодиевската писменост во Македонија има илјадагодишна традиција. Сесловенските учители - св. Кирил и Методиј и нивните ученици успеале да ги издигнат Словените на ниво на големи народи со стари културни традиции. Стариот македонски јазик кој бил формиран на основа на македонскиот солунски дијалект, послужил како основа за првиот литературен јазик за сите Словени - старословенскиот.

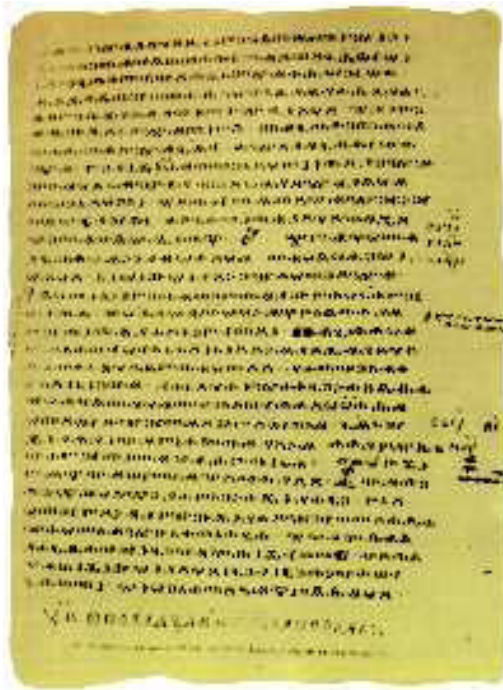
Денес, македонското ракописно наследство не е целосно сочувано. Еден дел од него секако не можел да го избегне уништувањето низ вековите. Она што останало после сè - ја дава сликата за просветната, литературно-нормативната и културната дејност на Охридскиот литературен центар во средниот век.

1. Асеманово евангелие,
вт. пол. на X век

2. Зографско евангелие, X век

3. Маринско евангелие, X-XI век

4. Синајски псалтир, XI век

8

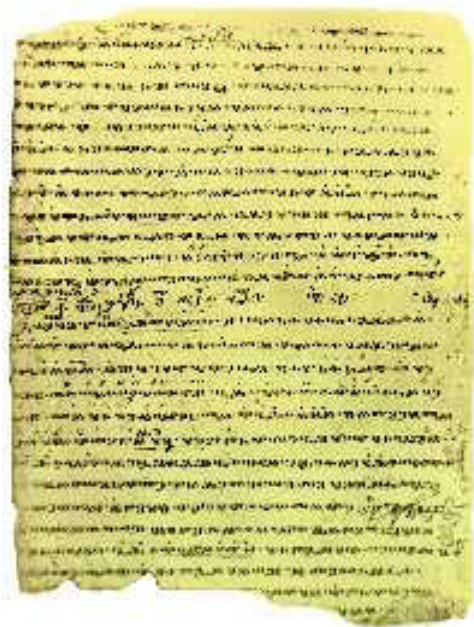

5. Македонски глаголски листови,
X-XI век

6. Синајски претоник/сухологиј, XI век

Библиографија:

7. Охридско евангелие/
Охридски глаголски листови,
X-XI век

- ИЛИЕВСКИ, П. Хр. 1995. Појава, промени и традиција на словенското писмо во Македонија, *Културен живот*, 40, 7-8, Скопје.
- КОНЕСКИ, Б. 1985. Култот на светителите и словенската културна афирмација, *Прилози*, X, 2, МАНУ: Скопје, 5-9.
- ПОП-АТАНАСОВА, С., 1995. Лингвистичка анализа на Битолскиот триод, *Посебни изданија*, 23, ИМЈ: Скопје.
- РИБАРОВА, З., 2005. Јазикот на македонските црковнословенски текстови. МАНУ: Скопје.
- РИБАРОВА, З., 1991. Преводната литература со библиска содржина во македонската книжевност, *Македонска средновековна книжевност*: Скопје, 79-131.
- ЦРВЕНКОВСКА, Е., 1996. Јазикот и стилот на триодот, *Филолошки факултет „Блаже Конески“*: Скопје.
- TARNANIDIS, L., 1988. The Slavonic Manuscripts discovered in 1975 at St Catherine's Monastery on Mount Sinai, Thessaloniki.
- TARNANIDIS, I., 2002. Medieval Christian Europe, East and Western tradition, values, communications, *Sofia*, 213-219.

MILOVSKA Dobrila

LA TRADITION DE CYRILLE ET MÉTHODE EN MACÉDOINE

Sujet: L'héritage culturel macédonien, résultat d'une tradition millénaire n'est sauvegardé qu'en écritures, La mission des frères Cyrille et Méthode du IX siècle avait placé les Slaves, y compris les Macédoniens, sur un très haut piédestal, au même niveau que les autres grands peuples de traditions culturelles, reconnues pendant tous les siècles. Le vieux macédonien était la première langue slave ayant une langue écrite standardisée, où le dialecte macédonien de Salonique servait de base pour la première langue littéraire chez les Slaves: il s'agit du vieux slave de renom. Pour étudier cet héritage créé par les saints frères Cyrille et Méthode, les sources les plus importantes sont représentées non seulement par les plus anciens textes glagolitiques d'origine de la Macédoine, mais aussi par les écritures faites un peu plus tard par Cyrille. Le riche héritage macédonien en anciennes écritures n'est conservé qu'en fragments, mais la partie qui avait évité les catastrophes séculaires, nous permet aussi bien d'imaginer l'activité linguistique, littéraire, éducative et culturelle du célèbre Centre littéraire d'Ohrid.

Mots clés: écritures, Centre littéraire d'Ohrid

МУСТАФА Јехона
Универзитет на Југоисточна Европа
j.mustafa@secu.edu.mk

АОРИСТОТ ВО ПРЕВОДИТЕ ОД АНГЛИСКИ НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК

Овој труд претставува една контрастивна анализа која се фокусира на глаголската форма аорист за искажување минатост во англискиот и во албанскиот јазик. Целта на овој труд се состои во изнаоѓањето на сите можни албански преводни еквиваленти на оваа глаголска форма и целокупна анализа на истата од семантички аспект. Корпусот се состои од 600 реченици селектирани од два дела, и тоа: Сајлес Марнер и Мартин Идн, во оригинал и превод. Резултатот на оваа студија укажува на фактот дека и покрај постоењето на соодветна идентична (во поглед на употребата) глаголска форма во двата јазика, сепак преведувачите со нивната беспрекорна креативност и умешност успеале да ги преведат истите со најразлични глаголски форми, како на пример аорист преведен со: аорист, имперфект, плусквамперфект I, перфект, презент, безлична глаголска форма- герундив и футур II. И покрај големата разновидност на преведувачки еквиваленти, може да се заклучи дека целокупниот преведувачки чин, од аспект на оваа глаголска форма, се карактеризира како јасен, прецизен и верен превод на оригиналот.

Клучни зборови: аорист, употреба, значење, превод

Дефиницијата и употребата на минатото определено свршено време (аорист) во англискиот и во албанскиот јазик Аористот во англискиот јазик

Кон проучувањето на граматичките времиња може да се приоѓа од различни аспекти, а во нашиот труд ќе се задржиме на едно важно прашање на јазикот, а тоа е односот меѓу лингвистичката форма и значењето што таа форма го искажува.

На прашањето: што искажува минато определено свршено време (аорист) во англискиот јазик, постои еден многу општо прифатлив одговор, а тоа е дека аористот искажува дејство кое се лоцира во минатото. Во најпростиот и директен начин аористот го претставува најобичниот и вообичаниот начин на укажување на минатото и истото се смета како „time

before the speaking or writing, or as ‘time around a point before the moment of speaking’ (Carther and McCarthy, 2006:608).

Деклерк (2006) од друга страна го опишува аористот како време кое се лоцира во минатото и кое е исклучено од или неповрзано со сегашното време. Меѓу другото, тој вели „the fact that the speaker locates the situation time in the past rather than in the pre-present therefore means that he is not thinking of t0 when he utters his sentence. That is he is not concerned with NOW but rather with THEN“.(2006:195)

Еден од најистакнатите лингвисти, Комри (1985), при анализата на аористот главно се фокусира на фактот дека при употребата на ова глаголско време дејството се лоцира во минатото и не вели ништо за неговото продолжување во сегашноста или евентуално во идноста. Покрај тоа, многу често постои и таканаречената конверзациска импликатура (conversational implicature), која имплицира дека дејството на глаголот во аорист не продолжува до или преку границата на сегашноста, теорија која произлегува од Греисовата максима на однос¹. По однос на ова прашање, Деклерк (2006) не се согласува со фактот дека во екстралингвистичкиот свет, дејството кое се искажува со аористот не може сè уште да трае и во сегашноста, иако постои многу силна импликација дека дејството е целосно завршено.

За разлика од англискиот сегашен перфект, кој се однесува на неодредено минато дејство, аористот во англискиот јазик се однесува на одредено време кое секогаш е проследено со прилог за време, или пак, времето на реализацијата на дејството се имплицира од контекстот. Во врска со оваа карактеристика на аористот, Елснес (1997) се сложува со другите лингвисти (Комри, 1985; Картер и Меккарти, 2006) дека дејството во аористот не значи само дека тоа се случило во било кое време во минатото, туку дека тоа се случува во *сѿецифично* и *огредено* време.

Врз основа на горенаведената анализа на претеритот, и други лингвисти како што е Елснес (1997) наидува на сличности меѓу употребата на аористот и употребата на определената именска фраза (definite NP). Во реченицата *Did you visit your grandmother?* соговорникот, во својата меморија, мора да го бара можниот референт на определената именска фраза *your grandmother*; како и можното време кога оваа дејство се случило. И така според Квирк et al. „the past meaning of definite past time is an equivalent, in the verb phrase, of the definite article in the noun phrase.“ (1985:184)

¹ Според Грејс постојат четири видови максими кои ја условуваат и гарантираат успешноста на конверзацијата. Овие максими ја објаснуваат поврзаноста на исказот со тоа што го подразбираме од него. Тие се максимата на квалитет (the maxim of quality), максимата на квантитет, (the maxim of quantity) максимата на однос (the maxim of relation), како и максимата на начин (the maxim of manner). Максимата на однос или релевантност подразбира да бидеш релевантен во однос на темата на разговорот.

Еден од главните критичари на овој вид споредба меѓу аористот и определената именска фраза е Меккорд (1978). Тој се спротивставува на оваа теорија врз основа на фактот дека концептот на определеност, како типична карактеристика на именките, во ниеден случај не се вклопува со употребата на аористот. Неговата теорија тој ја заснова со два непобитни факта, и тоа: „(i) the reference of the present perfect can be just as definite as that of the preterite can ever be (како пример Меккорд ги дава примерите каде што сегашниот перфект се однесува на дејства кои траат до моментот на зборување), како и (ii) the concept of definiteness, as typically applied to nominals, does not in any case fit the normal use of the preterite”. (1978)

Аористот во албанскиот јазик

Според Демирај (*et al.*, 1976) аористот во албанскиот јазик се дефинира како глаголско време кое искажува дејство кое е завршено во одреден момент во минатото. Ова значи дека аористот во албанскиот јазик се употребува со цел да искаже комплетирано или завршено дејство, кое се случило пред говорниот чин на презентот.

I studied in England for five years.

Studiova në Angli pesë vjetë. (или Kam studiuar)

Што се однесува на оваа релација перфект-аорист, постои голема разлика меѓу албанскиот и англискиот начин на употреба на таканаречените прилози за време. Кабаши (1975) додава дека додека употребата на прилозите за време во англискиот јазик е ексклузивно резервирана за аористот, албанскиот се опишува како пофлексибилен, со тоа што не наметнува рестрикции во употребата на истите, т.е. тие се употребуваат наизменично како во перфект така и во аорист. При процесот на преведување многу често наидуваме на случаи каде што наизменично се употребуваат аористот и перфектот со статичките „state” глаголи како преводен еквивалент на англискиот аорист. На пример:

Aorist: *Të hënën qesh në shtëpi.*

On Monday I **was** at home.

Perfect: *Të hënën kam qenë në shtëpi.*

*On Monday I **have been** at home.

Imperfect: *Të hënën isha në shtëpi.*

*On Monday I **was being** at home.

Но од друга страна, во албанскиот јазик постои рестрикција во употребата на овие прилози кога се однесува на глаголскиот начин (mood) и семантичките карактеристики на глаголот. Така на пример имперфектот

не може да се употребува со глаголите за движење (dynamic verbs) со цел искажување на минато определено дејство (Кабаша 1975:206). На пример:

**Dje pastroja shtëpiuë.*

**Yesterday I was cleaning the house.*

Според Демирај (1976) аористот во албанскиот јазик, исто така, нормално е придружен со временски показател кој означува еден определен момент во минатото и го отсликува моментот на дискусијата. Таквите показатели за време се: *вчера (dje)*, *минаѿаѿа ѿодина (vjet ose vitin e kaluar)*, *ѿоѿаш(atëherë)*, *ѿосле (pastaj)* и др. како и група зборови со временско значење од типот: *ѿој ден(atë ditë)*, *ѿаа ѿодина (atë vit)*, *ѿрег една недела (para një jave)*.

Ова одредено време (anchor time) не мора да биде определено во техничка смисла на зборот, туку доволно е слушателот да биде во состојба да го идентификува времето што е во прашање. Според Картер (*et al.*, 2006), „the definite past time may be implied either by the situation of speaking or writing, or by assumption of shared and general knowledge“ (2006:609). Во албанскиот јазик ја имаме истата ситуација. Доколку подметот во реченицата е лична именка или пак, темата е уникатна, во тој случај одреденоста се имплицира надвор од контекстот (Кабаша, 1975). Во речениците:

- *Bajram Curri was killed in Dragobia cave..*
- *Bajram Curri u vra në shpellën e Dragobisë.*

Методологија на научниот труд

Овој труд претставува еден контрастивен опис на преводните еквиваленти на аористот од англиски на албански јазик. Корпусот на трудот се состои од 600 реченици изолирани од делата на Мартин Идн и Сајлес Марнер, во превод и оригинал. Речениците се групирани, анализираани на семантички план, и оценети во однос на веродостојноста и оригиналноста на преводот.

Резултати

Преводните еквиваленти на аористот во албанскиот јазик во делото Сајлес Марнер и Мартин Идн

При анализата на корпусот на делото Мартин Идн и Сајлес Марнер на албански и на англиски јазик анализираваме корпус од 600 реченици, кои ги претставуваат сите можни преводни еквиваленти на ова глаголско време. Од оваа студија произлегува дека англискиот аористот може да се преведува со повеќе глаголски времиња на албански јазик. Следните глаголски форми се појавуваат како можни преводни еквиваленти на аористот: **аорист, имперфект, перфект, плусквамперфект и презент.**

Освен овие глаголски форми, наидовме и на случаи каде аористот е слободно преведен, т.е. кога ни една од горенаведените форми не се јавува како еквивалент. Исто така наидовме и на случаи кога аорист воопште не е преведен или е погрешно преведен.

Во понатамошниот текст ќе ги претставиме сите можни преводни еквиваленти со конкретни примери, извлечени од анализираниот корпус.

Аорист во англиски преведен со аорист во албанскиот јазик

Од анализата на корпусот може слободно да се заклучи дека најзастапениот преводен еквивалент на англискиот аорист во албанскиот јазик е аористот. Оваа голема застапеност на аористот во албанскиот јазик ја сметаме како резултат на сличноста која постои меѓу овие две глаголски форми во англискиот и во албанскиот јазик. Оваа сличност се однесува на формален, функционален, какои семантички план.

Во понатамошниот текст ќе наведеме неколку реченици, извлечени од корпусот, кои се преведени со аорист во албанскиот јазик.

- *The one **opened** the door with a latch-key and **went** in, followed by a young fellow who awkwardly **removed** his cap. (Martin Eden, 5)*
- *Njëri **hapi** derën dhe u **fut** brenda, ndërsa tjetri, që **hyri** pas tij, e **hoqi** kasketën si i druajtur. (Martin Eden, 7)*
- *At last, when every one **rose** to depart, he **went** towards William Dane and **said**, in a voice shaken by agitation, (Silas Marner, 14)*
- *Më në fund kur të gjithë u **çuan** për të dalë, ai iu **afrua** Uilliam Dejnit dhe me një zë të dridhur nga emocioni **tha**:... (Sajllës Marnër, 12)*

Аорист во англиски преведен со имперфект во албанскиот јазик

Како втор позастапен преводен еквивалент на англискиот аорист, во корпусот на Мартин Иден, се појавува албанскиот имперфект. Заради фактот дека ова време не е анализирано во општиот дел на овој труд, ќе ги претставиме основните употреби и значења на ова време. Имперфектот (минато определено несвршено време) во албанскиот јазик претставува минато време и искажува дејство кое се одвивало во одреден момент во минатото. Овие форми на имперфектот може да изразуваат повторливи дејства, и во тие случаи се придружени со временски показатели како *seкое уџиро* (*çdo mëngjes*), *секој ден* (*çdo ditë*), *секоја недела* (*çdo javë*) и др. Исто така, формите на албанскиот имперфект може да изразуваат временски нелокализирани дејства (Демирај, 1976:223-235). На пример:

- *My father **used to say** to me, whenever we heard that tune... (Silas Marner, 137)*
- *Im atë më **thoshte** gjithmonë, kur e **dëgjonte**... (Sajllës Marnër, 118)*
- *And the more he **knew**, the more passionately he **admired** the universe, and life,*

and his own life in the midst of it all. (Martin Eden, 144)

▪ *E sa më shumë që **thellohej**, aq më me zjarr e **admironte** gjithësinë dhe jetën, edhe jetën e vet në mes të të gjitha këtyre çudirave. (Martin Eden, 135)*

Аорист во англиски преведен со перфект во албанскиот јазик

Во анализата на корпусот наидовме и на случаи кога аористот е преведен со перфект, односно, минато неопределено време (koha e kryer). Бројот на овој тип на преводни еквиваленти не е толку голем, но се среќава низ целиот корпус. Во продолжение ќе го претставиме основното значење и употреба на ова глаголско време заради фактот што тоа не е анализирано во општиот дел на трудот.

Перфектот во албанскиот јазик претставува сложено време кое во активна форма се образува со помошниот глагол **kam-имам** и партиципот од основниот глагол, додека пасивната и повратната форма се образува со помошниот глагол **jam-сум** и партиципот од основниот глагол. Основната цел на ова време во индикатив е да покаже едно дејство коешто е завршено и кое не ги раскинало врските со времето на дискусијата. Како резултат на тоа, нараторот ги доведува до израз и последиците во однос на завршувањето на дејството за време на дискусијата. Токму тука е и основната разлика на ова време со аористот, во кое зборуваачот настојува да го доведе до израз само завршувањето на дејството во едно определено време во минатото (Демирај, 1976:235-236).

Во продолжение ќе ви претставиме примери од корпусот каде што аористот е преведен со перфект.

- *How **did it happen**? (Martin Eden, 12)*
- *Ç'ju **ka ngjarë**? (Martin Eden, 13)*
- *I never **threw** a horse down in my life. (Silas Marner, 92)*
- *Unë nuk **kam rrëzuar** asnjë kalë në jetën time. (Sajllës Marnër, 31)*

Аорист во англиски преведен со плусквамперфект I во албанскиот јазик

Плусквамперфектот како преводен еквивалент на англискиот аорист е прилично често употребен во преводот на делото Мартин Иден на албански јазик. Бидејќи ова глаголско време веќе е анализирано во општиот дел на трудот, ќе преминеме директно на конкретните примери извлечени од корпусот на нашата студија.

- *...and even a settler, if he **came** from distant parts, hardly ever ceased to be viewed with a remnant of distrust... (Silas Marner, 2)*
- *Bile edhe ndonjë banor të fshatit, që **kishte ardhur** nga ndonjë vend i largët, vazhdonin ta shihnin me hije dyshimi... (Sajllës Marnër, 2)*

- *Judge Blount invited him to dinner. (Martin Eden, vol II 437)*
- *Gjykatësi Blaunt e kishte ftuar për drekë. (Martin Iden, 446)*

Аорист во англиски преведен со презент во албанскиот јазик

Во целокупниот корпус на Мартин Иден застапеноста на овој преводен еквивалент е мал. Во текот на нашата анализа на корпусот наидовме на само десет преводни еквиваленти на аорист со презент (koħa e tashme). Во понатамошниот текст ќе дадеме некои најкарактеристични особини на ова глаголско време.

Според Агалиу (*et al.*, 2002:307-308) имперфектноста на презентот е карактеристика која што овозможува преку неа да се изразат не само определени процеси (или состојби) кои се неповторливи туку да се изразат и неопределени процеси (или состојби) кои се повторливи. Овие две основни значења и формално се разликуваат.

Актуелниот презент (koħa e tashme) во индикативната форма на албанскиот јазик опфаќа процеси (или состојби), кои се одвиваат или трајат во текот на зборувањето на говорителот. За изразување на сегашноста се употребуваат и формално маркирани конструкции, како на пример партикулата **po** (по), која го претставува презентот како определен.

Во понатамошниот текст ќе ви претставиме неколку аорист реченици, најдени во корпусот, кои се преведени со презент на албански јазик.

- *There are certain bounds of decency, and you had no licence to insult anybody. (Martin Eden, vol II 387)*
- *Po mirësjellja kërkon që të mos kalohen disa kufij e ju nga ana tjetër s'keni të drejtë të ftyeni njeri. (Martin Iden, 394)*
- *I knew Master Dunsey was up to his tricks sometimes. (Silas Marner; 86)*
- *E njoh mirë unë Mastër Dansin. (Sajllës Marnër, 76)*

Аорист преведен со безличната глаголска форма-герундив во албанскиот јазик

Герундивот претставува безлична глаголска форма, која нема ни лице, ни број, ни време, а се образува со честичката **duke** (дуке) плус партицип. На пример: **duke larë** (миејќи), **duke lexuar** (читајќи), **duke kënduar** (пеејќи) и др. Следните реченици се преведени со безлична форма на глаголот, т.е. со герундив.

- *As he read, he abstractly ran his fingers, with caressing movement, through his hair. (Martin Eden, vol II 335)*
- *Duke lexuar i përkdhelte flokët me gishtërinj. (Martin Iden, 335)*
- *She approached Miss Nancy with much primness, and said, with a slow, treble suavity. (Silas Marner, 123)*

▪ **Duke iu afruar** *Nensit me dashuri, i foli mengadalë me një zë të ëmbël: (Sajllës Marnër, 105*

Аорист преведен со футур II во албанскиот јазик

Футур II (**e ardhmja e përparmja**) се образува со додавање на помошниот глагол **kam** (имам) во футур и **pjesorja** (партиципот) од основниот глагол. Во целокупниот анализиран корпус на делото Мартин Идн и Сајлес Марнер најдовме само по еден единствен пример каде аористот е преведен со футур II. На пример:

- *“But mebbe he **didn’t have** more’n a couple of glasses” (Martin Eden, 41)*
- *Por ndoshta **s’do të ketë** pirë më shumë se dy gota. (Martin Iden, 40)*
- *But you didn’t **hear** the church bells this morning, Master Marner? (Silas Marner, 111)*
- *Sigurisht, nuk **do ti keni dëgjuar** këmbanat e kishës sonë sot në mëngjes, master Marnër? (Sajllës Marnër, 96)*

Аорист слободно преведен во албанскиот јазик

Во целокупниот корпус, исто така, најдовме на неколку случаи каде што преведувачот се одлучил за еден послободен и креативен превод на одредена фраза или цела реченица. Во оваа група на преводи ќе ги анализираме сите примери кои не спаѓаат во ниеден од горенаведените преводни еквиваленти, освен апсолутно непреведените реченици и погрешно преведените, кои ќе бидат анализирани и претставени во посебен дел. Во понатамошниот текст ќе ги наведеме неколкуте случаи на еден ваков превод.

- *He **wore** rough clothes that smacked of the sea, and he was manifestly out of place in the spacious hall in which he found himself. (Martin Eden, 5)*
- *Ky ishte një djalë i ri, me rroba të prera keq, që mbanin erë det dhe dukej se nuk e ndjente veten si në shtëpinë e vet në atë salon të gjërë, ku e futën. (Martin Iden, 7)*
- *... they **were** strange books... (Martin Eden, 8)*
- *... kurse të tjerët as ia kishte zënë syri ndonjëherë. (Martin Iden, 10)*

Аорист неадекватно преведен во албанскиот јазик

Со терминот неадекватен превод на аористот подразбираме употреба на глаголска форма или друг израз кој по своето значење на албански јазик не го претставува точниот и веродостојниот еквивалент на јазикот цел, т.е. албанскиот јазик. Во анализата на корпусот најдовме само една реченица која во семантички план не се вклопува со преводот во никаква смисла. На пример:

- *He had received the letter at two in the afternoon and he realized that he was sick (Martin Eden, vol II 266)*
- *Letrën e kishte marrë në orën dy të pasdrekës, kurse në atë kohë ora do të ishte nja gjashhtë.*
(*Martin Eden, 261*)

Аорист непреведен во албанскиот јазик

Во корпусот на аористот, исто така, најдовме неколку примери каде што цела реченица или дел од реченица не е преведен на јазикот цел. Еве неколку примери за илустрација:

- *At half past two they **knocked off**.* (*Martin Eden, 198*)
- *... and charms, too, if he **liked** to give them away.* (*Silas Marner, 6*)

Заклучок

Целта на оваа студија беше да се анализираат и претставаат сите можни преводни еквиваленти на аористот од англиски на албански јазик. Врз основа на спроведената анализа заклучивме дека аористот, како глаголска форма за изразување на минато дејство, е многу често употребувана во англискиот и во албанскиот јазик. Исто така, од спроведената анализа заклучивме дека аористот го претставува **најзастапениот** преводен еквивалент на овој корпус. Воедно заклучивме и дека оваа застапеност се должи на големата сличност на ова глаголско време меѓу англискиот и албанскиот јазик, во однос на неговата употреба и значење. Што се однесува до преведувачкиот чин, заклучивме дека изборот на овој преводен еквивалент, покрај тоа што е буквален, сепак претставува еден разбирлив, јасен и праведен преведувачки еквивалент. **Вториот најзастапен** преводен еквивалент на аористот се покажа дека е **имперфектот**. Овој резултат се должи на фактот дека албанскиот јазик не е толку прецизен како англискиот во однос на употребата на аористот, перфектот и имперфектот за искажување на определено време во минатото, т.е. во албанскиот јазик имперфектот може да се користи за преводен еквивалент на аористот под услов глаголот да е статичен. Следниот **често застапен** преводен еквивалент на аористот беше **плусквамперфект I**. Една широка и прецизна употреба на плусквамперфект I како преводен еквивалент на аористот се покажа дека е резултат на способноста и креативноста на преведувачот да креира нешто ново, да експериментира со глаголското време, за на крај да заклучиме дека овој е еден мал, но многу значаен елемент, кој придонесува за беспрекорно јасниот и природен превод на Мартин Иден. Во спроведената анализа на корпусот дојдовме до заклучокот дека албанскиот **перфект е помалку застапен** како преводен еквивалент на аористот. Ова употреба на

перфектот произлегува од фактот дека перфектот во албанскиот јазик може да се употребува и за искажување на определен минат настан, па дури може да биде придружуван со прилози за време, што не е случај со англискиот јазик. Еден **мал број** на реченици, во корпусот Мартин Идн, се преведени со **презент** на албански. Заклучивме дека оваа употреба на презентот како преводен еквивалент на аористот произлегува од можноста што албанскиот презент ја нуди за искажување на минат настан, но со намера истиот да се претстави на што пожив и поблизок начин. Што се однесува до преведувачкиот чин, заклучивме дека преведувачот на најдобар можен начин ги искористил сите можни значајни нијанси на презентот, со цел да го оживи и добљи текстот до читателот. Останатите преводни еквивалнети се прилично малку на број, но истите придонесуваат во целокупниот креативен и точен превод на делото, од аспект на ова глаголско време.

Користена литература:

- AGALLIU, F., Angoni, E., Demiraj, Sh., Dhirmo, A., Husa, E., Lafe, E., Likaj, E. 2002. *Gramatika e gjuhes shqipe, Morfologjia*. Tirane
- CARTHER, R., McCarthy, M. 2006. *Cambridge Grammar of English*. Cambridge : University Press
- COMRIE, B. 1985. *Tense*. Cambridge University Press
- DECLERK, R. 2006. *The grammar of the English tense system*. Berlin: Walterde Gruyter GmbH & Co
- DEMIRAJ, Sh. 1976. *Morfologjia historike e gjuhes shqipe, pjesa II*, Universiteti i Tiranës. Tirana
- ELIOT, G. 1963. *Silas Marner*; Aldine Press · Letchworth · Herts Great Britain
- ELSNESS, J., 1997. *The perfect and the preterite in contemporary and earlier English*, Mouton de Gruyter Berlin · New York
- KABASHI, J., 1975. *The expression of past time in English and Albanian*, Studia Humanistica II. Prishtine
- LONDON, J., *Martin Eden*, Leipzig Bernhard Tauchnitz, vol I
- LONDON, J., *Martin Eden*, Penguin Books, vol II
- MCCOARD, R, W. 1978. *The English perfect: tense-choice and pragmatic inferences*, North-Holand Publishing Company Amsterdam · New York · Oxford
- QUIRK, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, 1985. *J. A Comprehensive Grammar of the English Language*: Longman.

MUSTAFA Jehona

AORIST IN THE TRANSLATIONS FROM ENGLISH
INTO ALBANIAN LANGUAGE

This study represents a contrastive analyses which focuses on the grammatical construction of aorist, as means of expressing past actions in Albanian and English. The aim of this study is to find all possible translation equivalents of aorist in Albanian language, as well as to make an overall semantic analyses of the translation process from the perspective of this tense construction. The corpus of this study consists of 600 hundred sentences, extracted from two novels such as *Silas Marner* and *Martin Idn*, in original and Albanian translation. The results of this study denote the fact that despite the existence of an identical grammar construction in the Albanian language (in terms of its use), the translators with their incredible creativity and skill, managed to translate this construction with various verb constructions, such as: aorist translated with aorist, perfect, past perfect, imperfect, present, gerund as well as future perfect. The results of this study reveal the fact that the overall translation process of aorist into Albanian language is characterized as clear, precise and faithful translation of the original.

Key words: Aorist, Translation, Use, Meaning, Albanian

PANOVA-IGNJATOVIK Tatjana
Ss. Cyril and Methodius University - Skopje
Faculty of Philology "Blaze Koneski"
panova.ignjatovik@gmail.com

TRAVEL WRITING AND TRANSLATION: DEALING WITH CULTURE-SPECIFIC ITEMS

Abstract: Travel literature implies translation between two cultures and languages. The travel writer, by representing the foreign, in effect translates it into something known, thus making it meaningful for a home audience. Indeed, the travel narrative is just as much a representation of the home culture of the travel writer as it is a representation of the foreign culture that the writer visits. Like travel literature, translations can offer readers access to a particular construct of a culture by rendering the unknown and unfamiliar in known and familiar terms.

The paper first gives a short overview of the concept of culture-specific items and of the techniques that are applied when translating them, and then displays the techniques applied in the travelogues on Macedonia by H. N. Brailsford (*Macedonia: Its Races and Their Future*, 1906), Miles Franklin (*Ne Mari Nishta*, 1917), Lucy Garnett (*Balkan Home Life*, 1917), which have a strong cultural emphasis, with an abundance of 'untranslatable' cultural elements running through them. Through a corpus analysis focusing on the travelogues and their translation into Macedonian we compared the strategies that both travel writers and translators used in dealing with culture bound concepts.

Key words: Travel writing, translation, culture-specific concepts, translating strategies, conservation, substitution

Introduction

As migration and global mobility increase, so too does the need for intercultural communication and understanding. A valuable tool for increasing understanding across cultural divides is travel literature, with its depictions and explorations of the peculiarities of specific regions.

Travel literature can provide an insider's view of a place that would otherwise be inaccessible to those from another region and culture, and when translated into other languages, the access can also extend across linguistic

barriers. However, readers' awareness and appreciation of cultural differences are lessened if the differences are flattened or erased in the translated text. The region's peculiarities need to be retained, acknowledged and, where appropriate, explained.

Linguistic peculiarities and cultural differences are the elements that are most difficult to convey through translation. While local setting can be retained easily enough and methods can be found to explain cultural references, the way the story is told can present serious challenges to the translator (Aixelá: 56). Non-standard linguistic forms such as dialect and regional language, code switching, experimentalism and hybridisation can be essential elements of travel literature.

Such elements can represent the true voice of the source culture, offering insight into the people's history, customs, traditions and character. Yet, in order to be rendered, these forms require artistic creativity and experimentalism in the target language.

Like travel writers, translators can offer readers access to unfamiliar worlds and assist in the understanding of those worlds, but not if the alterity of the text is concealed (Cronin: 93-94).

1. Translators as intercultural mediators

Like travel literature, translations, through a kind of vicarious experience, can offer readers access to a particular construct of a culture by rendering the unknown and unfamiliar in known and familiar terms. Both travel writers and translators are writing their texts for a readership that presumably do not have the same access as they do to the culture being described (Bassnett and Lefevere, 1998: 33). Thus, for a long time they have played the role of cultural intermediaries (Polezzi, 2009: 173), and this role will continue to be important in the future.

Translators as intercultural mediators have for centuries experienced the creative tension between travel, language and translation in the elaboration of culture and identity. Translators both contribute to and will be affected by present and future forms of nomadism as they impact on human cultures and languages. Their assistance, therefore, in understanding what happens when we cross the lines of language and culture on a multilingual planet is and will be invaluable. (Cronin: 6)

However, various scholars have shown concern about the degree of manipulation involved in both processes, stressing that the assistance of translators and travel writers cannot be considered either innocent or transparent, and that it should be viewed critically.

Both kinds of writers create works that are influenced by the norms and expectations of the target culture, and in fact, belong to its system, both as texts and as processes (Polezzi, 2001: 82). These texts can shape and condition their readers' attitudes to other cultures, while professing to be something else (Bassnett, 1993: 99). Bassnett points out that contemporary readings of travel accounts, informed by post-colonial scholarship, gender studies, cultural studies and post-modernist theory, have exposed subtexts that allow us to clearly see how the writers have constructed other cultures (Bassnett and Lefevere, 1998: 33).

Cultural stereotypes, present in the accounts and the writers' reactions to what they experience, can produce and reinforce those stereotypes in the target culture, along with prejudices and other negative perceptions of other cultures. In the same vein, the 'cultural turn' in translation studies¹ has led to a focus on the issues of power in society and the role translations play in cultural and identity formation (Gentzler, 2001: 193-94).

Because of the **manipulative** properties travel writing shares with translation, Agorni (91), Polezzi (*Translating Travel: Contemporary Travel Writing in English Translation*: 108) and Bassnett ("Travelling and Translating", 2004: 73) have all argued that it would be appropriate, and productive, to include travel writing in André Lefevere's wide category of "rewriting", which includes translation as "the most obviously recognizable form", along with "historiography, anthologization, criticism, and editing" (*Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*: 9). Lefevere maintains that such forms of rewriting "manipulate the originals they work with, to some extent, usually to make them fit in with the dominant, or one of the dominant ideological and poetological currents of their time" (*Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*: 8).

Furthermore, the representations of the source culture in translation and travel writing do not only affect the target culture and the perceptions and attitudes of the target text readers; negative or stereotypical images can also be eventually reabsorbed within the source culture itself (Polezzi, 2001: 100; 2009: 174).

Yet, despite the manipulations and changes that occur at every level in the 'rewriting' of the journey and the text, both travel writers and translators give the impression that their texts are based on an authentic source. For the travel writer, the source is the **journey** and for the translator it is the **original text**. The assumption is that the writer is 'faithfully' reproducing the source. The reader

¹ The 'cultural turn' in translation studies is a term coined by Mary Snell-Hornby and taken up by Bassnett and Lefevere in their 1990 collection of essays to describe the major shift in emphasis from formalism to broader issues of context, history and convention. They argued that translations should always be considered in relation to the cultural environment of both the source text and the target text. (Susan Bassnett and André Lefevere, *Translation, History, and Culture*, 1990).

needs to trust the writer; otherwise the translation would cease to be a translation and the travel account would become fiction. Writer and reader both depend on “collusion” to create and maintain the illusion of authenticity (Bassnett, 2004: 66).

The reader must therefore engage in “a willing suspension of disbelief” (Cronin: 108). However, the crucial role that translators and travel writers play in constructing cultures does not always need to be viewed in a negative light. Their focus might be on the positive aspects of a foreign culture, which can help to establish an ongoing dialogue between the source and target cultures, or introduce new and interesting practices to the target culture (Polezzi, 2009: 174).

Additionally, the challenges that travel writing and translation share can result in **positive** outcomes. Both types of writers set themselves the difficult task of finding ways to reproduce an *alterity*, which may have little in common with what is familiar to the readers, and to do so using domestic materials and techniques (Agorni: 94). The language must be familiar, yet at the same time capture the *foreignness* of the experience or of the source text. Furthermore, as Cronin points out (*Across the Lines: Travel, Language, Translation*: 39), just like the largely invisible status of the translator and the processes involved in translation, evidence of the hard labour that goes into travel writing—the exhausting work of traveling through a foreign country in a foreign language—is also largely invisible. Yet the testing of the mind and vocabulary of the travel writer and the translator—as they search for the right word or expression to transmit a particular nuance or metaphor of the source language, or to convey the fullness of the experience—forces them to go beyond the limits of their normal expression (Cronin: 93), thus improving their writing skills.

Like the translator, the travel writer can also choose between a *domesticating* strategy of maximum fluency and apparent transparency or a *foreignising* strategy that highlights the complexities involved in the communicative processes they describe in their accounts (Polezzi, 2001:83). Cronin stresses that “the difficulty but also the promise of translation and travel is unexpectedness” (Cronin: 93). This holds true for both the translator/travel writer and for the reader.

If a travel account is not unexpected or if a translation conceals the alterity of foreign texts and cultures, readers will not move away from the aesthetic assumptions of their own language and culture. They will not ‘travel’. The translations need to send the reader abroad to the author rather than make the foreign author travel abroad to the reader (Venuti 2008:15). The translator’s task, and the travel writer’s, is to show readers unknown elements of other cultures—to provide readers with “a fresh reckoning of the world” (Claudio Magris qtd. in Cronin *Across the Lines: Travel, Language, Translation*: 94) that convinces them that the world is much richer and more interesting than they had thought. And this may also lead to discovery of unexplored territories within themselves.

2. Culturally Specific Items

“Translation is a craft consisting in the attempt to replace a written message and/or statement in one language by the same message and/or statement in another language” (Newmark 1981:7). However, with culture-specific items this often seems to be impossible as the meanings which lie beyond these expressions are always strongly linked to a specific cultural context.

It is not always clear which words and expressions should be considered culture-specific items, even in the literature of translation several names exist for these items: *realia*, culture-specific items and culturally bound items. The word *realia* originates from Latin and means “the real things”. In this meaning, the word signifies the objects of the material culture. In the field of translation studies *realia* – also *culturally-bound*, *culture-specific expressions* – cannot be easily well-defined. They do not mean only objects, but also words that signify concepts that are related to a specific culture.

Vlahov and Florin (1980) (cited by Katan 1999) speak of *realia* and categorize these items as follows: 1) **geographical** (geographic formations, man-made geographical objects, flora and fauna that is special to a certain place); 2) **ethnographic** (food and drink, clothing, places of living, furniture, pots, vehicles, names of occupations and tools); 3) **art and culture** (music and dance, musical instruments, feasts, games, rituals and their characters); 4) **ethnic** (names of people, nicknames); and 5) **socio-political** (administrative-territorial units, offices and representatives, ranks, military *realia*).

The concept of culture is essential to understand the implications of culture-specific items. Larson (1984: 431) defines culture as “a complex of beliefs, attitudes, values, and rules which a group of people share”. The translator needs to understand these beliefs, attitudes values and rules of the source language audience in order to adequately translate it for people who have a different set of beliefs, attitudes, values and rules.

The intercultural dialogue depends on, i.e. is restricted by certain frames that are hierarchically ordered and interrelated on several logical levels, as presented by Robert Dilts, a co-founder of Neuro-Linguistic Programming, that is, the explanatory model which shows how individuals construct their map of the world. He initially isolated five levels, a hierarchy of frames which all biological or social systems operate within. The levels are hierarchically ordered and interrelated, in that the higher level organizes the information on the level below. The levels are as follows: environment ↔ behavior ↔ strategies/skills ↔ beliefs/values ↔ cultural identity (Katan 1999: 36-37).

Newmark (1988) speaks of cultural words; he defines culture as the way of life and its manifestations that are peculiar to a community that uses a particular language as its means of expression, thereby acknowledging that each

language group has its own culturally specific features. He classifies cultural words as follows: 1) **ecology**: flora, fauna, hills, winds, plains; 2) **material culture**: food, clothes, houses and towns, transport; 3) **social culture**: work and leisure; 4) organizations, customs, activities, procedures, concepts: political and administrative, religious, artistic; and 5) gestures and habits.

If we summarise the above outlined approaches of culture-specific items, it can be clearly seen that whether theorists actually categorize these items or just list them, they all agree on what these words refer to. Thus the words of a language which refer to beliefs, social customs, historic events, symbols, foods and drinks, geographical formations and art and culture of a specific country are considered as culture-specific items. Also it is worth keeping in mind that these items are context dependent and the referential equivalence approach can make it easier to understand these items and so the needed lexical item can be found easier, also the method of translation can be facilitated.

In this study we understand culture-specific items as lexical units that refer to everyday life, art, culture, traditions, customs, natural environment that are strongly linked to a group of people and carry additional meanings for them: connotative and emotional. We also keep in mind that culture-specific items are context dependent.

3. The corpus: British Travelogues on Macedonia

The attraction of travelling is the desire to go from a known to an unknown place. Travelling and writing go hand in hand. Travelogues take us to unknown places and introduce us to foreign cultures. The texts contain a number of cultural terms, names of culture-specific items and historic events. These words and expressions can cause trouble for the translators as they are culturally determined and extralingual help is needed to render them into the target language. Yet, in order to be rendered, these forms require artistic creativity and experimentalism in the target language.

Sometimes culture-specific items can be easily rendered into the target language as in the case of topographical expressions, however, the translator has to cope with true dilemmas when they are faced with items from everyday life, historic events etc.

To exemplify I will refer to British travel writings and see how the writers in various ways make use of and contribute to the construction of a Macedonian identity, a comparative analysis focusing on the travelogues on Macedonia by H. N. Brailsford (*Macedonia: Its Races and Their Future*, 1906), Miles Franklin (*Ne Mari Nishta*, 1917), Lucy Garnett (*Balkan Home Life*, 1917), which have a strong cultural emphasis, with an abundance of ‘untranslatable’

cultural elements running through them, and their translations into Macedonian in order to compare the strategies that both travel writers and translators used in dealing with culture bound concepts.

Results

First we collected all the items that were considered culture-specific items according to the above mentioned. Following from the function of the travel books the culture-specific items were grouped according to the categories established by the above mentioned theorists: geographical, ethnographic, ethnic as well as art and culture. The examples illustrate the Macedonian culture-specific items as rendered by the British travel writers and their translation into Macedonian.

Geographical items

Further subcategories can be made where the two languages segment the same reality differently and where the segmentation is similar.

Different segmentation of the same reality:

Lake of Ohrida → Охридско Езеро

Schar /Scardus/ → Шара

Liubotrn (“the lovely thorn”) → Љуботен (прекрасниот трн)

Edessa → Воден

Salonica → Солун

Similar segmentation of the same reality:

These topographical items do not cause problems for the translators, the English equivalents for the components of the culture-specific items are used.

Klissoura → Клисура

Sorovitch → Сорович

Monastery of Sveti Noum → Манастирот Св. Наум

Kajmacktchalan → Кајмакчалан

Banitza → Баница

These items are parts of Macedonian cities, natural and man-made geographical features that are important parts of the Macedonian culture but probably no additional meanings or special feelings are linked to these items.

The travel writers used the technique of addition which means that a new meaningful element appears in the text to make the reader more familiar with the attraction of Macedonia.

the Vardar, the river Vardar → Вардар
 Monastir (Bitolje) → Монастир (Битола)
 the *Konak* (Government buildings) → Конак (зградите на управата)

Ecology

These are items referring to natural environment with its unique flora and fauna. The technique of transcription/transference: when the source language item is transferred in its original form into the target language, is applied for these items, combined with other techniques: thistle → бодлика, or the Macedonian lexical item and its Latin equivalent were given: bosilek /*Rezeda odorata*/ → босилек .

Ethnographic items (foods, drinks, clothes, customs, and feasts)

We grouped all the items here that refer to foods, drinks and customs. In case of foods and drinks the transcription/transference method is applied. As we could see above in case of the items referring to ecology, this method is supplemented with some explanatory sentences.

food and drinks

kaimak (a sort of sweet junket) → кајмак
 banitza → баница
 raki → ракија
 mastic → мастика
 ouso → узо
 crude red wine → комињак – црно вино
 made from the skins and twigs of the grapes → комиње

household

earthen pots → грниња
 mats of straw → рогозини
 onion strings → низи кромид
 bundles of corn cobs → врзопи кочани од пченка

clothes

red fez → црвен фес
 coat of sheepskin with the wool turned inwards → кожуф
 sheepskin coat → гунче

customs

stroinikote, stroinitza → стрoјникот или стрoјничката
Nunco → кумот - нунко
Maldever and *Stardever* → младиот девер и стардеверот,

Occupations and their activities

As the target language culture is quite similar to the source language culture, only a few occupations and activities are mentioned that are characteristic

only of the Macedonian culture, so they segment the reality the same way, it means that an English equivalent could be found easily for the Macedonian term.

charcoal-burner → кумурџија

potter → грнчар

smith → ковач

migratory labour → печалбарски труд

red needlework or the black → црвен или црн вез

rural guards (*bekchi*) → селски стражи (бекчи)

Art and culture

These items refer to history, religious ceremonies, dances and musical instruments. The method of transcription/ transference was applied when these items occurred. When the source language item is transferred in its original form into the target language, it is supplemented with some explanatory sentences.

King Philip of Macedon → Филип Македонски

Old Slavonic of Saints Cyril and Methodius → старословенскиот јазик на Св. Кирил и Методиј

All Souls' Day → Дуовден

blessing of the waters → осветување на водите

the feast of John the Baptist → празникот Св. Јован Крстител

the Bishop casts a cross → свештеникот фрла крст

to swing a censer → да се пафта со кадилница

dance the same step in one long file → играат опо

kolos → ора

flutes of reed → кавали

4. Translating culture-specific items

The role of the translator is to facilitate the transfer of message, meaning and cultural elements from one language into another and create an equivalent response from the receivers (Nida 1964:13). He conferred equal importance to both linguistic and cultural differences between the source language and the target language and concluded that differences between cultures may cause more severe complications for the translator than differences in language structure. The literature of translation usually gives strategies to overcome this problem.

Katan (1999) writes about lexical gaps and conceptual gaps, although no distinction is made between the two, and suggests three solutions: (1) borrowing or adaptation, (2) omission and (3) creating one's own expression.

Aixelá breaks down the strategies available for translating these items into the two main categories of **conservation** and **substitution**, with subclassifications on a scale from a lesser to a greater degree of intercultural manipulation.

Conservation:

- **Repetition.** Keep as much as possible of the original reference.
- **Orthographic adaptation** (Transliteration or transcription).
- **Linguistic (non-cultural) translation.** Use a denotatively very close reference, but one that still belongs to the culture of the source text.
- **Extra-textual gloss.** One of above strategies, plus addition of information in form of footnote, brackets etc.
- **Intra-textual gloss.** One of above strategies plus addition of information in main body of text.

Substitution:

- **Synonymy** (usually used on stylistic grounds to avoid repetition).
- **Limited universalisation**, i.e., a less specific reference. (Use of another CSI from source culture to replace the more incomprehensible one in ST).
- **Absolute universalisation**, i.e., a neutral reference. Replacing CSI with a neutral reference, thus removing any exoticism.
- **Naturalisation.** (Replacing CSI with a CSI from the target culture).
- **Deletion** (usually for reasons of perceived irrelevance or unacceptability).
- **Autonomous creation of a non-existent cultural reference.** (Adding a cultural reference to TT that is not present in ST).

Cronin suggests that readers of translated texts, and of travel writing, can be translated into a foreign climate through the untranslated (or, in Aixelá's terminology, repetition) (*Across the Lines: Travel, Language, Translation*: 41).

When a culture specific item is left in its untranslated state in isolation, it operates as a "space of translation"—a palpable written trace of the foreign for the reader and an indicator that the text was written elsewhere, where the language and mores are different. Even though the word is invariably explained, its distinctness remains intact and can be made even more conspicuous by being italicised.

And according to Aixelá, the result in increased exoticism or archaism of the word reminds us of one of the paradoxes of translation and one of the great pitfalls of the traditional notion of equivalence: that something absolutely identical can be absolutely different in its collective reception (61).

The choice of strategy is guided by many different factors. In addition to variables beyond the text, such as the publisher's aims or readers' expectations, and variables surrounding the text, such as previous translations of the same genre, author or text, are various factors within the text, including the type and breadth of the intercultural gap, the function of the item in the source text and issues of coherence within the target text. The crucial factor, however, according to Aixelá, in the degree of manipulation of culturally specific items is the extent

to which the receiving pole decides to accept the restrictions posed by the source text (76-77).

Travel writer's strategy	Translator's strategy
Substitution – Absolute universalisation	Substitution - Naturalisation
On the downs around it you will meet the lads of the hamlet playing on their home-made <u>flutes</u> of reed among a herd of sheep. (Brailsford: 43)	„На околните висорамнини ќе сретнете момчиња од селцето како, среде стадо овци, свират на <u>кавали</u> од трска од домашна изработка“. (Брејлсфорд: 98)
The floor is of undulating earth, and for beds there are <u>home-made mats of straw</u> . (Brailsford: 44)	Подот е од разбранувана земја, а наместо кревети, има <u>рогозини</u> од домашна изработка. (Брејлсфорд: 98)
Substitution – Limited universalisation	Substitution - Naturalisation
A three-legged stool or two and a <u>few pots of earthenware or tin</u> are all the property that is visible. (Brailsford: 43)	Еден или два трножци и неколку <u>грниња, или котлиња</u> се сета видлива сопственост. (Брејлсфорд: 99)
The labour and the parsimony of generations, the joint work of brothers and sisters, the inheritance of a whole growing tribe of little ones — they are all represented by the mud hovel with <u>the earthen pots and the mats of straw</u> . (Brailsford: 44)	Трудот и штедливоста на генерации, заедничката работа на браќа и сестри, наследството на едно цело растечко племе дечиња – сето тоа го претставува таа каллива <u>колиба со грниња и рогозини</u> . (Брејлсфорд: 99)
the Macedonian peasant ... his first complaint to you will be of <u>the tax-collector</u> . (Brailsford: 44)	македонскиот селанец ... најнапред ќе ви се полаче на <u>арачлиите</u> . (Брејлсфорд: 99)
... <u>tithes</u> on every species of harvest, a <u>poll-tax</u> to which only Christians are liable, amounting to ten shillings per annum for every male. (Brailsford: 44)	... <u>десеток</u> на секој вид <u>летина</u> и <u>главарина</u> на која подлежат само христијаните и која досега висина од 10 шолинзи годишно за секој припадник од машки пол. (Брејлсфорд: 100)

Travel writer's strategy	Translator's strategy
Substitution – Limited universalisation Intra-textual gloss	Substitution - Naturalisation
<i>Turkish delight</i> , a kind of sweet, that is part of the social life on the Balkans. (Miles Franklin: 92)	<i>локумоѝ</i> , „вид благо со кое се одвива социјалниот живот на Балканот“ (Т.П.Игњатовиќ: 208)
Conservation- Intra-textual gloss.	Substitution - Naturalisation
A grandmother gave us some of the dried <i>bosilek</i> which was a sign of hospitality and good will. This sweet basil is a sacred plant in the Balkans ... and used by the <i>pop</i> (priest) to sprinkle holy water on his congregation. (Miles Franklin: 99)	Една бабичка ни даде сушен <i>босилек</i> то претставува знак на гостопримство и добра волја. Овој сладок босилек е свето растение на Балканот ... а <i>ѱоѱоѱ</i> (свештеникот) го користи за да прска светена вода врз верниците за време на служба. (Т.П.Игњатовиќ: 218)

Travel writer's strategy	Translator's strategy
Conservation: Orthographic adaptation	Orthographic adaptation & Substitution - Naturalisation
It was once my good fortune to obtain from the <i>Vali</i> of Salonica - an explanation of the Macedonian problem as concise as it was true. (Brailsford: 42)	Еднаш имав среќа од <i>валијата</i> на <i>Солун</i> да добијам објаснување за „Македонскиот проблем“, толку кратко, колку и вистинито. (Брејлсфорд: 96)

Travel writer's strategy	Translator's strategy
Conservation: Orthographic adaptation	Conservation: Repetition. Keeping the original reference & Substitution - Naturalisation
„... a heavy kind of cake or pastry called a <i>banitza</i> “. (Garnet: 180)	„... посебен вид на тесто наречен <i>баница /banitza/</i> “. (Т.Панова-Игњатовиќ, 210)

...the company are met by the <u>Nunco</u>, or best man,‘ with other functionaries called respectively <u>Maldever</u> and <u>Stardever</u>, all of whom, carry baskets of fruit and cakes and flasks of wine, provided by the Nunco, who himself bears the bridal crowns and leads a goat with gilded horns. (Garnet, 194)	„...поворката ја пречекува кумот – <i>нунко</i> /<i>Nunco</i>/, како и младиот девер и стардеверот / <i>Maldever</i> and <i>Stardever</i>/, кои носат кошници со овошје и матарки со вино, кои ги дава <i>нункојџо</i>, а самиот тој ги носи свадбените круни и ја води козата со позлатени рогови“. (Т.П. Игњатовиќ, 229)
rich eikons (H. Brailsford, 60)	богати икони /<i>eikons</i>/ (Брејлсфорд: 115)

Travel writer’s strategy	Translator’s strategy
Substitution - Synonymy	Conservation: Repetition. & Substitution – Naturalisation
For feast days there is a crude red wine, and for daily use a white brandy (<i>raki</i>, <i>mastic</i>, or <i>ouso</i>), made from the skins and twigs of the grapes. (Brailsford, 54)	На гозбите се пие комињак – црно вино, а во обичните денови бела ракија, мастика, или узо /<i>raki</i>, <i>mastic</i>, or <i>ouso</i>/, направени од комињето. (Брејлсфорд, 110)
Conservation: Intra-textual gloss	Conservation: Repetition & Substitution – Naturalisation
The rural guard (<i>bekchi</i>) levies certain traditional dues — e.g., blackmail upon every maid, who marries. The sum varies with the ability of her father and her husband to pay, and in default of payment the <i>bekchi</i> will exercise the <i>jus primes noctis</i>. (Brailsford, 48)	Селскиот стражар (<i>бекчи</i>) на сила собира извесни традиционални давачки – на пример: уцена за секоја мома што се мажи. Износот зависи од можностите на плаќање на таткото и мажот, а во случај на неплаќање, <i>бекчи</i> ќе го изврши правото на прва ноќ /<i>jus primes noctis</i>/. (Брејлсфорд, 94)

Conservation: Extra-textual gloss	Substitution – Naturalisation & Conservation: Intra-textual gloss
petroleum²... 2. I half suspect that the <u>petroleum</u> is imported for the sake of the square tin boxes in which it is packed. The whole domestic economy of Turkey seems to depend upon these tins. Piled one upon another and roofed with boards and <u>sacking</u>, they serve for <u>slum dwellings</u> in the towns. (Brailsford, 54)	газија²... 2. Прилично се сомневам дека газијата се увезува заради четвртестите лимени кутии во кои се пакува. Сета домашна штедливост во Турција зависи од овие канти. Наредени една врз друга и покриени со штици и <u>саргија (платно за вреќи)</u>, тие во градовите служат како <u>ќумези</u>. (Брејлсфорд, 108)
the Phanariot¹ aristocracy, 1. The Phanar is the quarter of Constantinople in which the Greek Patriarch resides. It became the centre of a Greek aristocracy half hierarchical and half mercantile, which lent its services to the Turks. (Brailsford, 4)	Фанаријотската¹ аристократија. 1. Фанар е квартал во Цариград во кој живее грклиот патријарх. Тој станал средиште на грчката аристократија, полу-хиерархиска и полу-трговска, која се ставила во служба на Турците. (Брејлсфорд, 40)

Conclusion

The main point of this analysis was to explore whether translators retained every peculiarity of the original with the greater care or they tried to make the ST more accessible to readers. Regarding the aforementioned facts, substitution (naturalisation) is introduced as the most pervasive cultural translation strategy applied in the Macedonian translations of the British travelogues. The travel writer resorted to combination of strategies in order to preserve the foreignness, yet using familiar language.

If we examine it closer, it can be stated that the method of transcription/transference is applied more often than any of the methods observed. Of course there is a certain degree of loss in meaning, however, with lengthy explanations, additions the flow of the text would be broken and the main function of the text would be lost.

If we think of Cicero's words, in *De optimo genere oratorum*, who makes the firsts remarks on translation, he distinguishes two ways of translating: 1) *ut interpretes* (in other words, literal translation) and 2) *ut orator*, a kind of translation that he prefers, being a form of creation. In this context, the translator is associated to a writer. A good translation stands for the product of delicate equilibrium between what is national and what is foreign, between the ways in which both source and target languages express themselves.

References:

- AIXELÁ, Javier Franco. "Culture-specific Items in Translation," *Translation, Power, Subversion*. Eds. Alvarez Rodríguez, Román and M. Carmen Africa Vidal. Clevedon: Multilingual Matters, 1996. 52-78.
- AGORNI, Mirella. "Questions of Mediation in the Translation of Tourist Texts", *Altre Modernità*. Università degli Studi di Milano, 2012.
- BAKER, Mona. 1992. *In other words*. London: Routledge, 1992
- BAKER, Mona, SALDANHA, Gabriela. 2nd ed. Abingdon, OX.: Routledge, 2009. 172-78.
- BASSNETT, Susan, LEFEVERE, André. *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*. Clevedon: Multilingual Matters, 1998.
- BASSNETT, Susan. *Comparative Literature: A Critical Introduction*. Oxford: Blackwell, 1993.
- BASSNETT, Susan. *Translation Studies*. 3rd ed. London: Routledge, 2002.
- BASSNETT, Susan. "Travelling and Translating." *Journal of Postcolonial Writing* 40.2 (2004): 66-76.
- BASSNETT, Susan. "Writing and Translating," *The Translator as Writer*. Eds. Bassnett, Susan and Peter Bush. London: Continuum, 2006. 173-83.
- BASSNETT, Susan, LEFEVERE, André. *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*. Clevedon: Multilingual Matters, 1998.
- . *Translation, History, and Culture*. London: Pinter Publishers, 1990.
- BRAILSFORD, H.N. *Macedonia: Its Races and Their Future*, London 1906.
- БРЕЈЛСФОРД, Х. Н. *Македонија, нејзиниите народи и нејзината иднина*, Скопје 2003 (прев. Љ.Јанешлиева, В. Христовска)
- CRONIN, Michael. *Across the Lines: Travel, Language, Translation*. Cork University Press 2000.
- FRANKLIN, Miles. *Ne Mari Nishta (It Matters Nothing)*, 1917.
- GARNET, Lucy M. J. *Balkan Home Life*, London 1917, 180.
- GENTZLER, Edwin. *Contemporary Translation Theories*. 2nd rev. ed. Clevedon: Multilingual Matters, 2001.
- KATAN, David. 1999. *Translating Cultures. An introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1999
- LARSON, M. L. 1984. *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*. Lanham and New York: University Press of America, 1984
- LEFEVERE, André. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Rotledge, 1992.
- NEWMARK, Peter. 1981. *Approches to Translation*. Oxford: Pregamon Press, 1981
- NEWMARK, Peter. 1988. *A Text Book of Translation*. New York and London: Prentice Hall, 1988
- NIDA, Eugene A. 1964. *Towards a science of translating*, Leiden: E. J. Brill, 1964
- ПАНОВА-ИГЃАТОВИЌ, Т. *Македонија во делата на Мајлс Франклин*, Скопје: Панини, 2012.
- POLEZZI, Loredana. "Mobility," *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Eds.

POLEZZI, Loredana. *Translating Travel: Contemporary Travel Writing in English Translation*. Aldershot: Ashgate, 2001.

VENUTI, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 2008.

ПАНОВА-ИГЊАТОВИК Татјана

ПАТОПИСОТ И ПРЕВОДОТ: СПРАВУВАЊЕ СО КУЛТУРНО-СПЕЦИФИЧНА ЛЕКSIKA

Резиме: Патописната литература подразбира преведување помеѓу две култури и јазици. Патописецот, преку претставување на туѓото, всушност го преведува како нешто познато, разбирливо за домашната публика. Впрочем, патописната наратива ја претставува и домашната култура на патописецот и туѓата култура која ја посетил писателот. Како и патописната литература, преводите им понудуваат на читателите пристап до спецификите на една култура преку претставување на непознатото со познати термини.

Јазичните особености и културолошките разлики, кои се суштински елементи на патописната литература, е најтешко да се пренесат преку преведувањето. Таквите елементи го претставуваат вистинскиот глас на изворната култура, како и историјата, обичаите, традициите и карактерот на еден народ. Но, за да се пренесат овие форми потребно е уметничка креативност и експериментирање во јазикот цел.

Овој труд нуди споредбена анализа на патописните дела за Македонија на британски автори, како што се: Х. Н. Брејслфорд (*Macedonia: Its Races and Their Future*, 1906), Мајлс Франклин (*Ne Mari Nishta*, 1917), Луси Гарнет (*Balkan Home Life*, 1917), кои содржат бројни „непреведливи“ културолошки елементи, со нивните преводи на македонски јазик за да се споредат стратегиите што ги користеле патописците и преведувачите справувајќи се со културно-специфичната лексика.

Клучни зборови: Патопис, превод, културно-специфична лексика, преведувачки стратегии, конзервација, сулцијација

PETROVA Snežana

Université Sts. Cyrille et Méthode – Skopje

Faculté de Philologie « Blaže Koneski »

snezanapetrov@me.com

LES LANGUES ET LES CULTURES DANS LA PERSPECTIVE INTERCULTURELLE

Abstract: Dans l'apprentissage d'une langue étrangère, la compétence linguistique est récurrente pour faire passer une simple information, un message en langue étrangère mais elle devient insuffisante dans le domaine de la communication, car pour communiquer, il faut connaître, comprendre certaines attitudes, comportements, les systèmes de valeurs, en d'autres mots : la culture de son interlocuteur. Finalement, la communication la plus simple s'avère parfois impossible sans les compétences «interculturelles ». L'acquisition de ces dernières permet le dépassement de la relation ethnocentrique et le développement d'une personnalité plus ouverte. Ainsi, elle s'enrichit, sans préjugés et devient un moyen de s'adapter à ce monde multiculturel et plurilingue. Penser «interculturel » ne veut pas dire effacer les différences, oublier les traditions nationales, ses propres coutumes. Il faut rester attaché à son propre patrimoine culturel mais aussi s'ouvrir aux autres, accepter Autrui comme il est, avec sa langue et sa culture. A ce propos, l'enseignant a le devoir de sensibiliser l'apprenant à la différence, il doit lui fournir des savoirs et surtout des savoir-faire. Dans cette perspective, on comprend mieux la symbiose entre langue et culture, et mieux encore entre langues (au pluriel) et cultures (au pluriel), sans oublier les interactions avec d'autres disciplines ou matières enseignées à l'école, comme à l'université, telles que la traduction et l'interprétariat. Au travers de divers exemples, nous démontrerons que de nombreuses erreurs de traduction et des informations mal interprétées peuvent être ainsi évitées.

Mots-Clés: langue, langue maternelle, langue étrangère, civilisation, culture, multi-culturel, plurilinguisme, interculturel, enseignement.

La notion de langue qui équivaut à une culture et à un pays est de nos jours dépassée. Nous ne pouvons plus au XXIe siècle voir la France, ou un autre pays, uniquement de manière civilisationnelle, ethnoculturelle, car le citoyen moderne ne s'identifie plus comme le représentant d'une langue et d'une culture uniformes. Pour identifier ce changement, des préfixes ont été ajoutés au mot langue et à celui de culture. Ainsi, nous avons des “multi”, des “pluri”,

des “intra”, des “inter” qui précèdent le terme de “linguisme” et de “culturel” ; obtenant ainsi du multilinguisme et du multiculturel, du plurilinguisme et du pluriculturel, etc. Les spécialistes ont essayé de leur donner une définition qui les caractérise. Ont-ils réussi?

A notre avis, les notions d’interculturel, de multiculturel restent encore vagues et nous obtenons, dans la plupart des dictionnaires, des définitions comme “ce qui concerne les rapports entre les cultures” ou plus encore comme “un ensemble d’interactions dans un contexte spécifique qui ne partagent pas les mêmes références socio-culturelles” ; voilà ce qu’il en est de l’interculturel (Gohard - Radenkovic 1999:9). Pour ce qui est du terme multiculturel, nous pouvons lire “ce qui relève de plusieurs cultures”, notion qui est d’ailleurs ambiguë et se confond avec le pluriculturel. Ainsi selon ces dires, une société multiculturelle serait constituée d’une “cohabitation plus ou moins pacifique de communautés qui possèdent chacune des caractéristiques culturelles communes” (Gohard - Radenkovic 1999:9).

Nous pourrions comparer ces définitions avec celle donnée par le cadre européen commun de référence pour les langues qui définit le “plurilingue” et l’“interculturalité” comme “des compétences linguistiques et culturelles relatives à chaque langue, modifiées par la connaissance de l’autre et contribuant à la prise de conscience interculturelle, aux habilités et savoir-faire. Elles permettent à l’individu de développer une personnalité plus riche et plus complexe, d’accroître sa capacité à apprendre d’autres langues étrangères et à s’ouvrir à des expériences culturelles nouvelles. On rend aussi les apprenants capables de médiation par l’interprétation et la traduction entre les locuteurs de deux langues qui ne peuvent communiquer directement. Ces compétences différencient l’apprenant de langue (étrangère) du locuteur natif monolingue” (Cadre européen 2000: 40) et c’est ce point précisément que nous allons analyser.

Nous observons que ces dernières années les termes de pluriculturel, multiculturel, interculturel sont de plus en plus présents dans le vocabulaire des enseignants, des chercheurs, lors de colloques ou conférences. Il est clair que ces mots sont contemporains, sont à propos, impliquent un certain engagement et, de ce fait, deviennent donc des révélateurs de la pensée politique, idéologique et pédagogique.

Le concept d’interculturalité dans le cadre scolaire est apparu en France dans les années soixante-dix (assez récemment en Macédoine) et depuis cette date, la pédagogie, les activités, les démarches, les conceptions, sont toutes devenues interculturelles. Pourquoi?

Nous nous permettrons de dire que d’abord ce fut affaire d’intégration. Intégration de la population immigrée, de leurs enfants qui devaient suivre un enseignement dans une langue autre que la leur. Cependant, il leur était permis, dans certains pays et dans certaines classes, de suivre en parallèle pendant quelques

heures par semaine un enseignement dans leur langue et culture maternelles. Mais somme-nous ici dans l'interculturel? Parlons-nous ici d'un enseignement interculturel? Nous entendons par l'emploi de la notion d'interculturalité, quelque chose de réciproque, qui parle d'échanges plus ou moins complexes, de relations entre cultures différentes. Donc, offrir des cours de langue et de culture à des enfants de migrants dans leur langue maternelle ne promet aucune interaction, aucun partage avec les autres enfants. Dans l'interculturel, la diversité des cultures est mise en avant ; nous parlons de cultures générationnelles, sociales, religieuses, politiques, économiques, professionnelles, etc. Ainsi selon nous, chaque individu, ou personne, appartient à un ou des groupes qui sont différents les uns des autres, et son identité est constituée de l'entrecroisement des cultures de ces groupes. En fait, l'interculturalité est définie par notre rapport à soi et à l'Autre, et par la relation avec l'Autre. L'interculturel renvoie à la manière dont on voit l'Autre, et à la manière dont on se voit au travers des yeux de l'Autre. Ainsi on reconnaît l'Autre et on se fait reconnaître par lui. Nous ne parlons pas ici de simple juxtaposition de cultures, le fait de les mettre côte à côte, mais nous parlons d'échanges entre cultures, nous parlons ici de relations qui se construisent et qui s'entretiennent entre l'individu et Autrui. La formation interculturelle prépare le citoyen à la diversité et remet en question les catégories de l'Autre et de soi, les mécanismes d'évaluation et de compréhension. Ainsi par exemple, la mobilité internationale estudiantine devient interculturelle, si tout se passe bien, et si l'étudiant s'est bien préparé avant son voyage. Le contact avec Autrui, la culture d'Autrui mène aussi à une réflexion sur soi et la projection vers Autrui, elle introduit un équilibre entre Autrui et soi. On se découvre ainsi dans le rôle de médiateur entre soi et Autrui. L'interculturel est un médiateur de cultures. Ce que n'est pas le multiculturel. Justement, les termes de multiculturel et d'interculturel sont très souvent, et malencontreusement, substitués l'un à l'autre. M. De Carlo parle d'ailleurs de modèle "qui est appelé tantôt multiculturel ou pluriculturel, tantôt interculturel"¹. Elle nous fait cependant savoir que le multiculturel est originaire des pays anglo-saxons et est équivalent à l'interculturel français, et que le multiculturel est plutôt associé à une perspective "descriptive", tandis que l'interculturel fait plutôt appel à "une action"². Sa réflexion se termine par une conclusion qui définit "l'interculturel comme un choix pragmatique face au multiculturalisme qui caractérise les sociétés contemporaines"³. Sa conclusion est compréhensible sachant que toutes cultures qui se côtoient, se juxtaposent, déteignent, avec le temps, les unes sur les autres par des échanges et des influences réciproques, par des interactions.

Ces mêmes propos et réflexions sont applicables aussi pour la langue. Ainsi le modèle de référence n'est plus le monolinguisme, auquel on rajoute

¹ M. De Carlo, *L'interculturel*, Clé international, Paris, 1998, p. 36.

² Ibid., p.40.

³ Ibid., p.40

une langue étrangère ou un deuxième monolinguisme. Nous nous mettons à employer le terme de plurilinguisme qui envisage les variétés d'une même langue, mais aussi des langues en contact comme le sont les langues frontalières. Mais quelle est donc la différence entre "plurilinguisme" et "multilinguisme"? Pour cela, nous pouvons nous référer aux travaux du Conseil de l'Europe, pour lequel le plurilinguisme renvoie à un fait individuel tandis que le multilinguisme renvoie à un fait de société. Pour Kern et Liddicoat, le but de l'enseignement des langues plurilingues et pluriculturels est "de transformer et d'élargir la collection de pratiques linguistiques et culturelles que chaque individu possède et qu'il doit exploiter comme locuteur/acteur social", et l'enseignement interculturel "devra dépasser l'enseignement du seul code linguistique et offrir plus que quelques informations factuelles représentant la culture comme entité monolithique" (Kern et Liddicoat, 33). Cependant nous estimons que dans la pratique, les choses ne sont pas si facile et beaucoup d'enseignants voulant promouvoir l'interculturel demandent, par exemple, à leurs étudiants "étrangers" de faire des exposés sur leur culture comme si ils pouvaient définir, identifier, expliquer leur culture. Nous estimons que cela est une erreur. Cette manière de procéder nous paraît trop restrictive et non réflexive. Il en est de même pour les soirées ou fêtes dites 'internationales', où chaque pays est représenté par un plat qui le caractérise. On définit ces soirées en tant qu'activités culturelles et même interculturelles. Cependant nous partageons l'avis de Rosen Schaller qui définit ces soirées comme une "pédagogie couscous" (Rosen Schaller 171-172) qui, à notre avis là aussi, n'a un effet que trop restrictif. Mais pourrait-on blâmer l'enseignement pour cela ? Pourrait-on blâmer l'école ou l'université? En Macédoine, et certainement ailleurs, on reproche à l'école ou l'université de n'offrir qu'un enseignement vieillot, en retard par rapport aux évolutions en cours. Nous offrons cependant des programmes d'étude qui sont très (et même trop) souvent réactualisés, remis au goût du jour. L'interculturel y forge sa route et s'insinue dans les programmes d'enseignement, dans les manuels, et surtout dans les discussions et excursions inter et extrascolaires. Cette évolution à notre avis a eu un point fort : celui de réfléchir sur les notions de langue et de culture, celle de culture et de civilisation et de leur relation, confrontation, coexistence. Mais le point faible, c'est le fait que nombreux sont ceux qui ne maîtrisent pas ces notions nouvelles et beaucoup d'enseignants se posent la question du 'comment' et 'avec qui'?

En Macédoine, il y a déjà plusieurs années, des sections bilingues (anglais, allemand, français) se sont formées dans le préscolaire, le primaire et le secondaire. Il y a aussi des universités plurilingues et tout cela dans le but de répondre à cette évolution, à cette nouvelle demande du marché du travail. Connaître plusieurs langues, cela est clair, est un véritable atout pour trouver du travail. Donc, enseigner plusieurs langues étrangères, et par cela répondre aux préoccupations majeures du cadre de référence européen, est une bonne

chose mais par cela répondons-nous à la volonté de rapprocher des individus et des cultures différentes, à penser de façon interculturelle? Il est clair que chaque nation a son propre fondement socio-économico-historique qui se réfère à un réseau de significations et à un système de valeurs qui lui est propre et est évident pour un natif. La question est de savoir où se placerait donc un apprenant, un étudiant qui est confronté à cette culture différente par rapport à la sienne et qu'il n'a pas encore tout à fait "assimilé". Tout écart de conduite ou de paroles peuvent provoquer des malentendus et même plus. Dans la vie quotidienne, ces malentendus ou quiproquos peuvent faire sourire, mais nous ne croyons pas que cela serait le cas dans le monde des affaires, dans le monde du travail. Un simple quiproquo, une mauvaise traduction ou interprétation, un mauvais comportement peuvent avoir des conséquences bien plus graves. Cependant, plus un étudiant maîtrise bien la langue étrangère, plus on s'attend de lui à ce qu'il ne fasse pas d'erreurs et qu'il ait une excellente compétence culturelle. Une solution à ce problème serait des séminaires ou des formations en management interculturel qui, selon moi, manquent encore en Macédoine. Ces stages pourraient nous proposer des disciplines et exercices pratiques comme le comportement interculturel, les techniques de négociation, les notions relatives au 'savoir vivre', à une bonne communication adaptée à un pays ou à une culture. Mais parlons-nous là encore d'interculturalité?

Dans cette ère de mondialisation, de sociétés multiculturelles, se pose la question de la communication, du 'comment réussir à communiquer alors qu'il y a des mouvements protectionnistes ?' La question de "l'identité culturelle" se pose très souvent dans les médias et dans les journaux et provoque des montées de xénophobie, de réflexions basées sur des préjugés, des incompréhensions de l'Autre. Face à cette situation, l'école publique en général, et l'enseignement des langues étrangères en particulier, se trouvent face à un défi de taille, car apprendre une langue étrangère est un instrument dans le monde du travail qui est souvent sous-estimé aussi bien par le monde politique, par les enseignants eux-mêmes que par les apprenants. La réduction des années universitaires (trois ans pour la licence au lieu des quatre ans pour la maîtrise) par la réforme de Bologne et l'introduction des 'soi-disant' stages en entreprises (ou dans des institutions); la réduction du nombre de matières ou de disciplines, tout comme celle du nombre d'heures; le nombre d'élèves par classe qui est trop variable selon le type de formation ou de département; et, en ce qui concerne la Francophonie en Macédoine, s'ajoute aussi le positionnement de la langue française dans l'enseignement des langues étrangères qui se place derrière l'anglais, devenu langue étrangère obligatoire dans les écoles, et derrière l'anglais et l'allemand dans les universités, ce qui peut être compréhensible du fait du manque d'environnement francophone dans la vie quotidienne des apprenants, mais également en raison des arguments populistes qui disent que le français est une langue difficile, moins utile, et qui n'offre pas de débouchés, et du manque

d'intérêt pour la langue française de la part des directeurs d'école; tout cela a freiné l'apprentissage des langues étrangères et particulièrement celle du français. Même si nous prenons en compte toutes les initiatives de beaucoup d'enseignants de langue, qui font preuve d'engagement et d'ouverture d'esprit, nous voyons que la constatation de Geneviève Zarate reste encore actuelle. Nous restons malheureusement dans la perspective que l'enseignement de la langue étrangère est encore réduit à l'acquisition de la compétence grammaticale, fonctionnelle, pragmatique en communication. Zarate d'ailleurs nous le confirme : "la classe de langue a été définie comme le lieu où s'enseignait plus une technicité linguistique que la relation à l'autre" (Zarate 1993 : 9). Où se trouve l'interculturel? Nous devons nous intéresser en fait aux formations des professeurs, initiales ou continues, à leurs savoir-faire dans le domaine de l'interculturel, à l'introduction du culturel, plus exactement de l'interculturel en cours de langue, dans le milieu scolaire. Les cours de civilisation et de culture françaises se présentent comme étant un moyen qui favorise l'accès aux différents savoirs, savoir-faire et comportements liés à la culture française. De cette culture décrite par le sociologue Bourdieu qui constate dans **La distinction** qu'au sein d'une même culture, les individus ne forment pas de blocs homogènes. Il ajoute que "chaque culture comporte une infinité de micro-cultures hiérarchisées et interdépendantes, se traduisant par un ensemble de stratégies, d'habitudes sociales et culturelles ou **habitus...**" (Bourdieu 1979 : chap.7). "Nous devons comprendre que toute société est aujourd'hui pluriculturelle où plusieurs cultures coexistent et s'interpénètrent. Il y a des cultures dites 'mineures' qui sont à l'œuvre et qui constituent chaque société, elles doivent être prises en compte "dans tout échange interculturel: culture sexuelle, cultures professionnelle, culture régionale, culture religieuse ..." (Porcher 1995: 88). L'enseignement de la langue/culture et de la civilisation, sous l'influence des compétences interculturelles, montrera les réalités françaises et francophones de façon plus concrète et non plus figée et enjolivée comme dans les anciens manuels. Seront mis en évidence divers problèmes d'ordre écologique (puissance nucléaire de la France), d'ordre social (jeunes des cités ou de la banlieue et leur insertion ou non-insertion dans la société, les violences dans certains quartiers dits "chauds" des grandes villes comme Paris ou Marseille), mais ce genre d'enseignement ne se verrait-il pas confronter à un autre problème, celui du dégoût, du "détournement" de la France et de la culture française? Ne serait-il pas plus confortable de retourner aux représentations plus ou moins stéréotypées que nous, les enseignants et les apprenants, nous nous faisons de la France et des Français? En fait, nous sommes tous plus ou moins tentés de simplifier ou de réduire dans une situation de contact avec l'Autre, de recourir à des images stéréotypées véhiculées dans notre propre culture, pour nous aider à faire face à la complexité de la culture de l'Autre. Nous ne devons pas avoir peur de cela, mais nous devons utiliser ces stéréotypes de manière convenable car ces connaissances de la culture de l'Autre ou de sa

propre culture est une première et indispensable étape à l'acquisition d'une compétence interculturelle. Les quelques exemples de stéréotypes comme sont : la langue française est belle mais difficile; les Français sont arrogants, estiment appartenir à une Grande Nation, ils aiment faire la révolution, la grève, ils ont du savoir-vivre et aiment bien manger; Paris "ville de l'amour", sont autant de possibilités d'entamer un dialogue avec ses interlocuteurs. Ainsi, vous pourrez commencer à comparer, à réfléchir, à discuter, et de ce fait à entreprendre une communication car nous abordons ici des domaines qui peuvent être communs ou connus des deux côtés. Pour que la communication puisse se dérouler comme il se doit et remplir la première condition d'un travail sur la compétence culturelle, il ne faut pas hésiter à présenter une grande variété de documents de tous genres, de tous types de textes, de comportements différents, afin d'amener l'apprenant, le jeune en particulier, à accepter le fait qu'une société, y compris la sienne, soit composée d'une multitude de micro-cultures. Le devoir de l'enseignant est aussi de savoir bien choisir ses documents par rapport aux niveaux et aux limites de l'apprentissage particulièrement dans le cadre d'une deuxième langue étrangère. En tant qu'enseignant, nous nous posons souvent la question de l'utilisation de la langue maternelle en cours de langues et cultures étrangères. A notre avis, en milieu universitaire, l'utilisation de la langue maternelle, avec des étudiants qui possèdent un niveau supérieur à A2 dans la langue étrangère est à éviter en cours de langue, mais cependant nous estimons qu'elle est tout à fait acceptable, en cours de civilisation et de culture lorsqu'on veut inculquer les notions d'interculturalité. L'acquisition d'une compétence interculturelle passe, à notre avis, forcément par sa propre culture, donc aussi par des documents, en l'occurrence en langue maternelle. Cette méthode de travail nécessite une mise en confiance entre apprenants, entre professeur et apprenants, qui soit axée sur ces derniers et qui les sollicite au maximum par un travail en équipe ou en binôme, par l'exploitation de documents authentiques, des recherches autonomes ou en groupe sur internet, aller visiter des institutions, avoir des activités cognitives comme affectives qui ne peuvent uniquement se faire en langue étrangère. Cependant, il est bon à savoir qu'aucun enseignant ne peut posséder, ou prévoir, l'ensemble des connaissances dont l'apprenant aura besoin à un moment donné. En fait, de nombreux enseignants eux-mêmes n'ont pas l'expérience de toutes les cultures que l'apprenant pourra être amené à rencontrer, mais, ceci n'est pas le point essentiel de notre réflexion. La mission essentielle de l'enseignant est de développer les approches et les capacités de l'apprenant, mais il est clair qu'il n'est pas l'unique ou la principale source d'informations. Développer la dimension interculturelle de l'enseignement des langues, c'est reconnaître les objectifs suivants: faire acquérir à l'apprenant une compétence aussi bien interculturelle que linguistique; le préparer à des relations avec des personnes appartenant à d'autres cultures; permettre à l'apprenant de comprendre

et d'accepter ces personnes "autres" en tant qu'individus ayant des points de vue, des valeurs et des comportements différents; enfin, aider l'apprenant à saisir le caractère enrichissant de ce type d'expériences et de relations.

En conclusion, nous pourrions dire que l'idée de l'interculturel nous est, à peu près à tous, compréhensible et assez claire. La difficulté principale est que dans les diversités culturelles qui constituent les sociétés d'aujourd'hui, nous devons inventer une unité nouvelle, interculturelle, qui serait capable de nourrir une nouvelle conscience collective, élaborer une nouvelle forme de "démocratie" qui tiendrait compte de la réalité pluriculturelle des sociétés. Cette nouvelle forme de pensée, ce nouveau "contrat social" rendrait la communication dans le monde d'aujourd'hui plus facile. L'apprenant d'une deuxième langue, ou d'une langue étrangère, et donc d'une deuxième culture, ne perdra pas la compétence qu'il a de sa langue et de sa culture maternelles, mais la nouvelle compétence acquise ou en cours d'acquisition deviendra pour lui un véritable atout. Il deviendra plurilingue, apprendra l'interculturalité et sa personnalité n'en deviendra que plus riche.

Bibliographie:

- BOURDIEU, P. 1979. *La Distinction, Critique sociale du jugement*, Paris: les éditions de Minuit
- Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer;* Unité des Politiques linguistiques, Strasbourg: www.coe.int/lang-CECR
- DE CARLO, M. 1998. *L'interculturel*, Paris : Clé international.
- GOHARD-RADENKOVIC, A. 1999. *Communiquer en langue étrangère. De compétences culturelles à des compétences linguistiques*. Bern, Berlin, Wien: Peter Lang.
- KERN, R. et Liddicoat, A. 2008, *Introduction: de l'apprenant au locuteur/acteur*, in Zarate, G., Lévy, D. et Framsch, C. (dir), *Précis du plurilinguisme et du pluriculturalisme*, Paris, éd. des archives contemporaines,
- PORCHER, L. 1995. *Le Français langue étrangère. Émergence d'une discipline*. Paris : Hachette.
- PORCHER, L. 1996. *Cultures, culture : Recherches et applications*. Paris : Hachette
- ROSEN, Evelyne & Schaller, Pascal. 2008 « Pour une nécessaire contextualisation du CECR en milieu homoglotte. » *Perspectives pour une didactique des langues contextualisée*. Eds. Philippe Blanchet, Danièle Moore & Safia Asselah Rahal. Paris : Ed. des Archives Contemporaines, 167-178.
- Unesco, 1995. *Stéréotypes culturels et apprentissage des langues*, Paris: Commission française pour l'Unesco
- ZARATE, G. 1986. *Enseigner une culture étrangère*. Paris: Hachette
- Zarate, G. 1993. *Les représentations de l'étranger*. Paris: Crédif/Hatier

**PIRSL Danica,
POPOVSKA Solzica**
Faculty of Sport, Nis - Serbia,
Faculty of Philology, Skopje - Macedonia
danicapirsl@gmail.com
solzica_popovska@yahoo.com

TRANSFER, TRANSLATE AND TRANSFORM: A FRAMEWORK TO MANAGE KNOWLEDGE IN TRANSLATION

Abstract: Perhaps, the earliest quantitative TT model is ascribed to Sharif and Haq (1980) proposing the concept of potential technological distance between a transferor and transferee deciding on the product (translation). This is important because a potential transferor may not be willing to easily divulge information enabling an assessment of the PTD. The greatest value of the model is that it draws attention to the need for incorporating the concept of a PTD in deciding the transferor. It may be said that the main contribution of the quantitative models is their emphasis on the need for partners in technology transfer projects to develop skills to be able to use formal, analytical approaches that can generate needed information for better technology transfer planning and thus facilitated transfer of the translation as agreed product. An examination of the models of technology transfer shows that there are several valuable lessons that they convey.

Keywords: quantitative model; transferor; transferee; finished product, translation, generic skills; support

1. Introduction

Raz et al. (1983) introduced a model of technological “catch-up” showing how a technology leader, through technology transfer, can assist the rate of technological development of a technology follower. The model examines three phases of growth of a technology follower, namely, the slow initial phase with high technological capability gap, the faster learning phase with the decreasing gap, and catch-up phase when the technological gap is very small or closed. It is argued that this type of analysis would enable technology leaders to develop clear policies, based on considerations of competitiveness, security, and

other related issues, when entering into technology transfer agreements on any finished product, in our case translation.

Using an econometric model, Klein and Lim (1997) have studied the technology gap between the general machinery and electrical and electronic industries of Korea and Japan. Their findings suggest that technology transfer from leaders can play a critical role in upgrading the technological levels of follower firms. Their study also shows that the followers should supplement the transfer by independently putting in place measures to assimilate, modify, and localize the technology transferred from the leader. This model thus emphasizes, based on empirical evidence, the need for post-implementation activities that facilitate assimilation and modification of the transferred technology and products (translations). It also clearly delineates the need for a firm, as it grows technologically, to link its technology transfer activities with internal R&D.

- It is important to expend comprehensive analytical effort in establishing the need for a technology transfer project prior to the commencement of a TT project.
- A TT project should not be commenced without a careful feasibility study since such projects often require heavy resource commitments.
- A process approach must be adopted in planning and implementing TT projects and to ensure effective technology and products transfer there is a need to comprehensively examine the entire process from “technology search” right through to “post-implementation” activities.
- The many changes that have taken place and are taking place in the global business setting today have made it imperative for managers of technology to gain good insights into the transferee environment, transferor environment, and the greater environment when planning and implementing a TT project.
- Multiple sources of technology must be identified to enable a good choice of transferor.
- The transferee must be involved right from the beginning in the planning and implementation of a TT project.
- It is important for transferees to develop sound engineering and project management skills without which the technology transfer process cannot be managed effectively.
- Partners in TT projects need to develop skills to be able to use formal, analytical approaches that can generate needed information for better technology and products (translations) transfer planning.
- It is important to have milestones and decision points so that activities can be strengthened, mistakes corrected, or even the project terminated at any point in time.
- The mechanisms chosen by a transferor to transfer technology will depend on the transferor and transferee setting, the technological capability of the transferee,

the relative newness of the technology, its strategic importance to the transferor firm, and the level of intellectual property protection needed.

- As a transferee firm advances technologically, it needs to choose appropriate mechanisms of transfer, depending on the stage of the life cycle of the technology and its own technological capability profile.
- A technology transfer project does not end with commencement of production. Unless explicit measures are in place to ensure assimilation of the transferred technology the technology transfer cannot be said to have been successful and the delivered products (translations) cannot be considered as finished products to be paid terminally.
- The success of a technology transfer project would be determined by the extent to which the transferor and transferee manage the barriers that impede transfer and strengthen initiatives that facilitate it.

However, what may also be noted is that there is no model that tries to capture all of these important considerations. An eclectic model that presents all this wisdom in a process-oriented approach would be very useful to managers of technology transfer project. Such a model must also have the capacity to address many of the problems faced by firms, especially small and medium enterprises (SMEs), when planning and implementing technology and finished product (translations) transfer.

The next part will first present a summary of common problems faced by SMEs in planning and implementing technology transfer and then propose an eclectic, process model called, “the Life-cycle Approach for Planning and Implementing Technology Transfer” that tries to incorporate the wisdom of the models discussed. It is envisaged that the adoption of this process model will enable SMEs to manage the common problems they face in planning and implementing TT and finished product (translations) transfer projects.

1.1. Key Competency Definitions

Collecting, analyzing and organizing information

Implies the capacity to locate information, sift and sort information in order to select what is required and present it in a useful way; and to evaluate both the information itself and the sources and methods used to obtain it.

Communicating ideas and information

Implies the capacity to communicate effectively with others using the range of spoken, written, graphic and other non-verbal means of expression

Planning and organizing activities

Implies the capacity to plan and organize one’s own work activities, including making good use of time and resources, sorting out priorities and monitoring one’s own performance.

Working with others and in teams

Implies the capacity to interact effectively with other people both on a one-to-one basis and in groups, including understanding and responding to the needs of a client and working as member of a team to achieve a shared goal

Using mathematical ideas and techniques

Implies the capacity to use mathematical ideas, such as numbers and space, and techniques such as estimation and approximation, for practical purposes

Solving problems

Implies the capacity to apply problem-solving strategies in purposeful ways, both in situations where the problem and the desired solution are clearly evident and in situations requiring critical thinking and a creative approach to achieve an outcome

Using technology

Implies the capacity to apply technology, combining the physical and sensory skills needed to operate equipment with an understanding of scientific and technological principles needed to explore and adapt systems. (Source: Moy, P. The Impact of Generic Competencies on Workplace Performance, 1999).

1.2. Competencies for Next Generation Employability

Generic Competences

Capacity for analysis and synthesis

Capacity for applying knowledge in practice

Planning and time management

Basic general knowledge in the field of study

Grounding in basic knowledge of the profession in practice

Oral and written communication in your native language

Knowledge of a second language

Elementary computing skills

Research skills

Capacity to learn

Information management skills (ability to retrieve and analyse information from different sources)

Critical and self-critical abilities

Capacity to adapt to new situations

Capacity for generating new ideas (creativity)

Problem solving

Decision-making

Teamwork

Interpersonal skills

Leadership

Ability to work in an interdisciplinary team

Ability to communicate with non-experts (in the field)

Appreciation of diversity and multiculturality

Ability to work in an international context

Understanding of cultures and customs of other countries

Ability to work autonomously

Project design and management

Initiative and entrepreneurial spirit

Ethical commitment

Concern for quality

It is not easy to define generic competences but they are certainly divided into several categories that must be taken into account when considering any high quality technology and finished products (translations) transfer to the end users.

Organisation of Generic Competences

Table of generic competences		
Instrumental	Cognitive	Analytical, systemic, critical, reflective, logical, analogical, practical, team, creative and deliberative thinking
	Methodological	Time management, problem-solving, decision-making
		Learning orientation (in pedagogical framework, learning strategies); planning
	Technological	PC as working tool; Use of databases
	Language	Oral communication skills; written communication skills; foreign language proficiency
Interpersonal	Individual	Self-motivation; diversity and interculturality; resistance and adaptation to environment; ethical sense
	Social	Interpersonal communication; teamwork; conflict management and negotiation
Systemic	Organization	Objectives-based management; project management; quality orientation
	Enterprising spirit	Creativity; enterprising spirit; innovation
	Leadership	Achievement orientation; leadership

Conclusion

The TTLC approach is not purely conceptual. Its practical relevance, usefulness, and validity have been established through several case studies carried out by Jagoda (2007) in Australia and Sri Lanka. The main advantages of the TTLC approach are the following:

- The TTLC approach ensures that a TT project is considered holistically and incorporates much of the wisdom shared by various researchers and practitioners through their technology transfer models.
- The TTLC approach is structured to enable SMEs avoid many of the problems that they normally face when planning and implementing a TT project.
- It is a good way to incorporate cross-functional cooperation in planning and managing TT projects and also ensures that important activities are not forgotten or carried out carelessly.
- A single empowered team is responsible from start to finish. This avoids turf wars.
- All projects may not have to go through all the stages. Low risk projects may go quickly to the latter stages.
- The approach must not be seen as a bureaucratic system. It actually facilitates the development of a streamlined system with clear agreed upon, and visible, road map.

The knowledge-workers of the twenty-first century require the ability to jump between fields of technical specialization and capture the key issues quickly. A base-level of familiarity with scientific concepts and processes reduces the time taken to master new areas where emerging tasks and work processes occur. Generic skills are not just restricted to their usefulness in the workplace but are equally required across the spectrum of living experience in today's world. Emerging work place described above demands a set of new generic skills for maintaining employability. In addition to job-specific technical competencies, there is a requirement of a set of generic skills, which are generic to a cluster of occupations in order to perform competently as knowledge worker. Generic skills are required by all workers. However, the extent by which these skills need to be possessed varies from one occupational grouping to another. The varying levels of generic skills use needs to be determined, to further guide in developing educational content rich in job-specific and generic skills formation.

The good amount of research works undertaken in studying generic skills are guideposts in formulating educational policies and initiating pedagogical reforms that can bridge positive consequences to the learning outcomes and achievements of the future workforce. Two models, the Diffusion and Infusion

models have been suggested to effectively integrate generic skills in the curriculum, with specific focus and application in TVET. Furthermore, hybrid model can also be considered as alternative in making sure that skills formation encompasses wider range of skills requirements and teaching methodologies to acquire them.

While no single list of generic skills can be concluded as conclusive to one job or sector in this constantly changing economic and social landscape, the dominating skills sets and competencies required in 21st century occupations must be consigned to the learner. Doing this needs to utilize appropriate teaching and learning methodologies, integration models and skills formation adapted by educational systems and institutions, at all educational levels. The possession of generic skills, then, will be a flexible passport of the workforce to move from one job to another, and ticket to enter any given condition and environment within 21st century requirements.

References:

- DRUCKER, Peter. 1998. *The Coming of the New Organization*. Knowledge Management, USA: Harvard Business School Press.
- NONAKA, Ikujiro. 1998. *The Knowledge-Creating Organization*. Knowledge Management, USA: Harvard School Press.
- MAYER Committee. 1992. *Putting general education to work: The key competencies report*. AEC/MOVEET, Melbourne.
- Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills. 1991. *What Work Requires of Schools*. Washington, DC: US Department of Labour (ED 332 054).
- MOY, Janelle. 1999. *The Impact of Generic Competencies on Workplace Performance*, Australia: NCVER.
- KEARNS, Peter. 2001. *Generic Skills for the New Economy*. Australia: NCVER.
- MAJUMDAR, S. 2001. *On-line Collaborative Learning*. Proceedings of the Career and Technical Education Annual Convention & IVETA at New Orleans, USA.

POPOVA Milena
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
milena_rone@yahoo.com

PRAGMATIC APPROACHES TO JOKE TRANSLATION

Abstract: The article studies the pragmatic foundations of humour on the basis of the most relevant advances in communication theory. Stress is laid upon the pragmatic, cognitive and cultural dimensions of equivalence in the process of joke translation.

Key words: speech acts, relevance, inference, conversational maxims, semantic frames, equivalence.

There is a Spanish joke about joke translation: *¿Cuál es el colmo de un traductor? Traducir chistes.* (The meaning of this riddle joke is that the hardest thing, the last straw for a translator is translating jokes. As we all know from the proverb, it was the last straw that broke the camel’s back) The problem with joke translation is that it is full of pitfalls, e. g. word plays, cultural references, etc., which can bring about a collapse in communication. To illustrate this, I would like to comment on an Internet video, in which an Australian presenter tried to share a joke with the Dalai Lama during an interview. The journalist’s joke was simple enough for a native English speaker: *The Dalai Lama walks into a pizza shop and says, “Make me one with everything”.* But the joke interpretation didn’t work, leaving the journalist embarrassed and the Dalai Lama questioningly waiting for a punch line he assumed must still be coming! In fact, the phrase “Make me one with everything” had two different meanings: 1) Make me a pizza with everything; 2) Make me at harmony with everything (according to the Buddhist tenet the ultimate goal is to become *one* with the world and be at peace through meditation). The ambiguity of the syntactic structure in English was a key factor to the joke. But it is precisely this ambiguity that is not immediately clear to foreigners and which is often lost in the transition from one code to another. What contributes to the dual interpretation of the phrase is the fact that the pronoun “me” can be interpreted as either a direct or an indirect object, and the pronoun “one” is not subject to male and female distinctions. Are jokes always so difficult to translate? Maybe the best option for the translator is to act as in the famous anecdote about President Carter in Japan. At a business lunch he told a joke, and

then waited for the translator to announce the Japanese version. Even though the story was quite short, Carter was surprised by how quickly the interpreter was able to re-tell it. The crowd broke laughing even though the joke wasn't that funny. After the speech, Carter asked how the joke had been told in Japanese and the translator responded that he had told them, 'President Carter has told a very funny joke. Please, laugh now!'

It is obvious that ordering people to laugh is not the norm but the exception to the rule. In this article we shall try to explain the reasons for some of the problems in joke translation and thus offer some useful solutions. To this end, we would like to focus upon recent developments in pragmatic theory and philosophy of language. The essence of jokes can be better understood in the framework of two theoretical conceptions. The first one was introduced by L. Wittgenstein in his work "Philosophical Investigations" (2001). According to the philosopher, the speaking of language is part of an activity, or a form of life. It comprises different language uses, woven into different activities, which are referred to as language-games. Telling jokes is one of these language-games with certain rules, which condition the meaning of the words. It is important that stress should be laid upon pragmatic aspects of meaning. The second theory, which is extremely important to our analysis, is the Relevance theory of D. Sperber and D. Wilson (1986). The authors claim that there are two basic methods of communication: 1) coding /decoding and 2) ostension/inference. In the ostensive-inferential communication the speaker uses an ostensive stimulus in order to attract the hearer's attention and focus it on the informative intention. The hearer recovers the intended meaning on the basis of complicated inferential mechanisms, taking into account the explicitly expressed stimulus and the context of communication. This method enables communicators to convey and process information in the most productive way. The use of implicit inferences turns out to be very important to the analysis of jokes, as humoristic effects in the latter depend on the interplay between what is said and what is meant. Therefore, this article aims to study the relationship between implicit and explicit information in jokes in the context of some key concepts from modern pragmatic theory.

Firstly, we would like to focus on the use of *direct and indirect speech acts* (Searle, 1969, 1975) in jokes:

A husband catches his wife in bed with a lover:

- *What is this man doing here, on our matrimonial bed?*
- *Miracles, my dear, miracles.*

There are two possible interpretations of the husband's reaction: as a question or as an expression of indignation. The response to the literal interpretation, which is less relevant to the context of the situation, causes the humoristic effect.

And two more examples:

After a kiss, a young girl tells her boyfriend:

- *If you kiss me once again like this, I'll be yours forever.*
- *Thank you for the warning – answers the boy.*

A married woman talks to her sister about her marriage:

- *My husband and I have been married for twenty years and I have never cheated on him.*
- *I don't understand whether you are boasting or complaining – answers the sister.*

These jokes are the perfect illustration of how the interpretation of the illocutionary force of a speech act is specified in relation to the world and in relation to the speaker and the hearer. Any change in the pragmatic context can assign a different communicative meaning to the utterances. The humoristic effect in the above mentioned examples is due to the challenge of the opposing interpretations and to the tension originated in their coexistence.

Secondly, stress is laid upon the humoristic potential of the *Gricean maxims of conversation* (Grice 1975). The assumption that the participants in a conversation observe the Cooperative principle and obey the maxims makes possible the intentional flouting of the latter. By breaking the conversational maxims speakers generate implicatures, thus contributing indirectly to the accepted purpose of the talk exchange. The following jokes illustrate the humoristic potential of such strategies:

A man has just married and his friend asks him:

- *What is your wife like?*
- *Oh, she is perfect. She has two Master's degrees and works as a bank manager. Besides, she speaks five foreign languages and is very good at computers...*
- *I see. Don't worry. Mine isn't a beauty, either.*

A housewife leaves a note to her husband:

"The food is in the refrigerator and the refrigerator is in the kitchen"

By making their contributions more informative than it is required, the speakers violate the quantity maxim and get their implicatures across. In the first joke it is implied that the wife is not beautiful and the inference in the second one is that the husband doesn't help with the housework at all.

Thirdly, we would like to illustrate the role of *the Principle of Relevance*, proposed by Sperber and Wilson (1986), in the generation and activation of implicit meanings:

A widow sees a handsome young man by the pool of her club and asks him:

- *Haven't we met before?*
- *It is absolutely impossible. I have just come out of prison after serving a ten-year sentence for killing my wife.*
- *Oh, so you are not married.*

As we see, relevance is a dynamic concept. What is relevant to one person in certain circumstances at a certain moment is not relevant to the same person in different circumstances or to another person. Widows have their own logic, which is slightly exaggerated in the joke.

Another example of the inferential processing is the following joke:

A young secretary sees four men taking a couch out of the office of her boss and thinks: "Oh, no, I must have been fired".

As it is commonly believed that young secretaries have love affairs with their bosses, the inferential meaning is related to this widespread cliché. What matters to us here is the interplay between text and context. The above mentioned jokes are based on common social stereotypes that are explicitated by breaking the pragmatic principles, which regulate the functioning of the utterances in real communication. It is obvious that the joke as a specific language-game requires that communicators should break the logic of conversation and choose the least relevant interpretation in order to produce comic effects. Such jokes pose no difficulties for translation, as they play with commonly found stereotypes and pragmatic universals. The same refers to jokes with *script opposition* or *frame-shifting*:

A beautiful young lady goes to the dentist to have her tooth pulled out. Before sitting in the dentist chair she says: 'I am terribly afraid. I would rather give a birth than have my tooth taken out'. The reaction of the dentist is quick and adequate, 'Hurry up and make up your mind, so that I could fix the chair properly'.

The mentioning of the birth activates the frame, connected with the sexual relationships between men and women, and in the punchline the dentist-patient script is opposed to the lover (sex) script in a funny and ingenious way. The analysis of the jokes based on common stereotypes and universal pragmatic principles has shown that such jokes can be translated easily and adequately. In contrast to them, the jokes that are based on wordplays related to specific language codes and specific joke schemes represent a great challenge for translation professionals. For example:

A panda walks into a bar, sits down and orders a sandwich. He eats the sandwich, pulls out a gun and shoots the waiter dead. As the panda stands up to go, the

bartender shouts: "Hey! Where are you going? The panda yells back: "Hey man, I am a panda! Look it up!

The bartender opens his dictionary and sees the following definition for panda; "A tree dwelling marsupial of Asian origin. Eats, shoots and leaves".

At first sight, this joke cannot be translated into Spanish because of the specific play with the homonyms *shoots* and *leaves*, typical only of English. The only solution in this case is to change the constitutive elements and try to find a similar wordplay with homonyms in Spanish. For example:

En la playa un chico pregunta a una chica: ¿Es que Usted no nada nada? No, es que no traje traje. (The literal translation is: A boy asks a girl on the beach: Don't you swim (nada) at all (nada)? No, the problem is that I didn't bring (traje) a bathing suit (traje).

In the same way we can translate jokes, whose comic effects are based on phonological similarities. For example:

¿Cómo se dice en árabe "quiero acostarme contigo"? – Maja, baja la faja. (The literal translation is: How do you say in Arabian "I want to sleep with you?" – Maja (guapa), baja (take off) la faja (the girdle).

What do you call an overweight person in Chinese?

Weigh Wan Tan.

Another problem in joke translation is connected with the interpretation of specific joke schemes and patterns. For example: *Knock-knock* or *Why did the chicken cross the road?* jokes. In this case we should look for functional equivalence on the basis of analogical language-games. Thus the answer to the question '*Why did the chicken cross the road?*' or the punchline is: '*To get to the other side*'. or '*It was too far to walk around*'. This riddle is an example of anti-humour, in that the curious setup of the joke leads the listener to expect a traditional punchline, but they are instead given a simple statement of fact. There is a similar anti-humour joke in Bulgarian: "Why do birds fly south? Because they cannot walk".

It is interesting to note that the most popular and frequently used jokes tend to provoke people's creativity and inventiveness. So we can find a lot of variations and memes (combinations of pictures and text) on the basis of the anti-joke chicken in Internet. Here are some examples of the so-called chicken philosophy:

*WHY DID THE CHICKEN CROSS THE ROAD???**Aristotle: To actualize its potential.**Thomas de Torquemada: Give me ten minutes with the chicken and I'll find out.**Karl Marx: It was a historical inevitability.**Douglas Adams: Forty-two.**Albert Einstein: Whether the chicken crossed the road or the road crossed the chicken depends upon your frame of reference.**Salvador Dali: The Fish.**Darwin: It was the logical next step after coming down from the trees.**Mark Twain: The news of its crossing has been greatly exaggerated.*

The answers here are indicative because the names of the real persons activate the frames with the information about their works and famous phrases. As a result, we have a metalinguistic experiment similar to the famous Spanish jokes, referred to as *phrases with authors*. For example: *Vayamos al grano (dermatólogo)*. The author of the phrase (a dermatologist) is associated with the literal meaning of the word *grano* (spot), whereas the whole idiom means *Let's come to the point*. The wordplay with the literal and the metaphoric use of linguistic expressions is commonly found in the majority of joke schemes.

In conclusion, we would like to point out that pragmatic analysis of jokes challenges the traditional notion of equivalence by exploring its pragmatic, cognitive and cultural dimensions, which contributes to translatability of some jokes, based on polysemy, homonymy or phonological similarities. Thanks to the recurrent patterns in jokes we can find a proper translation on a communicative level. Comic effects could be preserved either by exploring the possibilities of the target language or by introducing schemes and characters that are functionally equivalent in the target culture. Without any doubt, pragmatic approaches to joke translation provide deeper insight into the nature of linguistic semiosis and humour, thus opening up perspectives for increasing the effectiveness of translation.

References:

- GRICE, H. P. 1975. Logic and Conversation. – In: *Syntax and Semantics*, v. 3, Ed. by P. Cole and J. L. Morgan. N. Y. Academic Press, 41-58.
- SEARLE, J. 1969. *Speech acts*. London: Cambridge University Press.
- SEARLE, J. 1975. Indirect Speech Acts. – In: *Syntax and Semantics*, v. 3, Ed. by P. Cole and J. L. Morgan. N. Y. Academic Press, 59-82.
- SPERBER, D., D. Wilson. 1986. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Basil Blackwell.
- WITTGENSTEIN, L. 2001. *Philosophical Investigations*. Oxford: Blackwell Publishing.

POPOVA Milena

PRAGMATIC APPROACHES TO JOKE TRANSLATION

The article focuses on the analysis of humour in the joke and on various humour techniques, based on the deliberate violation of pragmatic principles and the generation of implicatures. Jokes are interpreted in the context of relevance theory and ostensive-inferential communication. Stress is laid upon the dynamic interaction between text and context, explicit and implicit information.

Key words: joke, humour, pragmatics, relevance, ostension, inference, context.

SAZDOVSKA – PIGULOVSKA Milena
Faculty of Philology “Blaze Koneski” – Skopje
milena.sazdovska@gmail.com

**INTERNATIONALISMS AS A LEGACY FROM THE LINGUA
FRANCA LANGUAGES: A CASE STUDY
ON INTERNATIONAL BUSINESS VOCABULARY**

Abstract: In its development, every language is influenced by other contact languages or by dominant languages of an influential speech community or *lingua franca*. Throughout history, people with different mother tongues have used an international language with the purpose of establishing political, economic or cultural interaction. Language contact results in borrowing words in order to provide adequate terms for new concepts and innovations, which do not exist in the receiving language. Due to the common origin of languages, certain lexemes are common to many languages of the same family, whereas prestige also plays a role in borrowing foreign terms from languages with great social status. All three forms result in the occurrence of *internationalisms*, which become part of the lexicon of the receiving language. This paper deals with the origin and influence of prestige languages on the creation of business internationalisms.

Keywords: trade communication, borrowing, loanwords, business internationalisms, translation

1. Introduction

In a multilingual environment, people with different mother tongues are faced with a need to use a common language with the purpose of establishing communication, which often results in *linguistic borrowing*. Every language is influenced by other *contact languages* or by dominant languages of an influential speech community or *lingua franca*. The existence of words in several different languages, with identical or related form and meaning, results in the creation of **internationalisms**. They penetrate the lexicon of numerous languages, thus undergoing phonetical, orthographical and morphological adjustment and semantic changes in their meaning.

The purpose of this paper is to provide a framework for classification of internationalisms and on the basis of a multilingual corpus of basic international business vocabulary to analyse the origin and function of business

internationalisms as a separate semantic field with comparative examples in several languages. The etymological research of the origin of words is based on Merriam-Webster's Collegiate Dictionary (or MWCD) and the Etymological Dictionary of the Croatian or Serbian Language by Petar Skok (or ERHSJ), whereas the explanations are extracted from the Lexicon of Foreign Words by Zoze Murgoski (or LSZ).

2. Classification of Internationalisms

A common criterion for classification of international words is the *type of borrowing*, whereas Volkova differentiates the following types of internationalisms (Volkova, 2007: 16):

- *full (or absolute) internationalisms* – words with identical semantic structures in both source and target languages;
- *partial (or quasi-) internationalisms* – only a part of the words' meaning is identical;
- *pseudointernationalisms* – words with similar outer form but without identical meaning.

The most typically used criterion for classification is *etymology*, as an indicator of the origin. Thus, *classical internationalisms* originate from the classical languages, such as Latin, Greek, Arabic, Old-High German, etc. *Early internationalisms* are mostly of Romance origin and *later internationalisms* primarily originate from the Germanic languages. Different languages can also be associated with certain *semantic fields* into which internationalisms are grouped. For instance, Greek was used as the language of physics, mathematics and philosophy, while Latin dominated as the language of law, diplomacy and science. French terminology in the field of politics, administration, military and cuisine has been inherited in numerous languages, whereas Italian terms are evident in architecture, music, fashion and banking. The examples below will demonstrate that political or cultural influence is often accompanied with linguistic influence. Therefore, international words are an indicator not only of linguistic contact but also of long-lasting historical relations, such as political, economic and cultural ties between nations.

3. The Roots of Lingua Franca

Since earliest times, many nations have cooperated in the field of trade, thus establishing trade relations and bringing into contact people from different continents and cultures. The roots of *lingua franca* can in fact be traced to trade communication in Medieval times. The Mediterranean region has always been a crossroad of important routes for trade and cultural interaction between people from three different continents, namely Europe, Western Asia and North Africa. Considering that the merchants and sailors who established trade cooperation spoke a variety of languages and came from different cultures, the need for a common language in a multilingual environment is understandable. Trade contacts in the Mediterranean region have served as a basis for the creation of a hybrid language that was used for commercial purposes and mainly based its lexical and morphological system on the Romance languages. Information on this Mediterranean trade language used in the Middle Ages can be found in the research of numerous linguists who write that Italian provided the base of this language (or to be more precise the Venetian language) with a mixture of simplified lexicon mainly from Spanish and French and other contact languages, i.e. primarily vulgar Greek, Arabic and Turkish. In addition, it is emphasised that these languages have not only contributed to the creation of its lexicon and morpho-syntax but of the phonetical system as well (Díaz, Martínez, 2008: 224).

The presence of Northern Italian as the base of this trade language was not a coincidence as trade across the Mediterranean was controlled by the rich commercial centres in Italy. In this manner a Mediterranean *lingua franca* was created around the XV century, which succeeded in removing language and cultural barriers and according to numerous linguists the term “*lingua franca*” is ever since used to signify a language that is widely used by a large number of speakers of different languages in a region (Trask, 2007: 152). It is commercial influence that has allowed influence of the Romance languages on the Mediterranean *lingua franca*, which was born with the political and economic expansion of the main maritime cities of the Mediterranean (Eva Martínez Díaz, 2008: 223). Along with merchants and tradesmen, vocabulary travelled as well and some of it entered international use.

4. The Origin of International Business Vocabulary

Numerous linguistic and extra-linguistic factors have contributed to the creation of international business vocabulary. Due to the common Indo-European origin, many words and word-formation elements originate from the classical languages that have left a linguistic legacy in the form of internationalisms common to many European languages. Many of them include terms related

to banking, economy, etc. In fact, the beginnings of the functions of banks as well as of domestic and foreign commerce can be found in Greece (Hoggson, 2007: 34), which was facilitated by the fact that Greek was a lingua franca of the eastern Christian world. A typical example is the Greek term *οικονομία* ‘the management of household or private affairs and especially expenses’ (LSZ: 144) that was borrowed into Medieval Latin as *oekonomia* and in Middle French as *yconomie* (MWCD: 402). This term has indirectly entered numerous languages: French *économie*, Spanish *economía*, English *economy*, German *die Ökonomie*, Dutch *economie* (even Macedonian *економија*) and is used as an international term.

The contribution of Latin to the creation of this type of vocabulary was due to the fact that it was a lingua franca in the Roman Empire, which controlled medieval trade activities. Another example is the Latin word *moneta* ‘officially coined or stamped metal currency’ (LSZ: 309) that was borrowed into Anglo French as *monieie* and in Middle English as *moneye* (MWCD: 790). The word was later borrowed in French *monnaie*, Spanish *moneda*, German *die Münze*, etc. This Latinism was borrowed in the Balkan languages in the XVI century, namely Serbian and Croatian as *moneta*, through German as intermediary language (ERHSJ: 454), whereas the same form exists in Macedonian as well *монетиа*. The classical languages have also served as a source from which roots, suffixes or prefixes were borrowed that were used in the creation of new words. For example, the English compound *hyperinflation* is an internationalism coined by combining the Greek prefix *hyper-* ‘excessive’ + *inflation*. The term *logistics* is a combination of the Greek suffix *-istikos* and Old French *logeiz* ‘army shelter’. Via French, this suffix became *-istique*, and combined with Middle French *logis*, the word *logistique* was coined in French. Through the process of semantic broadening this word obtained a new meaning which did not only pertain to troops, but to ‘organisation and provision of supplies, equipment and services (for a complex operation, project, etc.)’ (LSZ: 274). It was borrowed in other modern languages such as Italian *logistica*, Spanish *logística*, German *die Logistik*, Dutch *logistiek*, English *logistics*, etc. But despite of the fact that etymological dictionaries provide information on the origin of words, it is often very difficult to trace the precise period when a word has first appeared in a language.

4.1. Early Influence of the Romance Languages

The dominance of Latin has opened the door to other Romance languages, primarily Italian, French, Spanish and Portuguese as the main sources of early internationalisms. These languages have either directly contributed to the creation of international business vocabulary, which obtained international

use, or indirectly as intermediary languages for borrowing from the classical languages. Therefore, *early internationalisms* are mostly of Romance origin. Due to the fact that France was a developed political and economic centre in Europe and established trade relations with numerous countries, it had enormous cultural and linguistic influence as well. With French becoming the lingua franca in diplomatic relations, French political and commercial terminology was directly borrowed in many languages, where it is still used, with the status of internationalisms in different semantic fields, especially commercial and financial terms (even though linguists often find it difficult to trace whether a specific origin is Latin or French).

A typical example of French financial and commercial internationalisms is the French noun *budget* ‘annual calculation of revenues and spending plan’ (LSZ: 76) borrowed through Middle French *bougette* from Latin *bulga* (MWCD: 171). Through French, this and numerous other words have entered other modern languages: Italian *budget*, German *das Budget*, Dutch *budget*, English *budget*, etc. and obtained international status. The French noun *commerce* ‘relating to or dealing with trade’ (LSZ: 233) comes from Latin *commercium*, through Middle French *commerce* (MWCD: 249). It entered Italian *commercio*, Spanish *comercio*, German *der Kommerz*, English *commerce*, etc. Other examples include the French adjective *fiscal* ‘related to financial matters’ (LSZ: 520), borrowed from Latin *fiscalis*, through Middle French *fiscal* (MWCD: 406). It entered Italian *fiscal*, Spanish *fiscal*, German *fiscal*, Dutch *fiskaal*, English *fiscal*, etc. (even Macedonian *фискален*). The examples demonstrate that French was an intermediary language for borrowing lexical units from the classical languages. Phrases have also been borrowed through French, many of which have Latin origin, such as *ad depositum*, *ad valorem*, *per capita*, etc. Such Latinisms have been preserved as full (absolute) internationalisms and enjoy international use in numerous languages today.

The above examples also show that words often go through *semantic changes* that are manifested in three forms: broadening, narrowing or a shift in the meaning. The French term *budget* originally meant ‘leather bag, wallet’. Through the process of semantic broadening it has acquired a financial sense of ‘treasury minister keeping his fiscal plans in a wallet’.¹ With its modern meaning, this lexeme was borrowed into many modern languages, both Romance and Germanic, and it enjoys international use today. It was even borrowed in Macedonian as *буџет*.

In addition, Italian was a dominant trade language in Europe as Italy was an important trade centre. The roots of modern banking can be found in Medieval Italy and the rich cities of Venice, Genoa and Florence, hence international banking terminology stems primarily from Italian. Many terms were directly borrowed

¹ Online Etymology Dictionary <http://www.etymonline.com/index.php?term=budget>.

from Italian into other modern languages and even acquired international use. Examples of Italian financial and commercial internationalisms include the Old Italian word *banca*, *banco* ‘financial institution using the clients deposited money for investing, extending loans with interest, exchange of currency, etc.’ (LSZ: 54) borrowed from a Germanic source *bank* (MWCD: 94), which was later borrowed in French as *banque*, Spanish *banco*, German *die Bank*, Dutch *banco*, English *bank*, etc. (even in Macedonian as *банка*). It originally meant ‘bench or counter on a market place used for exchange of money’ and through semantic broadening it extended its meaning to ‘financial institution’. The Old Italian word *bancarotta* ‘1. (literally) a broken bench; 2. Inability (of a person, company, etc.) to pay debts’ (LSZ: 54) is a combination of *banca* + *rotta* borrowed from Latin *rupta* (MWCD: 94). It entered French as *banqueroute*, Spanish *bancarotta*, German *der Bankrott*, English *bankruptcy*, etc. Italian has also served as an intermediary language for borrowing words from the classical languages, which went through semantic changes in the meaning. The Italian noun *tariffa* ‘list of customs or other duties that need to be paid’ is an international (European) Arabism. It was indirectly borrowed from Arabic *ta’rif*, which was a lingua franca of the Islamic (Arab) Empire and it came into contact with the Mediterranean lingua franca when trade relations were established with Europe. The intermediary language was Medieval Latin where it existed as *tarifa* (ERHSJ: 1343). As such it was borrowed in French as *tariff*, Spanish *tarifa*, German *der Tarif*, Dutch *tarief*, English *tariff*, etc. (even in Macedonian as *ūapuϕa*).

4.2. Recent Influence of the Germanic Languages

The Germanic languages, primarily English, German and Dutch, have greatly contributed to the creation of international business internationalisms in more recent times. This was due to the political and economic development of the countries where they are spoken, which enabled the main commercial centres in XVII century Europe, such as Amsterdam, Hamburg and London to become the new banking centres. As the language of commerce and all state affairs in the Habsburg Empire, German was a source from which commercial and banking terms were borrowed in the contact languages spoken on those territories and beyond. According to the German Dictionary of Duden, the origin of the German noun *das Markt* ‘1.a. gathering of people for the purpose of buying or selling products, goods, etc.; 4. Trade with certain type of products’ (LSZ: 343) is found in the Old High German word *markāt*, *merkāt*. Intermediary languages for borrowing were Middle High German *mark(e)t* and then Latin *mercatum* (from past participle of *mercari* ‘to trade’ from *merx* ‘goods’). This word was later borrowed in French as *marché*, Italian *mercato*, Spanish *mercado*, Dutch *markt*, English *market*, etc. (Duden: 932).

The innovations were particularly connected with the Netherlands, where, for example, the first cashiers appeared (Dutch *kassier* < Middle French *cassier* < French *casse* ‘money box’) who ‘have charge of money’ (MWCD: 191). This word was borrowed in German as *der Kassierer*, English *cashier*, Italian *cassiere*, etc. As Amsterdam was a maritime city and a major trade centre, Dutch was also the source language of numerous commercial and shipping terms.

The influence of the Anglophone languages on the creation of international business vocabulary can be traced to London as one of the main trade centres, whereas Britain was one of the leading industrial and trading countries in the world. The shift to modern electronic banking in the XX century led to numerous innovations on the financial markets, which had influence on the international financial vocabulary as well. As a leader in financial services, the United States economy became one of the fastest growing in the world and with financial services as its driving force, American English is the source of new economic terminology and the lingua franca in the international business environment, which is not only a multilingual but also a multicultural environment. For example, the English noun *business* ‘1. Activity involving production, selling, buying or supplying goods for money; trading; business operations’ (LSZ: 62) stems from Middle English *bisynesse* from *bisy*, *busy* + *-ness* (MWCD: 167). The influence of the English language is so strong today that Anglicisms in this semantic field often replace their local equivalents in other languages.

5. Comparative Analysis of International Business Vocabulary with Macedonian

Due to the common origin from the Indo-European family of languages, the Macedonian language contains numerous international words that are common to many European languages, and this is also the case with international business vocabulary. The international business vocabulary was borrowed into Macedonian through *indirect borrowing* from the lingua francas, and it contains terms from both Romance and Germanic origin. The rare cases of *direct borrowing* into Macedonian from the lingua francas have been enabled through direct contacts due to foreign military presence in Macedonia, such as that of Great Britain in the XIX century, diplomatic presence, such as the French diplomatic presence in the XIX century, financial aid provided by developed countries, for example by Germany and the United States, etc. In addition, before standardisation of the Macedonian language, official documents in Macedonia have been written in various other languages, namely French, German, Turkish and Serbian.

Early financial terminology in Macedonian was mostly borrowed from Italian and French due to the economic and political dominance of Italy and France. Contact of Macedonian with the Romance languages was mainly indirect with Turkish and Serbian as key intermediary languages (that were dominant languages in the Balkan region). According to Aleksoska-Ckatroska, before standardisation of the Macedonian language, words of French origin have entered Macedonian mainly via Greek and Turkish and a small number through Serbo-Croatian, while after standardisation mainly through Serbo-Croatian (Aleksoska-Ckatroska, 2010: 90-91). On the other hand, Italianisms have entered Macedonian through French, and then via German or Serbo-Croatian or via Greek, Turkish and Serbo-Croatian (Aleksoska-Ckatroska, 2010: 273).

In order to make conclusions, the examples below offer a comparative analysis of basic business internationalisms in four languages that have served as *lingua franca* at certain periods of time, i.e. Italian, French, German and English and their Macedonian equivalents.

- (1) It. attivo; Fr. actif; De. die Aktiva; En. assets; Mk. актива.
- (2) It. azienda; Fr. firme; De. die Firma; En. firm; Mk. фирма.
- (3) It. azioni; Fr. actions; De. die Aktie; En. share, stock; Mk. акција.
- (4) It. bancarotta; Fr. banqueroute; De. der Bankrott; En. bankruptcy; Mk. банкрот.
- (5) It. bilancio; Fr. bilan; De. die Bilanz; En. balance; Mk. биланс.
- (6) It. budget; Fr. budget; De. das Budget; En. budget; Mk. буџет.
- (7) It. capitale; Fr. capital; De. das Kapital; En. capital; Mk. капитал.
- (8) It. compagnia; Fr. compagnie; De. die Kompanie; En. company; Mk. компанија.
- (9) It. conto; Fr. compte; De. das Konto; En. account; Mk. конто.
- (10) It. credito; Fr. crédit; De. der Kredit; En. credit; Mk. кредит.
- (11) It. fattura; Fr. facture; De. die Faktur; En. invoice; Mk. фактура.
- (12) It. fatturare; Fr. facturer; De. berechnen; En. to invoice; Mk. фактурира.
- (13) It. insolvente; Fr. insolvable; De. insolvent; En. insolvent; Mk. несолвентен.
- (14) It. revisione; Fr. audit; De. die Revision; En. audit; Mk. ревизија.
- (15) It. valuta; Fr. devise; De. die Valuta; En. currency; Mk. валута.

The analysis of the corpus material demonstrates that Macedonian has mostly borrowed business terminology of Italian origin, for example *a vista* > *ависѝа*, *banca* > *банка*, *cartello* > *карѝел*, *compagnia* > *комѝанија*, *conto* > *конѝо*, *credito* > *креѝитѝ*, *Lombard* > *ломбарѝен*, *revision* > *ревизија*, *tariffa* > *ѝарѝфа*, *valuta* > *валуѝа* as well as from French origin, for example *budget*

> *буџеј*, *cotisation* > *коџизација*, *devise* > *девиза*, *dividend* > *дивиденда*, *facturer* > *факџурира*, *filiale* > *филијала*, *financier* > *финансиер*, *fiscal* > *фискален*, *plafond* > *џлафон*.

Another intermediary language for borrowing commercial terminology from French and Italian was Turkish, which had early influence on Macedonian as it was a means of communication in the field of trade and artisanship. Turkish was used as a lingua franca in the countries under Ottoman rule and it was a prestige language on the Balkan Peninsula, which contributed to direct borrowing of Turkish terms in the Balkan languages in the XV century. Turkish largely influenced the Macedonian vernacular language despite of the fact that the two are not related languages (Turkish belongs to the Altaic language family and is an agglutinating language, while Macedonian is Indo-European and analytical). A limited number of Turkish words can still be found in contracts today, such as *орџак* < *ortak*, *орџаклак* < *ortaklık*, *џаџија* < *tapu*, etc. as part of the linguistic legacy left behind by the several centuries of Ottoman influence. This is due to the fact that Turkish was used as a language for writing official documents on the territories under its rule, including Macedonia.

Germanic influence on the Macedonian language was more recent and mainly came from German and English. The phonological and orthographical similarity between many German and Macedonian terms in this semantic field demonstrates that many terms (even those of French and Italian origin) were indirectly borrowed from German. Such examples include *die Aktiva* > *акџива*, *die Aktie* > *акџија*, *der Bankrott* > *банкротџ*, *die Bilanz* > *биланс*, *die Firma* > *фирма*, *die Rente* > *рентија*, *der Schalter* > *шалџер*, *der Stand* > *џџџанг* (see examples (1) to (15)). However, due to the geographic proximity of Austria and Croatia, German loanwords were borrowed through Croatian, and while Serbo-Croatian was one of the official languages in SFR Yugoslavia, Serbian was mainly an intermediary language for borrowing from German mainly due to two reasons: geographic proximity with Macedonia and the status of Serbian as lingua franca in the Yugoslavian Federation. This language was also a means of business communication in the multilingual Federation and many Serbian loanwords were borrowed in the other official languages, for example the following Serbian words entered Macedonian in fully or partially adapted form: *залоџ*, *зайџезна камаџџа*, *роба*, *учинок*, *финансиска џревара*, etc.

As for English terms, there are only a few similarities with the basic internationalisms presented in examples (1) to (15), which demonstrates that the English influence is recent and evident in newer business terminology, for example, *businessman* > *бизнисмен*, *management* > *менаџменџ*, *marketing mix* > *маркеџинџ микс*, *netting* > *неџинџ*, *outsourcing* > *ауџсорсинџ*, etc. Furthermore, English has borrowed a lot of financial vocabulary from French, which can also be noticed from examples (1) to (15), for example *firme* >

firm. In recent times, Macedonian has direct contacts with English due to internationalisation of the markets, financial innovations introduced in the Macedonian economic system and the influence of the mass media, without a need for an intermediary language. This is mainly due to two reasons. Firstly, in case of lack of words for designating new concepts and processes, people resort to borrowing terminology. This can be illustrated through the first appearance of financial derivative instruments in Macedonia in 2005. In fact, the political and economic changes in the 1990's have brought about economic shifts in transition countries like Macedonia. This brought the need for modernisation of the language for concepts that did not exist in the Macedonian economy, such as financial derivative instruments. As Macedonia had not inherited practices of derivative trading from the previous socialist system, there was no legal framework regulating derivative instruments. When these instruments were first introduced in the early 2000's, the experts borrowed many English terms since these instruments were originally developed in the United States and later spread in Europe. The Macedonian Law on Securities was adopted in 2005 and was harmonised with the European directives regulating financial derivative instruments. Experts did not only take over the best European practices but also the terminology in this domain that was originally coined in English. In this manner, the terminology was also integrated in the Macedonian law. Innovations-related English loanwords in Macedonian include *forward* > *форвард*, *futures* > *фјучерс*, *REPO contract* > *РЕПО договор*, *swap* > *свој*, *netting* > *нејтинг*, *hedge fund* > *хеџ фонд*, etc.

The analysed examples demonstrate that internationalisms often deviate from the norms of standard language. The above-mentioned terms underwent direct transcription in the process of their borrowing, but did not undergo any phonological, orthographical or morphological adaptation. Despite of that, these terms still meet the communication needs of the society from a semantic point of view. In addition, languages with a (relatively) smaller number of speakers are particularly open to the influence of global languages and cultures and for entry of foreign terms. This is also the case with Macedonian which faces strong influence from English, demonstrated through the abundance of English loanwords. New English terms have even started replacing Macedonian equivalents (especially those related to the old socialist system), for example *бизнесмен* (from English *businessman*) has replaced the perfectly suitable *стїојанстївеник*, while *менаџмени* (from English *management*) is preferred to *раководстїво*, etc. In this semantic field, there is lesser contact of Macedonian with Dutch, Spanish and Portuguese.

6. Conclusions

Linguists in many countries often claim that there is an abundance of internationalisms in the field of business, especially due to strong English influence. Easy access to business information through the mass media, especially the internet, allows entry of new business terminology in Macedonian (*антипигамџинџ, бизнис рај, бизнис сџарџај, џринфилд инвестиџиџи, маркеџинџ микс*). Translators and interpreters must understand international terms as they are often faced with the dilemma whether the use of international lexicon facilitates communication or simply contaminates their standard languages. When it comes to translation of texts with economic terminology, translators prefer the use of internationalisms as they replace long descriptive phrases. They often appear to be the safest and fastest solution, especially when it comes to incomprehensible economic terms which are only understood by experts. However, excessive use of internationalisms in translated texts can cause difficulties if we disregard the local equivalents that already exist in our language and can also make the translation even more static and rigid as well as difficult to be understood. It is a fact that numerous internationalisms can be translated in most languages with a local equivalent, for example *profit* can be translated in Macedonian as *добивка* or *outsourcing* as *анџажирање наворешни соработџници*. Therefore we may conclude that business internationalisms are important to facilitate communication, but they should always be replaced by local equivalents when they exist, with the purpose of clarity of economic texts that are abundant in terms and professionalisms.

On the other hand, translators must be cautious with internationally accepted terms as their translation may lead to different interpretation in different business cultures. Namely, it is international vocabulary that plays a vital role in the multilingual and multicultural business environment nowadays, not just specific languages. The use of internationalisms is very important in transnational trade and banking operations. For example, international commercial terms (Incoterms) are created by the International Chamber of Commerce and form part of the daily trade language used internationally, such as *FOB (Free on Board)*, *CFR (Cost and Freight)*, *CIF (Cost Insurance Freight)*, etc. Even though an attempt is made, it is best not to translate such terms in Macedonian or in other languages as they are everywhere used as abbreviations *FOB*, *CFR* and *CIF* because their translation may result in different interpretation among different people.

To sum up, history has witnessed different languages which have dominated at particular periods and that have left behind a true linguistic legacy to all modern languages demonstrated through the existence of internationalisms. As to their function, internationalisms can replace the need for only one

dominant language or a lingua franca in a multicultural environment because it is international vocabulary that plays a key role in the international business environment. As previously shown, the existence of internationalisms, especially in the international business environment where people with different languages and business cultures meet, will soon replace the need for only one dominant language. Therefore, we may conclude that international words play a vital role in facilitating communication, but translators must bear in mind that their use should not be uncontrolled to the extent that it violates the norms of standard language.

References:

- ALEKSOSKA-CKATROSKA, Mirjana. 2010. *Romanizmite vo makedonskiot jazik*. Skopje: Filoloshki fakultet "Blaze Koneski" – Skopje
- DÍAZ, MARTÍNEZ; Eva. 2008. "An Approach to the Lingua Franca of the Mediterranean". Spain: Institut Europeu de la Mediterrània. Quaderns de la Mediterrània
- DROSDOWSKI, Günter. 1989. *Duden – Das Herkunftswörterbuch, Etymologie der Deutschen Sprache*. Deutschland: Bibliographisches Institut
- HOGGSON, Noble Foster. 2007. *Banking Through the Ages: From the Romans to the Medicis – From the Dutch to the Rothschilds*. New York: Cosimo Inc.
- Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. (11 Ed.). 2003. USA: Merriam Webster Incorporated
- MURGOSKI, Zoze. 2009. *Leksikon na stranski zborovi*. Skopje: Sv. Kliment Ohridski
- SKOK, Petar. 1973. *Etimologijski Rječnik Hrvatskoga ili Srpskoga Jezika, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti*. Zagreb
- TRASK, R. L.; Stockwell, Peter. 2007. *Language and Linguistics*. (2 Ed.). London: Routledge
- VOLKOVA, M. Yu. 2007. "Internationalisms as an Integral Part of the Contemporary Language". Book of proceedings: Dnipropetrovsk National University

САЗДОВСКА-ПИГУЛОВСКА Милена

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИТЕ КАКО НАСЛЕДСТВО ОД ЈАЗИЦИТЕ СО
СТАТУС НА ЛИНГВА ФРАНКА: СТУДИЈА ЗА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИТЕ
ОД ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКАТА ОБЛАСТ

Резиме: Во процесот на развој, секој јазик е изложен на влијанија од јазички контакт или јазички на влијателна јазична заедница кои имаат статус на лингва франка. Лицата со различен мајчин јазик имаат потреба од заеднички јазик со цел воспоставување политичка, економска или културна соработка. Честа последица од јазичните контакти е заемањето со цел изнаоѓање називи за нови поими и иновации кои не се познати во јазикот-примател. Поради заедничкото потекло, многу јазички од исто јазично семејство содржат заеднички лексеми, при што престижот на јазичките играл голема улога во заемањето. Сето ова придонесува за создавање интернационализми кои стануваат дел од лексичкиот фонд на јазикот. Целта на трудот е истражување на потеклото и влијанието на јазички со престиж во создавањето интернационализми од економско-финансиската област.

Клучни зборови: трговска комуникација, заемање, интернационализми, преведување

SIMOSKA Silvana
Universität “Hll. Kyrill und Method” – Skopje
Philologische Fakultät “Blaže Koneski”
simoskasilvana@gmail.com

**PHILOSOPHIE UND ÜBERSETZUNG: PROBLEMFELDER
AM BEISPIEL DER MAKEDONISCHEN ÜBERSETZUNG
DER „VERDINGLICHUNG“ VON AXEL HONNETH**

Abstract: In diesem Beitrag geht es um die Beleuchtung der makedonischen Übersetzung der Vorlesungsreihe zum Thema *Verdinglichung* des deutschen Sozialphilosophen Axel Honneth an der Universität Berkeley in Kalifornien, die unter dem Titel *Verdinglichung. Eine anerkennungstheoretische Studie* im Jahre 2005 in Deutschland erschienen ist. Axel Honneth versucht darin unter anerkennungstheoretischem Aspekt, den von Georg Lukács in den 20er und 30er Jahren des letzten Jahrhunderts geprägten philosophischen Begriff der *Verdinglichung* für die Beschreibung heutiger Lebensumstände wieder fruchtbar zu machen. Es werden Problemfelder thematisiert, die sich bei der Übersetzung von fachsprachlich-wissenschaftlichen Texten bzw. beim informativen Texttyp (Reiß 1995: 83) im Allgemeinen und beim Sprachenpaar Deutsch-Makedonisch im Besonderen ergeben können. Die Behandlung von ausgangssprachlichen philosophischen Fachtermini sowie auktoriale Ad-hoc-Bildungen und der zielsprachlich opponierende Auf- und Ausbau von Wortbildungsnestern durch native bzw. Lehnwortbildungen (*Verdinglichung* / *īocīварување* / *реификација* / *reification*; *Selbstverdinglichung* / *самоīocīварување* / *self-reification* / *самореификација*; *verdinglichend* / *īocīварувачки* / *реифицирачки* / *reifyng*; *verdinglicht* / *īocīварен* / *reified*; *Urform der Liebe* – *īраформа/археїиї на љубовїа* u.a.), der Umgang mit syntaktischer Komplexität und Interpunktion (insbesondere die Opposition: *Punkt*/*Semikolon*/*Doppelpunkt*) sowie die Transkription von Eigennamen (insbesondere die Problematik der makedonischen Transkription von Namen deutschstämmiger amerikanischer Philosophen) sind nur einige Aspekte, die permanente Übersetzerentscheidungen abverlangen. Um der Freisetzung des Originals in der Zielsprache unter Berücksichtigung des auktorialen Sprachstils, der mitunter verfremdende (*foreignisation*) Effekte aufweist, die zu keiner *Domestication* (*domestication*) in der Übersetzung führen sollten, Rechnung tragen zu können, wurde eine makedonische Vollübersetzung (*full translation*, Catford 1965) angestrebt, die sprachlich weitestgehend dem Honneth'schen Duktus folgt.

Апстракт: Во прилогот се расветлува македонскиот превод на предавањата на тема *Посīварување* од германскиот философ Аксел Хонет

на Универзитетот Беркли во Калифорнија (САД) и објавени под насловот *Verdinglichung. Eine anerkennungstheoretische Studie* (*Посӣаврување. С̄ӣудија ог облас̄та на ӣпризнавањеӣто*) во 2005 година во Германија. Во својата студија, врз основа на теоријата на признавањето, Аксел Хонет се обидува да го реактуализира философскиот поим на *ӣосӣаврувањеӣто* формиран од Герѓ Лукач во 20-тите и 30-тите години од минатиот век. Овде начелно се тематизираат проблеми што произлегуваат општо од преводот на стручно-научни текстови, односно на информативни видови текстови (според Рајс/Reiß 1995: 83), а се фокусираат оние од германско-македонската јазична провениенција. Изворнојазичните философско-стручни термини, како и авторовите лексички очудувања, што ја евоцираат опозицијата за над- и изградба на зборообразувачки гнезда во јазикот-цел врз основа на нативни лексеми или врз основа на заемки (*Verdinglichung* / *ӣосӣаврување* / *реификација* / *reification*; *Selbstverdinglichung* / *самоӣосӣаврување* / *self-reification* / *самореификација*; *verdinglichend* / *ӣосӣаврувачки* / *реифицирачки* / *reifying*; *verdinglicht* / *ӣосӣварен* / *reified*; *Urform der Liebe* – *ӣраформа/археӣӣӣ на љубовӣта* и сл.), комплексноста на синтаксичката структура и интерпункцијата (опозицијата *ӣочка/ӣочка* и *зай̄ирка/гве ӣочки*), како и транскрипцијата на лични имиња (пред сè проблематиката сврзана со личните имиња на американски философи од германско потекло) се само неколку аспекти што побаруваат перманентни одлуки од страна на преведувачот. Со цел сеопфатно да се ослободи германскиот оригинал во македонскиот превод, а при тоа да не се ограничи авторовиот стил на изразување, испреплетен со очудувачки елементи што не трпат доместикација во преводот, се определевме за заокружен превод (*full translation* во смисла на Кетфорд 1965) на целиот оригинален текст – без редукција, следејќи го јазичниот дуктус на Хонет.

„Hier wird das Übersetzen zu einem Übersetzen an das andere Ufer, das kaum bekannt ist und jenseits eines breiten Stromes liegt. Da gibt es leicht eine Irrfahrt und zumeist endet sie mit einem Schiffbruch.“
Martin Heidegger

0. Einleitung

Die ursprünglich auf Jacob Grimm zurückzuführende und von Heidegger durch den Schiffbruch (vgl. Müller 2008: 1, Hempelmann 2005: 56) angereicherte Metapher des *Übersetzens* bezieht sich auf philosophische Übersetzungen, zu der auch die hier zu analysierende makedonische Übersetzung der Honneth'schen „Verdinglichung“ gehört. Friedrich Schleiermacher, der die Auffassung vertrat, dass Werke aus Wissenschaft und Kunst insbesondere solche philosophischer Provenienz unübersetzbar seien, mahnt in seinem am 24. Juni 1813 an der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin verlesenen Aufsatz, „wer nur die mindeste Achtung hat für philosophische Bestrebungen und Entwicklungen, kann sich auf ein so loses Spiel gar nicht einlassen“ (1973: 66).

Meiner „dreifaltigen“ Verantwortung als Übersetzerin (vgl. Simoska 2012: 82 in Anlehnung an House „threefold responsibility“ (2004: 699)) dem Autor, dem Leser und dem Text gegenüber wohl gewahr konnte der Beschluss mich diesem „teuflischen Vorhaben“ (vgl. „ѓаволски потфат“, Михајловски 2002: 148)¹ anzunehmen, nur qua interaktiver Zusammenarbeit im konkreten Falle mit einem fachkompetenten Redaktor (Philosoph, Prof. Dr. Denko Skalovski) und einem sprachkompetenten Lektor (Makedonist, Prof. Dr. Tomislav Trenevski) fallen.

Denn Übersetzer sowie auch Dolmetscher können sich in kleinen Sprachgemeinschaften in der Regel weder ausschließlich auf einen Texttyp im Reiß'schen Sinne der Texttypologie (1995: 83) noch auf eine Fachsprache beschränken.² Oft können sie nicht einmal als singuläres Berufsprofil (Nur-Dolmetscher vs. Nur-Übersetzer) markttechnisch funktionieren. Der makedonische Markt ist dafür zu klein und zu unbeständig (vgl. Simoska 2012: 77f). Übersetzer und Dolmetscher führen daher in Mazedonien ein multidisziplinäres Dasein, das Anreiz zum Überschreiten von immer wieder neuen Schwellen von Herausforderungen bietet.

Welchen potentiellen Irr- und Umwegen sich die makedonische Übersetzung der Vorlesungsreihe „Verdinglichung“ („Постварување“), die Axel Honneth an der Universität Berkeley im Jahre 2005 gehalten hat, stellen musste, wird in diesem Beitrag thematisiert.

1. Deutsch als Wissenschaftssprache

Während die Wissenschaften im 18. Jh. durch das Lateinische und im 19. Jh. durch das Französische geprägt waren, avancierte bereits gegen Ende des 19. Jhs. das Deutsche zu einer der wichtigsten Wissenschaftssprachen der Welt (vgl. u.a. die revolutionäre Erfindung des Automobils durch Gottlieb Daimler und Carl Benz). Aus heutigem Blickwinkel und im Zuge der globalen Anglisierung der Wissenschaften ist es kaum fassbar, dass an amerikanischen Universitäten bis in die 30er Jahre des 20. Jhs. im Chemiestudium keine englischsprachigen, sondern deutschsprachige Lehrbücher verwendet wurden (vgl. Ammon 1998: 811). Insbesondere Wissenschaftler aus dem nordeuropäischen Raum (Skandinavien, Niederländer, Osteuropäer) bevorzugten im 20. Jh. - im Gegensatz zu heute - Deutsch als wissenschaftliche *Lingua franca* (vgl. *ibid.*). Inzwischen hat das

¹ Mihajlovski (Михајловски 2002: 148) fährt fort „das Übersetzen ist eine teuflische Angelegenheit“ („преводот е ѓаволска работа“), Übersetzung S.S.)

² Katharina Reiß geht bei ihrer Texttypologie (informative, expressive, operative Texttypen) von dem Organon-Modell Bühlers aus. Das griech. Wort ‚Organon‘ geht auf Platon zurück und bedeutet ‚Werkzeug‘, d.h. Sprache als Werkzeug, das „einer“ einem „anderen“ etwas über die „Dinge“ mitteilt.

Englische seine Position als Wissenschaftssprache weltweit so stark gefestigt, dass ihm weder das Deutsche noch das Französische zumindest in absehbarer Zeit diese Position streitig machen können. Eher sollte man dem Chinesischen in baldiger Zukunft eine zunehmend wichtigere Rolle in Wirtschaft und Wissenschaft einräumen.

Im Zuge der aktuellen sprachpolitischen Tendenzen scheint lediglich die deutsche Philosophie der wissenschaftsübergreifenden Anglisierung, die Stirn bieten zu können. Die translinguale Verwendung oder zumindest der Einfluss deutscher Terminologie auf die internationale Wissenschaftssprache macht sich heute noch in der Philosophie bemerkbar. Der Ursprung der Philosophie und ihrer Terminologie, der Liebe zur Weisheit, ist ansonsten bekanntlich „im antiken Griechenland“ verwurzelt (vgl. Hülser: 1998: 2260). Die großen deutschen bzw. deutschsprachigen Philosophen des 19. Jhs., wie z.B. Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), Karl Marx (1818-1883), und jene des 20. Jhs., Theodor W. Adorno (1903-1969), Walter Benjamin (1892-1940), Martin Heidegger (1889-1976), Max Horkheimer (1895-1973), Jürgen Habermas (1929), sowie solche jüngeren Jahrgangs, wie Peter Bieri (1944), Martha Nussbaum (1947), Axel Honneth (1949) und Rahel Jaeggi (1966), die u.a. in der „Verdinglichung“ von Honneth gewürdigt werden, haben heute noch Vorbildcharakter für die Philosophie der Gegenwart, insbesondere für die makedonische Philosophie, die Honneth als besonders „offen“ würdigt (Vorwort zur makedonischen Übersetzung).

2. Philosophische Fachsprache

Fachsprachen zeichnen sich generell durch ein immanentes Begriffsinventar aus. Herausragendes Charakteristikum der deutschen Philosophiesprache ist ein gewaltiger wortbildungsspielerischer Umgang mit Sprache. Die deutschen Philosophen der letzten Jahrhunderte, die das wissenschaftliche Feld weltweit dominiert haben, haben ein neues, wortgewandtes terminologisches Instrumentarium geschaffen, das nicht nur den nativen Wortschatz revolutioniert hat, sondern bei der Übertragung in andere Sprachen gleichsam zu einem Übersetzer-Eklat führen kann (vgl. Heideggers *Vorhandenheit* vs. *Zuhandenheit*). Jeder in der „Verdinglichung“ zitierte Philosoph, angefangen von solchen aus der Antike, wie z.B. Aristoteles, über Philosophen aus dem 18. Jh., wie z.B. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) und Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), bis hin zu jenen des 19. und 20. Jhs., wie Martin Heidegger (1889-1976), Martha Nussbaum (1947), Jürgen Habermas (1929), Peter Bieri (1944) u.a., hat ein individuelles spracheigen(tümlich)es philosophisches Begriffsinventar geprägt, das primär eine eingehende philosophisch-begriffliche deutsch-deutsche

Verständnisbasis postuliert, bevor man zum sekundären Übersetzungsakt übergehen kann.

Bei der Übersetzung von philosophischen Originaltexten kommt noch erschwerend hinzu, dass sie eingehend auch auf andere Wissenschaften rekurrieren. Im konkreten Falle wird man innerhalb der 6 übersetzten Kapitel bei Honneth zuzüglich Vorwort und Einleitung, die in Gänze übersetzt sind (*full translation* im Sinne Catfords, 1965), auch mit Begriffen aus der Soziologie, Ökonomie, Entwicklungspsychologie sowie peripher mit solchen aus der Literaturwissenschaft konfrontiert. Eine Kürzung des zu übersetzenden Originaltextes kam nicht in Frage (wie z.B. in einigen englischen Übersetzungen), da dieses Vorgehen einer „auktorialen Beschneidung“ gleichkäme, die eine Anmaßung seitens des Übersetzers gegenüber dem Autor bedeuten würde, zumal man davon ausgehen kann, dass der Autor sich wohlwissentlich für eine bestimmte Anzahl von Kapiteln entschieden hat, die er für die Erklärung im konkreten Fall des Begriffes der *Verdinglichung* für nötig erachtet.

3. Problemfelder bei der makedonischen Übersetzung

Die in der makedonischen Übersetzung zu bewältigenden Problemfelder waren nicht nur rein (text)linguistischer, d.h. in erster Linie wortbildungsspezifischer und syntaktischer Natur, sondern lagen oft auch im präliminären Verständnis des Originaltextes begründet, bedingt einerseits durch die philosophische Materie per se, zum anderen jedoch auch durch den von Honneth bevorzugten elaborierten Sprachstil, der von hypotaktischer Komplexität und lexikalischer Varietät zeugt.

3.1. Ausbau von Wortbildungsnestern: der Zentralbegriff „Ding“

Bereits die Überschrift „Verdinglichung“ ist für philosophisch Unkundige gewöhnungs- und erklärungsbedürftig. Natürlich assoziiert der Begriff der *Verdinglichung* einen zum-Ding-machenden Prozess bzw. in erster Linie „jemanden bzw. einen anderen“ (intersubjektive Verdinglichung/интерсубјективно постварување), jedoch im Sinne Honneths auch „etwas, z.B. unsere Umwelt“ (objektive Verdinglichung/објективно постварување) sowie „sich selbst“ (subjektive Verdinglichung/субјективно постварување) zu einem Ding machen.³ Die wohl beabsichtigte Nähe zum deutschen Verb *sich verdingen* - im ameliorativen veralteten Sinne *einen Dienst annehmen* (z.B.

³ ...das soziale Phänomen der Verdinglichung in seinen [drei] verschiedenen (intersubjektiven, objektiven und subjektiven) Dimensionen ...“ (Honneth 2005: 94).

sich als Knecht verdingen) und in pejorativer Konnotation *sich verkaufen/sich anbieten/sich prostituieren*⁴ - lässt sich nur unter Vorbehalt in eine entsprechende zielsprachliche Äquivalenzform bringen. Wenn Worte sprechen, tun sie das am besten in der Originalsprache. Die Übersetzung wäre hier einem begrifflichen Irrtum aufgesessen, wenn sie im Makedonischen als *о̀йреџмејџнување* (*Vergegenständlichung*) übersetzt worden wäre. In diesem Zusammenhang scheint es uns angebracht, auch die englischen und französischen Übersetzungsäquivalente zu bemühen, die auf das lateinische Etymon (engl. *reification* < *reify* u. Suffix *-ation*, *reify* < lat. *res* und engl. Suffix *-ify*; franz. *réification* < *réifier* u. Suffix *-ation*, *réifier* < lat. *res* „Sache“ und franz. Suffix *-ifier*) zurückgreifen und damit den notwendigen sprachlich-begrifflichen Unterschied zur *Vergegenständlichung* und *Versachlichung* (bei Georg Simmel) aufheben bzw. nivellieren. Im Falle von zielsprachlich opponierenden nativen vs. Lehnwortbildungen fiel die Entscheidung grundsätzlich zugunsten potentieller nativer Bildungen aus, die zum Auf- bzw. Ausbau von zielsprachlichen Wortbildungsnestern und somit zur Bereicherung des Wortschatzes beitragen können. So wird der zentrale deutsch-native Begriff der *Ver-ding-lich-ung* im Original in der makedonischen Übersetzung in Anlehnung an usuelle Bildungen der gleichen Wortfamilie (vgl. z.B. *сџвар-носџ* (*Wirklich-keit*)) durch ein isomorphematisches makedonisch-natives Äquivalent *џо-сџвар-ува-ње* wiedergegeben, wenn auch in Form einer inexistenten freien Wortbildungsbasis, denn *сџвар* ist im makedonischen Standard nicht als selbstständiges Lexem belegt. Das Wort *сџвар*, das in der makedonischen Alltags- und Umgangssprache unter Einfluss des Serbischen breite Verwendung findet, wird im Standardmakedonischen in isolierten Gebrauchskontexten, d.h. außerhalb von Wortbildungsprodukten durch das Wort *рабоџа* ersetzt, das primär die Bedeutung „Arbeit“, „Angelegenheit“ hat, und sich daher als unbrauchbar für den hier diskutierten Sachverhalt erwiesen hat. Alle weiteren im Ausgangstext verwendeten Ableitungen (Derivate) im Wortbildungsnest des Archilexems *Ding* wurden auch in der makedonischen Übersetzung auf der Basis des im außerphilosophischen Kontext lediglich als gebundenes Morphem verwendeten {сџвар} abgeleitet: *verdinglichen* (постварува), *verdinglichend* (постварувачки), *verdinglicht* (постварен), *dinghaft* (сџварносен).

Bereits im ersten Kapitel definiert Honneth in Anlehnung an Georg Lukács den zentralen Begriff seiner gleichnamigen Studie *Verdinglichung* wie folgt:

⁴ Das Wort Prostitution zitiert Honneth im Zusammenhang mit emotionaler Selbstmanipulation und Selbstverdinglichung in Anlehnung an Lukács und dessen Auffassung von Journalismus und der Tätigkeit eines „Journalisten, der gezwungen sei, die eigene Subjektivität [субјективитет], sein Temperament [темперамент] und Ausdrucksfähigkeit [способност за изразување], den jeweils antizipierten Leserinteressen anzupassen...“ (Honneth 2005: 14, 80).

... daß Verdinglichung nichts anderes bedeute, als „daß eine Beziehung zwischen Personen den Charakter einer Dinghaftigkeit“⁵ erhält. (Honneth 2005: 19)

Mit der motivierten Ableitung *dinghaftig*, die hier in substantivierter Form *Dinghaftigkeit* verwendet wird, werden im Deutschen charakteristische Verhaltenseigenschaften bzw. prominente Stereotypen eines „Dings“ bezeichnet (Motsch 2004: 202): *Dinghaftigkeit* ‚die Eigenschaft eines Dings, wie ein Ding‘. Der analog zum deutschen Original (*dinghaft*) morphematisch nachgebildeten makedonischen Ableitung (*сѝвар-носен*) wurde aufgrund des hohen Auffälligkeitsgrades im Makedonischen (*сѝварносен каракѝтер*) die originäre Zentralmetapher in deutscher Sprache *Charakter einer Dinghaftigkeit* in eckigen Klammern beigelegt, vgl.

... не е ништо друго освен „однос меѓу луѓето што придобива стварносен карактер [Charakter einer Dinghaftigkeit]“ (Хонет 2013: 17)

3.2. Ausbau von Wortbildungsnestern: Derivate

Trotz des außerphilosophischen „nichtstandardgemäßen“ Gebrauchs des Begriffs *сѝвар* (*Ding*) im Makedonischen musste dieser aus Diskriminierungsgründen zu verwandten philosophischen Begriffen wie *Sache* und *Gegenstand* auch in isolierter Form in der makedonischen Übersetzung aufgenommen werden. Dies umso mehr, zumal die begrifflich-philosophische Trojka des Deutschen – *Ding*, *Sache* und *Gegenstand* (mak. *ѝрегмеѝ*) – ansonsten hätte auf einen Begriff (предмет) im Makedonischen reduziert werden müssen, denn *рабоѝта* kommt als Äquivalent, wie oben bereits erwähnt, nicht in Frage. Dass jedoch trotz Lehnnotlösung (*сѝвар*) keine ausreichende Distinguierung aller drei deutschen philosophischen Termini vollzogen werden konnte, zeigt die Tatsache, dass die Begriffe *Ding* und *Sache* keine lexematische Opposition im Makedonischen bilden. Aufgrund der begrifflichen Unterdifferenzierung von *Ding* und *Sache* im Makedonischen, wurden in der makedonischen Übersetzung beide deutschen Begriffe (*Ding*, *Sache*) durch einen im Makedonischen (*сѝвар*) ersetzt. Dies hatte zur Folge, dass die Versachlichung bei Simmel im Gegensatz zur Verdinglichung bei Honneth durch ein und denselben Begriff im Makedonischen wiedergegeben werden musste (*ѝосѝварување*).

⁵ Georg Lukács, „Die Verdinglichung und das Bewußtsein des Proletariats“, in: Geschichte und Klassenbewußtsein (1923), Werke, Band 2 (Frühschriften 11), Neuwied und Berlin 1968, S. 257-397, hier S. 257.

Die von Honneth an mehreren Stellen in der „Verdinglichung“ kritisierte „totalisierende“ Einstellung Lukács‘ gegenüber Verdinglichungsprozessen, die Lukács ausschließlich auf kapitalistische Marktverhältnisse zurückführt, macht sich auch in der Sprache bemerkbar. Die auffällig hohe Frequenz der **Ver-Derivate** im Original aus verschiedenen Provenienzen (Ökonomie, Philosophie, Soziologie), die fast durchweg, sobald es sich um keine Ad-hoc-Bildungen handelt, „eigenverantwortliche schöpferische Entscheidungen“ (Reiß/Vermeer 1984: 75) seitens des Übersetzers abverlangen, wirken in der makedonischen Zielsprache auffällig. Diese Auffälligkeit nehme ich in Anlehnung an den Autor bewusst in Kauf. Gemeint ist hier nicht in erster Linie die *Vergesellschaftung* (*ūooyūūūēcūūūvūūūē*; in der englischen Übersetzung übrigens nur als *sozialisation*⁶), sondern vielmehr ad-hoc-Bildungen Honneth’scher Prägung wie z.B. *Vergleichgültigung*. Um dem Autor und dem philosophischen Sachverhalt bzw. dem Text, wie eingangs im House’schen Sinne beschrieben, gerecht zu werden, habe ich mich für die wortgetreue Übernahme des Wortbildungsmusters ins Makedonische sowie für das deutsche Original in eckigen Klammern entschieden. Damit wird das Makedonische nicht im Sinne Wilhelm von Humboldts⁷ verfremdet (Fremdheit), sondern das positiv Fremde wird ans makedonische Ufer hinübergerettet und bereichert somit den makedonischen Wortschatz.

Bekanntlich war es Georg Simmel, der in seiner *Philosophie des Geldes* untersucht hat, inwiefern mit der Zunahme marktvermittelnder Interaktionen zugleich eine wachsende **Vergleichgültigung** gegenüber den Interaktionspartnern einhergeht. (Honneth 2005: 95; Hervorhebung S.S.)

Познато е дека Георг Зимел во својата *Философија на ūарииē* го истражува соодносот меѓу порастот на пазарните интеракции и **порамнодушвањето [Vergleichgültigung]** на односите меѓу партнерите во интеракцијата⁸; (Хонет 2013: 98f.; Hervorhebung S.S.)

⁶ ‚Verwandlung von etwas Ungesellschaftlichem in etwas Gesellschaftliches‘ (Begriff, der in der Soziologie, Ökonomie, Biologie, Geologie, Archäologie verwendet wird)

⁷ „So lange nicht die Fremdheit, sondern das Fremde gefühlt wird, hat die Uebersetzung ihre höchsten Zwecke erreicht; wo aber die Fremdheit an sich erscheint, und vielleicht gar das Fremde verdunkelt, da verrät der Uebersetzer, daß er seinem Original nicht gewachsen ist“ (Wilhelm von Humboldt 1843/1988: 16).

⁸ Georg Simmel, *Philosophie des Geldes*, vo: Gesamtausgabe, Bd. 6, Frankfurt/M. 1989, пред сè, поглавје IV.

Bereits bestehende Wortbildungsmuster (Verb-Präfigierungen mit ein-) für neue Ad-hoc-Analogiebildungen (*einsozialisieren*) zu nutzen ist eine bewährte Strategie bei Neubildungsprozessen von der auch Honneth Gebrauch macht. Auch hier habe ich mich im Geiste des deutschen Originals für eine zielsprachliche Präfigierung entschieden, die auffällig wirkt, jedoch nur so angemessen den Inhalt bzw. das ‚in einen Raum, in ein System gelangen und dort Eingeschlossenein‘ (vgl. Motsch, „Herbeiführung eines entsprechenden Zustandes einschließen“ 2004: 94) wiedergibt.

Im Unterschied zu Marta Nussbaum ist Lukács nicht an der Frage interessiert, ab wann die Verdinglichung anderer Personen einen Grad annimmt, der Anlaß zur Behauptung einer moralisch verachtenswerten Haltung gibt; für ihn sind vielmehr alle Mitglieder kapitalistischer Gesellschaften in derselben Weise in das verdinglichende Verhaltenssystem **einsozialisiert**, so daß die instrumentelle Behandlung des Anderen zunächst nur ein soziales Faktum, nicht aber ein moralisches Unrecht darstellt. (Honneth 2005: 24f.; Hervorhebung S.S.)

За разлика од Марта Нусбаум, Лукач не е заинтересиран за определување на степенот на кој постварувањето на други лица се претвора во акт што заслужува да биде морално осуден од околината. Според него, сите членови на капиталистичкото општество се подеднакво **всоцијализирани** [einsozialisiert] во постварувачкиот систем на однесување, така што инструменталниот третман на Другиот иницијално претставува само социјален факт, но не и морална неправда. (Хонет 2013: 23; Hervorhebung S.S.)

3.3. Problemfeld: Komposita

Fachtermini sind im Deutschen zu einem recht hohen Anteil komplexe Wortbildungen, insbesondere Komposita. Aufgrund der potentiell oberflächenverschlüsselten und folglich ambivalenten Semantik deutscher Komposita sollte bei ihrer Übertragung in Sprachen mit defizitärer Kompositionsbildungspotenz, wie u.a. in slavischen Sprachen, generell der breitere Kontext zurate gezogen werden, um eventuellen Irrtümern vorzubeugen. Der relativ neu geprägte Begriff der *Neunmonatsrevolution* aus der Entwicklungspsychologie, den Honneth im Zusammenhang mit seiner Hypothese des ontogenetischen Vorrangs der Anerkennung vor dem Erkennen anführt,

bezeichnet die Entstehung der kindlichen Denk- und Interaktionsfähigkeit, die mittels der Perspektivübernahme des Säuglings von seiner Bezugsperson im Alter von neun Monaten vollzogen wird und bei der der Säugling die Fähigkeit entwickelt, die Bezugsperson als einen intentionalen Akteur unter der Voraussetzung der emotionalen Identifikation mit ihr, wie Honneth meint, wahrzunehmen.

Im allgemeinen wird heute als der Zeitpunkt, an dem das Kind zu einer solchen Triangulierung in der Lage ist, der neunte Monat in seinem Leben angesetzt; daher wird in neueren Forschungen auch von der „**Neunmonatsrevolution**“ gesprochen, weil in diesem Alter die Fähigkeit erworben wird, die Bezugsperson als einen intentionalen Akteur wahrzunehmen, dessen Einstellung zur umgebenden Welt ebenfalls zielgerichtet ist und insofern gleichgroße Bedeutung wie die eigene besitzt.“ (Honneth 2005: 47f., Hervorhebung S.S.)

Bei der wörtlichen Übersetzung **geveјмесечна револуција* könnte der Eindruck entstehen, dass die „kindliche Revolution neun Monate lang dauerte“, daher muss die makedonische Übersetzung in eine syntaktische Gruppe aufgelöst werden „Revolution im Alter von neun Monaten“.

Возраста на која децата се стекнуваат со способноста да изведат ваква триангулација, обопштено, е девет месеци. Поради ова, некои понови истражувања зборуваат за „**револуција на возраст од девет месеци**“, затоа што токму на оваа возраст детето се стекнува со способноста да го восприми лицето кон кое е приврзано како намерен посредник, чиј став за околната средина е исто така насочена кон одредена цел, и затоа има еднаква важност за врската на детето со светот. (Хонет 2013: 48-49; Hervorhebung S.S.)

Die philosophische Terminologie macht, um Beziehungen des eigenen Ichs gegenüber sich selbst sprachlich zu fixieren, sehr starken Gebrauch von **Selbst-Bildungen**. Alle *Selbst*-Begriffe – von Aristoteles *Selbstfreundschaft* (Honneth 2005: 81) über Heideggers *Selbstsorge* (Honneth 2005: 89) bis hin zu Harry Frankfurts *Selbstliebe* (Honneth 2005: 90) – vermitteln, dass der Mensch zunächst seine eigenen Bedürfnisse identifizieren und bejahen soll. Im Unterschied zum Englischen verfügt das Makedonische über entsprechend zwei konkurrierende Erstglieder nativer (mak. *само-/себе-*) und ein Erstglied griechischer Herkunft (griech. *авџо-*). Bei der Übertragung habe ich mich linear für das reflexive

Erstglied *само-* als der gebräuchlicheren Form entschieden („пријателувањето со себеси или *самопријателување*“ (Хонет 2013: 84), *самоџрижа* (S. 92), *самољубов* (S. 93)), obwohl potentiell auch das Erstglied *себе-* möglich gewesen wäre (*себепријателување*, *себеџрижа*, *себељубов*). *Себе-*Bildungen werden im Makedonischen jedoch bei Verbnominalisierungen als Ausgangsbasis (глаголска именка, *себеуништување*) bevorzugt.

Eine sehr stark verbreitete Fragestellung bzw. Dilemma des Übersetzers ist, unabhängig davon wie weit er/sie mit der zu übersetzenden Materie vertraut ist, ob es sich bei bestimmten ausgangssprachlichen Termini um Ad-hoc-Bildungen des Autors, die zusätzliche Kreativität seitens des Übersetzers erfordern würden, oder um bereits etablierte Termini einer Wissenschaft handelt, die zwar dem Übersetzer bis zu ihrer Konfrontation möglicherweise unbekannt waren, jedoch schon längst über etablierte Übersetzungsäquivalente in der Zielsprache verfügen, die nicht nur vom Übersetzer übernommen werden können, sondern um keine unnötigen terminologischen Verwirrungen zu stiften, übernommen werden sollten. In solchen Situationen sind nicht nur ausgiebige Recherchen vonnöten, sondern ist auch zusätzlicher Rat von Experten einzuholen, die rasch Auskunft darüber geben können, ob z.B. das Kompositum *Selbstbeziehung* (Honneth 2005: 80ff.; „Beziehung zu sich selbst“, in der makedonischen Übersetzung analytisch: однос на себеси, однос кон себеси (Хонет 2013: 84); однос спрема себеси (Хонет 2013: 84, 85) ein von Axel Honneth in seinem Verdinglichungsverständnis ad-hoc geprägter Begriff oder ein bereits in der Philosophie bzw. in anderen gegenstandsverwandten Wissenschaften etablierter Terminus ist, denn, wie allgemein bekannt, hat sich der ungarische Marxist Georg Lukács nicht nur mit Philosophie, sondern auch mit der Theorie des Romans⁹ beschäftigt.

3.4. Problemfeld: Substantivierungen

In dem Zitat „Obwohl er eine starke Neigung besitzt mit Hegel gegen die Idee eines „**abstrakten Sollens**“ zu polemisieren, ...“ (Honneth 2005: 26) bezieht sich das „**abstrakte Sollen**“ auf die Hegel'sche Philosophie der moralisch-sittlich-religiösen Pflichten des Menschen, die sich durch den auffordernden Charakter im Modalverb *sollen* manifestiert: Gemeint sind jene biblischen Gebotssätze, die im Deutschen mit dem Modalverb *sollen* gebildet werden, wie z.B. *Du sollst deinen Nächsten lieben wie dich selbst*, *Du sollst keine anderen Götter neben mir haben*, *Du sollst deinen Vater und deine Mutter ehren*, *Du sollst nicht töten*, *ehebrechen*, *stehlen* usw., die im Makedonischen durch einen reinen Imperativ wiedergegeben werden, vgl. mak. *Сакај ѝи гpyџиѝе*

⁹ Vgl. die makedonische Übersetzung *Теорија на романот* von Luan Starova.

како себеси (dt. *Liebe deinen Nächsten wie dich selbst*). In der Übersetzung habe ich mich zwecks besseren Verständnisses aus der Sicht des Lesers für die Explikation „**abstrakte moralische Pflichten**“ entschieden, vgl.

Покрај тоа што е силно наклонет да полемизира со Хегеловата идеја за „**апстрактните морални должности**“ [abstraktes Sollen], тој многу добро знае дека неговата расправа за постварувачката практика, за постварувачкиот „став“, ќе мора да се оправда преку поимот за вистинската човекова практика. (Хонет 2013: 24; Hervorhebung S.S.).

Substantivierungen von Adjektiven im deutschen Original können auch in Anlehnung an makedonische Analogiebildungen kompositionell wiedergegeben werden. Ein solcher Fall liegt vor bei:

Wir müssen uns nur eine Person vorstellen, die die eigenen Wünsche stets als etwas **Fixes** betrachtet, das es zu entdecken und zu beobachten gilt, um einen lebendigen Eindruck von dem Sozialtypus zu gewinnen, den der Detektivismus ungewollt in angemessener Weise umreißt. (Honneth 2005: 91; Hervorhebung S.S.).

Statt der Substantivierung „како нешто фиксно“ habe ich mich für eine kompositionelle Wortbildung in Analogie zum makedonischen Bindestrichkompositum *фикс-идеја* / *фикс-желба* entschieden.

... треба само да си претпоставиме човек што ги смета сопствените желби за **фикс-желби**, односно за нешто што вреди да се осознае и да се набљудува, и на тој начин да се здобиеме со јасна претстава за одреден тип социјален човек, што е патем ненамерно, т.е. сосем случајно, соодветно опишан во детективизмот. (Хонет 2013: 94; Hervorhebung S.S.)

3.5. Problemfeld: Interpunktion

Um den Vortragscharakter dieses Beitrages beizubehalten, wird der ohnehin komplexe Satzbau der *Verdinglichung* (Honneth 2005) durch den auffällig häufigen Gebrauch des Semikolons und des Doppelpunktes, die anaphorische (eingeleitet durch Textorganisatoren (Engel 1988: 89) *allerdings*,

aber, dabei u.a.) bzw. kataphorische diskursive Nachschübe an den Satzverband anschließen, nachhaltig verschachtelt. Ich bin in der makedonischen Übersetzung weitgehend dem Original treu geblieben. An Stellen, wo die makedonische Übersetzung durch das Semikolon überfrachtet schien, ist das Semikolon durch einen Punkt ersetzt worden.

3.6. Problemfeld: Transkription von Eigennamen

Die Transkription von Eigennamen tritt immer dann als notorisches Übersetzungsproblem zutage, wenn zwei unterschiedliche Schriftsysteme in der Ausgangs- und Zielsprache miteinander konfrontiert werden (z.B. deutsches Original mit lateinischem und makedonische Übersetzung mit kyrillischem Alphabet). Originale und Übersetzungen, die sich des gleichen Schriftsystems bedienen, haben es diesbezüglich leichter, da sie in der Regel die Eigennamen in Originalschreibweise übernehmen können (Dt.-Franz.-Engl.), ohne sich dabei Gedanken über deren phonetischen Lautwert machen zu müssen. Sobald jedoch Original und Übersetzung anderen Schriftsystemen folgen, kann die Übertragung von Eigennamen nicht direkt, d.h. graphemisch, sondern nur indirekt über die phonetische Transkription erfolgen. In unserem konkreten Falle war die Transkription einiger in der *Verdinglichung* zitierten Autorennamen durch die Tatsache erschwert, dass es sich um native deutsche Namen von amerikanischen Philosophen mit Emigrationshintergrund handelt, die einer potentiellen phonetischen Amerikanisierung unterliegen können. Die Frage, mit der der Übersetzer in solchen Fällen konfrontiert wird, ist, auf welcher Basis die Transkription ins Makedonische erfolgen soll, auf anglophoner oder germanophoner Ausgangsbasis (vgl. Arlie Russell Hochschild - Арли Расел Хохшилд vs. Хохшилд)?

4. Schlussbemerkung

Um an die ganz zu Anfang zitierte notorische Ufer-Metapher des (Sprach)philosophen Martin Heidegger anzuknüpfen, bleibt die Hoffnung, keinen Schiffbruch (das Übersetzungs-Schiff ist zu dritt bemannt) mit der makedonischen Übersetzung von Honneths *Verdinglichung* erlitten und möglichst viel ans makedonische Ufer gerettet zu haben, wo „ander boden ist und andre luft streicht“ (Jacob Grimm, zitiert nach Holzhausen bei Hempelmann 2005: 56).¹⁰ Die hier aufgezeigten Problemfelder sind kein Geständnis für eine

¹⁰ „Wer nun zur seefahrt aufgelegt, ein schif bemannen und mit vollem segel an das gestade jenseits führen kann, muß dennoch landen, wo andrer boden ist und andre luft streicht.“ (J. Grimm zitiert nach Holzhausen 1973: 111)

zukünftige Debatte zur Qualität der Übersetzung, sondern vielmehr ein Versuch zur Bewusstmachung eines (Teil)Spektrums an Aufgabenbewältigungsstrategien, denen sich der Übersetzer während des Übersetzungsaktes von philosophischen Texten bedient.

Literatur:

- AMMON, Ulrich (1998): „Heutige Fachsprachen im interkulturellen Austausch I: die Stellung der deutschen Wissenschaftssprachen außerhalb des deutschen Sprachgebiets“, in: *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Languages for Special Purposes. An International Handbook of Special-Language and Terminology Research*. 1. Halbbd. Hrsg. von Lothar Hoffmann et al. Berlin/New York: de Gruyter. 809-819.
- CATFORD, John C. (1965): *A Linguistic Theory of Translation. An Essay in Applied Linguistics*. London: Oxford University Press.
- ENGEL, Ulrich (1988): *Deutsche Grammatik*. Heidelberg: Groos.
- FLEISCHER, Wolfgang / Barz Irmhild (1992): *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.
- HEMPELMANN, Heinzpeter (2005): *Wortgetreu oder leserfreundlich? Grundfragen der Bibelübersetzung*. Wuppertal: Brockhaus.
- HOLZHAUSEN, Andreas (1973): „Über das pedantische in der deutschen sprache“, in: *Das Problem des Übersetzens*. Hrsg. von Hans-Joachim Störing. Darmstadt: 108-135.
- HONNETH, Axel (2005): *Verdinglichung. Eine anerkennungstheoretische Studie*. Frankfurt: Suhrkamp.
- HOUSE, Juliane (2004): „Concepts and Methods of Translation Criticism: A Linguistic Perspective“, in: *Übersetzung. Translation. Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung. An international Encyclopedia of Translation Studies. Encyclopédie internationale de la recherche sur la traduction*. Hrsg. von Harald Kittel et al. Berlin/New York: de Gruyter. 698-719.
- HÜLSER, Karlheinz (1998): „Philosophie und ihre Fachsprache im Altertum: eine Übersicht“, in: *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Languages for Special Purposes. An International Handbook of Special Language and Terminology Research*. 2. Halbbd., Hrsg. von Lothar Hoffmann et al. Berlin/New York: de Gruyter. 2260-2269.
- HUMBOLDT, Wilhelm von (1843/1988): *Wilhelm von Humboldt. Gesammelte Werke*. 3. Bd. Berlin/New York: de Gruyter.
- MOTSCH, Wolfgang (2004): *Deutsche Wortbildung in Grundzügen*. Berlin/New York: de Gruyter.
- MÜLLER, Ina (2008): *Die Übersetzung von Abstracts aus translationswissenschaftlicher Sicht (Russisch – Deutsch – Englisch)*. Berlin: Frank & Timme.

- REISS, Katharina (1995): *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Wiener Vorlesungen*. Mary Snell-HORNBY, Mira KADRIC (Hg.). – Wien: WUV-Univ.-Verlag.
- REISS, Katharina / VERMEER, Hans J. (1984): *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer
- SCHLEIERMACHER, Friedrich (1963): „Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens“, in: *Das Problem des Übersetzens*. Hrsg. von Hans-Joachim Störing. Darmstadt: 38-69. (ursprünglich: am 24.6.1813 in der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin verlesen).
- SIMOSKA, Silvana (2012): „Ethisch-moralische Grundsätze als Interaktionsparameter in der Translationstheorie und –praxis am Beispiel der Translationsituation in Makedonien“, in: *Freiheit und Verantwortung. Ethik und Moral der Translation*. Hrsg. von A. Đurović. Belgrad: Philologische Fakultät der Universität Belgrad. 75-95.
- МИХАЈЛОВСКИ, Драги (2002): *Под Вавилон. Задачата на преведувачот*. Скопје: Каприкорнус.
- ХОНЕТ, Аксел (2013): *Послвдување. Слуджја од областа на теоријата на признавањето*. Превод: Силвана Симоска. Скопје: Аз-Буки.

SIRAKOVA Yoana

University of Sofia “St. Kliment Ohridski”

yosir@abv.bg.

**TRANSFORMATIONS IN LITERARY TRANSLATION
AND THEIR IMPACT ON THE ORIGINAL TEXT BASED
ON BULGARIAN TRANSLATIONS OF OVID’S *METAMORPHOSES***

Abstract: The proposed paper deals with some problems in translating literature and especially in the representation of Ovid’s poem in Bulgarian language, literature and culture. The *Metamorphoses* of Ovid with its relatively long-lasting reception, including twelve translations in the period from the end of 19th century till the end of the 20th century, are in many ways representative of the reception of ancient literature and the perceiving of ancient culture in Bulgaria. The translator of a literary text is not concerned with establishing equivalence of natural languages but of artistic procedures. These procedures cannot be considered in isolation, but have to be located within the specific cultural and temporal context in which they were used. We shall summarize in this presentation our study of the Bulgarian translations of Ovid’s work. Some changes in literary imagery due to translators’ specific purposes and translating strategies will be observed. Consequently some shifts emerging in translation process are examined, which influence either author’s peculiar plot or stylistics. These changes in their turn reflect on both characters featured and readers’ response.

Keywords: literary translation, ancient literature, translation units, methods of translation, translation procedures, translation shifts.

Ovid’s Translations in Bulgaria

The *Metamorphoses* of Ovid has a relatively long-lasting reception, including twelve translations in the period from the end of 19th century till the end of the 20th century. These translations are in many ways representative of the reception of ancient literature and the perceiving of ancient culture in Bulgaria. The translator of a literary text is not concerned with establishing equivalence of natural languages, but of artistic procedures. These procedures cannot be considered in isolation, but have to be located within the specific cultural and temporal context in which they were used. We shall summarize in this presentation

our study of the Bulgarian translations of Ovid's work. Many changes in literary imagery are due to translators' specific purposes and translating strategies. Consequently some shifts, emerging in the process of translation, influence either author's peculiar plot or stylistics. These changes in their turn reflect both on the characters featured and readers' response.

There is only one complete translation of Ovid's poem in Bulgarian, which has been edited in 1981. All the rest eleven translations are partial and present to the Bulgarian audience only few of the most popular Ovidian stories: the Four Ages' story, the stories of Pyramus and Thisbe, Daedalus and Icarus, Philemon and Baucis and Orpheus and Eurydice. Two translators, differing both from source text's metrics and artistic plot, have chosen the format of free translation. Another three translators made attempts to follow the original poetic metrics and at once to achieve equivalence on the semantic level of the text. There is also one translation in blank verse and one in prose. It is the latter five translators' strategies that will be on the focus of this study.

A Model for Translation Analysis

The model I have used for the analysis of the source and the target texts, despite well-known and already considered as classical, has been for decades rather controversial. A worth noting illustration of its controversial character is the fact, that the Canadian-French edition was translated into English some forty years after its first appearance (1958). Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet carried out a comparative stylistics analysis to describe translation transformations and shifts and, most important, to help translators in the process of translating, as it is indicated by the subtitle of their book: *Comparative Stylistics of French and English: a Methodology for Translation*. However, the taxonomy has proved to be very useful also in the analysis of the products of translation and has had further a very wide impact.

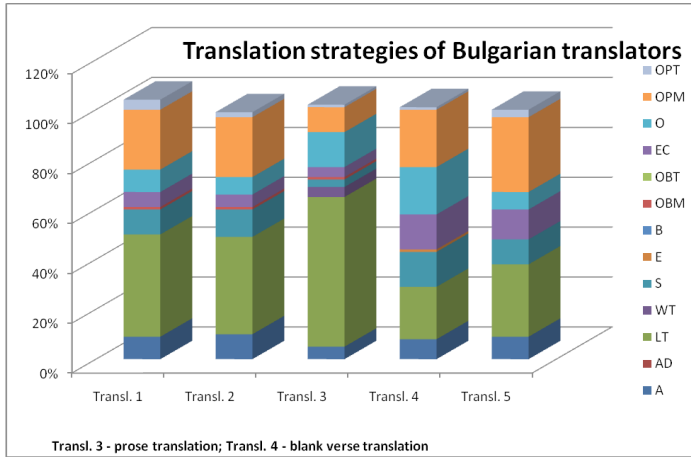
It is indispensable for the purpose of this paper to summarize and to recall the main procedures I have used of Vinay and Darbelnet's model, in order to consider further their impact on the original Latin poem and broadly on literary texts. According to the taxonomy there are two central methods of translation, namely direct and oblique translation methods. The **direct method** of translation includes three translating procedures: 1) **borrowing** (B), which serves to overcome a lacuna, "usually a metalinguistic one" (Vinay, Darbelnet, 2000: 85); 2) **calque** (C), which is a specific kind of borrowing, a literal translation of the elements of an expression; 3) **literal translation** (LT) – direct transfer of a source language text into grammatically and idiomatically appropriate target language text. The **oblique translation method** comprises the rest four of the

seven basic procedures of the taxonomy: 1) **transposition** – optional (OPT) or obligatory (OBT), which “involves replacing one word class with another without changing the meaning of the message” (ibidem: 88); 2) **modulation** – optional (OPM) or obligatory (OBM) represents a variation of the form of the message that results from a change in the point of view or as we shall conceive it as a shift on the level of lexical semantics; 3) **equivalence** (E), which has a particular meaning in the taxonomy and points at the different stylistic and structural means, used in the original and the translated text, in order to render one and the same situation; 4) **adaptation** (AD) is used when a situation in the source culture does not exist in the target culture and thus a change in the cultural reference is required. The seven basic procedures are complemented by several auxiliary categories, which make the classification rather complex. That is why I confined myself to four additional procedures: 1) **amplification** (A), which has been defined for the purpose of our study as an addition of one or more elements in the frame of the translation unit (or transeme); 2) **economy** (EC) involving the opposite process of omitting one or more components of the original translation unit; 3) **supplementation** (S), which is a specific kind of amplification defined in this case as an addition of a whole translation unit in the target language text; 4) **omission** (O) representing the opposite procedure of supplementation and involving the miss of a whole translation unit in the translated text.

Translation Strategies of Bulgarian Translators

The study of the Bulgarian translations of Ovid’s *Metamorphoses* relies on the categorization of almost six thousand translation units in the corpus of translated texts¹. Almost seven hundred have endured detailed comparative analysis, evaluating the descriptive, affective and intellectual content of the units, reconstructing the metalinguistic context of imagery and plots and assessing the stylistic effects both of the original and its translations. From the statistic analysis of translation procedures, used by the five Bulgarian translators of Ovid’s poem, some important conclusions could be drawn concerning the different strategies of translation. The chart below shows the relations between the various categories of Vinay and Darbelnet’s taxonomy, used by translators.

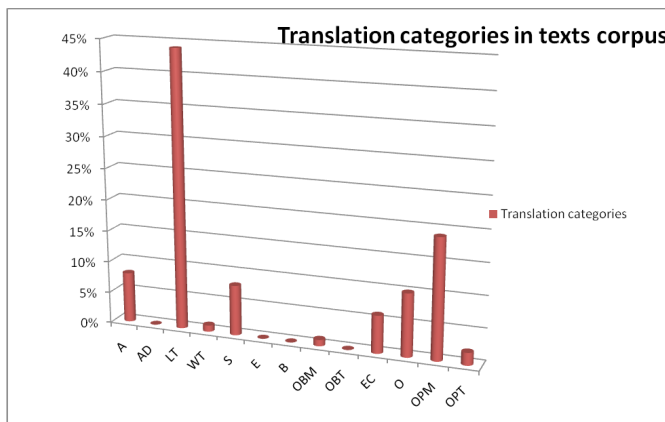
¹ For a detailed discussion of the impact of different translation procedures see Sirakova: 2012.

The chart shows that all translators have most used the procedure of literal translation (LT). This trend is second only for two translators (Transl. 4 and Transl. 5), that have used the category of optional modulation (OPM) more often than the procedure of literal translation (LT), although the difference in percentage is very small (the value of LT for Transl. 4 being 21% vs. OPM – 23% and the value of LT for Transl. 5 being 29% vs. OPM – 30%). Consequently the translations of these two translators should be classified as oblique translations according to Vinay and Darbelnet’s taxonomy, while the other three – as direct translations.

Translation Procedures and their Impact on the Source Text

It is worth noting the usage of the different categories in the whole corpus and their percentage. The chart below reflects the values of the various translation procedures in the Bulgarian translations of Ovid’s *Metamorphoses*.

As shown by the chart above a strong trend towards literality is characteristic of the Bulgarian translations of the original Latin text. Nevertheless, optional modulation (OPM) with its high intensity of occurrence ranks second in the chart. Besides striving for as close to the prototype an enhanced experience of Bulgarian translators for semantic polishing of target texts is distinctive. A peculiarity of the graph is the frequency of use of only two (literal translation and optional modulation) of the seven major techniques in the model. The categories of transposition (OPT, OBT), equivalence (E), adaptation (AD) and borrowing (B) occur rarely in the research corpus. Calques occurrences have not been observed. What is more interesting and is on the focus of this study is the impact of the different techniques of translation on the original imagery. From the detailed comparative analysis we can conclude that all transformation techniques affect the artistic work code, including the procedure of literal translation because of the synonymy as a paradigmatic relation between source and target language lexical systems. The next lines summarize the effects of the various translating categories on the source text imagery. The impacts will be illustrated with examples from the original and the Bulgarian translated texts.

Modulation

The technique of modulation, no matter obligatory or optional, alters the properties of characters and imagery of the original text. In the story of Philemon and Baucis the description of Philemon as *iustus senex* (*fair old man*) is rendered by one translator as *сървавдлив човек* (*fair man*). Modulation also results in destruction of referential meanings and in changes of the symbolic connotations of the source text. Thus the word *caedes* (*murder*) in the story of Pyramus and Thisbe is translated by *кръв* (*blood*) by three translators. The influence of modulation includes also shifts in sensory-induced artistic plots. In the story of the Four Ages Ovid describes the fields as being *gray* (*caneo*), which is rendered in one translation as being *gold* (*златиѐя*). Another important impact of the technique of modulation on the original concerns some shifts of the focus of the text from the source to the target culture. This is achieved by the choice of specific lexis, characterizing with its associations the conceptual map of the addressee or by hiding *realia* in the transfer and their substitution by universals: for example in one instance the Bulgarian word *войвога* (*voivode*, “warlord”) stands for the Latin *miles* (*solder*) and the phrase *semina Cerealia* (*Ceres seed*) is translated in Bulgarian as *храна* or *хлебни зърна* (*food* or *bread seed*). A destruction of the symbolic and metaphoric coherence of the original narrative is also due to the exploitation of the procedure of modulation. The metonymy *parvi Penates* (*little Penates*), denoting the house of Philemon and Baucis is destroyed in the Bulgarian translation corpus, for it is rendered by *скромна хижа* (*humble*

hut), *сѣар ѿокрив* (*old roof*). The exchange of the abstract for the concrete also reflects on original text features as in the rendering of the word *amor* (*love*) with *любим* (*beloved*) and *любовник* (*lover*). Modulation contributes as well to the different dramatic effects in the source and the target language texts due to the stronger expressive character of Bulgarian equivalents. This fact could be observed in translators' choice for e.g. the verb *dico* (*to tell*) – *викам* (*to cry*), *сѣена* (*to groan*), *зова* (*to invoke*).

Equivalence and adaptation

The techniques of equivalence and adaptation have a strong effect in displacing the focus of translation from the source language culture to the receiving culture. An illustration for this particular impact is provided by the Bulgarian equivalents for Latin words like *intibum* (*endive* or *chicory*) – *салаѣа* (*salad*), or for *crater* (*cup, bowl*) – *кана* (*jug*).

Borrowing

The procedure of borrowing works powerfully on preserving the original imagery, but at once provides the translation with a strong defamiliarizing effect. One of the Bulgarian translators has maintained the word *crater* (*cup, bowl*), mentioned above, and thus has promoted further a particular deautomatization of readers' response.

Literal Translation

Literal translation is a peculiar category having also a specific impact in the shifting of literary figures and imagery. Due to polysemy, to replacement of cosmogonic *realia* with cosmogonic universals or different poetic resonance of Bulgarian equivalents, prompting at heterogeneous connotative and pragmatic meaning, this technique actualizes some relations between characters and accentuates further some of their features. Illustrations of this kind of shifts could be drawn from the equivalence of the Latin *nefas* (*something contrary to divine world, an impious deed*) vs. the Bulgarian *ѣрѣх* (*sin*), *placidi zephyri* (*a gentle Zephyr*) vs. *мирни заѣадни вейѣрове* (*quiet west wind*), *pia Vaucis anus* (*pious old woman Vaucis*) vs. *блаѣочесѣива бабка Бавкиѣа* (*pious granny Vaucis*).

Amplification

The amplification procedure serves usually to reinforce the effect or to add to the perceptions of the artistic plot as in the rendering of the verb *mulceo* (*to fondle*) with the Bulgarian phrase *ѣаля с ласки* (*to fondle with caresses*) and *viridis ilex* (*green oak*) with *зелен дѣб блаѣовонен* (*green odoriferous oak*). Another aspect of the function of this technique is the destroying of contextual implications and connotations. Thus the *sailor* (*navita*) becomes a *brave sailor*

(*смел моряк*) in the passage describing the Iron Age from book one of the poem. This particular substitution results in shifting the negative implications of the seafaring topos into a positive one as far as courage is among the positive qualities of seafarers. Amplification also actualizes some hidden implications as in the story of Daedalus and Icarus, where the verb *timeo* (*to be afraid*) is rendered by one Bulgarian translator as *тървево̀а и сѝрах* (*anxiety and fear*).

Economy

The economy not only leads both to quantitative and qualitative depleting of the original, but also to the loss of basic characters' features. Baucis is characterized only by her name in two translations of the corpus, while in the same instance in the source language text she is given the attribute *sedula Baucis* (*sedulous Baucis*). It results as well in destruction of the intratextual coherence of the original and omission of some central elements of narrative structure. The category of omission has parallel impacts as economy. It destroys several ideas and concepts of the source text with paramount importance for the narrative. Such losses while being observed on the micro level of the text, reflects also on the macro level of the narrative structure.

Supplementation

The technique of supplementation enhances the accumulation of concepts in poem descriptions and broadens the connotative spectrum of lexical elements. For example in the description of the Iron Age in the first book of *Metamorphoses* Ovid lists a number of concepts embedding a strong negative meaning and actualizing the disadvantages of the iron age in comparison and strong contrast to the golden age: *fraudes* (*frauds*), *dolus* (*deceit*), *insidiae* (*snares*), *vis* (*strength*) etc. Some Bulgarian translators have added several concepts to the catalog, expanding the negative context to extreme: e.g. *xuūpocū* (*guile*), *ūakocū* (*harm*), *вpeгa* (*damage*).

Conclusion

From a global perspective, we can say that translation procedures play either a destructive or a constructive role on the poetics of the original text. The technique of modulation is remarkable for its intense destructive impact on various aspects of the source language text. Amplifications and supplementations set up as categories with a more constructive than destructive function, focusing readers' response to certain features and elements of the artistic plots or to their particular effect. Shifts resulting from the usage of the procedures of economy and omission have a distinct destructive character, reflecting both on the

imagery and the function of single elements of the narrative and on the original text coherence. The implementation of equivalence and adaptation procedures is characterized by a clear moving of diverse emphases of poetic descriptions from the source language culture towards the recipient culture. Both categories lead to shifts in cultural reference, while borrowings operate in the opposite way, implanting and fixing readers' response in the original context, and have a distinct defamiliarizing effect in the pragmatics of the translated text.

All transformations in the process of transfer outline a systematic combination that could be interpreted also from a broader perspective regardless of the taxonomy mentioned and the specific translation strategies. Deformations in the surface structure of the original can be traced out in terms of influences on narrative and stylistic features of the poem, that consequently result in shifts in the deep structure on the level of intra and extra textual associations of the narrative. Moreover, deformations act also under the surface level of the text by destroying the subtext semiotic sets, impoverishing quantitatively the original because of the lexical losses and changing the syntagmatic and contextual relations of the words in the target language texts.

Although the differences in the micro structure of the original and its translations, triggered by the various translation techniques, were interpreted in a negative aspect, the impacts of the deformation trends that shift the original in multiple details upon the macro structural characteristics are not significant and relevant as a whole. Only two Bulgarian translators make an exception from this general observation, for in their translations the shifts in the micro structure of the text have a stronger impact on the macro structure as well.

Nevertheless, the negative perspective of the analysis of transformations in literary imagery and shifts in the coherence of the original should be provided also with a positive interpretation of the equivalence achieved on the macro structural level in the Bulgarian corpus of translated texts.

References:

- ANDERSON, W. S. (ed.) 1988. *Ovidius, Metamorphoses*. Lipsiae: BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft.
- LEE, A. G. (ed.) 1953. *Ovidii Nasonis Metamorphoseon Liber I*. Cambridge.
- SIRAKOVA, Y. 2012. *Balgarskite prevodi na Metamorfozi na Ovidij* (Bulgarian Translations of Ovid's *Metamorphoses*). Sofia: Univeritetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski".
- VINAY, J.-P., Darbelnet, J. 1995/2000. A Methodology for Translation. In *The Translation Studies Reader*. Venuti, L. ed., 83–95. London: Routledge.
- VINAY, J.-P., Darbelnet, J. 1958. Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode de traduction. Harrap.

- VITUS Loers Dr. 1843. P. *Ovidii Nasonis Metamorphoseon, Libri XV*. Lipsiae.
- OVIDIJ 1984. Filemon i Bavkida (Philemon and Baucis). Transl. K. Dimitrov. In *Izbrani prevodi*. Sofia: Narodna kultura.
- OVIDIJ 1981. *Metamorfozi* (Metamorphoses). Transl. G. Batakiev. Sofia: Narodna kultura.
- OVIDIJ 1970. Filemon i Bavkida (Philemon and Baucis). Transl. B. Georgiev. In *Antichna poezija*. Sofia: Narodna kultura.
- OVIDIJ 1940. Dedal i Ikar (Daedalus and Icarus). Transl. M. Spasova. *Prometej*, 5/3.
- OVIDIJ 1940. Orfej i Evridika (Orpheus and Eurydice). Transl. B. Dimitrova. *Prometej*, 5/3.
- OVIDIJ 1940. Piram i Tizba (Pyramus and Thisbe). Transl. B. Dimitrova. *Prometej*, 5/1.
- OVIDIJ 1937. *Metamorfozite na Ovidij. Izbrani odelni chasti ot D. Dechev* (Ovid's Metamorphoses. Selected Texts). Transl. A. Tanchovski. Plovdiv.
- OVIDIJ 1929. Dedal i Ikar (Daedalus and Icarus). Transl. K. Dimitrov. *Balgarska rech*, 6.
- OVIDIJ 1929. Piram i Tizba (Pyramus and Thisbe). Transl. K. Dimitrov. *Balgarska rech*, 1.
- OVIDIJ 1928. Orfej i Evridika (Orpheus and Eurydice). Transl. K. Dimitrov. *Rodopa*, 7/10.
- OVIDIJ 1926. *Prevrashthenija. Kniga 1–2* (Metamorphoses. Book 1–2). Transl. K. Dimitrov. Sofia: Klasicheska biblioteka, 4.
- GORANOV, R. (transl.) 1897. *Prevodi iz starite klasitsi – Homera, Ovidija i Vergilija* (Translation from the Old Classics – Homer, Ovid, Virgil). Plovdiv.

SZENDE Thomas

Institut national des langues et civilisations orientales (INALCO) Paris, France
thomas.szende@yahoo.fr

CULTURE ET SAVOIR DISCURSIF QUOTIDIEN

De nombreux exposés s'intéressent aux relations qui existent entre la langue et la culture. Dans cette même optique nous nous interrogeons depuis quelques années sur les normes communicatives en vigueur dans diverses cultures potentiellement à l'œuvre dans les échanges oraux et écrits.

La compétence culturelle, ou la sensibilité culturelle, telle que nous la concevons, est une triple capacité :

- a) perception des règles qui régissent les échanges au sein d'une communauté ;
- b) interprétation des références acquises et mémorisées, vécues et exprimées collectivement ;
- c) anticipation, dans une situation donnée, des comportements à adopter pour entretenir une relation adéquate ;
- d) Les enseignants, comme les traducteurs le savent bien : tout locuteur dispose d'un répertoire de stratégies discursives lui permettant de s'exprimer et de se comporter de manière adéquate dans une société.

S'intéresser aux manifestations linguistiques que configurent les conventions, c'est une démarche qui nécessite d'être validée par les réalités linguistiques, les plus variées. Le matériel que nous allons présenter – données issues de six langues européennes, asiatiques et africaines, nous permettra d'évoquer un hypothétique «savoir discursif quotidien», qui comporte un ensemble de :

- a) postures de prise de parole
- b) et de formules routinières, préétablies et reconnues par la culture, avec une marge de manœuvre plus ou moins étroite laissée au locuteur.

Dans cette communication, nous découvrirons quelques exemples liés aux modalités de bienséance ou du respect des règles de politesse.

Comment fabriquer le contentement mutuel?

Apprendre une langue étrangère, c'est apprendre à s'inscrire dans le monde social à travers la langue : aucune forme linguistique ne peut se comprendre

indépendamment du sens qu'elle véhicule. Un énoncé linguistique peut donner des renseignements sur le rang, le sexe, l'âge du locuteur, du premier énonciateur ou de celui qui parle, du coénonciateur ou de celui auquel on s'adresse, ou de celui dont on parle.

Une information fournie par Sapir : en *nootka*, langue indienne de l'île de Vancouver, des formules spécifiques sont utilisées pour aborder des sujets obscènes en présence des femmes, et les locuteurs emploient un vocabulaire particulier lorsqu'ils s'adressent à des enfants. Pensons maintenant aux 'senankuya' (pacte d'alliance), pratique traditionnelle au Mali, laquelle les interactants affirment leurs rôles sociaux respectifs ; l'étranger ne peut pénétrer le tissu social local sans passer par ces plaisanteries et joutes verbales qui lui permettent de se placer dans le jeu des relations interpersonnelles. Toute société définit les principes qui régissent le droit à la parole, et les détours obligatoires qui peuvent être fortement codifiés. Cependant, les savoir-faire langagiers en cours dans une communauté culturelle (ex. qui a le droit de dire? quoi? à qui? comment? quelle formule employer pour soigner la qualité de ses relations?) est régi par des règles difficiles à systématiser.

En France

- a) un membre du jury de thèse vouvoie son collègue-candidat qu'il tutoie d'ordinaire
- b) on salue à la cantonnade en entrant dans une boulangerie, mais pas dans un magasin de vêtements.

Les interactions se fondent sur des principes universels, mais l'application de ces principes est spécifique d'une culture à l'autre.

Énoncés figés – conversations téléphoniques

Français	hongrois	russe	chinois	coréen	haoussa
- Allo, Monsieur Martin ? - C'est lui-même	Hallo kavazi ur? Ce vaziak (s'il vous plaît, c'est moi)	Zdravstvajte, eta Ivan Ivanovic? Vas slusam (oui, je vous écoute)	Wci, qinc zbak yaxis? Wo jiunhi (Allo S.V.P., chercher une fois Li, Monsieur Moi exactement)	Kim, Monsieur? Oncle? Oui, moi- même	Allo malam Abdu c'est? Oui, moi c'est

La politesse apparaît souvent comme une machine à maintenir ou restaurer l'équilibre rituels entre les interactants et corrélativement, à fabriquer du contentement mutuel.

D'où la question de Weinrich : «Est-ce mentir que d'être poli?».

Dans un milieu social donné, il y a l'usage normal du langage lorsque les acteurs sociaux choisissent. La politesse fait partie des micro-choix des acteurs sociaux, à l'instar de tous les processus permettant la sélection de termes socialement appropriés.

Un mot à propos des termes d'adresse et de salutation

Parmi les choix figure la formule du salut : même réduite à sa plus simple expression, un coup d'œil, assure la coprésence sociale de deux personnes et leur capacité à interagir. Bien des étrangers sont surpris par le fait qu'en montant dans les bus, les Parisiens ont l'habitude de saluer le conducteur et que les Français qui se croisent dans une cage d'escalier étroite, où l'un monte et l'autre descend, disent «pardon». Cette formule de politesse, terme de salutation embryonnaire, n'a pas ici le poids d'une véritable excuse et correspond à l'absence totale d'actes verbaux dans d'autres cultures.

Dans les échanges, au sein de n'importe quelle langue, il y a des protocoles à respecter, avec parfois d'infinies variations (qui? face à qui? à quel moment? à quelle distance? dans quel but?) **Comment s'adresse-t-on à une femme ministre?**

Français	hongrois	russe	Chinois	coréen	haoussa
Madame le/la Ministre	Ministre-Madame	Madame Ministre	Ministre	Ministre	Ministre de

Ceux qui apprennent ou enseignent le français savent à quel point il est difficile de formuler des règles précises concernant le choix entre les pronoms personnels VOUS et TU, compte rendu de la richesse des diverses variables qui interviennent : âge du locuteur et de son interlocuteur, relation qui existe entre eux, situation dans laquelle l'échange se déroule, aspect physique des interlocuteurs, etc.

En hongrois, deux pronoms complémentaires coexistent pour exprimer l'idée de VOUS : ön'et maga. La différenciation sera délicate pour le non-natif : ön' - terme plutôt distant et même quelque peu rigide, est utilisé entre personnes qui ne se connaissent pas (ou pas vraiment) et aussi dans les textes administratifs ; maga' - terme familier et parfois même grossier, qui tend également à être employé par des personnes qui se connaissent bien, mais qui préfèrent garder leurs distances.

Les termes d'adresse et de salutation sont des constructions porteuses d'ordre social. Dans la communication quotidienne, placé dans une situation sociale et discursive appropriée, n'importe quel terme peut devenir un terme d'adresse et exprimer une attitude affectueuse. Dans ses lettres envoyées à

Marta Vago en 1928, le poète hongrois Attila Jozsef emploie parmi d'autres les termes d'adresse inhabituels 'ablakocskam' – ma petite fenêtre, kalaksom – ma brioche, versem – mon poème, mennyezetem – mon plafond. L'appellation hypocoristique à sémantisme animalier est couramment utilisé par les adultes lorsqu'ils s'adressent aux enfants, et par les amoureux ou les amis entre eux. En tant que marqueur de la sphère conversationnelle privée il s'agit d'un mécanisme affectif quasi universel.

Appellations hypocoristiques (adulte face à un enfant)

Français	hongrois	russe	Chinois	coréen	haoussa
Mon petit loup, mon gros canard, ma puce	Mon petit chat, mon insecte doré, mon petit écureuil	Lapin, chaton, hirondelle, oisillon, puceron, vers de terre	Non attesté	Mon chiot (chiot et non pas chien)	Non attesté

Appellations entre amoureux

Français	hongrois	russe	Chinois	coréen	haoussa
Mon p'tit chat, Mon loup, mon lapin	Mon petit chat, Mon petot lapin, mon petit écureuil	Chèvre, coq, faucon, aigle, cygne	Non attesté	Renard (ma renarde)	Biche-moi

Comment assurer l'équilibre rituel de l'interaction ?

L'interaction humaine repose sur le respect d'un principe de base, celui qui consiste à «sauver la face», la sienne et celle des autres. La face est étroitement associée au concept de rituel, les modalités et degrés de ritualisation variant d'une communauté à l'autre. L'excuse et le remerciement font l'objet de nombreuses recherches. Ils ont en commun d'être de nature excusivement rituelle et le rituel est déclenché dans les deux cas par un événement préalable : l'offense dans le cas de l'excuse et le cadeau dans le cas de remerciement. Les deux types d'actes ont pour finalité commune de rechercher à assurer ou à restaurer l'équilibre rituel de l'interaction. Plusieurs énoncés dans une même langue, divergents dans leur structuration, sont susceptibles de véhiculer la même information. Ainsi les demandes de service peuvent être «enrobées» de formules précautionneuses. Pour donner un ordre, on choisit l'énoncé : «ferme la porte!»

Français	hongrois	russe	Chonois	coréen	haoussa
Fermez la porte!	Fermez la porte!	Fermez (la) porte	Préposition + porte fermer	Porte fermez	Fermez porte

Pour donner un ordre, bien souvent, on a recours à des formules souvent subtiles et «coûteuses», du genre : voudriez - vous avoir l'obligeance de bien vouloir fermer la porte?

Ou : tu peux fermer la porte, s'il te plaît ?

Formules adoucissantes

Français	hongrois	russe	Chonois	coréen	haoussa
Voudriez-vous avoir l'obligeance de bien vouloir fermer la porte?	Rendriez-vous le service de fermer la porte derrière vous?	Soyez gentil, fermez la porte s.v.p.	Prendre la porte vous ; préposition+porte fermer, d'accord?	Je suis désolé, mais porte s.v.p. voudrez bien fermer	Tu pouvoir fermer porte à cause Dieu

Chaque communauté linguistique élabore sa stratégie d'employer des adoucisseurs afin de rendre les questions personnelles moins impolies : «How old are you, if I may ask? = Puis-je me permettre de vous demander votre âge?» La non maîtrise de ces formules peut conduire à des malentendus.

On ne peut pas ne pas évoquer ici le **langage sémantiquement vide**.

Si l'on parle si souvent du temps météorologique en Angleterre, c'est parce que le temps y est changeant et souvent pluvieux, mais il y a probablement une autre raison : le papotage qui fait partie des échanges à caractère social. Dans des situations variées, pour signaler qu'on est disposé à communiquer ou pour réactiver le contact, nous tenons de menus propos sur des sujets précautionneux (de politique, mode ou sport).

De multiples énoncés de sociabilité perdent leur sens initial pour servir la routine dont la part est considérable. En anglais, 'right' dont la fréquence d'emploi dépasse largement celle de 'wrong', finit par n'avoir plus qu'une valeur d'acquiescement au cours d'une conversation. Bien souvent ce qui compte n'est pas ce qui est réellement dit, mais le simple fait de se parler. Les compliments et les commentaires font partie des routines de la conversation : ce pull te va vraiment bien, il est sympa cet appartement. Ce sont des formules de «remplissage», des stéréotypes que nous exploitons pour faciliter l'établissement du contact et le démarrage de la conversation.

Français	hongrois	russe	Chonois	coréen	haoussa
Tu es super avec tes cheveux courts	Merveilleusement tient debout le cheveu court	Une coupe courte te va bien au visage	Toi laisser croître cheveux courts très joli	Tête cheveu puisque coupé être joli	On ne se coupe pas les cheveux, on préfère les tresser

Ces exemples confirment l'intérêt de l'examen microscopique des situations de communication et permettent de rappeler que dans les situations ordinaires les plus diverses, les interactants doivent produire des énoncés du genre trouver quoi dire. Dans bien des cultures, la conversation a en quelque sorte peur du vide et les locuteurs préfèrent même se couper la parole.

Quel adversaire des «All Blacks» n'a jamais tremblé devant le haka, cette danse guerrière réalisée par les rugbymen néozélandais? Ce rituel désormais indissociable du rugby, de la Nouvelle Zélande et de notre 'village global'. Qu'est-ce donc ce message accompagné de regards assassins et de gestes belliqueux ? : Ka mate ! Ka mate ! Ka ora ! Ka ora! Tenei te tangatapuhuruhuru! Nana nei te tiki mai, I whakawhiti te ra! Upane! Upane! Upane! Ka upane! Whiti te ra! Le haka maori, qui dans les stades sert à intimider l'adversaire est un exemple du langage sémantiquement vide ou redondant, qui caractérise les événements de parole ritualisés et les actes sociaux étroitement formatés, où c'est la tradition, l'enracinement dans une histoire discursive, qui établit les énoncés dont la signification peut ne pas avoir d'importance.

Célébration de la connaissance mutuelle

Moirand en 1990 observe les échanges dans un secrétariat d'université à Paris et aboutit à la conclusion que les rites d'interaction : c'est pour quoi ? Qu'est-ce que vous voulez ? sont assez facilement repérés et intégrés par les étudiants. Ce qui peut entraver en revanche le bon déroulement des interactions, c'est le non respect des règles socioculturelles qui vont au-delà du verbal (l'étudiant qui se précipite près ou trop près de la secrétaire, l'étudiant qui attend un long moment qu'on lui dise d'entrer, sans même oser frapper) et qui sont parfois à l'opposé de règles des apprenants. Les savoirs gestuels sont des acquis incorporés chez le locuteur natif, reconnus par l'ensemble du groupe culturel et font partie des marqueurs culturels pertinents du savoir discursif quotidien. Nos gestes sont ceux que nous avons assimilés dans notre environnement premier, ceux de la culture dans laquelle nous avons grandi.

Français	hongrois	russe	Chonois	coréen	haoussa
Chutt !	Pszt !	Chchch, tiho	xu	Shi it	Pss de geste, vous faire silence

Certains gestes auto-suffisants en quelque sorte n'ont pas besoin de renforcement verbal. D'autres gestes ont pour fonction d'accompagner le verbal. Dans beaucoup de langues, pour demander le silence, l'index du locuteur est posé, verticalement contre les lèvres avancées.

Conclusion

En langue maternelle, en tant que parents, sans en être conscients, nous contribuons activement à l'acquisition du savoir discursif quotidien de nos enfants : «Qu'est-ce qu'on dit à la dame?», «Dis bonjour au monsieur!»

Inévitablement les références de l'apprenant sont celles de sa propre culture. En transposant mécaniquement ses propres habitudes de politesse sur la langue cible, l'apprenant risque d'être perçu comme un individu maladroit, obséquieux ou pire : impoli. L'apprenant de langues étrangères n'est ni une terre vierge, ni une table rase : la langue étrangère qu'il étudie est systématiquement brouillée par son savoir discursif quotidien. L'apprenant s'y réfère immanquablement, en particulier dans l'emploi des formules de bienséance qui constitue un point de jonction essentiel entre l'enseignement-apprentissage de la structure d'une langue étrangère et la découverte de la culture inscrite dans le corps de cette langue. Si l'on néglige les conventions avec ses nombreuses unités de connivence qui permettent la participation à la vie sociale, le lexique et la grammaire cessent de fonctionner.

Bibliographie:

- BROWN, P. & LEVINSON, S., (1978) *Universals in Language usage : politeness phenomena*, Edited by E. N. Goody, Cambridge, University Press
- ERVIN-TROPP, S. (1986) *On sociolinguistic Rules – alternation and co-occurrence*, Directions in Sociolinguistics, the Ethnography of Communication, Basil Blackwell, Oxford
- FISHMAN, J. A. (1971) *Sociolinguistique*, Labour

ЗЕНДЕ Тома

КУЛТУРАТА И ДИСКУРЗИВНОТО ЗНАЕЊЕ ЗА СЕКОЈДНЕВИЕТО

Резиме: Културната компетенција, онака како што ние ја сфаќаме, поседува троен капацитет :

- перцепција на правилата за вршење размени во една заедница;
- толкување на стекнатото и меморизираното, односно преживеаното и колективно искажаното;

- антиципирање во дадена ситуација на прифатливите однесувања за да се одржи адекватен однос. Интересирањето за односите што постојат во јазикот и културата, за нас го означуваат следново - тоа е истражување на важечките комуникативни норми во дадено општество и во сите искажани усно или во пишана форма размени.

Бројните јазични презентации изгледа дека се озваничени со помош на конвенции : секој говорител се чини дека располага со одреден репертоар на говорни стратегии кои му дозволуваат да се искаже и да се однесува на соодветен начин. Нашето соопштение ќе стави акцент на комплексните наметнати односи, лексичкиот / разговорен избор и стекнатите преку говорителите културни правила. Таквата постапка бара оценување на најразлични јазични реалности. Презентираниот материјал (со примери од 6 европски, азиски и африкански јазици) ќе ни помогне да го одбележиме поимот «секојдневно разговорно знаење и умеење» : а тоа е збир на ситуации - рутински установени и од културен аспект препознатливи формули - кога земаме збор, но кои бараат простор за помало или пообемно дејствување на говорителот. Тој ќе се искажува и ќе се однесува според сопствениот идентитет, според намерата за комуницирање, позицијата, претходните врски што ги имал со соговорникот, а што се во функција на безбројните, не толку предвидливи елементи во рамките на комплексната дијалектика која се одвива меѓу стереотипноста и инвентивноста.

TOMESCU Ana-Marina
ILINCA Cristina-Elena
Université de Pitești, Roumanie
ana_marina_tomescu@hotmail.com

L'INFLUENCE FRANÇAISE SUR LA TERMINOLOGIE ROUMAINE DU DOMAINE DE LA PNEUMOLOGIE

Résumé: Les langues du domaine scientifique possèdent leur propre histoire, intimement liée à l'histoire du domaine qu'ils expriment. Le présent article porte sur la terminologie médicale, plus précisément sur l'évolution et l'influence française sur la terminologie roumaine du domaine de la pneumologie. Malgré le fait qu'il existe beaucoup de similitudes entre les termes médicaux français et roumains, les principales différences provenant de la différence entre l'orthographe française (langue à caractère étymologique) et roumaine (langue à caractère phonologique), les difficultés de traduction trouvent leur source toujours au niveau lexical. Nous allons essayer de démontrer que la traduction des termes médicaux impose un transcodage terminographique qui doit assurer la cohérence et la compréhension des termes et du texte dans la langue d'arrivée. Le texte médical tend vers la monoréférentialité bannissant toute polysémie et toute ambiguïté ou confusion.

Mots-clés: langues de spécialité, terminologie médicale, pneumologie.

Les termes spécialisés soumis aux lois de l'évolution de la langue

De manière générale, on peut définir la terminologie comme un ensemble de termes spécialisés relatifs à des concepts spécifiques d'un domaine particulier de l'activité humaine. La terminologie constitue la composante la plus importante des langues de spécialité qui semblent fonctionner non comme des langues autonomes, mais comme des sous-ensembles de la langue naturelle : « aucune théorie linguistique, quelle qu'elle soit, n'a jamais isolé le fonctionnement des langues spécialisées de celui des langues naturelles en général. Que l'on se tourne vers la théorie du signe issue de Saussure, vers la théorie de la proposition issue de la tradition logique, vers celle de la phrase au sens des grammaires formelles ou vers la théorie de l'énoncé élaborée depuis les années soixante, les avis convergent sur deux points essentiels : d'une part, une langue spécialisée n'est

pas une simple nomenclature, d'autre part, la production de textes scientifiques et techniques suppose la mobilisation de compétences linguistiques plus larges» (Lerat, 1997: 2).

L'un des aspects les plus importants de la terminologie scientifique est la motivation des termes : « les langues scientifiques se caractérisent par la motivation de leur vocabulaire » (Guiraud, 1978: 5-6). Un terme désigne une notion sur laquelle il y a un accord préalable dans le milieu spécialisé en question¹. Selon S. Setti (2000: 14), un terme est motivé lorsqu'il est monosémique et défini en relation avec d'autres termes par rapport auxquels il est classé et hiérarchisé au sein d'un système cohérent (*apud* Van der Yeught, 2004). C'est donc le processus discursif qui actualise les termes en contexte, la cohésion discursive et textuelle étant réalisée par des facteurs de structuration textuelle. M. Contente (2006: 457) remarque à ce titre que « Des rapports entre les unités terminologiques et les différentes unités de liaison, résultent une cohérence discursive et textuelle et une structuration sémantique, qui relèvent de la fonction cognitive et communicative de la langue de spécialité. »

Parmi les différentes langues scientifiques, la terminologie médicale est l'une des plus anciennes et des plus riches. Son évolution est strictement liée au développement de la science elle-même. À partir du XVIIIe siècle, les termes médicaux simples s'avèrent inaptes à exprimer « les rapports complexes de la réalité médicale » (Ghazi, 1985: 56). Les découvertes du domaine ont nécessité un grand nombre d'appellations. De nos jours, le pouvoir créatif du vocabulaire médical ne cesse d'augmenter. L'apparition des termes complexes (*sclérose latérale amyotrophique, alcalose métabolique au cours de décompensation d'insuffisance respiratoire chronique*) montrent le niveau avancé de la recherche médicale actuelle².

Particularités du texte médical

Traitant de l'objectivité des langues de spécialité, D. Nakos (1995: 701-706) énumère cinq particularités du texte médical : cohérence, précision, justification, neutralité et prudence:

¹ Selon E. Coşeriu (1967 : 17) « on connaît les « signifiés » des terminologies dans la mesure où l'on connaît les sciences et les techniques auxquelles elles répondent et non pas dans la mesure où l'on connaît la langue ».

² La composition nominale est donc fortement utilisée au profit de la dénomination des concepts techniques ou scientifiques : « Cette fonction de dénomination fait que le composé ne peut être validé comme dénomination que par un professionnel, même si sa reconnaissance et son analyse sont facilitées par des tests linguistiques et le repérage des candidats rendu possible par un simple calcul statistique portant sur les cooccurrences lexicales. Il faut bien voir en effet qu'un composé relevant du vocabulaire technique [ou scientifique] n'a pas de spécificité grammaticale par rapport à un composé non technique [ou non scientifique] mais que sa structure dépend entièrement des propriétés typologiques générales de telle langue » (Lerat, 1997 : 2).

- Cohérence dans la structure de l'organisation textuelle et dans la démarche intellectuelle suivie. La lisibilité, l'emploi de mots simples, clairs, correctement utilisés, de phrases courtes et un plan clair du texte aident à une bonne compréhension du message transmis. Pour mieux visualiser les idées développées, on utilise les paragraphes. Il vaut mieux que le texte soit accompagné d'un résumé concis, qui reflète avec précision son contenu.

- Précision du vocabulaire, les synonymies terminologiques étant très rares. Le vocabulaire, dans les langues de spécialité, joue un rôle fondamental, car il doit désigner, sans la moindre ambiguïté, telle opération / maladie ou tel appareil / outil. « Ce caractère univoque et monoréférentiel des termes du vocabulaire spécialisé se reconnaît au fait qu'il est impossible de substituer un terme à un autre » (Vigner & Martin, 1976: 8).

Ex. : *La MPOC (maladie pulmonaire obstructive chronique) est aussi connue sous le nom de BPCO, bronchopneumopathie chronique obstructive.*

- Justification par des références, citations, chiffres, statistiques. Selon R. Kocourek (1982: 19), la référence et la citation sont la base du « dialogue scientifique simulé » entre auteur et lecteur.

Ex. : *Les statistiques de santé montrent qu'en 2011, les maladies respiratoires constituaient la deuxième affection la plus traitée dans les hôpitaux.*

- Neutralité, les textes médicaux s'évaluant en fonction de l'effacement du sujet de l'énonciation (le(s) médecin(s)). Comme dans tous les langages de spécialité, l'impersonnalité de la phrase dans le discours médical se reflète d'abord dans l'emploi de la langue standard et dans le choix des unités lexicales dépourvues de connotations subjectives. On peut dire que les ressources syntaxiques de l'impersonnalité sont surtout les suivantes : les pronoms *nous* et *on* de modestie, le pronom invariable *il*, les constructions au mode impersonnel (participiales, gérondives, infinitives), et les tournures passives.

Ex. : *On comprend pourquoi le diagnostic reste souvent méconnu ...*

Il est difficile à affirmer que la maladie ... Il est évident / surprenant / probable que ...

Il arrive que / il paraît que / il se peut que / il reste que / il semble que ... l'infection évolue.

L'évolution de la maladie respiratoire est aiguë / immédiate / spontanée / rapide / lente / insidieuse / fulminante / progressive / régressive / cyclique / imprévisible ...

Il a été dit que / il a été établi que / il a été expliqué que / il a été montré que ... la durée de survie se situe entre 5 et 10 mois.

Il résulte que ..., il faut retenir/ noter que ... l'asthme ne peut pas être guéri, mais ses symptômes peuvent être soulagés.

- Prudence, qui « marquerait l'objectivité dans la mesure où elle expose une lacune dans le résultat de l'observation. Elle est indice d'honnêteté et partant, de vérité » (p. 705). La même idée est soutenue par Balliu : « la prudence discursive

est donc de rigueur et devra ménager l'objectivité, garante du caractère scientifique de l'écrit » (2006: 190).

Le présent article essaie de présenter certains aspects de la terminologie médicale dans le domaine de la pneumologie. Nos discussions ont comme point de départ un corpus formé de trois articles de spécialité parus en juin 2012, dans la *Revue de Pneumologie Clinique : Vieillissement de l'appareil respiratoire : modifications anatomiques et conséquences physiologiques, Œdème aigu du poumon, une nouvelle complication de la médiastinite sclérosante, Thrombose cardiaque, anévrisme de l'artère pulmonaire et embolie pulmonaire révélant une maladie de Behçet*. Ces articles nous ont permis de dresser un glossaire comportant la terminologie générale et spécifique qui caractérise le domaine de la pneumologie. Nous nous proposons de faire quelques commentaires sur la provenance et la compréhension de quelques termes appartenant à la pneumologie empruntés au français et sur leur diffusion dans le lexique roumain.

Modernisation de la terminologie médicale roumaine

Sur l'ensemble des trois articles étudiés, nous avons pu constater que les termes médicaux roumains et français du domaine de la pneumologie présentent beaucoup de similitudes, mais les différences graphiques sont visibles. L'explication est bien simple : l'orthographe roumaine est fondée sur le principe phonologique, l'orthographe française sur le principe étymologique. Le nombre des mots d'origine française dans le vocabulaire médical est vraiment impressionnant. Ils couvrent tous les aspects de cette branche scientifique : parties du corps humain, maladies, remèdes, instruments médicaux, etc.

Noms français	Noms roumains	Adjectifs français	Adjectifs roumains
asthme	astm	bronchique	bronhic
bistouri	bisturiu	cyanosé	cianotic
bronches	bronhii	culminal	culminal
emphysème	emfizem	distal	distal
exudation	exudare	laryngoscopique	laringoscopic
hémoptysie	hemoptizie	médiastinal	mediastinal
œdème	edem	pléurale	pleural
pneumothorax	pneumotorax	pulmonaire	pulmonar
poumon	plămân	radiologique	radiologic
thoracotomie	toracotomie	respiratoire	respirator

Tous les linguistes roumains intéressés par le sujet s'accordent sur l'idée qu'à partir de « la deuxième moitié du XIXe siècle, la terminologie médicale

roumaine subit un processus de modernisation sous l'influence du français » (Arjoca-Ieremia, 2004: 7). Les termes médicaux roumains empruntés au français ont subi les règles d'adaptation au roumain de tous les autres types de néologismes, c'est-à-dire les règles d'adaptation lexico-phonétique et graphique. De cette manière, « la langue roumaine littéraire commençait à se débarrasser des influences néogrecques et slaves » (Arjoca-Ieremia, 2004: 9). Marius Sala a souligné l'influence du français qui a déterminé « le remplacement massif des termes anciens dans certains langages, notamment ceux scientifiques » (1997: 12). Vers le milieu du XIXe siècle, on voit augmenter le nombre d'ouvrages médicaux. Parmi les auteurs, nous pouvons y mentionner : Albineț I., Cornea D., Polizu Gh., etc. A la même époque, les autorités roumaines commencent à développer le système sanitaire et mettent les bases de l'enseignement médical roumain. Dans le but de combattre les maladies, on a recours à diverses formes de diffusion pédagogique des connaissances médicales. Dans cette direction, il faut mentionner le rôle de la presse dans la circulation des termes scientifiques dans toutes les provinces roumaines. En outre, le développement économique, social et culturel de la société, l'apparition des écoles, des universités populaires, les traductions et la publication des ouvrages de spécialité ont aidé à poser les bases d'une terminologie adéquate dans le domaine médical : « dans le processus de formation de la terminologie scientifique, les termes des langues romaines, surtout ceux d'origine française, ont une importance essentielle dans la constitution d'un vocabulaire moderne de la langue littéraire roumaine » (Chiș-Toia, 2011).

Prenons comme exemples quelques correspondances dans la classe des noms, des adjectifs et des verbes:

noms : *acnee* (> fr. *acné*); *acolorie* (> fr. *acholurie*); *acorie* (> fr. *acorie*); *cazeina* (> fr. *caséine*); *daltonism* (> fr. *daltonisme*); *fascioloza* (> fr. *fascioloze*); *gastrita* (> fr. *gastrite*); *gavaj* (> fr. *gavage*); *kaliemie* (> fr. *kaliémie*); *salivă* (> fr. *salive*).

adjectifs: *cadaveric* (> fr. *cadavérique*); *cardial* (> fr. *cardiale*); *cardiovascular* (> fr. *cardio-vasculaire*); *carotidian* (> fr. *carotidien*); *cataleptic* (> fr. *cataléptique*); *dacriogen* (> fr. *dacryogène*); *galactogen* (> fr. *galactogène*); *ocular* (> fr. *oculaire*).

verbes: *a cauteriza* (> fr. *cautériser*); *injecta* (> fr. *injecter*); *opera* (> fr. *opérer*).

En ce qui concerne les maladies du système respiratoire aussi, on constate un emprunt massif au français:

Nom de la maladie / des symptômes (français)	Nom de la maladie / des symptômes (roumain)
Asbestose	azbestoză
Asthme	astm
cancer pulmonaire	cancer pulmonar
dysplasie bronchopulmonaire	displazie bronhopulmonară
douleurs thoraciques	dureri toracice
embolisme pulmonaire	embolism pulmonar
expectoration	expectorație
fibrose kystique (mucoviscidose)	fibroza chistică (mucoviscidoza)
fibrose pulmonaire	fibroza pulmonară
hémoptysie	hemoptizie
infection virale	infecția virală
maladie pulmonaire obstructive chronique ou bronchopneumopathie chronique obstructive	boala pulmonară obstructivă cronică sau bronhopneumopatia obstructivă cronică
mésotéliome pleural maligne	mezotelion pleural malign
pneumonie	pneumonie
sifflements dans la poitrine	șuierături în piept
syndrome de détresse respiratoire aiguë de l'adulte définition	sindrom de detresă respiratorie acută la adult
syndrome de détresse respiratoire du nouveau-né	sindromul de detresă respiratorie la nou născut
toux sèche / grasse	tuse uscată / productivă
tuberculose	tuberculoză

M. Mandelbrojt-Sweeney (2006: 140) a dressé une liste des abréviations pour les termes utilisés dans le langage médical. La diffusion des abréviations appartenant au domaine de la pneumologie dans le lexique roumain est évidente:

Abréviations	Français	Roumain
BC	bronchite chronique	bronșită cronică
BCG	bacille de Calmette et Guérin	bacilul Calmette-Guérin
BK	bacille de Kock	bacilul Kock
CO	capacité inspiratoire	capacitate inspiratorie
CPT	capacité pulmonaire totale	capacitate pulmonară totală
DEP	débit expiratoire de pointe	debit expiratoriu maxim
EFR	explorations fonctionnelles respiratoires	explorări funcționale respiratorii
EP	embolie pulmonaire	embolie pulmonară
IR	insuffisance respiratoire	insuficiență respiratorie
RCT	rapport cardio-thoracique	raport cardio-toracic

Nous pouvons remarquer dans certains cas la préservation des suffixes français ou une légère adaptation graphique et phonologique de ceux-ci au roumain.

Ces dernières décennies (surtout après 1990), on assiste à un grand emprunt de termes médicaux de l'anglais même dans des situations où le roumain possède déjà des termes désignant le phénomène en question. Dans la majorité des cas, les termes anglais sont empruntés tels quels, sans aucune adaptation à la langue roumaine (*facies, baby blues, eco-doppler*). La ressemblance des formes des deux langues, la polysémie du terme de la langue de départ et la traduction littérale mènent parfois à des « faux amis », ce qui engendre de l'ambiguïté, de la confusion dans le texte médical. Tel est le cas du terme « injurie » (insulte, offense), le faux ami de « injury » (blessure, lésion, tort, offense) : on rencontre souvent dans les textes médicaux roumains des syntagmes du type « injurie hepatică », « injurie celulară », « injurie renală » alors que le roumain possède déjà un terme beaucoup plus adéquat, « leziune », du français « lésion ».

Les trois textes étudiés, parus dans la *Revue de Pneumologie Clinique*, apportent des informations, des explications et des arguments, basés sur des données scientifiques. Après leur lecture, nous avons réussi à identifier des termes appartenant à la terminologie scientifique médicale, ainsi que certaines structures grammaticales propres au langage médical du domaine de la pneumologie. Une première caractéristique qui a attiré notre attention est représentée par l'utilisation de quelques unités de sens, présentes dans toutes les branches de la médecine :

- *hypo-* (peu) : *hypoxie* (= peu d'oxygène), *hypoxémie* (= abaissement anormal de la quantité d'oxygène contenu dans le sang)

- *hyper-* (trop, en excès) : *hypercapnie* (= trop de gaz carbonique)

La littérature de spécialité souligne le fait que les préfixes *hypo...* et *hyper...* forment « un couple oppositionnel et marquent la valeur intensive positivement ou négativement » (Ghazi, 1985 : 132). Parfois, nous pouvons rencontrer des séries parallèles marquées, dans les deux langues : *calcémie* → *hypocalcémie* (> *hipocalcemie*), *hypercalcémie* (> *hipercalcemie*).

- *a-* ou *an-* (absence de) : *apnée* (= arrêt / absence respiratoire)

- *dys-* (fonction anormale de) : *dyspnée* (= respiration difficile)

Le préfixe *dys-*, d'origine grecque, illustre l'idée de gêne dans le fonctionnement d'un organe. Ghazi (1985 : 135) remarque le fait que le préfixe *eu-* couple le préfixe *dys-*, dans un rapport d'opposition qui indique le bon / le mauvais fonctionnement : *dyspnée* (= respiration difficile) / *eupnée* (= respiration normale). L'observation est valable aussi pour le roumain : *dispnee* / *eupnee*.

- *brady-* (lent) : *bradypnée* (= respiration lente)

- *ite* (inflammation ou infection) : *bronchite* (= inflammation des voies respiratoires (bronches) et des muqueuses pulmonaires), *trachéite* (= inflammation de la trachée)

Le suffixe *-ite* est un suffixe constitutif de substantifs féminins, qui désignent des maladies de nature inflammatoire. Si les substantifs en *-ose* nous font penser à une maladie grave, ceux finis en *-ite* désignent plutôt une inflammation passagère. En roumain, le suffixe qui conduit à l'idée de maladie dont la forme de manifestation est l'inflammation est *-ită* : *bronșită, traheită*.

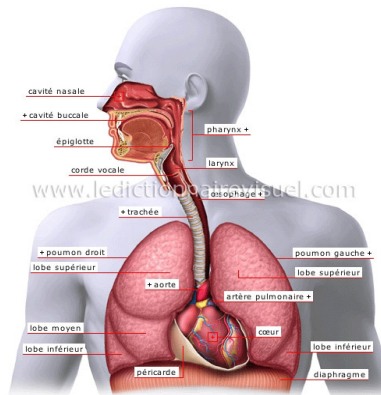
- *-ose* (état maladif chronique) : *acidose* (= un pH sanguin plus acide que la valeur normale), *cyanose* (= l'aspect bleu-violacé de la peau et des muqueuses)

Dans ce cas, il s'agit d'un préfixe spécifique pour le lexique médical. Il désigne généralement les maladies chroniques et les inflammations non inflammatoires. Ghazi (1985: 153) attire l'attention « qu'il ne faut pas confondre le suffixe *ose-* avec des finales homographes de radicaux », une règle valable pour les deux langues en question : *cyphose* (> *cifoză*), *scoliose* (> *scolioză*), *sclérose* (> *scleroză*).

- *-ome* (tumeur de) : *carcinome* (cancer)

Tiré du grec, ce suffixe (et son équivalent roumain) désigne dans les deux langues les tumeurs : *adénome* (> *adenom*), *angiome* (> *angiom*), *lymphome* (> *limfom*).

--*ectomie* (ablation chirurgicale) : *lobectomie* (> *lobectomie*), *pneumectomie* (> *pneumectomie*) (= ablation d'un poumon), *résection cunéiforme* (> *rezecrie cuneiformă*) (= ablation d'une partie d'un lobe de poumon)

À partir de ce schéma d'anatomie et de la définition du roumain du terme *pnéumologie* (= specialitate medicală care se dedică studiului și tratamentului bolilor de plămâni, de bronhii, ale pleurei și ale mediastinului - spațiul situat între plămâni³), nous pouvons rédiger une liste rassemblant quelques termes anatomiques et les radicaux qui s'y rapportent:

³ Spécialité médicale qui s'occupe de l'étude et du traitement des maladies des poumons, des bronches, du plèvre et du médiastin - l'espace qui se trouve entre les poumons).

Terme anatomique (français)	Terme anatomique (roumain)	Radical du terme
bronche	Bronhie	bronch(o)
lobe	lob	lob(o)
médiastin	mediastin	médiastin(o)
plèvre	pleură	pleur(o)
poumon	plămân	pneum(o)
scissure	fisură	scissur(o)
trachée	trahee	traché(o)

Il faut préciser que la première catégorie de noms (les termes anatomiques) ne se différencie pas au niveau du sens de la deuxième catégorie (les radicaux de l'appareil respiratoire), car les termes sont synonymes, mais il y a des divergences au niveau de leur utilisation. Les radicaux ne peuvent pas être utilisés de manière autonome, « ils doivent être accompagnés au minimum d'autre radical ou d'un suffixe pour former un mot » (Thieulle, 1993: 15).

Le (o) de liaison

Beaucoup de termes médicaux qui appartiennent à des domaines différents de la médecine utilisent des radicaux qui se terminent par le (o) de liaison phonique (radical-radical ou radical-suffixes) : *cardiologie*, *laryngologie*, *méningocèle*, *auriculoventriculaire*, *hystéropexie*. Il faut remarquer que le (o) de liaison persiste aussi dans des termes appartenant à la pneumologie, plus précisément devant *-tomie* (*trachéotomie*, *thoracotomie*), *-scopie* (*bronchoscopie*), mais il est supprimé devant *-ectomie* (*pneumectomie*) ou *-ectasie* (*bronchectasie*). En fait, cette suppression est valable lorsque l'unité opérante commence par une voyelle (*-algie*, *-émèse*, *-émie*, *-ie*, *-ite*, *-urie*) pour éviter un hiatus. De plus, les préfixes *a-*, *hiper-* ne sont pas suivis du (o) de liaison (Thieulle, 1993: 7).

Français	Roumain
Apnée	apnee
Bradypnée	bradipnee
Dyspnée	dispnee
Hypercapnie	hipercapnie
Hypoxémie	hipoxemie
Hypoxie	hipoxie
pneumectomie ou pneumonectomie	pneumectomie
thoracotomie	toracotomie
trachéite	traheită
trachéotomie	traheotomie

Particularités syntaxiques

Au niveau syntaxique, il y a quelques aspects dont il faut tenir compte lorsque l'on a affaire à des traductions médicales. Au niveau de la phrase complexe, le discours spécialisé se caractérise par un style abstrait (rendu surtout par des nominalisations et adjectivisations), le style impersonnel dont nous avons déjà un peu parlé (combinaisons de voix, modes, personnes) et le style explicite (obtenu par l'emploi des connecteurs logiques).

Au niveau de la phrase simple, la syntaxe des langues spécialisées a « une grande pertinence dès que la construction du verbe, du nom ou de l'adjectif impose un type de complément spécifique ou, inversement, que les noms d'objets appellent des expressions prédicatives appropriées. Ce contrôle réciproque des mots dépendants et des mots régissants dans la phrase simple et dans le syntagme conduit à attacher une importance toute particulière à la distribution fine : celle des classes grammaticales, à un premier niveau, celle des traits de sous-catégorisation comme « humain » ou « concret », à un deuxième niveau, celle des « classes d'objets » au sens de Gaston Gross, à un troisième niveau, celle enfin des classes réduites à une ou quelques unités lexicales compatibles (ainsi, *sulfurique* est difficilement employable autrement qu'à la suite immédiate d'*acide*) » (Lerat, 1997: 4). Pour notre compte, nous pouvons dire que les expressions nominales et adjectivales créent dans le domaine de la pneumologie un réseau de relations entre des acteurs, maladies, actions, risques, conséquences, etc. : *pneumologie, pneumologie pédiatrique, onco-pneumologie, pneumologue, milieu pneumologique, examen pneumologique, investigation pneumologique, affection pneumologique, endoscopie pneumologique*. En roumain, nous avons une correspondance parfaite de ces termes : *pneumologie, pneumologie pediatrică, onco-pneumologie, pneumolog, mediu pneumologic, examen pneumologic, investigație pneumologică, afecțiune pneumologică, endoscopie pneumologică*.

A un niveau plus élémentaire, les articles et les prépositions sont des classes grammaticales que l'on doit traiter de manière particulière dans l'acte traductif, car il faut leur affecter des classes grammaticales appropriées. A titre d'exemple, dans le cas présenté ci-dessous, « cancer du poumon » sera rendu en roumain par « cancer de plămâni » (« cancer de poumons ») et non pas par une traduction littérale du type « cancer al plămânului ».

Ex. : *Un cancer du poumon, ou cancer bronchique, est une maladie des cellules des bronches* ou, plus rarement, des cellules qui tapissent les alvéoles* pulmonaires. / Cancerul de plămâni, sau cancerul bronșic, este o boală a celulelor bronșice sau, mai rar, a celulelor care acoperă alveolele pulmonare.*

La traduction des prépositions exige une attention particulière de la part du traducteur :

Ex. : *cancer pulmonaire à petites cellules* / *cancer pulmonar cu celule mici*,
cancer pulmonaire non à petites cellules / *cancer pulmonare cu celule non mici*
 (ou *cancer pulmonar cu celule mari*)

biopsie par voie transpariétale – *biopsie transparietală* mais
biopsie par voie transjugulaire - *biopsie pe cale transjugulară*

Néanmoins, on peut noter la présence en roumain de constructions calquées du français:

Ex. : *traitement par laser* / *tratament prin laser* (utilisation parallèle à *tratament cu laser*)

opération par radiofréquence / *opérație prin radiofrecvență* (utilisation parallèle à *opérație cu radiofrecvență*)

examen au scanner / *examinare la scaner* (utilisation parallèle à *examinare cu scaner*).

Conclusion

À la lumière de ce travail, nous pouvons conclure que la compétence traductive dans le domaine de la médecine et en particulier de la pneumologie, exige un savoir scientifique minimal (car il faut connaître l'anatomie, la physiologie et la pathologie du poumon) et un savoir-faire pratique qui aident à comprendre correctement le texte à traduire, pour le rendre de manière précise et adéquate du point de vue médical et linguistique en français / du français. C'est la meilleure occasion de construire des bases de données et des glossaires de termes à utiliser, spécifiques au domaine de la pneumologie, pour établir d'une manière correcte les correspondances terminologiques entre les deux langues en question. Il faut cependant mentionner le fait que la traduction médicale du français vers le roumain doit reposer non seulement sur la nécessité d'établir des correspondances terminologiques entre les deux langues, mais aussi sur le respect des particularités de la langue cible : « Le processus de reformulation d'informations sur lequel repose la traduction étant, par définition, un processus phraséologique, il est capital que tout traducteur maîtrise ce que l'on pourrait appeler les stéréotypes génériques, qui caractérisent le « génie » de la langue générale et, bien entendu, les stéréotypes particulières qui caractérisent les divers langages que le traducteur est amené à utiliser » (Gouadec, 1997: 169).

Bibliographie:

- ARJOCA-IEREMIA, E. 2004. Observations sur la traduction médicale du roumain vers le français. *Traduction et francophonie(s); Traduire en francophonie*. Université de Rennes 2. Paris : La Maison du Dictionnaire, 119-129.
- BALLIU, C. 2006. Traduire la médecine. Déverbalisez et tout reste à faire. IN *Le sens en*

- traduction*, M. Lederer, ed., 187-192. Caen : Coll. Cahiers Champollion.
- CHIȘ-TOIA, D. 2011. La contribution du français à la formation du langage médical roumain. <http://culturasicomunicare.com/pdf/2011/Chis%20Toia%20Dorina.pdf>, consulté le 26 septembre 2012.
- CONTENTE, M. 2006. Termes et textes: la construction du sens dans la terminologie médicale. IN *Actes des Septièmes Journées Scientifiques du réseau de chercheurs, Lexicologie, Terminologie, Traduction, Mots, termes et contextes*. D. Blampain, Ph., Thoiron, M., Van Campenhoudt, dir., 453-465. Paris : Éditions des Archives Contemporaines.
- GHAZI, J. 1985. *Vocabulaire du discours médical – structure, fonctionnement, apprentissage*. Paris: Didier Erudition.
- GOUADEC, D. 1997. *Terminoguide n° 3 Traduguide n°3. Terminologie & Phraséologie pour traduire. Le Concordancier du traducteur*. Paris : La Maison du Dictionnaire.
- GUIRAUD, P. 1978. *Les mots savants*. Paris : PUF.
- KOCOUREK, R. 1991. *La langue française de la technique et de la science*. Viesbaden : Brandstetten.
- LERAT, P. 1997. Approches linguistiques des langues spécialisées. *ASp* [En ligne], 15-18 | 1997, mis en ligne le 16 avril 2012, <http://asp.revues.org/2926> ; DOI : 10.4000/asp.2926, consulté le 26 septembre 2012.
- MANDELBROJT-SWEENEY, M. 2006. *Limba franceză pentru medici și asistente*. Bucarest : Polirom.
- NAKOS, D. 1995. L'objectivité dans les langues de spécialité – cas particulier de la médecine de soins (étude comparée du français et de l'anglais). *Meta*, 40, 4, 701-706.
- SALA, M. 1997. *Limba română, limbă romanică*. Bucarest : Ed. Academiei Române.
- SETTI, S. 2000. *La relation concept-objet autour des définitions de termes*. Vienne : Termnet Publisher.
- THIEULLE, J. 1993. *Pratiques du mot médical – cahier d'exercices*. Paris : Éditions Lamarre.
- VIGNER, G. & MARTIN, A. 1976. *Le français technique*. Paris: Hachette.
- VAN DER YEUGHt, M. 2004. La langue de Wall Street entre le milieu professionnel et le grand public. *ASp* [En ligne], 43-44 | 2004, 23-36, mis en ligne le 13 mars 2010, <http://asp.revues.org/995> ; DOI : 10.4000/asp.995, consulté le 25 septembre 2012.

Références des exemples:

- Revue de Pneumologie Clinique Vol 68 - N° 3 - juin 2012* :
<http://www.em-consulte.com/revue/PNEUMO/68/3/table-des-matieres/>
<http://www.sfaturimedicala.ro/boli-respiratorii>, consulté le 22 septembre 2012.
<http://www.ikonet.com/fr/ledictionnairevisuel/etre-humain/anatomie/appareil-respiratoire/appareil-respiratoire.php>, consulté le 26 septembre 2012.

TOMESCU Ana-Marina
ILINCA Cristina-Elena

Abstract: Languages used in scientific fields possess their own history, closely related to the history of the field itself. This article deals with medical terminology, more precisely with the evolution and French influences on Romanian medical terminology in the field of pneumology. Despite the fact that there are many similarities between the French and Romanian medical terms, the main differences laying in the difference between their orthography, the main translation difficulties have their source at the lexical level. We will try to demonstrate that medical terms translation requires a terminographic transcoding which should assure the coherence and the cohesion of terms and texts in the target language. The medical text tends to monoreferentiality haunting every polysemy, ambiguity or confusion.

Keywords: specialised languages, medical terminology, pneumology.

TROŠANSKA Ivana
ZLATKOVSKA Marija
“Blaže Koneski” Faculty of Philology,
“Ss. Cyril and Methodius” University, Skopje
ivana.troshanska@gmail.com
mzlatkovska@gmail.com

THE EFFECTIVENESS OF PRE-CLASS TRANSLATION ASSIGNMENTS IN THE LEARNING PROCESS

Abstract: The aim of our study was to determine the effectiveness of pre-class translation assigned to 2011/2012 juniors at our Department. Of the seven assignments, the one forcing the translation of all the English tenses from Macedonian to English was studied, but we concentrate on the Future Perfect Simple and Continuous Tenses. A qualitative and quantitative overview of the mistakes made in the homework and on the final exam is presented. The percentage of students that correctly used the Future Perfect Simple and Continuous in their homework, 62.5% and 33.9%, rose to 75% and 57.1% on the final exam, respectively. In-class presence and participation when the translation was done is considered, too. Not only do the results show definite improvement for students that do the homework and are present and active in class, but also most of them report to have found this learning practice effective.

Keywords: pre-class assignments, translation from Macedonian to English, Future Perfect Simple Tense, Future Perfect Continuous Tense

1. Introduction

Giving pre-class assignments is important in the learning process, especially if the homeworks are designed to demonstrate the typical and most common mistakes, because this process helps students to understand the value of their previous knowledge about the subject, and later in class they would pay more attention to correct their mistakes and understand them. (Darmofal, 2012)

The pre-translation approach can be considered a variant of “Just-In-Time-Teaching” (JITT), in which the class is preceded by a pre-translation assignment. This approach requires a strict timetable for the students and the instructor, which is challenging to implement in many courses, particularly ones

with large enrollments as it prepares the students for the next class. In addition to saving precious class time, having the students do the assignment at home lets them work at their own pace. (Heiner, Cynthia et al., 2012)

The aim of this paper is to illustrate the effectiveness of pre-class translation assignment based on the case study of data obtained from 2011/2012 academic year's experience in assigning pre-class translation to translation students at the Department of Translation and Interpreting at the "Blaže Koneski" Faculty of Philology in Skopje in their third year of study. The data include the mistakes done in the homework and in the final exam test, as well as in-class presence and activity when the homework translation was done in class. The text given as a pre-class translation assignment consisted of sentences that forced Macedonian to English translation of all the English tenses, but our study only concentrates on the sentences that were to be translated using the Future Perfect Simple and Continuous Tenses. We chose these two tenses because they are really specific and rarely used, especially in Macedonian, so most of the students find them difficult to translate and produce wrong translations much more frequently than in translating other tenses. The same text was afterwards translated in class and corrected as a post-class assignment. We also considered the presence of each student (both those with homework and without homework) and their activity when the homework translation was done in class because not only translating and correcting under instructor guidance, but also listening to other students' translations and learning from their mistakes is crucial for the effectiveness of this chain of events. Being an important factor that contributes to effective learning, this helped us to relate presence and activity to final exam performance results.

The quantitative data about each student performance were summarized, wherefrom the data in all the tables in the paper are extracted.

2. The Future Perfect Simple Tense and the Future Perfect Continuous Tense

We can use the Future Perfect Simple Tense to say that something will have been completed by a certain time in the future (Swan et al., 1997: 139). This tense is rarely used, especially in everyday speech. The equivalent in Macedonian is the Future Simple Tense: *They will have finished this bridge in a year's time* : *Ќе ѓо изѓрадаат мостов за една година*, or *има/нема* + *-но/-ио* participle (verbal adjective); *When we reach Sv. Petka we will have walked for 20 kilometers* : *Кога ќе стигнеме до Св. Петка ќе имаме поминаито 20 километри*. (Murgoski, 1997: 95). The so-called *има*-constructions in the standard Macedonian language are elaborated in the works of few authors (Кепески, 1989: 133, Конески, 1967:

503, Митковска *et al.*, 2012), and are not even mentioned in some grammars (Минова, 1994, Lunt, 1952). Constructions with *има* (negative *нема*) actually branch into a whole conjugation parallel with all the other complex verb forms. The auxiliary verb determines all the grammatical categories in the complex tenses, so the verb is present with its verbal adjective in neuter gender, which is only a sign of the verbal action and does not inflect (*ќе имам дојдено*) (Конески, 1967: 503). The deverbal adjective corresponds to the English past participle. Some authors say about this construction that it can also mean a presumption that the action has been completed, for example: *Доцеџа Пејуре ќе ѝи има завршено исцртаније* (Конески, 1989: 133).

We can use the Future Perfect Continuous Tense to say how long something will have continued by a certain time in the future (Swan *et al.*, 1997: 139). It can be translated to Macedonian with the Future Continuous Tense (*I will have been studying for four years by the time I graduate* : *Ќе сѝудирам четири години додека да дипломирам*), or *има/нема* + *-но/-ио* participle (*Ќе имам сѝудирано четири години додека да дипломирам*), but the difference from the Macedonian equivalent of the Future Perfect Simple is that the Future Perfect Simple is translated with perfective verbs (*ѝише*), while the Future Perfect Continuous uses imperfective verbs (*ѝишува*).

When translating these tenses from English to Macedonian, students rarely make mistakes since, being led by literal translation, they usually reproduce the original construction make-up model. When translating from Macedonian to English, however, it is difficult to recognize the English equivalent Future Perfect Simple or Future Perfect Continuous if these actions in the Macedonian sentence are expressed with the Future Simple or Continuous (*Ќе го завршам проектот до / додека да ...* and *Ќе работам на проектот ири години до / додека да ...*). So, students frequently translate these tenses to English with the Future Simple and the Future Continuous, instead of the future perfect tenses. It was for this reason and the fact that these tenses are rarely used in both languages that the Macedonian sentences that were to be translated to English both in the homework and in the final exam test used the *има*-construction (although it would be useful and interesting to study what translations would be produced if the Macedonian Future Simple and Future Continuous were included in the original sentences, which remains to be done in the future). This helped most of the students to produce correct translations regarding the choice of the tense, but they made other types of mistakes.

3. Mistakes in the Pre-Class Translation Assignment

The assignment, which was done by 56 out of 92 students, consisted of a text in Macedonian that forced Macedonian to English translation of all the

English tenses; our study, however, considers only the Future Perfect Simple and the Future Perfect Continuous. This section includes all instances of incorrect translation of these tenses, and disregards other types of mistakes.

3.1. Types of mistakes

a. The Future Perfect Simple Tense

The following sentence was to be translated to English using the Future Perfect Simple Tense: *Велу гека го 5:15 ќе ја има залејено зумайџа и најверојатно ќе гојге го 5:30* : *She says (that) she will have fixed the tyre by 5:15 and will probably come by 5:30.*

The incorrect translations included: *She says (that) by 5:15 she *will be having fixed / will have had fixed / will had fixed / would have fixed / would had fix the tire and will probably come by 5:30.*

The mistakes made with the Future Perfect Simple Tense range from (1) incorrect construction of the ‘causative use of *have*’ and incorrect Future Continuous Tense (**she will be having fixed the tyre*), (2) nonexistent constructions of *will + have + past participle + past participle* (**will have had fixed*), (3) incorrect use of *would* instead of *will*, and (4) constructions with *will* or *would* followed by verb forms other than the required infinitive (**will had, *would had*).

b. Future Perfect Continuous Tense

The following sentence was to be translated to English using the Future Perfect Continuous Tense: *Ако осџанам џука ушџе 30 минуџи, ќе ја имам чекано 45 минуџи*: *If I stay here for another 30 minutes, I will have been waiting for her for 45 minutes.*

Incorrect translations: *If I stay here for another 30 minutes, I *will have had waited / will have waiting / will have been waited / would have been waiting / would have waited for her for 45 minutes.*

The mistakes made with the Future Perfect Continuous Tense involve: (1) producing nonexistent constructions of *will + have + past participle + past participle* (**will have had waited*), or *will + have + present participle* (**will have waiting*), (2) both incorrect passive construction and incorrect tense (** I will have been waited*), and (3) incorrect use of *would* instead of *will*.

The frequency of occurrence of each mistake was not counted since it was beyond the scope of the study, but which student made the mistake and the number of incorrect (or correct) translations was considered.

3.2. Quantitative analysis

Table 1 and Figure 1 illustrate the number of students who correctly translated the tenses in their homework. We can note that the percentage of

correct translations of Future Perfect Simple Tense is higher (62.5%) compared to the correct translations of Future Perfect Continuous (33.9%), which is more difficult to translate because this tense is almost never used in Macedonian and its construction is more complicated to master.

Correct translation of Future Perfect Simple	Correct translation of Future Perfect Continuous
35/56 (62.5%)	19/56 (33.9%)

Table 1. Number and percentage of correct translations in the homework

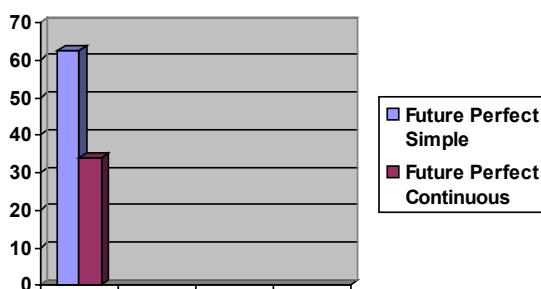

Figure 1. Percentage of correct translations in the homework

4. Mistakes in the final exam test

4.1. Types of mistakes

The following are the Macedonian sentences given in the test (each of which contains constructions which should be translated to English using the Future Perfect Simple and Continuous Tense), their correct translation to English, and the mistakes that some of the students made.

1. *Ако ѝојдеш сега, колку долго ќе имаш возено додека да ѝрисѝиѝнеш во Охрид? И колку бензин ќе имаш ѝоѝрошено?: If you go now, how long will you have been driving by the time you arrive in Ohrid? And how much petrol will you have spent?*

Incorrect translations: *If you go now, how long *will you drive / would you had driven / will you have had driven by the time you arrive in Ohrid? And how much petrol *will you spend / would you had spent / will you be spending?*

2. *Колку часа ќе имаш ѝреведувано и колку сѝраници ќе имаш ѝреведено до 5 часоѝ?: How many hours will you have been translating and how many pages will you have translated by 5 pm?*

Incorrect translations: *How many hours *will you be translating / have you been translating / will you had translated and how many pages *will you had translated / did you translate / would you have translated by 5 o'clock?*

3. *Колку страници ќе имааш напишано и колку долго ќе ја имааш пишувано семинарската работа додека ја ја предаваш?: How many pages will you have written and how long will you have been writing the paper by the time you turn it in?*

Incorrect translations: *How many pages *will you had been written / would you be writing / would you had written and how long *will you have been writing / would you have written / will you had been writing the paper by the time you turn it in?*

The mistakes made with the Future Perfect Simple Tense include: (1) using the Future Simple Tense (**will spend*), (2) incorrect use of *would* instead of *will*, (3) incorrect constructions with *will* or *would* followed by verb forms other than the required infinitive (**will had,*would had*), (4) nonexistent constructions of *will + had + past participle + past participle* (**will had been written*), or multiple mistakes (**would be writing*).

The mistakes made with the Future Perfect Continuous Tense include: (1) using the Future Simple Tense (**will drive*), the Future Continuous Tense (**will be translating*), the Present Perfect Continuous Tense (**have been translating*), (2) incorrect use of *would* instead of *will*, (3) incorrect constructions with *will* or *would* followed by verb forms other than the required infinitive (**will had,*would had*) (3) nonexistent constructions of *will + have + past participle + past participle* (**will have had driven*), or multiple mistakes (**would have written*).

4.2. Quantitative analysis

When evaluating the results from the final test (presented in Table 2 and Figure 2 below), we can see that the percentage of correct translations by the students that had done the pre-class translation assignment is higher (75.0% and 57.1% for the Future Perfect Simple Tense and the Future Perfect Continuous Tense, respectively) compared with the percentage of correct translations by the students who had not done the assignment (58.3% and 47.3%, respectively). This indicates that the pre-class homework was effective for the students because they were able to evaluate their previous knowledge, and understand and correct their mistakes. The results are quite satisfying, but why the students' achievement on the final exam was not higher instigated us to consider another possible factor, which will be discussed in the next section.

	Correct translation of Future Perfect Simple	Correct translation of Future Perfect Continuous
Students with homework	42/56 (75.0%)	32/56 (57.1%)
Students without homework	21/36 (58.3%)	17/36 (47.3%)
Total	63/92 (68.5%)	49/92 (53.3%)

Table 2. Number and percentage of correct translations in the final test

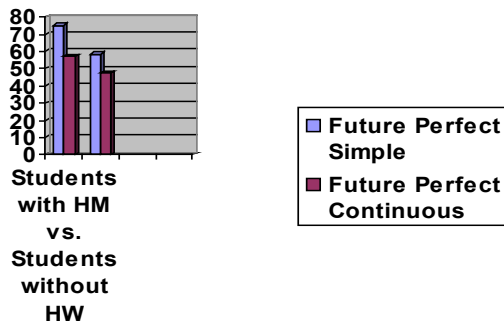

Figure 2. Percentage of correct translations in the final test

5. Summary Analysis

The information in the form of numeric data is valuable because it precisely illustrates students' performance and provides an exact basis upon which we can make comparisons and deduce reliable conclusions about their improvement. Therefore, all the data collected from each homework, each test on the final exam, and the records of in-class presence and activity, which provide information on the performance of each of the 92 students considered, are summarized in Table 3.

	Present	Active	Correct translation of the Future Perfect Simple Tense		Correct translation of the Future Perfect Continuous Tense	
			Homework	Exam	Homework	Exam
Students with HW	48/56 (85.7%)	30/56 (53.6%)	35/56 (62.5%)	42/56 (75%)	19/56 (33.9%)	32/56 (57.1%)
Students without HW	14/36 (38.9%)	8/36 (22%)		21/36 (58.3%)		17/36 (47.3%)
Total	62/92 (67.4%)	38/92 (41.3%)		63/92 (68.5%)		49/92 (53.3%)

Table 3. Summary presentation of done homework (HW), presence and activity when the homework exercise was done in class, and achievement on the final exam

When comparing the correct translations in the homework and in the final exam test, we can see that the percentage of correct translations of the Future Perfect Simple Tense and the Future Perfect Continuous Tense increased from 62.5% to 75%, and from 33.9% to 57.1%, respectively. In contrast, the percentage of correct translations in the final test of the students that had not done the homework is lower (58.3% and 47.3%, respectively). This indicates that the pre-class assignment achieved its purpose.

In order to identify why the improved student performance on the exam was not higher, the relationship with presence and participation when the translation of the homework exercise was done in class was also considered as a possible factor because correcting and translating under instructor guidance, and even passive listening, is useful for effective learning. A high percentage of the students that had done the homework were present (85.7%), but not very active (53.6%), although much more than the students who had not done the homework (38.9% and 22%, respectively).

Another comparison that is worth mentioning regards the students that incorrectly translated the tenses in their homework. As illustrated in Table 4, those that were present and active performed better on the final exam (60% and 57.2% correct translations of the tenses, respectively) than those that were present and not active (33.3% and 35.7%, respectively). This proves once again that it is also important for students to be present and active in class in order to correct the mistakes made in their homework and achieve better results in the learning process.

	Correct translation in the final test		Incorrect translation in the final test	
	Future Perfect Simple	Future Perfect Continuous	Future Perfect Simple	Future Perfect Continuous
Present and active	9/15 (60%)	8/14 (57.2%)	0/6 (0%)	4/23 (17.4%)
Present and not active	5/15 (33.3%)	5/14 (35.7%)	4/6 (66.7%)	14/23 (60.9%)
Absent	1/15 (0.7%)	1/14 (7.1%)	2/6 (33.3%)	5/23 (21.7%)
Total	15	14	6	23

Table 4. Number and percentage of students' presence and activity when the homework exercise was done in class, and achievement on the final exam for those students that made mistakes in the homework

6. Conclusion

The purpose of this case study was to determine how much doing pre-class translations affects the learning process. It was found that the percentage of students that correctly used the Future Perfect Simple Tense and the Future Perfect Continuous Tense in their homework, 62.5% and 33.9%, respectively, was increased to 75% and 57.1%, respectively on the final exam. On the other hand, the percentage of correct translations in the final test of the students that had not done the homework was lower, 58.3% and 47.3%, respectively. The relationship with attendance and participation in class when the pre-class translation was done in class shows that a high percentage of the students that had done the homework were present (85.7%), but not very active (53.6%), although much more than the students who had not done the homework (38.9 and 22%, respectively).

We also did an oral survey among the students who were taken into consideration in this study, and they all agreed that these learning practices were extremely helpful. They could get more out of class if they already knew the vocabulary and the structures to be covered in class, they were able to understand what they had found difficult before, discover where they made mistakes, and have the opportunity to consult the instructor about them in class.

Summarizing all the information presented, we can conclude that there was a definite student performance improvement, which confirms the positive impact of pre-class assignments, as well as class attendance and activity, on student success in class and on the exam.

References:

- DARMOFAL, David. Educating the Future: The Impact of Pedagogical Reform in Aerodynamics. *Aeronautics & Astronautics*, Massachusetts Institute of Technology. acdl.mit.edu/EducatingtheFuture.pdf, retrieved June, 2012.
- HEINER, Cynthia & Rieger, Georg. 2012. Preclass-Reading Assignments. *Carl Wieman Science Education Initiative*. www.cwsei.ubc.ca/resources/files/Pre-reading_guide_CWSEI.pdf.
- КЕПЕСКИ, Круме. 1989. *Грамаџика на македонскиот литературен јазик: за училиштата за средно образование*. Скопје: Просветно дело.
- КОНЕСКИ, Блаже. 1967. *Грамаџика на македонскиот литературен јазик дел I и II*, Скопје: Култура. 1967.
- КОНЕСКИ, Кирил. 1990. Глаголските конструкции со *се* во македонскиот јазик. Скопје: Институт за македонски јазик.
- LUNT, Horace. 1952. *A Grammar of the Macedonian Literary Language*. Skopje: Makedonska biblioteka.
- МИНОВА-ЃУРКОВА, Лилјана. 1994. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Радинг.
- МИТКОВСКА, Лилјана и БУЖАРОВСКА, Елени. 2012. За употребата на имперфектот во македонскиот стандарден јазик во релација со конкурентните глаголки форми. *Морфосинтаксички студии 2*. <http://manu.edu.mk/damj/zbornik/>, преземено јуни 2012.
- MURGOSKI, Zoze. 1997. *English Grammar with Contrastive Notes on Macedonian*. Skopje.
- SWAN, Michael and Walter, Catherine. 1997. *How English Works, A Grammar Practice Book*. Oxford: Oxford University Press.

**FJORALBA Dado,
GISHTI Eglantina**

Université de Tirana, Faculté des Langues Étrangères,
Département de Français
albadado@yahoo.com
egishti@yahoo.com

ANALYSE CONTRASTIVE DE LA TRADUCTION DES SIGLES DE LA PRESSE FRANÇAISE EN ALBANAIS

Résumé: La traduction des sigles, à première vue, peut sembler plutôt facile. Mais la pratique en témoigne souvent du contraire, surtout en classe de traduction, où les étudiants ont du mal à trouver dans la langue d'arrivée l'équivalent d'un sigle abordé dans le texte de départ, d'une part parce qu'il s'agit d'interpréter les initiales, et d'autre part de trouver des équivalences en langue d'arrivée. Donc, cette communication s'attache à étudier d'où provient cette difficulté d'équivalences et à dresser une liste non exhaustive des différents choix effectués pour résoudre le problème du transfert des sigles en langue d'arrivée (albanais). À part cela, tout en prenant en compte la nature flexionnelle de la langue albanaise, nous allons aussi mettre l'accent sur un phénomène particulièrement grave que l'on rencontre dans la presse écrite et la communication audiovisuelle de notre pays, à savoir la violation presque continuelle des règles relatives à l'écriture des sigles en albanais. Nous avons choisi d'utiliser, d'une part des textes traités en classe de traduction avec les étudiants de premier et de second cycle d'études, extraits du journal « Le Monde » et d'autre part, des articles de la presse albanaise caractérisés par l'abondance de sigles.

Mots clés: sigle, siglaison, abréviation, acronyme, traduction des sigles

La siglaison

Le but de cette communication est d'étudier les sigles et de fixer quelques lignes de conduite essentiellement pour les apprentis-traducteurs à la lumière de l'observation de la pratique actuelle de leur traduction et de leur écriture en langue albanaise. Nous allons nous concentrer sur le domaine de la presse où actuellement le phénomène de la siglaison est en pleine expansion. En effet, l'utilisation des sigles est un phénomène international qui était rare au 19e siècle. Seulement après la seconde guerre mondiale, les sigles gagnent beaucoup de

terrain, parce qu'ils limitent l'emploi des mots longs et économisent ainsi la dépense articulatoire et mémorielle (Riegel *et al.*, 1995 : 551). Le nombre des sigles est en perpétuelle prolifération surtout grâce aux techniques de l'information et de la communication. En Albanie, c'est après la chute du communisme, dans les années '90, que la siglaison devient un phénomène florissant. L'ouverture du pays vers le monde entier fait que, outre les autres domaines, même celui de la langue albanaise se trouve "menacé" par l'influence des langues étrangères, surtout de l'anglais et de l'italien. Aujourd'hui, la siglaison est devenue un phénomène de mode dont le cadre d'emploi n'est plus exclusif à la langue écrite. Il s'utilise dans la langue parlée : p. ex. *FLM – Faleminderit (Fr. Merci), KLM – Kalofsh mirë (Fr. Amuse-toi bien !)*, etc.

La création des sigles et des acronymes est une tendance interne à chaque langue. Ces unités linguistiques jouissent du statut d'unités lexicographiques, parce qu'il existe aussi des dictionnaires de sigles et d'acronymes.

Après ce court panorama historique de la siglaison, nous tenons à préciser ce que nous entendons par ce terme. Abréviation, siglaison, sigle, acronyme sont tous des termes qui partagent certains traits sémantiques communs, mais qui sont en effet bien différents les uns des autres. Nous proposons quelques définitions du Petit Robert 2001 pour rendre ces termes plus clairs :

Abréviation - 2♦ Retranchement de lettres dans un mot, de mots dans une phrase pour écrire plus vite ou prendre moins de place. Abréviation de *Mademoiselle* en *Mlle*, de *kilomètre* en *km*, de *c'est-à-dire* en *c. -à-d.*

♦ Mot écrit en abrégé. *L'abréviation se prononce toujours comme le mot entier. Liste des abréviations.*

Siglaison ♦ Didact. Formation des sigles à partir des premiers éléments (lettres, noms des lettres, syllabes) des mots d'un syntagme.

Sigle 1♦ Hist. Initiale servant d'abréviation. *Les sigles des manuscrits anciens.*
2♦ Ling. Suite des initiales de plusieurs mots qui forme un mot unique prononcé avec les noms des lettres. O.N.U. *se prononce comme un sigle [oɛny] ou comme un acronyme [ony]. Dérivé formé sur un sigle (ex. cégétiste, de C.G.T.)*

Acronyme ♦ Ling. Sigle prononcé comme un mot ordinaire. « *Ovni* » et « *sida* » sont des acronymes.

Après ces définitions, nous concluons que l'abréviation est un facteur important de création lexicale. Du point de vue sémantique, « abréviation » est le terme hypéronymique qui désigne un vaste ensemble composé de plusieurs

paradigmes, comme l'aphérèse¹, la syncope², l'apocope³, les sigles, les acronymes, etc., alors que la siglaison est le phénomène de la formation des sigles et des acronymes. Les acronymes seront acceptés comme des sigles acronymiques, c'est-à-dire comme un sous-ensemble du processus de la siglaison. Dans notre communication, nous nous attacherons à l'étude des sigles et des acronymes et de la problématique posée par leur traduction en albanais.

Deux mots sur les sigles en albanais et la nécessité de précisions terminologiques

L'albanais range les sigles et les acronymes du français parmi les mots composés en les dénommant *shkurtesat* (fr. *abréviations*), c'est-à-dire des mots formés du groupement de deux ou de plusieurs mots abrégés (Akademia e Shkencave & Instituti i gjuhësisë, 1995 : 74-75). Voilà encore le sens de ce terme dans le *Dictionnaire de la langue albanaise*, (Akademia e Shkencave & Instituti i gjuhësisë, 2006 : 1027) :

Shkurtës/ë,-a f.sh. –a(t) gjuh. Mot obtenu par l'union de syllabes, sons ou lettres initiales d'un groupe de mots (p. ex. *INSIG Instituti i Sigurimeve – FR. litt. Institut d'Assurance*).

Dans l'édition du *Dictionnaire de la langue albanaise* de 2006, les termes *sigle* et *acronyme* n'existent pas. Cependant, dans l'édition de 1980, apparaît l'entrée « *sigël* » (Akademia e Shkencave & Instituti i gjuhësisë, 1980 : 1749) :

SIG/ËËL, ~LA, ~LAT I. Réduction d'un ou plusieurs mots exprimant un nom propre ou une autre dénomination. *ATSH* (« *Agjencia Telegrafike Shqiptare* » / Fr. : *Agence Télégraphique Albanaise*). *Elb.* (« *Elbasan* »-une ville au centre de l'Albanie⁴)

À partir de ces définitions proposées par les dictionnaires susmentionnés, nous concluons que les deux souffrent d'imprécision surtout en ce qui concerne la relation hyperonymie / hyponymie. La première définition est trop générale, alors que la deuxième, plus ancienne, mélange à la fois les abréviations et les sigles que nous avons déjà expliqués dans la première partie de cette communication.

¹ Suppression du début d'un mot, p.ex. l'autobus – le bus.

² Suppression de lettres ou syllabes à l'intérieur d'un mot, p.ex. Bonsoir- Bsoir, Monsieur – M'sieur, Shtëpi - Shpi.

³ Suppression de lettres ou syllabes à la fin d'un mot, p.ex. la photographie – la photo, kilogram - kile

⁴ Notre explication

Il faut préciser également l'absence des termes *sigle* et *acronyme* dans les travaux linguistiques et lexicologiques en langue albanaise. Nous sommes d'avis que le développement de la terminologie est important, parce que cela aide à l'explicitation des termes, à la précision des concepts et à une compréhension correcte. Jacqueline Percebois, à partir de la terminologie anglaise, parle du phénomène de la *siglaison*, processus de réduction, et affirme que l'acronymie est un sous-ensemble de ce processus (Percebois, 2001 : 627-645).

Les linguistes albanaise se suffisent à la seule distinction de deux grands ensembles de mots résultant de la réduction des mots constituants. Parmi ces linguistes qui dans leur travaux traitent le phénomène de l'abréviation, nous pouvons mentionner Hasan Çipuri (SF 3, 1988 : 132-145), Drita Garuci (Kongresi i drejtshkrimit të gjuhës shqipe, 1975 : 475-476), Rami Memushaj (Memushaj, 2002 : 154-158), etc. Memisha et Bregasi ont consacré au phénomène de l'abréviation une œuvre toute récente « *Les dénominations abrégées en albanais* », où ils parlent de la difficulté de bien préciser la terminologie relative au phénomène en question (Memisha & Bregasi, 2008 : 13). Cependant, ils gardent le terme « *shkurtesat* » pour identifier à la fois les sigles et les acronymes tout en empruntant la terminologie et la catégorisation des abréviations de même qu'ils figurent dans la *Grammaire de l'albanais I*.

Dans le premier ensemble, sont regroupés les sigles obtenus par le rassemblement des syllabes initiales des mots : *mapo* (*magazinë popullore* - fr. *grand magasin populaire*), *Profarma* (*Prodhime farmaceutike* – fr. *produits pharmaceutiques*), etc. Ces sigles sont les équivalents des acronymes français et ne constituent pas un procédé assez productif.

Dans le deuxième ensemble, nous distinguons deux sous-ensembles :

- les sigles obtenus par le rassemblement des lettres initiales d'un groupe de mots, p. ex. : *ATSH* (Fr. *Agence Télégraphique Albanaise*), *OKB* (Fr. *Organisation des Nations unies*), *RTSH* (*Radio et Télévision Albanaise*), etc.

Remarque orthographique 1 :

Puisque ces sigles sont accentués sur la dernière syllabe et que les consonnes se prononcent avec « *ë* » accentué à la fin, il en découle que ces mots soient déclinés selon le même paradigme du mot *gjë-ja* (troisième déclinaison) ;

- les sigles obtenus par le rassemblement des sons initiaux d'un groupe de mots, par exemple : *NATO* (Fr. *OTAN*), *KEMP* (Fr. *Commission d'Expertise Médicale du Travail*), *TEC* (Fr. *Central thermo - électrique*), etc.

Remarque orthographique 2 :

Le genre de ces sigles dépend de leur lettre finale. Si la lettre finale est une consonne, le sigle sera du genre masculin, p. ex. : *TEC-i*, et si c'est une voyelle, il sera du genre féminin, p. ex. : *NATO-ja*, etc.

Ce n'est pas sans intention que l'on se réfère ici aux normes orthographiques relatives à l'écriture des sigles en langue albanaise. Puisque les sigles et les acronymes revêtent les caractéristiques des unités lexicales, ils jouissent d'une autonomie au niveau de l'expression et du contenu, ils sont prononcés soit alphabétiquement (sigle), soit comme un mot (acronyme), ils apportent « les informations grammaticales » (désinences) et assument une fonction syntaxique dans la phrase (sujet, complément d'objet direct ou indirect, complément du nom, complément circonstanciel, apposition, etc.). À partir de problèmes morphologiques, orthographiques, syntaxiques et lexicaux relatifs à l'emploi des sigles et des acronymes dans la presse albanaise, nous voulons concentrer notre attention essentiellement sur la bonne prononciation et le respect de la nature flexionnelle de l'albanais dans l'emploi de ces unités, tout en faisant référence à « *L'orthographe de la langue albanaise* » (Akademia e Shkencave & Instituti i gjuhësisë, 1973 : 155). L'albanais, contrairement au français, garde encore vivante sa nature flexionnelle. Nous venons d'affirmer que les sigles en tant qu'unités lexicales, et surtout nominales, deviennent normalement objet de déclinaison, tout comme les noms. Mais il arrive très souvent que ce critère morphologique ne soit pas respecté :

1) *Këtë herë protagonist ka qenë Samir Nasri, marsejezi me origjinë algeriane, që ka fyer një gazetar të AFP, i cili kërkonte thjesht t'i bënte disa pyetje në zonën «miks».* GAZETA SHQIPTARE / 25.06. 2012

Ce phénomène est très répandu dans la presse électronique où la place limitée sur l'écran mène à une disparition presque continue des désinences grammaticales. La forme correcte serait : *të AFP- së*.

En ce qui concerne la prononciation des sigles en albanais, surtout étrangers, elle aussi présente beaucoup de lacunes. Il s'agit d'un souci qui n'est pas seulement le nôtre, mais qui est également partagé par les linguistes eux-mêmes. Ainsi, le linguiste albanais Gjovalin Shkurtaç, dans une entrevue intitulée « *L'albanais en crise, comment peut-on le sauver ?* », parue dans le quotidien albanais *Koha Jonë* du 22 août 2012, met particulièrement l'accent sur la prononciation des sigles empruntés aux langues étrangères. Selon lui, la plupart des présentateurs de radio ou de télévision, des journalistes et des rédacteurs, mais aussi des gens lettrés, prononcent de manière incorrecte les sigles, ainsi que les noms propres, qu'ils soient étrangers ou albanais, ce qui va à l'encontre de la nature phonétique de l'albanais.

Le sigle FBI a toujours été prononcé « *FëBëI* », alors qu'aujourd'hui « les snobs » disent [*eFBiaI*]. Toujours selon Gj. Shkurtaç, ceux qui disent « *dërgoj një [SëMëSë]* (fr. *envoyer un SMS*) » sont bien minoritaires, car la plupart prononcent le sigle SMS [*eSeMeS*].

Nous partageons le même avis que Gj. Shkurtaç et nous estimons qu'il est temps de mettre en œuvre des mécanismes de politique linguistique, le plus vite possible, pour empêcher cette pression corrosive des langues étrangères, surtout des langues qui présentent une nature différente de la nature flexionnelle de la langue albanaise. Il est évident que chaque langue a sa propre façon d'exploiter les possibilités offertes par divers moyens linguistiques. Dans ce cas, même les sigles n'y font pas exception.

Après ce passage en revue plutôt théorique des règles générales qui régissent la formation des sigles et des acronymes en albanais et de quelques remarques orthographiques et phonétiques, force est de constater qu'il est temps d'introduire dans notre langue une terminologie précise, comme celle qui existe déjà depuis longtemps dans les autres langues, telles que le français, l'anglais, etc.

Nous avons choisi d'utiliser la terminologie française qui fait la différence entre les sigles et les acronymes en tant que produits ou représentations du phénomène de la siglaison.

Après la théorie, la pratique ! Dans ce qui suit, nous allons traiter la problématique des sigles et des acronymes du point de vue de la traduction. Il s'agit donc de savoir que faire lorsque l'on trouve des sigles dans un texte à traduire du français vers l'albanais. Nous allons les analyser dans la suite et dans un contexte contrastif français - albanais et parfois albanais - français.

La traduction des sigles en albanais : différentes tendances

Comme nous l'avons indiqué, l'emploi des sigles et des acronymes est fréquent aussi bien en français qu'en albanais. Mais la principale différence entre leur utilisation par le français et par l'albanais réside dans le fait que, en français, ils ont connu une période de prospérité et d'abondance, alors qu'en albanais, leur utilisation est relativement modérée ; nous notons plutôt les sigles créés à des noms d'institutions, d'organisations, de sociétés, c'est à dire à une catégorie particulière de noms propres. Cependant, il ne faut pas nier l'importante influence de l'anglais et l'emprunt de sigles anglais.

À part cela, nous avons déjà expliqué ci-dessus que les sigles en albanais revêtent les caractéristiques des noms fléchissables ce qui constitue une raison de plus pour ne pas permettre une bijection sur les sigles français.

Nous allons voir plusieurs cas de figure que nous avons tirés, d'une part, des textes traités et traduits en classe avec les étudiants de traduction et d'autre part, des articles de certains quotidiens albanais. Donc, nous proposons de travailler avec un corpus composé de textes parallèles, c'est-à-dire avec des textes de langues différentes, français et albanais, mais qui présentent des aspects

pragmatiques et thématiques semblables. L'absence d'une place particulière consacrée aux sigles dans les dictionnaires bilingues français – albanais complique un peu la tâche des apprentis-traducteurs qui se perdent souvent lorsqu'ils abordent les sigles. D'une part, ils ont le grand souci de saisir le sens du texte entier et d'autre part, de le traduire ou de le reformuler correctement en langue d'arrivée. Il y a pas mal de cas où ils laissent les sigles sans traduction, parce qu'à la fin d'une recherche documentaire sur Internet (dans la plupart des cas, ils n'effectuent pas une telle recherche), soit ils ne les ont pas trouvés, soit ils les ont trouvés et compris, mais ils ont hésité à les reformuler et à les écrire en albanais. La plupart d'entre eux essaient de traduire tous les sigles à partir de leurs unités composantes ce qui n'est pas toujours correct. Cependant, force est de constater qu'il y en a qui, instinctivement, traduisent l'appellation en albanais tout en gardant le sigle étranger entre parenthèses ou non.

Voyons maintenant les différents cas de figure constatés dans notre corpus dont nous allons essayer d'analyser la traduction ou la décision de laisser le sigle en langue d'origine.

Ici, il y a lieu de faire une distinction entre les sigles à usage international et ceux à usage local ou interne.

Les premiers sont surtout de sources anglaise et française. Ce phénomène est lié au développement et à la suprématie économique, politique, sociale et culturelle des pays d'origine.

A) Lorsque les sigles ou acronymes désignent des organismes internationaux importants et influents, et sont composés de mots d'usage général, ils sont pour la plupart traduits (UE, ONU, OMS, BCE, FMI, etc.).

- 1) *Les plans d'austérité demandés à Athènes par la Troïka – UE, BCE, FMI – sont évidemment eux aussi désignés, pas tant comme déclencheurs de la crise que comme aggravateurs.* LE MONDE | 24.02. 2012
- 2) *Por specialistët e FMN-së, BE-së dhe BQE-së kërkohet reduktim të pagave tashmë në sektorin privat, heqjen e pagës së 13 dhe 14 dhe bonuseve të tjera ekzistuese, ashtu siç vepruan para disa muajsh edhe në sektorin shtetëror.* MAPO | 06.01.2012

Dans ce cas, nous avons affaire au phénomène constaté par F. Agolli et Z. Karapici, à savoir la traduction de l'appellation étrangère et la formation du sigle en albanais (Agalliu & Karapici, 1983 : 97-99).

B) Lorsque les acronymes sont entrés dans l'usage comme de vrais noms, ils ne se traduisent pas et on ne se soucie même plus de leur appellation

originale. Ces sigles sont plutôt en anglais, tels que NATO (*North Atlantic Treaty Organisation*), UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation*), UNICEF (*United Nations Children's Fund*), et certains sont des sigles français : FIFA (*Fédération Internationale des Football Associations*), UEFA (*Union Européenne des Associations de Football*), etc. Ces sigles apparaissent en anglais dans tout texte de la presse albanaise, même si quelques fois ils sont précédés ou suivis de l'appellation reformulée en langue d'accueil:

- 3) *Zyrtarët e NATO-s thonë se deri në 100 luftëtarë të Al Kaidës janë kthyer në Afganistan në muajt e fundit, duke i përqendruar aktivitetet e tyre kryesisht në provincën lindore të Kunarit dhe Nuristanit. GAZETA SHQIPTARE | 08.04. 2012.*
- 4) *Në 1983, Konferenca e Përgjithshme e UNESCO-s e miratoi këtë koncept duke kaluar një rezolutë, ku u rekomandonte shteteve anëtare që të shqyrtonin mundësinë e shpalljes së 18 prillit të çdo viti si "Dita Ndërkombëtare e Monumenteve dhe Siteve". MAPO | 19.04.2012*
- 5) *Pranimi i shtetit Palestinez si anëtar në Organizatën e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë, (UNESCO)_do të kontribuojë në procesin e paqes, dhe ne kemi besimin që Shqipëria do të vazhdojë të mbështesë qëndrimet arabe. PANORAMA | 20.02. 2012*

C) Lorsque le sigle a un usage interne dans un pays particulier et, par conséquent, a une référence plus concrète (les partis politiques, les organismes de police, les entreprises, etc.), la tendance générale est de respecter la forme originale. Il arrive souvent que l'utilisation de tels sigles dépasse les frontières du pays d'origine pour être assimilés à la langue d'accueil.

Ici, nous avons distingué deux tendances :

- il y a des exemples où les sigles FBI, KGB, CIA, etc., ne sont pas traduits, et cela s'applique non seulement à l'albanais, mais aussi à d'autres langues.

- 6) *C'est un litige autour d'une compagnie privée de transport aérien qui a mis au jour des preuves de vols clandestins menés par la CIA. LE MONDE | 01.09.2011*
- 7) *Të paktën 15 persona kanë gjetur vdekjen në orët e para të ditës së sotme, pas një sulmi të CIA-s në një vendstrehim ku dyshohej se fshiheshin anëtarë të Al Kaedës. GAZETA SHQIP | 04.06.2012*

- Dans d'autres exemples apparaissent des sigles à usage extrêmement local, comme les noms d'organisations et d'institutions françaises : *UMP, RPR, CNRS, ENA*, etc., qui ne se traduisent pas.

Ce groupe représente un degré de difficulté plus important et les étudiants ont du mal à les faire passer en langue d'arrivée. Face à ce genre de sigles, même les attitudes des journalistes albanais divergent. Nous avons trouvé des exemples où les noms des partis politiques apparaissent sans aucune modification ou traduction, voire sans explication ou explicitation :

- 8) *Socialistët, së bashku me aleatët e tyre, të gjelbrit, kishin marrë 46% të preferencave në raundin e parë, ndërsa UMP e ish-presidentit Sarkozy, vetëm 34%. SHQIP| 18.06.2012*
- 9) *Dy vjet më vonë, pas disfatës që pësoi partia neo-gaulliste e Zhak Shirakut, ai shihet si numri 2 i RPR-së dhe u ngjit në postin e Sekretarit pas dorëheqjes së Philipe Seguin. MAPO |26.04.2012*

Imaginons un peu le lecteur albanais devant tels sigles qui risquent de nuire à la clarté du texte. Nous avons dû effectuer une recherche sur internet (surtout pour le second cas) pour comprendre le sens du sigle RPR –Rassemblement pour la République (parti politique français de droite revendiquant le gaullisme). Pour ne pas risquer la clarté du texte, nous sommes d'avis que tout au début du texte (de l'article) doivent apparaître les deux, et la traduction ou l'explicitation de l'appellation étrangère, et le sigle original (souligné), tout comme dans l'exemple suivant où il s'agit de la traduction de l'albanais en français d'un article de presse:

- 10) *On le voit chez nous par exemple avec les actions du mouvement Vetëvendosja [«autodétermination», dont les membres prônent le départ immédiat de l'administration internationale au Kosovo et l'unification de l'ancienne province yougoslave avec l'Albanie voisine]. Les opérations coup de poing de VV, notamment le blocage de la frontière avec la Serbie, peuvent avoir des conséquences catastrophiques pour notre jeune pays. COURRIER INTERNATIONAL / 30 janvier 2012*

En ce qui concerne les sigles des noms d'institutions françaises, plus précisément des noms de grandes écoles ou centre de recherche, même si nous n'avons trouvé aucun exemple, nous proposons de traduire en albanais les appellations respectives et de les accompagner des sigles français mis entre parenthèses ou non :

CNRS – Centre national de recherche scientifique
en albanais : *Qendra kombëtare e kërkimit shkencor (CNRS).*

La même attitude peut être adoptée dans le cas de sigles qui sont l'abréviation du nom d'un produit français (TGV), d'un diplôme ou d'une formation (CM2, DEUG, LMD). Cependant, on peut opter à remplacer surtout les sigles des diplômes ou formations par une expression générale:

- 11) 62% des professeurs des écoles débutants estiment que la réussite des élèves est un objectif qui ne peut pas être atteint. Ce malaise éclaire un constat social *accablant* : *un quart des élèves ont des acquis fragiles en fin de CM2*. LE MONDE | 24.04.2012

62% e mësuesve të shkollave fillore mendojnë se objektivi i arritjes së nxënësve nuk mund të realizohet. Ky shqetësim i tyre nxjerr në dritë një fakt shoqëror dëshpërues : një e treta e nxënësve paraqesin pamfjatueshmëri njohurish në fund të nivelit CM2 ou klasës së pestë (CM2). (notre traduction)

D) Lorsque le sigle renvoie à une réalité étrangère connue et utilisée dans le monde entier, il n'est pas traduit ou modifié : USB (*Universal serial bus*), DVD (*Digital Versatile Disc*), CD (*Compact Disc*), MTV (*Music Television*), ADSL (*Asymmetric Digital Subscriber Line*), ADN, etc.

Il est évident que la plupart des sigles de ce groupe appartiennent au domaine de l'informatique et ne subissent aucune modification ou traduction. Ils sont empruntés tels quels par la langue d'accueil. Cela s'explique par la forte influence de l'anglais sur le marché de l'informatique. Force est de constater que ces sigles ont survécu à toute tentative de francisation. En ce qui concerne l'albanais, qui est loin de créer des politiques d'albanisation de la terminologie dans différents domaines de spécialité, nous pouvons affirmer la totale dominance de l'anglais surtout dans le domaine informatique.

- 12) *Affaire Karachi : une clé USB pourrait compliquer la défense d'Hortefeux* LE MONDE | 04.10.2011

- 13) *I pyetur për këtë çështje i pandehuri A.K. midis të tjerave kishte deklaruar se: në momentin kur kam futur USB-në në kompjuterin tim, kam vënë re se u shfaqën dy foldera me emërtime teknike të vetë sistemit.* MAPO | 13.07.2012

- 14) *Unë zgjedha atë me kapacitetin më të madh dhe e hodha në një CD-DVD.* MAPO | 13.07.2012

- 15) *Accompagnant l'explosion de MTV, ses clips vidéo firent les grandes heures de la chaîne musicale.* LE MONDE | 12/02/2012

- 16) *Ka qenë Katy Perry që ka fituar me “Man on the moon” çmimin për videon më të mirë të vitit në MTV Video Music Awards, te Los Angeles. GAZETA SHQIP | 29.09.2011*

Un autre cas constaté est celui des sigles utilisés dans le domaine médical tels que ADN, SIDA, etc. L'albanais a emprunté ces sigles au français : ADN ou *acide désoxyribonucléique*, SIDA ou *syndrome de l'immunodéficience acquise*.

- 17) *Pour ce qui est du Monde, le médiateur vous le confirme : l'Europe fait partie des valeurs inscrites dans son ADN, comme aime à le dire notre directeur. LE MONDE | 16.03.2012*

- 18) *Për të kuptuar se ç'lloj mikroorganizmash jetojnë në trupin e njeriut, Bork përdori “metagenomikën”, mori kampionë lëkure, pështyme, feçe etj., nga i gjithë trupi dhe ndau të gjithë materialin gjenetik që përmbanin përveç ADN-së njerëzore. GAZETA SHQIP | 23.10.2011*

Mais il y pas mal de cas où l'on utilise le sigle anglais AIDS et lorsqu'on parle du virus, on dit HIV / AIDS. Dans un quotidien albanais, nous avons trouvé un article qui traite de la maladie du SIDA. Le journaliste fait un mélange des sigles, en utilisant tout au long du texte à la fois le sigle anglais et français de la maladie.

- 19) *SIDA, 20 raste të reja për pesë muaj. Në pesë muajt e parë të këtij viti, në vendin tonë janë konfirmuar 20 raste të reja me virusin HIV/ AIDS. Mjekët bëjnë të ditur se midis të prekurve, për fat të mirë nuk ka asnjë fëmijë të infektuar. MAPO | 26.05.2012*

Dans ce cas, il ne sert à rien de trouver un équivalent albanais, parce que la traduction en albanais de l'appellation originale est *Sindromi i Pamjaftueshmërisë Imunitare të Trashëguar* et le sigle serait SPIF. Cependant, il ne faut adopter qu'une seule attitude du début jusqu'à la fin, c'est-à-dire choisir entre le sigle anglais et le sigle français.

Éléments de conclusion

La siglaison répond à un besoin de communication et d'économie linguistique. Les sigles et les acronymes, en tant qu'actualisation de ce phénomène, constituent un mode d'expression en pleine expansion dans tous les domaines d'activité et de spécialité. Ces unités figurent également dans la presse

écrite et même si en apparence elles ne posent pas de problème, en pratique, il arrive souvent le contraire, surtout lorsqu'il s'agit de traduire en albanais des textes français. S'il y avait une seule technique pour traduire les sigles et les acronymes, tout serait facile pour le traducteur. Mais à partir du corpus d'exemples analysés, qui à vrai dire est assez limité, il est évident qu'il n'existe pas de technique unique et applicable à toutes les situations pour traduire ces unités. En albanais, les sigles sont traduits de deux manières générales.

Premièrement, s'il existe une traduction officielle du nom de l'organisation ou du sigle, il suffit de l'utiliser. Dans ce cas, il y a traduction de l'appellation étrangère et formation d'un sigle albanais. Exemple : Fr. *Organisation mondiale de la santé* (OMS) > Al. *Organizata Botërore e Shëndetësisë* (OBSh).

Deuxièmement, lorsque les sigles n'ont pas d'équivalent en albanais, c'est le cas des sigles qui désignent des réalités propres à la France et aux Français n'existant pas dans la réalité albanaise et n'ayant pas d'appellations correspondantes, il est préférable de traduire leur nom et puis d'insérer l'acronyme entre parenthèses ou de garder le sigle en langue d'origine et de le faire suivre du nom complet dans la langue d'accueil. Exemple : *Bashkimi i Lëvizjes Popullore* (UMP) ou UMP [*Bashkimi i Lëvizjes Popullore*]. Le traducteur joue ainsi un rôle de médiateur interculturel par excellence. Il peut introduire des explicitations dans la traduction pour faciliter au lecteur la compréhension du contenu du texte en général et des sigles en particulier.

Références:

- AGALLIU, F. & Karapici, Z. 1983. Cilat nga shkurtesat e huaja shqiptohen?. *Gjuha Jonë*, 2, 97-99.
- Akademia e Shkencave & Instituti i Gjuhësisë. 1995. *Gramatika e gjuhës shqipe I*. Tiranë.
- Akademia e Shkencave & Instituti i Gjuhësisë. 2006. *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*. Tiranë.
- Akademia e Shkencave & Instituti i Gjuhësisë. 1980. *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*. Tiranë.
- Akademia e Shkencave & Instituti i Gjuhësisë. 1973. *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*. Tiranë .
- ÇIPURI, H. 1988. Shkurtesat dhe vendi i tyre në terminologjinë e sotme të gjuhës shqipe, *SF*, 3, 132-145.
- GARUCI, D. 1972. Mbi drejtshkrimin e shkurtimeve. *Kongresi i drejtshkrimit të gjuhës shqipe*, 475-476.
- Memisha, V. & Bregasi, M. 2008. *Emërtimet e shkurtuara në shqipe*. Vlorë: Botimet Europrint.
- MEMUSHAJ, R. 2002. *Hyrje në gjuhësi*. Tiranë: Toena.

- NAKOS, D. 1990. Sigles et noms propres. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 35, n° 2, 407-413.
- PERCEBOIS, J. 2001. Fonctions et vie des sigles et acronymes en contextes de langues anglaise et française de Spécialité. *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 46, n° 4, 627-645.
- PETIT ROBERT, édition 2001.
- RIEGEL, M. et al. 1995. *Grammaire méthodique du français*. PUF.
- RODRIGUEZ GONZALEZ, F. 1991. Translation and Borrowing of Acronyms: Main Trends. *International Review of Applied Linguistics*, 29, 2, 179-188.

ФЈОРАЛБА ДАДО,
ГИШТИ ЕГЛАНТИНА

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ВО ПРЕВОДОТ НА АКРОНИМИТЕ
ОД ФРАНЦУСКИОТ ПЕЧАТ НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК

На прв поглед, преводот на акронимите може да изгледа едноставен. Но честопати во пракса се докажало обратното, особено за време на преведувачки работилници, каде што студентите имаат проблеми со наоѓање на еквивалентен акроним во јазикот цел за одреден акроним кој се наоѓа во изворниот текст, бидејќи од една страна, станува збор за толкување на првите букви, а од друга страна, за наоѓање на еквиваленти во јазикот цел. Значи, целта на ова излагање е да се изучи потеклото на овие тешкотии при наоѓањето на еквиваленти, како и да се состави неисцрпна листа на различни избори кои се преземаат при решавање на проблемите и пренесување на акронимите во јазикот цел (во албанскиот).

Клучни зборови: акроним, кратенка, сигла, преводот на акронимите

HADZI-LEGA HRISTOSKA Joana
Université “Sts Cyrille et Méthode” - Skopje
joana_77_99@yahoo.com

LES PROVERBES DANS LA TRADUCTION (SUR UN CORPUS FRANCO-MACEDONIEN)

Un des défis multiples de la traduction littéraire est la traduction des proverbes en tant que formes condensées de la pensée populaire. À ce titre, les linguistes tâchent d’élaborer une méthodologie qui permettrait un repérage plus efficace des équivalences formelles et conceptuelles entre les corpus proverbiaux de deux langues. L’objectif de notre travail est, en suivant la méthodologie de classification des parémies de Julia Sevilla Muñoz en vue d’une analyse contrastive, de vérifier l’existence d’équivalents parémiologiques entre deux langues génétiquement différentes, le français et le macédonien, et d’analyser leurs particularités.

Mots-clés: proverbes, traduction, analyse contrastive, équivalence formelle, équivalence conceptuelle

La linguiste Julia Sevilla Muñoz définit le proverbe comme une «*unité fonctionnelle mémorisée en compétence qui se caractérise par la brièveté, le caractère sentencieux, l’antiquité, l’enchâssement et le fait d’être une unité close*» (Gonzales Rey, 2002:75). En tant que partie de la création folklorique d’un peuple, les proverbes sont le point de rencontre de la langue et de la culture et, par conséquent, reflètent le système de valeurs de la communauté en question.

Pendant très longtemps, l’étude des proverbes était limitée à leurs propriétés stylistiques et sémantiques et ils avaient la réputation de formes plus ou moins désuètes et dénuées d’un intérêt plus important. Ces derniers temps, ils ressaisissent l’attention des linguistes qui leur accordent un statut de formes linguistiques particulières se prêtant à différents types d’études. Malgré la réduction progressive de la compétence parémiologique des locuteurs d’une langue, les proverbes apparaissent dans les écrits littéraires, mais également dans d’autres types de productions, comme le langage journalistique. La question de la traduction des proverbes s’impose à tous ceux qui se donnent pour objectif la traduction de textes utilisant les structures proverbiales, afin d’illustrer leur message de manière plus pittoresque et de l’enrichir d’une note populaire. Sevilla

Muñoz, qui a consacré plusieurs travaux à l'analyse des proverbes de différents points de vue, considère que les parémies les plus problématiques du point de vue traductologique sont justement les proverbes et les phrases proverbiales (Sevilla Muñoz, 2000:98). En même temps, Privat constate que le proverbe représente un écart par rapport au reste du texte et, par ce fait, est lui-même une traduction (Privat, 1997:511).

Traduire les proverbes d'une langue dans une autre langue est une tâche très délicate, car elle touche à la fois les compétences linguistique et culturelle du traducteur qui, même étant un locuteur natif d'une des deux langues, peut très bien ne pas posséder une maîtrise suffisante du niveau parémiologique de sa propre langue, ce qui représente une difficulté supplémentaire dans l'activité de traduction.

La traduction des proverbes suppose, en termes simples, trouver dans la langue cible la forme équivalente du proverbe qui figure dans le texte de départ, le terme *équivalent* se référant essentiellement au niveau sémantique du proverbe. Sevilla Muñoz a tenté d'élaborer une méthode qui permettrait au traducteur, ainsi qu'au chercheur un repérage plus facile de l'équivalent parémiologique dans une autre langue. Son corpus est constitué d'exemples français et espagnols, donc deux langues non seulement génétiquement apparentées et ayant un système de valeurs similaire, mais également en contact permanent grâce à la proximité géographique, ce qui permet de s'attendre à une équivalence non négligeable. Dans la recherche des équivalences parémiologiques, la linguiste fait appel à des critères sémantiques, morphosyntaxiques et pragmatiques (Sevilla Muñoz, 2000:104). Le critère sémantique suppose de retrouver la forme, c'est-à-dire l'archilème possédant les sèmes qui correspondent aux sèmes de départ (Privat, 1997:513), tout en faisant attention à la très possible polysémie ou aux interprétations contradictoires du même proverbe (Privat, 1998:283). Le critère morphosyntaxique prend en considération la structure formelle du proverbe, mais il n'est pas toujours facile d'arriver à une coïncidence formelle et sémantique des proverbes. Enfin, le critère pragmatique concerne deux moments importants lorsqu'il s'agit des formes condensées que sont les proverbes : la période de création du proverbe recherché (une donnée qui n'est pas toujours facile à déterminer), car elle devrait correspondre à celle du proverbe de départ (d'où l'importance des variantes qui sont réparties à des points différents de l'axe diachronique) (Sevilla Muñoz, 2000:104), et la fréquence d'usage des deux proverbes qui les rend reconnaissables par les locuteurs (Privat, 1997:513).

La méthode de Sevilla Muñoz comprend deux étapes :

1. établir des thèmes (les proverbes substituables dans le même contexte sont considérés comme synonymiques) ;
2. trouver le proverbe étranger qui reproduit le thème et le sens du proverbe de départ.

Ce travail aboutit souvent à la constatation de formes complètement équivalentes non seulement sémantiquement, mais aussi formellement, c'est-à-dire à des universaux parémiologiques qui, ayant une origine commune (biblique ou autre), se retrouvent dans de nombreuses cultures et reflètent l'essence de la nature humaine. D'où les équivalents parfaits dans des langues complètement différentes. De même, cette équivalence est souvent due à la proximité géographique qui favorise les emprunts parémiologiques d'une langue à une autre.

Le problème qui se pose lors de la traduction des proverbes est celui de l'absence d'équivalent dans la langue d'arrivée. En effet, Privat constate que le nombre de proverbes sans équivalent est plus élevé que celui des proverbes dont les aires sémantiques se recoupent plus ou moins. Selon elle, le traducteur se trouvant dans cette situation a trois issues possibles: traduire littéralement le proverbe de départ (tout en essayant de garder les éléments stylistiques et rythmiques), trouver un équivalent, mais désuet et inconnu par la majorité des locuteurs, ou se donner la liberté de faire sa propre création, activité très subjective et discutable (Privat, 1997:513). Ceci est une question qui mérite une analyse plus profonde et ne fait pas l'objet de cet article.

Le travail contrastif de Sevilla Muñoz nous a incitée, en se basant sur un corpus de proverbes franco-macédonien, de rechercher des proverbes qui présentent des équivalences morphosyntaxiques et sémantiques (le critère pragmatique est difficilement applicable dans le sens où on ne peut pas toujours et de manière fiable trouver l'information sur la période où le proverbe a été attesté pour la première fois et la fréquence de son usage est sujette à l'impression subjective du traducteur). Le défi est d'autant plus grand si l'on a en vue que le français et le macédonien appartiennent à des familles de langues différentes, ce qui fait qu'ils reflètent une vision du monde particulière et en fonction de leur évolution socio-culturelle, ayant comme résultat une création parémiologique différente. Le corpus constitué pour les besoins d'une analyse d'un autre genre a fait apparaître que le nombre de sources de proverbes macédoniens est sensiblement inférieur à celui du français, notamment en ce qui concerne les sources électroniques.

Les exemples sont analysés hors contexte, ce qui signifie que l'interprétation du sens du proverbe, le plus souvent faisant défaut dans les bases et les recueils de proverbes, est subjective, et par conséquent, se reflète sur la recherche de son équivalent. Le champ thématique commun des exemples étudiés est la femme, un sujet très exploité dans l'univers parémiologique, avec des sous-thèmes qui concernent des traits de caractère ou des modèles de comportement propres à la femme. Dans le souci de disposer d'un nombre plus élevé de proverbes, notre corpus n'a pas écarté les exemples archaïques, régionaux et dialectaux, comme c'est le cas du travail de Sevilla Muñoz, mais

il est clair qu'un texte contemporain ne peut pas intégrer une forme archaïque présentant des éléments linguistiques vieillis (quant aux proverbes présentant des particularités régionales ou dialectales, leur insertion dans le texte écrit est à discuter). Certaines formes proverbiales qui font l'objet de notre analyse se manifestent avec des variantes plus ou moins nombreuses, ce qui, d'une part, montre l'actualité et la productivité du proverbe et, d'autre part, permet une interprétation plus exacte du sens du proverbe (certaines variantes étant plus explicites que la forme analysée). Cependant, vu que les variantes ne sont pas directement concernées par notre étude, nous ne retiendrons que celles qui sont pertinentes dans la recherche d'équivalences. La première partie de l'analyse concerne les équivalences formelles et conceptuelles à la fois (donc les niveaux morphosyntaxique et sémantique) et la deuxième les équivalences uniquement sémantiques, avec des différences morphologiques et syntaxiques brièvement commentées.

I. EQUIVALENTS FORMELS ET CONCEPTUELS

Les exemples suivants présentent une équivalence considérable au niveau formel et conceptuel. Nous considérons que les écarts de nature morphosyntaxique ou lexicale que l'on peut remarquer dans certains cas ne réduisent pas cette équivalence.

1. «la duplicité de la femme»

(fr.) **Femme rit quand elle peut et pleure quand elle veut.** (*Le Bouquet*) [(var.) **Quand elle pourra femme rira elle pleurera quand elle voudra.** (*Base de proverbes, 1017*)]

(mac.) **Жената се смејт ко ќе мојт, а плачит ко ќе сакат.** (*Каваев, 914*)

→ la seule variation morphosyntaxique concerne le temps de la principale et de la subordonnée temporelle : présent ou futur simple dans l'exemple français et présent et futur dans l'équivalent macédonien.

2. deux niveaux d'analyse sémantique possibles : niveau dénotatif - «le manque de considération de la belle-mère», niveau connotatif - «les personnes ayant atteint une position sociale oublient vite leurs origines»

(fr.) **La belle-mère ne se souvient pas quand elle était belle-fille.** (*Base de proverbes, 41*)

(mac.) **Не је теквит на свекрвата, оту и та била сна.** (*Каваев, 2314*)

→ différence syntaxique: une proposition temporelle en français vs une proposition complétive en macédonien.

3. «la vanité féminine»

(fr.) **Si tu dis à une femme qu'elle est belle cent fois le diable le lui rappelle.** (*Base de proverbes, 1174*) [(var.) **Dites une seule fois à une femme qu'elle est jolie, le Diable le lui répétera dix fois par jour.** (*Montreynaud, 886*)]

(mac.) **Ако ѝ кажете на некоја жена дека е убава, ѓаволот ќе ѝ повторува десет пати на ден.** (Домазејтовски, 52)

→ sujet différent dans la proposition subordonnée et différence lexicale dans la proposition principale.

4. «la femme est indispensable à l'homme malgré ses défauts»

(fr.) **Une femme est un mal nécessaire.** (*Le Bouquet*)

(mac.) **Жената е зло, но нужно зло.** (Домазејтовски, 949)

→ répétition lexicale de l'attribut dans la phrase macédonienne pour des raisons emphatiques.

5. «à une vieille femme qui se pare»

(fr.) **A vieille mule frein doré.** (*Le Bouquet*)

(mac.) **Стара магарица, (а) црвена подопашница (носит).** (Поленакоски, 6017)

→ ellipse possible du prédicat dans les deux phrases et complément du nom dans le proverbe français, accompagnés d'un choix lexical différent.

6. «la femme est parfois plus maline que le diable»

(fr.) **Là où le diable ne saurait aller, on envoie une vieille femme.** (*Base de proverbes*, 839)

(mac.) **Ке шчо ѓаволот не можит, ја викат баба му да помогит.** (Каваев, 1436)

→ sujets différents employés dans le proverbe macédonien.

7. «la nature féminine est difficile à cerner»

(fr.) **Femme et melon à peine les connaît-on.** (*Montreynaud*, 879)

(mac.) **Момичка и карпуз мъчно се познавет.** (Каваев, 1991)

→ renvoi à un référent différent servant à expliquer l'opacité de la nature féminine.

8. «il est utile de connaître le caractère de la mère lors du choix d'une femme»

(fr.) **Avant de prendre la fille, sache ce qu'est la mère.** (*Base de proverbes*, 2)

(mac.) **Кога зглежаш момичка, фрли опуљ и на мајката.** (Каваев, 1463)

→ différence lexicale concernant le verbe dans les deux propositions.

9. «la valeur d'une bonne femme au foyer»

(fr.) **Femme ménagère vaut un trésor.** (*Base de proverbes*, 375)

(mac.) **Умната домаќинка е поскъпа од елмаз.** (*бесценеј камен, дијамант*) (Каваев, 3751)

→ attribut plus complexe dans le proverbe macédonien.

10. «l'ivresse est un état disgracieux pour la femme»

(fr.) **Garde-toi d'une femme qui boit et d'une jument débridée.** (*Base de proverbes*, 511)

(mac.) **Господ да те бранит од пијана жена и од бесна свиња.** (Каваев, 524)

→ différence d'agent et différence lexicale quant au choix de l'animal pour illustrer le comportement de la femme.

11. «il faut se méfier des femmes méchantes»

(fr.) **De femmes méchantes et de la pauvreté seigneur veux-tu nous protéger.**

(Base de proverbes, 40)

(mac.) **Господ да те чува од лоша жена.** (*Пенушлиски: Малешевски фолклор*)

→ deux compléments d'objet indirect dans le proverbe français.

12. «l'habileté de la femme»

(fr.) **Femme sait un art avant le diable.** (*Maloux*)

(mac.) **Ѓаволот што не може, може жената.** (*Домазејевски, 884*)

→ phrase complexe en macédonien.

13. «la nature résiliente de la femme»

(fr.) **Les femmes ont 7 vies, comme les chats et les hommes 9.** (*Base de proverbes, 173*)

(mac.) **Жена и мачка се со по девет души.** (*Каваев, 899*)

→ les deux langues utilisent le même animal, le chat, pour parler de la résilience de la femme. Le proverbe français fait en plus mention de l'homme, ce qui lui donne une nuance sémantique supplémentaire et pourrait le rendre incompatible avec le contexte. Notons également le nombre différent utilisé dans les deux langues.

II. EQUIVALENTS CONCEPTUELS

Les proverbes de cette catégorie présentent des différences formelles plus ou moins marquées, mais gardent une équivalence conceptuelle, indispensable lors d'une activité traduisante.

14. «la prudence de l'homme ayant une belle femme»

Cette signification est actualisée dans les exemples français suivants que l'on peut envisager comme des synonymes et non pas comme des variantes, vu la différence formelle considérable.

(fr.) **Bois de hêtre, viande de boeuf et belle femme maintient qui peut.** (*Base de proverbes, 100*)

(fr.) **Celui qui a belle femme, château en frontière, vigne en carrière ne manque pas de guerre.** (*Base de proverbes, 130*)

(fr.) **Femme jolie et mari jaloux n'ont pas de repos.** (*Base de proverbes, 360*)

(fr.) **Les vignes et les femmes jolies sont difficiles à garder.** (*Base de proverbes, 209*)

(fr.) **La femme si elle est belle te fait faire sentinelle.** (*Base de proverbes, 812*)

Des équivalents conceptuels macédoniens :

(mac.) **Ако ти е жената многу лична, не пуштај а сама на свадба.** (Поленковиќ, 216)

(mac.) **Ако имаш лична жена, не оди на чуждина.** (Пенушлиски: Пословици)

Il faut préciser que les aires conceptuelles des exemples français et macédoniens ne se recoupent pas totalement, car, à l'exception du dernier proverbe, dans les autres proverbes français, la belle femme est comparée à d'autres référents de valeur, ce qui n'est pas le cas en macédonien. Le sens des proverbes français englobe également les sèmes «conflit» et «jalousie» qui ne sont pas explicitement présents dans les exemples macédoniens.

15. Nous considérons que les proverbes suivants peuvent être analysés à deux niveaux de signification : l'un dénotatif, «la belle fille n'a pas besoin d'aide pour se marier» et l'autre connotatif, «les objets de valeur sont vite repérés»:

(fr.) **Jolie fille porte sa dot au front.** (Montreynaud, 893)

(mac.) **Убавата мома сама се мажи.** (Домазејовски, 3733)

16. «l'opacité de la nature féminine»

(fr.) **La femme est un certain animal difficile à connaître.** (Maloux)

(fr.) **Les femmes sont comme les chevaux, il est malaisé de connaître les bonnes.** (Base de proverbes, 185)

(mac.) **Жената не е цвеќе да го помирисаш и да знаеш каква е.** (Домазејовски, 964)

Les référents utilisés dans la comparaison sont différents et le français fait appel au monde animal pour exprimer l'opacité de la nature féminine.

17. «la femme sait toujours comment arriver à ses fins»

(fr.) **A toute heure, chien pisse et femme pleure.** (Le Bouquet)

(mac.) **Жената имат за секого (за секогаш) пълна торба сълзи.** (Каваев, 912)

Dans les formes proverbiales, les femmes sont souvent comparées à des animaux, ce qui est le cas du proverbe français.

18. «la fonction n'altère en rien l'essence féminine»

(fr.) **L'impératrice est une femme.** (Base de proverbes, 663)

(mac.) **А царица, а магарица.** (Мурџоски)

Le proverbe macédonien présente une ellipse du verbe et recourt également à un référent animal probablement pour des raisons de rime.

19. «le caractère sauvage de la femme»

(fr.) **La femme est un animal sauvage.** (Base de proverbes, 734)

(mac.) **Жена и мачка едно се: ти је мазниш, та ќе те драпнит.** (Каваев, 897)

Encore une association de la femme et de l'animal: le proverbe français utilise le terme générique, alors que le proverbe macédonien utilise le nom d'un animal concret faisant allusion à son caractère imprévisible.

20. «la belle femme n'est pas forcément travailleuse»

(fr.) **Beauté de femme n'enrichit homme.** (*Montreynaud, 865*)

(fr.) **La belette ou la jolie femme ne remplissent pas le grenier.** (*Base de proverbes, 674*)

(mac.) **He фали ми убавица, туку работница.** (*Кишевски: Фолклорни бисери*)

(mac.) **Убајте жени непара се работни.** (*Поленаковиќ, 6444*)

(mac.) **Ha убава жена сирењето смрди.** (*Пенушлиски: Малешевски фолклор*)

Au niveau sémantique, les proverbes français possèdent un sème qui est absent en macédonien - celui de la «richesse matérielle».

21. «la ruse féminine»

(fr.) **Renard est fin femme l'est davantage.** (*Base de proverbes, 1148*)

(mac.) **Жена и лисица, како една мајка да и родила.** (*Поленаковиќ, 2052*)

L'équivalence sémantique consiste dans le fait de comparer la femme et le renard, avec une accentuation de ce trait féminin en français.

22. «la beauté de la femme - signe d'un mauvais caractère»

(fr.) **Femme fort belle est rude et rebelle.** (*Ripert*)

(mac.) **Убава жена-беља вкуќи.** (*Домазетовски, 3729*)

La signification du proverbe macédonien est plus spécifique, car elle précise que l'effet néfaste de la beauté féminine est surtout ressenti dans le contexte familial.

23. «la femme laide n'est pas convoitée»

(fr.) **Femme laide bien gardée.** (*Base de proverbes, 362*)

(mac.) **Грозна жена-мирна глава.** (*Пенушлиски: Пословици*)

Ce que les deux proverbes ont en commun, c'est l'idée implicite de l'homme dont la femme est laide : il ne doit pas craindre de la perdre.

24. «la réputation compromise de la femme qui passe son temps dehors»

(fr.) **Les trop longues promenades, perdent les poules et les femmes.** (*Base de proverbes, 208*)

(mac.) **Жена што оди по комшии здрава дома не си иди.** (*Поленаковиќ, 2082*)

Le proverbe français renvoie à deux référents (femme et poule) afin de souligner le caractère baladeur de la première, ce qui n'est pas le cas en macédonien où, en revanche, on précise l'endroit où cette femme passe son temps.

25. «la résistance de la femme dans les situations difficiles»

(fr.) **La femme se plie et l'homme se brise.** (*Base de proverbes, 809*)

(mac.) **Жената е како тирен (џамучен) чараб – се тегнит.** (*Каваев, 906*)

Les deux proverbes utilisent un verbe différent, mais comportant le sème «élasticité». Le proverbe français renvoie également à l'homme pour des raisons de contraste.

En guise de conclusion

Malgré la différence entre les langues et les cultures choisies, l'analyse des proverbes des corpus français et macédonien a démontré l'existence de formes équivalentes formelles et conceptuelles. L'équivalence totale se réfère à des proverbes qui proviennent d'une source commune et que l'on peut rencontrer dans d'autres langues du monde. L'équivalence partielle (sémantique) est plus fréquemment constatée et, dans un nombre élevé de cas, les aires sémantiques des deux proverbes ne se recouvrent pas parfaitement, de sorte que le traducteur devrait faire une analyse minutieuse du contexte afin de voir si la forme équivalente potentielle pourrait être choisie lors d'une activité traduisante. Le résultat de cette analyse montre que la traduction des proverbes est possible, mais représente une tâche ardue qui demande un effort et une recherche approfondie de la part du traducteur.

Les nouvelles technologies ont le potentiel de faciliter l'activité de traduction des formes parémiologiques que sont les proverbes. En effet, la création de bases de proverbes permettrait un repérage et une sélection plus rapide de la forme recherchée. Pour l'instant, la langue macédonienne ne dispose pas de bases disponibles de ce type qui réactualiseraient l'étude des proverbes en tant que support pour une étude syntaxique, sémantique, contrastive ou traductologique. Une autre activité à envisager est la création d'un recueil de proverbes et d'autres parémies dans deux ou plusieurs langues, comme c'est le cas du projet entrepris par Sevilla Muñoz et son équipe qui se sont donné l'objectif de rechercher les équivalences parémiologiques dans plusieurs langues romanes, tout en gardant la possibilité d'élargir le travail contrastif à d'autres langues. En d'autres termes, le domaine des proverbes est loin d'être épuisé : c'est une source qui a le potentiel de promouvoir et de diversifier l'étude d'une langue, ainsi que ses rapports avec d'autres langues.

Bibliographie:

- GONZALES REY, I. 2002. *La phraséologie du français*. Toulouse : Presses Universitaires du Mirail.
- PRIVAT, M. 1997. Proverbes, métaphores et traduction. *Paremia*, 6, 511-514.
- PRIVAT, M. 1998. A propos de la traduction des proverbes. *Revista de Filología Románica*, 15, 281-289.
- SEVILLA MUÑOZ, J. 2000. Les proverbes et phrases proverbiales français, et leurs équivalences en espagnol. *Langages*, 139. *La parole proverbiale*, 98-109.

Sources utilisées:

- Base de proverbes <http://www.culture.gouv.fr/public/mistral/proverbe_fr>
- DUNETON, Cl. 1990. *Le Bouquet des expressions imagées: encyclopédie thématique des locutions figurées de la langue française*. Paris : Seuil.
- MALOUX, M. 1960. *Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes*. Paris : Larousse.
- MONTREYNAUD, Fl., Pierron, A., Suzonni, F. 1987. *Dictionnaire de proverbes et dictons*. Paris : Les usuels du Robert.
- RIPERT, P. 2001. *Dictionnaire des maximes, dictons et proverbes français*. Vaux-en-Velin: Maxi-livres.
- ДОМАЗЕТОВСКИ, П., ПОП-ЈОВАНОВСКИ, А. 2002. *Зрно ѓо зрно – ѓоѓача, камен ѓо камен – ѓалаѓа* (македонски народни пословици и поговорки). Јабланица : Вишарица.
- КАВАЕВ, Ф. 1961. *Народни ѓословици од Сѓруѓа и Сѓрушко*. Скопје: Институт за македонски јазик «Крсте Мисирков».
- КИТЕВСКИ, М. 1988. *Фолклорни бисери*. Скопје: Македонска книга.
- МУРГОСКИ, З. 1993. *Македонско-анѓлиски речник на иѓиоми (Macedonian-English Dictionary of Idioms); Анѓлиско-македонски речник на иѓиоми (English-Macedonian Dictionary of Idioms)*, Скопје.
- ПЕНУШЛИСКИ, К. 1969. *Пословици и ѓаѓанки*. Скопје: Македонска книга.
- ПЕНУШЛИСКИ, К. 2005. *Малешевски фолклор IV*. Скопје: Матица македонска.
- ПОЛЕНАКОВИЌ, Х., ПЕНУШЛИСКИ, К. 1954. *Македонски народни умоѓворби. Том IV, книѓа 1: Пословици*. Скопје: Кочо Рацин.

ХАЌИ-ЛЕГА ХРИСТОСКА Јоана

ПРЕВЕДУВАЊЕТО НА ПОСЛОВИЦИТЕ
(врз основа на француско-македонски корпус)

Преведувањето на пословиците како кондензирани форми на народната мисла е еден од многубројните предизвици на книжевниот превод. Во тој контекст, лингвистите се обидуваат да изработат методологија која би овозможила утврдување на формалните и семантичките еквиваленти во паремиолошки корпуси на два различни јазици. Целта на нашиот труд е, врз основа на методологијата за класификација на паремиите на Јулиа Севиља Муњоз во една контрастивна оптика, да го испитаме постоењето на еквивалентни пословици во два генетски различни јазици, францускиот и македонскиот, и да ги анализираме нивните особености. Анализата на примерите овозможи да утврдиме постоење на примери кои покажуваат и формална и семантичка еквивалентност и на примери со еквивалентност само на ниво на значењето, со определени специфичности својствени за дадениот јазик. Овој резултат нè наведува на заклучокот дека преведувањето на пословиците е можно, но бара од преведувачот темелно истражување и вложување голем напор. Создавањето повеќе јазични електронски бази на пословици во голема мера би го олеснило преведувачкиот процес и истовремено би овозможило проучување на пословиците од повеќе аспекти.

Клучни зборови: пословици, преведување, контрастивна анализа, формална еквивалентност, семантичка еквивалентност

ЦВЕТКОСКИ Владимир
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје
vladimir.cvetkoski@gmail.com

БОРХЕС И ПРЕВЕДУВАЊЕТО

Трудот претставува обид за синтеза на гледиштата на Хорхе Луис Борхес за книжевното преведување и неговото поимање на ‘оригиналот’ и ‘преводот’ преку разгледување на некои од неговите изјави и критики за преведувањето изнесени во два негови критички текста. Синтезата е извршена во поглед на поимите за преведувачки стратегии кај Шлаермахер, Бејкери Вентути, како и преку тековната светска дебата за Борхес и преведувањето изнесена од неколку критичари. Изјавитена Борхес за преведувањето се сместени во канонот на видни промислувачи и практичари на преведувањето, како Валтер Бенјамин, Езра Паунд, Џорџ Стајнер и други.

Клучни зборови: Борхес, Шлаермахер, преведување, 1001 ноќ, доместификација, алиенизација, центар, маргина.

Каде започнува една приказна? Како и кога таа апсорбира нова содржина? Како се случило да постојат повеќе верзии на истата приказна? Фразата ‘книжевно наследство’, особено во контекст на збирката средно-источни приказни „Книгата Илјада и една ноќ“¹ нè тера да ги премислиме

¹ Во *Илјада и една ноќ* се раскажува приказната на принцезата Шехерезада, која е принудена да раскаже цела низа приказни на нејзиниот сопруг Шахријар со цел да се спаси од егзекуција. Таа ги раскажува приказните во текот на 1001 ноќ. Секоја ноќ принцезата ја остава тековната приказна завршена за нејзиниот сопруг да ја остави да поживее уште еден ден. Иако никогаш не бил пронајден оригинален ракопис, неколку верзии сведочат за создавањето на збирката некаде меѓу 800-900 година по Христа. Се смета дека голем дел од приказните се создадени во текот на повеќе векови, од многу луѓе и во многу стилови. Формално, во нив преовладува т.н. вметната приказна, која е тематски и сижетно специфична приказна, вклучена во едно позначајно и по обем поголемо книжевно-уметничко дело: роман, повест, или поема. Освен за ‘приказна во приказна’, може да се работи и за низа приказни во една ‘приказна-рамка’ како што е случајот со *Илјада и една ноќ*. Како повод за вклучување на вметнатата приказна во друго дело обично се користи приказната на некој од ликовите кои учествуваат во главната приказна на тој начин се придонесува во појаснувањето на уметничката идеја или во засилувањето на уметничката сугестија.

поимите за влијание, оригиналност, авторство и книжевна традиција токму заради улогата што историјата ја игра во оформувањето на еден книжевен корпус како *Ноќиите*. Преку анализа на некои изјави од есеите на Хорхе Луис Борхес што ја допираат темата на преведувањето ќе се обидеме да го дестилираме неговото сфаќање за книжевното преведување. Најдобриот одговор на горенаведените прашања може да се добие преку проучување на преведувањето, на неговата теорија и, уште поважно, на неговите практики.

Од книжевното наследство на Борхес досега успеавме да изделиме два позначајни есеи кои го третираат проблемот на преведувањето и кои во уметноста на преведувањето со право го крунисуваат Борхес за теоретичар на влијанието. Едниот есеј, кој тука ќе биде поподробно разгледан, се вика *Los Traductores de las 1001 Noches* (Преведувачите на 1001 Ноќ), дел од збирката есеи, куси раскази и книжевна критика со наслов *Historia de la eternidad* (Историја на вечноста), од 1953 година. Другиот е *Las versiones homéricas* (Верзиите од Хомера), издаден во 1932 година во збирката есеи и книжевна критика под наслов *Discusión*, чија проширена верзија беше објавена во 1957 година.

Во есејот *Преведувачиите на Илјада и една ноќ*, Борхес зазема оригинален приод кон разгледувањето на проблематиката на книжевниот превод, споредувајќи ги само преводите на *Ноќиите*, притоа без да се повика на оригиналот, освен преку она што го велат самите преведувачи за него. Есејот е поделен на три дела со наслови *Каџејџан Барџон*, *Докџор Марџу* и *Ено Лиџман*. Иако тие се само тројца од преведувачите на оваа најпозната ориентална, средновековна и средноисточна збирка приказни, Борхес зема предвид и други преводи направени на европски јазици и коментари на преведувачи на *Ноќиите*, како што се Жан Антоан Галанд, Едвард Вилијам Лејн, Џон Пејн, Густав Вајл, Макс Хенинг и Феликс Пол Грив, сите познати ориенталисти, сите од различна национална, но сепак европска и оксидентална културна провениенција.

Првата европска верзија на книгата *Илјада и една ноќ* е преведена на француски од страна на Антоан Галанд од арапски текст и други извори, за која знаеме дека е „работена меѓу 1704 и 1711 година“. (Grimm, 1982: 19) Ова издание во 12 тома, *Les Mille et une nuits, contes arabes traduits en français* („Илјада и една ноќ, арапски приказни преведени на француски“), вклучувало приказни кои не биле во оригиналниот арапски ракопис. *Аладиновајџа ламба* и *Али Баба и четирисејџиите разбојници* за првпат се појавиле во преводот на Галанд и не можеле да се најдат во ниеден од преживеаните изворни ракописи. Галанд вели дека ги чул од еден раскажувач од Алепо, од сириско и христијанско потекло, маронитски научник кого го нарекол „Хана“, кого и Борхес не испушта да го спомне.

Борхес ги сопоставува преводите на Галанд, Лејн и Бартон велејќи дека верзијата на Антоан Галанд е „буквално преведувана, најлошо напишаната од сите, најнеточната и најслабата, но беше најчитана“ и дека „најпознатите и најелоквентни пофалби за *1001 Ноќ* – од Колриџ, Томас де Квинси, Стендал, Тенисон, Едгар Алан По и Њуман – се читања токму на преводот на Галанд.“ (Venuti, 2004: 95)

Понатаму, од Борхесовите стилистички анализи откриваме дека оваа верзија била безмилосно цензурирана со цел да соодветствува со францускиот книжевен декор. Борхес истакнува дека кога западна Европа помислува на *1001 Ноќ*, таа бездруго помислува на првиот превод на текстот на некој од европските јазици, т.е., верзијата на Галанд. Без разлика на фактот што верзијата на Галанд содржи приказни кои никогаш не се сретнуваат во ниедна „оригинална“ верзија на *Ноќиџе*, па дури и некои од најпознатите приказни, како *Алагин* и *Али-баба*, нововметнатите приказни од Галанд стануваат дел од канонот на *Ноќиџе*, потсетува Борхес, кои ниеден преведувач на *Ноќиџе* не би се осмелил да ги испушти потоа.

Борхес како да навестува дека и самиот „оригинал“ на *1001 Ноќ* е канонизиран превод, и го посочува Галанд како „fundador“ [основач] на ваквиот „канон“. Парадоксално, Галандовиот превод на *Ноќиџе* претставува или може да се смета за оригинал, бидејќи тој потоа бил преведен на повеќе јазици, дури и на арапски што претставува преведување на текст кој самиот е превод на претходен текст кој пак, од своја страна, е компилација од анонимни приказни од непознато потекло.

Едвард Лејн² од 1838 од 1840 година издал неколку тома од неговиот превод на *Илјада и една ноќ*, која доживеала голем успех. „Енциклопедија на заобиколувања“ и „осакатувања“ се епитетите со кои Борхес ја карактеризира неговата верзија на *Ноќиџе*. Во тоа што Лејн решил да испушти одредени приказни во целост поради нивната неможност или поскоро несоодветност да бидат „пречистени“, Борхес гледа пуритански изговор. Лејн, според Борхес, се впушта во пуританска чистка поради тоа што одредени епизоди, сцени, па и цели приказни кои, како што сметал Лејн, биле „несоодветни за преведување.“ Меѓу нив спаѓаат некои тревожни конотации за телесното и сексуалните сцени, кои го натерале Лејн „да заборави на својата чест и да избилува во сплетки и нејасности.“ Ако Галандовите наводни отстапки во преводот беа поради книжевниот декор, кај Лејн тие се од пуританска природа. За обајцата важи дека ги дезинфицирале *Ноќиџе* од нивниот ориентализам. За Лејновиот превод на *Ноќиџе*, Едвард В. Саид во своето

² Едвард Вилијам Лејн (септември 17, 1801, Херфорд, Англија - август 10, 1876, Вординг, Сасекс) познат арабист и книжевник. Како син на еден херфордски пребендарџ, додека престојувал во Египет се посветил на проучување арапскиот јазик, книжевноста и исламот. Ги почитувал египетските обичаи и манири и ги усвоил облекувањето и навиките на египетските научници.

дело *Ориентализам*, накосо вели дека е „неинспиративен“. (Саид, 2003: 159)

Добро познат превод на англиски е преводот на Сер Ричард Франсис Бартон³, под наслов *The Book of the Thousand Nights and a Night*, издаден во 1885 година. За разлика од претходните верзии, неговиот превод во 10 тома бил нецензуриран. Иако бил отпечатен за време на викторијанската ера, сепак ги содржел сите еротски подробности од изворниот материјал полн со сексуална сликовност и алузии кон педерастичка, додадени во апендикси кон главните приказни. Бартон ги надитрил безмилосните викторијански закони против порнографијата со тоа што објавил приватно издание за само 1000 претплатници, со судска обврска да не се препечатува. По неговиот оригинал во 10 тома биле издадени 6 дополнителни тома под наслов *Дополнителни ноќи кон Илјада и една ноќ* (*The Supplemental Nights to the Thousand Nights and a Night*), објавени меѓу 1886 и 1888 година.

Според Борхес, Бартон елиминирал многу проблеми во својата верзија на *Ноќиџе*, но нив ги сведува на три: „... (1) да си ја оправда и зголеми репутацијата како арабист, (2) да се разликува од Лејн што е можно поочигледно, и (3) да ги заинтересира британските господа од XIX век со пишаната верзија на усни муслимански приказни од XIII век.“ (Venuti 2004: 99)

Проблемот, според Борхес, лежи во различната публика, помеѓу оние кои би ги чуле оригиналните приказни во Арабија во XIII век како усни преданија, и оние кои допрвин би ја читале Бартоновата верзија во Лондон во XIX век. Борхес забележува дека Бартон прави безбројни замени, целосно и одново ги преработува првите и последните приказни, и прави бројни измени, испуштања и додавања. Кај Бартон, архаичното живее заедно со сленгот а техничката терминологија со затвореничкиот и морнарски жаргон. Кај Бартон преовладуваат неологизми и интернационализми, а неговиот стил е хетероген небаре е некаков фалсификат, искривување на оригиналот. Сепак, Борхес заклучува дека тоа е позитивно, дека тоа е „еден добар фалсификат, бидејќи ваквите вербални престапи — и други синтактички [престапи *ВЦ*.]—го размрдуваат понекогаш истоштениот чекор на *Ноќиџе*.“ На овие „безобразни фалсификати“ Борхес гледа како на надградби и подобрувања на оригиналот.

Од гледна точка на традиционалната теорија на преведувањето парадоксално е што Борхес во *неверносџа* гледа придобивка за преводот. Вредноста и потенцијалот што Борхес им ги припишува на недоследностите на преведувачот се уште појасни во случајот на еден друг превод на *1001*

³ Во есејот не навлегуваме во биографијата и постигнувањата на Бартон, кои, инаку, се мошне богати. Бартон бил меѓу другото најпознатиот британски истражувач, дипломат, ориенталист и аџија во времето на викторијанската ера.

Ноќ, а тоа е верзијата преведена на француски од 1898 до 1904 година од Јозеф Шарл Мардру⁴ за која се тврдело дека била најверната, најточната и најбуквалната од сите преводи на *Ноќиџе*. И покрај експлицитните забелешки на Борхес дека Мардру вметнува и се стреми да го дополни забошотеното дело од анонимните Арапи, преку вметнување пасуси, куси комични интермеца, детали за околината и огромна доза на визуелен ориентализам, сепак, тој тврди дека величината на Мардру не се состои во неговата наводна буквалност и верност, туку во творечките неверности кои водат до успехот на неговиот превод: „Да се празнува верноста на Мардру значи да се пренебрегне неговата душа, да не се ни спомне Мардру. Токму неговата неверност, неговата *йворечка* и *среќна неверност*, треба нам да ни се значајни.“ (Venuti, 2004: 105, курзив В.Ц.)

Најсетне, критичките опсервации на Борхес се префрлаат и на германското јазично подрачје и во третиот дел од *Преведувачиџе на 1001 Ноќ*, тој разгледува четири германски верзии на *Ноќиџе*: верзијата на Густав Валј, која се стреми да го задржи ориенталниот стил претставува пријатно четиво за Борхес; додека верзијата на Макс Хенинг, од друга страна, е пречистена верзија со рамен стил и под влијание на Бартонвиот надмоќен ориентализам. За третиот превод на германски, оној на Феликс Паул Гривс, Борхес смета дека исто така се заснована Бартоновата верзија со исклучок на белешките. Четвртата верзија, работена помеѓу 1923 и 1928 година е направена од Ено Литман, кој меѓу другото ги дешифрирал спомениците кај Актиј и работел на каталогизирањето на 283 етиопски ракописи откриени во Ерусалим.

Борхесовото мислење за оваа верзија е дека, за разлика од Бартон, Литман не се впушта во непотребно безделничење. Тој е *целосно искрен*, нему не можат да му избегаат ни најодвратните експлицитности, кои ги преведува на сталожен германски. Не испушта ниту збор. Арапскиот стих го преведува во западен стих. Сепак, Борхес го квалификува на следниов начин:

„[Литман] е секогаш луциден, читлив, просечен. Тој го следи (ни велат) самиот здив на арапскиот. Ако енциклопедијата *Бриџаника* не содржи грешка, тогаш неговиот превод е најдобриот од оние во оптег. Слушам дека арабистите се согласуваат; без разлика што еден обичен книжевник – [некојси], од обичната Република Аргентина— претпочита да не се согласи.“ (Venuti, 2004: 106)

⁴ Јозеф Шарл Мардру (1868-1949), роден во Каиро, бил француски доктор и познат преведувач. Како медицинар работел за француската влада, бил пратен во Мароко и Далечниот Исток. Се оженил за романсиерката и поетеса Луси Делару во 1900 г. Подоцна, околу 1915 год., се развеле.

Зошто Борхес претпочита да не се согласи? И покрај ласкавите карактеристики на верзијата на Литман, Борхес смета дека на Литман „му недостасува богатството на книжевни асоцијации што им дава стил, длабочина, двосмисленост и сугестивност на другите таканаречени „лоши преводи“.(Rodríguez, 2004:2)

Приодот на Борхес е приод по пат на примери: тој ги анализира текстуалните карактеристики, лексиката, синтаксата, прозодијата и дискурсот и ги објаснува во врска со „книжевните навики“ на преведувачот и книжевните традиции на целниот јазик.

Во објаснувањето на преводните стратегии ќе се потпреме на поимите доместификација и алиенизација од Шлаермахер, кои Лоренс Венути во своите студии ги разработи во одомаќинување и отуѓување, соодветно. Од една страна, преведувањето може да „соодветствува на вредности кои во моментот владеат со културата на јазикот-цел, и да заземе конзервативен и отворено асимилациски приод кон туѓиот текст, присвојувајќи си го за да поткрепи домашни канони, издавачки тенденции, политички групации.“ (Baker, 2005:240) Оваа стратегија се нарекува *одомаќинувачка* и била типична за англиската и француската преведувачка традиција, најмногу во добата на таканаречените „верни убавици“ во Европа. Од друга страна, преведувањето може да му се спротистави и да цели да го ревидира доминантното, преку повикување и [нагласување] на маргиналното, реставрирајќи ги странските текстови кои се исклучени од страна на домашните канони, и на тој начин да обнови некои минати вредности како архаични текстови и преводни методи, и да култивирани нови (на пр. нови културни форми).(Baker, 2005:240) Оваа стратегија се смета за *оџуѓувачка*, идентификувана од Борхес кај германскиот превод на *Ноќиџе*.

Борхес пишува од маргинализираната Аргентина, која во тоа време не била центар на културни и империјалистички збиднувања, каде не живееле ориенталистите, и каде, најпосле, не се составува енциклопедијата *Бриџаника*. Борхес цени дека Европјаните, чии преводи ги споредува, ги *одомаќинуваат* *Ноќиџе* преку своите напори да ги направат поскладни со книжевните канони и декори од една страна, и со убедувањата блиски на културните стратегии на општеството, од друга. Фактот што преку своите оценки Борхес одобрува акултурација на блиско-источните приказни ни говори дека тој зазема ориенталистичко стојалиште.

Преводот кој го одомаќинува „туѓото“ на оригиналот може да се толкува како културен империјализам. Таквото преведување претставува присвојување, или своевидно освојување на содржини од страна на центарот преку јазична акултурација, и начин да се воспостави не само приматот на оригиналот туку и културно-политичката моќ на општеството во кое е произведен. Со други зборови, чинот на преведување од страна

на центарот истовремено претставува и обид за деконструкција на периферијата и нејзините културни наследства. Есејот *Преведувачиите на 1001 Ноќ* претставува предизвик одново да ревидира врската меѓу изворните и целните текстови и, следствено на тоа — бидејќи Борхес пишувал од маргините, во Аргентина — меѓу центарот и периферијата.

Серџо Вајсман во својата книга *Борхес и Преведувањето: Безочнаија периферија* ја проширува оваа теорија на преведувањето и во неа чита коментар за врската меѓу Латинска Америка и Европа, меѓу периферијата и центарот. Тој предлага дека Борхес ја реконфигурира сопствената периферна локација *vis-a-vis* Европа преку една теорија на преведувањето која ја премавнува нормативната слика на центарот, и која притоа создава нов простор за интерпретација и иновација. Како треба да го разбереме статусот на новата „верзија“ откако таа успешно ја децентрирала сликата на оригиналот? Од една страна, Вајсман сугерира дека низата верзии претставува континуирана потрага без определена цел— потрага по значење и комуникација по падот на Вавилон. Од друга страна, тој ја опишува Борхесовата теорија на преведувањето „како ‘безочно’ средство за изместување и реконтекстуализирање на оригиналот: оригинал кој си го изместува, но во основа не го менува, својот нормативен квалитет.“ (Jenckes, 2007:87)

Во есејот *Преведувачиите на 1001 Ноќ*, Борхес претпочита преводи кои се создаваат по примерот на некоја книжевност и кои следствено претполагаат богат претходенкнижевен процес. Во случајот на Бартон, речиси неисцрпливиот книжевен процес на англискиот јазик е скициран во неговиот превод. Борхес во него ги препознава вулгарноста на Џон Дан, гигантската лексика на Шекспир и Сирил Тарнер, Свинберновите афинитети за архаичното, длабоката ерудиција на авторите на трактати од XVII век, енергијата и прецизноста, љубовта кон бурите и магијата.

Кај Мардру, Борхес ги препознава Флоберовото *Саламбо* и Жан Де Лафонтен, *Врбовиот манекен* на Анатоли Франс и рускиот балет на Сергеј Дјагилев. Наспроти нив, кај Литман, кој „не знае да излаже“, постои само ‘чесноста на Германија’. Борхес цени ‘хетероген’ јазик, ‘велелепна хибридизација’ која го меша архаичното со сленгот, неологизмот со заемката. Она што нему му недостасува во научниот германски превод е токму отуѓувачкиот поттик на романтичарската традиција, „германското изопачување, германската *Unheimlichkeit*.“ (Venuti, 2004:74) Напуштајќи го традиционалниот приод на споредба на оригиналот со преводот, Борхес ја избегнува непродуктивната практика на набројување на загубеното во преводот.

Во еден друг есеј на Борхес, во кој се допира темата на преведувањето, *Верзиите од Хомера*, на самиот почеток Борхес експлицитно изјавува

дека „преводот се чини предодреден за појаснување на дискусијата за естетскиката.“ (Borges and Levine, 1992:1136) За разлика од директното пишување, преводот и другите форми наиндиректно пишување, укажуваат дека пишувањето е неспособно целосно да го отслика својот предмет или да го пресоздаде својот оригинал: секогаш постои остаток, некаква фира, нешто што е нецелосно пренесено, во секој превод.

Понатаму, Борхес тврди дека не само што пренесувањето од оригиналот во преводот е нужно погрешно, туку самиот поим за оригинал се заснова врз перцепции што се веќе своевидни преводи. Приодот на Борхес, всушност, предлага целосно пренебрегнување на поимот за „дефинитивен текст“ па затоа тој вели:

„Да се претпостави дека секоја рекомбинација на елементите е нужно инфериорна на својот оригинал, е да се претпостави дека верзијата 9 е нужно инфериорна спрема верзијата X, бидејќи постојат само верзии. Поимот за *дефинитивен текст* им соодветствува само на религијата или заморот.“ (Borges and Levine, 1992:1136)

Со други зборови, оригиналот не е урнек спрема кој може да се оценуваат сите последователни текстови, туку самиот е некаков превод, кој можеме да го осознаеме единствено преку неговите преводи. За Борхес преводот не е невозможен. Напротив, се чини дека неговата суштинска намена е да ја појасни дискусијата за естетиката. За него, едно уметничко дело има онолку можни преводи колку што има можни читања. Самиот чин на читање е превод во рамките на истиот јазик. Тој не ја смета книжевноста за дефинитивен монумент, туку за текст. А текстот е циркуларен систем кој зрачи со можни впечатоци, со оглед на бескрајните одеси на усното. Можните приоди, т.е. „можните преводи кон еден текст ги има многу.“ (Rodríguez, 2004: 1) За Борхес, „преводот не е трансфер на текст од еден во друг јазик. Тој е преобразба на еден текст во друг. Вреднувањето на едно книжевно дело може да се збогати со преведувањето, под услов читателот да не претпоставува дека оригиналот е најдобрата верзија на делото. Оценувањето на еден превод вклучува анализа на две или повеќе верзии од истото дело во подеднакви услови.“ (Kristal, 2002:32).

Борхес, да заклучиме, кога теоретизира за преведувањето, употребува термини нетипични за традиционалното сфаќање на преведувачкиот процес. Тој говори за преписи, за верзии и за рекреации (или преработки), а верноста кон книжевниот оригинал кај него во голема мера зависи од обзирноста на преведувачот кон книжевната традиција и литерарноста на самото книжевно дело. Па така: доколку најзначајните книжевни одлики на еден текст можат да се воочат и во неговиот превод, таквиот превод

за Борхес претставува “копија“ или препис во однос на оригиналот. Доколку, од друга страна, преводот содржи значајни разлики во поглед на оригиналот или спрема некој друг превод на истото дело, таквиот превод за Борхес претставува „верзија“ (на примерразгледаните „верзии“ на *1001 Ноќ*). Проблемот на буквалното преведување, значи, е што тоа тежнее да ги задржи сите детали од оригиналот, но во преведувачкиот процес нагласката се сели од литературноста на оригиналот (сфатена како севкупност од значења, конотации, врски со традицијата, алузии и ефекти од делото) врз самата стилистичка и семиотска дејност на неговото пресоздавање. Спротивен е случајот со она што Борхес би го нарекол „рекреација“, или *йрерабойшка*, во која деталите се испуштаат, или поточно жртвуваат, но само со цел се зачува литературноста на делото. Оттаму, следува дека повеќето преводи, особено прозните, во голема мера го опфаќаат „препишувањето“ како книжевен процес бидејќи „преписот“ ги задржува како деталите така и литературноста на книжевното дело. Тука видливо е влијанието на филозофските и творечките импликации на „препишувачката техника“ кои преовладуваат во творечкиот опус на Борхес.

Понатаму, според Борхес, верниот превод ги задржува „значењата и ефектите од делото, додека неверниот превод ги менува нив. Буквалниот превод што ја менува нагласката на делото оттаму е неверен, наспроти рекреацијата [преработката, В.Ц.], која ги задржува.“ (Kristal, 2002:32) Сосема легитимно сценарио во вселената на Борхес е некој превод да биде „поверен“ од својот оригинал доколку оригиналот не успева да ги исполни своите книжевни потенцијали. Бидејќи во Борхесовиот свет на препишувачка дејност на преведувачот му е дозволено да сече, вади, вметнува, и да интерполира, следува дека вака квалификуваниот превод треба да се оценува со истите критериуми применливи за секое книжевно дело. Неговиот успех зависи од резултатите и книжевната рецепција.⁵ Борхесовата пристрасност кон преводот се наоѓа во неговата надеж дека „преводите ќе се здобијат со истиот статус како оригиналните книжевни дела.“ (Kristal, 2002:32) Гледиштата на Борхес за преведувањето можат да се сместат во редицата генијални промислувања на преведувањето како на Валтер Бенјамин, Езра Паунд, Џорџ Стајнер и други.

⁵ Борхес знаел да биде жесток во оценувањето на еден превод кога тој не ги исполнувал неговите книжевни стандарди. Не се колебал да осуди некои преводи за здодевни или несоодветни кога насетувал дека нивните изворници поседуваат книжевна важност. Таквите преводи тој ги нарекувал „клевета“ за уметничкото дело, дури и кога биле поверни од некои други верзии. (Kristal, 2002:32)

Цитирани дела:

- BAKER, M. 2005. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge.
- BORGES, Jorge Luis., and LEVINE, Suzanne Jill., 1992. *Some Versions of Homer*, PMLA, Vol. 107, No. 5 (Oct., 1992), pp. 1134-1138, 15/03/2011 13:06
- BORGES, J.L. 2001. *Las Versiones Homéricas*, Discusión, Editorial Emecé, Obras Completas, Volumen I, 14 impresión. <http://bit.ly/18mNyuD> (13.10.2013)
- GRIMM, J. W. 1982. *Selected Tales*. p.19. Penguin Classics
- JENCKES, K. 2007. *Borges and Translation: The Irreverence of the Periphery* (review), *Hispanic Review*; Winter2007, Vol. 75 Issue 1, p87-90, 4p (ISSN:0018-2176)
- KRISTAL, Efrain. 2002. *Invisible Work*, *Borges and Translation*, Vanderbilt University Press.
- RODRÍGUEZ, L. F. 2004. *Jorge Luis Borges and the Debate of Translation*. HISTAL Enero. <http://bit.ly/17ZOI2Y> (2013-09-16)
- SAID, E. W. 2003. (Саид, Едвард В.) *Ориентализам*, Магор, Скопје.
- VENUTI, L. 2004. *The Translation Studies Reader*, Routledge.

CVETKOSKI Vladimir

BORGES AND TRANSLATION

This essay is an attempt at synthesis of the views of Jorge Luis Borges on literary translation, and his notions of ‘original’ and ‘translation’, by looking at some of his statements and criticism of translation presented in two of his critical texts. The synthesis is carried out in terms of Schleiermacher’s, Baker’s and Venuti’s concepts of translation strategies as well as the on-going global debate on Borges and translation presented by several critics. Borges’ views on translation are placed in the canon such translation theorists and practitioners as Walter Benjamin, Ezra Pound, George Steiner et al.

Keywords: Borges, Schleiermacher, translation, 1001 Nights, domestication, alienization, centre, margin.

СТРУЧЕН ПРЕВОД

ГАВРИЛОВСКА Сања
Филолошки факултет „Блаже Конески“ Скопје
sgavrilovska@yahoo.com

ИМЕНСКИ СЛОЖЕНКИ ВО ЕКОНОМСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА НА АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК

Термините во науката воопшто, а особено во економската терминологија се карактеризираат со тоа што прецизно ги одредуваат научните поими. Еднозначни се и имаат постојаност на употреба. Во научниот контекст термините влегуваат во синтактички и семантички односи со зборовите од општиот јазик и на овие зборови им даваат специјално значење.

Сложенките претставуваат израз на тенденциите на јазикот за што пократко, појасно и појадровито изразување на нештата кои со други јазични средства би биле изразени посложено, подолго и понеразбирливо. Значи сложенките одговараат на потребата за јасно, прецизно и јадровито изразување карактеристично за науката, а особено за економијата како научна дисциплина.

Одвојувањето на лексиката која му припаѓа на општиот јазик од лексиката која му припаѓа на економскиот јазик не е воопшто лесна задача. Економијата навлегува во сите сфери на општествено- економскиот живот и е дел од секојдневните активности на човекот. Економијата како наука се занимава со изучување на производството, потрошувачката и распределбата на производите и услугите и затоа е тешко е да се каже дали некои зборови како *market*, *price*, *trade* и други се дел од општиот јазик или се дел од економската терминологија.

Класификацијата на сложенките се врши врз основа на различни критериуми. Една од можните класификации е според видот на зборовната група на која и припаѓа сложенката : именка, придавка или глагол, па така сложенките може да се поделат на *именски*, *придавски* и *глаголски*. Најмногу застапени како во општиот јазик така и во економската терминологија се именските сложенки.

Оваа класификација е понекогаш отежната заради тоа што некои зборови можат да бидат и глаголи и именки. Таков е случајот со глаголите-именки : *pay*, *cost*, *control*, *cut*, *work* и др. Тешко е да се каже дали во *pay day*

првиот член е глагол или именка и која е изворната реченица : (*The day on which wages are payed*) или (*The day on which a person receives his pay*)

Од семантичка гледна точка, пак, Бауер (Bauer 1983: 30) ги дели именските сложенки на четири групи: 1.ендоцентрични 2. егзоцентрични 3. апозициони и 4. копулативни или двандва сложенки. Кај ендоцентричните сложенки центарот се наоѓа во самата сложенка , во однос на хипонимија и тие се семантички транспарентни (chairman – претседател), додека кај егзоцентричните сложенки значењето на сложенката се разликува од значењето на неговите составни делови и тие се семантички нетранспарентни (cutpurse – џепџија).

Апозициони сложенки се оние кои претставуваат хипоним и на првиот и на вториот елемент (maidservant- слугинка) , а копулативни сложенки се оние кај кои новото значење претставува делумно она што го означува првиот и делумно она што го означува вториот елемент (North-East).

Ортографскиот критериум е најмалку решавачки во поглед на тоа дали некој збор е сложенка или не бидејќи има сложенки кои се пишуваат на три начина, одвоено (word formation), со црточка (word-formation) или споено (wordformation).

Морфолошка анализа на именските сложенки

Морфолошката анализа на именските сложенки во овој труд е извршена врз основа на видот на зборот на кој му припаѓаат членовите на сложенката. Кај двочлените сложенки едниот член припаѓа на групата на именки додека другиот член може да биде исто именка, глагол, придавка, сегашен или минат партицип или партикула.

Именка + именка (N + N)

Скоро сите најдени примери на сложенки од овој тип покажуваат дека ова е најпродуктивниот тип на градење на двочлени именски сложенки. Основната карактеристика им е несинтактичкиот распоред на морфемите.

Изборот на примерите во трудот е извршен од една страна според нашиот личен став во кој степен сложенката му припаѓа на економскиот регистар, а од друга страна според бројот на можните сложенки со оглед на можноста на зачестено појавување на одредени зборови како прв или втор член. Така на пр. зборот “production” може да се јави како втор член во многу голем број на сложенки (wheat, food, milk, coal, steel/production), а исто така и именката `tax` (tax credit, tax- money) и др.

Иако поголемиот број на овие сложеници се семантички транспарентни, т.е. нивното значење може да се долови од значењето на нивните конституенти за разбирањето на поголемиот дел од нив е потребно познавање на економската терминологија. Така само стручњак економист знае дека зборот “market power” во себе го подразбира и зборот “price”, бидејќи сложениката “market power” во себе ја подразбира мекта на производителот да ја подигне цената на производот на пазарот значително над нивото на конкурентските цени и за извесно време да оствари добивка на разлика во цената. Во некои случаи потребно е познавање на структурата и на општествено-економскиот систем за да се открие вистинското значење (union trade, union shop), а во одреден број на сложеници мора да се посвети посебно внимание на контекстот *ultrasound market* (пазар на ултразвучни производи) и др.

Примери на овој тип на сложеници се: birth rate (наталитет), bread winner (хранител на семејство), budget deficit (дупка во буџетот), currency value (вредност на валутата), exchange rate (девизен курс), fire insurance (осигурување од пожар), money lender (заемодавач), stockholder (акционер), child allowance (детски додаток) и др.

Генитив на именка + именка

Понекогаш е тешко да се издвојат сложениките со посесивен падеж и именка од фразите и тогаш се гледа дали акцентот и детерминаторот се однесуваат на целата сложеника (his first Speaker's dinner).

Зандворт (Zandvoort, 1966:277) смета дека сложениките кои се состојат од т.н. *класифицирачки генитив* и именка не можат да се заменат со –оф конструкција бидејќи изразуваат одреден вид дејност, времетраење, парична вредност и сл. (day's wage, day's work, product's price и др.)

Генитивот на сопствените именки може да означува зграда, професија, или институција чие име е во врска со оснивачот, патронот и сл. како Say's Law, Graham's Law, etc.

Придавка + именка (Adj + N)

На прашањето дали оваа комбинација треба да ја третираме како сложеника или именска фраза, лингвистите даваат различни одговори и толкувања. Марчанд (Marchand 1960: 80) ги сврстува во фрази, додека Јесперсен (Jespersen 1942: 157) смета дека најважен е акцентот на првиот елемент. И Бауер (Bauer, 1983: 205) го прифаќа акцентот како критериум за разликување, па нуклеарниот акцент на придавката укажува на сложеника (особено кога таа комбинација се користи одвоено). Така колокацијата `deer

structure е сложенка, а *deep` structure* е именска фраза. Постојат придавки кои не можат да се степенуваат како на пр. *economic, fiscal, final, foreign, real* и др.

Описните придавки како *high, old safe, sick* и др. може да се степенуваат, но не и кога се дел од сложенка, и тоа е уште еден критериум за разликување на сложенките од именските фрази (*old age benefit, sick leave*) и др.

Примери за овој тип на сложенки во економската терминологија се: *black market* (црна берза), *common stock* (обична акција), *net-price* (нето цена), *public debt* (државен долг), *raw material (s)* (суровина), *foreign currency* (странска валута), *side effect* (споредно дејство) и др.

Герунд / сегашен партицип + именка (V-ing + N)

Со оглед на тоа што конструкцијата (V-ing +N) има особини и на глагол и на именка овој вид сложенки може да се третираат и како именски и како глаголски.

Сепак некои автори како Јесперсен (Jespersen, 1942: 159) и (Zandvoort, 1966: 281) ги ставаат овие сложенки во групата глагол + именка во која глаголот може да ја има основната форма или формата – *ing*.

Според Марчанд (Marchand 1969: 24) главен критериум за разликување на сложенките од фразите е акцентот на првиот член, Спореди: *opening party/`folding door*. Такви примери во економската терминологија се *checking account* (тековна сметка), *exporting country* (земја-извозник), *living costs* (животни трошоци), *savings account* (штедна книшка), *living standard* (животен стандард) и др.

Минат партицип и именка (V+ed) +noun

Партиципите во сложенките се јавуваат во улога на модификатори на именката (*manufactured foods, skilled labour*) и сл.

Постојат примери кога суфиксот –*ed* може да се додаде и на именка: *skill-ed* (вешт, квалификуван), па така во некои случаи се јавува дилемата дали основата на партиципот е именка или глагол. Таков е случајот со зборот *limit* кој може да биде и именка и глагол како во примерите *having been limited* или *having a limit*.

Примери од економската терминологија се: *manufactured goods* (индустриски производ), *skilled labour* (квалификувана работна сила), *unlimited liability* (неограничена одговорност) и др.

Именка + предлошка синтагма (N+Prep.phrase)

Сложенките од овој вид во литературата се познати како фразални сложенки (*phrase compounds*). Фразите многу често се употребуваат во економската терминологија, а најчеста е комбинацијата именка + предлог + именка (N+P +N).

Синтактичкиот распоред на фразите сложенки е строго определен и не може да се менува. Такви се примерите *balance of payments* (платежен биланс), *law of supply and demand* (закон за понуда и потрошувачка), *terms of trade* (услови на трговска размена) и др.

Предлошката фраза како прв елемент во комбинацијата предлог + член + именка има премодификаторска улога. Такви се примерите: *off- the shelf product* (продажба `на црно`), *over- the counter-shares* (вон-берзански промет) и др.

Интересна е и комбинацијата именка + инфинитив како во примерите: *ability to pay* (способност за плаќање), *willingness-to-accept* (волја да се прифати) *willingness-to pay* (волја да се плати) и др. иако оваа комбинација не е многу честа во економската терминологија.

Морфолошката класификација на именските сложенки од економскиот регистер е извршена врз основа на зборот на кој му припаѓаат членовите на сложенката. Со оглед на тоа што кај двочлените сложенки едниот член е именка а другиот може да биде именка, глагол, придавка, сегашен или минат партицип или партикула, именските сложенки од економскиот регистер ги поделивме на следните групи:

1. именка + именка
2. генитив на именка + именка
3. придавка + именка
4. герунд + именка
5. минат партицип + именка
6. инфинитив + именка
7. именка + придавка
8. именка + герунд
9. именка + минат партицип
10. именка + предлошка синтагма
11. номинализација на глагол + партикула

Врз основа на ова истражување на сложенките од економската терминологија дојдовме до заклучок дека најголемиот дел од од пронајдените сложенки (скоро половината од нив) припаѓаат на подгрупата именка и именка, по неа следуваат другите подгрупи: придавка и именка, именка и предлошка синтагма, герунд/сегашен партицип и именка и именка и герунд.

Како најмалку продуктивни се покажаа подгрупите номинализација на глагол и партикула, придавка и герунд и предлог и именка.

Именските сложенки претставуваат лингвистички производ на синтактичките трансформации и затоа синтактичката парафраза може да се користи како средство за декодирање на сложенките, иако процесот на изнаоѓање на изворните реченици не е секогаш лесен. Лингвистите се сложуваат дека вистинското значење на сложенките се открива со помош

на лексичкото значење на конституентите, познавањето на надворешниот свет и секако врз основа на контекстот.

Именските сложени претставуваат важен дел од областа на зборообразувањето како во општиот така и во стручниот јазик и затоа е потребно да им се посвети поголемо внимание како во стручните учебници така и во стручните речници.

Библиографија:

Единици на латиница:

- ADAMS, Valerie.1973 *An Introduction to Modern English Word-formation*. London: Longman
- ANCESKA-STEVANOVIC, Liljana. 2003 *English for Students of Economics*. Skopje: Ekonomski fakultet (prv del)
- ANCESKA-STEVANOVIC, Liljana. 2004. *English for Students of Economics*. Skopje: Ekonomski fakultet (vtor del)
- BAUER, Laurie.1983 *English Word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CRYSTAL, David.1991 *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell
- HATCHER, Ana .1960 *An Introduction to the Analysis of English Noun Compounds*. *Word* 16: 356-37
- QUIRK, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech and Jan Svartvik. 1972. *A Grammar of Contemporary English*. London: Longman.
- QUIRK, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech and Jan Svartvik 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman

Единици на кирилица:

- БУХМАН, Гордана.1984 Термин у језику науке и струке. *Страни језик струке у теорији и пракси*. Зборник радова Удружења наставника нефилолошких факултета. Београд, стр. 117-123
- ЦВЕТКОВСКИ, Владимир.1973 Сложени именки во англискиот и македонскиот јазик - контрастивна анализа. Скопје (необјавена докторска дисертација)

Речници:

- MISESKA-TOMIC, Olga.(ed.). 1994 *English-Macedonian Dictionary*. Skopje: Kultura
- UZUNOV, N., Stevanovic-Anceska, Lj. 1994 *Економски и деловен речник*. Скопје: Економски факултет
- A Dictionary of Economics. 1997 : Oxford University Press

GAVRILOVSKA Sanja

NOUN COMPOUNDS IN ENGLISH ECONOMIC LANGUAGE

Resume: Compounds are the result of the tendency of the language of science towards concise, clear and meaningful expression. They are an essential part of English economic register. However, it is not an easy task to separate the words which belong to general language from words that belong to the economic register. For ex. money, price, trade, tax and many others are used both in general language and in economic language. The morphological classification of noun compounds in English economic register was made on the basis of the word class to which the constituents of the compound belong.

In two-constituent noun-compounds, one of the constituents is a noun and the other may be a noun, verb, an adjective, present or past participle or a particle, so the noun compounds in economic register may be divided into the following groups: 1. noun +noun 2. genitive +noun 3. adjective +noun 4. gerund +noun 5. past participle +noun 6. infinitive+noun 7. noun +adjective 8. noun +gerund 9. noun+past participle and 10. noun +prepositional phrase.

According to our research the most frequent compounds in English economic terminology are noun+noun compounds and the least productive are the groups : adjective + noun and preposition + noun.

Noun compounds and compounds in general are an important part of word formation both in general and in economic English and they should be inserted in all economic dictionaries.

Key words: economic register, word formation, noun compounds, morphological classification, endocentric compounds, exocentric compounds

KALLÇO Arjan
Université «F.S. Noli », Korçe, Albanie
a.kallco@hotmail.com

LA TRADUCTION EST L'ART DE LA PENSEE

La traduction est le vrai art de la transformation d'un esprit inconnu et d'une nation, à part qu'il s'entrelace en une manière complexe dans une autre œuvre, jamais semblant avec l'esprit universel. (L'auteur)

La traduction, comme l'un des phénomènes les plus naturels du monde, la culture qu'on connaît avant d'être traduite, n'est pas simplement une activité mécanique, qui amène l'œuvre dans la langue maternelle, mais c'est aussi une activité complexe qui sous-entend de bonnes connaissances linguistiques, culturelles, des traditions et des mœurs d'une nation, pour les exprimer dans la langue maternelle. Traduttore e' traditore, une maxime qui ne peut être refusée, du fait qu'il n'y a pas et il n'y aura jamais de traduction mot à mot. Sil' on traduit comme cela, alors on va cacher les différences culturelles les plus importantes entre les peuples, ainsi beaucoup d'expressions et de phrases n'auront pas de vrai sens.

1. La pensée comme aspect de la philosophie devance tout art

Souvent, on fait une comparaison entre l'intelligence d'un génie et celle d'un ordinateur, mais quand on parle de la rapidité de l'action, on sait que l'ordinateur est inaccessible, du fait que, à notre mémoire il faudrait plus de temps pour faire toute sorte d'opération. Mais l'homme à un autre don, il a la logique avec laquelle il fait face aux différentes situations. Grâce à l'expérience de l'homme, la mémoire s'enrichit et se perfectionne. La pensée comme toutes les activités de la conscience est primaire et décisive. On ne doit pas toujours se fier aux instincts, sinon on échoue à un moment donné. Quand nous voulons analyser une pensée, on ne se base que sur notre expérience et pas simplement sur la nôtre, mais également sur celle de nos ancêtres. Il existe aussi une maxime qui dit : « Appelle ton expérience et elle va te répondre. » D'autres scientifiques disent que l'homme pense bien ou mal. Celui qui pense bien a une bonne perception de la réalité, il pense bien aux choses qui se passent, voire il penche

vers le proverbe “Impara l’arte e mettila da parte”. Comme toutes les professions qui se transforment en art après des années d’expérience, la manière de penser a besoin de temps pour arriver au point final. Les grands penseurs ne sont pas nés tels qu’ils sont, mais ils sont devenus tels qu’ils sont en se basant sur leurs expériences.

2. La traduction est un vrai art

« La traduction est un vrai art », c’est la phrase que l’on a apprise dès le premier cours de traduction avec un traducteur réputé en Albanie et professeur de traduction. Dès lors, ce mot attaché par des dimensions et des sens très liés doit être un simple acte de transformation d’un texte littéraire dans une autre langue. D’année en année, elle a pris d’autres dimensions, d’autres espaces et d’autres sens, justement quand elle a commencé à être inséparable du quotidien et depuis elle est devenue une vraie passion. Comme tout art, même la traduction est très difficile. Elle exige certaines qualités de la part du traducteur : de bonnes connaissances des deux langues, connaissances des cultures et des traditions, mais je pense qu’une des choses les plus importantes, c’est la volonté que le traducteur doit avoir à traduire les grandes œuvres mondiales.

Je me rappelle très fréquemment qu’après la traduction de plusieurs pages ou plusieurs vers, tu es convaincu qu’il y a également d’autres types de traduction, le traducteur fait un seul corps avec la langue d’arrivée, avec laquelle il a une concordance très fine et on arrive au point où tu changes les mots et le sens de la langue d’origine. Tu sais que tu as trahi l’original, quelqu’un pense que tu as fait un sacrilège, mais en réalité tu lui as donné une autre valeur, un autre sens, un autre tintement plus magique, divin dans la langue maternelle. À ce moment-là, c’est la comparaison qui met en valeur les différences entre les deux textes, qui ne sont pas seulement des différences linguistiques, mais en dehors de cela, c’est l’esprit du poète, derrière lequel brille sa culture nationale, transmise d’une génération à l’autre. C’est pour cette raison que la traduction n’est pas facile, il faut du temps pour pénétrer dans les énormes fils de l’esprit.

a) Les traductions sont comme les femmes. Lorsqu’elles sont belles, elles ne sont pas fidèles, et lorsqu’elles sont fidèles elles ne sont pas belles. (Carl Bertrand, in Dante Alighieri, *Divina Commedia*, 1887 : 94).

b) Si les traductions doivent être belles, elles ne doivent pas être fidèles. Pourquoi ? Parce que celui qui veut rester très fidèle au texte, écrira en une mauvaise langue, et aussi il gênera le lecteur... Fidélité envers l’esprit plutôt qu’envers les lettres. (Luciano Biencardi, *Il traduttore*, 1969)

c) L’original n’est pas fidèle à la traduction. (Jorges Louis Borges, *Sopra il Vathek di William Beckford*, in *Altre inquisizioni*, 1952)

3. Un peu d'histoire de la tradition mondiale

Pensez-vous pour un moment à l'œuvre de Dante, *La Divine Comédie* ou à celle de Goethe, qui ont de milliers de vers, voire à celles de Dante à la structure « *terzina* » du poème. Est-il possible de les traduire telles quelles dans une autre langue ? Tous ceux qui connaissent la langue italienne ou l'allemand peuvent essayer de traduire les premières strophes. Ils vont voir que les vers ne seront pas semblables en rimes et en mots : *Nel mezzo del cammin della nostra vita...*(D. Alighieri, *Inferno*, Canto 1, Mediasoft, 1997-1998 : 1). Autrefois, une expérimentation avec les étudiants de langues étrangères a mis en valeur la diversification des variantes de traduction en albanais, non pas par les spécialistes de traduction, mais par les étudiants qui apprenaient l'italien. Quelqu'un a traduit en restant fidèle aux vers de Dante, quelqu'un d'autre a découvert que notre vie peut être au milieu de celle-là, mais il y a eu aussi des variantes comme dans le 36ème km de la rue, lequel même s'il est très loin de l'original, dans la partie figurative transporte un accent très beau en comparant la vie à des kilomètres. Cela veut dire que le traducteur étudiant est arrivé à une autre phase de la traduction, celle de l'intuition des variantes. Personnellement, je pense plutôt que les variantes sont des créations des vers d'une manière différente de l'original. Est-ce que l'on peut dire que ces traductions n'ont aucune valeur ? Jamais, parce que plusieurs variantes nous aident à choisir celle qui est plus près de l'original.

4. Le rôle du traducteur dans le processus de la traduction

En ce qui concerne le rôle très important du traducteur dans cette activité, il y a eu beaucoup de débats et d'idées. Comme partout, le facteur de l'« être humain » est indiscutable. Si l'on accepte que les machines soient créées par l'homme pour qu'elles lui rendent service, alors nous devons accepter également qu'un tel processus devra seulement lui être confié. Le développement de la technologie ces dernières années a conduit à une vraie révolution même en traduction, spécialement dans les plus petites unités en arrivant jusques aux mots. Mais même la traduction littéraire devrait être expérimentée et dépasser les frontières, sinon cet art deviendrait futile, ce serait du temps perdu. Il y a quelque temps, j'ai essayé d'utiliser *Google translate* et le résultat était un vrai chaos, aucun italien n'a pu rien comprendre. Ils m'ont envoyé des messages en me disant qu'ils n'avaient pas compris, en me demandant si le traducteur connaissait la langue italienne ou pas et si la structure de la langue maternelle avait dévié le sens. Traduire la prose, le roman, le récit, etc., c'est plus facile que traduire une poésie. Qui doit être le traducteur ? Pendant la dernière réunion des poètes du monde ou Congrès de Pagasiane à Tirana, il y avait un traducteur turc qui avait répondu à cette question et qui fut soutenu par tous. Il avait souligné

que le traducteur qui traduit une poésie doit être poète, en considérant ce travail le meilleur et le plus crédible à reformuler. Mais, même là, il y a des pièges qui peuvent nous obliger à ne pas croire, parce que tous les poètes ne sont pas des traducteurs et ne connaissent pas tous bien les deux langues. Connaître une langue ne veut pas dire que tu peux traduire toute forme de poésie. Le problème se complique d'autant plus quand le traducteur ne connaît pas la culture et la littérature de l'autre pays ou les nuances des mots. On peut comprendre que la poésie d'un poète ne peut pas être recréée dans une autre langue, parce que cela signifie réécrire l'œuvre. Quand le traducteur est poète et en même temps il connaît bien les deux langues, il traduit bien. Mon livre publié il y a deux ans avait à l'intérieur de lui cette nouveauté, créer la poésie en pensant dans la langue maternelle et parallèlement penser dans l'autre langue, restant fidèle au titre de la poésie et à son sens.

Dashuri të tjera do kërkoj
Për të jetuar mijëra jetë,
Shpirti pa brenga s'jeton
Ashtu di deti pa lumenjtë.

Ad altri amori busserei
Per vivere altre mille vite,
L'anima senza crucci non vive
Come l'amore senza lite.

(Arjan Kallço, Pafundësia jote më deh, 2010 : 28).

5. Le développement de la pensée sur la traduction

a) Dans les années '20, l'esthéticien Croce a écrit des réflexions sur la traduction sur un aspect philosophique. Il dit que la traduction est un acte linguistique sans précédent. La traduction de la poésie et des œuvres littéraires configurées constitue des outils d'apprentissage des œuvres originales, fidèles mauvaises ou des œuvres parfaites, mais exigées par une autre âme, par un bon fidèle.

b) Benjamin a écrit un texte en ce qui concerne le devoir du traducteur dans lequel il dit que l'on doit encadrer la traduction comme un genre à part et autonome, entre la philosophie et l'œuvre littéraire.

c) Dans les années '50-'60, est apparu le terme « science de la traduction ». Les scientifiques ont essayé de construire un décalogue pour un bon traducteur qui se base sur les modèles des mathématiques et la théorie de Chomsky pour une traduction parfaite. Le grand linguiste Saussure pensait qu'on devait traduire les mots à part et pas dans un contexte.

d) Dans les années '70-'80, les chercheurs ont abandonné la vieille théorie et insistaient sur la théorie de la traduction.

e) Dans les années '80, naissance du terme 'translation studies', un genre interdisciplinaire, sans règle et sans instruction pratique, lié à la traduction, mais

à partir du texte traduit. La traduction n'est plus un processus mécanique, mais créatif et pas pour tous.

f) Dans les années '90, les facteurs idéologiques, culturels et même les problèmes qui naissent durant la traduction des cultures différentes et hétérogènes, étaient plus importants. Dans ces discussions scientifiques de l'Ouest est apparu et est né le terme 'cultural studies'.

6. Le débat albanais en ce qui concerne la traduction

Il n'y a pas de livre moral ou immoral comme pense la majorité. Les livres sont bien ou mal écrits. Ça c'est tout... (Oskar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, 1891 : Preface)

Les pensées de certains écrivains albanais après les années '90 soulignent le fait que certaines œuvres traduites par l'un des plus grands traducteurs albanais, Fan S. Noli, a des idées plus naturelles qui ne sont pas réelles. Si on lit l'œuvre, les messages sont différents de ceux que l'auteur voulait exprimer dans l'original. Je pense que sur ce point Noli n'a fait aucune erreur, mais j'entreprends de dire qu'il a fait un travail de récréation en nous donnant une autre version. Où est le problème ? Il y a peut être aujourd'hui un autre but dans les idées actuelles? La littérature n'est pas une propriété des pouvoirs ou d'un groupe de gens, elle est le miroir le plus exacte des notions du temps. Les écrivains sont les plus grands idéalistes et les plus grands humanistes des temps et c'est pour cette raison qu'on s'étonne de leurs rêves pour un monde meilleur et plus juste. Tous peuvent écrire une œuvre, même s'ils ont de la rancœur, voire les plus grandes œuvres peuvent naître de la rébellion. Dante n'était pas un rebelle en exil durant les affrontements du Golfe du noir et du blanc? Beaucoup d'autres histoires littéraires nous racontent des faits irréfutables?

Conclusion

Le thème que j'ai voulu traiter dans cette conférence a pour objectif de mettre en valeur le rôle très important et indispensable de la philosophie dans notre vie. Depuis des années, la pensée humaine a connu des changements, mais la philosophie reste encore le premier et le facteur le plus important de la vie. Traduire est premièrement un acte de la pensée, comment l'œuvre d'un auteur doit se transformer dans une autre langue, quels sont les messages qu'il veut transmettre et les moyens avec lesquelles il va réaliser tout cela. Quelles sont les traditions d'un pays, qui en effet ne sont pas les mêmes que les nôtres, quelle traduction doit faire le traducteur pour que l'auteur connaisse le même succès

dans une autre langue. Un bon traducteur est et doit être un bon penseur, mais un bon penseur n'est pas obligatoirement un bon traducteur. *Traduire veut dire trouver la juste musicalité [...] dans le son d'une langue inconnue.* (Claudio Magris, 6 agosto 2012, Corriere della sera), en plus, traduire, c'est une question de culture, de civilisation, de respect et de démocratie.

Bibliographie:

- UMBERTO Eco, *Dire quasi la stessa cosa - Esperienze di traduzione*, Milano, Bompiani, 2003.
- ANDREW Wilson, *Translators on Translating: Inside the Invisible Art*, Vancouver, CCSP Press, 2009.
- CLAUDIO Magris, *Tradurre è trovare la nota giusta*, Corriere della sera, 6 agosto 2012.
- JEAN-CHARLES Vegliante, *D'écrire la traduction*, Paris, PSN, 1996
- FAUSTO Cercignani, *Creazione poetica e traduzione*, in *Vincenzo Errante. La traduzione di poesia ieri e oggi*, a cura di F. Cercignani ed E. Mariano, Milano, Cisalpino, 1993, pp. 89-103.
- SUSAN Bassnett, *La traduzione. Teorie e pratica*, Milano, Bompiani, 1993.
- PAOLA Faini, *Tradurre. Dalla teoria alla pratica*, Roma, Carocci, 2004.
- BRUNO Osimo, *Manuale del traduttore*, Milano, Hoepli, 2003.
- SNELL-HORNBY, Mary, and JÜRGEN F. Schopp, «Translation», *European History Online*, Mainz, Institute of European History, 2013, retrieved 29 August 2013.

Kallço Arjan

TRANSLATION IS THE ART OF THINKING

The translation is the art of transformation of an unknown soul, even of a nation, that weaves a complex work, in some other work, though never similar, but the universal soul.

Translating is a notion that allows us to bring the whole culture of people into a different historic reality, in another dimension with the aim not only to present it to them, but also to know it and put it in front of their own culture in order to understand then its diversity and differences. The translation is a real science, because it involves in itself extensive knowledge of languages, just a precision and depth of literature, the psychology and the mentality of people through the brain of the writer and ethnography, that's the costumes, traditions that are handed down from generation to generation. The translation is also an art that is based on the sensitivity of the soul that leads us to the expression of imagination, which is the result of an elegant and intuitive omniscient that reigns inside every artist. According to Croce, the first form of the soul is art as a pure sentiment.

ЛАЗАРЕВСКА Мери
Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје
Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје
mlazarevska@gmail.com

ЛЕКСИЧКА ПОВЕЌЕЗНАЧНОСТ КАЈ НЕКОИ АНГЛИСКИ ПРАВНИ ТЕРМИНИ ИСКАЖАНА НИЗ ЛЕКСИЧКИОТ ОДНОС НА ХОМОНИМИЈА СО МАКЕДОНСКИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ

Апстракт: Повеќезначноста во јазикот може да семета за недостаток на природниот јазик, на корисниците на јазикот или на двете. Англиските термини се многу често повеќезначни, што во секојдневна комуникација не претставува проблем, но при употреба на јазикот на правото може да доведе до проблем при решавање на случаи од правна природа. Тука правото претставува несреќна неопходност, која понекогаш бара комплексен јазик (јазик во функција на структурата) кој треба да биде објаснет од страна на експерти. За да убаво ги разбереме значењата на правните термини во англискиот правен регистер треба да сме свесни за присутноста на лексичкиот однос на хомонимија во англискиот јазик. Кога кај една зборовна форма се појавуваат повеќе различни значења кои не се тесно поврзани - не содржат еден заеднички концепт на значење, го користиме терминот хомонимија. Тука станува збор за повеќезначен збор чии различни значења се далеку едно од друго и очигледно не се поврзани на било каков начин. Некои од примерите од правната терминологија се: kill, bar, case, fine, fige, итн....

Клучни зборови: повеќезначност, концепт на значење, англиски јазик во функција на структурата, правен регистер, хомонимија.

1. ПОВЕЌЕЗНАЧНОСТ

Повеќезначност: ambiguity, equivocation, lack of clarity? Феномен кој може да се смета за недостаток на природниот јазик, недостаток на корисниците на јазикот или на двете?

Колку е повеќезначноста присутна во јазикот на правото и дали влијае на правилното разбирање на правото и правилното изразување при пишувањето на законите и правните регулативи?

Наставата по англиски јазик на Правниот факултет во Скопје се изведува во вид на настава по англиски јазик во функција на струката, што дава можност постојано да се прават споредби помеѓу термините кои што во англискиот јазик се јавуваат како чисто правни (идиосинкретски) и оние кои можат да се појават како термини со правно значење, но и со други значења, кои пак можат да претставуваат подваријанти на еден збор или пак зборови со сосем поинакво значење.

Токму овие појави понекогаш предизвикуваат збунетост кај студентите, поради тоа што тие веќе ги знаат нивните значења кои се употребуваат вон правниот контекст. Ова претставуваше доволен поттик да се изврши подетална анализа на правниот лексикон во англискиот јазик и тој да се спореди со оној во македонскиот јазик, со посебно обрнување внимание на појавите на повеќезначност на правните термини.

Врз основа на анализа извршена на одреден ограничен корпус на најфреквентните правни термини кои што се јавуваат во литературата што се користи во наставата по англиски јазик во правната струка на Правниот факултет во Скопје, се дојде до одредени сознанија и заклучоци во врска со појавата на повеќезначност кај овие термини во англискиот и во македонскиот јазик.

Англискиот јазик во функција на струката (АЈФС) ја објаснува потребата од изучувањето на англискиот јазик за примена во различните научни области и струки. Англискиот јазик на правото и неговата примена во сите институции каде што се изучува правната наука припаѓа во ова група. Категоријата англиски јазик во правната струка се фокусира на англискиот јазик кој се предава во правните училишта и факултети и се користи во правните канцеларии и другите правни служби. Првенствено од интерес на АЈПС (англиски јазик во функција на правната струка) претставува јазикот на правната наука, напишаните правни случаи и пресуди, консултациите од типот застапник - клиент, законодавството, договорите и правните спогодби. Од тука произлегува потребата посебно да се разгледаат специфичностите на *правниот реџистер*.

Во случјот на регистри кои се повразни со активности во областа на правото или комерциите, владеењето на специјалните термини типично се постигнува преку социјализација на работното место (водење правни случаи и постапки, донесување одлуки и пресуди; акционерство, финансии, итн.) Иако правниците имаат различни “позадини” и вршат различни работи како вид на професија, тие често се чинат доста “далечни” и тешко разбирливи. Можеби една од причините за тоа претставува правниот **жаргон** (*the legalese*) чудниот и неразбирлив јазик на кој зборуваат и пишуваат толку многу правници.

Жаргонот претставува еден вид паралелен говор (doublespeak). Тој дозволува членовите на една група да комуницираат брзо, јасно и ефикасно.

Правниците и сметководителите зборуваат за *involuntary conversion of property* - правен израз чие значење е ‘зубење или десџрукција на имоџ љо љаџ на кражба, несреќа и сл’.

Во 18 век, Џонатан Свифт рекол дека тоа е јазик кој ниеден смртник не може да го разбере (*it is a language that no mortal could understand*) и ниеден јазик не бил толку критикуван. “*There is probably no occupational jargon more confusing and intimidating than that of lawyers..... and no language has been more criticized*”. Goshgarian, (1995 : 468)

Но, некогаш се чини дека жаргонот е еден вид создавање мистерија околу професијата, еден вид разликување на луѓето кои се внатре од оние кои се надвор од неа.

Една од особеностите на правниот јазик е употребата на секојдневните зборови за да се изразат посебни правни значења. Вообичаено фразата *to make a motion* вклучува некакво движење. За правниците тоа значи ‘*to apply for a court order*’ (барање да се започне судски процес).

Во англискиот правен жаргон постојат зборови и изрази кои немаат никакво значење за луѓето надвор од правната струка. Некои од нив доаѓаат од латинскиот или францускиот јазик. Такви се на пример:

replevin - the right to take back goods which were illegally removed (враќање на сопственост)

nemo dat (quod non habet) - the principle that a person has no right to property acquired from a person who did not legally own it. (принцип според кој едно лице нема право на сопственост стекната од лице кое таа сопственост правно не ја поседувало).

Од друга страна, постојат зборови кои се формални и кои највеќето луѓе ги разбираат, но се многу застарени. Такви зборови се:

herinafter - from now on, below in this document (понатаму, подолу наведено во документот)

aforesaid - previously mentioned; (претходно спомнато)

Потоа, јазикот на правото може да содржи и многу долги реченици кои содржат многу зависни реченици кои ја ограничуваат и дефинираат оригиналната изјава.

Меѓутоа повеќето термини од правниот жаргон денес му припаѓаат на стандардниот код на англискиот јазик. Многу од нив личат на обичните зборови од англискиот јазик, но имаат посебно значење кога се употребуваат во правото. Такви се термините:

nuisance

Во лексиконот овој термин се наоѓа како термин со повеќе значења:

1. nuisance n. an obnoxious or annoying person, thing, practice, etc. (незгода, пречка, напаст, здодевен човек)

2. nuisance Law. harm, injury, or disturbance, as to use of property, health, safety, or decency. (граѓански деликт: реметење на нечие право на уживање на посед или на нечие здравје, сигурност или пристојност).

consideration - something given or given up on making a contract (law) - нешто на кое се смета при правење договор (нешто што е дадено или од кое некој се откажал при правење договор)

3. the act of considering; careful thought or attention; deliberation. (размислување)

4. something given in return, as a recompense, that suffices to make an informal promise legally binding. (Нешто дадено за возврат, како компензација, кое е доволно неформалниот договор да биде правно обврзувачки)

Во скоро време правниците се обидуваат својата професија да ја приближат до луѓето и да ја тргнат нејзината мистериозност. Пред сè, нивната работа е да ги разјаснат нештата пред јавноста, а не да ги направат покомплицирани. Се чини дека правниот жаргон во англискиот јазик ќе опстане уште долго поради фактот дека старите документи и извештаи за старите случаи имаат важност во правото, особено во системите со обичајното право (како во англискиот правен систем). Друга причина за ова е фактот што пишувањето на законите е бавен и макотрпен процес. Зборовите мораат да одговорат на секоја евентуалност бидејќи луѓето секогаш барале “дупки” или празнини во законот - начин да се избегне правната одговорност и обврска користејќи ја повеќезначноста во јазикот или празнините кај правните термини. Затоа, дури и кога Владата донесува нови закони, таа често се раководи од формулацијата на постарите закони. Но, можеби главната причина поради која правниот жаргон се уште опстојува лежи во природата на самото право. Законите претставуваат обиди да се спроведе правдата, владината политика или здравиот разум.

Термините во секојдневниот јазик често се многу нејасни и повеќезначни, но тоа во секојдневни ситуации и во разговорите помеѓу луѓето и не претставува толку сериозен проблем. Меѓутоа, правото треба да ги регулира односите помеѓу луѓето кои ниту се знаат, ниту си веруваат и често се наоѓаат во невообичаени и несекојдневни ситуации. Тука правото претставува несреќна неопходност, која понекогаш бара комплексен јазик кој треба да биде објаснет од страна на експерти.

Способноста да се открие повеќесмисленост кај јазичните изрази е од непроценлива важност во процесот на комуникацијата, а успешната комуникација се потврдува секогаш кога и говорителот и соговорителот ќе најдат едно исто значење кај некои потенцијално повеќезначни јазични изрази. Се разбира, во вистинскиот говор контекстот најчесто ја разбива евентуалната повеќесмисленост, но во правото треба да се употребуваат прецизни термини и да се избегне повеќесмисленоста за да се избегнат

погрешни толкувања на правните одредби и закони. За таа цел потребно е да се воочат правните термини кои се одликуваат со повеќезначност.

За да можеме да ги разбереме ваквите значења на правните термини, ние треба да сме свесни дека во јазикот е присутна повеќезначноста која се манифестира на два начина: во вид на хомонимија и полисемија. Различните аспекти на повеќезначноста во оваа смисла се сумирани од страна на Kaplan, (1950:1): “Повеќезначноста претставува вообичаена болка во патологијата на јазикот. Логичарот ја препознава двосмисленоста како чест извор на погрешно размислување. Студентот на пропаганда и јавно мислење гледа на повеќезначноста како на огромна пречка за успешна комуникација. Дури и науките не се ослободени од вербални расправи бидејќи повеќекратните значења на клучните термини ги водат во контроверзност.” Коој, (1971:1)

Но, при дефинирањето на појавата на повеќезначност, а почнувајќи од една општа дефиниција, сите видови на повеќезначност може да се набљудуваат како случаи на “хомофонија”: една реченица е повеќезначна кога “звучи исто” и “има повеќе од едно значење”. Но ова не е комплетна дефиниција и бара појаснување, а она што треба да се објасни е фактот дека лингвистичкиот опис вклучува три нивоа на репрезентација како и нивно взаемно делување: Ниво на фонолошка, граматичка и лексичка репрезентација.

Во смисла на повеќезначните зборови, постојат два типа на повеќекратно значење, познати како хомонимија и полисемија. Овие термини можат да бидат преведени како *исто име* -, значи хомонимија (хомоген “од ист вид”) и *многу значења* - полисемија. Зборовите кои ги делат овие значења се познати како зборови со хомонимни и полисемиски значења.

2. ХОМОНИМИЈА

Кога кај една зборовна форма се појавуваат повеќе различни значења кои не се тесно поврзани - не содржат еден заеднички концепт на значење, го користиме терминот хомонимија. Тука станува збор за повеќезначен збор чии различни значења се далеку едно од друго и очигледно не се поврзани на било каков начин.

Повеќето речници прават дистинкција помеѓу хомонимите, обележувајќи ги со различни броеви и секој од нив запишувајќи го како посебен збор. На пр. *bank*₁ (банка) чие едно од значењата е “financial institution” (финансиска институција) и *bank*₂ чие значење е “sloping side of a river” (речен брег), вообичаено се сметаат за хомоними:

Самиот факт што овие зборови се класифицираат од страна на уредникот или од страна на составувачите на речникот како хомоними е

очигледен од нивното пишување како посебни заглавни зборови обезбедени со различно подредено арапско бројче. Но во некои од речниците не е направена оваа дистинкција. Се смета дека корисниците на речникот ќе имаат некакво интуитивно разбирање за традиционалниот поим на хомонимија.

Се чини дека случаите на хомонимија се дефинитивно појави на случајност или совпаѓање:

<i>Case</i>	<i>file</i>
case ₁ - (правен) случај	file ₁ - досие за документи
case ₂ - чанта, кутија	file ₂ - острач, алатка за сечење

табела 1

Традиционално хомонимите се дефинирани како различни зборови со иста форма. Тие не ја делат ниту етимологијата ниту нивното актуелно значење. Но дефиницијата е непрецизна, поради фактот што во многу јазици највеќето лексеми немаат една, туку повеќе форми. Исто така дефиницијата не кажува ништо за граматичката еквиваленција.

Од овие причини би требало да го прифатиме гледиштето на J. Lyons, според кое при објаснувањето на лексичкиот однос на хомонимија треба да почнеме со воведување на поимот *ајсолуџна хомонимија*. Lyons, (1995: 55)

Абсолютните хомоними ќе ги задоволуваат следните три услови (додатно на неопходниот минимален услов за сите типови на хомонимија - идентичност кај најмалку една форма) :

- (1) Тие нема да бидат поврзани во нивното значење;
- (2) Сите нивни форми ќе бидат идентични;
- (3) Идентичните форми ќе бидат граматички еквивалентни.

Апсолутната хомонимија е сосем јасна. Такви примери се хомонимите наведени подолу:

bail ₁ , s.	кауција, гаранција, залог, гарант (лице)
bail ₁ , v.	гарантира, ослободува со кауција
bail ₂ , s.	дршка
bail ₃ , s.	сид, преграда
dock ₁ , s.	оптуженичка клупа
dock ₂ , s.	пристаниште, док
dock ₃ , s.	штавел (растение)

Некои од примерите од правната терминологија се:

- kill**₁, v. (Law) убива, усмртува, уништува, неутрализира, става вето,
боли, истоштува, консумира, гасне, исклучува
- kill**₂, s. канал, теснец, поток, река

Ова отсуство на поврзаност ја прави хомонимијата помал проблем, иако на рецептивно ниво се уште може да се појават недоразбирања.

Хомонимијата не е секогаш толку очигледна и едноставна појава како што може да се чини на прв поглед. Треба да се обрне внимание на фактот дека (1) може да постои несогласување помеѓу говорната и пишаната форма (или форми) на зборовите и (2) дека постојат различни начини на кои формите може да се идентични или различни помеѓу себе. На пример, две зборовни форми ќе бидат фонетички идентични ако имаат ист изговор т.е. еднакво звучење (хомофони), а две пишани форми ќе бидат ортографски идентични ако имаат ист начин на пишување (хомографи). Во англискиот јазик примерот дека две (или повеќе) пишани форми можат да бидат фонетички идентични е илустриран со зборовите: *soul* и *sole*, *great* и *grate* или *red* и *read* (на еден од начините на изговарање на *read*), *flower* и *flour*, *president* и *precedent* итн. Од друга страна две или повеќе фонетички различни форми можат да бидат ортографски идентични, што во англискиот јазик е илустрирано со примерите: *read* (have read vs. will read), *wind*₁ (The wind blows over the mountain) и *wind*₂ (The stream winds through the valley), како и во *row*₁ (The soldiers stood in a row) и *row*₂ (We had a small row but quickly made up.)

Но, постојат многу видови на она што би можеле да го наречеме **делумна хомонимија**, т.е. случаи каде што (а) постои идентичност на најмалку една форма и (б) еден или два, но не и сите услови на апсолутна хомонимија се задоволени. На пример, глаголите **find** (наоѓа) и **found** (основа) ја делат формата *found*, но не и *finds*, *finding* или *foundings*; а *found* како форма на **find** не е граматички еквивалентна со *found* како форма на **found**. Во овој случај, во англискиот јазик невозможноста да се задоволи вториот услов, соодветствува со невозможноста да се задоволи и третиот услов. Па така реченицата: *They found courts and judicial institutions.* е повеќезначна, бидејќи глаголот **found** употребен во сегашно време ќе го има значењето “основа”, додека употребен во минато време ќе има значење “наоѓа”.

Повеќезначноста на **found** е делумно лексичка, а делумно граматичка: лексичка - поради разликата во лексичкото значење на двете делумно хомонимни лексеми **found** и **find**; граматичка - бидејќи повеќезначноста зависи од (семантички релевантната) граматичка нееквивалентност на **found** како форма на **found** и **found** како форма на **find**.

Повеќезначноста може да се разјасни со употреба на граматички показатели:

*They **have found** courts and other judicial institutions.* (наоѓа)

*They **founded** courts and other judicial institutions.* (основа)

Во овие примери лексемата **found** повеќе не претставува хомоним, а речениците не се повеќезначни.

За среќа, ретки се појавите на делумна хомонимија кај правните термини, што ги прави лесно препознатливи доколку се знаат сите нивни значења. Иако хомонимијата постои, таа е сепак процентуално помалку застапена кај правните термини во однос на идиосинкретските правни термини или на оние кај кои се појавуваат полисемијата и синонимијата како лексичко-семантички односи.

ПРИМЕРИ НА ХОМОНИМИЈА КАЈ ПРАВНИТЕ ТЕРМИНИ ВО АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК:

bail ₁ , s.	кауција, гаранција, залог, гарант (лице)
bail ₁ , v.	гарантира, ослободува со кауција
bailor , s.	депонент
bail ₂ , s.	дршка
bail ₃ , s.	сид, преграда
bar ₁ , s. (Law)	адвокатура, правосуден испит, суд, решетка,
bar ₂ , s.	бар – мерка за притисок
bar ₃ , s.	морски гргеч (вид риба)
bar ₄ , s.	бар – таверн
bar ₅ , s.	ребро од чоколадо, парче сапун
fine ₁ , s. (Law)	парична казна за прекршок
fine ₁ , v. (Law)	казнува парично
fine ₂ , adj.	одличен, супериорен, фин, убав, ситен
fine ₂ , v.	подобрува, прочистува, се подобрува
fire ₁ , s.	оган, пожар
fire ₂ , v.	отпушта од работа
quarrel ₁ , s.	караница, кавга
quarrel ₁ , v.	се кара, се расправа, оспорува право, доказ
quarrel ₂ , s.	кратка, тешка стрела; четвороаголно прозорско стакло
rejoin ₁ , v.	одговара, приговара
rejoinder , s. (Law)	одговор, реплика

rejoin 2, v.	повторно (се) спојува, соединува, среќава
share 1, s. (Law) share 1, v.	акција, дел, удел дели, споделува, зема дел, добива еднакво
share 2, s.	Плуг
tap 1, s. tap 1, v. (Law)	приклучок за прислушкување; чеп, славина прислушува (телефон)
tap 2, s. tap 2, v.	лесен удар, звук на удирање удира, степенува
tender 1, v. (Law) tender 1, s. (Law)	поднесува формално, распишува тендер понуда на пари или стока за задоволување на долг
tender 2, adj. tender 2, v.	мек, нежен, чувствителен, сентиментален, деликатен омекнува, нежно третира, успокојува
trace 1, s. (Law) trace 1, v. (Law)	трага, белег, доказ, знак следи траг, открива по пат на истрага
trace 2, s.	Узда
will 1, s. (Law) will 1, v. (Law)	тестамент, волја, последна желба заветува, остава со тестамент
will 2, aux.v.	“ќе” (помошен глагол)

Користена литература:

- AKMAJIAN *et al.*: 1991. *Linguistics: An Introduction to Language and Communication*. Cambridge MA. The MIT Press
- CRUSE, D.A.: 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge. Cambridge University Press.
- FROMKIN, V. & R. Rodman.: 1993. *An Introduction to Language*. (5th ed.) New York. Harcourt Brace-Jovanovich.
- GOSHGARIAN, G. (ed.): 1995. *Exploring Language*. New York, NY. Harper Collins College Publishers.
- HURFORD, J. R. & B. Heasley.: 1983. *Semantics: A Coursebook*. Cambridge. Cambridge University Press.
- KOOIJ, G.J.: 1971. *Ambiguity in Natural Language*. Amsterdam. North-Holland.
- LYONS, J.: 1977. *Semantics* (Vol. 1). Cambridge. Cambridge University Press.

LAZAREVSKA Meri

THE LEXICAL AMBIGUITY IN SOME ENGLISH LEGAL TERMS EXPRESSED
THROUGH THE LEXICAL RELATION OF HOMONYMY WITH TRANSLA-
TIONAL EQUIVALENTS INTO MACEDONIAN

Resume: The phenomenon of *ambiguity* in natural languages can be considered as a shortcoming of language users, or as a deficiency of the system of natural language. The English terms in everyday use are frequently ambiguous, which in everyday situations doesn't represent a serious problem. However, Law regulates legal matters and relations among people, who do not know one another, do not believe one another, and frequently find themselves in peculiar and unpleasant situations. In such cases Law is the unfortunate necessity which sometimes requires a complex language. That's why ESP (English for Specific Purposes) explains the need of studying the English language as used in the field of Law. The legal register (the legalese) and its use in all the legal institutions are very important for all the professionals working in this profession.

In order to be able to understand all the meanings of the legal terms, we should be aware of the fact the ambiguity also exists in the legalese. The definition of ambiguity includes three levels of representation, as well as their mutual interaction: level of phonological, grammatical and lexical representation. One of its forms is manifested through the lexical relation of homonymy. We speak about homonymy when in one word form more different meanings appear and are not closely related – they don't share one mutual concept of meaning. In legal terminology there are many such cases: kill, bar, fine, case, fire, etc...

Key words: ambiguity, ESP, legalese, homonymy, meaning

ЛАЗАРЕВСКА Сандра,
ЛАЗАРОВА-НИКОВСКА Ана
ФОН Универзитет
sandra.lazarevska@gmail.com
analazarovanikovska@gmail.com

ПРЕВЕДУВАЊЕ НА ДИПЛОМИТЕ ОД ТЕХНИЧКИТЕ ФАКУЛТЕТИ ОД МАКЕДОНСКИ НА АНГЛИСКИ ЈАЗИК – ИСКУСТВА И ПРЕПОРАКИ

Прифаќањето на Болоњската декларација во образовниот систем на Република Македонија во 2003 година предизвика низа промени во дотогашниот систем на високо образование. Со оглед на тоа што старите звања сè уште се во употреба, често се појавува проблем кога треба да се направи дистинкција меѓу нив и новите звања при превод на англиски јазик, што е од особена важност заради различната академска тежина која ја носат. Многу често, поради недоволното познавање на различните образовни системи или пак, неможноста да се најде соодветен преводен еквивалент, преведувачите се решаваат за *ad hoc* решенија, кои често се несоодветни и погрешни.

Во овој труд ги анализираме академските квалификации кои се стекнуваат на техничките факултети во Република Македонија. Со цел да дадеме што е можно посоодветни преводни решенија, најпрво правиме кратка споредба меѓу академските звања кои се доделуваат или се доделувале во Македонија, и академските звања од англиското говорно подрачје. Ова укажува на можните поклопувања или отсуства на одредени категории, кои всушност претставуваат проблем при преведувањето. Врз основа на направената анализа, нудиме препораки за преводни варијанти на некои попроблематични академски звања, како и објаснување зошто ги сметаме за соодветни решенија.

Клучни зборови: превод, академски звања, техничките факултети, Болоњска декларација

Во 2003 година Република Македонија ја потпиша Болоњската декларација, но процесот на воведување на ЕКТС започна уште во 2000 година со тогашните законски измени. И по речиси една деценија, имплементацијата на овој процес сè уште предизвикува проблеми во системот на високото образование. Прифаќањето на Болоњската декларација значеше промена на

дотогашниот високообразовен систем, особено во однос на организацијата на академските степени, а со тоа и воведувањето на нови академски звања кои понекогаш се поклопуваат со старите академски звања. Со оглед на тоа дека старите звања сè уште циркулираат и се во употреба, често настанува проблем кога треба да се направи дистинкција меѓу нив при превод на англиски јазик, што е од особена важност бидејќи секој од нив носи посебна академска тежина. Овој проблем произлегува поради недоволното познавање на Болоњскиот процес и значењето на новите академски степени и звања, од една страна, и фактот што во земјите од англиско јазично подрачје одредени поими не постојат како такви или имаат друго значење, од друга страна. Како резултат на ова, многу често при преводот се наоѓаат *ad hoc* решенија, кои често се несоодветни и погрешни.

Од академските титули кои циркулираат во Македонија особено интересни, поточно проблематични, се покажаа академските титули кои се доделуваат во рамките на техничките науки. Токму кај студиите од овие научни области се забележуваат најголеми промени во однос на поранешниот високообразовен систем и новиот систем според Болоњската декларација. Имено, програмите на овие факултети, кои во стариот образовен систем траеле 4 ½ до 5 години на додипломски студии, претрпеа најголеми промени со цел да се прилагодат на новиот 3+2 систем. Покрај тоа, единствено техничките факултети нудат програми на *универзитетски* и на *ситручни* студии, најчесто компатибилни и со можност за лесно префрлување од едните на другите. Оттука, предмет на анализа во овој труд се токму академските звања кои се стекнуваат во првиот циклус на студии (додипломски студии) на техничките факултети во Република Македонија. Посебен осврт ќе дадеме и на ситуацијата со дипломите на Архитектонскиот факултет.

Со цел да дадеме што е можно посоодветни решенија најпрво ќе направиме кратка споредба меѓу академските звања од прв циклус, кои се доделуваат или се доделувале во Македонија, и академските звања од англиското говорно подрачје, со посебен акцент на британскиот и американскиот високообразовен систем. Ова ќе ни укаже на можните поклопувања или отсуство на одредени категории на квалификации, кои всушност претставуваат проблем при преведувањето. Во 2010 година изработена е и Национална рамка за високообразовни квалификации со цел да помогне во споредбата и компатибилноста на високообразовните системи во Европа.

По воведувањето на Болоњската декларација настанаа низа промени во високото образование, кои пак, резултираа со многу промени и во однос на квалификациите, односно звањата што се доделуваат. Пред воведувањето на законот од 2000 год. на сила биле Законот за насочено

образование („Службен весник на СРМ” 16/85), Законот за академски звања и Законот за стручни називи и академски степени („Службен лист на СФРЈ” број 13/63). Петте академски степени се дадени во член 36 од тогашниот Закон за насочено образование:

VI₁ степен на стручна подготовка - више образование

VI₂ степен на стручна подготовка - специјализација на вишето образование

VII₁ степен на стручна подготовка - високо образование

VII₂ степен на стручна подготовка - постдипломски студии/ магистратура

VIII степен на стручна подготовка - доктор на науки

Законот за насочено образование од 1985 год. важеше до 2000 год., кога е донесен нов Закон за високо образование. Измените во овој закон се направени согласно Болоњската декларација. Согласно со овој закон, член 124, „Студент кој завршил додипломски студии на факултет се стекнува со степенот „дипломиран ” или „**bachelor**” (скратено: дипл. или B.A., B.Sc. итн.).”

Во 2008 год. донесен е нов Закон за високото образование, според кој студиските програми се распоредуваат во три циклуси на високо образование: прв циклус на универзитетски студии, втор циклус на универзитетски студии и трет циклус - докторски студии. При што одредени студиски програми можат да се реализираат интегрирано низ првиот и вториот циклус. Согласно овој закон, член 94, лицето кое ги завршило студиите од прв циклус, кои може да траат 3 или 4 години, се стекнува со **диплома со додавка на соодветната струка** (на пр. дипломиран инженер, дипломиран електротехничар). Овој закон исто така го одредува и академскиот назив за меѓународна употреба и диплома на англиски јазик - *baccalaureus*, односно *baccalaurea*. Во законот од 2008-та не се спомнува веќе терминот на англиски од 2000-та, „**bachelor**”, а од друга страна пак, да напоменеме дека латинскиот термин *baccalaureus* не се користи во високообразовните дипломи од англиското говорно подрачје, додека во Франција *baccalauréat* се користи за завршено средно образование. Секако дека ваквата дискрепанца доведува до преводни дилеми.

Исто така, со овој закон се предвидува организирање стручни студии во рамките на универзитетите. Овие студии траат три години и со нивно завршување се стекнуваат 180 ЕКТС кредити. По исклучок, стручните студии можат да траат четири години доколку тоа е во согласност со меѓународно прифатените стандарди и со тие студии се стекнуваат 240 ЕКТС кредити. Без разлика на времетраењето на студиите, звањето со кое се стекнуваат е *baccalaureus*.

Bachelor's degree е најчестата квалификација од прв циклус во САД и претставува степен кој овозможува пристап до понапредните студии. Овие студии најчесто траат 4 академски години, но има многу студии, како што се инженерство, архитектура и сл., кои траат подолго од 4 години. *Bachelor's degree* може да се стекне на академски и на професионални студии. **Honors bachelor's degrees** вклучуваат понезависни студии и изработка на теза или специјален проект (International Affairs Office, U.S. Department of Education).

Она што е особено интересно за високото образование во САД е тоа што за разлика од Македонија каде што професионалните или стручни студии се на пониско ниво од академските студии, во САД ситуацијата е обратна. Имено за нив е потребно претходно академско образование од минимум две години, а акредитациите се добиваат од овластени професионални агенции и асоцијации (на пр. *National Architectural Accrediting Board; American Assembly of Collegiate Schools of Business; American Medical Association; Accreditation Board of Engineering and Technology; and American Bar Association*)¹.

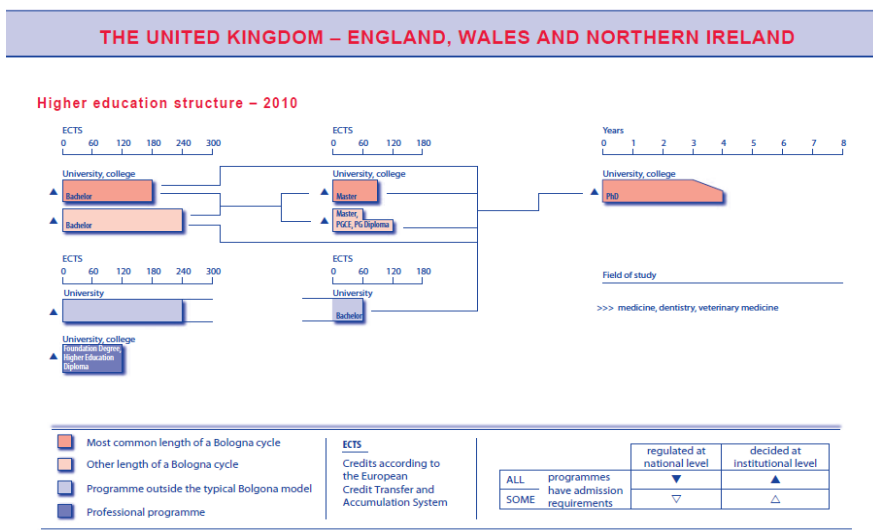
Титулите од прв степен во Велика Британија се **bachelors degrees**, на пример *Bachelor of Arts (BA)* или *Bachelor of Science (BSc)* и *Bachelor of Education (BEd)*, зависно од областа во која се студира. Студиите обично траат по три години во Англија, Велс и Северна Ирска. (Higher Education Funding Council for England, 2009). *Bachelor* титулите со или без *honours* спаѓаат на ниво 6 од Рамката на високообразовни квалификации во Англија, Велс и Северна Ирска (Табела 3 подолу во текстот). *Bachelor's degrees with honours*, содржат минимум 360 кредити или повеќе, а *bachelor's degrees without honours* содржат 300 кредити. И во двата случаја овие кредити соодветствуваат на 180-240 ЕКТС кредити. (The Quality Assurance Agency for Higher Education, 2008).

Bachelor's degrees with honours (eg BA/BSc Hons)	6	360	90	First cycle (end of cycle) qualifications	180-240 ECTS credits
Bachelor's degrees		300	60		
Professional Graduate Certificate in Education (PGCE)****		60*****	40		
Graduate diplomas		80	80		
Graduate certificates		40	40		

Табела 1. Кредити кои се стекнуваат на високообразовните квалификации во Англија

¹ <http://www.uscg.mil/hq/capemay/Education/degreedesc.asp>

Следната слика претставува приказ на структурата на високото образование во Велика Британија (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2010).

Слика 1. Структурата на високото образование во Велика Британија

Националната рамка на високообразовните квалификации е рамка со која поблиску се определува профилот, целите и појдовните основи за формирањето на студиските програми од првиот, вториот и третиот циклус на студии, како и студиските програми за стручното образование за помалку од три години. Националната рамка на високообразовни квалификации на Р. Македонија содржи четири нивоа (од 5 до 8) и шест поднивоа на основните четири нивоа (Влада на Р. Македонија, 2010). Нивото кое го разгледуваме во овој труд е нивото VI, поточно прв циклус на студии, со поднивоата VIA и VIB (Табела 2). Особено интересно е да се забележи дека во рамките на ова ниво се прави разлика помеѓу универзитетски (академски) студии и стручни (професионални) студии, како што е предвидено и според законот од 2008 год. Нивото VI од Националната рамка на високообразовни квалификации на Р. Македонија соодветствува со нивото 6 од Европската рамка на високообразовни квалификации, како и на нивото 6 од Рамката на високообразовни квалификации во Англија, Велс и Северна Ирска. Од Табела 3 може да видиме дека квалификациите кои се стекнуваат во првиот циклус на студии се *Bachelor's Degrees with Honours*, *Bachelor's Degrees*, *Professional Graduate Certificate in Education*, *Graduate Diplomas*, *Graduate Certificates*. Како што кажавме погоре *Bachelor's degrees with*

honours, содржат минимум 360 кредити или повеќе, а *bachelor's degrees without honours* содржат 300 кредити. И во двата случаја овие кредити соодветствуваат на 180-240 ЕКТС кредити. (The Quality Assurance Agency for Higher Education, 2008). Најчеста препорака е дека два кредити според британските квалификации соодветствуваат на еден ЕКТС кредит². Оттука, можеме да заклучиме дека кај високообразовните квалификации во Велика Британија нема целосно паралелно совпаѓање со ЕКТС. Оваа ситуација сметаме дека е слична со случајот на старите академски квалификации во Македонија, кои немаат свој соодветен еквивалент во ЕКТС.

Националната рамка има четири нивоа и шест поднивоа и тоа:

Ниво во Националната рамка на ВО квалиф.	Високо образование	Ниво во Европската рамка на ВО квалиф.
VIII	III циклус на студии Докторски студии	8
VII	VIА II циклус на студии Магистерски академски студии	7
	VIБ II циклус на студии Специјализирани студии	
VI	VIА I циклус на студии Универзитетски студии 240 кредити Стручни студии 240 кредити	6
	VIБ I циклус на студии Универзитетски студии 180 кредити Стручни студии 180 кредити	
	VA Стручни студии од 60 до 120 кредити Кратки циклуси во рамките на првиот циклус	
	VB Стручно образование поврзано со првиот циклус на студии до 60 ЕКТС	
V		5

Табела 2. Службен весник бр. 154

Framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland
www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/theq

LEVEL	
8	Doctoral Degrees
7	Master's Degrees, Integrated Master's Degrees, Postgraduate Diplomas, Postgraduate Certificate in Education (PGCE), Postgraduate Certificates
6	Bachelor's Degrees with Honours, Bachelor's Degrees, Professional Graduate Certificate in Education (PGCE), Graduate Diplomas, Graduate Certificates
5	Foundation Degrees, Diploma of Higher Education (DipHE), Higher National Diplomas (HND)
4	Higher National Certificates (HNC), Certificates of Higher Education (CertHE)

Табела 3. Qualifications and Curriculum Development Agency

Она што е важно за проблематиката на овој труд е дистинкцијата меѓу сегашните високообразовни квалификации и оние од пред воведувањето на Болоњскиот кредит трансфер систем, која е сумирана во Табела 4 (Влада на Р. Македонија, 2010).

² http://www.bbk.ac.uk/linkinglondon/resources/apel-credit-resources/report_July2009_UKHEGuidanceCreditinEngland-ECTS.pdf

Ниво во Националната рамка на ВО квалификации	VIII	VII		VI		V	
		VIIA	VIIБ	VIА	VIБ	VA	VB
Поранешни степени	VIII	VII/2		VII/1		VI	

Табела 4. Степените на високо образование стекнати пред денот на влегувањето во сила на оваа уредба споредени со нивоата во Националната рамка во 2010 год.

Од табела 4 може да се види дека поранешните и сегашните степени не се целосно еквивалентни. Односно, во претходниот високообразован систем не постоела дистинкција меѓу студии од 180 и 240 кредити (поточно VIIA со 240 кредити, VI Б со 180 кредити, двете според новиот систем, и VII/1 според стариот систем).

Како што беше наведено на почетокот, нашиот фокус се академските квалификации од прв степен од областа на техничките науки. Истражувањето го спроведовме така што ги разгледавме интернет страниците на македонските технички факултети со цел да видиме какви звања се во циркулација и дали, и каков превод даваат самите институции. Заклучивме дека повеќето факултети од техничките области нудат два вида на студии, тригодишни и четиригодишни студии. Притоа четиригодишните студии се сметаат за академски студии и често во називот го содржат терминот „универзитетски“. Додека, пак, тригодишните студии се сметаат за професионални, односно „стручни“ студии.

Многу од нив воопшто не даваат свој предлог за превод на англиски јазик. Оние пак, кои имаат превод, можат да се поделат на успешни и неуспешни, според преводот на степенот кој го нудат. Во нашиот труд ги претставуваме само оние преводни решенија кои ние, врз основа на претходната анализа на можни додипломски звања кои се доделуваат во Македонија и земјите од англиско говорно подрачје, ги сметаме за успешни решенија.

Примери за квалификации кои се доделуваат на **професионални (стручни) студии**, најчесто во траење од 3 години:

- Дипломиран информатичар = *Bachelor of Informatics*
- Дипломиран инженер по информатички науки и технологии = *Bachelor of Engineering in Information Science and Technology*
- Дипломиран инженер по индустриски дизајн = *Bachelor of Engineering in Industrial Design*

- Дипломиран инженер по применето термичко инженерство = *Bachelor of Engineering in Applied Thermal Engineering*
- Дипломиран мехатроничар = *Bachelor of Mechatronics*

Примери за квалификации кои се доделуваат на академски (универзитетски) студии, во траење од 4 години:

- Дипломиран инженер по информатички науки = *Bachelor of Science (Information Science)*
- Дипломиран универзитетски инженер по информатички науки и технологии = *Bachelor of Science in Information Science and Technology*
- Дипломиран универзитетски инженер по машинство = *Bachelor of Science in Mechanical Engineering*
- Дипломиран универзитетски инженер по сообраќајно-транспортно инженерство = *Bachelor of Science in Transport Engineering*
- Дипломиран инженер по индустриски менаџмент – универзитетски студии = *Bachelor of Science in Industrial Management*

Врз основа на собраните примери, како и споредбата на можните квалификации кои се доделуваат во македонскиот, од една страна, и британскиот и американскиот систем, од друга страна, можеме да заклучиме дека воопшто не е едноставно да се направи паралела и да се дадат конкретни преводни еквиваленти. Особено затоа што постојат многу неконзистентности кај самите универзитети во имплементацијата на овие системи. Очигледно е дека ЕКТС системот дава лажна сигурност во однос на тоа дека квалификациите во различни земји се целосно усогласени, иако во најголем дел праксата не го покажува тоа. Па, оттука, е особено тешко да се даде едноставно лингвистичко решение, а зад кое стои цел комплексен систем. Тука ние ќе се обидеме да укажеме на можните замки и комплексности, кои често поради ограниченото време и ресурси преведувачите ги превидуваат. И на крај, би дале неколку предлози кои може да служат како препорака или ориентација при преведувањето на академските звања од областа на техничките науки.

Пред сè треба да се направи разлика помеѓу звањата кои се доделуваат на професионалните (стручни) студии и оние на академските (универзитетски) студии. На факултетите во земјите од англиското говорно подрачје студиите кои се теоретски ориентирани обично завршуваат со титулата *Bachelor of Science*, на што се додава научната област на студии, додека пак, кога студиите кои се фокусираат на праксата и практичната примена на теориите и принципите, се здобиваат со звањето *Bachelor of*, на што се додава научната област на студии. Истата тенденција беше забележана и кај преводите на звањата што се доделуваат на техничките факултети во Македонија, а кои преводи ги даваат самите факултети

во своите програмски елаборати. Единствената разлика е во тоа што во Америка, како што рековме погоре, професионалните студии доаѓаат по академските студии и траат подолго, во Македонија тоа, пак, е обратно.

Посебно интересен во однос на ова е Архитектонскиот факултет. Звањето што студентите денес го стекнуваат по 5-годишни студии е **магистер инженер архитект**, а за меѓународна употреба самиот факултет го дава англискиот превод *Master of Architecture*. Ова всушност е првиот степен кој се доделува, а кој дозволува пристап кон професијата архитект. Студиите претставуваат интегрирани академски и професионални студии и по нивното завршување студентите може да продолжат на докторски студии. Факултетот нуди можност студентот да ги прекине студиите по 3 години, откако ќе положи завршен испит, при што се стекнува со звањето **инженер архитект/Bachelor of Architecture**. Овој степен не дозволува пристап до професијата архитект, но студентот се стекнува со право да се запише на мастер студии.

Пред воведувањето на измените во образованието, по завршувањето на првиот степен, кој траеше 5 години, студентите на Архитектонскиот факултет се стекнуваа со титулата **дипломиран инженер архитект**, со што студентите се стекнуваа со право за запишување на мастер студии. Да потсетиме дека по воведувањето на Болоњската декларација и новите студиски програми, кои имаат структура од 3+2, овие студенти добија право да се запишат *директно* на докторски студии. Следствено, пред преведувачот се отвора дилемата како да се преведе титулата од дипломите стекнати на овој факултет според стариот систем, т.е. звањето **дипломиран инженер архитект**, особено кога ќе се земе во предвид дека не може да се преведе со *Bachelor of Architecture*, бидејќи тогаш нема да се направи разлика со (новото) звање **инженер архитект**.

Земјоделскиот и машинскиот универзитет од Флорида ги нудат следните видови на квалификации од полето на архитектурата: на додипломско ниво студентите може да посетуваат четиригодишни студии и да се стекнат со звањето *Bachelor of Science in Architectural Studies (B.S.)* или петгодишни професионални студии и да се стекнат со звањето *Bachelor of Architecture (B. Arch.)*³.

Кај Универзитетот Глазгов, Шкотска, го имаме следниот случај: *BArch (Ord)* се стекнува по три годишни студии, а *BArch (Hons)* по четиригодишни студии. Овој универзитет, исто така, доделува и квалификација *DipArch (Diploma in Architecture)* каде што студентите по завршувањето на финалниот дипломски труд може да продолжат на мастер студии *MArch*⁴.

³ <http://www.famu.edu/index.cfm?Architecture&DegreePrograms>

⁴ [http://www.gsa.ac.uk/study/undergraduate-degrees/architecture-\(diparch\)/](http://www.gsa.ac.uk/study/undergraduate-degrees/architecture-(diparch)/)

Овие примери уште еднаш ја потврдуваат тешкотијата со која се соочуваат преведувачите при преводот на академските квалификации, особено оние од областа на техничките науки.

Врз основа на примерите што се среќаваат на техничките факултетите од англиско говорно подрачје, како и успешните преводи на некои македонски технички факултети, како и земајќи ги во предвид различните образовни системи, ги даваме следните предлози за превод на академските звања од областа на техничките науки:

1. За професионалните (стручни) студии кои најчесто траат 3 години, а студентот се стекнува со 180 ЕКТС кредити:
 - Дипломиран → **Bachelor of ...** (најчеста квалификација)
 - Дипломиран инженер по.... → **Bachelor of Engineering in**

Како аргумент во корист на второто преводно решение *Bachelor of Engineering in...*, можеме да ја спомнеме праксата на Универзитетите за применети науки (*Fachhochschulen*) во Германија, каде што најчеста титула кај техничките науки е *Bachelor of Engineering in* проследена со соодветната научна област. Универзитетите за применети науки (*Fachhochschulen*) во Германија се разликуваат од традиционалните универзитети (*Universität*) по тоа што нивните програми се фокусираат на изучување професионални вештини, па оттука овие студии може да ги споредиме со нашите професионални (стручни) студии.

2. За академски студии (универзитетски студии), кои може да траат 3 или 4 години, а студентите се стекнуваат со 180 или 240 кредити:
 - Дипломиран универзитетски инженер по.... (најчеста квалификација)
 - Дипломиран инженер по → **Bachelor of Science in**

Како што веќе истакнавме погоре, во Велика Британија квалификацијата *Bachelor's degree with honours* содржи минимум 360 кредити или повеќе, зависно од програмата, а општата препорака е дека еден кредит според британската квалификациска рамка соодветствува на еден кредит според ЕКТС. Оттука, може да се заклучи дека *honours* звањата може да бидат преводен еквивалент на нашите квалификации, кои се стекнуваат на академските студии според ЕКТС. Но, нашата препорака е *Bachelor's degree with honours* да се користат како преводен еквивалент за академските квалификации пред воведувањето на Болоњската декларација, со што ќе се направи дистинкција и ќе се укаже на нивната поголема академска тежина и значење.

Па, оттука, за академските квалификации кои се стекнуваа на програмите пред воведувањето на Болоњскиот систем, а траат 4 ½ или 5 год., ги даваме следните препораки:

- Дипломиран инженер по. . .

а) Bachelor of Science (Honours) in ... + забелешка од преведувачот
б) Graduate Engineer ... + забелешка од преведувачот

До преводното решение под а) дојдовме поаѓајќи од фактот дека истото соодветствува на највисокиот степен кој одговара на даблинските дескриптори, кои ја опишуваат највисоката квалификација од прв циклус на студии, доделувана на британските универзитети. Притоа предлагаме ова преводно решение да биде пропратено задолжително со *забелешка од ѝрреведувачоѝ*, со која ќе се укаже на тоа дека звањето е од поранешен систем на квалификации и е стекнато со петгодишни студии. Како дополнителен аргумент ја земаме и Австралиската квалификациска рамка, која го објаснува звањето *Bachelor Honours Degree* како понапредно образовно ниво, кое се стекнува со дополнително студирање, кое обично е во времетраење од една година по завршувањето на *Bachelor Degree* или е вградено во *Bachelor Degree*, повторно со времетраење од една дополнителна година (Australian Qualifications Framework Council, 2012).

До преводното решение под б) дојдовме поаѓајќи од фактот дека во Америка *graduate studies* се всушност постдипломски студии. Бидејќи, како што можеме да видиме со примерот на Архитектонскиот факултет каде што поранешното звање на дипломиран инженер архитект овозможува, во одредени случаи, пристап директно до докторски студии, сметаме дека тука може да се направи паралела. При што и тука, како и во однос на предлогот наведен под а), задолжително би се додала и *забелешка од ѝрреведувачоѝ* со која ќе се укаже на тоа дека звањето е од поранешен систем на квалификации и е стекнато со петгодишни студии, а воедно не соодветствува целосно со новиот систем на квалификации според Болоњската декларација. Дополнителен аргумент за предлог-превод наоѓаме и во примерот на Германија, каде што на некои технички факултети сè уште се нуди опцијата меѓу *Bachelor* програми и *Diplom* програми, кои имаат поголема академска тежина. Притоа степенот *Fachhochschule-Diplom*, кој се доделувала на универзитетите за применети науки, е еквивалентен на степенот *Bachelor*, додека квалификациите доделувани на универзитетите се на ниво на мастер.

Иако успеавме да издвоиме и понудиме неколку преводни еквиваленти, за кои сметаме дека се поуспешни, сепак од нашата анализа дојдовме до заклучокот дека при преведувањето на академските квалификации не можеме да се потпреме на некое општо прифатено решение. Секој превод треба да се гледа сам за себе, притоа водејќи сметка која е неговата

намена, односно која е државата цел, тука мислејќи на високообразовниот систем, каде што ќе се користи преводот. Се надеваме дека нашата анализа на звањата од техничките области успеа да укаже на несогласувања на различните образовни системи и замките и потешкотиите со кои се соочува преведувачот. Веруваме дека преводните препораки кои ги понудивме ќе им послужат на стручните преведувачи при превод на дипломите од техничките факултети и ќе поттикнат анализи и споредби и за дипломите од факултетите од другите области.

Користена литература:

- Влада на Р. Македонија. 2010. *Уредба за Националната рамка на високообразовните квалификации*, Скопје.
- БАХТОВСКА, Е., ЈАНЕВСКА, Г. и Р. НЕШКОВСКА. 2011. *Национална рамка на високообразовните квалификации за Република Македонија-Водич*. Универзитет „Св. Климент Охридски“, Битола.
- Закон за високошко образование*. Службен весник на Р. Македонија бр. 35/2008.
- Закон за високошко образование*. Службен весник на Р. Македонија бр. 64/2000.
- Australian Qualifications Framework Council*. 2012.
- Education, Audiovisual and Culture Executive Agency. 2010. *Focus on Higher Education in Europe 2010: The Impact on the Bologna Process*.
- Directorate-General for Education and Culture. 2004. *European Glossary on Education, Volume 1, Second edition. Examinations, Qualifications and Titles*. Eurydice: Brussels.
- Higher Education Funding Council for England. 2009. *A guide to UK higher education*. London.
- Qualifications and Curriculum Development Agency. 2009. *Report: Referencing the Qualifications Frameworks of the United Kingdom to the European Qualifications Framework*. London.
- Quality Assurance Agency for Higher Education. 2004. *Facilitating credit-based links in higher education: Guidelines to support colleges and higher education institutions*. Gloucester.
- The Quality Assurance Agency for Higher Education. 2008. *Higher education credit framework for England: guidance on academic credit arrangements in higher education in England*. Mansfield.
- The Quality Assurance Agency for Higher Education. 2009. *Verification of the compatibility of the framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland (FHEQ) with the Framework for Qualifications of the European Higher Education Area (FQ-EHEA): Report of the FHEQ Self-certification Advisory Group*.

Интернет ресурси:

[http://www.gsa.ac.uk/study/undergraduate-degrees/architecture-\(diparch\)/](http://www.gsa.ac.uk/study/undergraduate-degrees/architecture-(diparch)/)

<http://www.famu.edu/index.cfm?Architecture&DegreePrograms>

http://www.bbk.ac.uk/linkinglondon/resources/apel-credit-resources/report_July2009_UKHEGuidanceCreditinEngland-ECTS.pdf

<http://www.uscg.mil/hq/capemay/Education/degreedesc.asp>

<http://www.ed.gov/international/usnei/edlite-index.html>

http://www.highered.nysed.gov/ocue/lrp/chapter_i_of_title_8_of_the_offi.htm

LAZAREVSKA Sandra,
LAZAROVA-NIKOVSKA Ana

TRANSLATION FROM MACEDONIAN INTO ENGLISH OF THE DEGREES
ATTAINED AT THE FACULTIES OF TECHNICAL SCIENCES - EXPERIENCES
AND RECOMMENDATIONS

The signing of the Bologna declaration in 2003 brought about numerous changes in the higher education system in the Republic of Macedonia, especially with respect to the structure of the academic programmes and degrees, as well as with the introduction of new academic titles. Given that the old titles are still in use, serious translation problems often occur when a distinction is required between them and the newly conferred titles, due to the different academic values attached to both title types. The Macedonian-English translation challenge is twofold: on the one hand, it is due to insufficient understanding of the Bologna process and the meaning of the new academic degrees and titles, and on the other, derives from the fact that in the English speaking countries certain concepts do not exist as such or hold a different meaning altogether. As a result of these shortcomings, very often *ad hoc* translation solutions are offered, which are mostly inadequate and incorrect.

The paper focuses on the academic qualifications obtained from the Faculties of technical sciences in the Republic of Macedonia. With the aim to offer the most appropriate translation solutions, we make a brief comparison between the academic titles in Macedonia and those existing in the English speaking countries. This comparison illustrates possible overlaps or absence of specific categories which might pose a problem when translating. Then, an overview is provided of the successful title translations given by the faculties themselves. On the grounds of the above, we offer translation recommendations for some of the more problematic academic titles, as well as an explanation of why we consider them to be the appropriate translation solutions.

Keywords: translation, academic titles, technical faculties, Bologna declaration

НИКОЛОВСКИ Зоран
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола
zorannikolovski@yahoo.fr

ФРАНЦУСКИОТ ЈАЗИК ВО НАУКАТА И ТЕХНИКАТА

Апстракт: Со овој труд ќе дадеме краток приказ на состојбата на францускиот јазик во областа *Наука и техника* која заради ширината и подобра анализа ќе ја поделиме на три подобласти: *Манифестации, семинари и конгреси, Сџисанија и публикации* и *Образование, испити, конкурси и тезе*. Оваа област претставува мошне значаен елемент во заштитата на јазикот и поради тоа има и посебна позиција во јазичната политика на Франција. Исто така, ќе се осврнеме на преведувањето на француски јазик на сите документи во оваа област кои се напишани на друг јазик, различен од францускиот.

Клучни зборови: јазична политика, наука, техника, преведување

ВОВЕД

Постојат повеќе дефиниции коишто го дефинираат поимот јазична политика¹. Во оваа прилика ја даваме дефиницијата на Калве според кого *јазичнајта полијтика* претставува „*севкупноста на свесни одлуки што се преземаат во односите меѓу јазикот и општествениот живот, особено меѓу јазикот и националниот живот, додека јазично планирање е барање и употреба на средства неопходни за примена на јазичнајта полијтика*“².

Заради ширината на оваа област, а и заради подобра анализа и презентирање на состојбата на францускиот јазик, истата ја поделивме на три подобласти: *Манифестации, семинари и конгреси, Сџисанија и публикации* и *Образование, испити, конкурси и тезе*.

Овие области се мошне значајни за зачувувањето на јазикот, па затоа на нив се обрнува и посебно внимание. Со право може да се рече дека овие области претставуваат едни од носечките столбови за заштитата на јазикот и поради тоа имаат и посебна позиција во јазичната политика на Франција.

¹ Николовски, 2002.

² Calvet, 1999: 154-155.

Манифестации, семинари и конгреси

Постојат неколку обврски кои мораат да се почитуваат при одржувањето на меѓународните манифестации, конгреси или семинари во Франција. Имено, на секој учесник му се овозможува да се изразува на француски јазик, документите кои се однесуваат на програмата на овие собири мора да бидат напишани на француски јазик, а исто така и сите други документи кои ќе се објават во врска со овие манифестации мораат да содржат резиме на француски јазик³. Поаѓајќи од обврската и желбата на учесниците за изразување на француски јазик, а со цел истите да бидат разбрани од странските учесници на собирите, постои обврска за овозможување на симултан или консекутивен превод на друг странски јазик којшто најчесто е англиски. Непочитувањето на овие одредби повлекува соодветна законска казна и обврска за сите субјекти да ги вратат добиените финансиски средства коишто им се дадени за одржување на собирот од страна на државата⁴. Генералната делегација за француски јазик и за јазиците на Франција (*Délégation générale à la langue française et aux langues de France*), која според Циркуларното писмо од 1996 година⁵ е задолжена за вршење на контрола во оваа област, забележала доследно почитување на примената на овие обврски, освен повременото изоставање на преведувањето на собирите коешто најчесто се случува заради неговата висока цена на чинење. Токму затоа, од 1996 година Делегацијата дава финансиска помош за преведување на меѓународните собири кои се одржуваат во Франција, врз основа на генерално воспоставените критериуми за одржување на манифестации, семинари и конгреси, потоа на ставовите на експертите од односната област и мислењето на *Комисијата за помош при симултано преведување (Commission d'aide à l'interprétation simultanée-CODALIS)*, која е формирана исклучиво за таа намена.

Списанија и публикации

Сите списанија и публикации во Франција, издадени од правно или физичко лице кои примаат финансиска помош од државата, доколку се напишани на странски јазик, мораат да содржат барем резиме на француски јазик (*Loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française* : art. 7). Ова се однесува на научните списанија и публикации кои се поделени во две категории: *Списанија за примарна комуникација* и *Синтезни списанија*.

Списанијата за примарна комуникација (Revue de communication primaire) имаат за цел излагање на нови научни факти наменети за меѓу-

³ *Loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française* : art. 6.

⁴ *Nouveau code pénal* : art. 131-13.

⁵ *Circulaire du 19 mars 1996 concernant l'application de la loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française*.

народната научна јавност, кои најчесто се објавуваат на англиски јазик. Овие списанија, чие издавање е помогнато од страна на државата, мораат целосно да ја почитуваат обврската за објавување резиме на француски јазик.

Синтезниите списанија (Revue de synthèse) се наменети за пренесување на најважните и најновите научни достигнувања до пошироката јавност. Најчесто се пишуваат на француски јазик, меѓутоа не е исклучена можноста да бидат двојазични или повеќејазични. Во вториов случај овие списанија се обврзани да содржат резиме на француски јазик.

Истите обврски се однесуваат и на сите други форми на научни публикации, извештаи, зборници, синтезни трудови, студии, итн., а забележани се целосни почитувања на законските одредби за примена на францускиот јазик.

Во однос на субвенционирањето на списанијата, забележавме сè поголем интерес за добивање на тие средства, меѓутоа заради зачувување на квалитетот и почитување на високите критериуми на научност на објавените трудови, просечната финансиска помош останува стабилна за финансирање на списанија од повеќе научни области.

Значаен придонес во оваа област дава и оформувањето на *Националниот центар на книгоаџа (Centre national du livre)* чија мисија, меѓу другото, се состои и во одбрана и ширење на францускиот јазик и култура, како и поттикнување на преведувањето на странски дела на француски јазик и обратно⁶. Исто така, негова цел е и поттикнување на нарчките од страна на француските и странските библиотеки, културни установи и книжарници за откупување на дела напишани на француски јазик, кои имаат посебна научна, техничка или културна важност⁷.

Образование, испити, конкурси и тези

Францускиот јазик се употребува задолжително во изведувањето на наставата, испитите, конкурсите, магистерските и докторските тези во сите јавни и приватни школки установи. Исклучок прават училиштата каде што се изучуваат регионалните јазици и култури, училиштата од меѓународен карактер и оние коишто се наменети за странски државјани (*Loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française*: art. 11). „Владењето на францускиот јазик и познавањето на два други странски јазика се едни од главните цели на образованието“⁸. Генералната делегација за француски јазик и за јазиците на Франција не забележала прекршување на овие законски одредби без разлика на видот на образовните институции.

⁶ Décret n° 93-397 du 19 mars 1993 relatif au Centre national du livre : art. 3.

⁷ Décret n° 96-421 du 13 mai 1996 modifiant le décret n° 93-397 du 19 mars 1993 relatif au Centre national du livre : art. 1er.

⁸ Loi n° 89-486 du 10 juillet 1989 d'orientation sur l'éducation : art. 1er.

Исто така, забележани се и магистерски и докторски тези коишто се пишувани на странски јазик, доколку научната тема е обработувана во соработка со странски лаборатории и истражувачки центри. Во тој случај, сите трудови содржат резиме на француски јазик. Постои и можност за коменторство при изработката на тезата, а во тој случај таа може да биде напишана на еден од официјалните јазици на двете земји каде се изведува коменторството, секако дополнета со резиме на вториот јазик. Општо земено, и во овој случај не се забележани прекршувања.

Во додипломските и постдипломските студии се забележува сè поголема употреба на англискиот јазик во изведувањето на наставата во одредени насоки, а се предлага во изведувањето на наставата да се вклучат и други странски јазици.

Непознавањето на францускиот јазик неминовно доведува до исклучување на единката од социјалните текови и нејзино изолирање. Затоа една од целите на француското образование е борба против неписменоста во која се вклучуваат сите јавни и приватни образовни установи, професионалните асоцијации, синдикатите, регионалните власти и други државни инстанци⁹. Во согласност со Законот од 1998 година се преземаат повеќе образовни акции и мерки чија цел е социјална реинтеграција на лицата кои имаат проблеми од овој вид (*Rapport au Parlement sur l'application de la loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française*, 2000: 113-119).

ЗАКЛУЧОК

Заради ширината на оваа област и заради подобра анализа и претставување, истата ја поделивме на три подобласти: *Манифестации, семинари и конгреси*, *Списанија и публикации* и *Образование, испити, конкурси и иџези*.

При одржување на меѓународните *манифестации, семинари и конгреси* во Франција, секој учесник има можност да се изразува на француски јазик, нивната програма мора да биде напишана на француски јазик и сите други документи кои ќе се објават од овие манифестации мора да содржат резиме на француски јазик. Исто така, при одржувањето на сите меѓународни *манифестации, конгреси или семинари* постои обврска за симултан или консекутивен превод на француски јазик, доколку јазикот којшто се употребува е различен од францускиот. За поголема застапеност на преведувањето на меѓународните собири кои се одржуваат во Франција, државата доделува дополнителна финансиска помош, а непочитувањето на овие одредби повлекува и соодветна законска казна.

⁹ *Loi n° 98-657 du 29 juillet 1998 d'orientation relative à la lutte contre les exclusions* : art. 24.

Сите стручни и научни *сѝисанија* и *ѝубликации* коишто се објавуваат на англиски или друг странски јазик и се субвенционирани од страна на Француската Република, мораат да содржат резиме на француски јазик. Забележано е целосно почитување на оваа обврска која се однесува и на сите други форми на научни публикации, извештаи, зборници, синтезни трудови, студии итн. *Националниот ценѝар на книгаѝта* целосно ја оправдува својата мисија за одбрана и ширење на францускиот јазик и култура, како и поттикнување на преведувањето на странски дела на француски јазик и обратно.

Францускиот јазик исто така доследно се употребува во изведувањето на *насѝаваѝта*, *исѝиѝиѝѝе*, *конкурсиѝѝе*, *маѝисѝѝерскиѝѝе* и *докѝѝорскиѝѝе ѝѝези* во сите јавни и приватни школки установи. Тезите коишто се изработуваат во коменторство со странски истражувачки центри, а се пишуваат на друг јазик, задолжително содржат резиме на француски јазик. Во оваа област не се забележани прекршувања на законските одредби.

Литература:

- CALVET, Louis-Jean. 1996. *Les politiques linguistiques*. Paris: Presse Universitaire de France, Que sais-je?.
- CALVET, Louis-Jean. 1999. *La guerre des langues et les politiques linguistiques*. Paris: Hachette Littératures.
- Circulaire du 19 mars 1996 concernant l'application de la loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française*, Journal officiel du 20 mars 1996.
- COOPER, Robert. 1989. *Language Planning and Social Change*. New York: Cambridge University Press.
- CRYSRAL, David. 1992. *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages*. Oxford: Blachwell.
- Décret n° 93-397 du 19 mars 1993 relatif au Centre national du livre*, Journal officiel n° 68 du 21 mars 1993.
- Décret n° 96-421 du 13 mai 1996 modifiant le décret n° 93-397 du 19 mars 1993 relatif au Centre national du livre*, Journal officiel n° 115 du 18 mai 1996.
- DUBOIS, Jean et al. 2001. *Dictionnaire de linguistique*, Paris: Larousse-Bordas/HER.
- LECLERC, Jacques. *L'aménagement linguistique dans le monde*, <<http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/>>
- Loi n° 89-486 du 10 juillet 1989 d'orientation sur l'éducation*, Journal officiel du 14 juillet 1989 et B. O. special n°4 du 31 août 1989, art. 1 er.
- Loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française*, Journal officiel n° 180 du 5 août 1994.
- Loi n° 98- 657 du 29 juillet 1998 d'orientation relative à la lutte contre les exclusions*, Journal officiel n° 175 du 31 juillet 1998.

- НИКОЛОВСКИ, Зоран. 2002. *Современа̄а јазична полиџика на Франција во однос на францускиот и реџионалниџе јазичи*, Магистерски труд, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“–Скопје.
- Nouveau code pénal*, <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>>
- Rapport au Parlement sur l'application de la loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française*, Ministère de la culture et de la communication, Délégation générale à la langue française, 2000, <<http://www.culture.gouv.fr/culture/dglf/rapport/2000/accueil.htm>>
- Rapport au Parlement sur l'application de la loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française*, Ministère de la culture et de la communication, Délégation générale à la langue française, 2001, <<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/014000736/0000.pdf>>
- Rapport au Parlement sur l'emploi de la langue française*, Ministère de la culture et de la communication, Délégation générale à la langue française et aux langues de France, 2005, <http://www.dglflf.culture.gouv.fr/rapport/2005/rapport_parlement_2005.pdf>
- ROUSSEAU, Louis-Jean. *Élaboration et mise en œuvre des politiques linguistiques*, <<http://www.rifal.org/cahiers/rifal26/crf-26-06.pdf>>
- SAINT ROBERT, Marie-Josée de. 2000: *La politique de la langue française*. Paris: Presse Universitaire de France, Que sais-je?.

NIKOLOVSKI Zoran

LE FRANÇAIS DANS LES DOMAINES SCIENTIFIQUES ET TECHNIQUES

L'objectif de cet article est de donner un aperçu de l'état de la langue française dans les domaines scientifiques et techniques. Pour mieux les analyser, ils seront divisés en trois sous-domaines : 1. *Les manifestations, colloques et congrès*, 2. *Les revues et publications* 3. *L'enseignement, des examens, des concours et des thèses*. Ces domaines sont très importants pour la protection de la langue française, donc ils ont une place particulière dans la politique linguistique de la France. On va également se pencher sur la traduction de tous les documents dans ces domaines qui sont écrits dans d'autres langues que le français.

Mots-clés: politique linguistique, domaines scientifiques et techniques, traduction

**ДИДАКТИКА
НА ПРЕВЕДУВАЊЕТО
И ТОЛКУВАЊЕТО**

ONČEVSKA AGER Elena
Ss. Cyril and Methodius University (Skopje)
elena.oncevska@ff.ukim.edu.mk

RESEARCHING LINGUISTIC AND PROFESSIONAL CONTEXTS: STUDENT VOICES

Abstract: This paper summarises my main learning moments from a research project I carried out with my second-year English language undergraduates entitled “Researching Linguistic and Professional Contexts: Student Voices”, suggesting directions for improving the teaching of translation. The rationale for designing a project like this was to offer my students opportunities for alternative learning about translation along social constructivist lines. To break the monotony of having to reproduce someone else’s knowledge, the students were invited to create their own, contextual knowledge. They were also asked to collaborate on the task, thus picking up and/or improving important social skills. The ability to be authors of their knowledge is expected to empower them and make them more daring and critically-thinking professionals in their real professional contexts, upon graduation.

Key words: project-based learning, student research, student autonomy, group work, social constructivism

Introduction

In this paper, I will present an argument for why translation phenomena, linguistic or professional, can be effectively addressed via engaging students in project work. To do that, I will first briefly present the case for and against project-based learning, as outlined in the literature. Then, I will discuss snapshots of a research project I conducted in my own Modern English teaching context, highlighting both the benefits and the challenges encountered on the way, as elicited from my students and as reflected on by myself. Finally, I will address the implications for the teaching of translation in a Macedonian academic setting, urging like-minded professionals to tap into their students’ motivation from this unorthodox, social constructivist perspective.

Project-based learning: literature insights

Project-based learning is an educational approach heralded in the writings of John Dewey (1897). As a firm believer of learning through doing, he envisaged the teacher as a more experienced learner than the student, their role being to wisely select (on the basis of their experience of both learning and life) the stimuli that the student is required to respond to effectively in order to learn target constructs. The goal of education, to Dewey, was to provide opportunities for students to get to the target constructs via discovery embedded in social action.

The beginning of the 20th century saw this notion of experiential learning built on and further promoted by social constructivism, Lev Vigotsky being credited for its origins (Williams and Burden, 1997). This educational theory of learning is based on the premise that effective learning is essentially interactive and collaborative. Constructivists claim that students' understandings of target notions are confirmed, modified and/or transformed via them engaging in dialogues with more or less (than them) experienced others.

Project-based learning is inspired both by the essentially experiential learning advocated by Dewey and the collaboration identified as essential to all learning insisted on by Vigotsky. Project-based learning is effectively defined by Blumenfeld et al. (1991) as "a comprehensive approach to classroom teaching and learning that is designed to engage students in investigation of authentic problems" (p. 369). Within the project-based framework, students choose to investigate topics relevant to them by: formulating research questions, preparing research instruments, predicting findings and obstacles, collecting and analysing data, discussing the data by negotiating a consensual set of interpretations of their findings, suggesting directions for future inquiry and presenting their collaboratively constructed knowledge. The real-life contexts that project-based learning is both inspired by and embedded in act as sources of meaningfulness for the students, instigating motivation in them to learn more about the surrounding reality which they chose to dissect.

The main criticism of project-based learning (Lee and Lim, 2012) is aimed at the risk for lower performance by some team members (free riders) and its potential (de)motivational impact on both the hard workers and the free riders. Assessment, too, can be fraught with problems, especially if it is product- rather than process-oriented.

The project: teacher perspectives

I carried out the research project entitled "Researching Linguistic and Professional Contexts: Student Voices" with my second-year English language

undergraduates (English Department, Blaže Koneski Faculty of Philology) in the winter semester of the academic year 2011/12. It was a voluntary project which only the most motivated students were invited to join. The students worked in small groups of a maximum of four students. It was agreed that the authors of successful projects (as determined by the assessment criteria presented later on in this article) were going to be awarded extra points, to go towards their final course grades.

The students were asked to research a linguistic and/or professional (teaching or translation) context of interest to them. Example topics that the students chose to explore included:

- a) a comparative research into EFL teachers' and their students' perceptions about the translational adaptation of foreign lexis into the Macedonian language
- b) an inquiry into employers' expectations of a good translator
- c) an inquiry into employers' expectations of a good English language teacher
- d) an investigation into the phenomenon of cafés in Skopje bearing English-inspired names, etc.

For the purposes of this paper, I will focus only on the first two student investigations as they are thematically most relevant to the conference that the publication of this paper follows up.

The rationale of this research project was two-fold: (1) to offer my students opportunities to research meaningful topics embedded in the social reality immediately surrounding them, thus tapping into their motivation to produce their own, contextual knowledge and (2) to get my students to collaborate in the process of searching for, gaining and presenting their contextual knowledge. The overarching aim was to equip my students with the appropriate skills to creatively approach linguistic or professional contexts, authoring knowledge about areas they were interested in, while improving their critical-thinking and team skills.

Developing this research project for my students, from project design to assessment, I encountered a number of challenges. Many of them were successfully overcome by introducing structure to the project, in the shape of templates, reminders and assessment criteria. I will now share some instances of structure developed as the project unfolded. This will hopefully serve as initial support for similar-minded professionals who are looking to offer similar project-based learning opportunities to their students.

In order to provide initial structure for the project as early as at the group formation stage of the students' research enterprise, I devised a template which outlined the following aspects of the project:

- Name of the group
- Research topic
- Research questions
- Sample (what students are going to be analyzing, e.g. students'/teachers' perceptions about an issue)
- Estimated sample size
- Data collection instruments
- Expected findings
- Actual findings
- Discussion of findings
- Role division
- Positive impressions of doing small-scale research
- Difficulties experienced during the research
- What was learned from the research experience.

I also included a suggested course of action in the document, to make sure my students had enough support for their research debut, especially as the project was conducted outside of class and the students mostly got help via email communication:

<u>P.S. SUGGESTED COURSE OF ACTION:</u>	
WEEK 1:	Fill in the first 7 sections of the Template. Design your research instrument(s). Email your 7 sections and research instrument(s) to Elena for feedback.
WEEK 2:	Collect your data. Write up your research findings. Meet up with Elena to briefly discuss your findings and plan your discussion of findings.
WEEK 3:	Write up you discussion of findings.
WEEK 4:	Consolidate your team. Finish writing the reflective notes (positive/negative experiences, learning moments, etc.) and email the completed Template to Elena. Prepare your 5-minute oral presentation.
HAPPY RESEARCHING !	

For the purposes of project assessment I developed a rubric, which consisted of three criteria against which the success of the project was evaluated:

- Richness of data and quality of discussion of findings
- Quality of team feedback (planning, role division and reflection)
- Delivery of 5-minute presentation (structure and originality).

The project: student output

In this section of this paper, I will showcase two samples of my students' work, thus illustrating a linguistic and a professional context respectively that students chose to center their research around.

The group who focused on exploring a linguistic phenomenon was inspired by the often literal adaptation of concepts from English into Macedonian, such as: *headset*, *body building*, *gamer*, etc. They prepared an online questionnaire which they administered both to their peers and to the lecturers in Modern English from the English Department in an attempt to compare the translational preferences of the two populations. They were also interested to find out the reasons Macedonian speakers tend to directly adapt English lexis into Macedonian (examples included: *ѝромѝѝно*, *маркеѝѝнѝ*, *субвенѝѝја*, etc.). Having explored these two research questions, they presented their findings to their peers in an especially arranged group presentation slot outside of regular classes. Their presentation was followed and commented on by Aneta Dučevska (PhD), a Macedonian language expert from the Macedonian department at the Blaže Koneski Faculty of Philology. During the follow-up discussion, special emphasis was paid to the possible translation of the word *gamer*, with many suggestions pooled from the research being presented and more added by the group and the audience. The suggested translational adaptations of the word included: *ѝејмер*, *иѝрач*, *вљубеник во комѝјуѝерски иѝри*, *комѝјуѝерѝѝја*, *иѝраѝѝја*, etc. Dučevska underlined the value of coining words following the word-formation patterns in the original language, giving ample support for *иѝраѝѝја* and inviting the students to be more creative along those word-coining lines.

The group who researched a professional context was interested in the opinions of a selection of owners of publishing houses about what makes a good and, therefore, employable translator. They formulated the following three research questions: (1) which qualities are most appreciated in a good translator, (2) how employers assess a candidate for a translation-related post and (3) how important candidates' university grades are for getting such a job. Apart from presenting their findings, the group familiarised the audience with some of the

obstacles they encountered in the data collection stage of their research. The students also took questions from the audience, interpreting some of their findings and expressing their own views about what they found while researching.

Feedback on the project: student and teacher perspectives

At the end of their research project experiences, the students were asked to reflect on both what they enjoyed about and/or learnt from the project and the difficulties they experienced while conducting their research. Below is a summary of the students' thoughts about the former, with the exact words of some of them directly quoted:

- research projects are inspirational and empowering
- "this research project [...] united us to work as a team and experience a sort of adventure[s]"
- research projects are far more conducive to learning than "essays or papers which all come down to copying from the Internet"
- "the actual findings [...] will [...] be of great use to us and our colleagues when searching for a job in the future".

The students seem to have appreciated the aspects of their research which were directly related to the two main objectives set out for myself at the outset of the research: creation of own, contextualised and original (as opposed to re-told) knowledge on the one hand, and collaboration on the other, both of which can be seen as potential sources of student motivation and empowerment.

It was not all good news, though. The main challenges identified by the students were the difficulty to produce focused research questions and the difficulty to collect relevant data. The students struggled on multiple occasions to produce clear and concise research questions while keeping under control the breadth of the research (it was agreed that the students' research was to be small-scale). For instance, the linguistically-minded group seriously considered including students and teachers from the Department of Macedonian language and literature in their study, thus doubling their sample size. After lengthy face-to-face and online discussions, the group decided to limit themselves to the English Department and replicate the research at a future point including representatives from other departments. Indeed, the group succeeded in doing so over the semester that followed, submitting their replicated research findings as project work for their Modern Macedonian course.

The second problem both groups of students stumbled upon was the reluctance on the part of their potential respondents to answer their questions via

the online survey and face-to-face, respectively. The linguistics group struggled less, though, as they invited many of their peers to respond (which some of them did) as well as their current and/or past teachers who were happy to support their research initiative. The translation group, on the other hand, experienced more serious problems, as they found it difficult to get in touch with a representative sample of (the already few) owners of publishing houses. Eventually they interviewed four, one of whom immediately asked for a “service” in return – namely, having answered the questions, he asked the students to translate a few pages of text for him.

The challenges reported by my students were very obvious to me, as their mentor; however, to their list, I would like to add some more difficulties I encountered as the project developed. It took me by surprise that the students did not process my detailed feedback on their initial project template submissions as well as I had expected. I was surprised to see that many of the glitches I had commented on persisted, both in terms of content and in terms of language. Further to this, I realized I had taken for granted such skills like my students’ oral presentation. The students’ PowerPoint presentations were often too wordy or too animated, with the presenters reading out from the slides and interacting minimally with the audience. The language of the content on the slides was often inaccurate, despite the comments for improvement I had previously provided the groups with. The delivery of the texts was either very rehearsed (to the point of the spoken text sounding unnatural, in the sense of it being learnt by heart) or not rehearsed enough. The students struggled to categorise and present their data, particularly their statistics, which tended to be laid out in overly wordy and non-systematic ways.

My overall impression, however, was a positive one as the students engaged in a meaningful quest for knowledge that they were genuinely interested in, followed up by a collaborative co-construction of their own interpretations of the gathered data, which is a success in its own right.

Teaching implications

To make translation-oriented project-based learning more enjoyable for the students and the teachers, in the sense of minimising the obstacles involved and maximising on the benefits to be reaped, I would recommend that teachers involve their students in informal training sessions prior to the students conducting their own, albeit small-scale studies. This training would include an introduction to the intricacies involved in conducting research, especially in a country which is not exactly overly exposed to research. The students need to be warned about the possible reluctance among respondents in Macedonia to

help researchers gather data and they should be introduced to effective strategies to manage such situations. Further to this, they need to be clear about why professionals engage in research, what its prerequisites are, how to formulate research questions which are not vague and/or difficult to identify or measure. My students proved to experience problems in presenting their data, which can be due to the little exposure to published research papers. Indeed, to engage in research, the students need plenty of exposure to, coupled with analysis and discussion of published research.

As for the perceived limited processing of my feedback on the part of my students, I recommend that teachers do not rely only on written feedback when it comes to project work and combine it with face-to-face conferencing. Immediate teacher feedback might also work well when it comes to the students' oral presentations, whose quality is likely to be improved if they are rehearsed at least once before they present formally in front of their peers and/or experts from the target areas. In that way, language and content glitches will be minimised in the students' PowerPoint presentations. Also, the students can get important advice about how to categorise and present their data effectively. During such rehearsals, the teacher can comment on the students' presentation techniques, encouraging them to produce more clear and attention-grabbing presentations while engaging with the audience using body language, too. It is at this point that the students can be discouraged from rehearsing their talks too well so as to ensure a more natural delivery.

I believe that employing the above suggestions for improving translation-inspired project work, the authors of the projects *and* their mentors will come out of such alternative educational experiences feeling empowered, both professionally and personally.

Conclusions

In this paper I tried to make a case for the teaching of translation via project work for motivational and social reasons. I offered resources created for the purposes of this project and alerted fellow teachers to the setbacks project work may entail (and the ways they can be prevented or dealt with) in an attempt to encourage more teachers to promote student research networking geared towards exploring translation, thus improving both their own and their students' understandings of its complexities.

References:

- BLUMENFELD, P. C., Soloway, E., Marx, R. W., Krajcik, J. S., Guzdial, M. & Palincsar, A. (1991). Motivating Project-Based Learning: Sustaining the Doing, Supporting the Learning. *Educational Psychologist*. (26) 3/4: 369-398.
- DEWEY, J. (1897) My Pedagogic Creed. *School Journal*. (54): 77-80.
- LEE, H. and Lim, C. (2012). Peer Evaluation in Blended Team Project-Based Learning: What Do Students Find Important?. *Journal Of Educational Technology & Society*. 15(4): 214-224.
- Williams, M. and BURDEN, R. L. (1997). *Psychology for Language Teachers: A Social Constructivist Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

ОНЧЕВСКА - АГЕР Елена

СТУДЕНТИТЕ ИСТРАЖУВААТ ЛИНГВИСТИЧКИ
И ПРОФЕСИОНАЛНИ КОНТЕКСТИ

Резиме: Оваа статија претставува резиме на моите осознавања за наставата по англиски како странски јазик во контекст на студентскиот истражувачки проект со наслов „Студентите истражуваат лингвистички и професионални контексти“. Исто така, статијата содржи насоки за подобрување на наставата по превод во универзитетски контекст. Во проектот беа вклучени моите студенти по англистика од втора година додипломски студии. Главната цел на проектот беше да им се овозможи на студентите да учат за преводот на алтернативен начин, инспириран од општествено-конструктивистичките образовни начела. Така, од студентите не се бараше да репродуцираат нечие туѓо знаење, туку да создадат свое, контекстно знаење и да го презентираат пред колегите. Студентите работеа на нивните истражувања тимски, стекнувајќи се на тој начин со подобрени општествени вештини. Очекував дека ваквата можност да бидат автори на свои сопствени сознанија ќе им помогне да се профилираат во смели професионалци кои размислуваат критички и по дипломирањето, во нивните идни професионални контексти.

Клучни зборови: проектно учење, студентско истражување, студентска автономија, работа во групи, општествен конструктивизам

**SALTIROVSKA Kristina,
ZLATKOVSKA Marija**
“Blaže Koneski” Faculty of Philology,
“Ss. Cyril and Methodius” University, Skopje
k_saltirovska@yahoo.com
mzlatkovska@gmail.com

A CASE STUDY ON STUDENT PERFORMANCE IN MACEDONIAN TO ENGLISH TRANSLATION OF PASSIVE CONSTRUCTIONS

Abstract: The aim of this paper is to illustrate the most frequent Macedonian to English mistranslations of passive constructions, as noted in translations done by our Department’s third-year students in pre-class assignments, in-class translation and mid-term exam. Furthermore, it seeks to define the domain of passive voice in both languages, and explore the language resources for expressing it, as well as the reasons which underlie the production of errors. It has been found that one of the problems students encounter in Macedonian to English translation is when to use the passive voice since they appear not to feel a need to use it. Moreover, it has been perceived that students tend to transfer the source-language construction make-up to the target-language construction. It is important to explore into the voice-related phenomena in reference to translation, as it will enable students and teachers to solve underlying issues in cases of poor translation performance.

Keywords: voice, constructions, Macedonian to English translation, student performance

1. Introduction

This paper primarily aims to illustrate the most prevalent and noteworthy mistakes done by translation students in their third year of study in transferring Macedonian active and passive constructions to English passive constructions, in the pre-class translation assignments, in-class translation and mid-term exam. In broader terms, it focuses on defining the domain of the passive structures in both languages, and tends to identify the strategies which should be used for translating passives. The presented translation examples are taken to be representative samples, illustrating how passive constructions are most frequently rendered

and what the most common mistakes are. Attention is also drawn to another problem students encounter, which is when to use the passive construction in English. This problem arises mostly because in Macedonian, as well as in other Slavic languages, the use of passive constructions is only occasional and limited to a few communication situations. Furthermore, even the existence of a real passive voice in the Macedonian language is argued, although there is a passive clause structure, which consists of already existing verb forms (active verbs with passive meaning) rather than specific passive forms, as is the case in English. Therefore, it can be said that the ‘passivity’ of a Macedonian construction is only inferred from the meaning or the context of the sentence in question. The forms, the situations requiring the use of the passive, and common mistranslations will be defined further in this paper.

2. Defining domain and language resources in English and Macedonian

2.1. Domain of passive constructions in English and Macedonian

The particular language situations in which the usage of the passive is common in English are well-defined, although some authors have referred to some passives as being pseudo-passive (e.g. *Plums are selling well*) or semi-passive, when they show both verbal and adjectival features (e.g. *They were interested in history*) (Crystal, 2008). The passive sentence is mainly used in formal and written language. Rules, descriptions of procedures, warning notices, and research reports are typical examples. It is also characteristic of the language used by journalists and reporters as it allows them to distance themselves from the reported information, and gives an impersonal tone to their reports (Harris et al., 2005). This is primarily achieved by using the empty subject *it* and reporting verbs, such as *imply*, *claim*, *allege*, *hint*, *suggest* and others (e.g. *It is alleged that the Governor fraudulently obtained bank loans*). Furthermore, reporting verbs are used when the intention is to omit the person who gave the order, posed the question, made the statement or requested something, or when the information imparted by the passive sentence is not reliable (e.g. *It is often said that children can learn foreign languages more easily than adults*) (Yule, 2010:63).

There are three situations in which the passive has generally been regarded as useful: (1) When the receiver of the action is more important than the doer, as in *The child was struck by the car*. (2) When the doer is unknown (*The store was robbed last night*), unimportant (*Plows should not be kept in the garage*), or too obvious to be worth mentioning (*Kennedy was elected president*). (3) In scientific writing, because it helps establish a tone of detachment and

impersonality (McArthur, 1992:755). It is also used when the agent has already been mentioned in a previous sentence, so the use of a passive sentence would help avoid repetition (e.g. *She placed the advertisement in the paper on Tuesday and by Wednesday had been literally inundated with calls*).

In Macedonian, unlike in English, passives are not used primarily when the agent is unknown, irrelevant, or deliberately omitted, since Macedonian reflexive verbs allow that such intentions be carried out. In fact, in Macedonian, passive voice is mainly used when the speaker wishes to stress the result, the process, the patient, or the action itself, while the agent is either implied or undefined. In English, when we wish to emphasize the performer of the action, we can do that by placing it in the final position in the sentence, and transform the sentence from active to passive (e.g. *The song was written and sung by Sting*). In Macedonian, the word order in a sentence is not fixed, so we can accentuate any part of a given sentence, without having to transform it from active to passive (e.g. *Песнаџа ја напиша и исџеа Сџинџ*) (Murgoski, 1997:122).

Another question that demands attention is the frequency of use of passive constructions in Macedonian. It seems that today their usage with the verb *сум* + *verbal adjective* is much more common than in the past. Furthermore, it is said that passive constructions are consciously avoided, being uncharacteristic of the contemporary Macedonian language, and replaced by active voice constructions. It is believed that passive constructions are a result of the literary influence from other languages (Корубин, 1990).

2.2. Language resources in English and Macedonian

The grammatical structure of passive sentences which feature an action being performed by a known doer, whether they are relevant or not, allows for a bigger freedom of the speaker to either mention or omit this agent. Yet, it should be borne in mind that “a factor that contributes to the presentation of the content of a clause in one particular order rather than another is the tendency to place new information towards the end of the clause (e.g. *Who makes these chairs? They are made by Ercol.*)” (Quirk et al., 1972:943). However, it is not in every sentence that the agent can and should be included. When it is irrelevant, its inclusion in the sentence would make the sentence semantically discrepant, although it would be grammatically correct (e.g. *The thief was sentenced to five year imprisonment by the judge*). The inclusion of the agent in these sentences is superfluous, as the agent itself is implied or obvious. Therefore, passive sentences can be divided into two groups: agentive and agentless or non-agentive, although some theoreticians hypothesize that a third group must be differentiated from these two, i.e., *pseudo-passive* sentences (e.g. *Books are selling well.*) (Arce-Arcenales et al., 1994:2-22)

Apart from the regular passive sentence structures, there are also complex passive structures. Moreover, some active sentences include an object complement, which comes after the object sentence and is in charge of completing, or describing the object. Once this sentence undergoes the process of passivization, that active object complement is transformed into a passive subject complement (e.g. active: *The Queen considered him a genius*; passive: *He was considered a genius*). In addition, a sentence can be made passive by using *introductory it*. This structure is thought to be slightly more formal than normal passive forms (e.g. *It is believed that the company will become profitable*). Sentence structures beginning with *'there are/were/is/was'* followed by verbs such as *think*, *say*, and *believe* in their past participle forms also constitute passive voice (e.g. *There are thought to be fewer than twenty people still living in the village*). Furthermore, passive clauses allow the speaker to continue speaking about the same thing, without having to introduce an unwanted new subject which would be required in an active clause (Swan, Walter, 1997:178): *I sent an article to the IEEE magazine, but it was rejected by the editor* (instead of: *I sent an article to the IEEE magazine, but the editor rejected it*).

As seen above, English has an elaborate system of grammatical voice structures, which is in use quite abundantly. However, in Macedonian, such structures are not used in the same situations. They are not even formed in a specific manner as in English. In Macedonian, passive voice can be expressed with already existing verb forms, and only gain the passive meaning through context. Passive voice is rendered in Macedonian in a couple of ways. The most common one is by using reflexive verbs, mainly (but not exclusively) in the 3rd person, with the reflexive pronoun *се*, which does not require mentioning the agent as it focuses on the process and the patient, rather than on the performer (*Ручекој се сервира во 2 часој*). The second case is the use of the auxiliary verb *сум* (*be*) + a *verbal adjective*, which is the grammatical equivalent of past participles in English (*Тојкајта беше украдена*). This periphrastic construction is the closer equivalent of the English passive, and it could be said that it corresponds literally to it. The Macedonian equivalent of the particle *by* is *ог*, which is used to introduce the agent, if necessary (*Саговиџе веќе беа измени од сесџра ми*). However, there is a crucial difference in the two passive sentences. While English passives are expressed in every verb tense by verb conjugation, Macedonian passives are only expressed in the three basic simple tenses: past, present and future. The auxiliary verb *сум* is inflected to agree with the person and number of the object, which takes the place of the subject in the passive clause. In combination with the verbal adjective, which in turn concords with the gender and number of the object, they constitute the Macedonian passive.

Taking all this into consideration, we can conclude that the passive construction in Macedonian is much less intricate than in English. Also, some

theoreticians even maintain that the passive construction in Macedonian is not a separate verb form. Therefore, the verb category of voice can hardly be clearly differentiated as in English. Given that Macedonian does not have distinctive forms for passive voice constructions, it seems to be an issue of clearly syntactic categories. Macedonian linguistic scholar Blazhe Koneski goes even further in saying that the study of these relations does not belong in the study of morphology, but rather in syntax, since it regards differences in the relationship between the subject and the predicate, and they are not expressed with different morphological forms, but with a different word order. He also writes that the tendency to promote the use of a supposed passive construction in our language is absolutely wrong, and that these are merely syntactic compositions, and not complex verb forms (Конески, 2004:381). Other authors have also argued that the status of the Macedonian passive construction, primarily *reflexive passives* with *ce*, is equivocal and demands active analysis, mainly due to the existence of an implied human agent (Siewierska, 1988:243:291). However, there are authors who claim that the *ce*-constructions expressing agent defocusing situations can be qualified as passive *ce*-constructions (Mitkovska, 2011:6).

3. Translation of passive constructions

In English to Macedonian translation of passive constructions, it is not always adequate to translate the English passive construction with a passive construction in Macedonian. While it would be possible to transfer most passives from English to Macedonian, the language norm and conversational practice would not permit such translations. The same message or thought could be conveyed just as well in an active form (most commonly if the subject is dropped).

Regarding the translation of complex passive structures using the *subject + passive verb + to infinitive* model, it seems they are quite a difficult challenge, especially for students. A great example of this is: *Bill Gates is believed to be the richest person in the world*. It was translated to Macedonian by one of the students as: *Бил Гејтс верува дека е најбогатиоот човек на светот*, instead of *Се верува дека Бил Гејтс е најбогатиоот човек на светот*. Another very common mistake is in transferring passive constructions that express and emphasize a process or a procedure, and these must never be translated with a passive construction to Macedonian because this structure expresses an action that has finished, or points to the result of a given action. For example: *Research is done in the area of computational mathematics* should be translated to: *Се вршат истражувања...*, instead of *Извршени се истражувања ...*

Taking this into account, we have to conclude that the Macedonian language resources for translating English passives provide translators with three possibilities: (i) the active voice, (ii) the periphrastic passive structure (*сум* (*be*) + *verbal adjective*), and (iii) the reflexive construction (with the reflexive morpheme *се* and the verb inflected to agree with 3rd person singular or plural). Although there are cases where more than one option is available, each of these structures is used in a specific situation, which will be further defined.

Regarding Macedonian to English translation, both (ii) and (iii) constructions should be considered. The Macedonian ‘passive construction’ (the verb *сум* + *verbal adjective*) is mostly translated with the English passive construction due to their explicit resemblance. But, in Macedonian this construction is mainly used to denote a result of an action, or a state of the object (e.g. *Коцкаџа е фрлена / Јаболкаџа е измиена*). Otherwise, it is rarely used. Concerning Macedonian passive reflexive constructions, it can be said that they are not always translated with English passive constructions. Agentive reflexive constructions (constructions that have an indicated agent, or a verb inflected to agree with the person) are translated in several ways: with passive constructions, active constructions with a generalized object (*man, one*) (e.g. *Се злегааш себеси различно оџколку шџо ти злегааш грукџиџе. : One sees himself differently than he sees others.*), or active constructions using the implied subject of the original construction as a subject. Agentless (subjectless) reflexive constructions are mainly transferred to English by using active constructions with either a generalized or an indefinite agent in subject position (e.g. *Темџераџура се мери со џошош на џермометџар : One measures temperature by means of a thermometer*) (Mitkovska, 2011).

What makes both English to Macedonian and Macedonian to English translation complicated is that some grammatical categories are present in one, but are lacking in the other language, and even those categories that exist in both languages are often discrepant. One of the latter is exactly the grammatical voice (also referred to as diathesis). In connection with this verbal category, another important term is discussed - *empathy*. Empathy is defined as identification of the speaker with the agent or another object in the sentence, and *passivization*, as its accompanying occurrence, is defined as identification of the speaker with the patient, rather than with the agent (Минова-Ѓуркова, 1994:166-170) (e.g. *A thousand workers were laid off today.*).

4. Overview and analysis of research material

This paper focuses on collection, presentation, and analysis of specific detailed information from a particular group, that is, third-year translation

students from the Department of Translation and Interpreting at the ‘Blaže Koneski’ Faculty of Philology in Skopje. It looks at a small participant poll, drawing conclusions in that context and placing an emphasis on exploration and description. The data are derived from: (1) Pre-class translation assignments (done by 58 students) due prior to in-class translation of the same text. It is a small text consisting of Macedonian passive and active sentences that require the use of English passives; (2) Class translation of constructions with reflexive verbs and the reflexive pronoun *се*, which also require the use of English passives; and (3) Passive sentences translated by 93 students in their mid-term exam.

4.1. Mistranslations in pre-class assignments

Section 4.1 includes all instances where the original sentence in Macedonian has been wrongly or unskilfully translated. The first sentence is the original followed by the correct translation to English (by ‘correct’ it is presumed that the sentence has been correctly passivized, i.e., the passive verb is in the correct form). The remaining examples are the incorrect translations involving passive constructions, preceded by an asterisk and underlined. Other types of mistakes are disregarded.

- 1.1. Ми беше кажано да пристигнам во 08:30 часот, но кога стигнав таму, целото место личеше дека е празно. : I had been told to arrive at 8:30, but when I got there, the whole place seemed to be empty.
 - 1.1.1. *I was told / 1.1.2. *I have been told / 1.1.3. *They told me / 1.1.4. *It was told to me
- 1.2. Не знаев што да правам бидејќи не ми беа дадени никакви информации за тоа каде ќе работам. : I didn’t know what to do because I had been given no information about the where I was going to work.
 - 1.2.1. *I wasn’t given / 1.2.2. *I have not been given / 1.2.3. *there was no given to me / 1.2.4. *it hadn’t been given / 1.2.5. *it didn’t give me / 1.2.6. *I didn’t get
- 1.3. Конечно ми покажаа една канцеларија на петтиот кат, каде што ми дадоа една маса во ќош. : Finally I was shown an office on the fifth floor, where I was given a desk to the corner.
 - 1.3.1. *Finally they showed me a dirty little office on the fifth floor, where they gave me a table in the corner. 1.3.2....where *was given to me
- 1.4. Потоа ми беа дадени некои писма да ги отчукам на компјутер од една од постарите секретарки. : Then I was given some letters to type on a computer by one of the senior secretaries.
 - 1.4.1. *some letters were given to me to type on a computer *from one of ... / 1.4.2. *they gave me ... / 1.4.3. *one of the older secretaries gave me some letters to type *them ... / 1.4.4. I was given some letters to type

- *them on a computer *from one of ... / 1.4.5. *it was given to me some letters to type *them ... / 1.4.6. *was given to me some letters to type on a computer *from one of ... / 1.4.7. *they gave me to type some letters ... / 1.4.8. *were given to me some letters ...
- 1.5. Никогаш никој не ме учеле како да користам компјутер. : I had never been taught how to use a computer.
 1.5.1. *no one had ever taught me / 1.5.2. *no one ever taught me / 1.5.3. *I was never taught by anyone
- 1.6. Во писмото што ми беше испратено кога ми ја понудија работата, ми беше ветена компјутерска обука. : In the letter I was sent when I was offered the job, I was promised computer training.
 1.6.1. In the letter I was sent when *they offered me the job, I was promised computer training. / 1.6.2.... *it was promised to me computer training / 1.6.3... *.computer training was promised ... / 1.6.4. *In the letter sent to me to offer me the job... / 1.6.5. In the letter that was sent to me when *they offered me the job *they promised me ...
- 1.7. До ручек работите не се подобрија и решив дека не сум доволно платен да ги трпам овие бесмислици. : By lunchtime things hadn't got better, and I decided that I wasn't being paid enough to put up with this nonsense.
 1.7.1. things *haven't been improved ... / 1.7.2. things *weren't getting better ...

The mistakes in the above examples can be broadly classified into several categories: (1) Passivization of the wrong object in sentences that contain two objects (s. 1.2.4, 1.4.1, 1.6.1-3). Although these constructions are grammatically correct, since new information is placed towards the end, rather than in the beginning, they are considered incorrect because the passivized object does not convey new information. Also, they shift from one subject to another. (2) Doubling the passive subject by using *introductory it* (s. 1.2.4, 1.4.5, 1.6.2). This category abounds in examples. Some students appear to be experiencing difficulties in determining the active object, thus failing to passivize the sentences properly. As a consequence, they use both the empty subject *it* and the passive subject. (3) Using an active instead of a passive sentence, which disobeys the rules for making passive constructions when the agent is unimportant, unknown, or too obvious to be mentioned, but also shifts from one subject to another (s. 1.1.3, 1.2.6, 1.3.1, 1.4.2-3, 1.4.7, 1.5.1-2, 1.6.5); (4) Literal translation, most often resulting in double passive objects (s. 1.4.3-5, 1.6.2) and an incorrect word order (s. 1.2.3, 1.2.5, 1.3.2, 1.4.6, 1.4.8). Students often resort to literal translation, get carried away by the original sentence word order, paying little or no attention to the required word order in English. Unlike in Macedonian, where rules regarding

word order are often lenient and the placement of certain word in the sentence often depends on whether or not the speaker wants to emphasize it, English has a strict set of rules that must be obeyed. (5) Another mistake that is made quite often with passive constructions is the use of the preposition *from* instead of *by* where students point to the doer of the action (s. 1.4.1.); (6) A mistake in the tense of the passive verb (s. 1.1.1-4, 1.2.1-3, 1.2.5.-6, 1.5.2-3, 1.7.1-2), which is not a subject of our interest, as it is not indicative of lack of knowledge in passive constructions.

4.2. Mistranslations in class

In class, all types of passive constructions have been practised. Section 4.2 will illustrate the types of passive constructions where mistakes are most commonly made.

- 2.1. За него се мисли дека е најдобар проектант во фирмата. : He is thought to be the best designer in the company.
 - 2.1.1. *About him is thought that he is ...
- 2.2. Се вели дека сè може да се постигне со напорна работа. : It is said that everything can be accomplished by hard work.
 - 2.2.1. *They say that ... / 2.2.2. *Is said that ...
- 2.3. Постои полемика околу тоа дали треба да се зголемува развојот на нуклеарната енергија. : There is a debate on whether nuclear energy development should be increased.
 - 2.3.1. *should increase the development ... / 2.3.2. *should be increased the development ...
- 2.4. Каде се знае дека фузијата се случува милиони години? : Where is fusion known to have been occurring for millions of years?
 - 2.4.1. Where *is known that fusion ... / 2.4.2. Where *it is known that fusion is occurring ... / 2.4.3. Where *fusion is known that is occurring ... / 2.4.4. Where *is fusion occurring ...
- 2.5. Каде се складира топлината во еден систем за соларно греење? : Where is heat stored in a solar heating system?
 - 2.5.1. Where *is storing heat ... / 2.5.2. Where *is stored heat ...
- 2.6. Од тебе се очекува да дојдеш на време. : You are expected to come on time.
 - 2.6.1. *From you we expect ... / 2.6.2. *From you is expected ...
- 2.7. Се трошат многу пари во потрага по нови извори на енергија. : A lot of money is being spent in search of new energy sources.
 - 2.7.1. *Is spending a lot of money ...
- 2.8. Ако се направи сателит кој ќе кружи околу Земјата со соодветна брзина ... : If a satellite that will circle the Earth at an appropriate speed is created ...

2.8.1. If *is created a satellite ...

2.9. Сега се зазема нов став за ветерниците. : Now, a new approach to windmills is being adopted.

2.9.1. Now *is adopted a new approach ...

2.10. Се проценува дека САД имаат резерви од геотермална енергија еднакви на 130 нуклеарни центри кои чекаат да се искористат. : It is estimated that the USA has geothermal energy reserves equal to 130 nuclear plants waiting to be used.

2.10.1. *Is estimated that ... *to use.

2.11. Се бара решение во неколку земји. : A solution is being sought after in several countries.

2.11.1. *It is being sought a solution ...

From the above examples it can be concluded: (1) Literal translation is the most frequent trigger of the mistakes in this section. Students are unable to recognize and use the required English construction, therefore resorting to literal translation, which in turn generates incorrect word order (s. 2.3.1.-2., 2.4.1.-4., 2.5.1.-2., 2.6.2., 2.7.1., 2.8.1., 2.9.1.), and a construction without a subject (s. 2.1.1., 2.2.2., 2.4.1., 2.6.2., 2.10.1.). (2) An active sentence is used instead of a passive one (s. 2.2.1., 2.3.1., 2.6.1., 2.7.1., 2.10.1.). (3) The passive subject is doubled (s. 2.11.1.). (4) It is not recognized that the complex *subject + passive verb + to infinitive* model should be used (s. 2.4.3.).

4.3. Mistranslations in the mid-term exam tests

The following are the sentences involving the passive in the mid-term exam tests.

1.1. Повеќето комуникациски медиуми моментално се преобразуваат од Интернетот. : Most communication media are currently being transformed by the Internet.

3.1.1. ... *from the Internet. / 3.1.2. *Internet currently transforms ... /

3.1.3. Most communication media ... *is transforming *from the Internet.

1.2. За мобилната технологија се знае дека започнала во 1973 година. : Mobile technology is known to have started in 1973.

3.2.1. Mobile technology is known *that has started ... / 3.2.2. Mobile technology is known *that it started ... / 3.2.3. Mobile technology *it is known *that have been started ...

1.3. За преносливите компјутери се знае дека се користеле ... : Portable computers are known to have been used ...

3.3.1. Portable computers *are known that ... / 3.3.2. Portable computers *were used ...

- 1.4. Се вели дека доверливи информации никогаш не биле откриени од “Facebook”. : No confidential information is said to have ever been revealed by Facebook.
 3.4.1. No confidential information *had ever been revealed ... / 3.4.2. ... *had ever been revealed from Facebook. / 3.4.3. ... by Facebook, *that is said. / 3.4.4.... by Facebook, *it is said. 3.4.5. No confidential information ... , *is said by Facebook.
- 3.5. Личниот живот сè повеќе се троши во правење работи на Интернет. : Personal life is increasingly being spent in doing things on the Internet.
 3.5.1. Personal life ... *is spending on doing things ...
- 3.6. Со вирусот Fumble се верува дека се направила печатна грешка. : With the Fumble virus, a typographical error is believed to have been made.
 3.6.1. ... a typographical error *it's believed that has been made. / 3.6.2.... a typographical error *it is believed that was made.
- 1.7. Моментално се прифаќаат од владите на земјите во развој мерки за казнување на компјутерски криминалци. : Measures for punishing computer criminals are currently being adopted by governments of developing countries.
 3.7.1. Currently *are adopted measures ... / 3.7.2. Currently *is adopted *from the governments ... measures ... / 3.7.3. Currently by the governments ... *are accepted measures ... / 3.7.4. Currently *from the governments ..., measures ... are accepted. / 3.7.5. *The governments ... accept measures ...

The sentences from the mid-term exam that test the knowledge of passive constructions are slightly wider in scope compared to those from the homework and in-class translation, but they can also be classified in roughly the same categories, with some exceptions: (1) What is remarkable here is that most of the mistakes are concentrated in the sentences that require the competence in transferring complex passive constructions composed of *subject + passive verb + to-infinitive*, most often used to express a generally held conviction or belief, a thought, a speculation. In these sentences the use of the complex model is imposed by having the translation started with the subject that has to be passivized in this way. Many students fail to differentiate between this model and the *introductory it + passive verb + that* model and very often use *that* instead of *to + infinitive* (s. 3.2.1-3, 3.3.1-2, 3.4.1-5, 3.6.1-2). (2) Literal translation, resulting in an incorrect word order (s. 3.7.1-4) and using a wrong subject with an active verb (s. 3.1.3., 3.5.1). (3) Incorrect active construction where a passive one would be much more suitable (s. 3.1.2). (4) Using the wrong preposition *from* instead of *by* is quite common (s. 3.1.1, 3.1.3., 3.5.2., 3.7.2., 3.7.4.). (5) Mistake in the tense of the passive verb (s. 3.1.3, 3.7.1, 3.7.5).

5. Conclusion

In translation, achieving translation equivalence is always challenging. Even typologically similar languages often prove to be quite different in some aspects. The matter only becomes more difficult when one is dealing with languages that are typologically different. Not all languages share the same verbal categories, and even when those categories are indeed present in both the source and the target language, they often show discrepancies. Such is the case of the verbal category of voice. English has a highly structured voice system, which is used very often, especially in the formal register, for instance in the press. In English there are distinct verb forms to express passive voice and distinct situations when speakers use it. By contrast, Macedonian relies mostly on active constructions. There are no special verb forms used exclusively to express a passive voice. Instead, the passivity of a sentence is expressed in two ways: (i) reflexive constructions with *ce* plus a reflexive verb inflected in 3rd person; and (ii) the verb *сум* (*be*) (inflected to agree with the person and number of the object) plus a verbal adjective, considered to be the Macedonian equivalent of an English past participle. However, English passives are and should be very often translated with a Macedonian active construction.

Defining the domain of the passive constructions is very important in a case study. It is the first step towards reaching an understanding of the difficulties that translation students are faced with. The better we understand a problem, the better equipped we are in solving it. Therefore, it was crucially important that we review all students' results: pre-class, in-class and exam translations. Thus we detected the students' weak points and gained an insight into the students' general issues with translation of passives. Conducting the case study thus, we were able to derive some conclusions.

Table 1. Mistranslation Types Frequency in Pre-Class, In-Class and Mid-Term Exam Translation

Types of Mistranslations	Pre-Class	In-Class	Mid-Term Exam	No.	%
Passivization of the wrong object	5			5	6.94
Doubling the passive subject by introducing <i>it</i>	3	1		4	5.56
Using an active sentence	9	5	1	15	20.83
Doubling the passive object as a result of literal translation	3			3	4.17
Incorrect word order as a result of literal translation	5	12	4	21	29.17

Producing a construction without a subject		5		5	6.94
Incorrect use of <i>from</i> instead of <i>by</i>	1		5	6	8.33
Failure to use the complex passive construction <i>subject + passive verb + to-infinitive</i>		1	12	13	18.06

As shown in Table 1, there are some recurring types of mistakes in all translation assignments, such as: passivization of the wrong object (6.94%), doubling the passive subject by introducing *it* (5.56%), using an active sentence instead of a passive one (20.83%), mistakes owing to literal translation (33.34%), producing a construction without a subject (6.94%), incorrect use of *from* instead of *by* when introducing the doer of the action (8.33%), and failure to use the complex passive construction *subject + passive verb + to infinitive* (18.06%). In fact, it has been concluded that the greatest number of mistakes results from literal translation. Some students resort to literal translation misled by the belief that it is a fail-safe technique when they either do not understand the sense of the original sentence, or do not recognize the model by which the given sentence should be transferred to English. This happens most often when they need to use a complex passive construction in English. They confuse the two complex passive models: *subject + passive verb + to infinitive* and *introductory it + passive verb + that*, producing translations which combine both models (for example: Mobile technology is known that has started ... / Mobile technology is known that it started ... / Mobile technology it is known that has been started ...). It has also been noted that students often confuse the preposition *by* and write *from* in its place.

The importance of this case study lays in the fact that the detected types of mistakes may be implemented in teaching, thus improving students' translations and preventing poor translation results. Once we know where most of the difficulties appear, we will be more able to prevent them, and facilitate learning processes for students.

References:

- ARCE-ARENALES, M., AXELROD, M. & FOX, A. B. 1994. Active Voice and Middle Diathesis: A Cross-Linguistic Perspective. In *Voice, Form and Function*, Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- АРСОВА-НИКОЛИЌ, Л. 1999. Преведување: *Теорија и ѓрактика*. Скопје : “Универзитет Св. Кирил и Методиј”.
- CRYSTAL, David. 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. USA: Blackwell Publishing.
- HARRIS, M., MOWER D. & SIKORZYŃSKA, A. 2005. Opportunities: Upper Intermediate (Student’s book). Harlow: Pearson Education Ltd.
- КОНЕСКИ, Б. 2004. *Грамаѓика на македонскиот литеративрен јазик*. Скопје: Просветно дело.
- КОРУБИН, Б. 1990. *На македонскоѓрамаѓички ѓеми*, Скопје: Институт за македонски јазик.
- MCARTHUR T. (ed.). 1992. *The Oxford Companion to the English Language*. New York: Oxford University Press.
- МИНОВА-ЃУРКОВА, Л. 1994. *Синѓакса на македонскиот сѓандарден јазик*. Скопје: Радинг.
- МИТКОВСКА, L. 2011. Macedonian se-constructions and their equivalents in English: A Cognitive Study. *Makedonska rech*. Skopje.
- MURGOSKI, Z. 1997. *English Grammar with Contrastive Notes on Macedonian*. Skopje: Murgoski Zoze.
- QUIRK, R., GREENBAUM, S, LEECH, G. & SVARTVIK, J. 1972. *A Grammar of Contemporary English*. London: Longman Group Limited.
- SIEWIERSKA, A. 1988. The passive in Slavic, in Shibatani, Masayoshi. In *Passive and Voice: Typological Studies in Language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- SWAN, M. & WALTER, C. 1997. *How English works: A grammar practice book*. Oxford: Oxford University Press.
- YULE, G. 2010. *Oxford Practice Grammar: Advanced*. Oxford: Oxford University Press.

SARZHOSKA-GEORGIEVSKA Emilija
Faculty of Philology, “Blazhe Koneski” – Skopje,
Ss. Cyril & Methodius University
emilija_geo@yahoo.com

COHERENCE: IMPLICATIONS FOR INTERPRETER TRAINING

Abstract: The ways in which coherence is perceived vary from one language to another, particularly regarding the cohesive links or discourse markers which are specific for every language. For instance, the notions of brevity, sincerity and relevance are known to be valued in the English-speaking world but do not necessarily have the same value in other cultures.

To this effect, the present study will present results of three text-based analyses which focused on coherence, exploring the interaction of culture and rhetorical conventions. Findings are discussed in view of the varying perceptions of what constitutes coherence in English and Macedonian, and how interpreter trainees could be made aware of these different notions of coherence. Although the findings are based on analyses carried out in the domain of contrastive rhetoric between Macedonian and English written discourse, implications for spoken discourse and interpreter training will be discussed. Due to the fact that the task of interpreters is to achieve and maintain coherence of their presentation in order to successfully render the message from the SL to the TL, the importance of including explicit teaching of coherence as part of the interpreter training program at the Faculty of Philology “Blazhe Koneski” – Skopje, will be highlighted.

Key words: coherence, coherence relations, teaching coherence building, consecutive interpreting, contrastive rhetoric, organizational patterns of speeches

Introduction and Background of the Study

Each language has its own patterns to convey interrelationships between what has been mentioned before, or what follows after in a text (spoken or written). Languages, whether spoken or written are cultural phenomena and therefore there are differences from one culture to another. The essence of all forms of interpreting is that interpreters attempt to understand the source text’s meaning by processing its ‘ideas’, i.e. concepts, rather than the individual words

(Albl-Mikasa, 2008). The process of understanding is in fact coherence building. Successful interpretations require in-depth understanding of the underlying coherence of a SL speech and the ability to produce an equally coherent message in the TL.

It is important that interpreting trainees be taught strategies to improve their interpretation. Explicit teaching of coherence moves students' attention away from the word and sentence level grammar, into the level of the whole discourse. The pedagogical focus should be on explaining and analyzing discourse features of texts, such as the overall structure of the text/speech since these features are crucial to creating meaning. Helping interpreter trainees improve the coherence of their renditions ought to be a significant aspect of interpreter training. Moreover, in order to be able to help students develop coherence in their interpretations, it is essential that teachers/instructors have a thorough understanding of what makes an interpretation coherent. Many textbooks describe coherence in three ways: 1) Connectedness between sentences (McCrimmon, 1980), 2) Use of explicit cohesive devices at the paragraph level (Lauer et al. 1985), and 3) Use of connective devices such as pronouns, repetitive structures, transitional markers, identifying lexical chains, synonyms, hyponyms (Halliday and Hassan, 1976). Such conceptions of coherence construe coherence narrowly, that is, in terms of sentence level connectedness and paragraph unity rather than discourse unity – on the level of whole discourse. Therefore, it is necessary to define coherence in a broader sense in order to help interpreter trainees create coherence in their renditions. Coherence is more elusive and has to do with purpose, audience/listeners and context of the speech. If the content of the speech is organized in such a way that it fulfills the expectations of the audience, it is more likely to achieve its intended communicative effect. Knowledge of what constitutes coherence in the TT and the ST is particularly important for interpreters since the concept of coherence is different in L1 and L2. Our contention is that student interpreters can be helped to achieve and create coherence by analyzing the generic features of particular speech types.

A common complaint about new, trainee interpreters is that they include many facts, but the overall meaning is somehow missing. The missing elements are the coherence of the discourse, the goal of the speaker and the point of the presentation.

One of the most important criteria for judging the success of a given interpretation in both modes is 'making sense'. Particularly for consecutive interpreting, Hatim and Mason (2002:262) state that the coherence and structure of the rendition are especially important (Peng & Hartley, 2005). The development of coherence in their interpretations is a useful measure of their progress. When interpreters take time to analyze discourse and become familiar with the structures, they are better able to attend to the full message that is

being presented and therefore have the potential to render a more effective and comprehensible message. Most importantly, building awareness of coherence is a process of evolution for trainees.

1. Making ‘sense’: coherence and interpreting

One of the most important criteria for judging the success of a given interpretation in both modes (consecutive and simultaneous) is ‘making sense’. Particularly for CI, Hatim and Mason (2002:262): ‘... the coherence and structure of the rendition are especially important’ (Peng and Hartley, 2005).

In this paper, we take Halliday’s definition of text: ‘any passage, spoken or written, of whatever length, that forms a unified whole’ (Halliday & Hasan, 1976:1). Therefore, we can freely say that interpretations can be viewed as texts, whereby the interpretation is the target text and the speech the source text. According to Halliday, in order for the interpretation to be considered as text, it must be coherent (Ahn, 2005:699)¹. Ahn also emphasizes that “although there has not been much research on coherence related to interpreting and translation, it is clear that coherence is an important element related to such areas as quality of interpreting and translation, characteristics of the TT, analysis of the differences between ST and TT, and the training of interpreters and translators”(ibid.).

Professional organizations of conference interpreting and training bodies² put forward that “making sense”, “sense consistency with original message” are two of the most valued attributes when judging the quality of an interpretation. ‘Sense’ is a central notion and it is emphasized by almost every author. For pedagogical as well as practical purposes, great emphasis is placed on a ‘good grasp of its ‘sense’ (or ‘ideas’):

“Interpreting is ‘ a conversion from source language to sense’ and once one has grasped the ‘intermediate link’ the sense can be reproduced in any language. This is the essence of interpreting which involves the concept of *deverbalization*” (Seleskovitch, 1978b:28).

“The interpreter never repeats the words of the speaker; he reproduces the speaker’s ideas” is the recurrent message of those who practice the profession of conference interpreting” (Seleskovitch, 1975:69).

Research involved in the comparison of trainee and professional performances reveal differing approaches to handling the coherence of discourse. Trainees tend to focus on local cohesion while professionals emphasize the

¹ Cited in Peng, K. 2006. *The Development of Coherence and Quality of Performance in Conference Interpreter Training*. The University of Leeds, School of Modern Languages and Cultures. Centre for Translation Studies.

² Applying to AIIC. <http://www.aiic.net/>

global structure of the discourse (RST studies, Tappe and Schilder, 1998; Marcu, 2000;). Most importantly, research studies have noted that awareness of coherence building attributes helps trainees improve their own performances (ibid.).

Trainees should be taught not to focus on sentence level connectedness and understand coherence narrowly. The interpreter "...must be instructed to grasp and note down the content-related information in the source text, rather than its words" (Albl-Mikasa, 2008:199). As mentioned earlier, interpreter trainees usually manage to preserve most of the information they extract from the speech, but might not be able to deliver the message coherently. It is necessary to define coherence in broader terms, on the level of whole discourse (discourse unity) in order to help trainees achieve coherence in their renditions.

2. Defining coherence

From a linguistic point of view, coherence can be said to be internal to the text – coherence is defined in terms of the formal properties of the text. The non-linguistic aspect focuses on the role of the listener/interlocutor in creating coherence. Coherence is a characteristic of the mind, the intellect and this is what enables interpretation of the text. Coherence is not a feature of the text itself, it is an internal feature of the listener (Carrell, 1982; Bamberg, 1983). Whether coherence is regarded as text-based or reader-based it is important to point out that the author of the speech, the text itself and the interpreter all interact in the construction of coherence.

Based on studies by Lee, (Lee,1998; 2002) and the literature review, coherence can be described as including the following features:

1. Connectivity of the surface text with cohesive devices (Halliday & Hasan, 1976). Words or phrases that help establish relationships between different sentences or parts of sentences. For instance, pronoun references, conjunctions and content lexical ties, such as repetition, synonymy, superordinates, hyponymy.

2. An information structure which guides the listener in understanding how information is organized through the text and how the topic of the text is developed (Firbas, 1986; Lautamatti, 1987);

3. Connectivity of the underlying content evidenced by relations between propositions (Kintsch and van Dijk, 1978). A proposition is an assertion, and it is through the relationships between propositions that the coherence of a text is established. For instance, a proposition that is not properly supported or developed becomes a generalization. In order to develop coherence in the text/ interpretation, i.e. ST and TT, it is helpful to justify a proposition or exemplify it with elaboration.

4. Macrostructure with a characteristic pattern and shape appropriate to its communicative purpose and context (Hoey, 1983, 1991). Macrostructure is an outline of the main categories or functions of the text. It enables text authors and interpreters/listeners understand how the individual ideas are related to each other and how they contribute to the overall coherence of a text. The communicative purpose plays a significant role in determining the macrostructure. For instance, if the author's purpose is to propose a solution to a problem, an organizational pattern of situation, problem, solution, and then evaluation may be used.

5. Metadiscourse features as signalizers of coherence relations (Cheng & Steffensen, 1996; Crismore et al., 1993). Metadiscourse markers in texts help readers organize, interpret and evaluate information. These include logical connectors, sequencers, hedges, certainty markers (Lee, 2002).

As opposed to written, spoken texts possess other cohesive systems, such as intonation and stress, rhythm, degrees of loudness and pausing (de Beaugrande & Dressler, 1981).

The above operational definition of coherence also takes into account the reader's/listener's role in constructing coherence since the above features are based on the listener/reader. Namely, features such as *purpose*, *audience* and *context* should be taken into account in teaching coherence (Lee, 1998). When trainees understand how these elements of coherence are employed in texts, they are more likely to use them appropriately to build coherence in their own speeches/interpretations.

3. Rhetorical models for organizing information in argumentative essays in Macedonian and English

According to findings of contrastive research in other languages, namely, Bulgarian, German and English (Clyne, 1987; Dimitrova-Gjuzeleva, 2002;), as well as based on the descriptions of organizational and compositional structure of written texts by Macedonian scholars (Minova-Gjurkova, 2003; Pandev, 2004; Duchevska, 2005), we could summarize certain salient features of the differences in the rhetorical models of the argumentative text as a genre both in Macedonian and English. These stereotypical rhetorical models are used in the process of composing speeches and writing argumentative essays in English and in Macedonian, and they also exist as mental constructs in native speakers of Macedonian, and English. Following are some of the characteristics of the norms and conventions of written discourse in English,(Anglo-American) contrasted with Macedonian rhetorical conventions:

English	Macedonian
Clear, relevant arguments, clear structure	Complex, individualistic thoughts, creative expression and elegant style
<i>Coherence is explicit</i> – the text is audience friendly, audience oriented	<i>Coherence is implicit</i> associative and relies on the intelligent listener demanding wide knowledge
<i>Linear</i> structural model consisting of a clear layout	<i>Free compositional</i> structure with unclear division of paragraphs
The topic is a statement which has to be sustained by arguments	The topic is regarded as a stimulus for free expression

- The purpose of the text, that is the thesis statement and elaboration should be elicited from the topic of the speech/text which is already conceived to enable such processing. The author's purpose is indicated at the very beginning of the text in the introduction. In contrast, the Macedonian model of organizing the flow of ideas, the topic allows the author more freedom, it is regarded as a stimulus for free expression.
- relevance is considered to be a key component of 'good', acceptable text production and is the most important 'virtue' (Clyne, 1987:74) in English spoken and written discourse;
- each new idea begins with a topic sentence and ends with a transition leading on to the next idea, so that linear progression is achieved. If facts, or new ideas are introduced which are not relevant, and do not contribute to the overall unity of the text, then these digressions are not tolerated and are unacceptable. Conversely, the Macedonian style of expression is characterized by unclear division of ideas and free compositional structure;
- Coherence is explicit and the text is audience friendly, audience oriented. The author has a high level of awareness of audience expectations regarding the discourse. Contrary to this, the Macedonian model relies on the intelligent listener demanding wide knowledge from the audience since they have to 'decode' the underlying messages 'encoded' by the author of the text. Coherence is implicit and associative;

The brief contrastive analysis of the argumentative text as a genre in the Macedonian language and in English, simply confirms the intuitive reflections of university lecturers and interpreter trainers that there are serious differences as to what constitutes a 'well' rendered interpretation in the understanding of

native speakers of the two languages. It could be safely said that Macedonian interpreting trainees who analyze texts in English encounter problems in the domain of the rhetorical organization of their renditions, due to the interference, and to a certain extent, negative transfer of mother tongue discourse norms.

4. Strategies to teach coherence

In order to create awareness of how the elements of coherence function in different types of texts, there have been materials designed for each of the elements of coherence (Lee, I., 2002). The materials raise trainees' awareness of the role of coherence in spoken texts and interpreting, and give them strategies to use in their own presentations. The materials can be presented in five stages of teaching: introductory activities, explicit teaching consisting of explicit explanations and simple text analysis, awareness raising tasks: students apply the concepts they have learned. For example: students read a speech and then revise it developing a new outline/ structure, and the final stage - interpreting practice: applying the concepts in their own interpreting.

Some of the aspects of coherence and how it is taught are presented below.

4.1 Teaching information structure

It is helpful to teach trainees how to become more aware of the distribution of information in texts. Trainees are asked to identify the 'old' information given in the first sentence (or part of sentence) and then the 'new' information in the second sentence. Also, topical structure analysis (TSA), the discourse based model of the Prague linguistic school is also helpful. The analysis concentrates on the semantic ties between the topics of sentences and their relationship with the main, discourse topic of the whole text. Topical structure analysis focuses on the internal coherence of texts which is a reflection of, and follows the distribution of information by the repetition of key words and phrases (Lauttamati, 1987).

Topic: What the author is writing about. It is 'given' information, that is, 'old' (Bardovi-Harlig, 1990).

Comment: Rest of the sentence that provides 'new' information. Part of the sentence which most advances communication (Bardovi-Harlig, 1990).

Trainees can be made aware that the principle of giving old information before new information characterizes the information distribution in most coherent texts, especially in genres such as research reports and academic writing. The principle is violated in advertisements and poetry (Lee, 2002).

The progression of subtopics is called topical progression. Following are sample passages showing types of progressions and coherence diagrams:

Parallel progression - the subtopics of several sentences remain the same (the subtopic in S1, S2, S3...is the same):

(1) Chocolates are a national craving. (2) Records show that they are sold in huge quantities. (3) Designer chocolates often sell for nearly \$30/lb. (4) It is obvious that these candies are America's number one choice.

1. Chocolates

2. they

3. Designer chocolates

4. these candies

Sequential progression - the comment (the new information) or *rheme* in the sentence becomes the **topic** (given information) in the following sentence. Comment of S1 = topic of S2):

(1) Computer interviews are used by market researchers to assess product demand. (2) Using these, many different products are analyzed. (3) For example, people may be asked about detergents.

1. Computer interviews

2. products

3. detergent

Extended parallel progression - the topic is repeated after several sequential progressions:

Body language varies from culture to culture. (2) To say 'yes', Americans nod their heads up and down. (3) Japanese and Italians use the same nod to say no. (4) Body language is an important skill for international managers.

4.2 Teaching Macrostructure

Trainees can analyze texts that contain the problem-solution structure and rearrange jumbled sentences. The instructor provides explicit explanations using texts and simple text analysis tasks.

Macrostructure: e.g. **PROBLEM – SOLUTION** structure

- **Situation:** provides the background and context for the problem that is introduced later. It also helps orientate the reader. The situation answers the question: What and who am I writing about?
- **Problem:** answers the question: What is the problem presented by the situation?
- **Solution:** offers actions, suggestions to overcome, alleviate the problem
- **Result and evaluation:** the result consists of an objective fact, whereas the evaluation may be an opinion, that is subjective assessment. The evaluation should answer the question: How successful is the solution?

Through explicit teaching trainees can be sensitized to understand that when they include the major elements of the macrostructure and order them

logically, they are likely to achieve coherence in their presentations. They also learn to perceive coherence in the speeches they are asked to interpret.

4.3 Teaching Meta-discourse

Meta-discourse markers guide the listener through the text/speech, linking individual propositions so that they form cohesive and coherent whole. For instance:

- *Textual and interpretive markers, logical connectives*: therefore, in addition, however, as a consequence.
- *Sequencers*: first, second, next, finally
- *Reminders*: refer to material mentioned previously in the speech: As noted earlier...as mentioned earlier
- *Code glosses* – are explanations of a text that provide additional information or examples: e.g. by this I mean.. . More precisely... In other words....
- *Illocution markers* – name the act the writer/author/speaker is performing: To give an example...to sum up....my question is...
- Meta-discourse markers play an important role in persuasion making an emotional appeal in persuasive texts (whether spoken or written). For instance, below are several ways that coherence can be added at the meta-discourse level: Direct address to the audience: “You may think...” “You may ask...”, “You may not agree”.
- *Rhetorical question*: “Don’t we all have a right to...?” “What difference does it make?”
- *Certainty marker*: “Certainly, of course, obviously.
- *Imperative*: “Consider this”, “Think about this”.
- *Attitude marker*: Undoubtedly, unfortunately, surprisingly.
- *Direct question*: Why do more and more people...?

Students are sensitized to the coherence conventions in various genres. Furthermore, trainees should be taught how the purpose, audience and context of a text affect its coherence. In certain text types, macrostructure is formalized and very important for the creation of coherence. For example, an introductory speech consists of several moves, i.e. it has four major components: greeting your audience, capturing attention, establishing credibility and providing a preview of the talk/speech (Perlman, 1998)

5. Coherence Checklist

With knowledge of the concepts of coherence, trainees can benefit from a coherence checklist to improve their texts/interpretations. They can use the checklist to give constructive comments on their colleagues renditions and to self-monitor their own performances. While analyzing a text/speech, students ask the following questions:

- Does the text show awareness of the purpose, audience and context in which the speech takes place? Is the meaning of the source language correctly transposed in the target language?
- Does the text have a clear macrostructure that suits the overall communicative purpose of the speech?
- Is the information properly arranged? Is there any information that needs to be rearranged in order to improve coherence?
- Are the propositions adequately developed, i.e. topic sentence, support ?
- Are cohesive devices appropriately used? Are there any cohesive devices that are overused?
- Is there sufficient and appropriate use of meta-discourse to guide the audience in understanding the speech?

6. Implications of the study for the training and assessment of interpreting

Due to the differences in the rhetorical models for organizing information in English and Macedonian, some implications can be drawn as to what should be given emphasis in training interpreters and in the evaluation of interpreter performance and competence.

Interpreter training should include sessions of teaching explicitly the basic characteristics and aspects of coherence in the English language as well as in Macedonian, this means teaching coherence creating devices based on the features of what constitutes coherence described above. In the initial stages of training, trainees' awareness should be raised of the need to focus on 'whole' texts, that is on the level of discourse beyond the sentence level. Teaching coherence building could be carried out in two phases. The first section in the syllabus devised for interpreter training should ideally consist of teaching the macro elements or aspects of coherence: the purpose the author wants to achieve, the expectations of the audience, context of the speech (context of situation), and choice of macrostructure. These aspects could be followed by the second section which would consist of teaching the micro-level elements – cohesive links, sentence level connectedness and meta-discourse markers (Lee, 1998).

During the course of teaching coherence, the instructors share with their interpreter trainees the same meta-language of coherence, and as a result, they could use specific comments when giving feedback to the trainees, such as: under use of meta-discourse features, inappropriate use of discourse markers. In addition, trainees can self-edit and review their peers' performance.

References:

- Ahn, I. K. (2005) Pedagogical Considerations of Perspective Coherence Problems in Simultaneous Interpreting as a Result of Linguistic Structure, Illustrated by German-Korean examples. *Meta*, 50 (2), 696-712.
- Abbl-Mikasa, M. (2008) (Non-) Sense in note-taking for consecutive interpreting. *Interpreting*. 10-2, 197-231. John Benjamins Publishing Company.
- Bamberg, B. (1983) What Makes a Text Coherent? *College Composition and Communication*, Vol. 34, No. 4, pp.417-429.
- Bardovi-Harlig, K. (1990) Pragmatic word order in English composition. In U.Connor & A.M. Johns (Eds.) *Coherence: Research and pedagogical perspectives* (pp. 43-65). Washington, DC: TESOL
- de Beaugrande, R., & Dressler, W. (1981) *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- Carrell, P. (1982) Cohesion is not Coherence. *TESOL Quarterly*, Vol. 16. No.4.
- Cheng, X., & Steffensen, M. S. (1996) Metadiscourse: A technique for improving student writing. *Research in the Teaching of English*, 30(2), 149-181.
- Clyne, M., (1987) Discourse structures and discourse expectations: Implications for Anglo-German academic communication in English. In Smith, L. (eds.) *Discourse Across Cultures: Strategies in World Englishes*. Prentice Hall: New York, London.
- Connor, U. and Farmer, F. (1990) The teaching of topical structure analysis as a revision strategy for ESL writers. In B. Kroll (ed.) *Second Language Writing: Research insights for the classroom*. (pp.126-139). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Connor, U., & Kaplan, R.B. (Eds). *Writing Across Languages: Analysis of L2 Text*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Connor, U. & Schneider, M. (1990) Analyzing topical structure in ESL essays. *Studies in Second Language Acquisition*. 12. 411-427.
- Crismore, A., Markanen, R., and Steffensen, M.S. (1993) Meta-discourse in persuasive writing: A study of texts written by American and Finnish university students. *Written Communication*, 10, 39-71.
- Dimitrova-Gjuzeleva, S. (2001) Argumentative essay writing in English – what should we assess? *Bulgarian foreign language teaching journal* I, pp. 20-26.
- Дучевска, А. (2005) *Анализа на тџексџојџ и дискурсојџ во македонскојџ јазик*. Докторска дисертација. Универзитет „Св. Кирил и Методиј„, Филолошки факултет „Блаже Конески„, Скопје.

- Firbas, J. (1986) On the dynamics of written communication in light of the theory of Functional Sentence Perspective. In C. Cooper & Greenbaum (Eds.), *Studying writing: Linguistic approaches* (pp.40-71). Beverly Hills, CA: Sage.
- Halliday, M.A.K., & Hassan, R. (1976) *Cohesion in English*. London. Longman.
- Hatim, B. & Mason, I. (2002) Interpreting: A Text Linguistics Approach. In F. Pochhacker & M. Schlesinger (Eds.) *The Interpreting Studies Reader* (pp. 254-265), London: Routledge.
- Hoey, M. (1991) *Patterns of Lexis in Text*. Oxford. Oxford University Press.
- Hoey, M. (1983) *On the Surface of Discourse*. London. George Allen and Unwin.
- Kintsch, W., & van Dijk, T. A. (1978) Toward a model of text comprehension and production. *Psychological review*, 85, 363-394.
- Lautamatti, L. (1987). Observations on the development of the topic in simplified discourse. In Connor, U, & Kaplan, R.B. (Eds). *Writing Across Languages: Analysis of L2 Text*. Reading, MA: Addison-Wesley, 87-114.
- Lauer, et al. (1985) *Four worlds of writing* (2nd ed) New York: Harper and Row.
- Lee, I. (1998) Enhancing ESL students' awareness of coherence creating mechanisms in writing. *TESL Canada Journal*, 15 (2), 36-49.
- Lee, I. (2002) Teaching coherence to ESL students: a classroom inquiry. *Journal of Second Language Writing* 11 (2002) 135-159. Pergamon.
- Marcu, D. (2000) *The Theory and Practice of Discourse Parsing and Summarization*: MIT Press.
- Минова - Ѓуркова, Л. (2000) *Синтакса на македонскиот сџангарген јазик*. „Магор,,. Скопје.
- McCrimmon, J.M. (1980) *Writing with a purpose*. Boston: Houghton Mufflin Company.
- Пандев, Д. (2004) *Говорење и пишување: Вешиќини*. Гимназиско образование.“ Просветно дело”. Скопје.
- Perlman, A. (1998) *Writing Great Speeches*. Allyn and Bacon.
- Peng, K-C. (2006) The Development of Coherence and Quality of Performance in Conference Interpreter Training. Doctoral dissertation. The University of Leeds. School of Modern Languages and Cultures. Centre for Translation Studies.
- Peng G., & Hartley, A. (2005) *Rhetorical Structure Theory for Grasping Sense in Conference Interpreting*. Paper presented at the International Conference on Sense in translation, E.S.I.T. Paris.
- Pochhacker, F., & Schlesinger, M. (Eds.) *The Interpreting Studies Reader* (pp. 254-265), London: Routledge.
- Саржоска-Георгиевска, Е. (2010) Дискурсни маркери и кохерентност. *Годишен зборник*, кн. 36, (115-131). Филолошки Факултет „Блаже Конески,, – Скопје. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
- Саржоска-Георгиевска, Е. (2011) Споредување на организациски шеми на J1 и J2. *Годишен зборник*, кн. 37. Филолошки Факултет „Блаже Конески,, – Скопје. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
- Seleskovitch, D. (1978b) *Interpreting for international conferences*. Washington D.C: Pen and Booth.
- Tappe, H. & Schilder, F. (1998). *Coherence in Spoken Discourse*. Paper presented at the COLING-ACL conference, Universite de Montreal, Quebec, Canada.